

70/2
998/99

საისტორიო მოამბე

71-72

თბილისი

საქართველოს საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტი

Архивный Государственный Департамент Грузии

საისტორიო მოამბე

Исторический вестник

№ 71-72

96

*

თბილისი
1998-1999

*

სარედაქციო კოლეგია:

ზურაბ მახარაძე (მთავარი რედაქტორი),
ანრი ბოგვერაძე, ფელიქს დანელია,
მარლენ კიტია, პავლე კოხრეიძე,
მარიაშ ლორთქიფანიძე, ილია ტაბაგუა,
ზურაბ შვანია, ედიშერ სოშტარია-ბროსე, გურამ შარაძე,
რეზო ხუციშვილი (მთავარი რედაქტორის მოადგილე).

Редакционная коллегия:

Зураб Махарадзе (Главный редактор),
Анри Богверадзе, Феликс Данелия,
Марлен Кития, Павле Кохреидзе,
Мариам Лорткипанидзе, Илья Табагуа,
Зураб Жвания, Эдишер Хоштария-Броссе, Гурам Шарадзе,
Резо Хуцишвили (Заместитель главного редактора).

*

რედაქციის მისამართი:

380060, თბილისი, ვაჟა-ფშაველას პროსპექტი №1.
საქართველოს საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტი. ტელეფონი: 37-39-13.

პირველი განყოფილება

საქართველოს არქივისათა
დღესასწაული.

წერილები და სტატიები

დოკუმენტები მთავრობისათვის

საარქივო დარგის
სელექციონალთა
შეკრება მოსკოვში

საარქივო სასელექციონო
დეპარტამენტში

ჩვენნი იუბილარები

გამოსათხოვარი

საქართველოს
არქივისტთა
დღესასწაული

საქართველოს პრეზიდენტის ბრძანებულება

№ 19

1999 წლის 19 იანვარი
ქ. თბილისი

საქართველოში საარჩევო დარგის მუშაკის
პროფესიული დღესასწაულის დაწესების
უბსახებ

დაწესდეს საარჩევო დარგის მუშაკის
პროფესიული დღესასწაული – საარჩევო დარგის
მუშაკის დღე და აღინიშნოს იგი მარტის ყოველ
პირველ კვირა დღეს.

ე. შიგარდნაძე

საქართველოს პრეზიდენტი

საქართველოს საარქივო დარგის მუშაკებს

გულითადად გილოცავთ თქვენს პროფესიულ დღესასწაულს, რომელიც წელს პირველად აღინიშნება.

საარქივო დარგის მუშაკის პროფესიული დღესასწაულის დაწესებით დამოუკიდებელი საქართველოს ხელისუფლებამ ღირსეული პატივი მიაგო ჩვენი ერის ისტორიული მემკვიდრეების ერთგული მცველებისა და მკვლევარების თავდადებულ შრომას.

ამ პატივს თქვენ დიდი ხანია იმსახურებთ. იგი დიდი ხანია დაიმსახურეს თქვენმა წინამორბედებმა და იმის იმედიც მაქვს, რომ მათი და თქვენი ტრადიციებიც ღირსეულად გაგრძელდება.

ჩვენი ეროვნული საარქივო ფონდი ქართველი ხალხის მრავალსაუკუნოვანი კულტურის განუყოფელი ნაწილია. მასში თავმოყრილია სახელმწიფოებრიობის სამიათასწლოვანი ისტორიის მქონე ერის უმდიდრესი მატერიალური და კულტურული მემკვიდრეობა, თავისუფლებისათვის თავდადებული ბრძოლის ისტორიის ბრწყინვალე ფურცლები, მისი მიღწევები ხელოვნებაში, მეცნიერებაში, განათლებაში, მეურნეობის სხვადასხვა დარგის განვითარებაში.

ამ საუნჯის მოვლასა და გამომზეურებას სწორედ ისეთი მაღალი პროფესიონალიზმი და ერთგულება სჭირდება, როგორსაც თითოეული თქვენგანი ავლენს იმ უბანზე, რომელიც მინდობილი აქვს.

მადლობა მინდა გითხრათ ამ შრომისათვის, ამ ერთგულებისა და თავდადებისათვის.

მივესალმები თქვენი დარგის შემდგომი განვითარებისათვის გადადგმულ ყოველ ნაბიჯს, თქვენი საერთაშორისო ურთიერთობების გაფართოების ყოველ კონკრეტულ ფაქტს და ვისურვებთ შემდგომ წარმატებებს!

მღუბარე შემვარდნაძე

საქართველოს პარლამენტის თავმჯდომარე

საქართველოს საარქივო დარგის მუშაკებს

ქმირფასო მემობრებო!

საქართველოს პარლამენტის სახელით სულითა და გულით გილოცავთ თქვენს პროფესიულ დღესასწაულს. წელს ჩვენი ქვეყანა პირველად აღნიშნავს საარქივო დარგის მუშაკის დღეს, რაც უჭველად იმ საქმის უდიდესი მნიშვნელობის აღიარებაა, რომელსაც თქვენ ასე თავდაუზოგავად ემსახურებით.

მთელი ჩვენი საზოგადოება დიდად აფასებს თქვენს შრომას და საქმის სიყვარულს. თქვენს მაღალ პროფესიონალიზმზეა დამოკიდებული ჩვენი ისტორიული მემკვიდრეობის შენარჩუნება. მაღლობას გიხდით საქმის უანგარო სიყვარულისთვის, თავდაუზოგავი შრომის, დიდი მოთმინებისა და შეუპოვრობისათვის.

ნება მიბოძეთ, კიდევ ერთხელ ყველა თაობის საარქივო დარგის მუშაკს მოგილოცოთ პროფესიული დღესასწაული და გისურვოთ ჯანმრთელობა, ბედნიერება პირად ცხოვრებაში და წარმატებები თქვენს საქმიანობაში!

საუკეთესო სურვილებით

ჯურაბ შანია

თბილისი, 2 მარტი, 1999 წელი.

საქართველოს
პარლამენტი
თბილისი

აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის შეაღწევის საბჭოს თავმჯდომარე საარქივო დაწესებულებათა მუშაკებს

პიროფასო მებობრეპო!

დღეს ქვეყანაში პირველად აღინიშნება საარქივო დარგის მუშაკის პროფესიული დღესასწაული. საარქივო დარგის მუშაკის დღის შემოღება ღირსეული დაფასება და ზაზგასმამა იმ დიდი, კეთილშობილური შრომისა, რასაც ქვეყნის არქივისტიები ეწვეიან ისტორიული მემკვიდრეობის ამსახველი დოკუმენტური მასალის საიმედოდ დასაცავად და მომავალ თაობამდე უკლებლივ მისატანად.

ბოლო წლებში მნიშვნელოვანი ძვრები მოხდა აჭარის საარქივო დაწესებულებათა საქმიანობაში. დღეიანად იხვეწება მუშაობის სტილი, ფორმები და მეთოდები, მაღლდება არქივისტთა პროფესიული დონე, რის შედეგადაც მიღწეულია მნიშვნელოვანი წარმატებები.

ავტონომიური რესპუბლიკის ხელისუფლება პრაქტიკულად გამოხატავს თავის თანადგომას და მხარდაჭერას სისტემის მუშაკებისადმი. ქმედით დონისძიებებს ახორციელებს საარქივო დაწესებულებების მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის განსამტკიცებლად და სახელმწიფო არქივებში დაცული დოკუმენტების მოვლა-პატრონობის გასაუმჯობესებლად.

ამის დასტურია ისიც, რომ ქვეყნის უშიშესი შეჭირვების უამს - 1992 წელს საქსპლოატაციოდ გადაეცა ცენტრალური სახელმწიფო არქივის შენობა 800 ათას საქმეთა ერთეულზე. ბოლო ექვს წელიწადში სახელმწიფო შენახვავ მიღებულია 279 ათასი საარქივო საქმე, პრაქტიკულად იმდენივე, რამდენიც განთავსებული იყო 1923 -იდან 1990 წლამდე. ახლა მთავარ ამოცანად ვთვლით უზრუნველყოთ სახელმწიფო არქივები თანამედროვე მსოფლიო სტანდარტების შესაბამისი აღჭურვილობითა და საშუალებებით.

მიზანმიმართული მუშაობა გაიშალა საზღვარგარეთის არქივებში დაცული საქართველოს, კერძოდ აჭარის, ისტორიის ამსახველი მასალების მოსაკვლევად და შემოსატანად.

ხელისუფლების მუდმივი ყურადღების საგანია საარქივო დარგის შემდგომი განვითარების თაობაზე აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმის 1998 წლის 22 იანვრის დადგენილებით დასახული დონისძიებების პრაქტიკული რეალიზაცია. ამ დადგენილებით დამტკიცებული სახელმწიფო პროგრამის განხორციელება საარქივო სისტემის მუშაკთა ყოველდღიური საქმიანობის პრიორიტეტული მიმართულებაა.

ღარწმუნებული ვართ, სახელმწიფო არქივის ხელმძღვანელები, მეცნიერები, სპეციალისტიები კვლავ იდგებიან მოწოდების სიმაღლეზე, მთელ ცოდნასა და ენერგიას უშურველად მოახმარენ უაღრესად პასუხსავებ მოვალეობას - ჩვენი სახელოვანი ისტორიის გადარჩენას, ერთგულად ემსახურებიან მეტად საპატიო, საშეიშვილო საქმეს, ზოლო ავტონომიური რესპუბლიკის საარქივო დარგი თავისი მუშაობის ხარისხითა და შედეგიანობით ქვეყანაში საუკეთესო იქნება.

გავილიან ათწლეულები, ასწლეულები, მემატინანე რუდუნებით გადაშლის თქვენს მიერ სათუთად შენახულ საარქივო მასალებს, თავისი ეპოქის თვალსაწიერიდან მაღლიერებით შეაფასებს აღმშენებლობისა და დემოკრატიული გარდაქმნების უმნიშვნელოვანეს პროცესებს, რომლებიც ახლა აჭარაში მიმდინარეობს.

გულითადად ვულოცავთ პროფესიულ დღესასწაულს ავტონომიური რესპუბლიკის საარქივო სისტემის ყველა მუშაკს, ვუსურვებთ ხანგრძლივ სიცოცხლეს, ჯანმრთელობას, უდიდეს ბედნიერებას, ახალ წარმატებებს კეთილშობილურ საქმიანობაში.

ასლან აბაშიძე

ქ. ბათუმი, 1999 წლის 7 მარტი.

**საქართველოს საარქივო
სახელმწიფო დეპარტამენტის
თავმჯდომარეს**

ბატონ ზ. მახარაძეს

გთხოვთ მიიღოთ ჩემი საუკეთესო სურვილები საქართველოს საარქივო დარგის მუშაკის დღესთან დაკავშირებით.

ვიმედოვნებ, რომ ურთიერთთანამშრომლობა საქართველოს არქივებსა და არქივისტთა საერთაშორისო საბჭოს შორის იქნება ნაყოფიერი და ჩვენ შევხვდებით ერთმანეთს არქივისტთა საერთაშორისო ფორუმზე.

უაღრესი პატივისცემით

შოან ვან ალბადა.

არქივისტთა საერთაშორისო საბჭოს
გენერალური მდივანი.

**ПРЕДСЕДАТЕЛЮ АРХИВНОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО
ДЕПАРТАМЕНТА ГРУЗИИ**

Г-ну З. МАХАРАДЗЕ

Уважаемый Зураб Павлович!

От имени сотрудников Росархива и российских архивных учреждений поздравляю наших грузинских коллег с Днём работника архивной отрасли – профессиональным праздником архивных работников Грузии!

Желаю руководителям и всем работникам архивной отрасли Грузии новых достижений и дальнейшей плодотворной работы в деле повышения роли архивов, как важных научных и культурных центров страны.

Уверен в том, что сотрудничество и дружеские отношения архивистов России и Грузии будут успешно развиваться и впредь станут всё более заметным фактором в гуманитарных и культурных отношениях между обоими государствами.

С пожеланиями всем грузинским архивистам большого счастья, благополучия и доброго здоровья.

**Руководитель Федеративной
архивной службы России
В. П. Козлов**

**ПРЕДСЕДАТЕЛЮ АРХИВНОГО
ГОСУДАРСТВЕННОГО ДЕПАРТАМЕНТА
ГРУЗИИ**

Г-ну З. МАХАРАДЗЕ

Уважаемые коллеги!

Примите искренние поздравления от архивистов Беларуси в связи с учреждением вашего профессионального праздника – Дня работника архивной отрасли.

Учреждение этого праздника говорит о признании руководством страны заслуг работников архивной отрасли перед обществом в области сохранения историко-культурного наследия народа Грузии.

От всей души желаем вам успехов в работе, личного счастья и выражаем надежду, что сотрудничество архивистов Грузии и Беларуси будет и дальше плодотворно развиваться.

С уважением

Председатель Госкомитета
Республики Беларусь
А. Н. Михальченко

*** * ***

**ПРЕДСЕДАТЕЛЮ АРХИВНОГО
ГОСУДАРСТВЕННОГО ДЕПАРТАМЕНТА
ГРУЗИИ**

Г-ну З. МАХАРАДЗЕ

Дорогие друзья!

Поздравляем с днём профессионального праздника. Радуемся вашим успехам, разделяем чувство законной гордости, удовлетворения, которое вы испытываете. Давние узы дружбы, братства, связывающие Азербайджанский и Грузинский народы. Об этом говорят многочисленные документальные источники, которые бережно, с любовью хранятся в архивах наших стран. Наше поколение счастливо – являемся свидетелями особого размаха смысла этой дружбы, братства. Желаем дорогим коллегам успехов в деле обогащения источниковой базы истории вашей страны.

От имени архивистов Азербайджана **А. Пашаев**

**ПРЕДСЕДАТЕЛЮ АРХИВНОГО
ГОСУДАРСТВЕННОГО
ДЕПАРТАМЕНТА ГРУЗИИ
Г-ну З. МАХАРАДЗЕ**

УВАЖАЕМЫЙ ЗУРАБ ПАВЛОВИЧ!

Архивисты Республики Армения поздравляют архивистов Грузии с профессиональным праздником - Днём работника архивной отрасли. Желаем Вам и архивистам Грузии больших творческих успехов.

С уважением

Начальник управления по архивному делу
При правительстве
Республики Армения **А. А. Фелекян.**

**Председателю архивного государственного
Департамента Грузии
г-ну З. Махарадзе**

Дорогие коллеги!

Горячо и сердечно поздравляем вас с большим событием в истории архивного строительства Грузии – учреждением Указом Президента Грузии “Дня работников архивной отрасли Грузии”. Учреждение профессионального праздника несомненно будет способствовать повышению престижа скромных тружеников архивного дела, а именно всех тех архивистов, которые искренне служат на благо сохранения истории Отечества.

Мы искренне понимаем, что архивисты Грузии выполняют огромную работу по сбору и сохранению бесценного документального богатства, представляющего собой многовековую историческую память грузинского народа и поставляет ее на службу современного общества.

Мы знаем, что в государственных архивах Грузии хранятся документы с дореволюционного периода и по настоящее время, в которых освещено этническое, социально-экономическое и культурное наследие Грузии. Все это – живая память вашего народа о светлых и трагических событиях, пережитых им за прошедшие столетия. И использование этого архивного наследия жизненно необходимо для развития общества, гуманитарных наук, обеспечения деятельности современных органов управления, решения ряда социально-правовых и гуманных вопросов граждан братского грузинского народа.

Мы знаем, что в условиях обретения и становления государственной независимости Грузии и всесторонней демократизации общества усилился интерес людей к прошлому, идет интенсивный процесс оживления исторического самосознания народа, возрождение его лучших традиций. Исходя из своих задач и функций, архивные учреждения Грузии в этом процессе принимают очень активное участие. И мы рады за ваши успехи. Наша дружба и взаимоотношения связаны с заключением с вами соглашения о сотрудничестве между архивной службой Кыргызстана и Грузии, подписанного в феврале 1996 года.

В рамках этого Соглашения архивисты Кыргызстана выражают свою лобезность и дружеское понимание в области развития архивного дела двух стран.

В день замечательного праздника примите, дорогие коллеги – архивисты, нашу дружескую признательность за ваш самоотверженный и благородный труд на благо народа Грузии и пожелания успехов, крепкого здоровья и большого человеческого счастья.

С уважением

Директор Департамента по архивному делу
Кыргызской Республики **С. Р. Джумалиев**
Заместитель директора **Т. А. Абдакаров**

საქართველოს საარჩევნო სისტემის დეკლარაციის თარგმანის ბატონ ზ. მახარაძის

ბატონო ზურაბი

გულთადად გილოცავთ თქვენ და საარჩევნო სისტემის ყველა თანამშრომელს საქართველოს საარჩევნო დარგის მუშაის დღეს. არჩევნებისთვის ღვაწლი, უმწიკვლო შრომა და მაღალი პროფესიონალიზმი დამსახურებულად არის აღინიშნული სახელმწიფო ვიდეოებით.

ბედნიერი ვარ, რომ მრავალი წლის განმავლობაში თქვენთან ერთად ვმოღვაწეობდი. ბევრი სასიკეთო საქმე განხორციელდა საქართველოში საარჩევნო დარგის განვითარებისათვის. ამასთან დაკავშირებით მინდა გავიხსენო ის ადამიანები, რომლებსაც უდიდესი წვლილი აქვთ შეტანილი ამ საქმეში. პირველ რიგში ბატონები სერგო მაღლაკელიძე, შალვა ჩხეტია და აბესალომ იოვიძე.

დღევანდელ თქვენს ზეიმს ავადმყოფობის გამო, სამწუხაროდ, ვერ ვესწრები. მინდა კიდევ ერთხელ დიდი მადლობა გადაგიხადოთ ჩემი მოწვევისათვის. გილოცავთ საქართველოს სახელმწიფო ორდენებითა და მედლებით დაჯილდოებასა და წახალისებას.

ვისურვებთ ჯანმრთელობას, ბედნიერებას და ახალ-ახალ წარმატებებს თქვენს საქმიანობაში.

პატივისცემით

გიორგი თაყაიშვილი

*

საქართველოს საარჩევნო სისტემის დეკლარაციის თარგმანის ბატონ ზ. მახარაძის საქართველოს არჩევნების თანამშრომლებს

სულხან-საბა ორბელიანის სახელობის თბილისის სახელმწიფო პედაგოგიური უნივერსიტეტის მრავალათასიანი კოლექტივის, სამეცნიერო საბჭოსა და რექტორატის სახელით მოგესალმებით და გილოცავთ პროფესიულ დღესასწაულს, რომელიც ოფიციალურად პირველად აღინიშნება დამოუკიდებელ საქართველოში.

საკუთრება მანიბლზე ქართულმა საისტორიო საბუთებმა არაერთი დარბევა განიცადა, მაგრამ ვერც თემურლენგის, ალა მაჰმად-ხანისა და ვერც ჩვენი საუკუნის 20-იან წლებში გაფანტულმა საარჩევნო დოკუმენტებმა ვერ გააფერმკრთალა ის დიდი საუწყე, რომელიც დავანებულა ჩვენს არქივებსა და წიგნსაცავებს. თქვენი თანამშრომლები ხომ ამ ისტორიული განძის მოვლა-პატრონობით თავიანთ მოქალაქეობრივ ვალს იხდიან სამშობლოს წინაშე.

ჩვენს უნივერსიტეტსა და საარჩევნო სახელმწიფო დეპარტამენტს შორის მჭიდრო შემოქმედებით ურთიერთობაა, რაც კიდევ უფრო განმტკიცდა 1998 წელს, როცა ჩვენმა უნივერსიტეტმა იკისრა შეტად საპატიო მისია – საქართველოს საარჩევნო სისტემას მოუმზადოს მომავალი კვალიფიციური სპეციალისტები, რომლებიც არქივთმცოდნეობასთან ერთად დაეუფლებიან უცხო ენებს და ფართო ასპარეზი მიეცემათ ცხოვრების გზაზე.

მიხარია, რომ შესაძლებლობა მომეცა მადლობა მოგახსენოთ ჩვენი სტუდენტების, თანამშრომლების მიმართ გამოჩენილი გულისხმიერებისა და ყურადღებისათვის.

ვისურვებთ ჯანმრთელობას, დღევანდელობასა და თქვენი შრომის ღირსეულ დაფასებას!

პატივისცემით,

უნივერსიტეტის რექტორი, პროფესორი **მანუჩარე სარდიანი**

საქართველოს პრეზიდენტის განკარგულება

1999 წლის 26 თებერვალი

დ. თბილისი

საარქივო დარგის მუშაკთა ღირსების ორდენით დაჯილდოების შესახებ

საქართველოში საარქივო დარგის განვითარებაში შეტანილი პირადი წვლილისა და მაღალი პროფესიონალიზმისათვის ღირსების ორდენით დაჯილდოვდნენ საარქივო დარგის მუშაკები:

თაყარ სახოკია – დოკუმენტების რესტავრაციისა და მიკროფილმირების რესპუბლიკური ლაბორატორიის დირექტორი, საქართველოს კულტურის დამსახურებული მუშაკი;

შოთა ღირცხელაძე – ჩხოროწყუს რაიონული სახელმწიფო არქივის დირექტორი, საქართველოს კულტურის დამსახურებული მუშაკი;

მანანა შინგაია – საქართველოს კულტურის დამსახურებული მუშაკი, ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატი, დოცენტი.

მ. შივარდნაძე

*

საქართველოს პრეზიდენტის განკარგულება

1999 წლის 2 აპრილი

დ. თბილისი

ფ. დანელიას, მ. კილაძის, უ. ლაცუშვიანისა და მ. ღვალაძის ღირსების ორდენით დაჯილდოების შესახებ

ქართული ჟურნალისტიკის განვითარებაში შეტანილი პირადი დიდი წვლილისათვის, საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ცხოვრების აქტუალური საკითხების მაღალპროფესიულ დონეზე გაშუქებისათვის დაჯილდოვდნენ ღირსების ორდენით:

ფელიქს დანელია – საქართველოს დამსახურებული ჟურნალისტი, ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატი;

მანია კილაძე – საქართველოს ჟურნალისტთა ფედერაციის ოზურგეთის რაიონული ორგანიზაციის თავმჯდომარე, საქართველოს კულტურის დამსახურებული მუშაკი;

უიო ლაცუშვიანი – საქართველოს დამსახურებული ჟურნალისტი;

მარატ ღვალაძე – საქართველოს ჟურნალისტთა ფედერაციის განყოფილების გამგე, საქართველოს კულტურის დამსახურებული მუშაკი.

მ. შივარდნაძე

ღვაწლის ღაფასება

საქართველოში საბრძოლო ღირსების განვითარებაში შეტანილი პირადი წვლილისა და მაღალი გროფსიონალიზმისათვის საქართველოს პრეზიდენტის განაპარგულაბით ღირსების მადლით დაჯილდოვდნენ საბრძოლო ღირსების მუშაკები:

მერე ნანდაშვილი - საქართველოს საარტილ სახელმწიფო დეპარტამენტის განყოფილების უფროსი, **სერგო მუხომბიძე** - სიღნაღის რაიონული სახელმწიფო არტილის დირექტორი, **მამა შაბნოძე** - საქართველოს კულტურის დამსახურებული მუშაკი, ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატი, დოცენტი, **პარინა თომარხანიძე** - ახალგაზრდა რაიონული სახელმწიფო არტილის მეთრე კატეგორიის არტილისტი, **პარნო თიბაშვილი** - ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არტილის დირექტორის მოადგილე, **ნაზო თომარხანიძე** - ქუთაისის ცენტრალური სახელმწიფო არტილის დირექტორის მოადგილე, **ლინდა ქალანდაიშვილი** - თბილისის ცენტრალური სახელმწიფო არტილის დირექტორის მოადგილე, **ნარან მანდაშვილი** - თერჯოლის რაიონული სახელმწიფო არტილის დირექტორი, **მარგარიტა მანდაშვილი** - ლიტერატურისა და ხელოვნების ცენტრალური სახელმწიფო არტილის დირექტორის მოადგილე, **მანან ნანდაშვილი** - გორის რაიონული სახელმწიფო არტილის დირექტორი, **ნაზო ნოზაშვილი** - აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის საარტილ სახელმწიფო დეპარტამენტის მოვარის სპეციალისტი, საქართველოს კულტურის დამსახურებული მუშაკი, **ნინო მინაშვილი** - აჭარის ცენტრალური სახელმწიფო არტილის განყოფილების უფროსი, საქართველოს კულტურის დამსახურებული მუშაკი, **ნოზო მინაშვილი** - ფოთის საქალაქო სახელმწიფო არტილის დირექტორი, საქართველოს კულტურის დამსახურებული მუშაკი, **მთარ ნანდაშვილი** - საქართველოს საარტილ სახელმწიფო დეპარტამენტის განყოფილების უფროსი, **მანან ნანდაშვილი** - სამეცნიერო-ტექნიკური დოკუმენტაციის ცენტრალური სახელმწიფო არტილის დირექტორის მოადგილე, **მინა ნანდაშვილი** - უახლესი ისტორიის ცენტრალური სახელმწიფო არტილის მოვარის არტილისტი, **პარინა მინაშვილი** - ვარდახის რაიონული სახელმწიფო არტილის დირექტორი, **ნინო ნინდაშვილი** - კინოფოტოფონოდოკუმენტების ცენტრალური სახელმწიფო არტილის დირექტორის მოადგილე.

მადლობა დამსახურებს

საქართველოში საბრძოლო ღირსების განვითარებაში შეტანილი პირადი წვლილისა და მაღალი გროფსიონალიზმისათვის საქართველოს პრეზიდენტის განაპარგულაბით მადლობა გავთუხვავთ საბრძოლო ღირსების მუშაკებს:

მერე ბაშკინი - კინოფოტოფონოდოკუმენტების ცენტრალური სახელმწიფო არტილის ფირის გამგეაუნებელს, **ლარა ნორმაშვილი** - თბილისის ცენტრალური სახელმწიფო არტილის განყოფილების გამგეს, **მანან ნინდაშვილი** - ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არტილის ფონდების მოვარ მცველს, **მარინა მუხომბიძე** - სენაკის რაიონული სახელმწიფო არტილის დირექტორს, **ნინო ნანდაშვილი** - საქართველოს საარტილ სახელმწიფო დეპარტამენტის წამგან სპეციალისტს, **ნინო ნანდაშვილი** - საქართველოს საარტილ სახელმწიფო დეპარტამენტის მოვარ სპეციალისტს, **მთარ ნანდაშვილი** - ქუთაისის ცენტრალური სახელმწიფო არტილის პირველი კატეგორიის არტილისტი, **მარინა მინდაშვილი** - უახლესი ისტორიის ცენტრალური სახელმწიფო არტილის არტილსაკავის გამგეს, **მარინა მინდაშვილი** - თბილისის ცენტრალური სახელმწიფო არტილის წამგან არტილისტი, **მთარ ნანდაშვილი** - საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს საინფორმაციო ცენტრის სპეციალური ფონდების ქვეანყოფილების უფროსი, **პარინა მინდაშვილი** - ქუთაისის ცენტრალური სახელმწიფო არტილის განყოფილების გამგეს, **ლინდა ქალანდაიშვილი** - საქართველოს სახელმწიფო კანცელარიის არტილის რეგენტს, **მერე მინდაშვილი** - საქართველოს გეოლოგიის სახელმწიფო დეპარტამენტის გეოლოგიური ფონდის სამმართველოს უფროსი, **მთარ ნინდაშვილი** - ხელვაჩაურის რაიონული სახელმწიფო არტილის დირექტორს, **მანან მინდაშვილი** - სამეცნიერო-ტექნიკური დოკუმენტაციის ცენტრალური სახელმწიფო არტილის განყოფილების გამგეს, **მთარ მინდაშვილი** - ონის რაიონული სახელმწიფო არტილის დირექტორს, **ნინო მინდაშვილი** - კინოფოტოფონოდოკუმენტების ცენტრალური სახელმწიფო არტილის განყოფილების გამგეს, **მთარ მინდაშვილი** - ხარაგაულის რაიონული სახელმწიფო არტილის დირექტორს, **მთარ მინდაშვილი** - ქარელის რაიონული სახელმწიფო არტილის დირექტორს, **მარინა მინდაშვილი** - აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის საარტილ სახელმწიფო დეპარტამენტის მოვარ სპეციალისტი, **მანან მინდაშვილი** - საქართველოს საარტილ სახელმწიფო დეპარტამენტის მთავარს, **მთარ მინდაშვილი** - უწყებათა დოკუმენტების სამეცნიერო-ტექნიკური დამუშავების სამსახურის მოვარ არტილისტი, **მთარ მინდაშვილი** - საქართველოს საარტილ სახელმწიფო დეპარტამენტის სამეცნიერო-საცნობარო ბიბლიოთეკის მოვარ ბიბლიოთეკარს, **მთარ მთარმინდაშვილი** - რუსთავის საქალაქო სახელმწიფო არტილის მეთრე კატეგორიის არტილისტი, **მარგარიტა მინდაშვილი** - ვანის რაიონული სახელმწიფო არტილის დირექტორს, **ნინო ნინდაშვილი** - ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არტილის განყოფილების გამგეს, **მთარ მინდაშვილი** - საქართველოს საარტილ სახელმწიფო დეპარტამენტის მოვარ სპეციალისტი, **მთარ**

სოსიანი - კინოფოტოფონოლოკუმენტების ცენტრალური სახელმწიფო არქივის განყოფილების გამგეობის
ტაბუნაშვილი - კასპის რაიონული სახელმწიფო არქივის დირექტორს, **გიორგი პარძიაშვილი** - ახალციხის
 რაიონული სახელმწიფო არქივის მეორე კატეგორიის არქივისტს, **ნანა შიქიძე** - ლიტერატურისა და ხელოვნების
 ცენტრალური სახელმწიფო არქივის განყოფილების გამგეობის, **მზია ქაბინაშვილი** - კინოფოტოფონოლოკუმენტების
 ცენტრალური სახელმწიფო არქივის განყოფილების გამგეობის, **თაბარ შათირიაშვილი** - საქართველოს სახელმწიფო
 კანცელარიის არქივის საქმის მწარმოებელს, **ვიქტორ ნიკოლაძე** - ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
 სახელმწიფო უნივერსიტეტის არქივის გამგეობის, **ლილი ნიხაძე** - საქართველოს სოფლის მეურნეობისა და სურსათის
 სამინისტროს არქივის გამგეობის, **მამუკაძე ქაბახიანი** - დოკუმენტების რესტავრაციისა და მკერფოვლობის რესპუბლიკური
 ლაბორატორიის პირველი კატეგორიის მხატვარ-რესტავრატორს, **მისია ხარაბაშვილი** - ყვარლის რაიონული
 სახელმწიფო არქივის დირექტორს, **პალაშვილი ნიკოლაშვილი** - შუაგვის რაიონული სახელმწიფო არქივის არქივისტს,
თინათინ ჯაბაძე - უახლესი ისტორიის ცენტრალური სახელმწიფო არქივის მთავარ არქივისტს.

წლებულს პირველად საქართველოში

საბარძიშვილი დარბის მუშაობის დღის აღსანიშნავი
საზეიმო შიქიძე

21607

1999 წლის 5 მარტს გაიმართა საარქივო დარგის მუშაობის დღის აღსანიშნავი საზეიმო შიქიძე. ესწრებოდნენ
 საარქივო საქმის მუშაკები, ვეტერანი არქივისტები, მოწვეული სტუმრები - საქართველოს პარლამენტისა და სახელმწიფო
 კანცელარიის წარმომადგენლები.

პირველი სიტყვა მიეცა საქართველოს სახელმწიფო კანცელარიის კულტურის, მეცნიერებისა და განათლების
 განყოფილების გამგეობის **მამუკაძე ნიკოლაშვილი**, რომელმაც წაითხა საქართველოს პრეზიდენტის ელვარდ შევარდნაძის
 მისამართა საარქივო დარგის მუშაკებისადმი. საქართველოს პარლამენტის კულტურის, მეცნიერებისა და განათლების
 კომიტეტის თავმჯდომარემ **ნოდარ პაპიაშვილი** დაამსწრებებს გააცნო საქართველოს პარლამენტის თავმჯდომარის
 ზურაბ ჟვანიას მისალმება არქივისტებისადმი. გამოსვლებმა ილაპარაკეს საარქივო საქმის დიდ მნიშვნელობაზე და
 დარბაზში მყოფთ მიულოცეს დღესასწაული.

საქართველოში საარქივო საქმის განვითარებაზე, ამ დარგში გაწეული საქმიანობისა და მის დღევანდელ მდგომარეობაზე
 მოხსენება გააკეთა საქართველოს საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტის თავმჯდომარემ **ზურაბ მახარაძემ**.

მოხსენების შემდეგ სიტყვით გამოვიდნენ: საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ვიცე-პრეზიდენტი, აკადემიკოსი
ანდრეა პაპიაშვილი, თბილისის ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორი, აკადემიკოსი
გიორგი მატყაშვილი, ნიკო ბერძენიშვილის სახელობის პრემიის ლაურეატი, აკადემიკოსი **მამუკაძე ნიკოლაშვილი**,
 თბილისის სულხან-საბა ორბელიანის სახელობის სახელმწიფო პედაგოგიური უნივერსიტეტის რექტორი, პროფესორი
მამუკაძე ნიკოლაშვილი, ნიკო ბერძენიშვილის სახელობის პრემიის ლაურეატი, პროფესორი **მამუკაძე ტაბაშვილი**,
 კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტის დირექტორი, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი
ზურაბ პაპიაშვილი, საქართველოს სახელმწიფო კანცელარიის განყოფილების გამგეობის **ანდრეა პაპიაშვილი**, თბილისის
 სულხან-საბა ორბელიანის სახელობის სახელმწიფო პედაგოგიური უნივერსიტეტის ისტორიის ფაკულტეტის
 არქივმომცოდნეობის სპეციალისტის სტუდენტი **ლევან მამუკაშვილი**, ანსამბლ "რუსთავის" სამხატვრო ხელმძღვანელი
ანდრეა პარძიაშვილი, პოეტი **მისია ნიხაძე**, საქართველოს საარქივო დარგის ყოფილი ხელმძღვანელი, ნიკო
 ბერძენიშვილის სახელობის პრემიის ლაურეატი **მამუკაძე მამუკაშვილი**, საქართველოს ხელოვნების დამსახურებული მოღვაწე
მამუკაძე ნიკოლაშვილი.

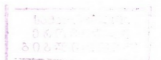
დასასრულს გაიმართა კონცერტი ანსამბლების "რუსთავისა" და "თაიგულის" მონაწილეობით.

გაქვეყნებთ გამოშლელითა სიტყვებსა და დეპარტამენტის თავმჯდომარის ზურაბ მახარაძის მოხსენებას.

მამუკაძე ნიკოლაშვილი:

- ნება მიბოძეთ, წაგიკითხოთ საქართველოს პრეზიდენტის მილოცვა დღევანდელ დღესთან დაკავშირებით. ჩემ-
 თვის დიდი პატივია როგორც ამ მილოცვის წაითხვა, ისე თქვენთან ყოფნა დღეს, აი, აქ დღეში და მისალმება.

2. საისტორიო მუშაობა, №71-72

კითხულობს მისალმების ტექსტს და შემდეგ განაგრძობს:

- ნება მიბოძეთ ამ სიტყვებს მეც შევერთოდე და გითხრათ ისიც, რომ პირადად ჩემთვის საარქივო მასალებთან ურთიერთობა, შეძობლა თუქვას, ჩემი ბავშვების ყველაზე საუკეთესო მოვრებაა. ბავშობისას იმიტომ ვამბობ, რომ იოსებ იმედაშვილის არქივში ქვეყა იყო ჩემთვის უჩვეულო სიამოვნება და ცნობისმოყვარეობის დაკმაყოფილების უდიდესი ფაქტი. ეს დღე მართლაც მტკაღ მნიშვნელოვანია. ჩვენ ამით ხაზს ვუსვამთ იმ გარემოებას, რომ ერის მემკვიდრეობის მოვლა არის სახელმწიფოსათვის უპირველესი საზრუნავი, წლების, პოლიტიკური სიტუაციისა და ამა თუ იმ ხელისუფლების მოსვლა-წასვლის მიუხედავად. აი, თქვენ ხართ ის ხალხი, ვინც ამ მემკვიდრეობას ინახავთ. დიდი მადლობა ამისათვის!

ნოდარ ამაღლობაში:

-ქალბატონებო და ბატონებო!

ნება მიბოძეთ, მოვილოცოთ ერისათვის ეს ფრიად მნიშვნელოვანი დღესასწაული - საარქივო დარგის მუშაკთა დღე. თქვენ ბრძანდებით ერის მემკვიდრეობის შენახავი და განმსაზღვრელი ძირითადი მექანიზმი, რაც დღეისათვის ესოდენ გვეპირდება და ესოდენ რთულ მდგომარეობაშია. გვაქვს ყველა ბევრი რამ, რაც არცთუ ისე შორეულ წარსულში განმსაზღვრავდა ჩვენს მომავალს. ნება მიბოძეთ, გადმოვცეთ საქართველოს პარლამენტის თავმჯდომარის მოლოცვა და წაგიკითხოთ იგი.

კითხულობს ტექსტს.

შემდეგ ნოდარ ამაღლობაში მიმართა არქივის მუშაკებს:

- ერთხელ კიდევ გილოცავთ ამ ბედნიერ დღეს და ვისურვებთ დიდ წარმატებებს ჩვენი ერის სასიკეთოდ!
გამადლობთ!

ზურაბ მახარაბიძე:

-ქალბატონებო და ბატონებო! ძვირფასო სტუმრებო!

უპირველეს ყოვლისა, ნება მიბოძეთ, უდიდესი მადლობა მოვახსენო საქართველოს პრეზიდენტს, ბ-ნ ევჟარდ შევარდნაძეს და საქართველოს პარლამენტის თავმჯდომარეს, ბ-ნ ზურაბ ფუჩაიას თბილისი მისალმებისათვის, რომლებიც დღეს ჩვენმა საპატიო სტუმრებმა გავაცანეს. ბატონები კობა იმედაშვილი და ნოდარ ამაღლობი არა მარტო ჩვენი ხშირი სტუმრები არიან, არამედ გვეხმარებიან კიდევ ყოველდღიურ საქმიანობაში. იმედოვნებ, რომ ეს დახმარება და ყურადღება ჩვენი დარგის მიმართ მომავალში უფრო მეტი იქნება.

წლებულ საქართველოში პირველად აღინიშნება საარქივო დარგის მუშაკის პროფესიული დღესასწაული, რომელიც დაწესებულია საქართველოს პრეზიდენტის, ბატონ ევჟარდ შევარდნაძის 1999 წლის 19 იანვრის ბრძანებულებით. ამ დღის დაწესებით საქართველოს პრეზიდენტმა კიდევ ერთხელ გამოხატა თავისი პატივისცემა და ყურადღება საარქივო დაწესებულებებისადმი და გაითვალისწინა ქვეყნის არქივების ისტორიული მნიშვნელობა, ჩვენი არქივისტების უნაგარი, ჭეშმარიტად თავგანწირული შრომა, რომლებიც ქვეყანაში შექმნილი რთული ეკონომიკური მდგომარეობის მიუხედავად, როცა თვითონ არ რიგდება ზღვრისა და ისიც მინიმალურ ზღვრას არ აღემატება, მაღალი პროფესიონალიზმით, ერთგულად ვისაზრებებიან ერის საგანძურის მოვლა-პატრონობის საქმეს.

ესარგებლობ შემთხვევით და კიდევ ერთხელ გულწრფელად მადლობას მოვახსენებთ თქვენი უმრეტი ენერჯის, მინდობილი საქმისადმი უსოში სიყვარულისა და ერთგულების, დრამა ცოდნისა და ჩვეული თავდადებას გამო. ვისურვებთ ახალ წარმატებებს ეროვნულ, პატრიოტულ საქმიანობაში, რომელსაც ეწვეთ ერის სულიერი საგანძურის მოვლა-პატრონობას და გამოხეხურებაში. ბედნიერებას და სიხარულს პირად ცხოვრებაში. შევანჩია, რომ არქივისტის დღესასწაულის დაწესება და მისი ღირსეულად აღინიშნება დიდად შეუწყობს ზელს საარქივო დარგის მუშაკთა პრესტიჟისა და სასუბისმგებლობის ამაღლებას.

საქართველოში საარქივო საქმის განვითარების ისტორიის საწყის თარიღად ბოლო დრომდე მიიჩნეოდნენ 1921 წლის 1 ივლისის, როცა საქართველოს რევოლუციურმა კომიტეტმა გამოაცხადა დეკრეტი "საარქივო საქმის რეორგანიზაციის შესახებ". იგი ცერდნობდა რუსეთის საბჭოთა მთავრობის მიერ 1918 წლის 1 ივლისის მიღებულ საარქივო საქმის რეორგანიზაციისა და ცენტრალიზაციის დეკრეტის ბირითად დებულებებს. ეს საშუალებას გვაძლევს განვაცხადოთ, რომ საბჭოთა ხელისუფლების არსებობის თითქმის 70 წლის მანძილზე მნიშვნელოვანი იყო ამ მიმართულებით საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მიერ 1920 წლის დეკლარაციულ-პროგრესული დოკუმენტები, რომლებიც უპირატესად გადაწვეტილ საბჭოთა-საბურთალოს მნიშვნელობის დოკუმენტების მომავალი ბედი. მათ შორის განსაკუთრებით აღსანიშნავია 1920 წლის 1 მარტს ქ. თბილისში რესპუბლიკის ცენტრალური სამეცნიერო არქივის დაარსება. აი, რატომ დაწესდა საქართველოს პრეზიდენტმა არქივისტთა დღესასწაული სწორედ მარტის პირველ კვირას.

არქივის სამართლიანად უწოდებენ ერის სულიერი კულტურის საგანძურს. აქ დაცული მრავალფეროვანი დოკუმენტები - ეტრატზე, პერგამენტზე დაწერილი უძველესი სიგელ-გუჯრები, ხელნაწერი წიგნები, წერილობითი, კინო, ფოტო თუ ფონოლოკუმენტები მისტორიო მეცნიერების პირუთუნელი წყარო, ჩვენი ხალხის უმდიდრესი მატარეა, კულტურული საუნჯეა, რომლის შენახვა და გამოყენება უდიდესი სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის საქმეა.

სამწუხაროდ, სახელგანთქმ კარგად არ იცის, რისი მფლობელიც ვართ, რა ფასდაუდებელი საგანძურია დაუნჯებული საქართველოს სახელმწიფო არქივებში! საქმიანისა ითქვას, რომ ჩვენი დეპარტამენტის სისტემის 80 დაწესებულებაში დაცული 5 მილიონამდე შეხანახი ერთეული (საქმე) ჭეშმარიტად ერის დიდი საგანძურია.

ძველი ქართული ხელნაწერი წიგნებისა და ისტორიული საბუთების დიდი რაოდენობა თავმოყრილია საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივის ფონდებში. ეს უდიდესი ფონდები ერთბაშად არ შექმნილა. ვერ კიდევ ძველად არსებობდა სამეფო არქივები და მბაბლიოთეკები, ცალკეულ ფეოდალურ საგვარეულოთა და სამონასტრო წიგნსაცემები. უბრაუბი დაცული იყო თითქმის ყველა ოჯახში, მაგრამ ჩვენი ქვეყნის მიერ გადაბანდილი ქართველების, ათასგვარი სპეციის მტრების შემოსევითა და წგრევა-აოხრების შედეგად ბევრი რამე დაიღუპა და ისტორიისთვის საუფაშოდ დაიკარგა.

მტერი არა მარტო ბაღ-ვენახებს ანადგურებდა, არამედ სულიერი კულტურის ძეგლებსაც იტაცებდა და სპობდა, მაგრამ ყველაფრის განადგურება ვერ შეძლო. ჩვენს წინაპრებს თავიანთი სიცოცხლის საფრთხეში ჩაგდებით არაერთი მფრავი ხელნაწერი წიგნი თუ სიგელ-გუჯარი ცნახლიდან "ტყვეობიდან" დაუხსნიათ.

ძველი ქართული კულტურის ძეგლების, მათ შორის ხელნაწერთა და ისტორიული დოკუმენტების შეგროვებისა და დაცვის საქმეს დიდი დეაწლი დასდეს გამოჩინილმა ქართველმა მამულიშვილებმა ილია ჭავჭავაძემ, დიმიტრი ყოფინმა, თედო ფორდანიამ, ექვთიმე თყაიფიელმა, დავით კარიჭაშვილმა, დიმიტრი ბაქრაძემ, მოსე ჯანაშვილმა და სხვებმა.

დღეს დირხეულ პატივის მივაგებთ ჩვენს სახელოვან მეცნიერებსა და მამულშვილებს, რომლებიც საარქივო საქმის ორგანიზაციის სათავეებთან იდგნენ: ივანე ჯავახიშვილს, პავლე ინგოროვილს, სარგის კაკაბაძეს, ნიკოლოზ ბერძენიშვილს, სიმონ ჯანაშიას, ვუკოლ ბერიძეს, სიმონ ესაძეს, შალვა ჩხეტას, იასე ცინცაძეს, გიორგი გოზალიშვილს, მიხეილ პოლიციკოვს, ვიქტორ ბროსის და სხვა მრავალ მოღვაწეს, რომლებმაც თავიანთი მეცნიერული გამოკვლევებითა და სასუბიეკაციო საქმიანობით აამაღლეს არქივების როლი და მნიშვნელობა ქართველი ხალხის ისტორიული წარსულის შესწავლაში.

სხვადასხვა დროს ჩვენში საარქივო დარგს ხელმძღვანელობდნენ სარგის კაკაბაძე, ალექსანდრე წერეთელი, იმხილ იოვიძე, გრიგოლ გაბისონია, მიხეილ გაბრიძე, შალვა ცაგარეიშვილი, გიორგი თავამიშვილი, ვილი კაჭარავა და ალექსანდრე მანღლაშვილი.

გიორგი თავამიშვილმა და ვილი კაჭარავამ ძალიან ბევრი რამ გააკეთეს საარქივო დარგის წინსვლა-განვითარებისათვის. ჩვენმა არქივისტებმა მათი დიდი დეაწლი აკადემიკოს ნიკო ბერძენიშვილის სახელობის პრემიით აღინიშნეს. სულითა და გულით მივესალმებით ამ ამბავად აღამიანებს, მწერობას, ბედნიერებას და სიციეთს ვუსურვებთ.

დღეს ჩვენს სიხარულს ინაწილებენ საარქივო დარგის დეაწლოშილი დამამიანე ნინო თედორაძე, ქეთევან ჭიჭინაძე, მერი მელიქიძე, თამარ რუსიშვილი, ბეგისა ამამუკელი, ვაჟამლ შამიშელაშვილი, ანზორ კალმახელიძე, ვალენტინა ცომაია, ბონდო ჩიკვაძე, თამარ ზამანოვა, გალინა წერეთელი, ვიგი თავაძე, ნანა კვალაშვილი, ნოდარ მინდიაშვილი, დავით ხომტარია და სხვები, რომლებმაც თავიანთი ცხოვრების დიდი ნაწილი ერთეულ არქივებში გაატარეს და ენერგიული მუშაობით დიდი სამსახური გაუწიეს ჩვენს დარგს.

სამუშაოდ, ბევრი ამამოსილი არქივისტი წავიდა ამ საწუთროდან. გულისტკივილით ვისვენებთ და დიდ პატივს მივაგებთ მათ უანგარო მოღვაწეობას. ესენი იყვნენ სერგო მაღლაკელიძე, დიმიდ დათუაშვილი, ვლადიმერ ბაბოლა, აბესალომ იოვიძე, თამარ ტაბალიაშვილი, ვლენე ჯაყელი, დავით ომიანი, ბესარიონ ტაბიძე, შალვა ბერუაშვილი, ვიორგი ჩიჭოვაძე, შალვა გულუა, ბორის პირადოვი, ლეონ მელიქიშვილი, ბიძინა დვინიაშვილი, კასიანე ჯორბენაძე, ანტო ხალიშვილი, მერი თოფურია, შალვა თოფურია, თინა ჩხენკელი, ვლადიმერ გაბელია, მარიამ გურგენიძე, ალექსანდრე უკლაინიკოვი, დომან პეტრაევა, რუსუდან ოსმანაშვილი, ნინო სანოვა, იზოლდა დეალი, ავთანდილ ზაქარია, სოლომონ ლეკიშვილი, შუმანა მგალობლიშვილი, შალვა ასათიანი, ვიგი მტკვარანი, ლინა უკლება, თამარ კალანდარიშვილი, ქეთევან ქეჯავა, ტარიელი გრიგოლია, ვახტანგ გურგენიძე, აფხაზეთში ძვირფულად დაღუპული ვლადიმერ კალატოზიშვილი და მრავალი სხვა. მათი სხონეა და ამავი ყველა ჩვენგანისათვის ეძიერფათა.

გთხოვთ ფეხზე ადგომით მივაგათო პატივი მათ ნათელ სხონებს.

ნათქვამია, მეტობის მეტობი არ დაიღუპო და, ალბათ, შეუძლებელია ჩვენი ყველა თავგამოჩინილი კოლეგის მოხსენება. თითოეული თქვენგანი თავდადებით ემსახურებოთ მინდობილ საქმეს და მოელ ნიჭს, უნარსა და ძალისხმევას ამბართ დიდ ერთეულ საქმეს. ბევრი თქვენგანის დეაწლი სახელმწიფო ჯილდოებით აღინიშნა. ჩვენი ხელისუფლება და საზოგადოება მომავალშიც დირხეულად დააფასებენ თქვენს გარჯასა და ამავს.

საქართველოს საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტის და მის საქვეყნეო დაწესებულებათა საქმიანობის მთავარი მმართველბა კანონის "ერთეული საარქივო ფონდის შესახებ" მოთხოვნათა პრაქტიკული რეალიზაცია, სრული ამოქმედება და ამის საფუძველზე საარქივო საქმის შემდგომი განვითარება. საარქივო დარგის წინაშე მდგარ ამოცანათა შესასრულებლად უკანასკნელი ორი წლის მანძილზე განხორციელდა მთელი რიგი საორგანიზაციო, მეთოდოლოგიური და პრაქტიკული ღონისძიებები.

განსაკუთრებით აღსანიშნავია საქართველოს პრეზიდენტისა და მთავრობის ყურადღება საარქივო დარგისა და სახელმწიფო არქივების მუშაობა მიმართ. 1997 წელს საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტს მიეცა საარქივო უწყებისათვის იმუათი შესაძლებლობა - გამოსულიყო ქვეყნის მთავრობის წინაშე თვისი პრობლემებით და საარქივო სისტემის დაწესებულებათა მიერ ვაწეული მუშაობის ვრცელი ანგარიშით, რომლის დროსაც დეპარტამენტის ხელმძღვანელებამ ყურადღება გაამახვილა მუშაობის სიძნელეებზე და გადასაწევეტ საკითხებზე. ამის შედეგად 1997 წლის 18 აგვისტოს საქართველოს პრეზიდენტმა გამოცემა განკარგულება "საქართველოში საარქივო დარგის შემდგომი განვითარების ღონისძიებათა შესახებ".

პრეზიდენტის ეს განკარგულება მნიშვნელოვანი ეტაპია "ერთეული საარქივო ფონდის შესახებ" კანონის სამოქმედოდ

შეზღუდვისა და მის მოთხოვნათა დაკმაყოფილებაში, ხელს უწყობს საარქივო დარგში შექმნილ პრობლემათა გადაჭრას საარქივო დაწესებულებათა საქმიანობის შემდგომ სრულყოფას. საქმარისა გავიხსენოთ, რომ პრეზიდენტის ამ განკარგულების შესახებ შეხვედრებზე მომზადდა და გასული წლის თებერვალში პრეზიდენტის ბრძანებულებით დამტკიცდა "საქართველოს სახელმწიფო არქივების მშენებლობის, არსებული შენობების რეკონსტრუქციისა და აღჭურვის 1999-2003 წლების კომპლექსური პროგრამა". გათვალისწინებულია სახელმწიფო არქივებისათვის ახალი შენობების მშენებლობა (კინოფოტოფონოლოკუმენტების ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ამბროლაურის, მარტვილის, საგარეჯოს, სიღნაღის, მესტიის, ჩხორიწყის რაიონული სახელმწიფო არქივები), დეუმოკრატული შენობების დასრულება (თიანეთისა და ასპინძის რაიონული სახელმწიფო არქივები), მთელი რიგი საქალაქო და რაიონული სახელმწიფო არქივების შენობათა კაპიტალური შეკეთება, ცენტრალური სახელმწიფო არქივების უახლესი ტექნიკით აღჭურვა.

საშუაზაროდ, ადგილებზე ვერ ვაღწეროთ ძალზე ცოტა ვაკეობული ამ ბრძანებულების შესასრულებლად. ნელი ტეშით მიმდინარეობს მოსამზადებელი სამუშაოები ახალი მშენებლობების დასაწყებად კომპლექსური პროგრამით გათვალისწინებულ ვადებში. ადგილობრივმა გამგებლებმა ვერ უზრუნველვეს ნაკვეთების გამოყოფა და სხვა. ჩვენს დეპარტამენტს შესაბამის სამინისტროებთან და უწყებებთან, ადგილობრივ გამგებებთან ერთად მოუწევს დაბაძული მუშაობა, რომ პრაქტიკულად განხორციელდეს ეს ბრძანებულება.

საშუაზაროდ, ადგილებზე ვერ ვაღწეროთ მრავალი გადაუჭრელი პრობლემა და ზარეზი ჩვენი საარქივო დაწესებულებების საქმიანობაში. ისინი გამოწვეულია როგორც ობიექტური, ისე სუბიექტური მიზეზებით. ყოვლად შეუფერებელ შენობებშია მოთავსებული საგარეჯოს, გარდაბნის, ქარელის, მესტიის, ლანჩხუთისა და რაივი სხვა რაიონების არქივები. დოკუმენტების აზიანების ნესტი.

სერიოზული დახმარება ესაჭიროებათ მცხეთის, სენაკის, მარტვილის, აბაშის, ასპინძისა და სხვა რაიონების არქივებს.

საქართველოს პრეზიდენტი დიდად აფასებს სახელმწიფო არქივების მუშაობა თვითწარმოებულ პროფესიულ საქმიანობას. ამ დაფასებისა და პატივისცემის დასტურია საარქივო დაწესებულებების თანამშრომელთა დიდი ჯგუფის ორჯერ ზედიზედ საქართველოს ორდენებითა და მედალებით დაჯილდოება, არქივებისათვის პრეზიდენტის მაღლობის გამოცხადება. ხაზგასმით უნდა ითქვას, რომ ჩვენი არქივისტები ამ ზრუნვასა და ყურადღებას ენერგიული შრომით უპასუხებენ. ამადლდა დისციპლინა, გაუმჯობესდა შესრულებულ სამუშაოთა ხარისხი, ეროვნული საარქივო ფონდის დოკუმენტების დაცვა, აღრიცხვა, სამეცნიერო-საცნობარო აპარატის შედგენა.

განვიღო პერიოდში გრძობდა მუშაობა საარქივო კანონის ამოქმედებისათვის აუცილებელ ნორმატიულ-მეთოდოლოგიკ აქტებზე. მომზადდა "ეროვნული საარქივო ფონდის დოკუმენტების მუდმივად შენახვის უფლების მქონე ორგანიზაციის-დაწესებულებებში დოკუმენტების დაცვის წესები", "ეროვნული საარქივო ფონდის დოკუმენტების ცენტრალიზებული აღრიცხვის წესები", "ერთიანი საქმისწარმოების წესები სამინისტროების, უწყებებისა და დაწესებულებებისათვის", "საუწყებო არქივებში დოკუმენტების შეფასებელი ექსპერტის ჩატარების, ეროვნული საარქივო ფონდის დოკუმენტების შერჩევისა და დამუშავების, ვადაგასული დროებით შესანახი დოკუმენტების გასანადგურებლად გამოყოფისა და გაფორმების წესები", "ეროვნული საარქივო ფონდის დოკუმენტების საუწყებო შენახვის ზღვრული ვადების დაწესების შესახებ" და სხვა დოკუმენტები.

უკანასკნელ წლებში შექმნილი მრავალი ხიზნის მიუხედავად, შევძელით შეგვესრულებინა დოკუმენტების დაცვისათვის ვალდებულები მთელი რიგი სამუშაოები: ცენტრალური საისტორიო არქივის საცავისა და კომპიუტერიზაციის შენობაზე ბრტყელი გადახურვა; შევცვაღეთ უფანგავი თუნუქის ქანობიანი გადახურვით. კინოფოტოფონოლოკუმენტების ცენტრალური სახელმწიფო არქივის საცავების ერთსართოლიან შენობაზე მიღიანად ახლეთ შეიცვალა მწობრიდან ამოსული ბრტყელი გადახურვის საფარი. დაწყებულია და უსახსრობის გამო ვერ ვერობით შექრებულია უახლესი ისტორიის ცენტრალური სახელმწიფო არქივის ავარიული შენობის საძირკვლის გასამაგრებელი სამუშაოები.

გამაგრებითი სამუშაოები შესრულდა კინოფოტოფონოლოკუმენტების ოთხსართოლიან და საცავების ერთსართოლიან ავარიულ შენობებში.

შეკვლია ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივის სამკითხველო დარბაზი. აღდგინლია სახანძრო აუზი, საცენტრალური და საკონდიციონერო სისტემები, კაპიტალურად შეკვლია ლიფტები, მოწყობი შენობების ავტონომიური გათბობის სისტემა, რომელიც ფუნქციონირებს გათბობის უკანასკნელი ორი სეზონის მანძილზე. შენობების პირველი სართლის ფანჯრები და კარები გამაგრდა გისოსებით. საისტორიო, უახლესი ისტორიის, კინოფოტოფონოლოკუმენტების ცენტრალური სახელმწიფო არქივები და საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტში აღიჭურვა კომპიუტერული და ასლგამამარველებელი ტექნიკით. შექმნილია საჭირო ინვენტარი - კარადები, სკამები, მტვერსასრუტები და ა.შ.

რეგულარულად არ გამოდიოდა დეპარტამენტის პერიოდული ორგანო - "საისტორიო მოამბე". დავალიანება ოთხი წელი იყო. გამოიბეზდა საჭირო თანხა, პოლიგრაფიული ბაზა, დაიფარა დავალიანება და შეიძლება ითქვას, რომ მტკიცე ნადავზე დადგა "საისტორიო მოამბის" რეგულარული გამოცემის საქმე.

აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ 8 წლის მანძილზე შეწყვეტილი იყო და 1992 წლიდან განახლდა აკადემიკოს ნიკო ბერძენიშვილის სახლობის პრემია მიუთუნება. ამჟამად თოვლი არ წელიწადში ერთხელ დიდი ქართველი მეცნიერი-ისტორიკოსის სახლობის პრემია ენიჭება ცალკეულ ავტორებს ან ავტორთა კოლექტივებს არქივმცოდნეობის, დოკუმენტმცოდნეობისა და არქეოგრაფიის დარგებში შექმნილი მნიშვნელოვანი თეორიული და პრაქტიკული ღირებულების მქონე შრომებისათვის. ამ პრემიით აღინიშნება დეაწლამოსილი ადამიანების განსაკუთრებული დამსახურებაც საარქივო დარგის წინაშე.

ეროვნული საარქივო ფონდი მდიდრდება გამოჩენილი ადამიანების პირადი ფონდებით. საკმარისია ითქვას, რომ ბოლო წლებში ცენტრალურმა სახელმწიფო არქივებმა მუდმივად შეინახა და მიიღეს მეცნიერების ლენო მელიქიძის, დიმიტრი ტაბიძის, მწერლების კიტა ბუაჩიძის, ბესარიონ ფლენტის, მიხეილ ქვიციანიძის, კომპოზიტორ შალვა შავლაძის, მომღერლების ზურაბ ანჯაფარიძის, ანზორ ერქომაიშვილის, დირიჟორ ლილე კილაძის, ფოტოხელოვან იური მჭითივისა და სხვათა პირადი ფონდები.

ერთი შეზღუდული ფინანსური შესაძლებლობის მიუხედავად, ეპიზოდურად მაინც ვახერხებთ ექსპედიციების მოწყობას ადგილებზე ახალი ინტერესის მასალების მოძიებისა და არქივების დაკომპლექტების მიზნით. ყოველგვარ მძივად გადსაჭარბა შარშანწინ ამბეტის რაიონში მოწყობილია ექსპედიცია. იკაური მკვიდრის ანა არაბულის პირად არქივად დაცული იყო უნიკალური ფოტოლოკუმენტები: გასულ საუკუნეში ამბეტის რაიონში მოქმედი ეკლესიების ჩანაწერები, 1913 წელს კახეთში რევოლუციური მოძრაობის წინაფრთხის ხარებასა და გუგასა დახვრეტის ეპიზოდები, ტყის მჭების ფოტოსურათები, 1924 წლის აგვისტოს აჯანყების ერთ-ერთი ლიდერის ქაქუცა ჩოლოყაშვილის ოჯახის შიგნით ანა არაბულისათვის შემოწივლილი ნივთები და სხვა საყურადღებო მასალები.

უნიკალური დოკუმენტების ძიება საქართველოს რეგიონებში გრძელდება. ერთობ საინტერესო ცნობებს გვაწვდიან ქუთაისიდან, ონიდან, ახალკორიდან, ნურგეთიდან, სენაკიდან და სხვა რაიონებიდან. როგორც კი საშუალება მოგვეცემა, ამ რაიონებში მივაგვლით კომპლექსურ ვგუფებს.

ამასთან აღსანიშნავია, რომ საარქივო დაწესებულებებს აქვთ სერიოზული ხარვეზები და გადაუწყვეტილი საკითხები დოკუმენტების დაცვის უზრუნველყოფისა და აღრიცხვის, სამეცნიერო-საცნობარო აპარატის სისტემების სრულყოფა-განვითარების დარგში, დაკომპლექტების საქმეში.

ხატუნად რომ ვთქვათ, საარქივო დაწესებულება სამ "ვეშაბზე" დგას – რას ვინახავთ, როგორ ვინახავთ და როგორ ვიყენებთ არქივებს დაუნჯებულ ეროვნულ სიმდიდრეს. საქართველოს სახელმწიფო არქივები მნიშვნელოვან მუშაობას ეწევიან "ეროვნული საარქივო ფონდის შესახებ" კანონის მოთხოვნათა პრაქტიკულად განხორციელებისათვის.

საქართველოს ეროვნული საარქივო ფონდის დოკუმენტების გამოყენება და პუბლიკაცია მეცნიერული მუშაობის სახეობა, მიზნად ისახავს საარქივო ფონდების საფუძველზე საზოგადოებრივ მოთხოვნილებათა უზრუნველყოფას საჭირო რეზონანსკეტულ ინფორმაციით. სახელმწიფო არქივებში დაცულ დოკუმენტებს იყენებენ პოლიტიკური, ეკონომიკური, სამეცნიერო და სოციალურ-კულტურული მიზნით, მოქალაქეთა უფლებებისა და კანონიერი ინტერესების დამაყოფილების უზრუნველსაყოფად.

სახელმწიფო არქივები დაინტერესებულ სახელმწიფო და საზოგადოებრივ ორგანიზაციებს აწვდიან საინიციატივო დოკუმენტებს აქტუალურ პოლიტიკურ და ეკონომიკურ, მეცნიერებისა და კულტურის საკითხებზე, ასრულებენ მათ მოთხოვნებს, დადგენილი წესით ამღვევენ დოკუმენტთა პირებს, ხოლო მოქალაქებს – სოციალურ-სამართლებრივი ხასიათის ცნობებს დოკუმენტების მიხედვით, დოკუმენტებს ან მათ პირებს შესასწავლად გასცემენ არქივების სამკითხველო დარბაზებში, აწვდიან თემატურ გამოკვლევებს, სამეცნიერო კონფერენციებს, საზოგადოებრივად მნიშვნელოვან ექსკურსიებს, ლექცია-მოსმენებებს, დოკუმენტებისა და მათი შინაარსის გასაფრცხვლებლად იყენებენ პრესას, ტელევიზიას, კინოს, რადიოაუწყებლობას.

ყოველ ადამიანურ საზოგადოებას თავისი ისტორია აქვს. მას სპეციალურად როდი ქნიათ. ისტორია ყოველივე ის, რითაც კაცობრიობას დღემდე უცხოვრია, რაც განვითარების სხვადასხვა ეტაპზე მატერიალური თუ სულიერი ცხოვრების დარგებში შეუქმნია.

აღსანიშნავია, რომ მუხსიერების მნიშვნელობა სხვადასხვა ცივილიზაციის წარმომადგენელთათვის ერთნაირი არ არის. იგი დამოკიდებულია ხელისუფლების სისტემებისა თუ სოციალური ორგანიზაციის ფორმებზე, დამწერლობის არსებობასა თუ არარსებობაზე, გაბატონებული რელიგიის ხასიათისა და სხვა მრავალ ფაქტორზე.

ამაგანდ ისტორიოგრაფია ნამდვილ ბუმს განიცდის. დღეს ადამიანებს იზიდავს არა მარტო მეფეების, ერებისა და სახლების, არამედ ცალკეული სოციალური ვგუფებისა და საზოგადოებრივი ინსტიტუტების ისტორია. ამის გარდა, ამ ბოლო დროს იზრდება ინტერესი თანამედროვე ისტორიისადმი. წინათ ისტორიკოსი მუშაობას იწყებდა მას შემდეგ, რცა მოუღებდა თავსებობდნენ ვაკეული ლოგიკის ჩარჩოებში. წვენი დროში რადიოს, ტელევიზიისა და ფუნანალ-გახვთების მეშვეობით ისტორია იქნება სახელდახვლოდ, იშლება შვადი წარსულისა და თანამედროვეობას შორის.

თანამედროვე სამყაროში იზრდება ინტერესი წარსულისადმი. განსაკუთრებულ ყურადღებას მივაყრებთ წარსული საუკუნეების მივიწველულ წერილობით დოკუმენტებს, რომლებიც წვენი არქივთსაცავებში ინახება.

ისტორია, მართალია, ფართოა და ყოველისმომცველი, მაგრამ ამასთან ზუსტად მეცნიერება და თავისი კანონები აქვს. შეუძლებელია ამ კანონების გააზრება საარქივო დოკუმენტების გამოყენებლად. მაშასადამე, ისტორიის შესწავლაში ყველაზე საიმედო დამხმარე სწორედ საარქივო დოკუმენტებია, რომელთა გამოიღვნა და საზოგადოების სამსჯავროზე გამოტანა საისტორიო მეცნიერების უპირველესი ამოცანაა. გავიხსენით წვენი სასწილოანი წინაპრის – XIV საუკუნის ანონიმი ქართული ისტორიკოსის სიტყვები: - "ვაშთაღმწერლობა ჭეშმარიტის მეტყუელება არს და არა თუალაზმა ვისიშე".

როცა წარსულისადმი ადამიანების დამოკიდებულებაზე ვმსჯელობთ, საერთო კონტექსტში განვიხილავთ გამაერთიანებელ საერთო თემს – ისტორიას და მუხსიერებას. სახელდობ, ისინი გვაძლვენ საშუალებას დავამარცხოთ დრო და დავიწყებისაგან ვიხსნათ ჩვენი წარსული.

როგორც ვხედავთ, არქივებს დიდი როლი აკისრიათ იმ დოკუმენტური სიმდიდრის გამოყენებაში, რომელსაც ფლობენ და თავის მხრივ, კეთილ სამსახურს უწევენ თანამედროვეობას ყველა მნიშვნელოვანი და საჭიროებო საკითხის

გადაწყვეტაში. წინაპართა მიერ შედგენილი საბუთები საუკუნეების შემდეგ გვახსენებენ წარსული ეპოქების მრავალფეროვნებას, ინტერესებს, პრობლემებს, ვაჟმწიფეებზე საუკეთესო მაგალითებით და ვაჟთაზივლებზე ისტორიის მწარე გამოცდილებებით. ისინი საშუალებას გვაძლევენ დღევანდელი თვალათხედვით ვაგაანალიზოთ სხვათა შეცდომები, ობიექტურად შევაფასოთ მიწვევები და მათგან გამოტანილი სწორი დასკვნები გამოვიყენოთ დღევანდლობის განსაზღვრვაში. ამიტომაც თითოეული ფასივლილი დოკუმენტის ობერტული მოხებნა და გამოქვეყნება საარქივო მუშაობის ერთ-ერთი პირველხარისხოვანი ამოცანაა.

არქივებში დაცულ დოკუმენტებს ყაბია სელა აძლევს ისტორიულ მნიშვნელობას, რაც უაღრესად ფასეულია მომავალი თაობებისათვის. წარსულის გათვალისწინებლად შეუბუღებელია აწმკოს შეყვანება, მომავლის განჭვრეტა, ადამიანების სოციალური, ისტორიული გამოცდილების შესწავლა.

ათეულობით წლით არქივებში დაცული ბევრი დოკუმენტის განსაიდუმლოებამ ფართო ასპარეზი გაუხსნა საქართველოს ისტორიის საკითხების მეცნიერული კვლევით დაინტერესებულ პირებს. ამ საქმეში არქივისტებს ეცხსებათ დიდი მისია – ვეღლაფერი იღონოს, რომ ნათელი მივიწინოს ჩვენი წარსულის გერ კიდევ ბუნდოვნებით მოცულ ისტორიულ ფაქტებსა და მოვლენებს.

წლებანდელ მისში საარქივო დეპარტამენტში გაიმართება სამეცნიერო კონფერენცია თემაზე “ისტორიკოსებისა და არქივისტების თანამშრომლობა წარსულის შემკვიდრების გამოყენებაში”, რომლის ძირითადი მიზანია განიხილოს ისტორიკოსებისა და არქივისტების როლი თანამდროვე სამყაროში, მათი ზოგადი და განსაკუთრებული თავისებურებები, ამ პროფესიების წარმომადგენელთა ობიექტური და სუბიექტური ზემოქმედება პროცესებზე, რომლებიც დაკავშირებულია რეტროსპექტული დოკუმენტური ინფორმაციის დაცვასთან და ისტორიულ გამოკვლევებში გამოყენებასთან, კონფერენციის მუშაობაში არქივისტებთან ერთად მონაწილეობის მიიღებენ მეცნიერ-ისტორიკოსები ივ. ვაჯახიშვილის სახელობის ისტორიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტიდან, კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტიდან და სხვა პროფესიული დაწესებულებებიდან. ვიმედოვნებთ, რომ ეს ღონისძიება ხელს შეუწყობს ისტორიკოსებსა და არქივისტებს შორის თანამშრომლობის შემდგომ განმტკიცებას და რეკომენდებული შემკვიდრების დაცვაში. შესწავლასა და გამოყენებაში, ახალი იდეებით და აზრებით გაამდიდრებს ამ ორი პროფესიის წარმომადგენელთა თანამშრომლობას.

ჩვენი ქვეყნის სრული ეკონომიკური და პოლიტიკური დამოუკიდებლობის ერთ-ერთი აუცილებელი პირობაა მყარი და მრავალმხრივი კონტაქტები საზღვარგარეთის ქვეყნებთან. სამწუხაროდ, ისტორიული ბედკუღმართობის გამო საქართველო დიდი ხნის მანძილზე მოკლებული იყო შესაძლებლობას – დამოუკიდებლად ჩამოეყალიბებინა საყაროს კულტურულ ცხოვრებაში: 1990 წლამდე საქართველოს საარქივო სამსახური შედიოდა საკავშირო ორგანოს გამგებლობაში და საზღვარგარეთულ კოლექციებთან ქართველი არქივისტების ურთიერთობა მხოლოდ სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოსთან არსებულ მთავარი საარქივო სამმართველოს მეშვეობით ხორციელდებოდა. ამის მიუხედავად, საქართველოს არქივისტები აქტიურად თანამშრომლობდნენ საზღვარგარეთის ქვეყნების საარქივო დაწესებულებების სპეციალისტებთან. საქართველოს საარქივო სამსახურს ვიზიტი ეწვევნენ საფრანგეთის, დიდი ბრიტანეთის, გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის, ბულგარეთისა და სხვა ქვეყნების საარქივო სამსახურების მესვეურები. საქართველოს მთავარი საარქივო სამმართველოს ხელმძღვანელები მონაწილეობდნენ არქივების საერთაშორისო კონფერენციების მუშაობაში.

უცხოელ კოლექციებთან კონტაქტებმა სისტემატური ხასიათი მიიღო მას შემდეგ, რაც ჩვენმა ქვეყნამ მოიპოვა ეკონომიკური, პოლიტიკური დამოუკიდებლობა, და საქართველოს საარქივო სამსახური გამოიღო საკავშირო ორგანოს გამგებლობიდან, ხოლო საქართველოს პარლამენტმა მიიღო კანონი “ეროვნული საარქივო ფონდის შესახებ”. ამ კანონის მოთხოვნათა შესაბამისად, საქართველოს საარქივო დეპარტამენტი ნაყოფიერ საქმიანობას ეწევა უცხოეთის ქვეყნების საარქივო დაწესებულებებსა და საზღვარგარეთ მცხოვრებ ქართველებთან კონტაქტების დამყარების, მათთან დაცული საქართველოს ისტორიის ამსახველი დოკუმენტების მოკვლევისა და სამშობლოში ჩამოტანის მიზნით. ჩვენმა დეპარტამენტმა ურთიერთთანამშრომლობისა და ტექნიკური გაცემის ხელშეკრულებები გააფორმა დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამდგომლობის თითქმის ყველა ქვეყნისა და უცხოეთის სახელმწიფოთა ერთი ნაწილის საარქივო დაწესებულებებთან. მხარეები ერთმანეთს გაუცვლიან ინფორმაციას საარქივო საქმის პრობლემებზე, საკანონმდებლო და ნორმატიულ აქტებს, საარქივო დოკუმენტების ასლებს.

მოპოვებული საბუთებისა და სხვა მასალების საფუძველზე ეწეება გამოყენები, მზადდება და გამოიცემა ერთობლივი დოკუმენტური კრებულები, რაც საშუალებას მისცემს მკვლევარებს შეისწავლიონ ამ ქვეყნის ხალხის პოლიტიკური, სოციალურ-ეკონომიკური და კულტურული ცხოვრების დღემდე უცნობი მრავალი საკითხი. გამოცდილების გაზარტებისა და სტაჟირების მიზნით მხარეები გაცვლიან სპეციალისტებს. საარქივო საქმის განვითარებაში მათ დიდ სარგებლობას მოუტანს არქივმცოდნეობის დარგში თეორიულ საკითხებზე მოუშუავე სტუდენტების, ასპირანტებისა და მძიებულების სამეცნიერო მივლინებები.

ჩვენს საზოგადოებრიობას პრესისა და ტელევიზიის საშუალებით ეცნობა, რომ ამერიკელმა მეცნიერებმა შექმნეს საქველმოქმედო ასოციაცია – საქართველოს ეროვნული არქივების მეგობრები. უკვე პრაქტიკულად ხორციელდება მათ მიერ შედგენილი პირველი პროექტი – მზადდება ცენტრალური დასაღმწიფო საისტორიო არქივის ელექტრონული ვებ-საღმწიფო, რომელიც შეტანილი იქნება ინტერნეტის გლობალური კომპიუტერული ქსელის მონაცემთა საერთაშორისო ბაზებში. საამისოდ 15 ათასი დოლარია გამოყოფილი. მომავალში მსგავსი პროექტების განხორციელებას ჩვენი უცხოელი მეგობრები აპირებენ სხვა ცენტრალურ სახელმწიფო არქივებში, კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტში.

ამ ორი წლის წინათ საქართველოს საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტი აირჩიეს არქივების საერთაშორისო საბჭოს წევრად, ხოლო დეპარტამენტის თავმჯდომარე – ინფორმაციისა და დოკუმენტაციის საერთაშორისო ფედერაციის წევრად.

ამ მეტად პრესტიჟული საერთაშორისო ორგანიზაციების წევრობა გვიხსნის მსოფლიოში ეროვნული საარქივო ფონდის დოკუმენტებით სარგებლობის ფართო ასპარეზს.

ამ თვალსაზრისით საერთაშორისო ურთიერთობა, განსაკუთრებით უკანასკნელ დროს, საგრძნობლად გამოცოცხლდა. ირვევა ბარიერები და სახელმწიფოები ერთმანეთს უახლოვდებიან. ამ საქმეში თავის სიტყვას ამბობს საქართველოს საარქივო სამსახურიც. ქართულ სინამდვილეზე ხომ მრავალი საყურადღებო მასალა ინახება საზღვარგარეთ!

უკვე კონკრეტულად სახე მივიღო თანამშრომლობამ თურქეთთან. ჩვენიან საქმიანი ვიზიტები სტუმრად იმყოფებოდა თურქეთის რესპუბლიკის სახელმწიფო არქივების გენერალური დირექტორი ისა ოზგული. საპასუხო ვიზიტით მე გახლდით თურქეთში. თურქ კოლეგებთან შეჯამებულ თანამშრომლობის ფორმებზე. ისინი გვიმზადებენ მთარგმნელებს საქართველოსთან დაკავშირებით არსებული მასალების ასლებს. ანალოგიური სამუშაოები მიმდინარეობს ჩვენს არქივებშიც. ასევე საქმიანი თანამშრომლობა დავამყარეთ საბერძნეთის, ბულგარეთის, რუმინეთისა და გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის საარქივო სამსახურებთან. მომავალში მსგავსი ხელშეკრულებები დაიდება პოლონეთის, ირანის, იტალიის, საფრანგეთის, ესპანეთისა და სხვა ქვეყნების საარქივო სამსახურებთან, სადაც საქართველოსთან დაკავშირებით ძალზე საინტერესო მასალები ინახება.

ამჟამად, როგორც საქართველოს ცენტრალურ სახელმწიფო არქივებში, ისევე დამოუკიდებელი სახელმწიფოების თანამშრომლობისა და უცხოეთის იმ ქვეყნების საარქივო დაწესებულებებში, რომლებთანაც საქართველოს საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტს ვაფორმებულნი აქვს თანამშრომლობის ხელშეკრულებები, მთავრდება გამოყენება, აღწერა და საქართველოსთან ამ ქვეყნების პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული ურთიერთობის ამსახველი საარქივო დოკუმენტების შესაბამისი კატალოგების შედგენა.

საქმიანი კონტაქტები გვაქვს რუსეთის საარქივო სამსახურთან. მოვეხსენებთ, ამ ქვეყნის არქივებში უამრავი მასალა დაცულია საქართველოზე. ცოტა ხნის წინათ ჩვენთან საქმიანი ვიზიტით იმყოფებოდა რუსეთის საარქივო სამსახურის ხელმძღვანელი, ბატონი ვლადიმერ კოზლოვი, რომელიც ყოველწლიურ დახმარებას ვაგვიწვევს ჩვენიან საინტერესო მასალების მოძიებასა და მათი ასლების დაშვებაში. ამ ორ კვირამი გავგებზავრები მოსკოვში და იქაურ კოლეგებს წარვუდგინე საქართველოს არქივებში რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ამსახველი მასალების ნუსხებს. ამ ბოლო წლებში საქართველოს საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტის საგაიშვილო დარბაზში სისტემატურად ეწყობა საქართველოსა და უცხოეთის იმ ქვეყნების პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული ურთიერთობის ამსახველი დოკუმენტების თემატური გამოყენები, რომლებთანაც საქართველოს დამყარებული აქვს დიპლომატიური ურთიერთობა.

ფართო საზოგადოებრივი ფერადობა ჰქონდა გერმანია-საქართველოს, საფრანგეთ-საქართველოს, თურქეთ-საქართველოს, ქართულ-უბრალო ურთიერთობების ამსახველ გამოყენებს.

მიგვაჩნია, რომ ჩვენი დეპარტამენტის საერთაშორისო კონტაქტები ხელმისაწვდომს ხდის ბევრ საინტერესო ინფორმაციას, ხელს უწყობს უცხოეთი კოლეგების გამოცდილების პოპულარიზაციას, მათთან ურთიერთხელსაყრელი საქმიანი თანამშრომლობის ჩამოყალიბებას.

უძველესი ხელნაწერების მოვლა-პატრონობა, მათი არსებობის გახანგრძლივება საგანგებო რეჟიმს ითხოვს. რა თქმა უნდა, საარქივო დოკუმენტები საჭიროებენ ჭიმურ დამუშავება-გაწმენდას, რესტავრაციას, კონსერვაციას, შლადი ტექსტების სტაბილიზაციას და ასე შემდეგ. ამ საუშაოს ჩვენს დეპარტამენტში ასრულებს დოკუმენტების რესტავრაციისა და მასპროექტირების ცენტრალური ლაბორატორია, რომლის სატეკნოლოგიურმა ფაზის სიმრავლით დაზიანებულ, არსულს ქარცეხულში გამოვლილ, დღეულების პირას მისულ ასობით უჭირავსებს წერილობით დოკუმენტს დაუბრუნეს სიცოცხლე.

ჩვენი დეპარტამენტის ერთ-ერთი მთავარი სახრუნავია კადრების საკითხი. კარგად მოვეხსენებთ, რომ ქვეყნის უმაღლესი სასწავლებლები არ ამზადებენ სპეციალისტებს ჩვენი დარგისათვის. ეს საჭირობოვრო საკითხიც საქართველოს პრეზიდენტის განკარგულებით გადაწყდა: განათლების სამინისტროს დაეკავა ერთ-ერთ სახელმწიფო უმაღლესი სასწავლებელში არქივიმეოდნობისა და დოკუმენტმეოდნობის სპეციალისტის შემოღება. ეს შესაძლებელი გახდა ხულხან-საბა ორბელიანის სახელობის სახელმწიფო პედაგოგიურ უნივერსიტეტში მისი რექტორის, ბატონ ვახტანგ სართიანას მხარდაჭერითა და ძალისხმევით, რისთვისაც პირადად მას და მის კოლეგებს ჩვენი არქივისტების განხლებით გულწრფელ მადლობას მოვახსენებთ. შარშანდელი წლის სექტემბრიდან მეცადინეობას შეუდგა 17 ახალგაზრდა, რომლებიც უწელობენ ჩვენს სპეციალობებს. მათთან სპეციალურ დისციპლინებში ლექცია-სემინარების ატარებენ ჩვენი დეპარტამენტისა და ცენტრალური სახელმწიფო არქივების მაღალკვალიფიციური სპეციალისტები.

კვირამი ერთხელ ამ ახალგაზრდებს ჩვენს დეპარტამენტში უტარდებათ ლექციები და სემინარები. აქვე გაივლიან საწარმოო პრაქტიკისა და რამდენიმე წელიწადში ჩვენი საარქივო დაწესებულებები მათი სახით მიიღებენ ახალ ცვლას, რომელიც ახლებურად, თანამედროვე მეთოდების გათვალისწინებით ღირსეულად განაგრძობს უფროსი თაობის შრომით ტრადიციებს.

ზუსტად 100 წლის წინათ ცნობილი ფრანგი ისტორიკოსი და არქივიმეოდნე შარლ ლანგლუა წერდა: "ისტორია იწერება დოკუმენტების მიხედვით. არ არის ისინი, არ არის ისტორიაც".

არქივებში დაუნჯებულ სიმდიდრეთა მიმართ გაზრდილი ინტერესი საქონდარია არქივების როლისა და პრესტიჟის ამაღლებასა საზოგადოებრივი ცნობიერების, ზალხის ისტორიული მუხსიერების ჩამოყალიბებაში.

წელს პირველად ვხიბობთ ჩვენს პროექსით დღესასწაულს. ნება მიხოვთ, კიდევ ერთხელ გულმხურვალედ მოგილოცოთ ეს ღირსშესანიშნავი დღე და გისურვებთ ახალი წარმატებები თქვენს მოღვაწეობაში. გამოვიტყამ მტკიცე რწმენას, რომ მომავალ დღესასწაულს, რომელიც ემთხვევა საქართველოს სახელმწიფოებრიობის 3 თასი წლის იუბილეს და ქართული არქივების 1500 წლისთავს, კიდევ უფრო მეტი წარმატებებით შევხვდებით.

ახდრია აზრები:

ბევრი ქვეყანა ვერ იტარა ახლებს ასეთი დიდი მუხსიერებითა და ისტორიით. ჩვენ შევიძლია ერთმანეთს ველაპარაკოთ და გავაცნოთ მტრნაკლებად 5 ათასი წლის ისტორიის ფაქტები. აქ მკაფიოდ იყო აღნიშნული, რომ მომავლად 2 000 წელს საქართველოს პრეზიდენტის განკარგულებით აღინიშნება საქართველოს სახელმწიფოებრიობის 3 000 წელი, რომელსაც ფესვები გაცილებით ადრე ჰქონდა და, ამ შხრივ, ბევრი რამ გვაქვს საამაფო. აღინიშნება ქართული ენის სახელმწიფო ენად გამოცხადების, ფარნავაზის ცნობილი რეფორმების 2 300 წელი, აღინიშნება ქრისტიანობის შუამღების 2 000 და მცხეთის დედაქალაქობის 2 300 წელი. ერთი სიტყვით, საზომოდ ბევრი საფუძველი გვაქვს. ქართველი ხალხი, სახელმწიფო მოღვაწეები კარტევი და სამეცნიერო ფრონტიდან ვვლავფერს გააკეთებენ, რომ ეს დიდი დღესასწაულები იყოს დოკუმენტურად სათანადოდ უზრუნველყოფილი და დასაბუთებული.

დღეს იწყება საარტიფო დარგის მომავალი განვითარების საგანგებო ათვლა. ბოლო ხანს ალბათ, ვასავები მიზეზების გამო, შეფერხდა ქართველი მეცნიერების ურთიერთობა საქართველოს არტივებთან, თორემ გაცილებით უფრო მეტი სათქმელი ენებოდა დღეს საქართველოს საარტიფო სახელმწიფო დეპარტამენტის ხელმძღვანელს ამ წარმატებებთან დაკავშირებით.

მე, უბრაველს ყოვლისა, მინდა მივაგსენიოთ, რომ საქართველოს მეცნიერებათა აკადემია უაღრესად დაინტერესებულია, ბუნებრივია, არტივებთან მჭიდრო ურთიერთობით და ამ პრობლემების გადაწყვეტით, რომლებზეც საარტიფო დეპარტამენტის თავევდომარის მოხსენებაში ასე კარგად იყო ნათქვამი.

საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტმა შარამ საგანგებოდ ვანიხილა საწუველ არტივების მდგომარეობა და, დასამალი არაფერია, საქამოად მძიმე სურათი აღმოჩნდა. როგორც გამოირკვა, ბევრ სამეცნიერო დაწესებულებაში, სადაც განსაკუთრებული მნიშვნელობის დოკუმენტებია, მათ მოვლა-პატრონობას (დაცვას) არ გეცევა სათანადო ყურადღება. აკადემიის პრეზიდენტმა საქმის გამოსასწორებლად სათანადო დადგენილება მიიღო, მაგრამ, სამწუხაროდ, მისი ხორცმესხმა, თქვენთვის ვასავები მიზეზების გამო, რთულდება. ამ მიზეზებზე დღეს საგაროდ არ ვილაპარაკებ, რომ საზომი განწყობილება ჩრდილი არ მივაყენო.

აკადემიის პრინციპული გადაწყვეტილება ახლო ურთიერთობა საქართველოს სახელმწიფო არტივებთან, საარტიფო სახელმწიფო დეპარტამენტთან და ამ გზით ჩვენი ეროვნული მუხსიერების დირსეულად წარმოჩენა. ძალიან ვამახარა დეპარტამენტში საგამომცემლო საქმის დაწინაურებამ. მინდა ასეთი რამ ვუსურვო აკადემიასაც, სადაც ეს საქმე მძიმე მდგომარეობაშია: 1998 წელს ბიუჯეტით არც ერთი ლარი არ იყო გამოყოფილი სამეცნიერო ნაშრომების გამოცემათვის. ეს დასამალი არ არის. მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტი იძულებული იყო თავისი დაწესებულებისათვის მიეწერა ოფიციალური წერილი: "უშველეთ თქვენს თავს, როგორმე მოახერხეთ მასლების გამოცემა".

ამჟამად ათასობით დაბეჭდილი წიგნი, თუ შეიძლება ითქვას, დაბეჭვეულია გამომცემლობაში. ინსტიტუტებს საშუალება არ აქვთ გამოიტანონ ისინი გამოცემლობის საწყოზოდან.

იმიდი მინდა ეთხოვო, რომ მეცნიერებათა აკადემიის ინსტიტუტებისა და საარტიფო დეპარტამენტის ურთიერთობა უფრო გაძლიერდება. ჩვენ გვექნება საქართველოს ისტორიის დირსეულად ამსახველი დოკუმენტების გამოყენების, გაცნობისა და უცხოეთში ვატანის სრული შესაძლებლობა.

გულთადად ეთხოვრებ თქვენს სიხარულს, ამ ჩვენს საერთო სიხარულს. ვისურვებ წარმატებებს და მინდა იმიდი გამოთქვა, რომ ამიერიდან საზოგადოების ყოველწიფურად ჩავაპარებთ ანგარიშს, თუ რა შეიძლება, რა გააკეთოს სამეცნიერო დაწესებულებებმა თუ ცალკეულმა მეცნიერებმა საარტიფო საქმის განვითარების, ჩვენი უბრწუნეველესი ძეგლების, დოკუმენტების გამოვლენისა და გამოცემის მიმართულებით.

მოვეგსენებათ, ჩვენ გვაქვს საქართველოს პრეზიდენტის ბრძანებულება უცხოეთის საგანმართოსაკავებში, სიძველეთსაკავებში ქართული კულტურის ძეგლებისა და დოკუმენტების გამოვლენასა და აღრიცხვასთან დაკავშირებით. ეს საშუალო დაწესებულება, მაგრამ მას უფრო ფართოდ უნდა მოეკიდოთ ხელი.

საქართველოს აკადემიის 10-ათასიანი კოლექტივი განარებულია და თქვენთან ერთად ზეიძობს ამ დღეს. ვისურვებთ ახალ წარმატებებს!

როც მატრეპელო:

დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსმა ბრძანა, რომ მემატიანემ ისტორია რომ დაწეროს, ამისათვის აუცილებლად საჭიროა ორი რამ: "ნიფინი საქმეთანი და ხელოვნება რიტორიკისა". ნიფინი საქმეთანი – ეს არის მასალა, წყარო, ხელთება რიტორიკისა – მისი ვანალიზების, ვადმოცემის უნარი. ჩვენი ისტორიოგრაფია მეთოდოლოგიურად წინ აღარ წასულა. ასე დარჩა დღემდე, წყაროსთან მუშაობა და წყაროს აუცილებელი არსებობა ისტორიკოსისათვის არის ის უპირველესი, რასაც ანალიზის, შეყრების, კრიტიკული ვანიზების შემდეგ შეუძლია ვარკვეულ დასკვნამდე მიეყვანოს იგი. რთულსაც ჩვენ საქართველოს არტივებზე და ამ დიდ დეპარტამენტზე ვლაპარაკობთ, არ შეიძლება რომ უდიდესი მოკრძალებით, უდიდესი პატივის გრძობით არ ვანიშნევალოთ მისდამი, თუ კი ონდავი წარმოდგენა მიივც გვაქვს, რა არის დაუფრებული აქ, ამ შერბობი.

დღეს ჩვენ ენახეთ უაღრესად საინტერესო გამოფენა, სადაც წარმოდგენილია უნიკალური დოკუმენტები უშველესი დროიდან – მე-10 საუკუნეიდან დღემდე. ასე ძვირფასად უფროსიხილებთან მათი და ვადსეკუნე ჩვენს შთამომავლობას. აქ იყო ასეთი ტრადიცია. მე და ჩემმა თაობამ 50-იან წლებში ბ-ნ შალვა ჩხეტას ხელმძღვანელობით ვავიარეთ საარტიფო პრაქტიკა. მამინ სახელმწიფო არტივი ლენინის ქუჩაზე მდებარეობდა. ეს იყო უნივერსიტეტის ისტორიის ფაკულტეტის სტუდენტებისათვის უდიდესი სკოლა. მას შემდეგ არტივი ვაიხარდა და სიკეთით ვავისცო.

მინდა საგანგებოდ აღვნიშნო ერთი ფაქტი წარსულიდან:

დიდი ილიას გვერდით აკაკის მიუძღვის დიდი როლი წარსულის დაცვაში. მოგახსენებთ, აკაკი წერეთელმა დატოვა ანდრები, რომ მის დაკრძალვაზე გვირგვინები არ მიეტანათ. ის თანხა, რაც გვირგვინებს დასჭირდებოდა, გადაეთხარა საისტორიო და საეპიგრაფიკო საზოგადოებისათვის ძველი ხელნაწერების შესახებ. ის ძირითადად ფოლკლორზე ამსუბუქდა ყურადღებას. აკაკის ანდრები შესრულებული იქნა. აკაკი წერეთელს მიასვენებდა უზამბარაი პრაცესია, რომელსაც წინ მიუძღოდა ერთადერთი გვირგვინი საოცარი წარწერით: "აკაკი საქართველოსაგან". დანარჩენი თანხა მისი ანდრების თანხმად იქნა გადაცემული.

ქვითიშე თაკაიშვილმა საქართველოს საისტორიო და საეპიგრაფიკო საზოგადოების დაარსების დროს არქივებს თავისი ადგილი მიუძღვნა. ამ საზოგადოების უპირველესი ამოცანა იყო სიძველეა დაცვა. ეს ჩანაფიქრი საზოგადოებამ ბირვლსავე გამოცემაში განახორციელა. "ძველი საქართველო" და "საქართველოს სიძველენი" მოწოდებული იყო სიძველეთა გამოხეობებისა და გამოყენებისათვის. ერთი სიტყვით, ამ საქმეში საქართველოში დიდი ტრადიცია არსებობს.

აღსანიშნავია 80-იანი წლების შუაობე ნახევარი, როცა საზოგადოებას მიეცა არქივითან ახლოს მისვლის მეტი საშუალება. ამავე დროს ჩვენი არქივები შეავსო საინტერესო დოკუმენტებით. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიამ პრეზიდენტის უნივერსიტეტიდან 40 ყუთი მასალა მიიღო, საოცარი პირობებით: ის ემბრანტები, რომლებმაც ეს მასალა გამოზარნეს, კატეგორიულად მოითხოვედნენ უმაღლეს დონეზე დაცვას. მართლაც, მთავრობამ და მეცნიერებათა აკადემიამ გაიღო სპეციალური თანხა, რომ თითოეული დოკუმენტისათვის დუბლიკატი გაეკეთებულყო.

მე არ დამავიწყდება ის, რომ, როდესაც გიორგი ბერიშვილი და აწ განსვენებული ვიქტორ ზომბრეკი ჩამობრძანდნენ, ორივემ ითხოვა არქივში მისვლა, რომ თავიანთი თვალთ ენახათ, თუ როგორ იყო დაცული ეს დოკუმენტები. ისინი უაღრესად კმაყოფილებით წვიადნენ აქედან. საბედნიეროდ, დღეს ჩვენ ბევრი არქივი გვაქვს და, რამდენადაც ვიცე, არქივის თანამშრომლები იმის უფრო უჩივიან, რომ ჩვენი სსპეციალისტები ნაკლებად მოიან არქივში, ვიდრე იმას, რომ გახსნილი არ არის და მუშაობის საშუალება არ აქვთ.

მე დღეს, უდიდესი კმაყოფილებით მინდა ჩვენს მომხსენებელს, ბ-ნ ზურაბ მახარაძეს დავუჭირო მზარი იმაში, რომ არქივი უფრო მეტი განვითარება სჭირდება, ხელისშეწყობა სჭირდება როგორც საზოგადოების, ისე ხელისუფლებისაგან. ის, რომ არქივი აუცილებელია და ერის მესიერებაა, ამაზე ორი აზრი არ არსებობს. ის, რომ ყველაფერი, რაც ძეგრფასაა, აქ უნდა დაუნჯდეს, ისეც არ ექვემდებარება განხილვას. ამიტომ მინდა იგ. ჯავახიშვილის სახელობის ობლივის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სახელთი მოგახსენოთ, რომ მაქსიმალურად შევეცდებით ყველაფერი გავაკეთოთ ჩვენი დიდი არქივის მოსაწესრიგებლად, რომელიც სახელმწიფო დაცვაზე საარქივო დეპარტამენტში გადმოდის და ბუნებრივია, ასეც უნდა იყოს.

პირადად მე, არ შემიძლია მაღლიერების გრძობით არ მოვიხსენიო არქივის მუშაკები. ჩემი საქმიანობის უდიდესი ნაწილი არ არქივითან არის დაკავშირებული, ყოველთვის ვგრძობიდი მათი ყურადღებას.

თქვენთან ერთად ბედნიერად ვთვლი თავს, რომ დღეს აღვნიშნავი საარქივო დარგოს მუშაკის დღეს. მინდა ყველა თქვენგანს მივესალმო და ვისურვოთ წარმატებები. იმედი მაქვს, რომ ზეაღნიშნული საქართველო უფრო ძლიერი იქნება გუნობიერად და მეტი საშუალება გვექნება, რომ საარქივო საქმე გავაფართოოთ და განვითაროთ.

მარიამ ლორთქიფანიძე:

პირველ რიგში მინდა დიდი მადლობა მოგახსენოთ ამ შესანიშნავ დღეზე მოწვევისათვის. მადლობა მსურს მოგახსენოთ იმისათვის, რომ საერთოდ ეს დღე არსებობს და მიუულოცო არქივისტებს ამის სახეობი აღნიშვნის დაფიქრება. ყველა არქივის ყველა თანამშრომელს მინდა მიუულოცო ეს დღე, განსაკუთრებით, არქივის თანამშრომელ ქალებს, რადგან ჩვენ, ვისაც არქივითან რაღაც ურთიერთობა გვქონია, ძალიან კარგად ვიცით, რომ ისინი, ძირითადად, არან თავიანთი საქმის ენთუზიასტები, ყოველ დოკუმენტს, ყოველ საბუთს, ყოველ საარქივო საქმეს, როგორც საკუთარ შეილებს, ისე უფრთხილდებიან და ისე დაქანავენ რაღაც თავს. იცით, როგორც შეილი დღისათვის, ისეა მათთვის ეს დოკუმენტები.

შეიძლება არც ის არის შემთხვევითი, რომ არქივისტთა დღესასწაული გაზაფხულის პირველი თვის, მარტში აღინიშნება, როდესაც დღის დღე და ქალთა დღეა. დღე, დამწამონ მიკერძობა ქალბატონების მიმართ, მაგრამ იყოს მიკერძობა. სინამდვილეში ეს არ არის მიკერძობა. მათი შრომა აღურციხავია, იმის აღრიცხვა არაფრით არ შეიძლება, რასაც ისინი ამ არქივებში აკეთებენ.

აქ ითქვა და მეც ვაგიჟობებ, რომ საარქივო საქმეს ჩვენში, როგორც ჩანს, უძველესი დროიდანვე ჰქონდა თავისი საფუძველი. ჩვენ გვაქვს უცხოელი ავტორების, ბიზანტიელი ავტორების ცნობები, თუ როგორ უფრთხილდებოდნენ და საგანგებოდ ყურადღებას აქცევდნენ ჩვენში უძველეს დოკუმენტებს. განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს მე-19 საუკუნის 80-იანი წლებიდან წამოწყებული ის დიდი ეროვნული მოძრაობა, რომელმაც მიხნად დაისახა ქართული სიძველეების მოძებნა, შეგროვა და გამოცემა.

მე მასხენდება ცნობა, რომ სიონის ტაძარში იყო ერთი პატარა ოთახი, რომელსაც ერეკვა საქართველოს საეკლესიო მუზეუმი, სადაც იჯდა მოხე ჯანაშიელი და სადაც მიქონდით აურაცხელი საბუთები, წიგნები, ხელნაწერები ამ დიდ ქართველებს, რომელთა სახელებს აქ აღარ ვაგიჟობებ (დ. ბაქრაძე, თ. ჟორდანი და სხვები) და რომლებმაც შექმნეს ერთი პირველი ფონდი ისეთი მნიშვნელოვანი გამოცემისათვის, როგორიც იყო საქართველოს საეკლესიო მუზეუმის საბუთების 3-ტომეული.

აი, ამ დროიდან მოყოლებული ამ დოკუმენტების შესწავლა-თავმოყვრა და შემდგომ მათი საგანგებო დამოწმების
განთავსება უკვე სახელმწიფო საქმედ იქცა.

მე, როგორც ნიკო ბერძენიშვილის სახელობის პრემიის ლაურეატი გამოძაცხადეს და მსურს აღვნიშნო, რომ ეს
იყო ძალიან მნიშვნელოვანი საქმე, რომელიც არქივში ჩაისახა. იმიტომ, რომ ნიკო ბერძენიშვილს უდიდესი დამსახურება
მიუძღვის ქართული დოკუმენტების შესწავლასა და გამოცემაში. ძალიან ვამაყობ იმით, რომ ამ პრემიის პირველი
ლაურეატი გახლავართ. მნიშვნელოვანი ფაქტი იყო ის, რომ ამ პრემიის პირველივე ლაურეატი გახლდათ ივანე
ჯავახიშვილის ქალიშვილი, რომელმაც ანა ბაქრაძისებთან ერთად გააყოფა არქივის აღწერა-აღწერა. აი, ამ აქტიურ
დროინდელმა ხელმძღვანელობამ და თანამშრომლებმა გამოხატეს თავისი დამოკიდებულება დიდი ქართველი მეცნიერის
ივანე ჯავახიშვილისადმი და იმ დიდი ღვაწლისადმი, რომელიც მას სწორედ ქართული წყაროებისა და საბუთების,
ქართული დოკუმენტების შესწავლაში მიუძღოდა.

კიდევ ერთხელ დიდ მადლობას მთავანებებ მოწვევისათვის. ვილოცავთ ამ შესანიშნავ დღეს არა მხოლოდ
ქალბატონებს, მამაკაცებსაც და გისურვებთ ეს დღე ყოველთვის ასეთ მაღალ ტონალობაში აღინიშნოს და ამ დღემ,
საზემო განწყობილების გარდა, რეალურად საქმიანი შედეგებიც მოუტანოს საარქივო საქმეს და საქართველოს არქივებს.
გამადლობთ!

მაცნავე სარამბო:

მეორეჯერ კოლეგებო! ქალბატონებო და ბატონებო!

მინდა განსაკუთრებული ემოციით, განსაკუთრებული მოწინააღმდეგეობით, პატივისცემითა და სიყვარულით მოგილოცოთ
დღევანდელი ღამაში დღე და გისურვებთ წარმატებებს.

მე ერთ ასპექტზე მინდა შეგაჩერო თქვენი ყურადღება. აქ ბრძანდებიან ის ადამიანები, რომლებიც განსაკუთრებით
უფრო ხელდასაყრდელი საქართველოს ისტორიას, მის წარსულს. აქ გამოფენილი დოკუმენტები ეს არის ჩვენი საამაყე. მინდა
მოგაგონოთ ყველას, ახალგაზრდასა თუ ხანშიშესულს, ვისაც თავისი საქმე უყვარს, საარქივო სისტემაში არ იმუშავებს
ადამიანი, თუ არ უყვარს ეს დარგი. მე, ყოველშემთხვევაში, ასე ვარ დარწმუნებული.

მინდა აღვნიშნო, რომ საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტის თავმჯდომარის, ბ-ნ ზურაბ მახარაძის დიდი
დამსახურებაა, რომ პრეზიდენტის ბრძანებულებით სულხან-საბა ორბელიანის სახელობის პუბლიკაციური უნივერსიტეტში
შეიქმნა ისტორია-არქივმცოდნეობის სპეციალობა.

ამ დარბაზში ვხვდავ ჩვენს სტუდენტებს. ჯერჯერობით მათი რიცხვი 17-ს არ აღემატება. კიდევ ახალი ნაკადი
იქნება, მომავალ წელს კიდევ ახალი. მინდა მისაღებ გამოცდებზე, ჩვენთან მობრძანდნენ საარქივო დარგის გამოცდილი
მუშაკები, ის, ვინც კარგად იცის სპეციფიკა, რომ გაესაუბრონ მომავალ სტუდენტებს, რომ მათ თავიდანვე იგრძნონ, სად
და რა მითით მოიღონ. ჩვენი მუშაობის ერთობლივი ფორმა კარგი მეთოდია მათ აღსაზრდელად. სტუდენტობისათვის
არქივო კარგი ლაბორატორიაა. მე მათ ვაპირებულ სახეებს ვხვდავ და მათზე ყველაფერს ვკითხულობ. შესაძლებელია
თქვენი კოლეგების მონაწილეობით უნივერსიტეტში ერთობლივი სამეცნიერო საბჭოს სხდომის ჩატარება და ა.შ.

მე ვხვდავ ბრწყინვალე პერსპექტივას და მინდა დიდხანს სიცოცხლე ვუსურვო ყველა იმ პიროვნებას, ვინც
არქივში მუშაობს. კიდევ ერთხელ გთხოვთ, მხოლოდ წინგისა თუ დოკუმენტის მოვლის კულტურა კი არ ასწავლით ჩვენს
სტუდენტებს, არამედ თქვენი სულის ნაწილი მისცეთ მათ, რომ ისინი იყვნენ არქივის, საქართველოს ამ საამაყის კარგი
მცოდნეები.

დიდი მადლობა. წარმატებებს გისურვებთ!

ილია ტაბაღაძე:

ნება მიბოძეთ, დიდი სიხარულით და კმაყოფილებით მივესალმო ამ დღეს. 50 წელზე მეტია, რაც არქივებში
ემუშაობ და დიდი პატივს ვცემ ყველა იმ ადამიანს, ვინც ამ საქმეს ემსახურება, ვისაც დოკუმენტები უჭირავს ხელში,
წმენდს მტერივსაგან, ევერება და ინახავს.

მე დიდი საიმედოებით მოვისმინე ბ-ნ ზურაბ მახარაძის მოხსენება, საიდანაც ნათლად დავინახე, რომ არქივი
ნამდვილად სამიწოდ ხელშია. საქმე ის არის, რომ არქივის ყველაზე დაბალი რანგის მუშაკმა იგრძნოს, რომ სახელმწიფო
წარუხვებს მასზე, ამ ზურაბის დასტურია საარქივო დარგის მუშაკის დღის აღნიშვნა. ჩვენ ყი ყველამ ჩვენი წვლილი უნდა
შეიტანოთ ამ საქმეში.

მე ვიცნობ ევროპის მრავალი ქვეყნის არქივებს. დოკუმენტების მოვლა-პატრონობის მხრივ განსაკუთრებით
გამორჩევა ვატყობის საიდუმლო არქივი. იქ დარბაზში დაახლოებით 50-მდე კაცი ეტევა. ორი პიროვნება ამსდლებულ
ადვილზე ზის და თვალყურს ადევნებს მთელ დარბაზს. საქმარისში, თითო დაკარო საქმეს და გადაყრა დაიწყო, მაშინვე
შენიშნებას მოგცემენ. არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება შეეხო ქალაქად. აი, ასე იცავენ ისინი დოკუმენტებს. ასეთივე
წესრიგია საფრანგეთში, მათ ყველაფერი სათანადოდ აქვთ მოვლილი. სხვა სახელმწიფოებში, როგორც არის, მავალითად,
ქსანეთი, იტალია და ა.შ., არქივები ერთ ადგილას არ არის თავმოყრილი. ეს ამწლებს მეცნიერის მუშაობას. 2-3 თვის
ჩაღიხარ სამუშაოდ ქვეყანაში და მწდილა რამდენიმე ქალაქის მონახულება.

მინდა მადლობა გადაგიხადოთ ზემოთ მოწვევისათვის. მე ამ არქივებთან დიდი კავშირი მაქვს, მისით ვცოცხლობ.
ტრიბუნად მინდა მოგახსენო, ბ-ნ ზურაბ, რომ ის ათასობით ხელნაწერი და მკერფოვრი, რაც ჩემთან ინახება, თქვენს
არქივს გადაეცემა იმიტომ, რომ მე ისე ვერ ვინახავ, როგორც აქ შეინახავენ. იმის იმედით ვადმორკებთ ყველაფერს, რომ
სანამ ცოცხალი ვარ, მიმიღებთ და მუშაობის საშუალებას მომიცემთ.

მოღვაწე ქართველებთან შეფერვაზეა მნიშვნელოვანი საბოლოო, რომლებიც მე ჩამოიტანა და ჩავაბარე დანიშნულ ცენტრსა და მინდა ვთხოვო ბ-ნ ზურაბს და თითოეულ თქვენგანს, რომ გიორგი ნაკაშიძე და საქართველოს სხვა შეილები, რომლებიც უცხოეთში მოღვაწეობდნენ ქართული საგანმრის გადასარჩენად, შევიყვინოთ არქივის საპატიო მუშაკთა შემადგენლობაში.

მოგილოცავთ ყველას ამ ღირსშესანიშნავ დღეს და გისურვებთ წარმატებებს. არქივი ჩემთვის ახლობელია, ხშირად მიხდება აქ მუშაობა და ეს დღე ჩემთვის უბედინერესია.

მილოცვის ნიშნად, ჩემს ბიჭებს - ანსაძლეს "რუსთავის" წევრებს, რომლებიც დიდი სიყვარულით მოვიდნენ ამ ზეიმზე, ვთხოვ კარდენიძე სიმღერა შეასრულონ თქვენს პატივსაცემად.

ქართლოს ძსნრაპა:

პატვიცემულო საზოგადოება, მეც ვესწრები ამ დიდ ზეიმს. ჩემი ამაღარია ეს შენობა და ძალიან მიყვარს ყველა თანამშრომელი. მიყვარხართ ყველა თქვენგანი. ეს მხიარული კონცერტი ზეპირი ვაზეთია, რომლის ყველა გერდსაც მე წარმოვადგენ. დავალებული მაქვს გაცანიოთ.

მე მინდა დღესასწაული მიველოცო ბ-ნ ვილი კაჭარავას, ბ-ნ ზურაბ მახარაძეს, რომლებიც ძეპიებით მიყვარს!

მინხილ ძსლიძიძი:

ძვირფასო მეგობრებო, გამოსვლას არ ვაპირებდი. აქ ყველაფერი ითქვა. მესხიერება მივიხიროკე და ვიფიქრე, რა როლი ჰქონდა არქივს, თქვენ ყველას, ამ უნიკალურ დანესებულებას ჩემს შემოქმედებაში. იმის გარდა, რომ თქვენიან ვმეგობრობდი. საქართველოში დეპურების შემდეგ, ლიტერატურისა და ზელოვნების არქივში მყავდა მეგობარია ვახტანგ გურგენიძე. აქ ხშირად საღამოებო იმართებოდა, ბევრი ახალი დეკში წამიითხავს. იმას კი რა როლი აქვს არქივს პოეზიაში, ამას იოსებ გრიშაშვილზე უკეთესად ვინ იტყვის.

ერთხელ, როცა "ემიგრაციაში" ვიყავი, "შნაოთში" წავიკითხე პარიზიდან ჩამოტანილი აკაკი წერეთლის უცნობი წერილები. ეს იყო მიწერ-მოწერა აკაკისა და მისი ცოლის ნატალია ბაზილევსკაიას შორის. წერილები, ბასაკვირველია, რუსულად იყო დაწერილი. "შნაოთში" ქართულად გამოქვეყნდა. არ ვიცი, ხნემ როგორ აღიქვა ეს 94 თუ 96 წერილი. მე კი რამდენჯერმე ვურადებლით წავიკითხე. ეს იყო რაღაც საშინელი დოკუმენტები, რომლებმაც შემზარა. ბავშვიბიდან, სკოლიდან აკაკიზე ყველაფერი ვიცოდი. იგი მუდონა ორფეოსი, ლამაზი კაცი, ღმერთი, რომლის ეტლში გინახილი ქალები მუდონენ ცხენების მაგიერად და სასტუმოროში მიიყვანეს. ამ კაცს არც სახლი ჰქონდა. "ცისკარში" ეძინა, სასტუმოროებში ჩერდებოდა, ცოლ-შვილი კი მოეზაურობდა პეტერბურგში, მოსკოვში, პარიზში.

როცა ეს წერილები შევისისხლხორციე, გაეკადნიერდა და გადაეწვიტე აკაკი წერეთლის მაგიერად დამეწერა სამი დეკში. ეი. სამი წერილი დეკსად. 1 - "შვილს", რომელსაც ლოლიას ეძახდნენ და სად წავიდა, სად არის, კაცოშვილმა არ იცის. ქართველმა ერმა ეს ყოველ შემთხვევაში არ იცის. 2. "ცოლს", ნატალია ბაზილევსკაიას და 3. "შეგობარს". (მთლად გაეკადნიერდი, თითქოს აკაკიმ მე მომწერა. ორატორმა წაიკითხა სამი დეკში).

გილი კაჭარავა:

ჩემო ძვირფასებო, მეგობრებო, კოლეგებო!

პირველ რიგში გილოცავთ დღესასწაულს, რომელიც უსათოოდ წადებება საარქივო საქმეს, აამალებს მის ავტორიტეტს, სარბიელს, ასპარეხსს გაუხსნის საქმიანობისათვის და ყველა თქვენგანს სხვა სიკეთესაც მოუტანს. ეს დღესასწაული დამსახურებულად მიიღო თქვენმა კოლეგებმა. ვისურვებთ მომავალ წარმატებებს თქვენს უკეთილშობილეს საქმიანობაში.

20 წელი გავიდა მას შემდეგ, რაც თქვენიან დავიწვე მუშაობა. ხანგრძლივი დროის მოუხედავად, ყველა მოგონება წარუშლელია ჩემს გულსა და გონებაში. ყველა მასხსოვარო, ყველაფერი კარგად მაგონდება, რაც ჩვენს ერთობლივ საქმიანობასთან იყო დაკავშირებული.

პირველად, როცა მიხიხრეს საარქივო სამმართველოში უნდა წახვიდე სამუშაოლო, ცოტა მეუცხოვა. იმ დროს საზოგადოებრივი აზრი ისეთი იყო, რომ არქივი მოსაწყენ, მოხუცების საქმე მიიწინედა. ვიფიქრე, რომ უკვე საარქივო კაცად ჩამთვალეს, მაგრამ იმდენი მეგობარი, თანამოაზრე და კეთილისმსურველი შევიბინე 3 წლის განმავლობაში, სხვაგან 10-20 წლის ერთ ადგილზე მუშაობის დროს არ მყავდა. 20 წელმა ჩემს მესხიერებაში ვერ წაშალა ის თბილი გრძნობები, ურთიერთგაგება, ერთმანეთისადმი უანგარო და სპეტაკი სიყვარული, რაც ჩვენი ერთად მუშაობის მოკლე პერიოდში დაიბადა.

სარქივო სამსახური მოსაწყენი რომ არ ყოფილიყო, რომანტიული დღეფერი რომ მიგვეცა ჩვენი საქმიანობისათვის, გაეციინებათ ალბათ, ჩვენ "არქივისტების პიშივი" კი შეეკმენით. მეგობრულ შეხვედრებზე, სუფრაზე სამაონებით ემეროდი. ხალხი გამოციტხლდა, ჩვენი საქმიანობა გასცდა არქივის კედლებს, ჩვენი ურთიერთობა მეგობრობასა და ურთიერთმატყვისცემაში გადაიხარდა. ბ-ნ ზურაბ მახარაძის მოხსენება ძალიან საინტერესო იყო. მე ვბეჯდა, თუ როგორი წინსვლა იგრძნობა საარქივო საქმიანობაში: განსაკუთრებით აღსანიშნავია უცხოეთთან კავშირი. ბევრი საინტერესო მასალა ჩამოვა და ჩვენს არქივებს შემატება. დიდი მნიშვნელობა აქვს საარქივო საქმის პროპაგანდას ბეკვლითი სიტყვითა და ტელევიზიით. სარქივო დეპარტამენტის თამეჯდომარე, ბ-ნ ზურაბი ამ საქმეს კარგად ართმევს თავს და თითოეულ თქვენგანს დიდ იმოჯს უქმნის.

ესარგებლობ შემთხვევით და დიდი მადლობა მინდა გადავუხადო არქივის კოლექტივს ჩემი 70 წლისთავის აღნიშვნისათვის, მოლოცვისათვის, როცა მოსალოცი "სიველ-გუჯარი" წავიკითხე, ნერვებმა მიმტყუნა და ტირილი დაიწყო . . .

ჩემი სურვილია, იმ დიდ საშვილიშვილო საქმესთან ერთად, იმ მკვნიერულ მოღვაწეობასთან ერთად, რომელსაც ეწეო, თქვენს შორის ურთიერთგატანის, ურთიერთმოფერების მეგობრული გრძობა არასოდეს დაზღუდვებულდეთ, მისი ღვთაეტი არც ერთ თვეგანს არ ეგრძნოს. მაშინ საარქივო საქმე უფრო სახალისო და საინტერესო გახდება.

ჩვენ ყოველთვის ვწერდით იმაზე, რომ საარქივო საქმეს ვეროვან ყურადღებას არ აქცევდნენ სამინისტროებისა და უწყებების ხელმძღვანელები. ისახებოდა ღონისძიებები იქ წარმოქმნილი სამეცნიერო-ისტორიული ღირებულების მქონე დოკუმენტების მოსაწესრიგებლად და სახელმწიფო დაცვაზე გადასაცემად. ხელმძღვანელ მუშაკთა განწყობილების ასამაღლებლად და მოსაზიდად შევქმნიეთ სპეციალური მოსაწვევი ბარათი და ძველებური ვრავნილი. ეს საქმე არც ახლა კარგავს აქტუალობას. მინდა ეს ვრავნილი გადავცე ჩემს ძვირფას კოლეგას, ბ-ნ ზურაბს დანიშნულებისამებრ მისი გამოცნებისათვის.

ახლა ჩვენ ახალი წესწყობილება გვაქვს, ჩამოყალიბდა ახალი სამინისტროები, დაწესებულებები, ორგანიზაციები, იშნება ახალი ცხოვრების ამსახველი მნიშვნელოვანი დოკუმენტები. სასურველია, თავიდანვე ჩავეწეროთ უწყებათა ხელმძღვანელებს საარქივო დეპარტამენტთან ახლო ურთიერთობის აუცილებლობა, რომ მათთან წარმოქმნილმა დოკუმენტებმა არჩვენი მოიყაროს თავი.

დასასრულს, მინდა მიემართო ბ-ნ ზურაბ მაზარაძეს, ვეტრან არქივისტთა სახელის უკვდავსაყოფად შექმნას სტენდი თუ მემორიალური დაფა, სადაც აღიბეჭდება მათი სახელები და გვარები.

კიდევ ერთხელ დიდი სიყვარულითა და პატივისცემით გილოცავთ ამ მშვენიერ დღესასწაულს. ზოგჯერ ვფიქრობ, რომ არ ვარ თქვენი ამდენი სიყვარულის ღირსი, მაგრამ იცოდეთ, მე თქვენ მეტად მიყვარხართ, ვიდრე თქვენ მე.

კარგად იყავით!

პუბლიკაცია მოამზადა
მზინა ქონციაშვილია.

წერილები
და
სტატიები

დედასამუბოლოსთან აჭარის დაბრუნება

საპარტიო მასალების ვინაიდან

შ. აბაშიძე.

აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტის თავმჯდომარე.

მ. ქაშიაძე.

აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტის არქივისტა.

ქართველმა ხალხმა, ჩვენს ქვეყანაში მცხოვრები ყველა ერისა და ეროვნების წარმომადგენლებმა ღირსეულად აღინიშნა მარტოველი ქართული კოხისი – ჩვენი შვიური აჭარის დედასამუბოლოსთან დაბრუნების 120 წლისთავი. ღრმად სწომილურია, რომ ამ დიდი ისტორიული ღირებულების მქონე თარიღის მოახლოებას წარუბედა საქართველოს პრეზიდენტის ბატონ დეკარე შვეარდნაძის 1998 წლის 20 ივნისის საკვირველი ბრძანებულება: დასაბამი მიეცა ტრადიციას – ჩვენს ქვეყანაში ყოველწლიურად 25 აგვისტო აღინიშნოს სამშობლოში აჭარის დაბრუნების დღედ. ქ. თბილისში დაიდგა საქართველოს ერთიანობისათვის დიდი მებრძოლის მუხედ აბაშიძის ძეგლი.

ქართველი ხალხის ისტორიაში არაერთი თარიღია ჩაწერილი თურქოს ასოებით. მათ შორის გამოირჩეულია 1878 წლის 25 აგვისტო, როდესაც აჭარა სამი საუკუნის შემდეგ დაუბრუნდა დედასამშობლოს. ამ ისტორიულ ბედნიერბამდე სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ამ უშუქენიერებსა კოხიზე მრავალი ტანჯვა და ტყვილი განიცადა.

მე-15 საუკუნის დამდეგს საქართველოს ერთიანი ფეოდალური მმართველობა დაიშალა. ასეთ ვითარებაში საქართველოს სამხრეთიდან აგრესიული თურქეთის სახელმწიფო დაუგეზობლდა. კარზე მომდგარი საფრთხის წინაშე ცალკეული "საქართველების" გაერთიანება არ მოხერხდა. უკვე 1461 წელს ოსმალებმა მიიტაცეს ტრაპიზონის საციისრო, რითაც მორევა სამხრეთ-დასავლეთის საზღვარი. სასტიკი დამპყრობლები შეტევას განაგრძობდნენ: მე-16 საუკუნის შუა წლებიდან უკვე დაიწყეს სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს მიწების მიტაცება. 1547 წელს დაიპყრეს გონიოს ციხე, მივიდნენ "მათოსი და დაიწყეს ციხის შენება", თუმცა ეს პირველი ცდა უშედეგოდ დამთავრდა. აჭარის დაპყრობა, რომელიც მე-16 საუკუნიდან დაიწყო, დასრულდა მე-18 საუკუნის სამოცდაათიან წლებში. მწელია იმის თქმა, თუ როდის რომელ კოხიზეში გაბატონდნენ ოსმალები. ა. ავალიანის აზრით, "ისტორიულად აჭარა უკვე 1596 წელს ოსმალითა მიერ დაპყრობილი იყო და სწავაეს წარმოადგენდა"¹. მართალია, გურიის მთავარმა ილაშქრა აჭარაში და ოსმალები დამარცხა, მაგრამ 1614 წელს იბულები გახდა ცენო მათი უღლებები ბათუმზე.

ახალი დამპყრობლები ცეცხლითა და მახვილით მოედნენ სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს. ყველგან ნგრევა და სისხლის გაუბევი მოქმედით. მოსახლეობა უშუკარ წინააღმდეგობას უწევდა შემოსულ მტრებს, იარაღით ხელში იყვდა ენას, სარწმუნოებას, ადამ-წესებსა თუ სარჩო-სამადაბელს. ცნობილია, რომ სამხრეთ საქართველოს დაპყრობის შემდეგაც აჭარა დიდხანს ინარჩუნებდა ფაქტობრივ დამოუკიდებლობას.

ქართველობა ბრძოლას განაგრძობდა: "1668 წელს მთელი აჭარა აუჯანყდა ოსმალებს. 1685 წელს 167 წლის ხუბაში სისხლისმღვრელი ბრძოლები მიმდინარეობდა. ასე იყო შავუთ-იმერსებზეც 1690 წელს, ხოლო 1697 წელს მთელი სამხრეთ საქართველო საყოველთაო აჯანყებამ მოიცვა. ოსმალით სისხლში ახშობდა ამ გამოსვლებს"². ეს იყო ქართველი ხალხის სამსაუკუნოვანი სამამულო ომი, რომელშიც კიდევ ერთხელ ნათლად გამოვლინდა ჩვენი ერის სულიერი სიმტკიცე, გამძლეობა, თავისუფლების სიყვარული და სხვა სასიკავლო თვისებები.

სამხრეთ საქართველოს მიტაცების შემდეგ დამპყრობლები ენერჯულად შეუდგნენ მიწათმფლობელობისა და მიწისარგებლობის ქართული სისტემის გაუქმებას და მის ნაცვლად ოსმალური წესების დამკვიდრებას. ამ მიზნით 1595 წელს აღწერეს სამხრეთ საქართველო და შეადგინეს ე.წ. "გურჯისტანის ვილაიის დიდი დავთარი". დაიწყო მიწების გადანაწილება. მიწისმფლობელი მხოლოდ სამხედრო მოსამსახურე და მამადაინ შვიძლებსა ყოფილიყო. ამიტომ ქართველ ფეოდალთა წინაშე დადგა ალტერნატივა – ილაშის მიღება, მიწის შენარჩუნება და ოსმალითის სამსახურში ჩადგომა ან ფეოდალთა დაკარგვა. ამის მოუხედავად, მამულის მკვიდრად ქონება ოსმალებმა ვერ მოსეს. ქართველი ფეოდალური არისტოკრატია თურქულ წესებსა შეგუვა და ბევრი დიდება მნიშვნელოვნაწილად შეინარჩუნა.

ამრიგად, ქართული ფეოდალური წყობილების მოშლა სამხრეთ საქართველოში თურქებმა დიდხანს ვერ შეძლეს და ზოგიერთ მხარეში, მაგალითად აჭარაში, გამამადაინებული ქართველი ფეოდალური საგვარეულოების წარმომადგენლები ბებვისა თუ ალაბეგების სახელით კვლავ განაგრძობდნენ თავიანთ სამკვიდრებლს.

სამხრეთ-დასავლეთ საქართველო ოდითგანვე ქართული კულტურის ერთ-ერთი დაწინაურებული ცენტრი იყო, მაგრამ თურქთა გაბატონების შემდეგ ქართული კულტურის ბუნებრივი განვითარების ხაზი შეწყდა. დამპყრობლებმა კარგად იცოდნენ, რომ ქართული ეროვნების შეიხის, სულის სიმტკიცის და კულტურის ქვეყნოხდი ქრისტეს რწმენა იყო. ამიტომ შემოსულის პირველი დღეებიდანვე დაიწყეს ისლამის დანერგვა. აღსანიშნავია, რომ მოსახლეობის გამამადაინება ერთბაშად ვერ მოახერხეს, თუმცა ამისათვის უსასტიკეს ბარბაროსულ მეთოდებს მიმართავდნენ.

აჭარის არცერთი კოხი ნებით არ გამამადაინებულა. ამას ადასტოვებს ხალხში მრავლად შემორჩენილი გადმოცემა. "სადაც ქ გამამადაინებულან, ყველგან ძალით მომხდარა. ნახტვარი ხეგანი ფოცხოვისა და ქავლიანისაკენ გაწყდა ბრძოლაში... აჭარაში ყველაზე დიდი ბრძოლა დანდალოს ხალხსა გამართა. თვით დედაკაცებმაც ეთიხი ხელში ხმალ-ხანჯალი. დანდალოს მთელმა აჭარამ მიბაბა და დიდი სისხლი დაიღვარა..."³

თურქთა ძალადობამ ვერ დაიწვევინა აჭარელს მშობლიური ენა. საუკუნეთა განმავლობაში მასველიში გამოატარა იგი და როგორც თავისი ეროვნული მეობის ბურჯი, აქამდე მოიტანა. ენის შენარჩუნების საშვილიშვილო საქმეში კი განასკურნებული დამასხურება მიუძღვით აჭარელ დიდებს. ცნობილი ისტორიკოსი დ. ბაქრაძე, რომელმაც 1873 წელს იმოგზაურა აჭარაში, აღნიშნავს, რომ ქართული ენა ყველგან უდიდეს სიმწინდით იყო შემონახული. ოჯახებში სულ ქართულად ღაპარობდნენ.⁶

მრავალრიცხოვანი მტრის შემოსევების მიუხედავად, საქართველოში არასოდეს ჩამქარალა ერთიანობის იდეა. პატრიოტები აჭარაშიც და დანარჩენ "საქართველოებშიც" დაუცხრომლად ზრუნავდნენ ერთიანი ქართული ხსენების ასაღორძინებლად.

ოსმალეთის უღლისაგან აჭარის გამოხსნის გეგმა ჯერ კიდევ მე-18 საუკუნის მეორე ნახევარში შეიმუშავა იმერეთის სახელგანთავსებელი მეფემ სოლომონ I-მა. 1784 წლის მარტში იგი ქართული ჯარით აჭარაში შემოიჭრა, აიღო ჩაკეტი და ბათუმს მიუახლოვდა, მაგრამ ნაქიშკრეტვან (ციხისძირი) ბრძოლაში დამარცხდა და უკუიქცა.

სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს თურქთაგან განთავისუფლებას რუსეთის დახმარებით გეგმავდა ერეკლე II-ც. ამ მიზნით მონაწილეობდა მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრის რუსეთ-ოსმალეთის ომებში, მაგრამ სასურველი წარმატება არ ჩანდა.

მე-19 საუკუნის დასაწყისში რუსეთის იმპერიამ ქართლ-კახეთის სამეფო გააუქმა და გუბერნიად გამოაცხადა. ძალე დაიწყო დასავლეთ საქართველოს სამეფო-სამთავროების გაუქმებაც. რუსეთმა თვითი დასაფიქრებელი საფუძვლებების აზიანებაც განსაკუთრებით დაინტერესებული იყო ბათუმის ხელში ჩაგდებაში. ამას მრავალი მიზეზი განაპირობებდა. ჯერ ერთი, შავი ზღვის სანაპიროზე მას არ ჰქონდა რამდენიმე მოხრეხებული ნავსადგური; შემდეგ, სამხედრო-სტრატეგიული თვალსაზრისით ბათუმი აკონტროლებდა ამიერკავკასიის უმნიშვნელოვანეს გზებს (ბათუმი-ახალციხე, ბათუმი-ყარსი-ერევანი, ბათუმი-თბილისი).

საარტილო მასალები დასტურდება, რომ სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში არასდროს შეწინებულა თურქი დამპყრობლების წინააღმდეგ ბრძოლის ხანძარი, ხოლო ამ კუთხის მამულიშვილთა შორის განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს სელიმ ხიმშიაშვილი (აჭარის მმართველი). მან ისარგებლა მე-18 – მე-19 საუკუნეთა მიჯნაზე დასუსტებულ ოსმალეთის იმპერიაში გაჩაღებული სეპარატისტული მოძრაობით, თვითონაც ჩაება მასში და ორჯერ (1803-1809 და 1812-1815) ანადგავა ახალციხის საფაშოს ტახტზე. სელიმ ხიმშიაშვილმა "ყველაზე მეტად გამოამყვანა პორტასაგან გამოყოფის სურვილი... ამით სამუხსობამიო საქართველოს პოლიტიკოსთაგან პირველმა ხელი შეუწყო ოსმალეთის ბატონობის დასუსტებას, მოსახლეობის ეროვნულ-პატრიოტული თვითშეგნების გამოფხიზლებას-ამაღლებას და განმათავისუფლებელი ბრძოლის ზრდას."⁷

სელიმ ხიმშიაშვილს კავშირი და მამოწერა ჰქონდა დამყარებული ქართველ მეფე-მთავრებთან, შექმნე კი კავკასიის რუსულ ხელისუფლებასთან. 1806-1812 წლებში მიმდინარე რუსეთ-თურქეთის ომში მან მონაწილეობა არ მიიღო, თუმცა როგორც ოსმალეთის ქვეშევრდომობაში მყოფს, ყველაფერა 1807 წელს ყარსთან გაჩაღებულ ბრძოლაში თურქებს დახმარებდა, მაგრამ მან ეს არ გააკეთა, რითაც დიდად შეუწყო ხელი რუსეთის წარმატებას.⁸

სელიმ ხიმშიაშვილის ოცნება იყო სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს დედამამშობლოსთან შეერთება, მაგრამ ამას იმ ხანად განხორციელება არ ეწერა. როცა 1815 წელს დალატისათვის სელიმს ოსმალთა ბრძანებით თავი მოჰკვეთეს, მან ანდერძად დაუტოვა შთამომავლობას: "შე მჭერთ თავს, მაგრამ გეტყვით, რომ გურჯისტანი სამუდამოდ ოსმალეთს არ შერჩება. ამის სიონებს მე ჩემს შვილებს დაუტოვებ."⁹

რუსეთ-თურქეთის 1828-1829 წლების, 1853-56 წლების ყირიმის ომის დროს კვლავ იდგა დღის წესრიგში სამხრეთ-საქართველოს დედამამშობლოსთან შეერთების საკითხი: ქართული მილიცია თავგანწირვით იბრძოდა რუსული არმიის მხარდამხარ. ამასთანავე, მე-19 საუკუნის 30-იანი წლებიდან ოსმალეთი აჭარაში ატარებს რეფორმებს (თანზიმათი), რომელთა მიზანი იყო იმპერიის ჩრდილო-აღმოსავლეთ პროვინციებში ქართველობის ამოძრავა და ოსმალეთის დანერგვა, რასაც უნდა დაეჭრებინა ამ კუთხის გათურქება... "აჭარლობა რეფორმებით უმკაფიოლო დარჩა. ამის დადასტურება იყო 40-50-იანი წლების მღელვარება, რომელმაც თანზიმათის გაუქმების ლოზუნგით ერი და ბერი ოსმალეთის წინააღმდეგ ბრძოლაში გააერთიანა."¹⁰

ამ ბრძოლის თვალსაჩინო გამოხატულებაა 1844 წლის აჯანყება აჭარაში. "იგი ყველაზე მკაფიოდ გამოხატავდა თანზიმათის წინააღმდეგ ბრძოლას... აჯანყების უშუალო მოტივი განხდა გადასახად სალიანის გადაღება და აჭარიდან 200 კაცი ნაცვლად 800 კაცი ჯარში გაწვევა."¹¹

ოსმალური რეჟიმის წინააღმდეგ არაერთხელ აჯანყებულან ქობულეთელები. 1862 წელს მათ მასობრივი აჯანყება მოაწვევს გადასახადების გაზრდის გამო. ომის წინ მღელვარება დაიწყო მთელს აჭარა-ლაზიხსტანში.

1877 წლის 24 აპრილს დაიწყო რუსეთ-თურქეთის ახალი ომი. რასაკვირველია, ორივე მხარეს თავისი ინტერესები გაანდა. მაგალითად, კავკასიის ფრინტზე შეწყვედა ბათუმის საკითხი: "ბათუმის სიახლოვე ჩვენს საზღვრებთან და კონსტანტინოპოლთან მისი დაკავშირების სიმარჯვე, გვაგალებდნენ ჩვენ მისთვის გვეუქმრა, როგორც საუკეთესო ბაზრისათვის."¹²

ქართველი ხალხის მიზანი ამ ომში იყო თურქთაგან ადრე მიტაცებული მიწა-წყლის დაბრუნება. იმის მიუხედავად, რომ აჭარა დიდი ხნით ჩამოშორდა დედამამშობლოს, მისდამი ურთიერთობისწარავება და სიყვარული, ერთიანობის სურვილი არასოდეს ჩამქარალა. ამ მოვლენის საილუსტრაციოდ შეიძლება მოვიყვანოთ გიორგი წერეთლის შეხვედრა აჭარელებთან: "შე ხმინად დავდიოდი ქობულეთში და ბათუმშიც. იქ ვხვდებოდი ბებებს, უფროს კაცებს, სიტყვა-ბასუხით, ყოველკაცი, ზრდილობით - ნამდვილ ქართველებს. ჩემს დანახვაზე იმათ მიღრუბულულ სახეს სინათლით გადააქრავდა

ხელმე. ჯე ვიყავე ქრისტინანი, ისინი მამამდიანები, მაგრამ ჩვენ მანინ ნათესაობის და ტომობის სისხლს ვერ ვხედავთ.¹⁵ ერთმანეთის ნახვა თითოეუ იმ დღმა გულის ჭრილობას არჩენდა“.¹⁵

ს. მუსხი სინალონი აღნიშნავდა, ოსმალის საქართველოს სათანადოდ ვერ კიდევ ვერ ვხედავთ. ამ აზრს იხარტება შიველი ქართველი საზოგადოება. დიდი დღია სასიხებით ვიღოდა სამხრეთ საქართველოს კვლავ დაბრუნებას დღის უმედი და ამბობდა: “არ ვგამინებს ჩვენ ის გარემოება, რომ ჩვენს ძმებს, ოსმალის საქართველოში მცხოვრებთ დღეს სამადის სარწმუნოება უჭირავს. ოღონდ შიველი კვლავ ის ბედნიერი დღე, რომ ჩვენ ერთმანეთს კიდევ შევუერთდეთ, ერთმანეთი ვიძმობთ და ქართველი კიდევ დაუმტკიცებს ქვეყანას, რომ იგი არ ერჩის ადამიანის სინდისს და დიდი ხნის განმარტულს მძას მძურადვე შეთვისებს, თვით პატრიარხის და ლომობირს გულზე მძას მძურადვე მიიჭრდნის თვალში სისხარულის ცრემლმორქული ქართველი და თუ ამისათვის საჭიროა, რომ სისხარულის ცრემლის უწინარეს ვერ ჩნებო სისხლს დაივაროს, ნათუ ქართველი უკუდრეკება და თავს არ შეწირავს მას, რისთვისაც ორი ათას წელი თავი უწინარე ჩვენია დიდებული მამა-პაპათა“.¹⁶

ქართველი პატრიოტები დიდ მოსამზადებელ მუშაობას აწარმოებდნენ აჭარასთან კავშირის დამსაყრებლად. იმის წინ აქ იმეზოვურეს დ. ბაქრაძემ, გ. ყაზბეგმა, მ. გურიელმა, ა. მუხისაშვილმა, ი. კერესელიძემ, გ. წერეთელმა და სხვებმა. გაცხოველებულ პროპაგანდას ეწეოდა ქართული პრესა. რუსეთ-თურქეთის ომში აქტიურად მონაწილეობდა და გმირულ სასწაულებს ახდენდა ქართული მილიცია. ეს ქართველი ხალხის საუკუნოვანი ოცნებისა და მოწოდების დამადასტურებელი მაგალითებია.

ამავე დროს აჭარელი პატრიოტები დიდ მუშაობას ეწეოდნენ სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს დედასამშობლოსთან შესაერთებლად. 60-იანი წლებიდან თურქეთის წინააღმდეგე მოძრაობას აჭარაში ხელმძღვანელობდა სელამბეგის ღირსეული შთამომავალი შერიფ-ბეგ ხიმშიაშვილი, რომელმაც 1870 წელს ი. კერესელიძესთან საბარში განაცხადა: “ღმერთმა უნას, რომ მალე დავიწყო ომი. მე უზად ვარ, რომ მამინევე ჩემი ქვეყანა ქართველ შვილებს შევუერთო და როგორც ადრე ყოფილა საქართველო, დღეის შემდეგაც ისე გახდეს“.¹⁷ ამ სიტყვებისა და დიდი პაპის ანდრეისათვის შერიფ-ბეგს არახიდეს უღალატია. სწორედ ამიტომ მას აჭარელითვან პირველს მიენიჭა გენერალ-მაიორის წოდება.

საბრძოლო ოპერაციები კავკასიის ფრონტზე დაიწყო იმის გამოცხადებამდე, 1877 წლის 12 აპრილს. ბათუმის მიმართულებით შემტევი ჯარი ორ კოლონად მიდიოდა. მარჯვენა კოლონის მეთაურობდა გენერალი დენიშკოვი, მარცხენას - გენერალი შერენბერგი. აქვე გმირულად იბრძოდა გურიის მილიცია იასე გურიელის მეთაურობით, ქობულეთის რაზმი პოლკოვნიკ გ. ყაზბეგის მეთაურობით. მართალია, შემტევი ჯარის ნაწილებმა ხუცუბანი დაიკავეს, მაგრამ თურქთა გააფრთხელებ წინააღმდეგობას წააწყდნენ ციხისძირთან და იძულებული გახდნენ გამაგრებულ პოზიციებზე დაეხიათ. ბრძოლა ბათუმის მიმართულებით გაჭიანურებული ზასითი მიიღო. სხვათა შორის, შერიფ ხიმშიაშვილი ურწყვედა რუსეთის სარდლობას - ვერ აჭარა-შეშეიო და ბათუმი აიღოთ და შემდეგ ციხისძირის სიმაგრეც თავის-თავად აღებული იქნებოდა.¹⁸

იმის დაწვებისთანავე 150 ქობულეთელმა ყურმუშ-ალა ჭყონიას მეთაურობით დამით გადალახა საზღვარი და ქართულ მილიციასთან ერთად იბრძოდა აჭარის გასათვისუფლებლად. ასეთი მაგალითი მრავალი იყო.¹⁹ თურქეთის აგენტები სარდალ დენიშ-ფაშას მეთაურობით ცდილობდნენ აჭარის და შავშეის მოსახლეობის აჯანყებას რუსეთის წინააღმდეგ, აერცლებდნენ ყალბ ხმებს, დეცინდნენ ქართველ პატრიოტებს. პროვოკატორებმა აჭარაში გადასწვეს შერიფ-ბეგის სახლ-კარი და იგი აიძულეს ახალციხეში გახიზნულიყო.²⁰

1878 წლის იანვარში ბათუმის მიმართულებით კვლავ დაიწყო შემტევა გენერალ-ლეიტენანტ კომაროვის ხელმძღვანელობით, მაგრამ თურქთა წინააღმდეგობის გამო მარცხით დამთავრდა. ამის მიუხედავად, რუსეთის არმიის საერთო წარმატებებს ბალკანეთსა და კავკასიაში აიძულეს თურქეთი ხელი მოეწერა სან-სტეფანოს წინასწარი ხელშეკრულებისათვის.

1878 წლის 8 აპრილს მიღებულ იქნა უმაღლესი ბრძანება - ხელშეკრულების ძალით ართივინსა და ბათუმში მშვიდობიანად შესულიყვნენ რუსთა ჯარები. 17 აპრილს გენერალ-ლეიტენანტმა კომაროვმა სრული წესრიგის დაცვით თავისი ჯარებით დაიკავა ართივინი.

დემარკაციული ხაზი ვერ კიდევ არ იყო დადგენილი. თურქებმა ქოროზის ზეობაში, ლახისტანში, აჭარასა და სხვაგან ფართოდ გააერცლეს მოლაპარაკების დროს შეუთანხმებლობის, განხეთქილების მოახლოების და ართივიდან რუსეთის პათელების გარდაუვალობის ცნობები. დაიწყო მოხალისეების შეიარაღება, რაშიც თურქეთილებს დიდ დახმარებას უწევდნენ ინგლის-საფრანგეთის აგენტები.²¹

სხვათა შორის, სან-სტეფანოს ხელშეკრულების დადებისას რუსეთს სთავაზობდნენ დიდძალ კონტრიბუციას არტანუჯის, ბათუმის, ყარსის სანაცვლოდ, მაგრამ აღექსანდრე II-მ ბრძანა: “მარტო ბათუმი და ყარსი ღირს იმდ, რომ რუსეთმა მათთვის გასწიროს რამდენიმე მილიონი“.²² სწორედ ამიტომ, როდესაც 1878 წელს იტინს-ივლისში ბერლინის კონგრესზე გადისინჯვა სან-სტეფანოს ხელშეკრულება, დანაპარგების მიუხედავად, რუსეთმა ბერლინის ტრაქტატის მე-8 პუნქტით მიანც შეინარჩუნა ბათუმი, თუმცა პორტო ფრანკოს (თავისუფალი ქალაქი) სტატუსით.²³ ბერლინის ტრაქტატის დადების შემდეგ რუსეთის ჯარს ბათუმი უნდა დაეკავებინა 15 აგვისტოს, მაგრამ თურქებმა ეს თარიღი გადაინურეს 25 აგვისტომდე.

საბრძოლო დოკუმენტები ადასტურებენ, რომ ბათუმის მხარის ჩასაბარებლად შედგა რუსეთ-თურქეთის კომისია, რომელიც ქუთაისში უნდა შეკრებილიყო. მასში შედიოდნენ რუსეთის მხრიდან: თავმჯდომარე - მთავარსარდლის

მაღლივ, გენერალ-ადიუტანტი სვიატოპოლკ-მირსკი, წყერები: გენერალ-ლეიტენანტი ტრუბეკოვი, პოლკოვნიკ-გუბერნატორი რუსეთის ადრინდელი ელჩი ჯუღიჩი, თურქეთის მხრიდან: ალი-ბენიად-ფაშა, სულეიმან ბეი, თურქეთის დიპლომატიური მისიის სხვა წარმომადგენლები.²⁴

საქართველოს ცენტრალურ სახელმწიფო საისტორიო არქივში დაცული მასალების მიხედვით, რუსეთ-თურქეთის შერეული კომისიის სხდომა შედგა ქალაქ ქუთაისში. 1878 წლის 12-20 აგვისტოს ხელმოწერილი ოქმი 6 მუხლისაგან შედგებოდა. მისივე შეთანხმებით, რომ თურქეთის ჯარებს დაეტოვებინათ და რუსებს დაეკავებინათ ადგილები: ჩურუქ-სუ, სამბა, კვირიკე – 17 აგვისტოს, ციხისძირი – 21 აგვისტოს, ჩაქვი – 24 აგვისტოს, ბათუმი – 25 აგვისტოს. შეთანხმდნენ, რომ სახელმწიფო დაცემულებების უმრავლესობა, შინაბები, აგრეთვე არქივები რუსეთს გადაეცემოდა.²⁵

ამ საქვეყნოდ გამოცხადებული ოფიციალური პირობების მიუხედავად, თურქებმა ევაკუაციის დროს ქურდულად გაიტაცეს სახელმწიფო ადმინისტრაციული მმართველობის და სხვა დოკუმენტები. თურქების ამ ვერადამართებელ დაკავშირებით სვიატოპოლკ-მირსკი გენერალ კომაროვს სწერდა: “20 აგვისტოს თურქეთის კომისრებთან ქუთაისში დადებული პირობების მიხედვით, ყველა არქივი და დოკუმენტები, რომლებიც ეხებოდა ბათუმს და მის ოლქს, უნდა გადასცემოდა რუს ხელისუფლებას, მაგრამ ეს პირობა არ შესარულებს”. რუსეთის მთავრობა ეცადა თურქების მიერ გატაცებული არქივი უკან დაებრუნებინა, მაგრამ ამ ცდას რეალური შედეგი არ მოჰყოლია.²⁶

აქვე აღვნიშნავთ, რომ ამ გარემოებამ სერიოზული დადი დაასვა სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიის შესწავლის საქმეს. დღეს წარმატებით მიმდინარეობს ამ მიმართულებით მუშაობა, რომ იმ არქივის ნაწილი მაინც დაუბრუნდეს საქართველოს და შეივსოს ჩვენი ისტორიის თეთრი ლაქები.

აქ ჩვენ ხაზს უკსევით თურქეთ-საქართველოს მეგობრული ურთიერთობის ფარგლებში საქართველოს საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტსა და თურქეთის არქივების გენერალურ დირექტორატს შორის დადებული ხელშეკრულების შესრულებას. როგორც ცნობილია, 1998 წლის მაისში ქ. ბათუმში ხელშეკრულების საფუძველზე იმყოფებოდა თურქეთის სახელმწიფო არქივების გენერალური გაერთიანების დირექტორი ბატონი ისა ოზგული და საქართველოს საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტის თავმჯდომარე ბატონი ზ. მახარაძე. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს თავმჯდომარის პატონ ასლან აბაშიძესთან შეხვედრის დროს გამოიკვეთა აქტუური თანხმობა თურქეთის მხრიდან, რომ ისინი მოამზადებენ ქ. სტამბოლის არქივებში სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს, კერძოდ, აჭარასთან დაკავშირებით დაცული საარქივო დოკუმენტების ანაწერებს, რომელთა მიხედვითაც წლის დამდეგამდე გადმოგვცემენ ამ მასალებს ქსეროასლებს. ამით ყრული დაიძვრება, გაკვირდება საშველიშვილი სამე, რაც ერთხელ კიდევ მეტყველებს ხელისუფლების დიდ ზრუნვაზე ჩვენი ისტორიის, წარსლის საკითხებისადმი.

ბათუმის დასაკავებლად სარდლობამ შექმნა სპეციალური ე.წ. ქობულეთის კოლონა, რომელიც შედგებოდა ფოფილი “გურთის რაზმისაგან”. მასში რეგულარული ჯარის ნაწილების გარდა, შევიდა და ბათუმის დაკავებში მონაწილეობდა ქართული მილიციის 6 ბატალიონი, რომელიც იდგა მუხაგისტატესა და ზუგუნების პოსტებს. 17 აგვისტოს ქობულეთის კოლონამ დაიკავა ჩურუქ-სუ, მიაგვა ციხისძირის პოზიციები, ჩაგვა სოფლებში – კვირიკესა და სამბაში. მოსახლეობა ყველგან ემყოფებოდათ ხედავდა ჯარს. ხმელეთის ჯარებს ზღვიდან მიამყებოდნენ გემები.²⁷ – გემანციბენ საქართველოს ცენტრალურ სახელმწიფო საისტორიო არქივში დაცული მასალები.

25 აგვისტოს, დღის 11 საათზე ქართველებისა და რუსების ჯარი ზეიძით შევიდა ბათუმში. მახინჯაურში სვიატოპოლკ-მირსკის თეთიონ შეეგება დერვიშ-ფაშა, ადგილობრივი მცხოვრებლები, სასულიერო პირები. ქრისტიანული ეკლესიის ზარების გრიალსა და ზარბაზნების საზეიშო სალუტის ვითარებაში ბათუმის თავზე რუსეთის დროშა აღიმართა.²⁸ 31 აგვისტოს ოსმალითა უკანასკნელმა ნაწილებმა დატოვეს ბათუმი. 2 სექტემბერს აჭარის ხეობიდან შემოვიდნენ გენერალ კომაროვის ჯარის ნაწილები. მათ თან ჩამოჰყვანენ შერიფ-ბეგ ხიმშიაშვილი, აჭარის და ლივანის ბეგები, რომლებმაც ფიცი დადეს რუსეთის ერთგულებაზე.

ამრიგად, აღსრულდა ქართველი ერის სანუკარი ოცნება: სამსაყუროვანი განშორების შემდეგ აჭარა დაუბრუნდა დედასამშობლოს. ეს იყო უდიდესი წინშენელების მოვლენა ჩვენი ხალხის ისტორიაში.

მთელი საქართველო ზეიშობდა და იზიარებდა დიდი ილიას სიტყვებს: “ ჩვენი მშენი, ჩვენი სისხლი და ზორცი, ჩვენთან ერთად “შებრძოლი შვიის ბედისა”, ჩვენი გმირების ბუდე, ჩვენი უწინდელის განათლებისა და სწავლის აკვანი, ჩვენი ძველი საქართველო დღეს შემოგვივირთა”.²⁹

ვახუშტი “დროების” კორექსიონდენტები ქართველ საზოგადოებას ატკობინებდა, რომ “ბათუმზე წამოსული აჭარის ატრიადი, რომელსაც მოუძღვოდა ჩვენსკენ გადმოსული აჭარის ბეგი, ღენერალ-მაიორი შერიფ-ბეგ ხიმშიაშვილი და ატრიადის ნაწილნი ტრიუტერი, უკვე გვიან დაშუალაქეს შვიდობიანად ჩავიდნენ ბათუმში. მათ გზაში არავითარი დაბრკოლება არ მისცემიათ. საზოგადო ბათუმში სრული შვიდობა არის. ბათუმში გუბერნატორად დანიშნული კომაროვისკან გუშინ სადილზედ მოწვეულნი იყვნენ ბათუმისა და მისი მარების ბეგები და ადლარები... ტოლუმბაშობა ილისა ღენერალმა ხიმშიაშვილმა, რომელმაც თავისი ენამაზებლობით და აჭარული ბეგობით მთელი ექი მოწყობის მადლობა და ვერადღება დავიხსურა... ბოლის თქვა: ესეც იმათი საღვრებელი იყოს, ვინც ამ ომში მონაწილეობა მიიღო და ჩვენ, ძველი და ახალი განაწილებული ქართველები შევგავართა! ვისურვით იმათი ბედნიერება და საცოცხლქი არ ჩვენგან და არც ჩვენი შამომამალობისაგან დავიწყებული არ იქნება იმათი შრომა”.³⁰

1878 წლის 1 სექტემბერს ოსმალეთი მდგომარეობა გაუქმდა კავკასიის ყველა ნაწილსა და შავი ზღვის სანაპიროზე. ამ დროიდან ცხოვრება ჩაგვა ჩვეულებრივ კალამარში და დაიწყო ახლად შემოერთებული ბათუმი-ართინის მხარის ახალი ტერიტორიულ-ადმინისტრაციული მოწყობა და ზრუნვა მოსახლეობის საჭიროებოლო საკითხების მოგვარებაზე, რომელთაგან განსაკუთრებული იყო მუშაჯირობის წამლკავი ტალღის როლირმე თოვიდან აცილება.

საქმის არის, რომ სან-სტეფანოს და ბერლინის საზავო ხელშეკრულებით სამი წლის განმავლობაში კონსტანტინოპოლში და სხვა-კარის გაყვების, შრომლიური ადგილების დატოვების და ოსმალეთში გადასახლების ნება ეძლეოდათ რუსეთის იმერიის საზღვრებში მოქცეულ ქართველ მაჰმადიანებს. ამ ე.წ. შეღავათმა ახლად შემოიღებულ მხარის დაცვისა და დაცარილების დღი საფრთხე შეუქმნა, რადგან თურქი ემისრებისა და ზოგიერთი ადგილობრივი მოლატატე ბეგის (მაგ. აღი-ფაშა და ოსმან-ფაშა თავდარიბეგები) ჩაგონებით, ზოგჯერ შუქარიანი და ძალითაც კი "ქრისტიანული ჯოჯოხეთიანად" "მამადიანურ სამართებში" მოსახლდნენ ათასობით ქართველი მაჰმადიანის ოჯახი და დედა-წულთანად იყრებოდა და ოსმალეთში გარბოდა. არც ახლად შემოსული რუსული მმართველობა იცლავდა მაინცდამაინც თავს მუჰაჯირობის შესაკავებლად, რადგან დაცარიელებულ მხარეში იგი რუს კოლონიზაცია ჩასახლებას ღეცებობდა.³¹

ამ და სხვა საკითხების მოსაგვარებლად 1878 წლის ნოემბერში თბილისში შევისწავლეს ეწვია აჭარის დეპუტაცია, რომელშიც შედიოდნენ მხარის გაუღენიანი პირები. სულ 16 კაცი, მათ შორის, ჰუსეინ-ბეგ ბეჟან-ოღლი, ჰუსეინ-ბეგ აბაშიძე, ჰასან-ბეგ ბეჟან-ოღლი, ნური-ბეგ ხიმშიაშვილი, ჰასან-ფერედი სურმანიძე, სული-ბეგ ზაღ მკაჰახელი და სხვები. დეპუტაციას თბილისში შეუერთდა შერიფ-ბეგ ხიმშიაშვილი. დეპუტაცია მიიღო კავკასიის მეფისნაცვალმა, სოლო 20 ნოემბერს დ. ფოთიანის ინიციატივით ახალშემოერთებული აჭარის დეპუტაციას მუხრან-ბატონის სასაღლეში გაუშარეს ბანკეტი, რომელსაც ესწრებოდნენ ქართველი საზოგადოების რჩეული წარმომადგენლები: გ. ორბელიანი, ა. წერეთელი, ა. კერესელიძე, პ. უმიკაშვილი, ს. მუსხი და სხვები. ამ დღისასსასოვარ დღეს წარმოითქვა ბრწყინვალე სიტყვები, რომლებიც სათანადო ანგარიშით დაიბეჭდა "დროების" ფურცლებზე.³²

გრივად ორბელიანმა თქვა:

"ბატონებო რას მოსწყავებს დღეს ჩვენი აქ შევრილობა? რა გვიხარია? რას ვდევსასწავლობთ? კრება ესე წარმოვიდგენს სახიზარულოს სასახესა, როდესაც ერთის დღის შვილი, შავის ბედისა გამო, განშორებულნი, დიდს ხსნი ერთმანეთისათვის დაკარგულნი, ანაღლეულად შეხდნენ, იცნენ ერთმანეთი და გადაეხვიენეს გულითაღის სიყვარულით. ჩვენი, ვეროვე საქართველოს შვილი ვიყავით დაკარგულნი ერთმანეთისათვის საუკუნოების განმავლობაში, ბგერი ვიტანეთ მტერთაგან, მაგრამ მაინც არ დავაფუცნებია დამორბეული ჩვენი ძმები, თვალად და გული კვივიანად თქუნქენ, ბატონებო, და ენაბრობდით, როდის აღმოვა ჩვენთვის მზე შეერთებისა... და აი, გვისმინა დღვრთან და თელს რუნეს შორის ესხვადეთ დამორბეულ ძმებთა და მოხარულნი ვმადლობთ უფალსა და ვვევრებით, რომ შეერთება ესე ჩვენი იყოს უუწიო უკუნისამდე შეურყეველად."³³

ველაზე დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა აკაკი წერეთლის სიტყვამ:

"დღევანდელი ღზინი სხვაგვარია. მხიარულება უნაკლო და სიხარული უღრუბლო და რას უნდა მივაწეროთ ეს? ამის მიხეზნა დროთა ვითარებისაგან დამორბეული ჩვენი მოძმეების ხელ-ახლად ჩვენთან შემოერთება და ძლიერად ჩვენთან შეკავშირება. დიან, ბატონებო, დღეს ჩვენ შევიბოღია მივიდეთ წინაპრების საფლავებთან და დავცასხოთ, რომ მათი ანდრძი ჯერ კიდევ არ გაეკუფუფებია. ეს ანდრძი იყო დღევანდელი და ერთობა დღევანდელი თუ ჩვენ ცალ-ცალკე შევივინაზავს ეს ანდრძი, დღეს უფრო ადვილად და ძლიერად ავასრულებთ, თუ კი მშურად მივცემთ ერთმანეთს ხელს, დავადგებით ერთ გზას, მაგრამ, რომ კიდევ უფრო გაუმძლიერდეთ, ვიწინთო ჩვენი თავი, დავაფასოთ ჩვენი წინაპრები და თვალ-ყური ვადვინთ დროთა ვითარებას, საჭირო არის, რომ ვეცალოთ ჩვენი შეილების გამოზრდას და ისე ვიღავწოთ, რომ ჩვენს წინაპრებთან პარმავად არ დავრწყოთ".³⁴

ოღია, რომელიც ამ ბანკეტს ვერ დაესწრო, შემდეგ თანამემამულეებს მოუწოდებდა: "აბა, ქართველობა, ახლა მენ იგი, როგორ დანახებე ქვეყანას მამა-პაპათა ანდრძის: "მმა მისითვისა, შავი დღისითვისა".³⁵

ქართველმა ხალხმა აჭარის მოსახლეობას დახმარების ხელი გაუწოდდა. ეს კი აუცილებლად სჭირდებოდა საუკუნეების მანძილზე თურქეთის ბატონობის ქვეშ მგმინავ მოსახლეობას, რომელიც ახალი ომის შემდეგ კიდევ უფრო უარს დღეში ჩავარდა. სულთნის ჯარებმა წასვლის წინ გადაბეგეს ყველაფერი. ტყიდან დაბრუნებულ ხალხს არც სახლი დახვდა, არც პირუტყვი, არც სხვა რამ საჩიო. ი. ჭავჭავაძის, გ. წერეთლის, ს. მუსხის და სხვათა ინიციატივით საქართველოში დიდძალი შემოწირულობა შეგროვდა და ვალატაკებულ აჭარის მოსახლეობას დაურიგდა. რა საკვირველია, რომ ეს დახმარება ყველას ვერ გასწვდებოდა, მაგრამ ამ დღისისებამ საგრძნობლად შეანელა მუჰაჯირობის ტალღა. რუსეთ-თურქეთის ომის დამთავრების შემდეგ ბათუმში რუსული მმართველობა დამყარდა. აჭარის ცენტრალური არქივის ფონდებში მინშენლოვანი და საყვარდღეო ცნობების დაცვისათვის ოლქის პოლიტიკურ-ეკონომიკური და კულტურული მდგომარეობის შესახებ.³⁶

ახლად შემოერთებული მხარისათვის ჯერ კიდევ 1878 წლის 20 სექტემბერს კავკასიის მეფისნაცვალმა ბორჯომში ხელი მოაწერა ბათუმის ოლქში ახალი ადმინისტრაციული მმართველობის დამყარების დროებითი წესდებები.

საარქივო დოკუმენტები ადასტურებენ, რომ ცარიზმის გვეგის მიხედვით, ბათუმი პირველი ხარისხის სამხედრო ნავსადგურად და ციხესიმაგრედ უნდა გადაქცეულიყო. სამხედრო უწყებამ სწრაფად დაიწყო ბათუმის საზღვაო ციხესიმაგრისა და საწყობის მშენებლობა.³⁷

ბათუმის ნავსადგურის უფროსად დანიშნეს კონტრადმირალი გრევე. რომელიც ოლქის შტაბის უფროსთან ერთად აქტიურად იბრძოდა ბათუმის სამხედრო-საზღვაო ბაზად და ნავსადგურად გადაქცევისათვის. 1878 წლის 20 ოქტომბერს ბათუმის სამხედრო გუბერნატორმა გენერალ-მაიორმა კ. კომაროვმა ბათუმის ოლქისათვის შექმნა სამოქალაქო მმართველობის ახალი შტაბი: ბათუმის ოლქის უფროსად დანიშნა პოლკოვნიკი გურიელი, მოადგილედ - ამილახვარი. კომაროვის რეზიდენცია იყო ბათუმში.³⁷

ომის დამთავრების შემდეგ ცარიზმმა ყველა დაიბრუნა უკან წაიღო და ახლად შემოერთებული მხარის მიმართ ეკონომიკური და პოლიტიკური რეპრესიების გზას დაადგა. მდგომარეობა იმდენად გამწვავდა, რომ კავკასიის მეფისნაცვალმა

სპეციალური მოხელე გაგზავნა შექმნილი ვითარების შესასწავლად. მეფინაცვლისადმი წარდგენილ მოხსენებაში მასწავლებლის თანამდებობის პირები იძულებული იყვნენ განცხადებინათ, რომ "ქალაქის მოსახლეობა აშკარად უკმაყოფილოა რუსების მიერ ოსმალთა განადგენის დღიდან დაწყებული რეჟიმით. მოსახლეობის მოჩვენებითი თავზაანთა ნაკლებ საიმედოა. პირიქით, პირდაპირ უნდა ვაღიაროთ, რომ ჩვენები უპატივცემლად ეკიდებიან ახლად შექმნილი მხარის მოსახლეობას, მის ზნე-ჩვეულებებს. ამ მხრივ რუსი ჩინიფიკაციის მოქმედება ძალიან ვაკავონებს ამ მხარის ძველი მმართველების მოქმედებას."³⁸

რუსული რეჟიმის წინააღმდეგ ამხედრებული მოსახლეობის დასამშვიდებლად განახორციელეს ახალი ღონისძიებები: ბათუმის ოლქის გენერალ-გუბერნატორად კომაროვის მაგივრად დაინიშნა გენერალ-მაიორი სპეკალოვი. 1883 წლის 12 ივნისს სახელმწიფო საბჭოს დადგინებით, ბათუმის ოლქი ქუთაისის გუბერნიას შეუერთდა.³⁹

როგორც აჭარის ცენტრალურ სახელმწიფო არქივში დაცული მასალები გვაჩვენებენ, ვიდრე საქალაქო მმართველობა შეიქმნებოდა, ბათუმს პოლიციისტიკური მართავდა. 1903 წლის 17 მარტს ნიკოლოზ II-ის დადგინებით ბათუმის ოლქისაგან შეიქმნა გუბერნია, რომლის ცენტრი იყო ბათუმი. აქვე დაინიშნა სამხედრო გუბერნატორი. ბათუმის სამხედრო გუბერნატორის კანცელარიის საინტერესო მასალები დაცულია აჭარის ცენტრალურ სახელმწიფო არქივში.⁴⁰

1888 წლის 28 აპრილს დაწესდა ბათუმის სამოქალაქო თვითმმართველობა. 1903 წლამდე იგი ქუთაისის გუბერნატორის ემორჩილებოდა. სახვათა შარის, ბათუმის აფაგება-გამაშენიერებაში გადაწყვეტილი როლი სწორედ ქალაქის თვითმმართველობამ ითამაშა. მხოლოდ პირველ წლებში იყო ქალაქის თავად არაქათიელი, შემდეგ კი ამ თანამდებობაზე ყოველთვის იყვნენ ქართველები – ლ. ასათიანი, ა. ანდრონიკაშვილი, დრახაველიძე, სახატარაშვილი და სხვები.

რუსული მმართველობის ყველა ეს ღონისძიება მიმართული იყო მხარის რუსიფიკაციისაკენ. მეფის მთავრობა ყოველმხრივ ცდილობდა ახლად შემოერთებული მხარის ეკონომიკურ ათვისებას. 1879 წლის 3 თებერვალს კავკასიის არმიის საადმირალის, გენერალ-ადიუტანტ სვიატოპოლკ-მირსკის ხელმოწერით გამოვიდა მხარის მოწყობის ინსტრუქცია. იგი ითვალისწინებდა სოფლის მეურნეობის განვითარებას კოლონისტების მეშვეობით, რომელთაც უფლება ეძლეოდათ ყოველგვარი ნებათაღებების გარეშე დასახლებულიყვნენ ბათუმის ოლქში.⁴²

ბათუმში დასახლების მსურველი ბევრი აღმოჩნდა. ისინი მასობრივად მოედინებოდნენ კავკასიიდან, რუსეთის შიდა გუბერნიებიდან და იჭერდნენ ადგილობრივი "არასაიმედო ელემენტების" მიერ დატოვებულ მიწებს.

ცარიზმის კოლონიური სისტემის მსჯევართაგან ყველაზე თავსატეხი იყო ბათუმის გუბერნიამ მიწათსარგებლობის წესის მოგაგება. ამ მიზნით მთავრობამ 1879 წელს სპეციალურად შექმნა "სადელომამულო კომისია", რომელსაც სათავეში ეწინამდებოდა ისტორიკოსი დ. ბაქრაძე ჩაუყენა. კომისიამ დიდი მუშაობა გასწია, შეისწავლა ადგილობრივი მიწათსარგებლობის წესები. დოკუმენტები და თავისი დასკვნები მთავრობას წარუდგინა. მაგრამ 1884 წელს გამოვიდა ალექსანდრე III-ის ხელმოწერილი კანონი, რომლითაც ბათუმის ოლქის მცხოვრებლებს ერთმეოდათ მიწაზე სრული საკუთრების უფლება იმ შემთხვევაში, თუ მათ ოსმალთა დაპყრობამდე არსებული დოკუმენტარ არ აღმოაჩნდებოდათ (ასეთი დოკუმენტი მაშინ აჭარაში არავის ჰქონდა შემორჩენილი). იმპერატორის კანონით გამწვევებულმა ხელისუფლებამ ადგილობრივმა ორგანიზებმა გააძლიერეს მოსახლეობის შევიწროება და უკარგისად გამოაცხადეს ის მცირერიცხოვანი საბუთები, რომლებიც "სადელომამულო კომისიამ" თურთიულ დოკუმენტებად ჩათვალა.

ამ მხრივ საყურადღებოა აჭარის ცენტრალურ სახელმწიფო სახელმწიფო არქივში დაცული დოკუმენტები. მოვიყვანთ ერთ-ერთ მაგალითს: პოლკოვნიკმა იასონ იოსელიანმა 1880 წლის 11 სექტემბერს ბათუმში მცხოვრები აბაშიძეებისაგან ბათუმის გარეუბანში იფილა მიწის ნაკვეთი. ეს ყიდვა-გაყიდვა დაამტკიცა ქუთაისის საოლქო სასამართლოს უფროსმა ნორტაროუსმა, მაგრამ გააუქმა თბილისის სასამართლო პალატამ იმ მოტივით, რომ თურქული დოკუმენტების თანახმად ეს საბუთი წარმოადგენს "თაფუს", რომელიც ვაკეშვილია "ერაზმიძის" მიწაზე და ამგვარად არის სახელმწიფო საკუთრება.⁴³

რუსეთის მთავრობისათვის ძალზე ხელსაყრელი იყო მიწაზე სახაზინო საკუთრების დაცვა და ამ საქმეში იგი თურქულ ფორმალურ კანონმდებლობას იყენებდა.

ბერლინის კონგრესის გადაწყვეტილებით ბათუმი პორტო ფრანკოდ (თავისუფალი ვაჭრობის ქალაქი) გამოცხადდა. ასეთ შემთხვევაში იგი ვახლად დასავლეთ ევროპის კაპიტალიზმის დია ბაზარი. ევროპულ საქონელთან კი რუსულს კონკურენციის გარეშე არ შეეძლო. პორტო ფრანკოს სახლებრივი იწყობოდა მდინარე სარი-სუდან (ბარცხანისწყალი) და მთავრდებოდა მდინარე ანგისასთან.⁴⁴

უნდა ითქვას, რომ პორტო ფრანკოს რეჟიმს თავიდანვე დიდი სიროულეები შეექმნა. მის წინააღმდეგ განიწყო საზოგადოებრივი აზრიც, რადგან პორტო ფრანკომ მრავალი ცხოვრებისეული სიმახინჯე წარმოშვა. ამიტომ რუსეთმა 1886 წლის 23 ივლისს ცალმხრივ გააუქმა რეჟიმი.⁴⁵

ამის შემდეგ დაიწყო ბათუმის ოლქის რამდენადმე დამოუკიდებელი სამრეწველო-ეკონომიკური განვითარება. ბათუმი პირველხარისხოვანი ნავსადგურად და განვითარებული წარმოების ინარჩუნებდა კავკასიის ერთ-ერთი მთავარი სატრანზიტო და სამრეწველო ცენტრის მნიშვნელობას.

აჭარის ცენტრალური სახელმწიფო არქივის ფონდებში საყურადღებო მასალებია დაცული ბათუმის ნავსადგურის ტერიტორიების,⁴⁶ საგარეო ვაჭრობის, სანაოსნო კომპანიების, მიმოსვლის, უცხოური ფირმების საქმიანობის საკითხებზე.⁴⁷ ქალაქის თვითმმართველობის ფონდში დაცულია ქალაქის განაშენიანების, მისი უბნების, ქუჩების, ტერიტორიული გაფართოების ამ სახეული საინტერესო მასალები.⁴⁸

ბათუმში თურქეთის ბატონობის დროს ითიქვის არავითარი საირიფაციო მუშაობა არ წარმოებდა, ახლა კი სათანადო ყურადღება მიექცა ჭაობების დაშრობას.⁴⁹

ასევე საინტერესოა 1889 წლის ქალაქის საკრებულოს დადგენილება ქ. ბათუმში ზღვისპირა პარკის დაარსებაზე⁵⁰ და სხდომის ოქმი ბათუმის ახალი წყალსადენის მშენებლობის საკითხებზე⁵¹

ყურადღებურია იქცევა ქუთაისის სამხედრო გუბერნატორის მოწერილება ბათუმის "წერილ გელის" ტიპის სანაპიროზე სამხედრო ხომალდების ნავსადგურის მშენებლობის და ამ ტიპის ზღვაოსანი შეერთებასთან დაკავშირებით.⁵²

ბათუმის ოლქის საკრებულო და საქალაქო თვითმმართველობაც დიდ ყურადღებას უმობდნენ ქალაქის კულტურულ აღორძინებას, განათლების ცენტრების გახსნას, სამედიცინო საქმის ორგანიზაციას. საარქივო დოკუმენტებით დასტურდება, რომ 1902 წლის მარტში გამოიტანეს დადგენილება საჯარო ბიბლიოთეკის,⁵³ ქალთა გიმნაზიის და სასულიერო სკოლების გახსნის,⁵⁴ ბათუმში საავადმყოფოს აგების საკითხებზე.⁵⁵

1896 წელს ქალაქის საკრებულოს განასხილველად წარედგინა ქალაქში ვაჭოა გიმნაზიის გახსნის წინადადება. დამტკიცდა შინაის პროექტი. ამ შინაშეში დღეს განთავსებულია ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ადმინისტრაციული კორპუსი (ძველი კორპუსი).⁵⁶

ასეთი მაგალითების ჩამოთვლა უსასრულოდ შეიძლება. ქალაქის თვითმმართველობაში ქართველ მოღვაწეთა ბირთვის გაძლიერებისათვის ნაყოფიერ მუშაობას ეწეოდნენ ი. ჭავჭავაძე, ა. წერიკელი, დ. კლდიაშვილი, გ. უოსსი, ლ. ასათიანი და სხვები. მათ გვერდით იყვნენ აჭარელი პატრიოტები: იბრაჰიმ ხანჯაყ-ბეგ აბაშიძე, გულო-აღა კაკაციაშვილი, დედე-აღა ნიგარაძე, თუფან-ბეგ შერვაშიძე, ახმედ-ბეგ ბეგინიძე და სხვები.

ქართველი საზოგადოება თავის უპირველეს მოვალეობად თვლიდა ახლად შემოერთებულ მხარეში გაეხსნა ქართული სკოლები. ამ მხრივ განსაკუთრებული დამსახურება მიუძღვის ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას. ი. ჭავჭავაძეს, ი. ვიგვანაშვილს, ნ. ცხვედაძეს და სხვებს. ისინი საქმროდ თვლიდნენ, რომ "აჭარასა და ქობულეთში რაც შეიძლება მომეტებული შრომები გაეხსნათ. ეს შრომები სხვა ყოველს საშუალებაზე მეტად სულია და გულით შემოგვიერთებენ აჭარისა და ქობულეთის ერსა და ისევე და სხვა მურს სიყვარულს ჩამოაღებს ჩვენში."⁵⁷ სხვათა შორის, ახლად შემოერთებულ აჭარაში, პირველ რიგში, ქართული სკოლების გახსნის აუცილებლობაზე მართობდა შრომე ბონძიაშვილი 1878 წელს თბილისში ს. მელიქიშვილიან შუგეფდრის დროს: "...განათლება ცვირებათ, ბატონო, იმთ (აჭარელს). ამდენი ახალგაზრდა კაცები ხართ, განათლებულები. წაიით, კაცანით, ზოგი აქ მოვიყვანეთ, სკოლა გამართო, ასწავლეთ და ასე უნდა ... აბა, რა მძები ხართ, თუ ასე აბღღურად დატოვებთ."⁵⁸

როგორც საარქივო მასალები ვეაფსობინებენ, თითონ ილია ჭავჭავაძე დაინტერესებული იყო ბათუმში ქართული სკოლის გახსნით. ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელმა საზოგადოებამ არაერთი სხდომა მიუძღვნა ამ საკითხს.⁵⁹

საქმის გაკონარების გამო ნ. ცხვედაძე შეინძავდა: "ჩვენ, ქართველ საზოგადოებას ბევრი აღთქმა მივციცია ამ ახლად შემოერთებულ ჩვენი თვისტოსათვის, მაგრამ საქმით კი ჯერ არა გაგვიყვებოდა რა". ბოლოს და ბოლოს ბათუმში საზოგადოების დაეხმარება ნ. ცხვედაძე. იგი შეხვდა ვერნალ-გუბერნატორ კომაროვს, მოავარა მთავარიცხოვანი ადმინისტრაციული საკითხები, დაიქირავა შერვა სკოლისათვის. ილიას მიათებოთ, ქართული სკოლის მასწავლებლად დაინიშნა ა. ნანიშვილი. შემდგომში ცნობილი პედაგოგი და საზოგადო მოღვაწე. ბათუმის ქართულ სკოლას თავიდანვე უნდა ჩაენერგა იქარო მემორებომა გულში ის აზრი, რომ ისინი და ჩვენ ერთი მიწის შვილები ვართ, ერთმანეთსა ერთი ისტორიული ბედით დაკავშირებული.

შემუშავებული იქნა სასწავლო გეგმა, პროგრამა, შეირჩნენ მოსწავლეები და 1881 წლის 23 მარტს გაიხსნა პირველი ქართული სკოლა. მის გახსნას დაესწრო ი. ჭავჭავაძე, სწავლა დაიწყო 30-მა ბავშვმა. მათ შორის 13-მა მაჰმადიანმა ქართველმა. სწორედ ამ ქართულ სკოლაში მიიღო განათლება სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში ეროვნულ-კანმათავისუფლებელი მოძრაობის ბრწყინვალე ლიდერმა მემედ-ბეგ აბაშიძემ. მისი მასწავლებელი იყო ცნობილი პედაგოგი მისე ნათაძე, რომელიც 1882-91 წლებში მუშაობდა ბათუმის ქართულ სკოლაში და დიდი ამაგი დასდო მას.

საერთოდ ერთი იყო ქართული სკოლის დაარსება და მეორე - მასში მაჰმადიანი მოსწავლეების მოზიდვა. ამ მხრივ განსაკუთრებით აღსანიშნავია ბათუმის ხანჯაყ-ბეგების აბაშიძეების პოზიცია, რადგან აფგილობრივი მაჰმადიანი მოსახლეობა ეჭვის თვალთი უყურებდა ქართულ სკოლას და შეილებსაც არ აძარბდნენ იქ. იბრაჰიმ აბაშიძემ პირველმა მოაწერა ხელი "ქ. ბათუმის ქართველ მაჰმადიანთა განიშინებას". "გადავიწყებელი მიეცეთ სასწავლებლად ჩვენი შვილები... ბათუმში დაარსებულ ქართულ სკოლაში!"⁶⁰ მართლაც, იბრაჰიმ აბაშიძემ თავისი 4 ვაჟი - მემელი, ასლანი, ჰასანი და მამული მობარა ბათუმის სკოლაში.

იბრაჰიმ აბაშიძის ასეთ ეროვნულ პოზიციას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა. ამ დეაწლის ნიშნად, როგორც ახლად გამოუღწეული საარქივო დოკუმენტებით დასტურდება, ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების განკოვმამ იბრაჰიმ აბაშიძე ქართული სკოლის მზრუნველად დანიშნა.⁶¹

საქართველოს ცენტრალურ სახელმწიფო საისტორიო არქივში (ფონ. 481) დაცული მასალების მიხედვით, 1882 წლის 18 თებერვლის წერილით ქართული სკოლის მზრუნველი იბრაჰიმ-ბეგ ხანჯაყ-ბეგ-ზადე აბაშიძე წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების წინაშე აცხენს ქართული სკოლის შენობისათვის მიწის ნაკვეთის გამოყოფის საკითხს და წერს: "აფერუმ, ბატონებო, თქვენს გამჭირაობას, რომ წინათვე მიხვდით, თუ რა სიკეთეს მოუტანს ჩვენს ერთად დაკავშირების ის სკოლა, რომელიც ჩვენ გაეხსენით ბათუმში. ჩვენ მხოლოდ მაშინ ვიკანით განმაცხოვრებელი ძალა ამ სკოლისა, რაც ჩვენი სავეარული ბაღნები ამ სასწავლებელში წერენ და კითხულობენ ჩვენს დაიწყებულ და დავრდომოდ დავიწახუნდ. ახლა კი ყველა ჩვენგანი ამპარტანობს ამ სკოლით, ყველას უნდა მოიყვანოს აქ შვილი, მაგრამ სად გინდა, რომ დაატო ამდენი ბაღნები. დღეს ჩვენს მასწავლებელს მ. ნათაძეს ორმოცდაათხუთმეტი ბაღანი ჰყავს და იმთვან

ნახევარს დილით და ნახევარს შუადღისას ასწავლის. ჩვენი გულისათვის რომ ქრისტიანი ბაღნები დაითხოვონ სკოლიდან, ეს ჯერ წინააღმდეგა უზენაეს სიძარბოსთან, რომ ჩვენი გულისათვის მათ დაუხურთ კარი განათლების ტაძრისა, სადაც ყველას აქვს ნება ისწავლოს, და მეორე, ჩვენი შევლები და ქრისტიანების ერთად სწავლა არის დასაწყისი იმ მომავალი ურთიერთდაკავშირებისა, რომელიც უწინადა აღაპმა მოგვანიჭა ჩვენ, ჩვენდა სასიკეთოდ“.

ახალდინამული შრომელების თაოსნობით და გარკვეულ შედეგად ბათუმის ქართულმა სკოლამ 1895 წლის 19 ნოემბერს საკუთარ შენობაში დაიწყო მუშაობა. ი. აბაშიძე ილიას რეკომენდაციით 1895 წლის 15 მაისს აურჩევიათ ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების წევრად.

ბათუმის ქართულმა სკოლამ დიდი მუშაობა გასწავლა მამამადიან და ქრისტიან ქართველთა შორის ჩატეხილი ხილის გამოღიანებისათვის.

900-იანი წლებიდან ამ დღემდისწევლივან საქმეს სათავეში ჩაუდგა მემუდ აბაშიძე, რომელმაც თავის გარშემო შემოიკრიბა პატრიოტი ახალგაზრდები - ზია, მაიღარ, აბაშიძეები, ყაღარ შერვაშიძე, ასლან-ბეგ აბაშიძე და სხვები. მამულიშვილთა ამ ჯგუფმა ენერგიული ბრძოლა გააჩაღა მამამადიან ქართველთა გათვითცნობიერებისა და საქართველოს მოღიანობის აღდგენისათვის.

მემუდ აბაშიძე თავის ბიოგრაფიაში გადმოგვცემს: “მოელი ჩემი წარსული ცხოვრება და მოღვაწეობა ორგანულად დავეკავშირე სამუსლიმანო საქართველის ბელ-იბაღს. საღი გონება და ჩვენი ერის ისტორიული წარსული ყოველთვის მიკარნახებდა, რომ სამუსლიმანო საქართველო დარჩნულიყო თავის დედა საქრისტიანო საქართველოსთან“.⁶²

ჩვენ აქ არ შევედგებით მემუდ აბაშიძის მამულიშვილური მოღვაწეობის დაწვევებით განხილვას, მაგრამ ყურადღებას გვაგამახილებთ მისი დასის ეროვნულ-განმათავისუფლებელ ბრძოლაზე 1917-1921 წლებში, რადგან სწორედ მაშინ, კიდევ ერთხელ მივიწვიეთ დიდი საქართველოს ერთიანობის, მისი ეროვნული ორგანიზმის გამოღიანების საკითხი და ამ პრობლემის გადაჭრაში დიდწილად მისი შეარსებულ ქართველ პროგრესულ მოაზროვნეთა ჯგუფმა, რომელსაც სათავეში მემუდ აბაშიძე იდგა. ამასთან დაკავშირებით სადღეისოდ გამოუქმნილია ბევრი საინტერესო საარქივო დოკუმენტი.

1878 წლიდან კვლავ დაბრუნებული სამამადიანო საქართველო ორი ძალის შიდილის ასაპრეზს წარმოადგენდა და საჭირო იყო უზოთარეს საბედისწერო მომენტებში ორ ფრონტზე - ოსმალეთის ბნელი ზრახვებისა და რუსეთის იმპერიალისტური პოლიტიკის წინააღმდეგ ბრძოლა, რადგან როგორც ოსმალეთს, ასევე მეფის რუსეთს ძილს უყრთხობდა გავრთიანებული საქართველოს დედა.⁶³

პირველი მსოფლიო ომის ბოლოს სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში გააქტიურდნენ ოსმალეთილიური ორგანიზაციები. აჭარაში აღმოჩნდნენ ძალები, რომლებმაც სწორად შეაფასეს შექმნილი ვითარება და გადაწყვიტეს შეექმნათ ისეთი ორგანო, რომელიც თავის გარშემო გაავრცელებდა ბათუმის ოლქის მოსახლეობას და მტკიცე ბრძოლას გამოუცხადებდა უცხო ქვეყნის დაპყრობელ აგენტებს.

1917 წლის თებერვალში ბათუმში გაიმართა მოსახლეობის წარმომადგენელთა კრება, სადაც აირჩიეს ქართველ მუსლიმანთა კომიტეტი, მასში შევიდნენ მემუდ აბაშიძე (თავმჯდომარე), პ. აბაშიძე, ზ. და ყ. შერვაშიძეები, ს. დიასამიძე, ჯ. ქიკვა, ჯ. ვარშნიძე და სხვები.⁶⁴ რომლებსაც მიზნად ქონდათ დასახული, გავრცელებინათ თვითშეფასების შტანა სამუსლიმანო საქართველოს მოსახლეობაში, ფართოდ გაეშუქებინათ მასების წინაშე სამუსლიმანო საქართველოს ისტორიული წარსული, განმტკიცებინათ მათში მოღიან საქართველოს დედა.⁶⁵

განსაკუთრებით მძიმე ვითარება შეიქმნა აჭარაში მას შემდეგ, რაც საბჭოთა რუსეთმა ბრესტის ზავით ბათუმის, ყარსის, არტაანის ოლქები ოსმალეთის კუთვნილებად ცნო. ამ უკანასკნელმა ისარგებლა შექმნილი პოლიტიკური სიტუაციით და 1918 წლის მარტ-აპრილში იარაღით დაიკავა ბათუმი და სხვა ქართული ტერიტორია, რომელიც 1878 წლის ბერლინის კონგრესის გადაწყვეტილებით ჩამოერთვა.

ბათუმის ოლქის ოკუპაციის შემდეგ აქ მტკიცედ დამკვიდრების მიზნით საოკუპაციო ხელისუფლებამ ამ რეგიონისათვის ოსმალეთის შემადგენლობაში ავტონომიის მიცემა მიიწინააღმდეგა. ამ ამოცანის გადასაწყვეტად აჭარაში აქტიურ მუშაობას ეწეოდა პროთურქული რეაქციული ორგანიზაცია “სედაი მილივი”.⁶⁶

მისამისტილის პროუკაციულ განცხადებებს სასტიკი პროტესტით შეხვდა პ. აბაშიძე, რომელიც წერდა: “ჩვენი ხალხს ოსმალეთის ავტონომია არ ესაჭიროება... ჩვენი ვართ გურჯები-ქართველები, შევადგენთ საქართველოს განუყოფელ ნაწილს და ამიტომ ვეწამებ ჩვენი მომავალი, რომელიც გამოიხატება სამუსლიმანო და საქრისტიანო საქართველოს ეროვნულად და ტერიტორიულად შედუღებაში“.⁶⁷

აჭარის ცენტრალური სახელმწიფო არქივის ფონდებში დაცულია საყურადღებო მასალები ბათუმის ოლქის ოკუპაციის, საოკუპაციო რეჟიმის, ქალაქის ეკონომიკური მდგომარეობის საკითხებზე.⁶⁸

1918 წლის 5 აპრილს ბათუმში ჩაივინდნენ ოსმალეთის სამხედრო მინისტრი ენერ-ფაშა და თურქთა ჯარების სარდალი ვეჰი-ფაშა. საპატიო სტუმრებისათვის გამართულ მიტინგზე ბათუმის საზოგადოების დეალებით დედაგაციას მ. აბაშიძე შემდეგი სიტყვებით მიესალმა: “კეთილი იყვეს თქვენი ჩვენი სტუმრად მიზანძრა. ჩვენი ქართველები სტუმართმოყვარენი ვართ, ვიცით სტუმრის მიღება და პატივისცემა, მაგრამ მიზნად ისიც იცოდეთ, რომ სტუმარს უფლებას არ მივცემთ ჩვენს შინაურ საქმეებში ჩაერიოს... თქვენ ბატონ-პატრონად ნუ იგულებით თავს ჩვენს მიწა-წყალზე“.⁶⁹

ეს ოსმალეთის ხელისუფლებისათვის ვახდა იმის საბაბი, რომ მ. აბაშიძე რამდენიმე თანამებრძოლიან ერთად დააპატიმრეს და ტრაპიზონის ციხეში ჩასვეს. ქართველ პატრიოტთა ჯგუფმა კი თავი შეაფარა თბილისის, სადაც 1918 წლის მაისში პ. და ზ. აბაშიძეების, ს. დიასამიძის, ყ. შერვაშიძის, ქ. ნორდიალის, ხ. თხილაშვილის თაოსნობით შეიქმნა სამუსლიმანო საქართველოს განმათავისუფლებელი კომიტეტი. თავმჯდომარედ დაუსწრებლად აირჩიეს მემუდ აბაშიძე,

მათივედ – პ. აბაშიძე, დროებითი თავმჯდომარეობა დაეკისრა ზ. აბაშიძეს.⁷⁰

1997 წლის ზაფხულში ქ. სტამბულში მცხოვრების, ცნობილი ქართველი მეცნიერის ს. ზაზაძის ბიბლიოთეკის ქართულ წიგნსაცემში გამოვლინდა პროგრამა და ინსტრუქცია სამუსლიმანო საქართველოს განმთავისუფლებელი კომიტეტისა⁷¹, რომელიც ამჟამად ჩვენთან არის დაცული.

სამუსლიმანო კომიტეტს თავისი განყოფილებები ჰქონდა ოზურგეთისა და ახალციხეში (ხელმძღვანელები ზ. აბაშიძე და ე. შერვაშიძე). მისი ბეჭდვითი ორგანო იყო გაზეთი "სამუსლიმანო საქართველო" (რედაქტორი მ. აბაშიძე), რომელიც 1919-21 წლებში გამოდიოდა და ფართო ასენა-ვანამარტებით მუშაობას ეწეოდა რეგიონის მოსახლეობაში. კომიტეტმა შექმნა შეიარაღებული რაზმი – მუსლიმან ქართველთა ბატალიონი, რომელიც ასევე აბაშიძის მეთაურობით დიპლომატიური იყო ოზურგეთში და ე.წ. შერვაში რაზმი, რომელიც თ. თხილაშვილის ხელმძღვანელობით მოქმედებდა ოკუპირებული ქობულეთის ტერიტორიაზე. საოკუპაციო ხელისუფლების მხრივ დევნისა და შევიწროების მოსულებად, კომიტეტმა უშუალო ბათუმის ოლქის მაჰმადიან მოსახლეობაში ეროვნული თვითშეგნების ამაღლება და განმტკიცება.⁷²

საერთოდ უნდა აღინიშნოს, რომ ამ პერიოდში ბათუმის ოლქში პოლიტიკურ-ეკონომიკური სიტუაცია ძალიან რთული იყო. ბათუმი კვლავ გახდა ევროპის იმპერიალისტური ქვეყნების საცილობელი ობიექტი. პირველ მსოფლიო ომში დამარცხებული ოსმალეთი მდგრადი პერიოდის (1918.30.10.) აიძულდა ვარჯიშ გაეყენა ბათუმთან და სხვა ოკუპირებული რაიონებიდან. ოსმალთა ადგილი ინგლისის საოკუპაციო ხელისუფლებამ დაიკავა. ამ მოვლენაზე საყურადღებო მასალებია დაცული აჭარის ცენტრალური სახელმწიფო არქივის ფონდები.⁷³

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობამ იმთავითვე მოითხოვა ინგლისელებს ბათუმის ოლქის დაცვა. ეს საკითხი პარიზის კონფერენციებზე დაიწყო, მაგრამ 1919 წელს მოკავშირეები "ერთიანი და განუყოფელი რუსეთის" აღდგენას უჭერდნენ მხარს და საქართველოს კანონიერი უფლებები ანგარიშში არ მიიღეს. პარიზით, რევიონში დღითიღვ მზარდი ქართული ორიენტაციის საბირთვირად, "გათიშე და იბატონეს" პოლიტიკიდან გამოქმდნარე, ბათუმის ოლქის ინგლისური გუბერნატორი კუკ-კოლისი ყოველნაირად ხელს უწყობდა დენიკინელებისა და უკანასკნელთა გელენაში მყოფი "სედაი მილეთელების" ანტიქართულ საქმიანობას.⁷⁴

შეშინილ ვითარებაში საჭირო გახდა ეროვნულ ძალებს განეზოციელებინათ ენერგიული დინისიბეები. მართლაც, მათი უშუალო ძალისხმევით 1919 წლის 30 აგვისტოს ბათუმში მოწვეული იქნა ქართველ მაჰმადიანთა ყრილობა, რომელსაც უნდა გადაეწყვიტა ბათუმის ოლქის მომავალი. ყრილობას ესწრებოდა 100-მდე დელეგატი. იგი გახსნა სამუსლიმანო საქართველოს განმთავისუფლებელი კომიტეტის თავმჯდომარემ შემდეგ აბაშიძემ. მან მოსახალხებულ სიტყვაში აღნიშნა: "ასეთი გაჭირვების დროში არავის ვხედავთ ჩვენს მშველეს, გარდა საქართველოს, რომელიც, როგორც ყოველთვის, უანგარისოდ და თავგანწირულად ცდილობს ჩვენი დაღუპისაგან გადარჩენას. ჩვენ უნდა დაგვფასოთ ეს და დავეყაროთ მის ძალასა და გამოცდილებას, რადგან ქართველმა ხალხმა უკვე დაანახვა ქვეყანას, რომ ის დღისა მოხან მოიპოვებოდა დამოუკიდებლობისა... ჩვენ უნდა შევიგნოთ, რომ გარდა საქართველოს, ჩვენი ხსნა არ არის... გასოფიეთ, რომ თქვენ ხართ პასუხისმგებელი ისტორიისა და შამომადლობის წინაშე".⁷⁴

ქართველ მაჰმადიანთა ყრილობამ მოსახალხებელი დებუებში გაუზაფანა საქართველოს დამოუზნებელი კრებისა და შთავრების თავმჯდომარეს.

ყრილობამ 1919 წლის 31 აგვისტოს მიიღო ისტორიული ხასიათის რეზოლუცია:

1. ბათუმის ოლქის მკვიდრნი, სარწმუნოებით მუსლიმანები, ისტორიით, სისხლით და ზოცით, ენით, კულტურით, აღათობით ქართველები ვართ... ტერიტორიულად და ეკონომიკურად ყოველთვის ჩვენი მხარე დედასამშობლო საქართველოს განურღვი ნაწილს შეადგენდა.

2. ბათუმის ოლქის აწინდელი მდგომარეობა აუტანელ პირობებში აყენებს ხალხს, ართმევს მართვა-გამგეობაში მონაწილეობის მიღების უფლებას და საშუალებას, აძლიერებს უპასუხისმგებლო ვგუფების პოლიტიკურ თარეშ...

3. ბათუმის ოლქის მკვიდრთა პოლიტიკური და კულტურული საჭიროებანი, ამერკავკასიის კეთილმზობოლური ურთიერთობანი და დიდ სახელმწიფოთა დრისება თხოულობს, რომ ბოლო მიეღოს ოლქის დედანდელ მდგომარეობას, სახელმწიფოებრივი წესიერება დამყარდეს და ხალხმა მშვიდობიანი კეთილდღეობით ცხოვრება მოიპოვოს.

4. ვინაიდან ეს შესაძლებელია მხოლოდ მუსლიმან ქართველების განათავისუფლებით და საქართველოს რესპუბლიკისთან შერეობით, ამიტომ გამოიქვამთ შეურყვეველ ნებისყოფას და მტკიცე გადაწყვეტილებას:

ამიერდინ და სამარადისოდ ბათუმი და ბათუმის ოლქი შეურთდეს თავის ბუნებრივ სამშობლოს საქართველოს რესპუბლიკას, სამუსლიმანო საქართველოს ფართო ავტონომიის ფარგლებში. ეროვნულ უმცირესობებს მიენიჭოთ ჩვენთან თანასწორი პოლიტიკური და მოქალაქეობრივი უფლება. ეს დადგინდება ეცნობოს პარიზის საზოგადო კონფერენციას და ეთხოვოს საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობას, მიიღოს ყოველზე ზომა ჩვენი დადგინების განსახორციელებლად.⁷⁵ ეს გადაწყვეტილება იმავე წლის 5 სექტემბერს 20 კაცისაგან შემდგარმა დელეგაციამ თვით მ. აბაშიძის მეთაურობით წარუდგინა საქართველოს დამოუზნებელ კრებას.

ყრილობის მიერ მიღებული რეზოლუცია ცერდნობდა სამუსლიმანო საქართველოს განმთავისუფლებელი კომიტეტის პროგრამით აღიარებულ მიზანს, რომ "სამუსლიმანო საქართველო შეურთდეს დედა საქართველოს ფართო ავტონომიურ ნადავზე და მით საქართველოს პოლიტიკური მოღიანობა განმტკიცებული იქნას".⁷⁶

სამუსლიმანო საქართველოს განმთავისუფლებელი კომიტეტის სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს განთავისუფლების ამ შტაბს მ. აბაშიძე მესწავროდა 1919 წლის 31 აგვისტომდე. ამ დღეს სამუსლიმანო საქართველოს პირველმა ყრილობამ აირჩია მეგლისი, რომელიც პრაქტიკულად კომიტეტის პოლიტიკურ ხაზს განაგრძობდა.

სამუსლიმანო საქართველოს პირველმა ყრილობამ და მის მიერ არჩეულმა მეგლისმა თავისი ისტორიული მისია დრისეულად შესარულა სრულიად საქართველოს წინაშე. ყრილობის შემდგომ განვითარებული მოვლენების დრის მან

რომელ პირობებში შეძლო საქართველოს მოღიანობის დაცვა. ამის ხაილუსტრაციოდ საკმარისია გავისწინოთ ორი მაგალითი:

პირველი – მეჯლისმა და მისმა ლიდერმა დიდი წვლილი შეიტანეს ბათუმის ოლქიდან ანტიანტის ჯარების გაყვანასა და საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენაში. მართალია, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ჯარების შემოსვლისას ცალკეული ექსცესების თავიდან აცილება შეუძლებელი გახდა, მაგრამ მისი მასშტაბები უფრო დიდი იქნებოდა, რომ არ ყოფილიყო ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ძალების აქტიური ჩარევა. მით უმეტეს, თუ გათვითვალისწინებთ, რომ ოსმალეთიფიქური და რუსიფიქური ძალების წინააღმდეგობის გარდა, არსებობდა ბოლშევიკური გადატრიალების საშიშროება. სარწმუნო წყაროებით ცნობილია, რომ რუსეთის ბოლშევიკების ბათუმის კომიტეტი მოსკოვთან შეთანხმებული იყო, რომ ინგლისელთა ჯარების გაყვანის დღესვე ბათუმის ოლქში საბჭოთა ხელისუფლება გამოეცხადებინათ.⁷⁷

საქართველოს მტრული ძალების მოქმედება ქართველმა პატრიოტებმა ამხილეს და ამით ბათუმის ოლქის ქართველობამ თავიდან აიცილა კიდევ ერთი ავანტიურა. 1920 წლის 7 ივლისს ქართული ჯარი გენერალ გ. კვინიტაძის მეთაურობით ბათუმში შევიდა. ხადაამოს 6 საათზე გაიმართა ანტიანტის სარდლობის მიერ საქართველოს მთავრობისადმი ბათუმის გადაცემის ცერემონიალი.

მეორე მაგალითი: დედამამშობლოსთან დაბრუნებული ბათუმის ოლქის ბედი ერთი წლის შემდეგ კვლავ ყოფნა-აწყობის ხელგარე დადგა. 1921 წლის მარტში, როცა თბილისში დამყარებული იყო საბჭოთა ხელისუფლება, ბათუმში ჩამოვიდა ანგორის დელეგაცია. მას დაგალებული ჰქონდა სამუსლიმანო საქართველოს მეჯლისთან მოლაპარაკება, რომ მეჯლისის გამოეტანა დადგენილება – ბათუმის ოლქი ავტონომიური სტატუსით გადასცემოდა ანგორის მთავრობას.⁷⁸

მ. აბაშიძემ სასწრაფოდ შეკრიბა მეჯლისის ქართული ორიენტაციის წევრები: ზოა აბაშიძე, რეჯებ ნიგარაძე, ჯემალ ქიქვა, ჰაიბარ აბაშიძე, სულიქან დიასამიძე, ისკანდერ ცივაძე და ვაიკუნო ანგორის დელეგაციის მოთხოვნები. მეჯლისის წევრებმა შეიმუშავეს ოპერატიული მოქმედების გეგმა, რომლის შემდეგაც მიიღეს “საპატიო სტუმრები”. “შე განუშარტე მათ”, ივრებს მ. აბაშიძე, – რომ ქუთუხის არჩეულია ცხოვრებაში ავტონომიის შესატარებლად და მას არა ექვს უფლება თვით ოლქი მეორე სახელმწიფოს გადასცეს. თანაც ბოდიში მოვითხოვე, რომ მეჯლისს არ შეეძლო მათი მოთხოვნების დაკმაყოფილება. იმათ დაინებით მოითხოვეს და ამტკიცეს, რომ მეჯლისს სწორედ ჰქონდა ამის უფლება... რაც ფორმალურად საშუალებას მისცემს ანგორს, ერთი მხრივ, თავიდან აიცილოს ბოლშევიკების შემოჭრა ბათუმის ოლქში, მეორე მხრივ, შენარჩუნოს ტერიტორია და მისცეს მოსახლეობას ფართო ავტონომია. დელეგაციის ამ უკანასკნელ მოსაზრებას მოჰყვა ჩვენი კონტრამოსაზრებები. კამათმა გამწვავებული ხასიათი მიიღო და და ბოლოს დამთავრდა იმით, რომ ზრდილობიანად თავი დაუკაროთ და საშუალოდ გამოვეშვიდობეთ ერთმანეთს... მეჯლისი არ წამოვიცო პროუკაციის ანექსის, არ მიიღო მათი წინადადება.”⁷⁹

ბათუმი და სამხრეთ-დასავლეთ საქართველო, რომ დღეს დედამამშობლოს განუყოფელი ნაწილია, ეს სამუსლიმანო საქართველოს მეჯლისის პატრიოტული შემაფერხლობისა და მისი თავკაცის დიდი დამსახურებაა. საკმარისი იყო გამოეჩინათ ორჭიფობა, ან თავიანთი პრინციპები ბოლომდე არ დაეკეთათ და ბათუმის, მთელი სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ბედი სხვაგვარად დატრიალდებოდა.

ჯერ კიდევ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის არსებობის პერიოდში, 1919 წლის 25 დეკემბერს, აჭარის ოლქი ბათუმითურთ გამოცხადდა საქართველოს კუთვნილებად და აღიჭურვა ავტონომიის უფლებებით.

საქართველოს ცენტრალურ სახელმწიფო საისტორიო არქივში დაცული მასალების მიხედვით ცნობილია, რომ 1920 წლის 14 იანვარს გამოქვეყნდა ოფიციალური ცნობა: “თანხმად მთელის საქართველოს მოქალაქეთა სურვილისა და პარლამენტის დადგენილებისა და ყოველგვარი გაუგებრობის თავიდან ასაცილებლად, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობა გადასდებს აცხადებს, რომ სამუსლიმანო საქართველოს ანიჭებს ავტონომიას”.⁸⁰

*

1878 წლის 25 აგვისტოს აჭარა დაუბრუნდა დედამამშობლოს, ახდა ქართველ მამულიშვილთა საუკუნოვანი ოცნება. ამ ფაქტს დიდი ისტორიული მნიშვნელობა ჰქონდა. მას შემდეგ 120 წელმა განვლო და აჭარა დედამამშობლოსთან ერთად მტკიცედ მაბაიჯებს ისტორიულ ქართველბუნში, აქტიურად იზიარებს ქვეყნის საერთო ჭირსა და ლხინს.

როგორც საქართველოს განუყოფელი კუთხე, იგი 7-8 ათეული წლის მანძილზე გამოქვეყნდებოდა დაწინარდდა: აღმოიფხვრა წერა-კითხვის უცოდინარობა, ამაღლდა განათლებისა და კულტურის დონე, ეკონომიკურმა მიღწევებმა გააუმჯობესეს ხალხის ყოფა-ცხოვრება.

ერთი ეკონომიკური ფორმაციის მეორეთი შეცვლას ყოველთვის ახლავს სიძნელეები და ხირთულებები. 1991 წლიდან საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებას მოჰყვა ეკონომიკური კავშირების მოშლა, შინა-აშლილობა, რამაც გაართობა მოსახლეობის ცხოვრების პირობები.

დღეს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკას მემკვიდრე აბაშიძის ღირსეული შიამომავალი ხელმძღვანელობს. ერთი თვალის გადავლებაც ეს საკმარისია იმის დასანახად და შესაფასებლად, თუ როგორი აღმშენებლობითი პროცესები მიმდინარეობს აჭარაში. ეს ჩვენი ხალხის ძალისხმევით, მისი ლიდერის, ავტონომიური რესპუბლიკის აღიარებული პოლიტიკური და საზოგადო მოღვაწის – ასლან აბაშიძის გამიზნული პოლიტიკური მართვის შედეგია.

აჭარამ დღემდე მოიტანა საქართველოს ერთიანობის უღიფესი სურვილი და დაუცხრომლად იცავს ძლიერი, დემოკრატიული, გამთლიანებული საქართველოს ასაღორძინებლად. როგორც ასლან აბაშიძე ამბობს: “აჭარაში სრულიად საქართველოს აღმშენებლობის ბალკანი მტკიცედ ჩაედით და დღითიდღე კიდევ უფრო გამტკიცებთ მას. აჭარა თავამოღებული ერთეულია საქართველოს ერთიანობისა”.⁸¹

ქვეყანაში შექმნილი პოლიტიკური და ეკონომიკური კრიზისის, სამოქალაქო დაპირისპირების, კონფლიქტებისა და უკანონო შეარადებულ ფორმირებათა თარეშის, მოსახლეობის ცხოვრების დაქვეითების პრობლემაში, აჭარის ავტონომიურმა რესპუბლიკამ შეინარჩუნა სტაბილური ვითარება, დაიწყო აღმშენებლობისა და აღორძინების პროცესი. ენერგიულად ხორციელდება მრეწველობის, სოფლის მეურნეობის, მშენებლობის, ტრანსპორტის, კავშირგაბმულობის, ენერჯეტიკის, მეცხოვერების, განათლების, კულტურის, ზელოვნების, სპორტის განვითარების მიზანმიმართული და ფართო მასშტაბიანი ღონისძიებები.

განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა სოციალურად დაუცველი მოსახლეობის პრობლემების გადაწყვეტას, ხელფასების, პენსიების, დახმარებების დროზე გაცემას, მოზარდ თაობაზე ზრუნვას.

ეროვნული ეკონომიკის, კულტურის, ზელოვნების, ადამიანის უფლებათა დაცვის, დემოკრატიის განვითარებაში მღწეულმა წარმატებებმა განაპირობეს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის საერთაშორისო აღიარება, ევროპის რეგიონთა ასამბლეაში გაწევრიანება და ავტონომიური რესპუბლიკის მეთაურის არჩევა ასამბლეის ბიუროს წევრად.

აშენდა 114 ხიდი, ორი წისქვილიკომბინატი, საქართველოს საზღვაო ბანკი და ახლახან გაიხსნა დიდი ბანკი, შენდა 47 მეგავატი სიმპლავრის ბათუმის თბოელექტროსადგური, ამოქმედდა თანამედროვე ტიპის ელექტრონული-თიორული სატელეფონო სადგური, ხორციელდება ზღვისპირა პარკის ფართომასშტაბიანი რეკონსტრუქცია-განაშენიანება. აღებულია უსახური, ბარაკის ტიპის 214 შენობა-ნაგებობა და საცხოვრებელი სახლი, ახალმოსახლეობა იხვამს 6 400 ოჯახს. აშენდა 16 საშუალო და რვაწლიანი სკოლა, აჭარის ცენტრალური სახელმწიფო არქივის შენობა 800 ათას ტრულზე დაარსდა ახალი სახელმწიფო უმაღლესი სასწავლებლები, მუზეუმები, შეიქმნა ოპერისა და ბალეტის სახელმწიფო თეატრი, საინფორმაციო სააგენტო "აღორძინება" და "აჭარა", მოქმედებს 18 ეკლესია-ტაძარი, აშენდა, განახლდა და ამოქმედდა 11 ეკლესია, დამთავრდა ქ. ბათუმის სამშობლო სახლის რეკონსტრუქცია და მრავალი სხვა, რომელთა ჩამოთვლა შორს წაყვავიანს.

აჭარაში საარქივო დარგის განვითარების თაობაზე მიღებული უზენაესი საბჭოს 1998 წლის იანვრის დადგენილება, სრულად ახალ პერსპექტივებს სახავს ჩვენი წინსვლისათვის. ბატონმა ასლან აბაშიძემ შეხვდა რა თურქეთის და საქართველოს საარქივო სამსახურების ხელმძღვანელებს, საზვასშით აღნიშნა თავისი ხალხის ისტორიის ცოდნის უდიდესი მნიშვნელობა, თქვა, რომ საქართველოსა და თურქეთის არქივების თანამშრომლობა, ისტორიული მასალების უთიორთგაცნობა ხელს შეუწყობს საქართველო-თურქეთის ურთიერთობის განმტკიცებას და განვითარებას. საქართველოს ისტორია, აჭარის 300-წლიანი ისტორია მჭიდროდ დაკავშირებულია თურქეთის წარსულთან. როდესაც ოსმალეთის იმერიაში შემაგალი ქვეყნები დღეს დამოუკიდებელი სახელმწიფოები არიან, მათი წარსულის ცოდნა შეუძლებელია თურქეთის არქივებში დაყოფილი დოკუმენტების შესწავლევად.

ქვეყნის ისტორიული მემკვიდრეობის ამსახველი დოკუმენტების დაცვა საიმედო ხელშია. არქივისტების კალია სიმართლით ვიკვლიოთ და ეთიშუოთ, რომ კეთილსინდისიერებამ და სამშობლოსათვის ზრუნვით ავსებულმა საქმემ გაიმარჯვოს. აჭარის გამარჯვება კი, ქვეყნის სხვა მხარეებთან ერთად ჩვენი განუყოფელი სამშობლოს – საქართველოს გამარჯვებაა.

წყაროები და ლიტერატურა

1. მჭერლაძე, სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიიდან, თბ. 1963, გვ.13.
2. ა. კელიანი, მწიკთაშობილობის ფორმები აჭარაში, ბათ. 1960, გვ. 29.
3. ახელდინაძე, სასალო-განმათავისუფლებელი ბრძოლის ისტორიიდან სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში, ბათ. 1957, გვ. 33.
5. ზ. ჭიჭინაძე, ქართველების გამამადადნება, თბ. 1907, გვ. 16,17.
6. ჭიჭინაძე, არქეოლოგიური მუგზაურობა გურიასა და აჭარაში, ბათ. 1987, გვ.25.
9. ზ. ლომაძე, საშეხე-ვაივანეთი, თბ. 1975, გვ. 145-146.
10. ა. სურგულაძე, სელიმ ხიმშიაშვილი, ბათ. 1986, გვ. 60-61.
11. ა. ახელდინაძე, სასალო-განმათავისუფლებელი ბრძოლის ისტორიიდან სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში, ბათ. 1957, გვ. 94.
12. ა. სურგულაძე, განმანათლებელი მოძრაობის ისტორიიდან აჭარაში, ბათ. 1978, გვ. 16.
13. მჭერლაძე, სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიიდან, თბ. 1963, გვ. 46.
14. ბათუმი და მისი ვარეულები (რუს.) ბათ. 1906, გვ. 153.
15. ვ. წერეთელი, გაზ. "დროება", 1979, № 24.
16. ზ. ჭიჭინაძე, თხზულებები, თბ. 1960, გვ.16.
17. ზ. ჭიჭინაძე, ისტორია ოსმალეთის მუსლიმან ქართველებისა, ბათ. 1911, გვ. 229-230.
18. ა. ახელდინაძე, სასალო-განმათავისუფლებელი ბრძოლის ისტორიიდან სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში, ბათ. 1957, გვ. 130.
19. ვ. სიქინავა, ბათუმის ისტორიიდან, ბათ. 1958, გვ. 57.
20. სესსა, ფონ. 521, აღწ. 10, საქ. 23, ფურ. 71-76.
21. ვ. სიქინავა, ბათუმის ისტორიიდან, ბათ. 1958, გვ. 64.
22. ვ. პორტო, რუსეთის მმართველობის დამცვლდება კავკასიაში (რუს.) თბ. 1914, გვ. 445.
23. ა. სურგულაძე, მ. სიორიძე, პორტო ფრანკო ბათუმში, ბათ. 1996, გვ. 21.
24. სესსა, ფონ.521, აღწ. 10, საქ. 23, ფურ. 57-58.
25. სესსა, ფონ. 416 აღწ. 3, საქ. 819, ფურ. 1-4.

- 26 სცხსა, ფონ. 545, საქ. 1677, ფურ. 17.
- 27 სცხსა, ფონ. 521, აღწ. 10, საქ. 21, ფურ. 19-22.
- 28 სცხსა, ფონ. 521, აღწ. 10, საქ. 23, ფურ. 64-65.
- 29 ი. ჭავჭავაძე, თხზ. ტ. 5. თბ. 1955, გვ. 18.
- 30 გაზ. "ღროება", № 182, 1878.
- 31 ე. შარაძე, ლეღასამშობლოსიან ღადრენკა, ვან. "საქართველოს რესპუბლიკა", №129, 1988. 23. 5.
- 32 გაზ. "ღროება", № 239, 1878.
- 33 გაზ. "ფერია", № 9, 1879.
- 34 აჭარის ცსა, ფონ. ი-6, ი-7, ი-16, ი-17.
- 35 სცხსა, ფონ. 229, აღწ. 1, საქ. 140, ფურ. 20-24.
- 36 აჭარის ცსა, ფონ. 16, საქ. 39, ფურ. 43.
- 37 სცხსა, ფონ. 229, აღწ. 1, საქ. 140, ფურ. 54.
- 38 სცხსა, ფონ. 19, აღწ. 4, საქ. 131, ფურ. 1.
- 39 სცხსა, ფონ. 416, საქ. 820. აღწ. 3. ფურ. 17.
- 40 აჭარის ცსა, ფონ. ი-1.
- 41 აჭარის ცსა, ფონ. ი-6, აღწ. 1, საქ. 11.
- 42 სცხსა, ფონ. 5, საქ. 4006, ფურ. 3-4.
- 43 აჭარის ცსა, ფონ. ი-6, აღწ. 1, საქ. 41.
- 44 ა. სურგულაძე, მ. სიითიძე, პორტო ფრანკო ბათუმში, ბათ. 1996, გვ. 25.
- 45 სცხსა, ფონ. 1438, საქ. 447, ფურ. 9.
- 46 აჭარის ცსა, ფონ. ი-16, აღწ. 1, საქ. 42, ფურ. 6.
- 47 აჭარის ცსა, ფონ. რ-12, აღწ. 1, საქ. 18, ფურ. 127.
- 48 აჭარის ცსა, ფონ. ი-6, აღწ. 1, საქ. 289, ფურ. 18-23.
- 49 აჭარის ცსა, ფონ. ი-6, აღწ. 1, საქ. 289, ფურ. 16.
- 50 აჭარის ცსა, ფონ. ი-7, აღწ. 1, საქ. 37, ფურ. 20.
- 51 აჭარის ცსა, ფონ. ი-6, აღწ. 1, საქ. 48.
- 52 აჭარის ცსა, ფონ. ი-6, აღწ. 1, საქ. 99, ფურ. 32.
- 53 აჭარის ცსა, ფონ. ი-7, აღწ. 1, საქ. 235, ფურ. 1-6.
- 54 აჭარის ცსა, ფონ. ი-7, აღწ. 1, საქ. 200, ფურ. 30.
- 55 აჭარის ცსა, ფონ. ი-7, აღწ. 1, საქ. 220, ფურ. 19.
- 56 აჭარის ცსა, ფონ. ი-6, აღწ. 1, საქ. 102, ფურ. 147.
- 57 ი. ჭავჭავაძე, თხზ. ტ. 5. თბ. 1955, გვ. 46.
- 58 გაზ. "ღროება", № 126, 1878.
- 59 სცხსა, ფონ. 481, საქ. 2, ფურ. 33.
- 60 სცხსა, ფონ. 481, საქ. 2, ფურ. 114-115.
- 61 სცხსა, ფონ. 481, საქ. 2, ფურ. 113.
- 62 აჭარის ცსა, მ. ამაზიძის ფონდი.
- 63 მ. ამაზიძე, რჩეული ნაწერები, თბ. 1961, გვ. 71.
- 64 ბათუმის მუზეუმის არქივი, ფონ. 5, საქ. 2-3.
- 65 ბათუმის მუზეუმის არქივი, ფონ. 5, საქ. 3.
- 66 ე. მესხია, სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიიდან, ბათ. 1997.
- 67 გაზ. "ეროობა", №239, 1918.
- 68 აჭარის ცსა, ფონ. ი-67, აღწ. 1, საქ. 1, ფურ. 1-8.
- 69 თ. კომახიძე, მეჭედ ამაზიძე, ბათ. 1993, გვ. 21.
- 70 მ. ამაზიძე, რჩეული ნაწერები, ბათ. 1973, გვ. 124.
- 71 ნ. ზოსიძე, პოლიტიკური სიტუაცია და ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა აჭარაში 1918-1920 წლებში, ბათ. 1995.
- 72 აჭარის ცსა, ფონ. ი-67, აღწ. 1, საქ. 13.
- 73 აჭარის ცსა, მსლევის მფონებში.
- 74 გაზ. "ეროობა", №199, 1918.
- 75 სცხსა, ფონ. 1861, აღწ. 2, საქ. 2, ფურ. 1-3.
- 76 სამუხლადნო საქართველოს განმათავისუფლებელი კომიტეტის პროგრამა და ინსტრუქცია (ქართულ და არაბულ ენებზე), ბათ. 1919.
- 77 თ. კომახიძე, მეჭედ ამაზიძე, ბათ. 1993, გვ. 105.
- 78 გაზ. "საქართველოს რესპუბლიკა", №149, 1920.
- 79 საქართველოს ეროვნული მოძრაობის ბათუმის მუზეუმის არქივი, ფონ. 5, საქ. 2-3, ფურ. 12.
- 80 სცხსა, ფონ. 1833, აღწ. 1, საქ. 907.

*

ეროვნული დამოუკიდებლობის მოპოვებისათვის სრძელვადიანი

პაპ ანთია.

ზუგდიდის დამოუკიდებელი უნივერსიტეტის ლექტორი

დიპლომატიური კავშირი გერმანიის სახელმწიფო მოღვაწეებთან

როგორც ცნობილია, პირველი მსოფლიო ომის სამზადისის ხელი შეუწევს სხვადასხვა ხასიათის სოციალურმა, პოლიტიკურმა, ეროვნულმა, ეთნიკურმა და განსაკუთრებით ეკონომიკურმა მოვლენებმა, რომელთა შორის უმთავრესი ეროვნული საკითხი იყო. ამ ომით უნდა ესარგებლა საქართველოს და თავისი ეროვნული ინტერესები წინ წაიწია.

ქართველი ინტელიგენციის გარკვეული ნაწილი ვარაუდობდა ესარგებლა ომით და გარეშე ძალების, სახელმძღვანელო და გერმანიის შემწევობით მიღწეა საქართველოს ავტონომიის მიღებისათვის. ამ საქმეში სხვებთან შედარებით შტრუველი ინტელიგენციის წარმომადგენლები უნდა იყოს. ამ ომით უნდა ესარგებლა საქართველოს და თავისი ეროვნული ინტერესები წინ წაიწია.

ქართველი ინტელიგენციის გარკვეული ნაწილი ვარაუდობდა ესარგებლა ომით და გარეშე ძალების, სახელმძღვანელო და გერმანიის შემწევობით მიღწეა საქართველოს ავტონომიის მიღებისათვის. ამ საქმეში სხვებთან შედარებით შტრუველი ინტელიგენციის წარმომადგენლები უნდა იყოს. ამ ომით უნდა ესარგებლა საქართველოს და თავისი ეროვნული ინტერესები წინ წაიწია.

აგერტურული წყაროების მონაცემებით, ქალაქ ქუთაისში ფედერალისტთა ჯგუფის წევრთა რიცხვს, რომლებმაც გადაწყვიტეს თურქეთის მხარეზე დადგომა, მიეკუთვნებოდა ნაფიცი ვეკილის თანამშრომელი - გრიგოლ ერმალონი ძე ლაღიძე, პეტროგრადის უნივერსიტეტის სტუდენტი შოთა პლატონის ძე დადიანი. ამ ჯგუფის აშკარა მომხრეები არიან თბილისელი ფრანკლისტი სამსონ ფირცხალავა და პეტროგრადის სასოფლო-სამეურნეო კურსების მსმენელი დავით ჩიჭოვანი. დასახლებულ პირებს, აგერტურის მონაცემებით, აქვთ ურთიერთობა კონსტანტინოპოლში მცხოვრებ ემიგრანტებთან - მხელე გიორგის ძე წერეთელთან და ვარლამ ნიკოლოზის ძე ჩერქეზიშვილთან. დასახლებულ პირთა გარდა, თურქეთიდან იღვწის პროპაგანდაში და ამ მოძრაობის ორგანიზაციაში აქტიურ მონაწილეობას იღებს საზღვარგარეთ დიდი ხნით მცხოვრები ინჟინერი, თავად, გიორგი ვასილის ძე მანაშელი.¹

ფედერალისტები პირველი მსოფლიო ომის დროს ვარაუდობდნენ აქტიური საგაიტაციო მუშაობის გაშლას ქართულ ტყვეთა შორის მათი რუსეთის წინააღმდეგ გამაყენების მიზნით. საქართველოს დამოუკიდებლობის კომიტეტმა შეადგინა სპეციალური მიმართულება, რომლითაც მოუწოდებდა ქართველ სამხედრო ტყვეებს ქართულ რაზმებში გაერთიანებას გერმანიის ჯარებთან ერთად, რუსეთის წინააღმდეგ ბრძოლაში მონაწილეობის მისაღებად. ამ მიმართვის სათაურია "ქართველებო". იგი გაუცრულებლიათ ავსტრია-უნგრეთში, რუსეთის არმიის ტყვეებში, რომელთა შორის ბევრი ქართველი იყო. მიმართვაში ვკითხულობთ: "გერმანია გვაძლევს იარაღს და ფულსაფურს აუცილებლად ომისათვის და ჩვენ თურქეთის ჯარებთან ერთად, რომლებიც ამჟამად ებრძვიან რუსეთს საქართველოს საზღვრებთან და აპირებენ საქართველოში შემოსვლას, როგორც მგლობრები და არა მტრები, უნდა მამაცურად ვიბრძოლო საქართველოს სახელმწიფოს აღდგენისათვის... ქართველებო, იმის მაგიერ, რომ ხელში გექვიროს მახვილი და ვემსახუროთ სახელმწიფოს - ჩვენი და მთელი კაცობრიობის მტერს, ისარგებლოთ შემთხვევით და ჩაეწიეთ ქართულ რაზმებში... ზეობს, სამარცხენო სიცოცხლეს ტყვეობაში, ამჯობინეთ მშობლიურ ევლებზე სიკვდილი".²

საქართველოში მიმდინარე საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ პროცესებს ფხიზლად ადევნებდა თვალს ემიგრაციაში მყოფი ჩვენი ინტელიგენცია. საინტერესოა გერმანიაში მცხოვრები გიორგი კერესელიძის მიმხრობა ქართველ მოღვაწეებთან. 1916 წლის 13 იანვარს პეტრე სურგულაძისადმი გაგზავნილ წერილში იგი იღუწივად მიიწვევს საქართველოს განთავისუფლებისათვის ბრძოლას მსოფლიო გარედან დახმარების იმედით. იგი წერს: "პეტრე, შენ დიდ იმედებს ნუ აყარებ სხვის დახმარებაზე. იცილდე, ჩვენ ნამდვილი მეგობრები არაიან არ ვყავს. მე ამაში წინათაც ვიყავი დარწმუნებული და ახლა ზომ საბოლოოდ დავრწმუნდი. მთელი ჩვენი იმედები ჩვენს საკუთარ ძალ-ღონეზე და საკუთარ გამჭირაობაზე უნდა დაყრდნობილი იყოს".³

ომის დასაწყისში საინტერესოა გიორგი მანაშელის ფიქურა, რომელიც ბელგიაში იმყოფებოდა. 1914 წლის აგვისტოს შუა რიცხვებში იგი სასწრაფოდ ჩავიდა პიდელბერგში და შეხვდა მხაკა წერეთელს, რომელსაც აცნობა, რომ ქართველებს სამ ადგილას დაეყენეს საქართველოს საკითხი რუსეთის წინააღმდეგ მებრძოლ სახელმწიფოთა წინაშე: პირველი ქარცხიძემ ოსმალეთში, რომელსაც უკვე გადაწყვეტილი ჰქონდა ომი რუსეთთან, პეტრე სურგულაძემ და ლეო კერესელიძემ - ფრანგებში, გერმანიის საკონსულოს საშუალებით, ხოლო გიორგი მანაშელმა - გერმანიაში.

ლეო კერესელიძე საკონსულოში იმითომ მისულა, რომ ბერლინისათვის მატერიალური რესურსები ეთხოვა საქართველოში განმარტვისთვის მოძრაობის ხელშეწყობად. მერე გერმანიის საგარეო სამინისტროს დახმარებით თურქეთს გაემგზავრა. სტამბულში გერმანიის ღონს ვანგენჰაიმს უკვე 3 აგვისტოს ჰქონდა მიღებული ინსტრუქცია - მოეწოდებინა ანტრუსული აჯანყება კავკასიაში. კონსტანტინოპოლში ორ ქართველ კათოლიკე სასულიერო პირს მისთვის წარდგინდა ჰქონდა თხოვნა - მიეწოდებინათ იარაღი და მიეცათ საქართველოს მომავალი სტატუსის გარანტია. ელი

წერილობით იძლეოდა დაბრუნებას; თუ ქართველები უარს არ იტყვიან მაშინდა კავკასიელეთთან თანამშრომლობაზე და არც თურქეთის მთავრობა იჩენება წინააღმდეგ, რაში "გერმანიის მთავრობა ვალდებული უნდა იყოს - შეძლებისდაგვარად შეასრულოს ქართველი ბუნების სურვილები, თუ, ცხადია გერმანიას ომის შემდეგ საშუალება ექნება ომის მონაწილეებს თავისი ნება უკარნახოს".³

გ. მაჩაბელს, თავის მხრივ, მოლაპარაკება უწარმოებია გერმანელების მიერ ოკუპირებული ბელგიის ვერვალ-გუბერნატორ ფონ დი-ვოლკთან, რომლის გაცხადებული ვერმანიის საგარეო საქმეთა სამინისტროსათვის შედგენილი მემორანდუმი მასში აღინიშნული იყო, რაი დაგვა ქართველთა შიშალები ინტერესების აღდგენის დრო. სწორედ მისი რეკომენდაციით წვაილენ ბერლინიში მიჰყო წერეთელი და გიორგი მაჩაბელი, რომ ზელშეკრულებისათვის მიეცათ რეალური სახე. ამის შემდეგ ისინი მიემყვანებოდნენ ვერ სტამბოლს, შემდეგ ტრაპიზონს, სადაც იყვნენ მ. ქარცივაძე, მძევი კერესელიძეები და სხვები. აქ წუერთიდან დამოუკიდებლობისათვის მებრძოლი ელემენტები და საბოლოოდ დააარსეს საქართველოს დამოუკიდებლობის გაერთიანებული დიდი კომიტეტი, რომელიც საქართველოს რევოლუციურ მთავრობად ითვლებოდა. კომიტეტი შეუდგა ქართული ლეგიონის შედგენას, რომ აქტიური მონაწილეობა მიეღო ომში ოსმალეთთან ერთად. თავდაპირველად მას ენათაურობდა ლეო კერესელიძე, ხოლო შემდეგ გრაფი ფ. შულენბურგი.⁴

დამოუკიდებლობის კომიტეტის კავშირი დამუყარებია გერმანიის სახელმწიფო და სამხედრო უწყებებთან, არმიის მაღალი თანამდებობის პირებთან.

1915 წელს, გ. მაჩაბელი ზელს აწერს გერმანელებისათვის გადაცემულ "კავკასიური კომიტეტის მემორანდუმს", რომელშიც კავკასიელ ერთა დამოუკიდებლობისა და რუსეთის ბატონობისაგან მათი განთავისუფლების მოთხოვნა იყო წამოყენებული.

პირველი მსოფლიო ომის დროს საქართველოს მდგომარეობა მეტად თავისებური გახდა და ამიტომ დამოუკიდებლობის კომიტეტს აინტერესებდა, თუ რას ფიქრობდა ამ სახელისწირო ვაშს ქვეყანა. შეიძლება ითქვას, რომ ამის დამოუკიდებლობისათვის მებრძოლთა ჯუშობას რამე პერსპექტივა ჰქონდა. ამისათვის გ. მაჩაბელი გამოემგზავრა საქართველოში ბულგარეთ-რუმინეთის კზით და ფინეთ-შვედეთის კზით დაბრუნდა ბერლინიში. მეტად საყურადღებო ცნობები მიჰწვია კომიტეტს, რომლებიც საჭირო იყო მისი შემდგომი მუშაობისათვის.⁵

საქართველოს პოლიტიკური პარტიებიდან ერთგულ-დემოკრატიული პარტია და სხვა ნაციონალისტური წრეები ხოლიდართან უცხადებდნენ ვეროპანი მოქმედ დამოუკიდებლობის კომიტეტს.

1915 წელს გ. მაჩაბელი პეტრიტრადში შეხვედრია თავის ძველ მეგობარს - ვასო დუშაძეს, რომელიც დაიყოლია, რომ საქართველოს დამოუკიდებლობის მასაღწევაზე ზელი შეეწყო ომში რუსეთის დამარცხებისათვის. აღჭურვილობაზე ველა შეგვეთა ხომ მის ზელში იყო: გ. მაჩაბელმა ვასო დუშაძესთან ერთად შეიმუშავა მზაკრული გეგმა, რომლის განხორციელების შემდეგ ველა ჭურჭ, მის მიერ შეკეთილი და დამზადებული რუსეთის არმიის გენერალური შტაბისათვის, სხვა კალბრის აღმოჩნდა და არ მოეყო ქვეშეებს. ფრინტზე სამინილი კატასტროფა მოხდა, არმია გენერალური შტაბის წინ უჭურველი დარჩა. დიწყო კარასტებიდან რუსეთის არმიის კატასტროფული უკანდახვეა.

1916 წლისათვის რუსეთი უკვე დამარცხებული და განადგურებული იყო. ამისათვის საქართველოში შექმნილი ახალი სულისკვეების გასკონობდა. გ. მაჩაბელი სტამბოლიდან აწყობს პირველ დიდ ექსპედიციას წყალქვეშა ნავით. ეს საქმე მზაკრვა გერმანიის სამხედრო-სახელად შტაბთან შეთანხმებით. თან მზაკვს აარადი. საქართველოში არადგეალური პოლიტიკური მუშაობისათვის შექმნილი მძიმე პირობების მიუხედავად, გ. მაჩაბელი რამდენიმე ქართველი შემოღის საქართველოში, აგროებს საქირი ცნობებს და პეტერბურგით, ციმბირით, ააბონით და ამერიკით ბრუნდება ბერლინიში. ამის შემდეგ კიდევ ორი ექსპედიცია მოეყო საქართველოში: 1917 წელს სტოკოლმიდან წყალქვეშა ნავით გამოემგზავრნენ მზაკო წერეთელი და მელიტონ ქარცივაძე ვიორგი მაჩაბლის დავალებით, ხოლო 1918 წელს, გაზაფხულზე იგი კვლავ გზავნის ექსპედიციას წყალქვეშა ნავით, მზაკო წერეთლისა და მელიტონ ქარცივაძის ზელმძღვანელობით.

1915-1916 წლისათვის შექმნილ ქართულ ლეგიონს, რომელიც თურქეთში იბრძოდა, უერთდება გერმანელებთან განზრახ ტვედ ნავარდნილი ახალგაზრდა ქართველი ოფიცრების ნაწილი. შემდეგთ თურქეთის დაქინებული მოთხოვნით, გერმანელებმა ლეგიონი, რომელიც მათი თანხმობით ჩამოყალიბდა, დაშალეს. ამის მიზეზი ის იყო, რომ თურქეთი ეკით უჭურვდა საქართველო-გერმანიის ურთიერთობას. ქართველ ტვეთა შირის დიწყო გერმანელებთან თანამშრომლობის მსურველთა ძიება. საამისო პროპაგანდას ემსახურებოდა გაზეთი "კავკასია". ომის დაწყებებიდანვე გერმანიისა და ავსტრიის უნგრეთის ტერიტორიაზე, ტვეთა ბანაკებში გამოდიდა ზელნაწერი ვერნალ-გაზეთები. გერმანიის დახმარებით და მისი ინტერესების შესაბამისად 1915 წლის 5 მარტს ტვეთათვის გამოიცა "კავკასიის" პირველი ნომერი, ხოლო 1916 წლის მარტიდან გერმანიის მთავრობისგან დახმარებით "ქართული გაზეთი". მისთვის ქართველ ემგრანტებს სტამბა ეწყვიდნენ ჩამოუტანიით. რედაქტორი ყოფილა გ. კერესელიძე.

"ქართული გაზეთი" მუშაობდა "ეროვნული აზროვნების გასაძლიერებლად. ეროვნული თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობის ნატურის გასაღვივებლად".⁶ უფრო გვიან, 1918 წლისათვის, როდესაც საქართველოს დამოუკიდებლობა გამოცხადდა, სწორედ ამ გაზეთის საშუალებით მიმართავდა გ. მაჩაბელი ქართველ ტვეტებს და ჰპირდებოდა სამშობლოში დაბრუნებას. ამ საკითხზე იგი ვენაში მუშაობდა, ხოლო გ. კერესელიძე - ბერლინიში.

ბრიტოლა ეროვნული უფლებების აღდგენისათვის

უნდა აღინიშნოს, რომ პირველი მსოფლიო ომის კვანძი გაისკვნა საქართველოს გარეშე. მისი მიზნები და ძიებანი აქ არაფერ შუაში იყო. საქართველო მხოლოდ ჩააბეს უცხოთა ბრიტოლაში. რასაკვირველია, ეს დიდი ტკივილი გახდა

რისთვის. საქართველოში არ იყო ომის ეროვნული განცდა. ბრძოლას ეწირებოდა ჩვენი სისხლი და ხორცი, ათასობით ჯარღონით საგვ ახალგაზრდა შორეულ უცხოეთში დებდა თავს უცხო ქვეყნისათვის, ხოლო საქართველო ისევ უომრად ცხოვრობდა, მაგრამ ადვოკა უსასტიკესი დრო და ომის მძინვარებამ შესხვთვა გადამინაცვლა, შეიქნა საქართველოს ამ დიდებულ კუთხის დაკარგვის საშიშროება. დაისვა ჯერ ქართველი მამადაინების, ხოლო შემდეგ მთელი საქართველოს გადარჩენის საკითხი. "ახლა კი ნამდვილად დაიბადა ჩვენში ეროვნული დემოთი, ეროვნული იდეალი, რაც იმაში გამოხატა, რომ საქართველოს მიწის არც ერთი ნაწილი არც ერთი გოჯი არ მიგვეცა მტრისათვის საჯიჯვანად. ომი ყველა ქართველში გაეროვნულდა. „არსებობს მიზნები, არსებობს ომის ეროვნული განცდა და ლტოლვა“ – წერდა ს. კვლა.

ქართველი ერი მრავალი საუკუნის განმავლობაში ეწეოდა დამოუკიდებელ სახელმწიფოებრივ ცხოვრებას. მხოლოდ 1783 წელს გეორგიევსკის ხელშეკრულებით მიიღო რუსეთის მფარველობა (პროტექტორატი). მისი ძალით საქართველოს უნდა დარჩენილია საკუთარი კანონმდებლობა და მთავრობა, ხაზინა, ჯარი, სამართალი, ეკლესია, მაგრამ 1801 წელს რუსეთმა დაარღვია ხელშეკრულება და სრულიად გააუქმა ქართველი ერის სახელმწიფოებრივი უფლებანი. ამიტომ როგორც მატერიალურად, ისე უფლებრივად საქართველოს ავტონომია აუცილებელი გახდა.

"საქონლა გავითვალისწინებთ საქართველოს პოლიტიკური უფლებანი. საქართველო ახლა განიცდის რევოლუციას რუსეთში და სამნივლი მსოფლიო ომის მოწყობები ვართ. ასეთ ხანაში უმთავრესი მნიშვნელობა ენიჭება მატერიალურ ძალას, ჯარსა და ზარბაზნებს, მაგრამ რევოლუცია და ომი არ არის მუდმივი მოვლენა. ბოლოს ერთიც და მეორეც უნდა შეწყდეს უნდა ჩამოვარდეს ზავი და დატყარდეს ისეც უფლებრივი განწყობილება ერთა შორის. მაშინ ჩვენს ხელშეკრულებასაც მიეცა შესაფერი მნიშვნელობა. მაშინ ისიც წარმოადგენს თავისებურ ძალას, რომელსაც ყველგან ახგარიში უნდა გაეწიოს."

ფი დიდებული იყო ორ თავისუფალ სახელმწიფოს შორის და წარმოადგენდა იურიდიულად ნამდვილ საქონლაშორისო კტეს. საქართველო მიიღო რუსეთის მფარველობა და დაპირდა, საერთაშორისო განწყობილება მიეცია რუსეთის კონტროლის ქვეშ, რომ ომის დროს მათ შეეძლებოდა ჯარს. ამრიგად, შეზღუდული იყო მხოლოდ საერთაშორისო უფლება, ხოლო ყველა დანარჩენი პოლიტიკური უფლება საქართველოს ხელში რჩებოდა. ასეთი უფლებრივი განწყობილება წარმოადგენს მთელს ავტონომიას. თუ ეს პოლიტიკური უფლებანი აღდგენილ იქნება, მაშინ საქართველოს პოლიტიკური ცხოვრება მიიღებს შემდეგ სახეს: მოკლედ მან უნდა მიიღოს დემოკრატიული სახე და სასიათი.

ა. ეროვნული კრება, რომელიც გამოხატავს ხალხის უფლებამოსილებას. არჩევნის მოწყობა საყვიველთაო, პარლამენტი, თანასწორი და ფარული კენჭისყრით. დეპუტატები – 140-240 კაცამდე. ეროვნულ კრებას ექნება სრული კანონმდებლობის უფლება.

1. მუდმივი ჯარის ცოლა;
2. ადგილობრივი თვითმმართველობა სოფლებსა და ქალაქებსში;
3. მოწყობა სამართალის, ადმინისტრაციისა და ხალხის განათლებისა;
4. სამკვლავლო და სოციალური კანონმდებლობა;
5. საფინანსო პოლიტიკა;
6. განხილვა ყოველწლიური შემოსავალ-გასავლისა და დამტკიცება საავტონომიო ხარჯთაღრიცხვისა;
7. კრების უფლება-თვალეფური ადენური აღმასრულებელ ძალთა მოქმედებას.¹⁰

ეროვნულ-დემოკრატიების აზრით, რუსეთის უფლებანი შედის საგარეო პოლიტიკა, ომისა და ზავის საკითხი და საერთო ბიუჯეტი, მაგრამ ეს როდი ნიშნავს, რომ საქართველოს არ ჰქონდეს საგარეო მოქმედების, თავისი ეკონომიკის მოწყობის უფლება. მათ დიდი იმედი აქვთ, რომ რუსეთის დიდმა რევოლუციამ და საერთაშორისო განწყობილებამ წამოაყენა ერთა განთავისუფლების ლოზუნგი და ამიტომ დარწმუნებული არიან, რომ საქართველოს ეღირსება განთავისუფლება.

1917 წლის ივლისში მიხაკო წერეთელი გახვო "საქართველოს" სტოკჰოლმიდან სწერს წერილს "საქართველოს საკითხები". ჩვენ, საზღვარგარეთ მცხოვრებ ქართველთ არ გვესმის სრულიად მოქმედება ქართველი საზოგადოებისა ამ დიდი რევოლუციის დროს: რუსეთის რევოლუცია მარტო რუსის ერს კი არ მოუზღვინია, არამედ ყველა ერმა, რომელნიც ცხოვრობდნენ რუსეთის სახელმწიფოში და, მათსადაც, ყოველ ერს აქვს უფლება, თანასწორი ეროვნული უფლებანი მიითხოვოს. ასე მოქმედებენ ფინები, უკრაინელები და სხვანი, ხოლო ქართველები კი ეზორილებიან უკანონო ბრძანებას და იმის თქმასაც კი ვერ დაუვან, რომ ბრძანებანი ეწინააღმდეგებან დროებითი მთავრობისვე მიერ გამოცემული აუთოუფლების მანიფესტსა.¹¹

მანიფესტის ის მუხლი, რომელიც აცხადებდა ეროვნულ შეზღუდვათა მოხსობას, ნიშნავს ქართველთათვის მხოლოდ ერთს – ჩვენს უფლებათა აღდგენას.

1. აღდგენას საქართველოს ავტონომიისა რუსეთის პროტექტორატის ქვეშ, როგორც ეს განსაზღვრული იყო 1783 წლის ხელშეკრულებაში.
2. უფლებას ქართველთა დამფუძნებელი კრების მოწყვეტისა, რომელმაც უნდა შეიმუშაოს ქართული კონსტიტუცია, განსაზღვროს ფორმა საქართველოში შემოსადები მმართველობისა და გადასინჯოს ხელშეკრულება 1783 წლისა და შეკრას ახალი ტრაქტატი რუსეთთან, შესაფერი ახალი პირობებისა, ანდა საზოგადოდ განსაღვროს დამოკიდებულება საქართველოსი რუსეთთან.
3. უფლებას საქართველოს ტერიტორიის განსაზღვრისას – ვერც ქართველმა ერმა შეეგნო ეს თავისი უფლება და მისი აღდგენის მაგიერ ემორჩილება ძველი წესის შესაფერ განკარგულებათა. ვერც დროებითი მთავრობა მოქმედებს კანონიერად, რომელიც განანატყობებს ძველს უსამართლობას და საქართველოს ამ უფლებებს არ სცნობს.¹²

მანიფესტის ის მუხლი, რომელიც აცხადებდა სარწმუნოებრივ შეზღუდვათა მოსპობას, ნიშნავს ქართველთათვის: 1. დაუყოვნებელი მოსპობას საქართველოს ეგზარქოსის თანამდებობისა და ეგზარქოსის ვასალთა თბილისიდან.

2. დაუყოვნებელი არჩევას საქართველოს კათალიკოსისა ერისა და სამღვდელთების მიერ, ხოლო ქართველთა არ ამიერიანა კათალიკოსი. არ ვიცით, რა მიზეზით ატყობინებს აქტს ავტოკეფალიის აღდგენის სურვილისას რუსეთის დროებით მთავრობას, რომელსაც ეს საკითხი სრულიად არ ენება საეკლესიო სამართლის ძალით და დროებით მთავრობაც რუსეთის დამფუძნებელი კრების მოწვევამდე სდებს ამ საკითხს, თითქოს ეს კრება შესსლბდეს საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის საკითხის გადაწყვეტას, ამ მას ესებოდეს იგი.

ძველ ქართველთა ძალით, საქართველოს ჯარი საქართველოს სახლვრებში უნდა მდგარიყო და დაეცვა საქართველოს სახლვრები ნამდვილ მტერთაგან. დღეს კი, 300 000 ქართველი ჯარისკაცი, განწყული რუსის ჯარში, ებრძვის რუსის მტერს და იმის მაგიერ, რომ დასავლეთის ფრონტიდან ჩვენი ჯარისკაცები გადმოგვანათ საქართველოში, შედგენათ ქართული ჯარი (ან მილიცია) და დაეყენებინათ იგი იმ ფრონტზე, საიდანაც საქართველოს ბოლის შემოსევა. არაუ ქართველებს გერმანელებისა და ავსტრიელების წინააღმდეგ საბრძოლველად ავიცებენ, არამედ იმ მიერ ქართულ მილიციასაც კი სპობენ საქართველოში, რომელიც ძველმა მთავრობამაც კი შეიწყნარა. ამის მიზეზად სასახლვრებ არბის ერთფეროვნების საჭიროებას, თითქოს ქართული მილიცია ამ ერთფეროვნებას ხელს უშლიდეს. უკრანინლებს ნებას აძლევენ, საკუთარი ბრძოლები იფილიონ, ჩვენ კი კანონისა და სამართლის წინააღმდეგ ვიშლით საკუთარი მილიციის შედგენას. ყოველივე ეს ცუდის მომასწავებელია, იმისი, რომ ახალი მთავრობა ძველის გზით მიდის; არც საკუთარი დამფუძნებელი კრება, არც ავტოკეფალია, არც მილიცია. ავტონომიაზე ზომ სულ არავინ ლაპარაკობს და საქართველოს ტერიტორიის განსაზღვრის დროს კი უპქველად მართო ორიოდ მახრა უნდა მოგვევიღონ, თუ საზოგადოდ იქნა ასეთი განსაზღვრა. აი, რასა ვხვდებით ამ რევოლუციის დროს.

ყოველივე ამას ვიცილთ მხედველობაში სახლვრებრივ მცხოვრებნი ქართველნი და ვცდილობთ ავიძალოთ ხმა ჩვენ უფლებათა დასაცველად, ხოლო ქართველნი საქართველოში უნდა ეცადნენ, ჩვენი ფიქრით, რაც შეიძლება მაკაფიოდ განსაზღვრონ თავიანთი უფლებანი და დაცვან ისინი, სანამ დროა, თორემ რევოლუციის ცეცხლის ჩანებლისას გვიანდა იქნება ვეცლაფერი.

აქაურ ქართველთა მონდობილობით — **მის. შირაშიაძე**.⁴¹³

1917 წლის ივლისში რუსეთის რევოლუციაც და ომიც დასასრულეს უახლოვდებოდა. გერმანიის კანცლერმა მიხალევს რაისტაგში აღნიშნა, რომ კავკასიის ფრონტზე ბრძოლის შეჩერება ზაფხულის ბრალი იყო და აქ მალე რუსები შეეჭრობდნენ ძლიერი ოსმალეთის ჯარს. სამხლერ მოქმედება-სტრატეგია ყოველთვის პოლიტიკური და ეკონომიკური გასაღებით არის მომართული. რას უკადდა გერმანიის საომარი გეგმა საქართველოს?

საგარეო საქმეთა მინისტრის თანამშრომის, დოქტორ ლეჟისუის თქმით, "მთავარი მიზანი გერმანელთა ამ ომში ის არის, რომ სულ თუ არა, დიდი ხნით მაინც აიძვროს თავიდან ევება რუსეთის საფრთხე".¹⁴

გერმანელებმა იციან, ამ ომში რუსეთი რომ დამარცხდეს, მაინც წამოდგება ფეხზე და ამიტომ ისინი ფიქრობენ, რომ, თუ რუსების და გერმანელების, რუსების და ოსმალ-სარასილების შუა მყოფი ერები განთავისუფლებდნენ რუსეთის სახელმწიფოსაგან და დაუკავშირდებინან გერმანიას, ამით რუსეთი მოწყდება ბალტიისა და შავ ზღვებს, სკანდინავიიდან ჩინეთამდე მას გარს შემოერტყმება ახალ სახელმწიფოთა რკინის ყორე. დასავლეთის ფრონტისათვის გერმანელთა გეგმა გულისხმობდა პოლონეთის, ლიტვისა და ფინლანდიის აღდგენას.

კავკასიის ფრონტზე კი გერმანიას ხელი უნდა შეეწყო მამამლიან ეროვნებათა სახელმწიფოს განმტკიცებისათვის და ამით მთელი აზიის გერმანიასთან დაკავშირებისათვის.

ოსმალეთის სახელმწიფოს, თურქ-თათრების გარდა, ესაზღვრებინან არამამამლიანი სომხები და ქართველები.

სომხებმა ომის დაწყებისთანავე თავიანთი ბედი რუსეთს დაუკავშირეს. კავკასიის შეტევის მარცხი ოსმალელებმა სომხებს დადარალეს. გერმანიასთან შეთანხმებით აჰყურეს ისინი და მქსოპტკამაში გადასახლეს, სომხები კი ბალკანეთიდან გადმოხვეწილი სომხების ჩასახლება დაიწყეს. ოსმალეთს ზომ საქართველოს საკითხიც ჰქონდა გადასაწყვეტი. ამასთან დაკავშირებით ლეჟისუი ამბობს: "გერმანიის კავშირისა და ოსმალეთის ბედი რუსეთ-გერმანიის ფრონტზე უნდა გადაწყვეტეს. თუ გავიმარჯვებთ, ამიერკავკასიას ოსმალეთს შეეერთებთ და ავტონომიურ საქართველოს შექმნით ოსმალეთს სუვერენიტეტის ქვეშ".¹⁵ ის აღნიშნავს, რომ ქართველები და თათრები კეთილდუნაწილობაში არიან ერთმანეთთან. მისივე აზრით, ჩრდილო კავკასიამდე უკრანია, სამამამლიანი ამიერკავკასია ოსმალეთს ეკუთვნის და ავტონომიური საქართველო იმავე ოსმალეთის პროტექტორატის ქვეშ იქნება. აძენდა საქართველო ძალზე რთულ პირობებში იმყოფებოდა. მართალია, რუსეთის რევოლუციამ გამოავსადა ერთა თვითგამორკვევა, მაგრამ ეს არ განხორციელდა და კვლავ საფრთხე დაეჭურა თავისუფლებას.

რევოლუციის მიერ გამოცხადებული თვითგამორკვევის პრინციპით ისარგებლეს ქართველებმა და კავკასიელებმა. საქართველოში დაარსდა ეროვნული მთავრობა, ამიერკავკასიის კომისარიატი, სადაც შევიდნენ ქართველთა, თათართა, სომხთა ეროვნული მთავრობები. ეს იყო პირველი დიდი ნაბიჯი თვითგამორკვევისაკენ, პოლიტიკური თავისუფლებისაკენ.

"ქართველობა და კავკასია უციდნენ, როლის წაიციდოდა ოსმალეთის ფრონტიდან რუსის ჯარი რუსეთისაკენ, რომ ოფიციალურად გამოცხადებინათ თავიანთი დამოუკიდებლობა. მდგომარეობა გაართულა ბრესტ-ლიტოვსკის ზავმა. ბრესტ-ლიტოვსკის მოლაპარაკებაზე ჩვენი წარმომადგენლები ვერ დაესრულნენ, რადგან ეს მამზნდელ პირობებში შეუძლებელი იყო. ამის შედეგი იყო კონფლიქტი ჩვენსა და ჩვენს მოსაზღვრე სახელმწიფოთა შორის. რით ვთავადებთ ეს კონფლიქტი, არ ვიცით. ყოველ შემთხვევაში ეს ცხადია, რომ ჩვენ თავისუფლნი ვართ. ეს თავისუფლება საქვეყნოდ არის განცხადებული და შეიძლება ზავეზე ვილაპარაკოთ დამოუკიდებლად უცხო სახელმწიფოებისა. ერთი ნაბიჯი და უცხო სახელმწიფოები

თი გაკლარტენ დამოუკიდებლად. ყველა ქართველის მოვალეობაა, ხელი შეუწყოს ამ ახლად მოპოვებული თავისუფლების განმტკიცებას".¹⁶ – წერდა მიხაკო წერეთელი.

განმომხმენებელი წყაროები და ლიტერატურა

1. გ. შენგელია, ქართველი დემოკრატიული ინტელიგენცია რევოლუციურ-განმათავისუფლებელ მოძრაობაში, 1907-1917, თბ. 1971, გვ. 108.
2. სცსსა, ფონ.13, აღწ. 27, საქ. 3167, ფურ. 6.
3. სცსსა, ფონ.13, აღწ. 27, საქ. 4342, ფურ. 2-3.
4. სცსსა, ფონ.13, აღწ. 27, საქ. 5439, ფურ. 16-17.
5. ლ. ბაქრაძე, "კავკასია" და "ქართული გაზეთი", გაზ. "7 დღე", 1991, 29, III.
6. გ. შარაძე, პრინცი მახაბელი, გაზ. "თბილისი", 1990, 19 VI.
7. გ. კობახიძე, იყო ერთი თავადი, გაზ. "თბილისი", 1990, 6 X.
8. ლ. ბაქრაძე, "კავკასია" და "ქართული გაზეთი", გაზ. "7 დღე", თბილისი, 1991, 29 III.
9. ს. კედია, საქართველო 915-ისა და 916-ის საზღვარზე, გაზ. "საქართველო" 1916, 1, I.
10. გ. გვაზაფა, საქართველოს ავტონომიით, გაზ. "საქართველო", 1917, №144.
11. მ. წერეთელი, საქართველოს საკითხები, გაზ. "საქართველო". 1917, №152.
12. იქვე.
13. იქვე.
14. გ. ვეშაპელი, გერმანია, ოსმალეთი და საქართველოს საკითხი. გაზ. "საქართველო", 1917, №160.
15. მ. წერეთელი, ეროვნების პრინციპი და საქართველოს ბედი, "ქართული გაზეთი", 1918, №10.
16. იქვე.

*

დიდი კულტურული და პატრიოტული საქმის სამსახურში

მ. ჭაქვიანი.

აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ცენტრალური სახელმწიფო არქივის დირექტორი.

მ. ცხიხლაძე.

აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ცენტრალური სახელმწიფო არქივის განყოფილების გამგე.

მთელი ქართველი ხალხი, მათ შორის აჭარის მოსახლეობა, ზემოთა და სიხარულით აღნიშნავს ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების 120 წლისთავს.

ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების დაარსება და მისი საქმიანობა იყო XIX საუკუნის 60-იანი წლების ახალგაზრდა ქართველი მოწინავე, რევოლუციურ-დემოკრატიული ინტელიგენციის დაუღალავი შრომის შედეგი. მისი მოღვაწეობა იჭეჭეკავამის წერილებით დაიწყო. ამას მოჰყვა გამოცემა ჟურნალი "ცისკარში" და გაზეთი "დროების" გამოცემა. 70-იანი წლების დასასრულს დაარსდა ქართული თეატრი, გიმნაზია და ბოლოს "ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება".

საჭირო იყო ამ საქველმოქმედო ორგანიზაციას იურიდიული ძალა ჰქონოდა და თავი დაეღწიათ ქართველი მწერლების, მეცნიერების, საზოგადო მოღვაწეების აზრთა ურთიერთგაზიარებისათვის მართლდენ ოჯახებში, სალონებსა და ლიტერატურულ წრეებში. ამ ამოცანის გადასაჭრელად 1862 წელს ქართველმა ინტელიგენციამ იჭეჭეკავამის მეთაურობით გადაწყვიტა დაარსებინა ლიტერატურული საზოგადოება, რომლის მიზანი იქნებოდა საქართველოში ქართული წერა-კითხვის შესწავლა, წიგნების გამოცემა და გავრცელება, სკოლებისა და სამკითხველოების გახსნა. შემუშავებული იქნა წესდებაც, რომლის დამტკიცებაზე იზრუნა თბილისის სამოქალაქო გუბერნატორის მოვალეობის შემსრულებელმა გ. ორბელიანმა, მაგრამ მეფისნაცვალმა უარი უთხრა. ამის შემდეგ წესდება შესწორდა, დაემატა ახალი მუხლი: საზოგადოება დაწვევით სწავლებას წარმართავს დაეძინაზე, ბავშვებისათვის გასაცემი ენაზე და ეხმარება რუსული ენის შესწავლას.

დიდი ბრძოლის შემდეგ 1878 წლის 3 იანვარს საზოგადოების დამფუძნებელი კრების დაავალებით იჭეჭეკავამ, დ. ყიფიანმა და ბ. ლოლობრიძემ წესდება წარუდგინეს მთავრობას. მეფის მოხელეებმა მოითხოვეს შეეცვალათ პროექტის მესამე მუხლი. დ. ყიფიანმა 1878 წლის 26 მარტს მთავრობას გრცელი განმარტება მისცა ამ მუხლთან დაკავშირებით და 14 აპრილს თბილისის გუბერნატორმა მას აცნობა წესდების დამტკიცება, რამაც ქართველ ინტელიგენციამ დიდი სიხარული გამოიწვია. ამერიიდან საზოგადოება უფლებამოსილი იყო გაეხსნა ისეთი დაწყებითი სკოლები, სადაც სწავლება დედაენაზე იქნებოდა დაფუძნებული და რუსული ენის სწავლებაც მყარ ნიადაგზე დაედგობოდა, ამასთან გაეხსნათ სამკითხველოები და გამოეცათ წიგნები.

გაზეთ "დროებაში" კეთილშობილი, რომ 1879 წლის 5 მაისს თბილისის საადგილმამულო ბანკის დარბაზში გაიმართა ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ხსენება. ხსენობაზე გ. ორბელიანის უარის თქმის გამო გამკეობის თავმჯდომარედ არჩეულ იქნა დ. ყიფიანი. კენჭისყრის შემდეგ გამკეობის წევრებად არჩეულ იქნენ ი. ჭავჭავაძე, ნ. ცხედაძე, ი. გოგებაშვილი, ი. მაჩაბელი, რ. ერისთავი, ა. სარაჯიშვილი, ნ. ქანანოვი, დ. ავალიშვილი, დ. უთურგაული. პირველი გვესი - წევრად, უკანასკნელი სამი - კანდიდატად. თავმჯდომარის თანაშემწედ აირჩიეს ი. ჭავჭავაძე, მდივანად - ა. სარაჯიშვილი, ხაზინადრად - რ. ერისთავი.

ამ მოვლენით აღტაცებული დიდი ილია ჭავჭავაძე ამბობდა: "ერთმანეთს დამორებული ქართველები, აქამდე ცალკე ცალკე მოსიარულენი, დაუკავშირდნენ ერთმანეთს, მხარში ამოუდგნენ ქონებით და გონებით, ერთ კვალში ჩადგნენ და საყოველთაო საქმისათვის ამოქმედდნენ".

ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების წესდება მიღებულ იქნა 1879 წლის 17 მაისს, ხოლო შეტყობილი სახით - 1907 წელს.

ი. ჭავჭავაძე თავის ბუბლიცისტურ წერილებში ხშირად ეხებოდა საზოგადოების დიდ მნიშვნელობას. აღნიშნავდა: "თუ მან აღასრულა ყველაფერი ის, რაც წესდებაში აქვს, ჩვენი ხალხის წარმატება და განვითარება ბევრად წინ წაადგამს ფეხს, გავრცელებდა სწავლა-განათლება სამშობლო ენაზე და მიეცემა ჩვენს გვეყნას ის უსაქიროუსი ნიადაგი, ურობლისოდაც საკავრტომოდ და თვითმოქმედი ცხოვრება და წარმატება შეუძლებელია, მოჰყენს ნათელს ყველა კუთხეს ჩვენი კვეთისა, რომელიც კი აქამდე თვალწუწმენულ სიბნელეში იმყოფებოდა".

ფასდაუდებელია ი. გოგებაშვილის დავალი წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების წესდების ჩამოყალიბებამ, მატერიალური სახსრების დაგროვებამ, სკოლების გახსნასა და სახელმძღვანელოების შექმნაში, სამკითხველოების ქსელის გაშლამ, მასწავლებლების დაგროვებამ და ა. შ.

პირველ წლებში განხლებდა მუშაობის გაშლა. ყანდარმერია მას აღმაცერად და უნდობლად უყურებდა. რის გამოც ჭინარებოდა სკოლების გახსნის ნებართვის მიღება. ამის მიუხედავად, 1914 წელს საზოგადოებას ჰქონდა 19 სახალხო სკოლა, სადაც 26 763 მოსწავლე სწავლობდა, და 84 ბიბლიოთეკა-სამკითხველო. საზოგადოების სიძველისაკაცე მუშეუბნში აღრიცხული იყო 12 ათასამდე ძეგლი, გამოიცა 108 სახელწოდების წიგნი. დახმარება გაეწია ბევრ ღარიბ ნიჭურ მოსწავლესა და სტუდენტს.

ამ საზოგადოების ნამდვილი პირში იყო ქუთაისში სათავადაზნაურო სკოლა, რომელიც 1880 წლის თებერვალში დაიწყო. იმავე წლის ოქტომბერში თბილისში, ხოლო ერთი წლის შემდეგ ბათუმში არსდება ქართული სკოლა.

საზოგადოებას სხვადასხვა დროს თავმჯდომარეობდნენ დ. ყიფიანი, ი. მუხრან-ბატონი, ი. ჭავჭავაძე და გ. ყაზბეგი. 1922 წელს მოხდა მისი რეორგანიზაცია და გადაკვიდა წიგნების გამომცემლ-გამავრცელებელ ქართველ საზოგადოებად, შეინარჩუნა ამის მიხედვით შეიკავია წესდება. 1927 წელს მოხდა ამ ორგანიზაციის ლიკვიდაცია.

1981 წელს თბილისში ერთ-ერთ მივლიანზე ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების 100 წლის აღსანიშნავად აღიმართა სტეტი-სტელა "ცოდნა", რომელიც ასახავს XIX საუკუნის 60-იანი წლებისა და XX საუკუნის 30-იანი წლებამდე ქართველი ინტელიგენციის იმ დიდ ღვაწლს და ამაგს, რაც მან გასწავა საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში განათლების, კულტურის, მეცნიერების აღორძინებასა და განვითარებაში.

*

აჭარის დაპყრობის შემდეგ ოსმალები ცცხლებითა და მახვილით ნერვავდნენ ისლამს, თურქულ ენას. ადგილობრივი მოსახლეობა თავდაპირველად იცავდა თავის კულტურას, მშობლიურ ენას, ზნე-ჩვეულებებს, ქრისტიანობას და შეძლო მათ შეინარჩუნა.

ოსმალთა ბატონობის პერიოდში, 1869 წელს ქართველთაგან აჭარაში პირველად სხალთის ხეობამდე იმოგზაურა ჟურნალ "ცისკის" რედაქტორმა ი. კერესელიძემ. 4 წლის შემდეგ, 1873 წელს დ. ბაქრაძემ მის ნაშრომში "არქეოლოგიური მოგზაურობა ვურაჩისა და აჭარაში" ვკითხულობთ: ენის ერთიანობა აბსკეთისა და აბსკეთის, რომ ჩვენც და აჭარალებიც ერთ სახლი ვართ. ძველი ქრისტიანული ჩვეულებებიდან ზოგი რამ დღემდე შემორჩენილია. მაგალითად, კვერცხის შეღებვა საადგილობრად. აქ ახსოვთ წინანდელი ქრისტიანული დღესასწაულებიც: აქაური ქორწილის წეს-ჩვეულება წინა ქართულია. დღეების სახელწოდებები, ერთის გარდა, ქართულია, ასევე ითქმის თვეებზეც.

აჭარაში ბევრი ადგილობრივი მცხოვრები, განსაკუთრებით მოუცეხები, თავიანთ ძველ ხატებზე ლოცულობენ, ანთებენ ცვილის სანთლებს. ისინი ახლაც ჰყვებიან, თუ ხად და რომელი წმინდანის პატივსაცემად იყო აგებული ეკლესია, ვინ და რომელი გვარიდან იყო მღვდელი, სად წაიღეს ხატები.

"აჭარალებს რომ ეკავიერები, ვერავითარ განსხვავებას ვერ ვხედავ გურულებისა და აჭარალების ფიზიონომიაში, აგებულება და ხასიათში. ყველა გურულად იცეამს," - ასკენის დ. ბაქრაძე.

გ. ყაზბეგმა 1884 წელს აჭარაში მოგზაურობა ხულოს რაიონის სოფელ დორჯომიდან დაიწყო. აღტაცებაში მყოფი გადმოგვცემს: "აჭარალები პირველად ენაზე ... დმურთო ჩემო, თურქთ ისევე ქართველები ყოფილან. ბაღლები ქართულად დღანდობოდნენ ... ერთია და ჩვეულებით აჭარალები ნამდვილი ქართველები არიან: მაღალი ტანი, სახის სწორი ნაკეთობი, აწიფისებური ცხვირი, ამაყი გამობეჭვდა, გრძელი სქელი თმა ... ხანდაზმულთა პატივისცემა, სტუმართმოყვარება, თანამოგზაობა და შრომისმოყვარება - ასეთია აჭარელი მამაკაცის ტიპი. შინ ყველა ქართულად ლაპარაკობს, მაგრამ მოზარდობაში თურქულად ენაც იციან ... ამ თხუთმეტოდე წლის წინათ მოხუცებმა, ქალებმა და ბავშვებმა სულ არ იცოდნენ თურქული ენა".

თურქული ენის სწრაფად გავრცელების ძირითადი მიზეზი აჭარაში XIX ს. 40-60-იან წლებში იყო თანზიმათის რეორგანიზების განხორციელება.

ა. ავალიანის გამოკვლევით, ზემო აჭარაში პირველი მწეითი და მდგრადი 1839 წელს ააგეს. ქ. ბათუმში 1863 წელს თურქეთის სულთნის მფარველობით აშენდა აზიზიის მწეითი.

რუსეთ-თურქეთის ომამდე, 1877 წლამდე აჭარაში 113 ჯამე და 145 მდგრადი იყო. მათ შორის, ბათუმსა და მის გარეუბნებში 27 ჯამე 31 მდგრადი.

ქედინდ ბათუმისკენ მიმავალ თელე სახოკიას დამზავრება იოთხი აჭარელი ახალგაზრდა. მათ შორის ერთი ყადრი შერვაშიძე ყოფილა. ამ მზავრებაზე თ. სახოკია წერს: "მათის ქართული ლაპარაკის სქენას არა სჯობდა-რა, ... ქედის ბოლოში შემოგვიკვირდებოდა ბათუმელი ახალგაზრდა ბები აბაშიძე. მეტად კობხა ... ქართულს წმინდად ლაპარაკობდა. აღმონდა, რომ წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების სკოლაში უსწავლია ბათუმში, განსვენებულ მოხე ნათაბის ხელში. სასოებითაც იხსენებდა თავის დაუფიყარ მასწავლებელს... რაც ვიცი, სულ ჩვენმა მოხემ მასწავლია... რომ კესამოგზინინეთ, მომიყავ აკაცი, გ. ჭალადიდელის, მ. გურიელის ლექსის, თანაც იმდერა "სამშობლო ხესურისა". ა. სურგულაძის წიგნი - "ყადრი შერვაშიძე - თამარის ორდენის რაინდი" ვკითხულობთ, რომ "ის თავადი აბაშიძე მეტად აბაშიძე ყოფილა".

1894 წლის 7 ივლისს ზ. ჭიჭინაძემ ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების გამგეობის სხდომას მოახსენა: "სამი წლის განმავლობაში მე დავიარე კომპლუტის სოფლები. აჭარის, ლივანას, მაჭაბლოს და ზეგნის ახლობსლო 350-ზე მეტი სოფელი აღმოჩნდა. ყველგან ქართულ ენაზე ლაპარაკობდნენ. მათი საჭირო სახმარებელი ენა ქართული ენაა, სიმღერა, ტიპილი, თამაში და სხვანი სულ ქართულია".

გ. ყაზბეგის გადმოცემით, 300 წლის განმავლობაში აჭარაში არც ერთი სახის წიგნი და ჟურნალ-გაზეთი არ გამოცემულა. ამიტომ ქართული წერა-კითხვის მეტად იშვიათი იყო.

მე-19 საუკუნის მეორე ნახევარში და ადრეც, პროგრესულად მოაზროვნე აჭარალები, რომლებსაც სწავლა-განათლება ოსმალთა ხელისუფლების დროს ჰქონდათ მიღებული, აქტიურ პროპაგანდას ეწეოდნენ ადგილობრივ მოსახლეობაში ქართული ენის შენარჩუნება-დამკვიდრებისათვის. მათ რიგს მიეკუთვნება აჭარის მუფთი ახმედ ეფენდი ხალფაშვილი. იგი ჯამეში (მწეითი) ქართულად ჯადაგებდა და ყურანსაც ქართულად უხსნიდა მსმენელებს, რის გამოც სტამბოლში გაიწვიეს და სამართალში მისცეს. იქ თავი იმართლა და ხელისუფალი უთხრა, რომ ქართველები ვართ და ჩვენი ენა ქართულია.

შეიძლება მრავალი ანალოგიური მაგალითის მოყვანა.

რუსთა მხედრობისა და ქართველი ძმების დახმარებით 1878 წელს აჭარა სამუდამოდ დაუბრუნდა დელასამშობლო საქართველოს. იმავე წლის 20 ნოემბერს კ. თბილისში ქართველმა ინტელიგენციამ დ. ყოფიანის ინიციატივით მუხრან-ბატონის სასახლეში ნადიმი გაუმართა აჭარის დელეგაციას. მასპინძელთა შორის იყვნენ გ. ორბელიანი, დ. ყოფიანი, ა. წერეთელი, ჯ. უმიკაშვილი, ნ. მესხი, ვ. წერეთელი და სხვები. სტუმართა შორის შერეულ ბუნებაში იმყოფებოდნენ ბევრი აბაშიძე, პუსენი ბეგ და მასან ბეგ ბეჟან წოდებით, სული ბეგ ზაფე მაკაშვილი, ახმეტ ეფენდი ხალვაში (მარადილელი), ნური ბეგ ხიმშიაშვილი (შავშეთიდან), ოსმან აბა მაკრიალელი (გრილიდან), ემინ ეფენდი მუფთი-ზაფე (არტანუჯიდან), მუთუი ეფენდი სურმანიძე (ქედიდან), მუთუი ეფენდი, საღბი ეფენდი-ზაფე და სხვები.

სიტყვით გამოვიდა ა. წერეთელი, მან თქვა: “დღეს ჩვენ შეგვიძლია მივიღო ჩვენი წინაპრების საფლავებთან და დავძახო, რომ მათი ანდობით ვერ კიდევ არ ვაგვიფუჭებია! და რა იყო ეს ანდობი: დედაც და ვაჟიც... აპირველი, ე.ი. ენა ისე მდიდრულად შეუკაზმავთ და ისეთი გემოც მიუციათ, რომ ვერ კიდევ ვერ მოგიხიზრებთა მისი დავიწყება და არათუ ჩვენ, იმ ჩვენ მოძიებებსაც, რომლებიც რამდენიმე საუკუნის განმავლობაში დაშორებულები ვყავდნენ, იმითაც კი შერჩენიათ დედაცნა ტკბილად სასაუბროდ. ამით ჩანს, რომ ჩვენს შორის მძური კავშირი არასოდეს არ ყოფილა მოშლილი”.

საასპეზო სიტყვებით შერეულ ბუნებაში იმყოფებოდა წინ წამოწია აჭარაში სწავლა-განათლების საქმე და აღნიშნა: “განათლება ეჭირებოდა, ბატონობა, იმით. ამდენი ახალგაზრდა კაცები ხართ, განათლებულები. წადით, გაიცანით, ზოგი აქ მოიგვანეთ, სკოლა გააშენეთ, ასწავლეთ და ასე უნდა ... აბა, რა მძებთ ხართ, თუ ისე ახლურად დატოვებთ ... ნადიმზე აჭარის დელეგაციის უსუესმა წევრმა პუსენი ბეჟანძემ შემდეგი სიტყვებით მიმართა ქართულ ინტელიგენციას: “უფროსი ძმები ხართ. დაკარგულები დაგბირებდით, მოგვხედი და გვიპატრონეთ, გვიმეო და სწავლა-განათლება ჩვენშიც გააგრძელოთ, ერთგულებას კი მომავალში დაგიმტკიცებთ”.

ი. ჭავჭავაძე, მართალია, შეხვედრას არ დასწრებია სხვადასხვა მიზეზის გამო, მაგრამ იგი მოუწოდებდა თანამემამულეებს: “აბა, ქართველობა, ახლა შენ იცი, როგორ დაიანახებ თავს შენს ახლად შემოერთებულ ძმებს, ახლა შენ იცი, როგორ დაუმტკიცებ ქვეყნის მამა-პაპათა ანდობს: “ მამა მშობის და შვიი დღისთვის”.

ანტონ ფურცელაძე მოითხოვდა: “ათი რომ ჩვენ დავზარდოთ, ათი იმერეთის თავადაზნაურთა სასწავლებელმა ... ათი-თხუთმეტი წლის განმავლობაში ამ გამოზრდილთ პირთ შექმნებათ გაადვილონ და გააძლიერონ მძური სიყვარული და ურთიერთობა ჩვენსა და იმით შორის”.

წიგნში “პირველი ქართული სკოლა აჭარაში” ვკითხულობთ: “აჭარის განათავისუფლებამდეც და განსაკუთრებით მის შემდეგ თვალსაზრისით, იქნებ კრეფილობით, გიორგი ყაზბეგი, ზაქარია და კონსტანტინე ჭიჭინაძეები, ვაჟა-ფშაველა და ბგერი სხვა ცნობილი ქართველი საზოგადო მოღვაწე და მწერალი სტუმრებიან აჭარას, ფეხით მოუვლიათ მისი მითანეთი, ქართული წიგნი შეუტანიათ იქ, პირადად დარწმუნებულან, თუ როგორ კარგად შეუნახათ აჭარა ქართველ ქართულ ენა და ზნე-ჩვეულებანი”.

ვახუტი “დროება” 1878 წელს (№182) წერდა: “აჭარის მოსახლეობას არავითარად გამოუთქვამს მადლობა ვახუტი “ივერისი” ფურცლებზე: “ჩვენ, ქართველ მამასდიანებს, ჩვენმა ძმებმა ქართველმა ქრისტიანებმა ყურადღება მოგვაქციეს და ჩვენთვის წიგნები დაბეჭდეს. ჩვენი საყვარელი ქვეყანა საქართველოა, ჩვენი სამშობლო ენა ქართულია. ამდენ ხანს ტანჯვა-წამებაში მყოფნი თქვენთან დავბრუნდით”.

აპოლონ წულაძე გადმოგვცემს, რომ პეტრე უმიკაშვილი ყველა ქართველს სულ იმას ეხებუებოდა, განათლება შეიტანეთ სამუხლიმანო საქართველოში.

1896 წელს კ. მაჭავარიანის თაოსნობით ბათუმში გაიხსნა საკვირაო სკოლა. მეორე სკოლა დაარსდა ბარცხანაშიც, მაგრამ ორივემ მალე შეწყვიტა მუშაობა.

სიმბოლურია, რომ ოსმალეთი დამპყრობთაგან აჭარის განათავისუფლებას დაემთხვა ი.გაგაბაშვილის “დედაენის”, “პუნების კარის”, “კონას”, “რუსეთი სლოვოს”, გამოცემა და ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების დაარსება.

1880 წელს ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელმა საზოგადოებამ გადაწყვიტა აჭარაში, კერძოდ, ბათუმში ქართული სკოლის გახსნა. საამისო ნიადაგის მოსამზადებლად ბათუმს ეწვია ს. მესხი, რომელმაც 240 მანეთად დაიქირავა სამთიანური სახლი ეზოთი მამინდელ ახმეტის ქუჩაზე.

სკოლის გახსნაზე ბათუმში ჩამოსულმა ი. ჭავჭავაძემ ნ. ხიმშიაშვილის სახლში სპეციალური თათბირი გამართა. მოწვეულნი იყვნენ პუსენი აბაშიძე, პუსენი ბეჟანძე, ბათუმის ქალაქის თავი ლუკა ასათიანი და სხვები.

დ. კლდიაშვილი გადმოგვცემს: “1881 წლის 23 მარტს ბათუმში გაიხსნა პირველი ქართული სკოლა. დავისწრო და სიტყვა წარმოთქვა ი. ჭავჭავაძემ. ... ეს იყო ერთკლასიანი სახალხო სკოლა ოთხწლიანი კურსით. მიიღეს 25 მოსწავლე. მათ შორის 13 მამასდიანი ქართველის შვილი. ერთი აჭარელი გოგოც იყო.

პირველი ქართული სკოლის მატერიალური ბაზის განმტკიცებისათვის განსაკუთრებულ მზრუნველობას იჩენდნენ ქალაქის თავი ლუკა ასათიანი, პუსენი და იბრაჰიმ აბაშიძეები, გრიგოლ ვოლკი და სხვები.

პირველი მასწავლებელი იყო ა. ნანიშვილი.

1882 წლის ზაფხულში ბათუმის სკოლა ჩაიბარა მ. ნათაძემ, რომელმაც შეცვალა სკოლის შენობა და იმავე წლის ოქტომბრიდან გადაიტანა “სურიეს უბანში”. აქ იგი მოთავსებული იყო ძველ შეუყვარებელ სახლში და საჭირო გახდა ახალი შენობის აგება. დღის წესრიგში დადგა მიწის ნაკვეთის გამოჩახვა. ამ საქმის მოსაგვარებლად ი. ჭავჭავაძემ ბათუმში გამოგზავნა ს. მესხი, მასვე დაევალა პუსენი აბაშიძისა და ნურკი ხიმშიაშვილის მიერ ილიასადმი გაგზავნილი

პირად ბარათების საფუძველზე ადგილზე მისვლით შეესწავლა სკოლის გახსნის პირობები.

დიდი ბრძოლისა და დაცვის შემდეგ წერა-კითხვის გამავრცელებელმა საზოგადოებამ მიადგინა, რომ ბათუმის თეთრობრძოლვამ დაიწყო და სკოლას დაუმტკიცა მიწის ნაკვეთი ახალი სკოლის ასაგებად პ. აბაშიძის მამულში, იქ, სადა ახლა ბათუმის I საშუალო სკოლაა.

სკოლის ამშენისათვის მთელი მთავარი ამოცანა იყო ფულადი სახსრების შეგროვება. ამ საქმის მოგვარებაში იაფანთი წვლილი შეიტანეს საქართველოს სხვადასხვა კუთხის ღირსეულმა მოქალაქეებმა. ყველა მათგანის ჩამოთვლა შეუძლებელია, მაგრამ ზოგიერთზე მინც გავამახვილებთ ყურადღებას, მაგალითად: ქართველმა საზოგადოებამ ბათუმისა - 6 ათას მანეთი, ნაწილი გაიღო ქართველითა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელმა საზოგადოებამ, მოაუქმელმა ქართველობამ - 1816 მანეთი, რუსულმა საოპერო დასმა - 436 მანეთი. დ. კლდიაშვილისა და მ. ლლორტის ინიციატივით 1888 წლის 25 დეკემბერს გამართული წარმოდგენის თანხა - 160 მანეთი და 75 კაპიკო გადაეცა სკოლას მშენებლობისათვის. 1894 წლის 14 იანვარს პ. ბათუმში გამოწვეული ა. წერეთლის, ა. მესხიშვილის, კ. მესხისა და სხვა გამოჩენილ საზოგადო მოღვაწეთა მიერ გამართული საღამოზე შემოსული 3 000 მანეთიც გადაეცა სკოლას.

მშენებლობა დაიწყო 1893 წლის იანვარში და დამთავრდა 1895 წელს. განკუთვნილი იყო 200 მოსწავლისათვის. ჰქონდა მასწავლებელთა საერთო საცხოვრებელიც.

ფართო ვასპანის იღებდა კულტურულ-საგანმანათლებლო მუშაობა. 80-იან წლებში ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელმა საზოგადოებამ მარტო კობულეთში 2 000-მდე ქართული წიგნი გაავრცელა.

გ. ბაბილოვი აღნიშნავდა: "შემდეგ აბაშიძე იყო პირველი ქართველი მამამდიანი, რომელმაც 900-იან წლებში სწორად შეცნო შრომათა კუთხისა და თანამშობეთა აუტანელი სოციალურ-პოლიტიკური ვითარება, მის წინააღმდეგ ბრძოლის გარდაუვალობა, ჰუმანიტარული გზები და საშუალებები. იგი შრომათა ბრძოლის გაპირვებას საკუთარ გაპირვებად თვლიდა. მისი თავისუფლებისა და ბედნიერების მერძისათვის ბრძოლა საკუთარი ცხოვრების უმთავრესი მიზნად და ამიტანად მართლაც ... კარგად ესმოდა ჩნის უდიდესი ეროვნული და შექცეულიანი მნიშვნელობა. ამიტომ მალევე შეფასებას აძლევდა ქართულ ენას და წერდა: "იგი ჩვენი შემტყნების, შეგნების, ხელიგნებისა და შემოქმედების წმინდა საწარგეა".

პ. აბაშიძის თაოსნობით 1917 წელს შეიქმნა ბათუმის ოლქის მუსლიმანთა საექვლმოქმედო საზოგადოება, რომლის თავმჯდომარე თეთრონევი აირჩიეს. ამიტანად ჰქონდათ დასახული ბრძოლა ბაქოს თათრული საექვლმოქმედო საზოგადოების წინააღმდეგ, რომელიც პროპაგანდას ეწეოდა თურქოფილური შეხედულების დასაწარგად ადგილობრივ მოსახლეობაში.

ორი წლის შემდეგ, 1919 წლის 30 იანვარს ბათუმში არსებული ქართული საექვლმოქმედო და ქართველ მუსლიმანთა საექვლმოქმედო საზოგადოებები შეერთდნენ და ეწოდათ "სამუსლიმანო საქართველოს საექვლმოქმედო საზოგადოება", რომლის თავმჯდომარე კვლავ პ. აბაშიძე გახდა.

საზოგადოების ძირითადი პროგრამა იყო სამუსლიმანო საქართველოს მოსახლეობაში თეთროვნების შეტანა, ქართველი ერის კონსოლიდაცია, სამუსლიმანო საქართველოს ისტორიული წარსულის საფუძვლიანად შესწავლა და გაფშქება.

ქართულ მუსლიმანთა აქტიური საექვლმოქმედო მუშაობის შედეგად საგრძნობლად შესუსტდა ბაქოს თათრული საექვლმოქმედო საზოგადოების განყოფილება.

საზოგადოების გამგეობა პირველ რიგში აჭარაში განათლების საქმეს ჩაუდგა სათავეში.

პ. აბაშიძე არა მარტო თავისი სამშობლოსა და კუთხისათვის ზრუნავდა, არამედ დიდ დანიტრებისას იჩენდა და პრაქტიკულ დახმარებას უწევდა თურქეთში გზავნიდა ქართულ წიგნებს. იღვწოდა ქართული სკოლების გახსნისათვის. მისი ერთ-ერთი დიდი დამსახურება ისიც იყო, რომ თურქულ ენაზე თარგმნა "ვეფხისტყაოსანი". ქართულად გადმოთარგმნა მრავალი ნაწარმოები. თურქი მოხელეების კითხვაზე - რატომ აკეთებ ამას? უპასუხია: "ვეფხისტყაოსანი ხელი შეეწყო ქართველ და თურქ ხალხებს შორის კულტურული ურთიერთობის დამყარებას".

ა. ჭავჭავაძის მსგავსად, პ. აბაშიძემ განიზრახა მამამდიანური რელიგია გამოყენებისა ხალხში ეროვნული შეგნების შეტანის ერთ-ერთი საშუალებად. მისი ინიციატივით პ. მირიანაშვილმა თარგმნა ყურანი. გამოსაცემი თანხა გაიღო პ. აბაშიძემ. დაბეჭდა 1906 წელს 1 200 ცალი. აქედან 500 ცალი თვით გამოცემებმა წაიღო და უფასოდ დაურთვა ქართულ მამამდიანებს.

მე-20 საუკუნის დასაწყისში რუსეთის იმპერიის ადგილობრივმა ბიუროკრატმა აჭარაში მასობრივად დაიწყო სკოლების გახსნა. მათში სწავლება მხოლოდ რუსულ და თურქულ ენებზე მიმდინარეობდა. ამის საწინააღმდეგოდ პ. აბაშიძე აბრძოდა: "ჩვენ, ქართველი მამამდიანები არავის მიეცემთ ნებას, ჩვენს საყვარელ დედაენაზე იერიში მიიტანოს. ვაშა ისეთ მტკიცე შეგნებას და ქებათა ქება იმ შეგნებულ ჩვენს მოძემ ქართველ მუსლიმანებს, რომელთა ბუნება განმტკიცებულია ამ დღიად ეროვნული შეგნებით".

პირად აბაშიძე მედღერად იცავდა აჭარაში კულტურის ტრადიციებს. თავის ესმოდა იმ თურქოფილ კალმონებს, რომლებიც ბათუმში გადმოტანილ ბაქოს ვაჭრი "იენი იბაღის" თანამშრომლები ვასივ ეფენდი, რიზა ბეგი და სხვები იყვნენ. პანისლამისტური საქმიანობის აღკვეთის მიზნით 1917 წელს უფრად "ცისკარში" (№-4) გამოცემულა სტატია: "ღია წერილი ჩვენს ერთმორწმუნე კავკასიის თურქებს", სადაც აღნიშნულია: "ჩვენ კარგად ვგეგმის, ვის გულისხმობს ის "თანამოძემ" მუსლიმანებად, ვისთვის უნდა "თათრული თეატრი", "ეროვნული სასწავლებელი", "ეროვნული წიგნი"... აჭარი მუსლიმანების დიდ უმრავლესობას კარგა ხანია აქვს ეროვნული სასწავლებელი, ჰყავს ეროვნული ქართული დრამატული საზოგადოება და რასი, მოუკლავს სამშობლო ენაზე გამოცემული ქართული წიგნები. ამასთან გვიკორს, ვასივ ეფენდი, თეთრონე ტომით არაბი, ოსმალოფილისა და სპარსოფილის როლიმ მტრად ყალბ პოზიციაზე დგას.

ვიზოთ ნუ გვიშლით ხელს. ჩვენ გვინდა და გვეწერია ეროვნული სული და ვინც გადაუღობება ამ ჩვენს ქართველ მამამდიანთა წმინდა-წმინდა გრძნობას, ის ჩვენი მეგობარი არ იქნება".

რიზა ბეგს კერაგული ზრახვები თავის დროზე გაუგო ქართველმა საზოგადოებამ და აიძულა აპირდნენ წასულიყო. 1915 წლის დეკემბრის ბოლოს, - ვკითხულობთ ვაზეთ "აჭარის" 1995 წლის 12 აპრილის ნომერში: ქ. ბათუმში ჩამოვიდა ცნობილი ჰედაგოგი ივრემია გულისაშვილი. იგი შეხვდა მაიადარ აბაშიძეს და სიხარულით აუწყა, აჭარაში მშობლიური სკოლების გახსნის საკითხზე ვარ გამოგზავნილიო. ამის გაგონებზე, - ივონებს მაიადარ აბაშიძე, - სიხარულით აღფრთოვანებული მივედარი მას და დიდი მადლობის მინაზე გადავიკონცნეო.

ი. გულისაშვილმა ქართული დარბაზისლური, მამულიშვილური მიდგომით გადალახა ცველა სინძელე, გვერდში ამოიყენა აჭარაში პროგრესული მოღვაწენი და მალე აჭარაში ქართველთა საქველმოქმედო საზოგადოების ხარჯზე გახსნა ექვსი სკოლა აღმაშენებელი, ყოროლისთავში, ჩხუტუნეთში, ქვედა ავარასა და ხულოს ავარაში.

1916 წელს ყოროლისთავში ქართული სკოლის გახსნამ დიდი წვლილი მიუძღვის ქ. აბაშიძეს. მისი ინიციატივით სკოლამ მუშაობა დაიწყო თავისი დედის სახლში და საზეიმო გახსნაზე მისასალმებელი სიტყვითაც გამოვიდა.

ბ. აბაშიძის დეაწილი მინდა დავასრულო ხ. ახვლედიანის სიტყვებით: "ჰაიადარ აბაშიძემ დიდი საქმე გააკეთა. ბევრი საინტერესო ფურცელი შემასტა საქართველოს ისტორიას თავისი შინაარსიანი წერილებით, რომლებიც აჭარის იმდროინდელი ცხოვრების ცალკეული მოვლენების შესწავლისათვის საუკეთესო საბუთებს წარმოადგენენ".

გ. კაიკაცივიძელი ზრუნავდა აჭარაში ქართული სკოლების გახსნაზე და სკოლებში ქართველი მამამადანი ბავშვების მიზიდვისათვის. მისი ინიციატივით 1887 წელს ქობულეთელებმა მოითხოვეს ქართული სკოლის გახსნა.

გული ალა კაიკაცივიძელი, - ვკითხულობთ ნ. გუგუნიანის წიგნში - "მემდე აბაშიძე - გამანათლებელი", განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობდა აჭარისათვის ისეთ მუტად როულ და სპეციალურ საქმეს, როგორიც ქალთა აღზრდა და განათლებაა. იგი არ უშინდებოდა ხოჯა-მოულების, აღაბეგების დამინებასა და მუქარას, აყენებდა განათლებისა და სწავლა-აღზრდის აუცილებლობის საკითხს.

1916 წელს გ. კაიკაცივიძელმა ვაზეთ "სახალხო ფურცელში" (№-687), გამოაქვეყნა ვრცელი სტატია, სადაც წერდა: "ჩვენი ქალების აღზრდა წავაგებს ნაპერწკალს, რომლიდანაც შეიძლება აღინთოს სინათლის ლამაზი მთელს ქართულ სამამადიანოში. ქალს თავისი სინათლი, სიკეთით, დედობრივი სიყვარულით იმოდენა შეუძლია გააკეთოს, რასაც ვერ შესძლებს მამაკაცი თავისი უხეი ძალით".

გ. კაიკაცივიძელმა ქობულეთის სკოლას უსასყიდლოდ გადასცა ორი ქვეყანაზევარი მიწის ნაკვეთი, რომელიც არამდინერე ათასი მანეთის ღირებულების იყო, იმ პირობით, რომ ქობულეთელებს სკოლაში ქართულად ესწავლათ.

სახლისადმი ზუნგარო სამსახურზე მოითხოვს ისიც, რომ გ. კაიკაცივიძელმა უსასყიდლოდ თთავა ქობულეთში ბიბლიოთეკის გამგეობა და კეთილსინდისიერად ემსახურებოდა ადგილობრივ მოსახლეობას.

ზემო აჭარის მადლობითან სოფელ ოლადაურში 1915 წლის ოქტომბერში გაიხსნა პირველი ქართული სკოლა. ამის ინიციატორები იყვნენ ხულოს ორკლასიანი რუსული სკოლის გამგე-მასწავლებლები ოსტე მელიქიშვილი და ხულოს მარზის იმ დროს მოსამართლედ მყოფი, სოფელ ოლადაურის მცხოვრები ნური ბერიძე. მანვე გამოუყო სკოლას თავისი საცხოვრებელ სახლში ერთი ოთახი. პირველ წელს 17 მოსწავლე სწავლობდა. მასწავლებლად მივლინებული იყო ილიკო ნაცვალაძე. სკოლა დაიხურა 1917 წელს. შემდეგ, 1924 წელს კვლავ გაიხსნა ოთხკლასიანი სკოლა. მასწავლებლად მუშაობდა ამბერკო ვირობანიძე.

1916 წლის ოქტომბერში ასეთი სკოლები გაიხსნა თხილვანაში, ფანაში, დიოჩინსში, ადაძებსა და ჭვანაში.

სოფელ თხილვანის სკოლას შერიფ ბეგ ხიმშიაშვილის ქვრივმა მუსუნდ-ხანუმმა ორი ოთახი, შემდეგ მილიანად სახლი უსასყიდლოდ გადასცა. მისი შვილი თემურ ბეგ ხიმშიაშვილი გლეხობას არწმუნებდა სწავლის აუცილებლობაში და მოუწოდებდა შვილები მიეყვანათ ქართულ სკოლაში.

რ. სურმანიძის მონაკვეთე მასალებში ვკითხულობთ: "ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება აჭარაში წერა-კითხვის გავრცელების, სკოლების გახსნის საფუძველზე მთელი სფეროსილია და შენიღბული მეთოდით ადგილობრივ მოსახლეობაში საერთო ეროვნული თვითმყოფადობის, კონსოლიდაციისა და დამოუკიდებელი სახელმწიფოებრიობის აღდგენის პროპაგანდის წარმოებისათვის ეფრდნობდა ადგილობრივ პატრიოტულ ძალებს. მათ შორის შერიფ ბეგ ხიმშიაშვილის, ჰუსეინ ბეგ აბაშიძის, იბრაჰიმ ბეგ აბაშიძის, მემედ ბეგ აბაშიძის, გენერალ აღსლან აბაშიძის, ჰაიადარ ბეგ აბაშიძის, ზოა ბეგ აბაშიძის, ნური ბეგ ხიმშიაშვილის, გული ალა კაიკაცივიძელის, აბდულ მიქელაძის, ჰასან ცივაძის, დედე ალა ნივარაძის, თუფან ბეგ შერვაშიძის, ასხედ ბეგ ბეგანიძის, სულიმან ბეგ ბეგანიძის, ჰუსეინ ქათამაძის, ჰასან თხილაიშვილის, ყადარ შერვაშიძის, ქემალ ნოლაიდელის, თანუს წულუკიძის, ოუსუფ ქათამაძის, ჰასან ლორთქიფანიძის, ჯემალ ქიქავას, ისკანდერ ცივაძის და სხვებს.

არ შეიძლება არ მოვიხსენიოთ ის ღირსეული მამულიშვილები, რომლებიც თავდაუზოგავად იბრძოდნენ აჭარაში ქართული ენის შენარჩუნებისა და დედებანზე სწავლა-განათლებისათვის. ესენი არიან აბდულ მიქელაძე, ქობულეთელი ზოჯა ცივაძე, ზაფიზ ეფენდი მეხეშიძე, ყვილი ალა ზაქარაძე, ოუსუფ კაიკაცივიძელი, სულიმან დაისამიძე, თუფან, შაქირ, ყადარ შერვაშიძეები, ჰასან ცივაძე და სხვა მრავალი.

ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების მოწოდების საპასუხოდ საქართველოს სხვადასხვა კუთხიდან აჭარაში მოხალისე ჩამოვიდნენ ახალგაზრდა სპეციალისტები, რომლებიც თავიანთი ცოდნისა და გამოცდილების წყალობით დაუღალავი შრომისა და ენერჯის დაუზოგავად ზრდიდნენ აჭარულ ბავშვებს. მათ შორის აღსანიშნავია ა. ვიგინიშვილი, მ. ნათაძე, მ. შარაშიძე, ი. გოგოლიშვილი, ა. მგელაძე, პ. წულაძე, ს. ბერბენიშვილი, ს. ბერიკაშვილი, რ. ჩხეიძე, ბ. მარგველაშვილი, გ. ლომიძე, ი. რამიშვილი, რ. თოდრაძე, ე. ქუშნაძე, ე. ვინჭარაძე, ა. ქინქლაძე, ი. სიხარულიძე, მ. ოსიძე, ა. გიორგაძე, გ. ჩანავა, ე. ჩხენკელი, ი. მელიქიშვილი, თ. დილიძე, ი. ნაცვალაძე, ა. ვირობანიძე, ს. კალანდარიშვილი, შ. ჭვანიანი, შ. შაქირიშვილი და სხვა მრავალი.

ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება საქართველოში მარტო წერა-კითხვის გავრცელებითა და სკოლების გახსნით არ შემოიფარგლებოდა. მისი ძირითადი ამოცანა იყო საერთო ქართული ეროვნული პოლიტიკის მარწმუნებელი დაყენება, მეფის თვითმპყრობელური უღლის გადაგდება და დამოუკიდებლობის აღდგენა. ამის დამადასტურებელ ფაქტებს სხვა ისტორიულ წყაროებთან ერთად ვხვდებით წიგნში "საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ვითარება ბათუმის ოლქში 1900-1910 წლებში": "ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების მთელი მოღვაწეობა ქართულ ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობაში უდიდესი მოვლენა იყო ... იმავერამ ვერ შესძლო თავისი პოლიტიკის გატარება აჭარაში და არა მარტო აჭარაში. ამაში საზოგადოებას დიდი წვლილი მიუძღვის".

როდის დაიწერა უიოპლიმისადმი დავით აღმაშენებლის ანდერძი?

ანნო ბობხვაიაძე.

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი.

შოიშვილის - ამ მრავალმხრივ საყურადღებო ძეგლის დაწერის თარიღზე ერთი საბოლოო აზრი ჯერ კიდევ შემუშავებული არ არის. მართალია, ადრე ისტორიკოსების საერთო შეხედულებით (თ. ფორდანია, ს. კაკაბაძე, ნ. ბერძენიშვილი, ი. დოლიძე) ის 1123 წლით იყო დათარიღებული, მაგრამ ბოლო ხანებში ეს თარიღი რამდენიმე მკვლევარმა გადასინჯა. 1984 წელს გამოცემულ "ქართული ისტორიული საბუთების" I კორპუსის შემდგენელთა აზრით, რადგან ანდერძი დაცული ცნობის მიხედვით დაწერილია დავით აღმაშენებლის მიერ შარვანში ლაშქრობის წინ, ის ერთნაირად შეიძლება დაწერილი იყოს როგორც 1123 წლის მაისის და ივნისის ლაშქრობების, ისე 1124 წლის სექტემბრის დასაწყისის ლაშქრობამდე. ამიტომ ეს ანდერძი კორპუსში 1123/1124 წლებით არის დათარიღებული. 1990 წელს ვ. სილოგავამ მის თარიღად 1124 წლის სექტემბერი მიუთითა, ხოლო იმავე წელს გამოქვეყნებულ რ. მეტრეველის მონოგრაფიაში "დავით IV აღმაშენებელი" სათანადო არგუმენტაციით ასევე 1124 წლის სექტემბერ-ოქტომბრით არის ის დათარიღებული.

მართალია, ამ ორი მიჯრითი თარიღიდან თითქოს არსებითი მნიშვნელობა არ აქვს, თუ რომელს მიეწიება მნიშვნელობა, მაგრამ ისტორიას სიზუსტე უყვარს და რაკი არის კიდევ მისი დადგენის საშუალება, საჭიროდ მივიჩნევ ამ საკითხზე საკანგებოდ შეწერება.

დავით აღმაშენებლის "ანდერძი" იწყება იმის აღნიშვნით, რომ შარვანს სალაშქროდ მიმავალმა მეფემ ("ყამსა ჩემსა შარვანსა ზედა განმართვისასა...") მონახულა შოიშვილის ლავრა და შეეცდრა წმ. მამა შიოს შუწევას ამ მძიმე საქმეში. ამ დროისათვის მეფემ დასრულებულად იხილა მის მიერ აშენებული ეკლესია (საშუალო ეკლესია), რომელსაც მისი "სასი და განმანათლებელი" არსენ ბერის მოთხოვნით ანდერძი დაუწერა. დავითი პატიებას ითხოვს იმის გამო, რომ ამ ანდერძის ნაკლი ("დაკლებული") "სისწრაფისაი არს" და იგი მას "უშუაბესად შეკვლის", თუ დღერთი ინებებს მის "შეშოქცეას", ხოლო თუ არა, როგორც ამ სახით არის, ასე დარჩესო. ამავე დროს ირკვევა, რომ თვით ტაძრის მიმართაც ზოგიერთი საშუალო ჯერ კიდევ შესასრულებელი რჩებოდა: კალაპოტი ჰქონდა გამოსაყრელი ანუ ხარაჩოები ნამოსხსნელი. იგი გასალესიც და მოსახატიც, რომლის შემდეგ მისი კურთხევა ანუ ენკენობა უნდა მომხდარიყო. ერთი სიტყვით, ჯერ კიდევ არ იყო საიმისო დრო, რომ ეს ანდერძი დაწერილიყო, მაგრამ მეფეს მოეცა დრო არ აქვს. ის სასწრაფოდ შარვანს მიემუხრება, სადაც მძიმე ომი უნდა გადაიხადოს.

როგორც ითქვა, დავითი დარწმუნებული არ არის, რომ ბრძოლის ველიდან უვნებელი დაბრუნდება, რისი ვეცვიც "ანდერძის" მთელ ტექსტს ვაძვებს ("თუ იტროს დღერთმან ჩემი შემოქცევაი"; "თუ მე ღირს-შეოს დღერთმან, ენკენობაი მისი ვიხილო"; "უკუეთუ ყამი მომეცს დღერთმან და სხუაი უახლესი ანდერძი დავეწერო"; "თუ სხვასა დავეწრად ყამი აღარ მომხუდეს, თვით ესე დაამტკიცეთ"). მეფის ამ მძიმე სულიერი განწყობილების გათავისუფლებით შარვანს მოწოდებდა მის რომელ ლაშქრობაზე შეიძლება ყურადღება შევამართო? შარვანი დავითს ადრევე დაუღალაშქრავს, მაგრამ ანდერძის ტექსტიდან ჩანს, რომ საკმე ქებას თბილისის ადების შემდეგ ანუ 1122 წლის პირველ მოწოდებულ ლაშქრობას: "ქალაქს ტფილისს, რომელი სპარსთა ერებასა ჰქონებია და რომელი აწ უყვიდია... ყველა უსაჟოდ და უსუსრად ყოველისა სასუფიო სა გამოსაყლისაგან ჰქონდეს". ხოლო 1123 და 1124 წლებში დავითი მეფემ ორ-ორჯერ ილაშქრა შარვანში. მისი ისტორიკოსის თანახმად, 1123 წლის პირველი, მაისის ლაშქრობა თავისი ხასიათით სამი დანარჩენისაგან აშკარად განსხვავდება.

1123 წლის გაზაფხულზე დარუბანდისა და შარვანის მამკადანთა მოწოდებით ერაცისა და დასავლეთი ირანის მამკანდელი, სულთანა მამკედ მუჰამედის ძე შარვანში შემოიჭრა. სულთანამ აიღო შარვანსა და დაატყვევა შარვან-შაი,

რომელიც დაეთვის მოკავშირე ჩანს. ასე რომ არ ყოფილიყო, შარვან-შაჰი თვითონვე მიუვიდოდა სულთანს დაეთვის სამშროდ. ის ფაქტი, რომ შარვან-შაჰის შეყვარობას სულთანი საკართველოს მეფეს თავის გამარჯვებად ამცნობს, ამაზე უნდა მეტყველებდეს.

სულთნის გამოლაშქრების მიზეზი გასაკვება. მისი თაოსნობით⁴ მოწყობილი კოალიციური ლაშქრობა საქართველოს წინააღმდეგ სრული მარცხით დასრულდა დიდგორის ველზე. დაეთიმამ ამ გამარჯვებით თბილისის აღება უზრუნველყო მიმდევრო 1122 წელს (შამაღიანური კოალიციის უშთაგონი მიზანი იყო სწორედ თბილისის თვალდაცივსუნარიანობის განმტკიცება და შესაბამისად საქართველოს ძლიერების დაცემა) ქვეყნდროშების თვალში ამ შუაზე მარცხის განსაზღვრულად სულთანმა რაღაც გადამსრულ ზომებს უნდა მიმართოს. მის მიერ შარვანის დალაშქრა ასეთ ღონისძიებად უნდა განეხილათ. ამასთან სულთანი ფრთხილობს და უშუალოდ საქართველოს წინააღმდეგ ბრძოლას თავს არიდებს: შარვანში მოუხმობს დაეთის შესამხმელად. კიდევ უფრო მოხარული იქნება, თუ დაეთი მეფეს "ჯეროვანი ბევრნი" გამოეზავნებინა დაითანხმებს (შარვან-შაჰისგან კი ხარაჯას ითხოვს⁵). ერთი სიტყვით, სულთანი შარვანში იმიტომ შემოიჭრა, რომ იქაური შამაღიანების იმედი აქვს, ვიდრე ქრისტიანული საქართველოს დამარცხებისა. დაეთის თავმოყვარეობაზე სურს თავის თავგანდობი წერილით იმოქმედოს და "ტყვადან" "ველზე" საბრძოლველად გამოიყვანოს (ჩანს, რომ დიდგორში დამარცხებულნი თავს იმით იმარჯობდნენ, რომ დაეთთან არ მისცა მათ საშუალება მთელი ძალის სისრულით გაშლისა ანუ ფართო ველზე არ მიადებინა გადამწყვეტი ბრძოლა).

დაეთი მეფეს ის კაცი არ იყო, რომ სულთნის შეტევას შემძლედა. სასწრაფოდ შეკრება "ყოველინი სამეფოსა მისისანი"⁶ და მტრის წინააღმდეგ დაობა. შამაჰის მისადგომებთან ქართველთა მრავალრიცხოვანი ლაშქრის გამოჩენამ სულთანს თავზარი დასცა და თავის გადასარჩენად შამაჰის სქელ კლდეებს შეეფარა. მეფე არ ელოდა ბრძოლის დიდებულებას, დაეხმო მიწაზე და ღმერთს მადლობა შექნია. დაეთის საქმეთა თვითმხილველი ისტორიკოსის ცნობით, მეფის ასეთი განსაკუთრებული სისარული არც ერთი სხვა ბრძოლის შემდეგ არ გამოუსატყავს, რადგან ასეთ დიდ სელჩუკიან მბრძანებელთან უშუალო დაპირისპირება მანამდე არც ჰქონია. დაეთის ლაშქრით ვარშემორტყმულმა, მრავალდღიანი შიმშილითა და წყურვილით შეწყუბულმა სულთანმა "არდარა ბევრნი ანუ ომი ითხოვნა, არამედ გზა სამღალთოვარო, ფრიად რამე სიმდაბლით და არა სულტანურად".

მეფე მაინც არ ჩქარობდა შამაჰის გამოშვედვული მტრის გაშუბაზე, ვიდრე მან თვითონ არ უშეგლა თავს გაქცევილი⁷. როცა სულთნის დასახმარებლად წამოსული ირანის ათაბაგის ლაშქარი ერთიანად გაანადგურეს მეფის ჯარებმა, ხოლო ლტოლვილი ათაბაგი ქართლს წარუდგა სულთანს. თავზარდაცემული შამაჰი დაეთის ლაშქრთანად იმედგამეცა გაიპარა (მაგრამ შარვანში მისი ნაწილი ქალაქის გარნიზონის სახით, როგორც ირკვევა, დარჩა) ქალაქის საკანალიზაციო ხვრელით და თავის ქვეყანას მიამურა.

არამ ისტორიკოსებს იმის გამო, რომ დაპირისპირებული მხარეები შამაჰიდან საბოლოოდ უბრძოლველად გაიყარნენ, გამარჯვებულად სულთანი სურთ წარმოადგინონ, რაც, ცხადია, სიმართლეს არ შეეფერება⁸. ჯერ ერთი, რომ ამ ამბების მომსწრე ქართველი ისტორიკოსი თანამედროვეთაგანს წერდა და თუნდაც ამ მიზეზით ტყუილს ვერ იკადრებდა, მაგრამ, რაც მთავარია, მოუღწათა შემდგომი განვითარება ცხადად მოწმობს მის პირთუქნელობას.

შამაჰიდან გამობრუნების შემდეგ დაეთი მეფემ მცირე ხნით დაასვენა ლაშქარი და უკვე იფინისში კვლავ გაილაშქრა შარვანში. აიღო ვულსიტანი – "სახლი თავადი შარვანისა... მორიო შარვანი და ალაქანა კეთილთა ყოველი მორიონი ბრძანებათა მისიანი"⁹. ასე რომ, 1123 წლის იფინისის ლაშქრობა შარვანში უკვე მოპოვებული გამარჯვების ბოლომდე მისაყვანად არის მოწყობილი. შარვანში მეფეს რამე სერიოზული ძალა უკვე აღარ დახვდებოდა, რაც მან წინასწარ იცოდა. თვით შამაჰი გაცილილია მთლიანად აღმოსავლეთ ამიერკავკასიას (უგზავნის დაეთის ბევრს და ყოველნაირად ცდილობს მასთან შვედობიანი ურთიერთობის დამყარებას) და სამოქმედო ასპარეზი ამ რეგიონში დაეთი მეფეს აქვს მთლიანად დათმობილი.

1124 წლის აპრილში ქართველთა მეფე დარუბანდის მმართველს დაესხა თავს. მოსპო ქურდნი, ლეკნი და ვიფაყნი დარუბანდელისანი. აიღო შარვანის ციხეები და "მათი მიმდგომი ქუეყანა". ეს ლაშქრობა ფაქტობრივად მიმართულია დარუბანდელის წინააღმდეგ, რომლებსაც ბევლი მტრობა ჰქონდათ შარვანდელთან. შარვან-შაჰი ფარდენ I, დაეთი მეფის მძახალი, მათთან ბრძოლას შეწყვიტა 1120 წლის მაისში. ამ ძლიერპოსილი ლაშქრობით დაეთიმს ჩრდილოეთის მხრიდან მტერი გაუნადგურა შარვანს და მის საბოლოო დასაპყრობად ხელ-ფეხი გაითავისუფლა.

1124 წლის შემოდგომაზე ლაშქრობით დაეთიმს საბოლოოდ დაასრულა შარვანის დაპყრობა: "აიღო ქალაქი შამახია .. და სრულად ყოველი შარვანი". ციხეებსა და ქალაქებში ჩააყენა პერთა და კახთა დიდი ლაშქარი. 1124 წლის შემოდგომაზე ლაშქრობა, რომელიც შარვანის სრული შემოერთებით დასრულდა¹⁰, შემზადებული იყო საფუძვლიანად წინა წლების ლაშქრობებით.

როგორც ვხედავთ, ბოლო სამი ლაშქრობა თავისი ხასიათით სრულიად განსხვავებულია 1123 წლის მაისის ლაშქრობისგან, როცა ქართველთა მეფეს სელჩუკიან თურქთა დიდ მბრძანებელთან მიხე იმი ელოდა და მასზე გამარჯვება სათუოდ მაინცა. ამიტომ, საკვირო არ უნდა იყოს, რომ დაეთი მეფის შიომღვიმისადმი ანდერძი სწორედ შარვანში 1123 წლის მაისის ლაშქრობის წინ არის დაწერილი. ეს ფაქტი ნაბერძენიშვილს შეუქმნეველი არ დარჩენია¹¹, მაგრამ, სამწუხაროდ, მისი ეს მოსახრება შემდგომში გაუთვალისწინებელი დარჩა.

ახლა ერთ კონკრეტულ ფაქტსაც მივუთითებთ ამ აზრის განსამტკიცებლად: დაეთის ბოლო 1124 წლის ლაშქრობა შარვანში, რომელიც ამ ქვეყნის სრული შემოერთებით დასრულდა, გამოისატყავს იმით, რომ მეფემ "განმეგებლად და ხედაზნდევლად ყოველი საქმეთა მანდაურთა აჩინა მწიგნობართუხუცევი თვისი სვიდარ ჭყარდილელი მთავარეპისკოპოსს. მამინ ბედიელ-ალავერდელი."¹²

ცხადია, სვიმონ შვინგობართუხუცესი დაეთის თან ჰყავს წაყვანილი, რომ შარვანში "განმგებლად და ზედამხედველად" დატოვოს, რადგან ამ ქვეყნის ბელი მეფეს უკვე გადაწყვეტილი აქვს. 1123 წლის მიხის ლაშქრობის წინ კი მეფე მას ვერ წაიყვანდა. ვერ ერთი, სახელმწიფოს შიგნით პირს ამ გაურკვეველ ვითარებაში ზოფთაში არ ჩააგდებდა და მეორედ დაეთის ანდრეძის თანხმად, შიომღვიმის დეიონსშობლის ტაძრის განსრულების შემდეგ მისი კურთხევა უნდა მომხდარიყო სწორედ "თანადგომითა კურთხეულისა შვინგობართ-უხუცესისა". დაეთით თავის "ანდერძში" მას აძლევს საგანგებო დაულება:

"აწ სვიმონ ბედიელ-ალავერდელისა იყოს შევიდრებულ. რაცა საქმე და საურავი მათი იყოს, იგი იყოფოდის, რომელსა ჩუენ ვერ მივიწინეთ."² "რომელსა ჩუენ ვერ მივიწინეთ" ანუ რომელსა ჩვენ ვერ მივაღწიეთო – ამ სიტყვებში ცალ იმის შიში მგლანდება , რომ თვითონ მეფეს შეიძლება არ დასცალდეს იმის გაკეთება, რომელსაც ის შვინგობართუხუცესს აძლევს.

ერთი სიტყვით, ამ დავალებას მეფე სვიმონ ბედიელ-ალავერდელს აძლევს 1123 წლის ლაშქრობის წინ და არა 1124 წლის შემოდგომაზე. ამ ბოლო დროს კი, ჩანს, შიომღვიმის ტაძარი განსრულებულია და ნაკურთხიც. ასე რომ, ამ ტაძრის მიმართ მოვალეობისგან სვიმონი უკვე თავისუფალია.

მინდა კიდევ ერთ საკითხს შევეხო. მართალია, მას ზემოხსენებული ძველის დათარიღებასთან უშუალო კავშირი არ აქვს, მაგრამ უკავშირდება შიომღვიმის დეიონსშობლის ცკლესიის მშენებლობის დაწყებას, რომლის დამთავრების შემდეგ დაიწერა "ანდერძი".

საქმე ენება ძველში მოხსენებულ დიდგვარაულების ძეგანისა და მისი ძმის, ეპისკოპოს მოდისტოსის დანაშაულებრივი საქმიანობის დათარიღებას. "ანდერძში" დაეთი აღმაშენებელი იგონებს იმ ფაქტს, თუ რა ვითარებაში დაიწყო მისი ბრძანებით ზემოხსენებული ტაძრის მშენებლობა.

ზედაზნის ციხისა და მუხრანის მფლობელმა ძეგანმა და მოდისტოსმა "პატრონთა თვისთა წყალობიან მათ ზედა სასრულად აღძახუა". სანაცვლოდ მათ დაეთის სიტყვით, დაატყდათ შესაფერი სასჯელი: "შწყეხი უკაროი ჭეშმარიტთა მწყემსთა მიერ დაეწახუა. და ძეგანი, მღვიმეს შულტრეფელი, შიშიცა დღერთან, რომელსა შინა არამცირელი ერთგულთა ძეგნის ჩუენდა მომართ მამათა მეღვთიეთა". თავის მტრებზე გამარჯვების შემდეგ დაეთი შიომღვიმეში მივიდა და "საშალო მონასტრისა" ცკლესიის მშენებლობის დაწყება ბრძანა.

"ანდერძში" დაკული ეს ცნობა საკარტოვლოში მიმდინარე შინაპოლიტიკურ ბრძოლაზე იმდენად დიდ ინტერესს იწვევს, რომ მან კარგა ხანია არაერთი მკვლევრის ყურადღება მიიქცია.

ზედაზნის ციხის მფლობელი ძეგანი კახთა მეფის კვირიკე IV-ის ემს იყო. 1104 წელს დაეთიმა კვირიკეს წართვა ზედაზნი. რომელსაც ძეგანის სახლი მეპყვიდრობით ფლობდა. ზოგიერთი მკვლევრის აზრით, მუხრან-ზედაზნი ძეგანს გიორგი II-სგან ჰქონდა ბოძებული, როცა ის ამ ობიექტებით კახთ მეფის ყმბაში შევიდა ჯერ კიდევ დაეთის გამეფებამდე (თეოდორეანის აზრით, 1086-1087 წლებში, ზოლო რამეტრეველის აზრით - 1085-1089 წლებში).

აგოვლობდა ფიქრის, რომ ძეგანის დალატვა ადვილი უნდა ჰქონოდა არა გიორგი II-ის მეფობისა, არამედ დაეთის მართლებლობის დასაწყისში. რამდენადაც განსხვავებული აზრი გამოითქვა იანოვლევამ: როდესაც დაეთიმა კვირიკე IV-ს ზედაზნი წართვა, ამ ციხეს ძეგანი ფლობდა, კახეთის მეფის მოხელე და ვასალი. დაეთის უცდია მისთვის ციხის ჩამორთვა, მაგრამ გიორგი II-ს ისევ ძეგანისათვის დაუტოვებია ციხე. ძეგანი კი კვლავ კვირიკე IV-სა და აღსართანს მუხრანში და მითრაც შიომღვიმის, მცხეთისა და წიფენის მამულები. როდესაც იმავე წელს აღსართან II შეიპყრეს, ეპისკოპოსობიდან გადაყენებული იქნა მოდისტოსი (რუს-ურბნისის კრებაზე), შეიპყრეს აგრეთვე მღვიმეს თავმჯდომარეული ძეგანი³.

"ანდერძის" ტექსტზე დაკვირვება, ვეფიქრობ, საქმეს სხვაგვარად წარმოაჩენს. როგორც დაეთი მეფე აღნიშნავს, მას "ძველთაგანე" ანუ არაბევე ლომბია ამ დიდებულთაგან წაიღო ზედაზნი და მუხრანი, მაგრამ მისი სურვილის მიუხედავად მამამისის უბოძებია მათთვის აღნიშნული ობიექტები იმის გამო, რომ სხვებისგანაც ჰქონებოდათო ("მით, რომელ სხვათაცა ჰქონებოდა მათთა გვართა"). სხვა ხელისუფალთა მიერ ნაბოძები სიგელების გარდა, ჩანს, რომ ძეგანის საგვარეულოს ბაგრატიონებისგანაც ჰქონებია (ალბათ, ჯერ კიდევ "აფხაზთა მეფეებისგანაც", რომელთა მემკვიდრეებად თავს თვლიდნენ ისინი, ბაგრატ III-ის შემდეგ) ზედაზნისა და მუხრანის ბოძებისა და განაზღვრების სიგელები და მიუხედავად ამისა: "არავის ოდეს ექმნა ჩუენი ერთგულობა".

ამრიგად, ირკვევა, რომ ძეგანი მუხრან-ზედაზნის მემკვიდრეობით ფლობდა და გიორგი II-მ მას ეს მფლობელობა განუხლება.

ჩემი აზრით, გიორგი II-ის ზემოაღნიშნული ბოძების ვადატანა დაეთის გამეფებამდე ბუნებრივი არ იქნება. დაეთი ისედაც ძალზე ახალგაზრდა გამეფდა. 13-14 წლის ასაკში არ შეძლო აშკარად ჰქონოდა დამოუკიდებელი პოლიტიკური თვალსაზრისი და მამისგან განსხვავებული ნება-სურვილი. ამასთან დაეთის სიტყვებიდან იკვლისმება, რომ ამ ბოძების დროს ის გიორგი II-ის თანამმართველი ვოფილა და მისგან განსხვავებული აზრი ჰქონია ამ საკითხში. სხვა შემთხვევაში მეფე ვერ იტყვია, რომ ზედაზნი და მუხრანი "ძველთაგანე ვეცადე მოგონებ ძებნითა". ეს სიტყვები, რომლებიც დაეთის არა მარტო სურვილს, არამედ მის მცდელობასაც გამოსატყვენ, მას შეძლო ეთქვა მხოლოდ გამეფების შემდეგ. აგოვლოდაც მართალია, როცა ძეგანისათვის ზემოხსენებული ადგილების ბოძება დაეთის გამეფების შემდგომ ვადატანდა, მაგრამ მამონ ისიც უნდა დაეუწყათ, რომ გიორგი II დაეთის გამეფებისთანავე არ ჩამოშორებია სახელმწიფოებრივი ასპარეზს და გარკვეულ დრომდე მანინ (თუ გარდაცვალებამდე არა) შვილის თანამმართველად რჩებოდა. ამ საკითხში ჩვენ ვინაირბობთ ი. ანთელავას მოსაზრებას.

მართლაც და, როგორც რუსი-ურბნისის კრების ძველისწერიდან ირკვევა, 1104 წელს თუ დათით მუგუთა-მუგუა ანუ პატრიოტ მასზე მადლა მდგომი (ასე იყო ზაგრატ III-ის მმართველობის დროსაც გურგენის გარდაცვალებამდე), მაგრამ რეალურად, ცხადია, ქვეყნის მმართველი იყო დავითი - "აფხაზთა და ქართველთა, რანთა და კახთა თეიმურაზობელი" იმ დროს. გიორგი კი, ასე ვთქვათ, საპატიო მუგუა და ფორმალურად დავითის თანამმართველი. ამრიგად, "ანდერძის" მიხედვით კარგად ჩანს, რომ 1089 წლის შემდეგაც გიორგი II სასულიერო არ ყოფილა ჩამოცილებული სახელმწიფოებრივ საქმიანობაში. შეიძლება ვივარაუდო დავითში მამას ძაგანისთვის ზედახნისა და მუხრანის ბოძების საკითხში. ამით კიდევ ერთხელ გამაღვივანდა გიორგი II-ის ხელმწიფოებრივ თვისება, მისი "პერი-უსტენებლობა" და "ერთგულთა და ორგულთა დადარვა წყალობითა". ამ ბოძების მონაწილე უფრო დავითიც იყო, რის მიწმობადაც უნდა ჩაითვალოს "ანდერძის" ნათქვამი: ძაგანმა "პატრონთა თვისთა წყალობა მათ ზედა სასრულად აღმახუა" (ეს მომენტზე კარგად შეჩვენა იანონოვსკამ). მაგრამ მუგუთა ამ წყალობას, როგორც "ანდერძიდან" ჩანს, ძაგანი არ დაჯერდა და მცხეთის, წილჩისა და შიომღვიმის საქონებელთა მიტაცებასაც მამყო ხელი. როდის შეიძლება ეს მომხდარიყო? 1103 წლამდე, როგორც ზოგიერთები ფიქრობენ, თუ ამის შემდეგ, როცა დავითმა კვირიც კახთა მეფის წარულო ზედახნი და მალე პერთ-კახეთი დაიპყრო შიომღვიმე? უფიქრობ, რომ ძაგანის მიერ გამოყენილ "წურბლისებრი ვერმადრისობა" მოხდა სწორედ ამის შემდეგ. ა. ანთელავა მართალია, როცა გიორგი II-ის ბოძებას ძაგანის მიმართ 1103 წლის ამბებს უკავშირებს, მაგრამ ფელოდფერი შემდეგ მომხდარი მხოლოდ ამავე წლის მანძილზე აქვს წარმოგვიენილი. ეს აღარც დამაჯერებელია და არც მართალი.

თუ ძაგანი კვირიკეს ყმობაში გიორგი II-ის ნაწყალობები მიწა-წყლით ნებაყოფლობით შეიდა, მისი დანაშაული სახელმწიფო დღალატითაც იქნებოდა დამძიმებული და "ანდერძში" ეს, ასე თუ ისე, უნდა ასახულიყო. დავით აღმაშენებელი ძაგანს ძირითადად მცხეთისა და შიომღვიმის საქონებელთა წარტყუნებასა და მითვისებას უყენებს ბრალად და თუ ის ამას, როგორც კახთა მეფის ყმა სწავლიდა, მაშინ ამ უკანასკნელის სახელიც უნდა გამოყენილიყო ძველში, რომელსაც ძაგანის ხელით თავისი საშფლობლო ქართველთა მეფის ზარეზე გაუყვაროთება. "ანდერძის" მიხედვით კი ძაგანი დამოუკიდებლად და სათავისოდ მოქმედებს მცხეთისა და შიომღვიმის ქონების სახაზინოდ, რაც მხოლოდ 1103 წლის შემდეგ იქნებოდა შესაძლებელი. წინააღმდეგ შემთხვევაში, თუ ერწუნის ომამდე ეს მიწა-წყალი ისედაც კახეთის მეფის ხელთ იყო პოლიტიკურად, ძაგანს ამის მერე მამა-პაპული ქონებასთან ერთად მიტაცებული მიწა-წყლითაც ხომ არ შეიწყალებდნენ. მაგრამ მხოლოდ ზოგადი მოსახრებების ამბარ რომ არ დაჯერეთ, უფრო მეტი სიხდასისათვის თვით დავითის ნათქვამი მოვიშველიოთ "ანდერძის" დასაწყისშივე. მეფე იქ ამბობს, რომ "ღმერთმან ჩემ უღირსსა ზედა აწუნა მიუწყამიანი ქველისმოქმედებანი, რომელთა ყვები რაიმე და ურცხუნთავან ერთი მიზნუად თხრობისად მიხედვით ხრობასა". მაგრამ მანამდე მეფე თავის მტრებს ორ ვჯუყად დაყოფილს წარმოგვიადგენს. ერთნი არიან მისი "ცხადნი წინააღმდეგობნი", რომელთაც ამის გამო ღმერთი "მისცემდა მოსახრველად". მეორენი კი, რომელთა რიცხვში შედილობენ ძაგანი და მდიდრტისი, ყოფილან "იღუმაღნი" ანუ ფარული მზაკვარნი, რომლისა გამო ორივემ "თვით მიიღეს ზაკუვისს მათისათვის საცთური".

მწყალობელი მეფისმცა კახთა მეფის მხარეზე გადასულ და მისი დროშის ქვეშ მებრძობდ ძაგანს დავითი, რა თქმს უნდა, მის "ცხად წინააღმდეგობითა" რიცხვში შეიტანდა, ხოლო იმ დანაშაულისათვის, რასაც მათ დავითი ბრალად უყენებდა, ეს ყოფილა "იღუმაღნი ზაკუვა", რომლის სანაცვლოდ სასჯელიც შესაფერისი მიეცოთ. ამდენად მათი მზაკვრობა (მომწერებითი ერთგულებით სამეფო მიწებისა და ეკლესიების მიტაცება) ხდებოდა კახეთის შემოერთების ანუ ძაგანისთვის წყალობის სივლეების განახლების მომდევნო წლების მანძილზე.

მკვლევართა ერთ ნაწილს მიაჩნია, რომ ძაგანს ჩაღენილ ქმედებათა მოუხედავად, მოელი ადგილ-მამული სიკვდილამდე რჩებოდა თავის მფლობელობაში. ავგოლაძე ამ საკითხში სასესიო მართებულად საწინააღმდეგო თვალსაზრისზე დგას. თავის საკანდიდატო ნაშრომში სწორედ ესმის "ანდერძის" ის ადგილი, სადაც ნათქვამია: "ოღეს მოიქცეს საღმობა მისი თვისა მისსა, ყოველი ყოვლითე უკურნეთი ზაკონები მისა მიმართ თვისებული და მღვიმეს ქონებანი მისინ საგაზაკონი და წარტყენილი", წარსულ დროს განეკუთვნება და არა მომავალს, როგორც მკვლევრებს მიაჩნიათ (ასე ახლავდა ეს ადგილი ნაბერძენიშვილს, როცა ნაცვლად "ოღეს მოიქცეს საღმობა მისი თვისა მისსა", უპირატესობას ამოღვდა "ოღეს მოიქცა."¹³ აზრობრივად ეს მაინც ასე უნდა გავიგოთ, ღვდამში თუნდ "ოღეს მოიქცეს."¹⁴ ეწეროს). ამდენად, მეფისთვის მიტაცებული ქონება ძაგანს სიცოცხლეზე და მამუნე დატოვებინებს, მისი აზრით, მაგრამ სიცოცხლეზე დატოვებინებს "ყოველი ყოვლითე ზაკონები მისა მიმართ თვისებული და მღვიმეს ქონებაში მისინ საგაზაკონი და წარტყენილი" (გიომი საცუვა, რომ მეფის ნათქვამი: "თვით მიიღეს ზაკუვისს მათისათვის საცთური", უკვე განხორცილებულ სასჯელს ნინაებს და არა მომავალში განსახორცილებელს). ძაგანის ხელით არსებული მიწები რომ ორი ნაწილისგან შედგებოდა, ეს ი. ანთელავამ მართებულად გამოძენა ერთმანეთისგან. ერთი იყო "მისა მიმართ თვისებული", ხოლო მეორე მღვიმისგან "ავაზაკობით წარტყენილი"¹⁴.

მუხრანი და ზედახნი ძაგანმა მიიღო გიორგი II-ის საცვლით, როგორც მისი მემკვიდრეობითი მამული - "მის მიმართ თვისებული" ანუ მისთვის მათოებელი უფრო. არავითარი საუფუხელი არ ვგაქვს ვამტკიცოთ, როგორც ამას ზოგიერთი მკვლევარი ვარაუდობს, რომ ის მას მხოლოდ სიცოცხლის მანძილზე კვლიოდა (მანინდამანინ დავითი მოესწრებოდა მის საცვლილს?) და არა მამულითით. ორივე ეს ობიექტი იყო ძაგანის ფეოდალური სახლის მემკვიდრეობითი ქონება და გიორგი მეფემაც მას ეს მფლობელობა ვანუახლა. რაც შეეხება "ავაზაკობით წარტყენილს", მათში ივლისისხმებად ის მიწები, რომლებიც ძაგანმა მოსტაცა მცხეთისა და სხვა საეპისკოპოსოებს (მეფე მაინცდამანინ შიომღვიმის ქონებას იმითურ უსეამს ხაზს, რომ ეს დოკუმენტი შიომღვიმისათვის არის დაწერილი).

დავითი, რომელიც ადრევე ცდილობდა მუხრანისა და ზედახნის ციხის სამეფოდ დაკვრას, ახლა, როცა საამისი

საშუალო მთვარე, დასაჯერებელია, რომ სიკვდილამდე ისევ ძაგანს დაუტოვებდა, ამ ობიექტებზე რომ აღდარაფერი ვთქვათ, ითუ ავასაკობით მიტაცებულს? "ანდრძის" ტექსტზე რომ ამას არავითარ არ დაღაღებებს, უამისოლად წარმოვლავნებთ, რომ დავით აღმაშენებელს ასეთი ლმობიერება გამოეჩინა ვათავაზებდებოდა დიდი ფეოდალის მიმართ, რომელსაც ითორავ კარგად ესმოდა მის მიერ ჩადენილი დანაშაულის სიმძიმე და ამის გამო მონასტერს შეაფარა თავი გაასარჩინად.

ძაგანს არათუ ავასაკობით მითვისებული, არამედ თავისი მამულებიც რომ დაუკარგავს, ეს კარგად ჩანს თვით "ანდრძიდან", სადაც შეეცა ერთ ადგილას ამბობს: "შე ზოდაბუნი შემოწირავს მუნხრანს წმიდისა სვიმონ საკვირველთ-მქმელისათ, რომელმან ხაზისა დღისა მკუდარი აღმაღვინა".

ცხადია, მუნხრანი ამ დროისათვის სამეფოა და არა ძაგანის მამული, თუ შეეცა აქ ზოდაბუნს სწორავს სვიმონ საკვირველთმქმელის სიხასტერს. სხვაგან შეეცა მღვიმეზე მამებს ავალღებულებს: "ოღეს მუნხრანს ვეფნეთ წმიდისა შიის ხატსა შეგავითხინენ, სამი სეფისკური, ერთი ფილა სახელაშუა და ფარჩითა კაპარი გვევლოვიონ". დავითს მუნხრანში კლავს თავისი მოხელეები — მუნხრანის მგენი, რომლებსაც სხვებთან ერთად ეკრძალებოდათ მღვიმესთან საქმის მოტეხვა. ერთი სიტყვით, მუნხრანი მგევის საქონებელია, რომელიც ძაგანის კრძო მამულიდან სამეფოზე ქცეულა. "ოღეს მოიქცეს საღმრთო მისი თავსა მისსა" — ოღეს ძაგანი ვარდაიცვლება, მიუთითებს იმ დროზე, როცა მის თავზე დატარდა ჭირი მჭრეთისა და მგევის წინაშე ჩადენილი დანაშაულისათვის (სიკვდილი ბუნებრივი ხედვრია ყველა მოკვდავისათვის და არა "საღმრთო" - ცოცხელთა თავზე დამტყდარი ჭირი).

თუ შევაჯამებთ ყოველივეს, ჩემი შეხედულება ძაგანის დანაშაულებრივი საქმიანობის დათარიღების საკითხზე ასეთია: მას შემდეგ, რაც დავით აღმაშენებელმა 1104 წელს (ახლა ეს თარიღია ლიტერატურაში მიღებული) კვირიკე IV კახთა მეფეს წართვა ზედაზნის ციხე, ის მისი შესავალი ქვეყნით კვლავ ძველ მფლობელს დაუბრუნა მამამისის ნება-სურვილისათვის ანგარიშის გაწვევის გამო (მიგავინა, რომ ვიორგი II დავითის გამეფების შემდეგაც შეიღის თანამართლებად რჩებოდა და სახელმწიფო საქმეებში, ასე თუ ისე, ერეოდა). ძაგანმა ისარგებლა სელჩუკების წინააღმდეგ ბრძოლით დაკავებული მგევის მოუცვლადობით და მისი მამულების მუხობლად არსებული მცხეთის, წილქინისა და შიომღვიმის ქარვის მიტაცებას მიჰყო ხელი, რაც მერე მთელი მფლობელობის დაკარგვის ფასად დაუჯდა. ფინიკურად თუ რა სახელი ეწია, ამაზე დოკუმენტი დუმს. ვიცით მხოლოდ, რომ მისი მამ მონღისტოს ეპისკოპოსი, აღბათი, წილქინელი მღვდლობაგარი, ჩამოადგენს საეპისკოპოსო საფარიდან. მართალია, ამის დასაბარებლად მარჯვე ორიენტრთა რუის-ურბნისის საეპისკოპოსო კრება, როცა ამ ჯურის არაერთი მღვდლობაგარი იქნა დამხობილი, მაგრამ ეს მაინც არ არის შეუავლი საბუთი. დავით აღმაშენებელი მთელი მისი მმართველობის ხანაში ებრძოდა დიდ საეკლესიო თუ საერო მოხელეს და ამიტომ მარტო ეს საგანგებო, ერთდროული ღონისძიება ამ ფაქტის დასაბარებლად არ იქნება საკმარისი.

ამასთან გასათავისუფლებელია შემდეგი გარემოებაც: როგორც ცნობილია, სწორედ ზემოხსენებულ დიდებულების აღმზობის უკავშირდება შიომღვიმის დეიონსმობლის ეკლესიის მშენებლობის დაწყება, რომელიც დავითმა "ანდრძის" დაწერის უკან "სრულად იხილა". იმის მოხუხდავად, რომ შეეცა ამ დოკუმენტში არავითარ კიდევ ამბობს: "ვიხილუ ეკლესია ჩემ მიერ აღშენებული დასრულებულად", ზოგიერთი საშუალო მის მიმართ კიდევ რჩებოდა შესასრულებელი. ამიტომ ვფიქრობ, რომ ეს ფაქტი მხარს უნდა უჭერდეს მოსახრებას, რომ ამ საშუალო ზომის ტაძრის მშენებლობა დაიწყო ამა 20 წლის წინ, არამედ უფრო გვიან 1110-იანი წლების პირველ ნახევარში. ეს დროც საამისოდ იყო უფრო ხელსაყრელი, ვიდრე 10 წლის წინანდელი.

ლიტერატურა. შყაროვაშვილი და შყაროვაშვილი

1. ქართული ისტორიული საბუთების კორპუსი, I, შეადგინეს და გამოსაცემად მოამზადეს თ. ერუქიძემ, ვ. სილოგავამ, ნ. შოშიაშვილმა, თბ., 1984, გვ. 53.
2. ვ. სილოგავა, დავით აღმაშენებლის შიომღვიმისადმი ანდრძიში დამოწმებული ქართული საბუთები და ანდრძის დამწერებელს ძველ ქართულ საბუთებში, მაცნე, 1990, № 1, გვ. 19, 20.
3. რ. მეტრეველი, დავით IV აღმაშენებელი, თბ., 1990, გვ. 23-34.
4. ვ. ჯაფარიძემ ამ კოალიციის ინიციატორად ს.კაკაბაძის შესავსად ზორანის სულთანს სანჯარი მიიჩნია, როცა სხვა ქართველი ისტორიკოსები ამ სულთანს დამპყლს ასახელებენ. ვ. ჯაფარიძის აზრით, ამ ლაშქრობაში მამუღია ორი მეტრევის ტურცილისა და დუბასი. ხ.დავასა (ქართველი წყაროებით დურბებუ სადავას ძუ მონაწილეობა საეკვიპო ზღის ამ თვალსაზრისის (ვ. ჯაფარიძე, საქართველო და მასობელი აღმოსავლეთის ისლამური სამყარო, თბ., 1955, გვ. 47), მაგრამ ამასთანავე არ უარყოფს იმ ფაქტს, რომ სულთან სანჯარის რეალური ძალაუფლება არ ვრცელდება ასე შორს და მისი ბრძანებით არც ილა-ლავა და არც სხვა თურქმენები სალაშქროდ არ შეიყვებოდნენ. მეორე მხრით, ვ. ჯაფარიძე არ ეჭვობს, რომ დავითის მიერ "შეწროვლნი" თურქმენები და "განბელ-ტყვილუ-დმანელი" ვაჭრები ჩილდენ მამუღთან, როგორც უმადლეს ინსტანციასთან. თუ შეიძლება, რომ "საუკეთესო შემთხვევაში მამუღს შეუძლო მოეწინააღმდეგა კოალიციის მოხეზუნი" (გვ. 47-48), დასაშვებია ისიც, რომ ქრისტიანი ქართველების წინააღმდეგ მამაღთანა კოალიციური ლაშქრობის მოწოდებით ეს სულთანს გამოსულიყო. ამ მოსახრებას არაპირდაპირ მხარს უჭერს დავითის ისტორიკოსი, რომელიც ერთსა და იმავე პირობებზე წარმოგვიდგენს კოალიციური ლაშქრობის ინიციატორსა და მარჯვანში შემოჭრილ სულთანს. როგორც არაბული წყაროებით ცნობილია, ეს უკანასკნელი სწორედ მამუღი იყო, როცა ორი წლის წინა ლაშქრობის ორგანიზატორზე არაბი ავტორები დუმან (გვ. 48).

5. ნ. ასათიანს მიაჩნია, რომ აფრიდუნის მოკვლის შემდეგ შარვანის ტახტზე ადის ჩვენთვის უცნობი პირი და არა დავითის სიმე მანუჩიარ II აფრიდუნის ძე (საქართველო-შარვანის ურთიერთობა XII საუკუნეში. კრებულში: XII საუკუნის საქართველოს ისტორიის საკითხები, თბ., 1968, გვ. 32), რომელიც გაცილებით გვიან გახდა შარვანშაჰი. ამას მას ზ. ხტუნუაძე ეთანხმება (დემეტრე I, 1990). ამის მიუხედავად ნ. ასათიანს მიაჩნია აფრიდუნის თურქული ორიენტაცია, რის გამოც დავითი ამ მამა-შვილით უკმაყოფილო უნდა ყოფილიყო. ამ მოსაზრების საფუძველს მკვლევარს აძლევს დავითის 1117 და 1120 წლების ლაშქრობები შარვანში.

როგორც ირკვევა, აფრიდუნს ჰყოლია მამა მანუჩიარი, რომელსაც მინეტაც მოუჭრია თავის სახელზე. როგორც ვ. მინორსკი შენიშნავს ეპაზომოზის ნაშრომზე დასოფებით, ის მართადა შარვანს ჯერ კიდევ აფრიდუნის სიკვდილამდე (შარვანისა და დურბანის ისტორია, შ. 1963, გვ. 97). ვ. მინორსკი, თუმცა ყოყმანით, მაგრამ მაინც ეჭვს გამოთქამა, აფრიდუნმა ხომ არ მიიტაცა თავისი ძმის უფლებები სამეფო ტახტზე. მე გონია, საქმე პირიქით არის. ეს უკანასკნელი ებრძვის აფრიდუნს ტახტისათვის. ამის გამო საფიქრებელია, რომ დავითის ეს ლაშქრობები შარვანში მიმდინარე ტახტისათვის ბრძოლაში ჩარევის შედეგი იყო, კერძოდ, აფრიდუნისა და მისი მეჭვიკერის დასახმარებლად მოწყობილი, მაგრამ მამონ ვინ ზის შარვანის ტახტზე 1123 წლისათვის? იგი ხომ სულთნის წინაშე ორგულობისათვის შეიპყრეს? დავითი თუ მისი მტერი იყო, ამ შარვანშაჰით სულთანი საეჭვო უკმაყოფილო ყოფილიყო. მამონ გამოდის, რომ ქართველთა მეფე აფრიდუნსა და თავის სიმეს ებრძოდა და ვიღაც სხვას მფარველობდა (მანუჩიარს?). საშუაზაროდ, წყაროები ამას დღემდე.

6. იმ ალა-ხირის ცნობა, რომ სულთანი ქართველთა და ყიფნაღათა შორის ჩამოვარდნილმა უთანხმოებამ გააღარჩნა, გახვიადებულია. საეჭვო არ არის, რომ სულთანი შამახის ციხე-დარბაზში მანამდე ჩაიკეტა, ვიდრე დავითის ლაშქარში უთანხმოებამ იჩინა თავი. წინააღმდეგ შემთხვევაში, მოიპარ მზარებს შორის ბრძოლა გარდაუვალი იქნებოდა. აბა, როგორ წარმოვიდგინოთ, რომ სულთნისა და ქართველთა შეჯიბრის ჯარები ერთმანეთის პირისპირ იდგნენ, როცა ყიფნაყებსა და ქართველებს შორის განხეთქილებამ იჩინა თავი, ხოლო სულთნამა ამით არათუ ისარგებლა და მორიგადადმეფეზე დაუყოვნებლივ მიიტანა იერიში, არამედ, პირიქით, შამახის ციხეებს შეეხიზა. სწორედ ასეუ ვითარებაში მიიღო დავითმა შამახის ხანგრძლივი გარემოცვის სწორი გადაწყვეტილება, როცა სულსწრაფი და ნადვალზე დახარბებული ყიფნაყები, ალბათ, ქალაქზე დაუყოვნებელი იერიშის მიტანის მოითხოვდნენ. საფიქრებელია, რომ დავითის ამ ტაქტიკით უკმაყოფილო ყიფნაყები ბრძოლის ველსაც გაეცალნენ, მაგრამ ქართველებთან მათი დაპირისპირება ისე მწვავე არ უნდა ყოფილიყო, რომ მეფეს ისინი ვერ შემოერიგებინა. სულთანი ხომ სწორედ ამის შემდეგ ითხოვდა დავითისგან მისი ქვეყნის "ყოყმანოვან არა რბევას".

7. ვ. ჯაფარიძე, საქართველო და მახლობელი აღმოსავლეთის ისლამური სამყარო, გვ. 53.

8. ქართლის ცხოვრება, I, 1955, გვ. 345.

9. საინტერესოა, რა მიზეზით იყო განპირობებული დავითის ეს გადაწყვეტილება. შარვანშაჰი სულთნის ტყვეობაში რჩებოდა. ამ ღონისძიებით დავითს სურდა სულთანზე ზემოქმედება მოეხდინა თუ დავით მეფეს მისი ერთგულების არ ემდებოდა. რამაც მას მისი ქვეყნის უშუალო შემოერთების ნაბიჯი გადაადგმევინა? თუ ამ ღონისძიების მიზეზი ის "წარბაქსებერ ვერამადრისობის" პოლიტიკა იყო მხოლოდ, რომელზეც დავით მეფე შენდებდა ითხოვს თავის "გალობანაში".

როგორც ცნობილია, დემეტრე I-მა შარვანის აღმოსავლეთ ნაწილში ყსანაფიციობის პირობით შარვანშაჰის (მანუჩიარის) უფლება აღადგინა, ხოლო მისი დასავლეთი ნაწილი საქართველოს საზღვრებში დატოვა. საქართველოს უშუალო მეზობლებში პროქართული ბოზიციები ძლიერი იყო და იმიტომ? როცა დასავლეთ ნაწილში მცხოვრებ შარვანელებში თურქებისადმი მიზნობა იყო ძლიერი? ყოველ შემთხვევაში, შარვანელებში დავით მეფესაც ჰქონდა დასაყრდენი ("აღაყსნა კეთილთა ყოველინი მორიგნი ბრძანებათა მისთანი") და სულთანსაც, რაც კარგად ჩანს 1123-1124 წლების ლაშქრობების გათვალისწინებით.

10. ნბეტქინიშვილი, საქართველოს ისტორიის საკითხები, VIII, თბ., 1975, გვ. 346.

11. უნდა შევჩერდეთ სვიმონ მწიგნობართუხუცესისა და ბედილ-ალავერდელის ხელისუფლების საკითხებზე. ნბეტქინიშვილის შეხედულებით, 1118-1125 წლებში ჭკონდილე დავითისთვის ვიღაც არასასულიერო პირი ყოფილა. ამიტომ 1125 წლის დავითს ჭკონდილეობა თავის ერთგული მწიგნობართუხუცესის სვიმონისათვის უიმიბო, რომელსაც ამის შერე ბედილ-ალავერდელიბისათვის თავი დაუნებებია (საკანონო ფეოდალურ საქართველოში, საქართველოს ისტორიის საკითხები, III, 1966, გვ. 74), მაგრამ 1124 წლის შემოდგომაზე შარვანში "განწყვლად და ზღაპრულად" დანიშნული სვიმონ მწიგნობართუხუცესი და ბედილ-ალავერდელი რილის უნდა გადაეყვანა მეფეს ჭკონდილის მთავარებისკოპისად, როცა საქართველოში შემოქცეული ის სულ ორიოდე თვეში გარდაეცვალა კიდევ, ხოლო სვიმონი კი საეჭვო არ არის, იმ დროს ჯერ კიდევ შარვანში რჩებოდა.

თავის დროზე აღვნიშნავდი, რომ მწიგნობართუხუცესის ბედილ-ალავერდელმა ახალი მომენტია ამ ხელის განვითარებაში, რამაც დემეტრე I-ის მეფობაში ვერ პოვა განვითარება და მწიგნობართუხუცესობა ისევ ჭკონდილეობას დაუკავშირდა (აბოვერდებ, დავით აღმაშენებლის ისტორიის თარიღისა და ხასიათის შესახებ, კრებული: ქართული ისტორიოგრაფია, 2, 1971, გვ. 74-75, სქილი 23). განსხვავებული აზრი ჰქონდა ამ საკითხზე ნ. შიშიაშვილს. მისი შეხედულებით, სვიმონ მწიგნობართუხუცეს-ჭკონდილეს მეფემ 1118 წელს ბედილ-ალავერდელის სახელზე შეუთავადასკითხველ აზრის არის რ. მეტრეველს. მას მხოლოდ ეს ღონისძიება 1124 წლის დამლევისთვის გადაატეს (დავით IV აღმაშენებელი, გვ. 25). ა. ვოლოდაძემ თავის საკანდიდატო ნაშრომში "დავით აღმაშენებლის 1123-1124 წლის ანდერძი როგორც საისტორიო წყარო", საესებით სწორად აღნიშნა, რომ სვიმონი ბედილ-ალავერდელი გახდა

ბიძის გარდაცვალების შედეგად და რომ ის იმადგროვლად ჭყონდიდელი არ ყოფილა. ასევე ცხადია, რომ წყნარობის გარდაცვალების შემდეგ გაუქმდა მწიგნობართუხუცეს-ბედიელ-ალავერდელის ინსტიტუტი და მწიგნობართუხუცესის ისევე ჭყონდიდლობასთან შეკრთეს. 1141 წელს ჭყონდიდელ-მწიგნობართუხუცესად სწორედ ეს სვიმონი ჩანს, რასაც ამტკიცებს უბისის "სვეტის" თარიღიანი წარწერა.

- 12. ილ. ანთელავა, XI-XIV საუკუნეების ქართული საისტორიო წყაროები, თბ., 1988, გვ. 109.
- 13. ნაბერძენიშვილი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 350.
- 14. ილ. ანთელავა, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 109.

მონგოლთა პირველი შემოსევები საქართველოში ქართული და უცხოური წყაროების მიხედვით

ლაშარა კირვალიძე.

შოთა რუსთაველის სახელობის თეატრისა და კინოს სახელმწიფო ინსტიტუტის დოცენტი.

მონგოლთა შემოსევებთან დაკავშირებულ ცნობებს გვაწვდის ქართველი ფაშთააღმწერელი, სპარსელი ჯუჯენი და რამდენად ადრინ, სომეხი ისტორიკოსები კირაკოს განმაკელი და მალაქია, არაბი მემატინანები იბნ ალ-ასირი და აბულ-ფდა, არაბი წესევი.

კირაკოს განმაკელის ცნობით, მონგოლთა პირველი შემოსევა საქართველოში მოხდა 1220 წელს საბადა ბაპადურის შოთაობით. მონგოლებმა ხმა გააერცვლეს, ქრისტიანები ვართო და ქრისტიანები მაჰმადიანთა ბატონობისაგან უნდა დაეხიზნათო. ასეთმა ხმამ საქართველოშიც მოაღწია, ამიტომ ქართველები ბრძოლისათვის არ მომზადებულან, პირიქით, ხალხი ჯერით ხელში მიეგება მონგოლებს (კირაკოს განმაკელი, ისტორია, მოსკოვი, 1858, გვ. 191-192). შემდეგ ქართველებმა გაითეთცნობიერეს მონგოლთა მტრად მოსვლა: მეფე ღაზმა გიორგიმ, ივანე ამირსპასალარმა ჯარი შეკარეს და მტრის წინააღმდეგ დაიძრნენ. ბრძოლა ხუნანის ველზე მოხდა.

ილ. პროვალის ცნობით, ხუნანი გარდაბანში ანუ ხუნანის საერისთავოში უნდა ყოფილიყო, აღმოსავლეთით მდინარე ბერდუცი ესაზღვრებოდა, დასავლეთით კ. გაჩინი, სამხრეთით – სომეხთის მთები, ჩრდილოეთით კი მდინარე მტკვარი.

წინათ იმ ადგილს, სადაც ხუნანი იყო, სახელი შეცვლილი ჰქონდა. ვახუშტი ბატონიშვილი გადმოგვცემს: ხუგადინის ქვევით არს ხუნანი, რომელსაც აღ. და ჩრ. უდის მტკვარი. სმ-ით კი ქიცა. ამ ადგილას აუშრენიათ ციხე-ქალაქი, რომელსაც პირველად მტკერის ციხე ეწოდა, შემდეგ კი ხუნანი. მაჰმადიანები ხუნანს მოიხსენიებდნენ ყოყალას სახელწოდებით.

შემკრთადი მონგოლები ხუნანის ველიდან გაიქცნენ, მაგრამ მათი ჩასაფრებული ჯარის ერთმა ნაწილმა ზურგიდან ღარტყა ქართველებს: მეფემ და მისმა მწოდრობამ ბრძოლა ვერ შეტლეს და უკუიქცნენ, მაგრამ მალე ბრძოლის განახლება განიზრახეს. მონგოლები შედრქნენ და დარუბანდის გზით თავიანთ სამშობლოში გამგზავრება დაიწყეს. მათ გზა დარუბანდელბმა მოუჭრეს. ამის გამო მონგოლებმა კაკასიონი გადალახეს და ისე გადავიდნენ თავიანთ ქვეყანაში (კირაკოს განმაკელი. დასახელებული ნაშრომი).

სომეხი მემატინანე მალაქია (ბერი) ბრძოლის ველს გარკვევით არ ასახელებს. ჯერ აღნიშნავს, რომ ომი კოტმანის ველზე მოხდა, შემდეგ კი ბრძოლის ადგილად მიიჩნევს გავის მახლობლად მდებარე საგამის მინდორს. მალაქიას გადმოცემით საქართველოს ჯარს სარდლობდნენ გიორგი-ღაზმა, ვარამ გაგელი და ივანე ათაბაგი.

ქართველი ფაშთააღმწერელი წერს, რომ ბრძოლა მოხდა "წყალსა ზედა ბერდუცსა ადგილსა, "სავიმად წოდებულსა" (ქართლის ცხოვრება, ტ.2, 1959 წ. ფაშთააღმწერელი. გვ. 164). მაშასადამე, ფაშთააღმწერელს ბრძოლის ადგილად მაინდა გავის (სომეხთში) მახლობლად მდებარე საიმის მინდორი.

ფაშთააღმწერლის ცნობით, ბრძოლაში ბერეი ქრისტიანი გაწყდა. დაღუპულია შორის იყო ყვარყვარეს შვილი ბექა ჭჭურჭულიუხუცესი.

ამრიგად, ფაშთააღმწერელი მონგოლთა ორგზის შემოსევის გამო ღუმს. მოვეითხრობს მხოლოდ მათ ერთგზის შემოსევაზე, რომელიც გავის დაწიოკებით დაიწყო და საგამის მახლობლად დიდი ბრძოლით დაბოლოვდა.

გამოჩენილი საპრესტიჟო ისტორიკოსის რაშიდ ად-დინის ცნობით, მონგოლები რაშიდ მოდილიძენ რაშიდ ად-დინს დაეხმარებოდნენ და საქართველოზე უნდა გაეყვით. როდესაც საქართველოს სახლგარეშო უნდა გადაეღებინათ, წინ ქართველთა ათასი მეომარი გადაეღებინათ და შეებრძოლა. მონგოლებს ადგილობრივი ვიწრო გზების, დაბურული ტყეების შეეშინდათ და უკან დაბრუნდნენ. კარგა ხნის შემდეგ კიდევ დალაშქრეს საქართველო, ხელჩართულ ბრძოლაში გაიმარჯვეს და დარუბანდის გზით სამშობლოში გაეჭრაზნენ. მამასადამე, რაშიდ ად-დინის გადმოცემით, მონგოლებს პირველი ლაშქრობის დროს ორჯერ დაურბევით საქართველო.

ქართველმა მემკვიდრეებმა იცნო, რომ მონგოლებს ჩვენს წინაპრებთან რამდენჯერმე ჰქონდათ ბრძოლა, მაგრამ მათი აღწერა ბუნდობლივად, თუქცა მინც ჩანს, რომ პირველი შემოსევის დროს ორგზის დალაშქრეს საქართველო. ერთხელ ბაღისწყალთან: "შემოვიდეს ... სომხობის და პერსიის" და ჰქვანას "ვერო რამეთ მცირედ", როგორც ჩანს, ბრძოლა ქართველთა დამარცხებით დამთავრდა, შემდეგ კი ლაშა-გიორგის ძალისხმევით მტერი მანც "გააქციენც და ამოსწყვიტენც". მეორედ, როდესაც გაქცეული მონგოლები ერთი წლის შემდეგ კვლავ საქართველოს შემოესივნენ, ბარდალის ჭაღის დაბანაკეს, მაგრამ ქართველთა შეერთებულმა ჯარამ მონგოლები უბრძოლველად უკუაქციეს და დარუბანდის გზით სამშობლოში დაბრუნდნენ, - გადმოგვცემს ქართველი მემკვიდრე.

ამრიგად, ქართველი და სპარსელი მემკვიდრეები აღნიშნავენ, რომ მონგოლები ორი წლის განმავლობაში საქართველოში ორჯერ იყვნენ. განსხვავება მათ გადმოცემაში ის არის, რომ ქართველი მემკვიდრეები გვამცნობს მათ უკუქცევას, სპარსელი მემკვიდრეები კი ამას არაგვყვანს ამბობს, თუქცა დაბეჯითებით ამტკიცებს, რომ მეორე შემოსევის დროს მომხდარ ბრძოლაში ქართველები ისევ დამარცხდნენ.

სომეხი მალაქიას ცნობით, საქართველოს ჯარი ლაშა-გიორგის მეთაურობით ომისათვის კარგ სამზადის შესვლიდა. ჯარი სამ ნაწილად გაუყვით, მარჯვენა წვერის მთავარხარდალი ვარამ გაგვიღო იყო, მარცხენა წვერს ივანე ათაბაგი ხელმძღვანელობდა, შუაგული ნაწილის სარდალი მალაქიას მოხსენებული არა ჰყავს, მაგრამ, ვფიქრობთ, რომ ლაშა-გიორგი ვერ ყფილიყო.

რაშიდ ად-დინის და კირაკოსის ცნობით, მონგოლთა ორ ნაწილად გაუყვით ჯარს გვებ და სუბუდაი სარდალებდნენ. გვებ ქართველთა ჯარს ჩაუსაფრდა. სუბუდაი კი - პირდაპირ შეებრძოლა. მონგოლთა ლაშქარს ქართველებმა სძლიეს და უკუაქციეს. გვებ ქართველთა მფევერ ჯარს უკან მოექცა და დიდი ზიანი მიაცენა. კირაკოსისა და რაშიდ ად-დინის ამ ცნობას ქართველი ფართალმწერელიც ადასტურებს: მონგოლები ქართველ ჯარს "უკუნით მოექცნენ და "ამის გამო ბრძოლის ველს ვეღარ გაუძღეს". რუსუდან მეფისა და ათაბაგის ეპისოპიტების ქართველთა დამარცხების ცნობა სწორედ ამ ომს უნდა ეხებოდეს. ფართალმწერელი წერს, მონგოლებმა ქართველ ჯარს სამშვილდემდე სდიეს და უკან გაბრუნდნენ. ვფიქრობთ, რომ ამ მეორე გზის შემოსევის შემდეგაც მონგოლთა უკან გაბრუნება რაღაც დამაბრკოლებელ გარემოების უნდა გამოეწვია.

ამ დამარცხების შემდეგ ყველას გვინა, რომ მონგოლებს საქართველო აღარ გაახსენდებოდათ და ლაშა-გიორგი თავისი დის რუსუდანის გაბრძობის საქმის მოგვარებას შეუდგა. მემკვიდრე ამბობს, რომ უკვე "წინათ მათი დეი რუსუდანი ითხოვეს ხელათსა დასახმელად დიდმან სულტანმან მელიქმან, რომელსა ევეიპიტი ვიდრე ხელათანის სპარსული ჰქონდა", მაგრამ ეს საქმე ჩაშლიდა. "დაშალა მონყალუმან დეთისმან და არა იყო ესრე". სიღამაზით განთქმული რუსუდანი "დიდთა შემოხვეწნითა" უთხოვია შირვანის შაჰს. დიდი შემოხვეწნა იმიტომ დასჭირვებიათ, რომ შირვანი საქართველოს ყმდნაფიცად ითვლებოდა და მისი მფლობელი თავს თავის საცილის თანასწორად ვერ თვლიდა. ლაშა შირვანმა ქართლის ერისთავი გაგზავნა, შემდეგ კი თვით მეფე "ვაგაჟანს მივდა ვაგაჰმად და მიცემად დისა მისისა". ლაშას იქ ათი დღე დაუყვია, რუსუდანიხათვის საკადრისი ქორწილი გადაუხდია, მაგრამ ქორწილის დამთავრების შემდეგ, 1222 წლის 18 იანვარს ლაშა უცხად გარდაიცვალა.

ლაშაშ ანდერბი დაუტოვა რუსუდანს, დაეკალა თავისი ძის დეთისის აღზრდა და მეფედ დასმა, როდესაც სრულსაკოვანი გახდებოდა. რუსუდანმა მყისვე აცნობა რომის შაჰს მონორიუსს მეფის გარდაცვალება, მაგრამ მცირეწლოვან მემკვიდრეზე არაფერი შეატყობინა.

ლაშას გარდაცვალების შემდეგ რუსუდანი ქმართან აღარ დაბრუნდა და შეუდგა ზრუნვას ვერ დაუბადებელ მემკვიდრეზე. პირველ მფლდელსთან ყველა თუ არა მფილი, არ არის ცნობილი, მაგრამ ფართალმწერელი გადმოგვცემს, თუ როგორ ევედრებოდა ქართველი ერთი ღმერთს, რომ რუსუდანს მემკვიდრე შესძინოდა.

პირველ ქმართან განზრებისთანავე რუსუდანი მამონეე გაყავა ცოლად არზრუმის მმრძანებლის ტორილ შაჰს შვილს მოღისდინს. ფართალმწერლის ცნობით, იგი საქართველოში მძღვლად ყფილია, რუსუდანს მოსწონებია და მეურთავს კიდევ. აკადემიკოს ი. ვაგაზიშვილის აზრით, მოღისდინის მძღვლობის ცნობა კარგად უდგება არზრუმის ყმდნაფიცობას. ქართველებს სახიბოსათვის გაჭირვებინებია უთხოვით, რაზეც თანხმობა მფილიდა.

ზოგიერთი უცხოელი ისტორიკოსი, მათ შორის აბულ-ფედა, ფიქრობდა, რომ რუსუდანი მეფე შირვანის შაჰს შესაძლებელია იმიტომ გაეცალა, რომ შაჰმა ქრისტიანობის მიღებაზე უარი თქვა. აბულ-ფედა აღნიშნავს: "რუსუდანი მეფეს ერთი მამკადანი განმელი უყვარდა, რომელსაც აუარებელი საწუქები უბოძა და ბევრი ეხვეწა, რომ გაჭირვებულყოფიყო, მაგრამ ვერახსებით ვერ დაყოლიდა. მუსლიმანობაზე ხელი ვერ აადებინა". ი. ვაგაზიშვილის აზრით, ეს უნდა ყფილიყო შირვანის მფლობელი აძირა.

გამეფების პირველ წელს რუსუდანს ბრძოლა მოუხდა ყფილებთანაც, რომლებიც საქართველოში დარუბანდის გზით შემოიჭრნენ. კირაკოსი განმაცლის გადმოცემით, საქართველოს მეფისათვის მათ თხოვნით მიუპარათყო, საბინარო ადგილები გეწყალდებოთ, რაზეც ქართველებს უარი უთქვამთ. ამის შემდეგ ყფილებს განმტლებისთვის უთხოვინათ ადგილები, რაზეც თანხმობა განუცხადებიათ, გადმოგვცემენ ვარდანი და იბნ-ალასირი.

მალე ვიწარგებმა განძამი ფეხი მოიციდეს, ხოლო ქართველებმა ივანე ათაბაგის წინამძღოლობით მათ წინააღმდეგ გალაშქრეს, მაგრამ დამარცხდნენ. ყოფილებმა ხელი იღეს დიდძალი ტყვე და სურსათ-სანოვარე, აიკლეს მეზობელი ქვეყნის და უკან გაბრუნდნენ, მაგრამ უცნაურად ქართველები საფრებიდან გამოვიკვიდნენ, მტერს თავს დაესხნენ და განადგურეს. ვინც გადარჩა ბარდავას შუაფარა თავი. განძის ამირას ქუშხარს ვიწარგებმა დახმარება სთხოვეს, რომ ქართველებსგან დაეცვა, ქუშხარს კი ქართველების ეშინოდა და თხოვნის დაკმაყოფილებაზე ვიწარგებს უარი განუცხადა და თანაც შეუთვალა, რაც გინდოდეთ, ის ქებითო, რის გამოც გულმოსულმა ვიწარგებმა შირვანის მარცვა-გლეჯას მასვე ხელი.

ქართველებს წარმატება ხვდათ: რანი დალაშქრეს და ბელაქანს მიაღწენ. მონგოლებისაგან დარბეულმა და დაზარალებულმა ბელაქანელებმა ქართველებისაგან ერთადერთ ხსნად ფულის გაღება იკისრეს, მაგრამ, როგორც იბნ აღ-ასირი გადმოგვეცემს, ქართველებმა ქალაქი მონგოლებზე უარესად გაანადგურეს.

1222 წელს სურმარას პატრონი სლათმა ჩაივდა, მოადგილე კი თავისი ამირა დანიშნა. ამირამ საქართველოს და მის განაპირა ადგილებს შეუტია, სასტიკად დაარბია და დიდი ნადავლით უკან დაბრუნდა. ეს რომ ქართველებმა შეიტყვეს, დედინის მმართველმა შალვა ახალციხეშიაგან ჯარი სურმარისაკენ დასძრა. გააფრთხულ ბრძოლაში მონგოლებმა შალვა ახალციხელი და რამდენიმე მეომარი დაატყვევეს.

შალვ შამსა და მის შვილს შორის მტრობა ჩამოვიდა: შვილმა შამსა ტახტიდან ჩამოაგდო და თვითონ გაიშვედა, შამს კი შეუთვალა: "იყავი შენ კოშკში არხვინად დამშვიდებული, მე ხელს არ ვახლებ, შენ და შენს მახლობლებს დიდ ჯამაგირს გაიჭინო". შარვან შამსა ეს იუკადრისა და საქართველოს მეფესთან გაიქცა, შველა სთხოვა და შველისათვის თავისი სახელმწიფოს ნახევრის დათმობა აღუთქვა, მაგრამ შარვან შამი შვილმა წააქეხა, იქნებ ქართველები ნახევარს არ დასჯერდნენ და ქვეყნა მთლიანად წაგვკართვეს. ამიტომ ჩვენ დავასწროთ ქართველებს თავდისხმაო.

ბრძოლაში ქართველებმა გაიმარჯვეს, ხელი მრავალი ტყვე იღეს. მათ შორის იყო შარვან შამიც ... 1222 წელს საქართველო აზერბაიჯანს შეებრძოლა. წინდაუხედავი მოქმედების გამო ქართველები დამარცხდნენ, რის გამოც მათი ჯარი შურისძიებით აღიჭურვა და გადაშეწყვეტი ბრძოლისათვის მოემზადა, მაგრამ ამ დროს საქართველოს ჯალალ ად-დინი შემოაღწა.

ჯალალ ად-დინის ლაშქრობასთან დაკავშირებულ ცნობებს გვაწვდიან ქართველი ყმათააღმწერელი, სომეხი ისტორიკოსები კირაკს განძაკელი, ვარდან და არაბი იბნ-ალასირი. სულთანმა ჯალალ ად-დინის შამსა, ადარბადაგანის ათაბაგს უზბეგს ნუსარ ედდინი გაუგზავნა და დააბარა გადაეცა უზბეგისათვის, რომ ამიერიდან მისი ქება ეთქვა და ფული ყველგან თავის საბრძანებელში სულთნის სახელით მიეჭრა. ამასთანავე ყოველწლიურად ადარბადაგანისათვის ხარაჯა გადაეხადა. უზბეგს სულთნის პირობები მიიღო: რანში, ადარბადაგანში, დარუბანდ-შირვანის სახელგერბამდე ყველა მიხეთქმა სულთნის ზოტა თქვეს. ათაბაგმა სულთანს ძველად მიაჩნდა ძვირფასი ნივთები, ვადასცა ცაზინის ციხე, ხარაჯის გადახდაზე კი უარი მოახსენა. ეს ახსნა იმით, რომ ქართველები ჩემს ძალას არაფრად აგებდნენ და სახლერებს მართულებენ. სულთანმა კი, თავის მხრივ, ქართველებს აუწყა, რომ უზბეგი ამიერიდან ჩემს სახელმწიფოს ეკუთვნის და თუ მისი საბრძანებლის აოხრებას თავს არ დაანებებ, პასუხს მე ვაგვეტო.

სულთანი ომისათვის სამზადისს შეუდგა და ბრძანება გასცა, რომ 50.000 საუკეთესო მეომარი შეეკრიბათ. ნესევის ცნობით, უზბეგს ჩაფიქრებული ჰქონდა, რომ ქართველები ახლებდნენ, მისთვის პატივი ეცათ. სულთანი აზერბაიჯანისაკენ გაემგზავრა. გზაზე ქალაქ მარლის მცხოვრებლები შეხვდნენ და აუწყეს, რომ გათავისუფლებიანთა ქართველების კლანჭებისაგან. დახმარება აღუთქვა მარლის მცხოვრებლებს, ადარბადაგანი დაიპყრო და გარნიხთან ქართველებს იბი გამოეხსნა.

ივანე ათაბაგმა და ვარამ გაგელმა ზვარახმულებს შემოსევა რუსუდანს აცნობეს. მეფემ დაუყოვნებლივ მოუწვია "ჭმთა იმერთა და ამერთა", საქართველოს უზენაეს მხედართმთავარს ივანე ათაბაგს "უბოძა დროშა სამეფო" და წარაგებინა ბრძოლად სულტანისა (ყმათააღმწერელი, გვ.169).

ქართველი მემკვიდრის აზრით, პირველი იერიში საქართველოზე ჯალალ ად-დინმა განახორციელა. ნესევი კი პირიქით ამტკიცებს, რომ ზვარახმულები ჯერ კიდევ ადარბადაგანში იყვნენ, როდესაც ქართველებმა თავიანთ ჯარს თავი მოუჭირეს ვარნიში. კირაკოს განძაკელის ცნობით, როცა ჯალალ ად-დინი სომხეთში შემოვიდა, მხოლოდ მამონ აცნობა ივანე ათაბაგს მეფე რუსუდანს მტრის შემოსევა. იბნ-ალასირის აზრით, როცა ჯალალს დედინი დაუპყრია, მხოლოდ მის შემდეგ გაულაშქრია საქართველოს წინააღმდეგ: ჯერ კაც ვაუგზავნია ომის გამოსახადებად, ქართველებს კი შეუთვლიათ: მამაშენი შენზე ძლიერი იყო, შენზე გულადიც და შენზე მეტი ლაშქრის პატრონიც, მაგრამ გავანადგურეთ. შენც იფიქრე დაგვართება ჩვენიან ბრძოლაშიო. პასუხის შუთღისთანავე ქართველებმა ჯარი შეჭყარეს, მაგრამ ჯალალ ად-დინმა ქართველებს დაასწრო და ქალაქ დედინის დაპყრობის შემდეგ მისი აწიოცება დაიწყო.

მამსადაც, იბნ ალ-ასირისა და ყმათააღმწერლის ცნობით, პირველად იერიში ჯალალ ად-დინმა საქართველოზე მიტანა ქალაქ დედინის ადგილს შემდეგ.

ქართული და უცხოური წყაროებიდან ჩანს, რომ მონგოლებთან მარცხის შემდეგ ზვარახმულები ქართველებს სამშობლად აღარ მიაჩნდათ.

ბრძოლის დაწყების წინ მთის ფერდობზე მდებარე ქართველთა ჯარი ეკვილია მამსად რაზმს. ამ მდგომარეობით ისარგებლა ჯალალ ად-დინმა და თავისიანებს უბრძანა: "მტერს საქმის გაქაზნებულა სწავია და შემოიტყვის მაგერი უყოფელად მიამინა ერთ ადგილას იფოს გამაგრებული და იქ დაევედროს. ამიტომ... ჩვენ თითოთი შეუერთდით მტერს და უყოფელს ივანე თავს დავეცეო, ხოლო მტერი ჩვენზე იერიშით თუ წამოვა, ეცადეთ შეიღობის ტყვიით შეაჩროთ" (ნესელი, გვ. 186).

გარნიის ომმა ქართველებს წარმატება არ მოუტანა. ზვარაზმელებმა დიდი სიმდიდრე იგდეს ხელთ. უამრავ ტყვეთა შორის იყო შალვა ახალციხელიც. როგორც ქართველი მემკვიდრე წერს, სულთნის წინაშე წარდგენილი ახალციხელი, რომელსაც განთქმული მეომრის სახელი ჰქონდა მოხვეჭილი, "იცნეს ნახტვენელთა, ადარბადაგანელთა და მოახსენეს სულტანსა ახოვნება და წყობათა შინა სიქველე" (ქართლის ცხოვრება, ფაშთა აღმწერელი, გვ. 171).

ჯალალ ად-დინმა სახელოვან მხედართმთავარს დიდი სიმაპითი შეხედა, ტყვეობიდან გაათავისუფლა და ქალაქ ადარბადაგანი უბოძა.

საქართველოს ჯარის მთავარსარდალმა, ამირსპასალარმა და ივანე ათაბაგმა ტყვეობას თავი დააღწიეს. "ივანე ათაბაგი უკუ იქცა ბიჯნისად" (ფაშთა აღმწერელი, გვ. 171). ჯალალ ად-დინმა ეს ამბავი რომ შეიტყო, მაშინვე მღერებს მარბიელები დაადუნა და ბიჯნისის ციხეს გარს შემოერტყა, რომ საქართველოს ჯარის მთავარსარდალს ციხიდან გამოსვლა ვერ გაეუბდა. გარნიისიდან სულთანი დვინსაკენ წავიდა, დვინი აიღო, გამარცხა. ქართველ ტყვეებს სპდინარად ყიდდენ, არბევდნენ ძმადნაფიც სამფლობელოებსაც. სულთნის ბრძანებით ორხანმა ქალაქი განაბა, მისი ხანახბი დაარბია და თბილისის ასაღებად წავიდა, მაგრამ ქართველთა მუდგარი წინააღმდეგობის გამო თბილისი ვერ აიღო.

ამრიგად, ქართველი და უცხოელი ისტორიკოსები ძვირფას ცნობებს გვაწვდიან საქართველოში მონღოლთა პირველ შემოსევებთან დაკავშირებით

ანარქისტული მოძრაობის ზოგიერთი თავისებურება საქართველოში

ბერახიძე შინცხალაშა.

საქართველოს მეცნიერების დამსახურებული მოღვაწე, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი.

საქართველოში ანარქიზმი ჩვენი საუკუნის დამდევს წარმოიშვა და საერთაშორისო ანარქიზმის ერთ-ერთი გამწვანება იყო. ამიტომ საკმარის ბუნებრივია, რომ მისთვის მთავარი, ძირითადი განხილვა იმ დღეებისა და იდეალებისათვის პრბოლა, იმ პრინციპებით ხელმძღვანელობა, რომლებიც ახასიათებდა ამ საერთაშორისო მოძრაობას.

როგორც ცნობილია, ანარქიზმი მსხვილი ბურჟუაზიის მიერ განადგურებული და თავიანთი კლასობრივად აპროფიტანტი ან დეგრადაციის გზაზე მდგარი წერილი ბურჟუაზიული ელემენტების ფსიქოლოგიაა, სასოწკარველითა, თავგანწივლითა, თავაწყვევლითა განწყობილებითა. იგი დაიბადა უტოპიური სიცილიზმის წიაღში და მისგან გადმოიღო თავისი საოლოო მიზანი - დედამიწაზე სამართლიანი წყობილების შექმნა. წერილობრივად ბურჟუაზიული სოციალური ბუნებით ახსნება მის პროგრამული დებულებების, ტაქტიკურ შეხედულებათა სიძრავლე, სიჭრელე, ერთმანეთს შორის წინააღმდეგობა და ბრძოლის შეუოღების სხვადასხვაობა. მათი განხორციელებით არ შეიძლებოდა დედამიწაზე სამართლიანი წყობილების დამყარება, პირიქით, ხელი ეშვებოდა დასახული მიზნის მიღწევას.

საერთაშორისო ანარქიზმის ძირითადი პრინციპები იყო სახელმწიფოს როლის, კანონებისა და კანონიერების უარყოფა კაპიტალიზმიდან სოციალიზმში გადასვლისას, კლასობრივ ბრძოლაში მუშათა კლასის მონაწილეობის პოლიტიკის უკუდგება, პარტიების როლის შეუფასებლობა, უკიდურესი ინდივიდუალიზმი პიროვნების ასოლუტური თავისუფლების უზრუნველყოფის მიზნით, ტერორიზმი, საზოგადოებაში განსაკუთრებული მდგომარეობის მოპოვების სულისკვეთება.

ანარქისტული შეხედულებების, პრინციპების თეორიული საფუძვლია იდეალისტური ფილოსოფიის ერთ-ერთი ძირითადი მიმართულება - ვოლუნტარიზმი, რომელსაც ყოველგვარ არსებულის საძირკვლად, მაშობრებელ ძალად მანა ნებისყოფა, უარყოფს ყოველგვარ კანონზომიერებას როგორც ბუნების, ისე საზოგადოებრივი ცხოვრების განვითარებაში და გადაწყვეტ მნიშვნელობას ანიჭებს ნებისმიერ ძალას, შესაძლებლობას.

ქართული ანარქისტები, რომლებიც თავიანთ თავს სოციალისტებად თვლიდნენ და იბრძოდნენ ექსპლოატატორული წყობილების მოსპობისათვის, საზოგადოებრივ მოღვაწეობაში მეტ-ნაკლებად ხელმძღვანელობდნენ მსოფლიო ანარქიზმის პრინციპებით, მაგრამ მათი ერთი ნაწილის (გარდა მჩრქნეხიშვილი, მისკა წერეთელი და სხვები) საქმიანობას ახასიათებდა სიუფროთი თავისებურება, რომლითაც იგი მკვეთრად გამოირჩეოდა ყვერბული და რუსი თანამოაზრეების, თანამებრძობელებისგან. ეს ნაილად შეტყველებს და ადასტურებს ქართველ ანარქისტთა დიდ რევოლუციურობას, განისწავლულობას, ერუდიციას, აბრუნების სიღრმეს, გაქანებას და პროგრესულობას.

როგორია ეს თავისებურებები?

1.

ქართველი ანარქისტების მოღვაწეობის ერთ-ერთი ნიშანდობლივი თვისება და დამახასიათებელი თავისებურება იყო ბრბოლა ხალხის ერთეული გათვითცნობიერებისათვის, მისი სულიერი და ფიზიკური ძალების კონსოლიდაციისათვის, ბუფის თვითმპყრობლობის კოლნორი ბატონობის მოსპობისათვის, ქართველი ერის თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობისათვის.

“კომუნისში და თავისუფლება ინდივიდისა ჩვენს საზოგადოებაში, - წერდა ქართული ანარქიზმის ერთ-ერთი დიდრი მისკა წერეთელი, - აი, რა უნდა იყოს ჩვენი შინაგანი საზოგადოებრივი იდეალი, რომლის განხორციელებაც დიდსკოფს ჩვენს ერს მომავალი საერთაშორისო ძმობის წვერობისა... მუშათა და შრომა ამ ორი იდეალის განხორციელებისათვის - აი, რა უნდა იყოს ჩვენი პრაქტიკა.

უბრველეს ყოვლისა კი ერის დამოუკიდებლობა, რადგან უამისოდ არავითარი იდეალს ჩვენთვის აზრი არ აქვს, - აი, რა უნდა იყოს ჩვენი უდრმესი სურვილი და მისწრაფება. სუვერენობა გაგვსაკაცებს საკუთარ სოციალურ მებრძობის ნიჭს, მონობას არასოდეს შეუშნია რა დიადი”.

ამ თავისებურების წარმოქმნა და ქართველ ანარქისტთა მოღვაწეობის ნიშანდობლივი თვისებად გადაქცევა როდი იყო შემთხვევითი, ან ქართველი ხალხის ცხოვრებაზე რომელიმე სხვა ქვეყნის ანარქისტული შინაარსის გავლენის დამდასტურებელი ფაქტი. ამას განსაზღვრავდა ის სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური მდგომარეობა, რომელშიც იმყოფებოდა საქართველო მე-19 საუკუნის მეორე ნახევარსა და მე-20 საუკუნის დასაწყისში, მაშინდელი საერთაშორისო ვითარების გარკვეული გავლენა ქართველი ხალხის ცხოვრებაზე.

მე-19 საუკუნის დასმლვასა და მე-20 საუკუნის დამდევს რუსეთის უზარმაზარ იმპერიაში ერთეული საკითხი უარესად აქტუალური გახდა და მწვავე ხასიათი მიიღო, როგორც ცნობილია, რუსეთში კაპიტალიზმი გვიან განვითარდა ვერობის სახელმწიფოებთან, ამერიკის შერბებულ შტატებთან შედარებით და მათ საგრბნობლად ჩამორჩებოდა როგორც ეკონომიკურად, ისე კოლონიების მდებლობის თვალსაზრისით. ამიტომ იგი მისწრაფოდა და ყოველმხრივ ცდილობდა ამ “უსამართლობის” გამოსწორებას, ერთი მხრივ, ახალი კოლონიების ხელში ჩაგდებაში, მეორე მხრივ და უმოაგრესად, უკვე დაბრუნებული ტერიტორიების “სრული ათვისებით”, მათგან რაღ შეიძლებოდა მეტი სიმდიდრის ამოქაჩეოთ, ინტენსური მარცვით თუ სხვა ძაღადობით.

5. სასტატისტიკო მონაბა, №71-72

მე-20 საუკუნის პირველ ათწლეულში მსოფლიოში შექმნილი ვითარება შეფასების მიხედვით წერტილია წარდა: "ეროვნული საკითხი პირველ ალავს იჭერს ხალხსა ცხოვრებაში. ამიტომ არის შერყეული მთელი ევროპა ერთა მოძრაობით, რომელიც ჯერ არ დამთავრებულა და ვინ იცის, რითი დამთავრდება. ევროპა კიდევ რა – იღიბებენ როგორც ბატარა, ისე მრავალმთლიონიანი აზიის ერები".² ავტორი იქვე მუთითებდა, თუ რა უღვეს საფუძვლად ამ მხარე ეროვნულ მოძრაობას: "როგორც პიროვნებას აქვს გრძობა და ინსტინქტი, სურვილი და შეუწყრებელი მისწრაფება თავის დაცვისა, ისე მთელ ერს აქვს ესევე ინსტინქტი და სურვილი. ამით აისხნება, რომ მიუხედავად მოპირდაპირე კლასთა ნივთირ ინტერესთა წინააღმდეგობისა, მთელი ერი, განურჩევლად წოდებისა და კლასისა, იბრძვის გარეგანი თავისუფლების მოსაპყრობელად, რომ უფრო მეტივედ დიდვეს პროგრესის გზაზე".³ თეთიმპრობოლომის თიფინებთა პირობებში ქართველ ერს მოელოდა გადაგარება და ვადა წერდა. "საქალაქი დაწესებულებები ქართველს საწილით თუ მოქებთიოდ. – წერდა მამწინდელი ცნობილი პუბლიცისტი და საზოგადო მოღვაწე სამსონ ფირცხალავა. ქართული ლაპარაკი იშვითად ვაისობდა ქუჩებში. დაწესებულებები უცხო ენა ბატონობდა. უცხო ენაზე უნდა მიგეშართათ ევროპო საუკუნო დაწესებულებებში. საქართველო გატეველები იყო თბილისადან და ყოველგვარი ზომა იყო მიღებული, რომ თბილისს დაქპარავდა სრულიად ქართული იერი. ქართველს ანგარიშს არ უწევდნენ. თუ რამე თიფთიად იგაბოხდა საზოგადოებას, ქართველთა წარმომადგენლებს უკან აყენებდნენ. ასეთი მოპყრობა ფსიქიურად მოქმედებდა ქართველებზე. ისინი თავისთავად გაუბედანი გახდნენ, თავის გამოჩინება ერიდებოდნენ. ქართველის მავთილცემას თუ იგრძობობით, ქართველი ქართველად თუ გამოჩნდებოდა, ქართულ მხას თუ გაიფრებდით – ეს თიფთიად ქართული კულტურულ დაწესებულების კრებაზე და კიდევ ერთ შემთხვევაში – ვინმე ქართველი მოღვაწის დასაფლავების დროს".⁴

ასეთ ვითარებაში საქართველოში სამოქმედო ასპარეზზე გამოვიდა, ფეხი მოიკიდა და საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში ჩაერთო ანარქისტული მოძრაობა, რომლის სულსაწმდგმელი და მამამთავარი გახლდათ ვარლამ ნიკოლოზის ძე ჩერქეზიშვილი (1846-1925). იგი იყო საერთაშორისო მასშტაბის რევოლუციონერი, დიდად ერუდირებული, უღერესად განსწავლული, განსაკუთრებით თავისი მრავალსაუკუნოვანი ისტორიის მქონე, ერის ისტორიისა და მსოფლიო მოვლენების დრმად მცოდნე პიროვნება. ჩვენი ხალხის თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობისათვის თავგამოდებული ბრძოლა წიოელი იოლივით ვასდევდა მთელ მის ცხოვრებას და მოღვაწეობას. მუის თეთიმპრობოლომის მიერ განუწყვეტელი დევნის გამო მიუღი თავისი სიცოცხლე ემიგრაციაში გაატარა. მართალია, იგი, როგორც საერთაშორისო ანარქიზმის ერთ-ერთი ლიდერი, მისი საერთო პრობლემებით იყო დაკავებული, მაგრამ საშობლოხთან კავშირი არასდროს გაუწყვეტია და ყველაფერს აკეთებდა რევოლუციური მოძრაობის განვითარება-გამდიერებისათვის არა მარტო მაშინ, როცა საქართველოში არალეგალურად ჩამოდიოდა, არამედ მამწინაც, როცა უცხოეთში იმყოფებოდა.

აი, რას წერს ვარლამ ჩერქეზიშვილზე მისივე წერტილი, რომელსაც თავის მასწავლებლად თვლიდა: "შეიღოლ ლონდონში მოვისტევე. იქა ენაზე კროპოტკინი, ანარქისტი და სიმართლის უფრო გულწრფელად აღმსარებელი ყველაისთვის, კიდევ სხვა ვინმე. რეალური თბულბანის ვიცილი, მაგრამ აქ გაეფიე მეგობრობაჟან მისი იდუალები, სახითა საპართლიანი ინტერნაციონალიზმისა. აქვე გაეფიანი ქართველი ვარლამ ჩერქეზიშვილი. ჩემ ნაწნობთა შორის ერთადერთი ანარქისტი და სოციალისტი, რომელსაც ნათლად აქვს წარმოდგენილი ანარქიზმი, ინტერნაციონალიზმიც, უზენაესი საერთაშორისო სამართალიც. მასთან მოვისტევე სულიერად. იგი ერთადერთი ბუდადა სიმართლის ხმის ამოღებას ყველა კერბას წინააღმდეგ. იგი მოუსვენარი კრიტიკოსი იყო და არის მარქსიზმისა საზოგადოდ. არ ეშინოდა არც სად-უბისა და არც ანარქისტებისა, რომელნიც უარყოფდნენ ერის უფლებას. იგი ქართველი... ბევრის მწახველი, ყველაფრის გამომცდილი."

... საუბერუოდ, არც კროპოტკინისა და არც რეკლეუსის სისტემატურად არ განვრკვევით ცნებანი ერისა, კაცობრიობისა, ერის უფლებებისა და ინტერნაციონალიზმისა. ისევე ჩერქეზიშვილი ეხებოდა ამ საკითხებს ქართულ პრესაში. პირველი ორის ნაწერებში ბუნდოვანად ხსანს მხოლოდ ეს ნათელი ცნებანი, შესამე კი, წერის გარდა საქმობა და ცოცხალი სიტყვითაც იცავდა სამართლიანობას. ამ უკანასკნელმაც უფრო ამიხილა თვალნი".⁵

აღსანიშნავია, რომ მისხვა წერტილმა თავისი სახეუგანთქმული ნაშრომი "ერი და კაცობრიობა" ვარლამ ჩერქეზიშვილს მოუძღვნა მათ შორის არსებული მეგობრული განწყობილების ნიშნად, როგორც ძვირფას მასწავლებელს, მისი "თავიდან ფანატობის აღმომფხვრელი". წიფონს წამდგარებელი აქვს ეთერაფი: "ძვირფას მასწავლებელს და მეგობარს ვარლამ ჩერქეზიშვილს, რომელსაც კაცობრიობის ოლიმპზე თავისი ბატარა საქართველოც სწონი ღირსად თავგუსუფალი ცხოვრებისა და მის წმინდა საკურთხეველზე გულწრფელი მსხვერპლი შესწერია, უძენის ატრონი ამ წიფნის". მარტო ეს სიტყვებიც კმარა ვარლამ ჩერქეზიშვილის, როგორც დიდი პიროვნების დასახასიათებლად.

მრავალმხრივობა, მამამწმდეგ პუბლიცისტურ ნაშრომებსა თუ მგზნებარე ზებირ გამოხსლვებში ვარლამ ჩერქეზიშვილი თავგამოდებით იცავდა და ყოველმხრივ ასპოუროდა საქართველოს ატრონიზმის პრინციპს, ამაყარავდა რუს კოლონიზატორთა ველურ დამოკიდებულებას ქართველი ერისადმი, მგზნებარე თიფრიულ-პრაქტიკული საქმიანობით ხელს უწყობდა მშობლიური ხალხის ერთნულ გათიფინობიერებას, სამშობლოსადმი თავდადების, მსურეალე პატრიოტიზმის გრძობით აღზრდას და სულიერ გამოამძევას.

ეროვნულ საკითხს ვარლამ ჩერქეზიშვილის საქმიანობაში განსაკუთრებული ადვილი ეკავა და მისი ყველა ასპექტი წინ კმეონდა წამოწეული. "შზორად მასთან ანარქისტული მაქსიმალიზმი პრინციპობას უთმობდა ეროვნულ პრობლემას. ვ. ჩერქეზიშვილი ეროვნულ საკითხს უმწინშენლოვანეს პრობლემად თვლიდა რუსეთის მრავალეროვანი სახელმწიფოსა და ხალხების განმთავისუფლებელ მოძრაობაში".⁶ – სამართლიანად აღნიშნავს პოლიტიკურ პარტიათა ისტორიის მკვლევარი დიმიტრი შველიძე.

ვარლამ ჩერქეზიშვილის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის რომელი პერიოდიც არ უნდა ავიღოთ, სულ ერთია, სადაც კი უხდებოდა მოღვაწეობა, საქართველოში თუ საზღვარგარეთ, იგი ყოველთვის უპირველესად ქართველად რჩებოდა.

აუცი ხალხის საცივიხლო ინტერესების გამოზრატველი და დამცველი იყო, ამ ინტერესებით სულდგმულობდა, შშობელი ერის ტვილი გულთან მიპქონდა. მის შთავარ იდეალს წარმოადგენდა რუსეთის მეფის თეთიმპრობული რეჟიმის დამხობა, ქართველი ხალხის თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობის მოპოვება. ასეთი სულისკეთებით გამსჭვალულია ძირითად მისი ნაწერები თუ ზეპირი გამოხატვები. ამ დებულების ნათელსაყოფად შეიძლება მრავალი კონკრეტული ფაქტის მოყვანა, მაგრამ დავამყაროვდეთ ერთ-ერთი მაგალითით:

ცნობილია, რომ 1904 წლის აპრილში ვენეციაში გაიმართა ქართველ რევოლუციონერთა კონფერენცია, რომელიც მოიწიეს სოციალისტ-ფედერალისტთა ინიციატივით, ეს მათ პირველ კონფერენციად ითვლებოდა და მნიშვნელოვანი შულა იყო საქართველოს საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში. მას სხვა რევოლუციური მოძრაობის წარმომადგენლებთან ერთად ესწრებოდნენ ქართველი ანარქისტებიც – ვარლამ ჩერქეზიშვილი, მისაკო წერეთელი და სხვები. დღევანდებს ე ჩერქეზიშვილმა მიმართა შემდეგი სიტყვით:

“როდესაც ამ კონფერენციაზე მომიწიე, ჩემს წინაშე აღმართა კითხვა: მონაწილეობას მივიღებ როგორც წერი ჩემი პარტიისა, თუ როგორც შვილი ანსაზღვრული ერისა, როგორც ანარქისტი თუ როგორც ქართველი? მე დავინახე, რომ ჩემი ადგილი აქ იყო მხოლოდ, ადგილი ქართველისა ჩემს თანამემკვიდრე შორის”.⁹ ეს სიტყვები მკაფიოდ ცხადყოფს, რომ ორატორის ადგილი ყველგან და ყოველთვის, უპირველეს ყოვლისა, იყო ქართველის ადგილი, საქართველოს სატყვარი – მისი სატყვარიც. შულამ აწუხებდა და აფიქრებდა შშობელი ხალხის ბეკრული აწმყო. შესანიშნავად ესმურება მისი სიტყვები დიდი ილია ჭავჭავაძის გულისანდებსა და სულიერ განწყობილებას:

“მარად და ყველგან, საქართველო, მე ვარ შეთანა...
მე ვარო შენი თანამდევი, უკვლავი სული.
შენთა შვილი სისხლით გული სრულად გარდამებანა,
ამ გულში მე მაქვს შენი აწმყო, შენი წარსული”.⁹

1905-1907 წლების რევოლუციის დაწყებისთანავე ვარლამ ჩერქეზიშვილმა შშობლიურ საქართველოს მოაშურა და მთელი არსებით ჩაება ცარიზმის მიმე კოლონიური უღლისაგან ქართველი ხალხის განთავისუფლებისათვის გასაღებულ მოძრაობაში. იგი თავგამოდებით იბრძოდა საქართველოს ავტონომიისათვის, საზოგადოებრივი ცხოვრების ისეთი ფორმაციისათვის, როდესაც “ეს თუ ის ერი, თავის განსაზღვრულ ტერიტორიაში თითვე განავებს თავის საქმეს, თითვე უძღვება თავის სვე-ბედს დამოუკიდებლად, სხვის უკითხავად”.¹⁰ ეს იდეალი ასულდგმულებდა ქართველ პარტიისტთა პროგრესულ ნაწილს, როგორც რევოლუციამდე, ისე რევოლუციის წლებში და შემდეგაც. თითონ ვარლამ ჩერქეზიშვილი იძლეოდა როგორც ამ იდეალის დეალავი პროპაგანდას, ისე პრაქტიკული განხორციელებისათვის მღვანუბის ბრწყინვალე მაგალითს: მგზნებარ სიტყვებით გამოდიოდა ხალხმრავალ მიტინგებზე, კრებებზე, მრავალრიცხოვანი ადგილობრივი წინაშე კითხულობდა ლექციებს. რევოლუციური მოძრაობის უადრესად აქტიუალურ პრობლემებს აწუხებდა აუცი ნაშრომებში – წიგნებში და სტატებებში, რომლებიც ხშირად იბეჭდებოდა მამნდელ ჟურნალ-გაზეთებში. სოციალისტ-ფედერალისტთა პარტიის ერთ-ერთი დამაარსებელი ვიორგი ლახიშვილი ვარლამ ჩერქეზიშვილის თბილისში გამოცვლასთან დაკავშირებით წერს:

“ერთმა ლექციამ ტფილისის საქალაქო საბჭოს დარბაზში დიდძალი ხალხი მიიზიდა. კამათი შეტდა გამწვავდა. მოწინააღმდეგენი ხელს უშლიდნენ მომხსენებელს, ვანზრახუა პქონდათ მანუალთა კრება. ატყდა არგზორი. საზოგადოება არია. ჩერქეზიშვილს ვარს შუპორტქერნ შუარაღებული ანარქისტები. გაისმა მისაკო წერეთლის ომხანიზმ შამ მოწინააღმდეგეთა მიართ. მან უფრო ააღლევა კრება. თამებდომარე იბულებული გახდა იგი შექწვიტა”.¹¹

ვარლამ ჩერქეზიშვილი იყო 1907 წლის ივნისში პაგაში გამართული მსოფლიოს სახელმწიფოთა შიორე კონფერენციაზე საქართველოს დამოუკიდებლობის საკითხის გატანის ინიციატორი. ეს კონფერენცია, რომელსაც 27 სახელმწიფოს წარმომადგენელი ესწრებოდა, მიზნად ისახავდა აგრესიულ სახელმწიფოთა შტაცებულური მისწრაფებების შუღლდვის მთელი რიგი კონფერენციების შემუშავებას. ქართველმა რევოლუციონერმა დაწაწვიტა ამ ავტორიტეტული ფორუმის თავისი სანუკვარი ოცნების – საქართველოს, ავტონომიის მოპოვებისათვის საძირკვლად გამოყენება. თანამაზრებთან – მისაკო წერეთელთან და ვიორგი გვაზაყასთან ერთად, ადრევე შუადგინა მემორანდუმი, რომელიც წარუდგინა კონფერენციას. ამ დოკუმენტში ნათლად და დასაბუთებულად იყო ნაჩვენები, თუ როგორ აღმოჩნდა მრავალსაკუთრებო ისტორიის შიორე საქართველო ცარიზმის უღელში, როგორ ვერგავებდა დაარღვია რუსეთის მოთაგობამ 1783 წლის გეორგიევსკოში საქართველოსთან დადებული მეგობრობის ზელშეკრულება, როგორ მოატყვა ვერ ქართლ-კახეთი, ხოლო შემდეგ მთელი საქართველო. მემორანდუმი აცენებდა ამ ისტორიული უსამართლობის გამოსწორებაში, საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენაში ტვერისათვის კონფერენციის შირიად დახმარების აღმოჩენის საკითხს. ამ ისტორიულ დოკუმენტში ხელს აწრდა ქართველი ხალხის 40 ათასამდე თვალსაზირო წარმომადგენელი. პაგაში იგი ვარლამ ჩერქეზიშვილმა ჩაიტანა. მას კონფერენციის მონაწილეობა შორის ბეგრის მხარდამჭერი აღმოაჩნდა. ტექსტი დღევანდებს დაურციდათ 26 ივნისის სდღამზე ბელგიელი პროფესორის, ოურიტ ერნსტ ნინრის დახმარებით. კონფერენციამ მოისმინა მისი შინაარსი, მრავალმა დებუტანტმა გამოთქვა სოლიდარობა, მაგრამ გარკვეული რვატიული ძალების ზეგავლენის შულდეად არ მიხერხდა სათანადო რეზოლუციის მიღება.

მართალია, ქართველ საზოგადო მოღვაწეთა ამ აქციას პქონდა გარკვეული საერთაშორისო რეზონანსი, მაგრამ საქართველოსადმი რუსეთის დამოუკიდებულებამ არავითარი ცვლილება არ შეუტანია. “ის დროს მიმდინარებოდა ცარიზმის ინტენსიური ბრძოლა “ნიპალიზმისა” და “სეპარატიზმისა” წინააღმდეგ. მოწინავე ქართველი ინტელექტუალთა შუავე რეაქციებს განიცდიდა, რის გამოც ვერ შესილო გზა მიყვა პაგაში წარმოდგენილი დოკუმენტებისათვის”. - აღნიშნულია აკაკი და პაატა სურგულაძეების წიგნში “საქართველოს ისტორია” (1990, გვ. 62.). მართალია, ეს სიტყვები

გამოხატავენ ერთგვარ ჭეშმარიტებას, მაგრამ საჭიროა არ არის მდგომარეობის ახსნისათვის, მთავარი ის არის, რომ საქართველო მაშინ დამორჩეული მყავდა დიდ და მძლავრ რუსეთს, რომელსაც, და ეს უაღრესად მნიშვნელოვანია, შპარს უჭერდნენ "ანტანტის" მონაწილე ქვეყნები - ინგლისი და საფრანგეთი. გასაგებია, რომ ასეთი მძლავრი სახელმწიფოების კოალიციის წინაშე მსოფლიო სახელმწიფოთა შორე კონფერენციას არ შეეძლო რეალური ნაბიჯი გადაედგა ქართველი ხალხის დამოუკიდებლობის აღსადგენად. ეს ერთი, ხოლო მეორე ის, რომ კონფერენციის მოწვევის ინიციატივა იყო რუსეთის იმპერატორი ნიკოლოზ II - თვითმპყრობელი, დესპოტი, იმპერიის ხალხთა სულთამშობელი, აგრესიული ქვეყნების "ანტანტს" დაგვიყუების წევრი, რომელიც თვითონ ამზადებდა იმს მსოფლიოს ხელახალი განაწილებისათვის.

იმის მიუხედავად, რომ ვარლამ ჩერქეზიშვილისა და მის თანამებრძოლთა ამ დიდ პატიორობულ საქმეს რამე ხელშეშახები, რეალური შედეგი არ მოჰყოლია, მნიშვნელოვან მანერ თვალსაჩინო იყო, შეიძლება ითქვას, ისტორიულად ამ აქციით მსოფლიომ დაინახა, თუ რა მძიმე მდგომარეობაშია საქართველო, რომ იგი არასდროს შერიგებია და არც შეურთვდება ცარიზმის ბატონობას, იბრძოდა და იბრძოლებს თვითმპყრობელობის უღლისაგან თავის დასაცავად, ერთეული დამოუკიდებლობის მოსაპოვებლად. ამ აქციით ქართველმა ხალხმა ერთხელ კიდევ დაინახა, რომ ნამდვილად ჰყავს ჭირისუფლები, შესანიშნავი პატრიოტი შვილები, რომლებიც თავიანთი ცხოვრების ძირითად აზრად დაუსახაო სამშობლოს თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობისათვის თავგამოდებული ბრძოლა. მათი მეთაურობით იგი ადრე თუ გვიან მაღალეც დასახულ მიზანს, ხელიდან დაუსხლებტება დამპყრობლის კლანტებს და საკუთარ ცხოვრებას საკუთარ ნებაზე წარმოათავს.

ქართველ ანარქისტთა პატრიოტიზმის, მშობელი ხალხის საუკეთესო მომავლისათვის ბრძოლის დახასიათებისს უნდა აღინიშნოს, რომ ეს ყველა მთავანზე არ ითქმის. მათ შორის იყვნენ ჩერქეზიშვილ-წერეთლის მიმართულების საწინააღმდეგო პოზიციებზე მდგომნი, ერთეული საკითხისადმი ნიპილისტური დამოკიდებულების მქონენი. ამ ეკუუს ეკუთვნოდნენ, მაგალითად, მძები კომანდი (ვიორგი) და შალვა გოგელიები, რომლებიც კოსმოპოლიტურ შეხედულებებს იცავდნენ, უპირობოდ, გადაჭრით უჭერდნენ შპარს ანარქიზმს ამ საკითხებში და თავიანთ პოზიციას იმით ასაბუთოდნენ, რომ მსოფლიო კომუნისმის გამარჯვების შემდეგ, ერთეული საკითხი დღის წესრიგიდან თავისთავად მოისხნება და ახლა მისთვის ბრძოლა რა საჭიროაო. მძები ხელს უშლიდნენ მისი მთელი სიმწვაით გამუას.

შალვა გოგელია, მაგალითად, აკრიტიკებდა ერთეული ავტონომიის მოთხოვნას და მას თვლიდა მონაგანი ექსპლოატაციის იარაღად. "საქართველო მონაგანი ექსპლოატაციის ავტონომია იქნება, ქართული ავტონომიური სახელმწიფო იმგვარადვე იძულების, ძალადობის ორგანო იქნება საქართველოს პროლეტარიატისა და გლეხობისათვის, როგორც რუსეთის დღევანდელი სახელმწიფოა."² ამ სტრიქონების ავტორი იყო ყოველგვარი ავტონომიური წარმონაქმნის წინააღმდეგი იმპრო, რომ, მისი ახსნით" შეიძლება ავტონომიურ სახელმწიფოს მომავალში დაიერუნა სხვა სუსტი სახელმწიფოებზე წყობილებები. "ნაციონალური ბძობა თავის ტერიტორიების შტანარჩუნებისათვის ვადაიქცევა სხვისი ტერიტორიების დაპყრობისათვის ბრძოლად", - წერდა შალვა გოგელია.³

ვადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ ქართველ ანარქისტთა შორის არც ერთ სხვა სფეროში არ იყო ისეთი დაპირისპირებული, ერთმანეთთან ისე საწინააღმდეგო მოსაზრებები, როგორც ერთეულ, სამშობლოს საქმეებისადმი დამოკიდებულების საკითხში.

მართალია ანარქიზმი, როგორც პოლიტიკური აზროვნების მიმდინარეობა, ისტორიას ჩაბარდა, მაგრამ ის ეს, რომლითაც ქართველ ანარქისტთა მოწინავე ნაწილი ფიქრობდა ქართველი ხალხის წაყვანას, ისტორიულად სწორად აღმოჩნდა. ამ გზით წაყიდნენ და მიღიან ჩვენი პლანეტის მთელი რიგი კონტინენტების წინააღმდეგობა და დაჩაგრუბული, კოლონიურ უღელში მგმინავი ხალხები, რომლებმაც ერთეული ავტონომიების სახით მოიპოვეს თავისუფლება და დამოუკიდებლობა, შეუდგნენ ახალი ცხოვრების მშენებლობას, თვითონ არიან თავიანთი თავის ბატონ-პატრონები.

2.

საქართველოში ანარქიზმის შორე თავისებურება იყო მისი მოწინავე ნაწილის (ვარლამ ჩერქეზიშვილი, მისაკ წერეთელი, ვიორგი ვეახავა და სხვები) დგომ პარტოულ პოზიციაზე. მართალია, ამ საკითხზე საკვალური რეზოლუციები დადგენილებები არ მიღებულა რომელიმე ფორუმზე, მაგრამ მის იდეებს პრაქტიკულად ახორციელებდნენ. მათი რუსი და ევროპელი თანამოაზრებები, საერთაშორისო ანარქიზმის თვალსაჩინო წარმომადგენლები საწინააღმდეგო შეხედულებებს უჭერდნენ შპარს - უარყოფდნენ პარტიის როლს, ორგანიზებული გაერთიანების მნიშვნელობას.

საყურადღებოა, რომ ქართველ ანარქისტებს საკვალური პარტოული ორგანიზაცია არ შეუქმნიათ, მაგრამ თავიანთი რევოლუციური მოვლენებისათვის მიზანშეწონილად თვლიდნენ ბრძოლას შპარტისთან გაერთიანებას, მასთან ერთ ბლოკში ყოფნას და თავიანთი იდეების, იდეალების განხორციელებისათვის სხვადასხვა სახით. ამით ახსნება ის ისტორიულად მნიშვნელოვანი ფაქტი, რომ ქართველი ანარქისტები გაერთიანებული იყვნენ სოციალისტ-ფედერალისტთა პარტიაში მის წარმოშობის დროიდან (1904 წლის აპრილი) 1907 წლის ოქტომბრამდე, III კონფერენციამდე, რომელზეც სერიოზული უთანხმოების გამო გავიდნენ პარტიიდან.

მანამდე (1904 წლის აპრილი), ქართველმა ანარქისტებმა აქტიური მონაწილეობა მიიღეს სოციალისტ-ფედერალისტთა პირველი კონფერენციის (ფრევა) მომზადებასა და მოწვობაში. ვარლამ ჩერქეზიშვილი იყო ერთ-ერთი ძირითადი მომხსენებელი უაღრესად მნიშვნელოვან აგრარულ საკითხზე. კონფერენციაში აგრეთვე დიდი იყო მისაკ წერეთლის დავალება. იგი აირჩიეს კონფერენციის პირველ მდივნად, ერთ-ერთ ძირითად მომხსენებლად გამოვიდა რევოლუციური ტაქტიკის საკითხზე.

სოციალისტ-ფედერალისტთა პარტიის III კონფერენციაზე დიდი დავა გაიმართა პარტიის პროგრამასთან დაკავშირებით, წინამძღოლთა ვაჟუნის ანარქისტთა მოსაზრებებს და მიიღეს სოციალისტ-ფედერალისტთა წარმოდგენილი პროგრამის პროექტი. განსაკუთრებით აღსანიშნავია, რომ მამინ სხვა ქვეყნების ანარქისტები, მიუღო რიგ ძირითად საკითხებში ჭარბლთა თანამაზრებები და თანამებრძოლები, უარყოფდნენ პარტიის აუცილებლობას და მისი პროგრამის საჭიროებას. ქართველი ანარქისტები კი უკვე პარტიაში იყვნენ, ადვილდნენ პროგრამის პროექტს და ცდილობდნენ მის მიღებას. კონფერენციაზე ამ საკითხზე დავამ შევაჯ ხასიათი მიიღო. ანარქისტების პროექტს 28 ორგანიზაციიდან 11-მა დაუჭირა მხარი. ისინი იძულებული გახდნენ კონფერენცია მიტოვებინათ და სოციალისტ-ფედერალისტთა პარტიიდანაც გასულიყვნენ. მანამდე კი მათი ერთად მუშაობა, მიუღო რიგ საკითხებში ერთხულეობა ნათლად მეტყველებს, რომ ანარქისტთა დიდ, მონაწილე ნაწილს კარგად ესმოდა პარტიის როლი და მნიშვნელობა თავისი ძირითად მიზნის მიღწევისათვის ბრძოლაში. არც ის იყო შეშინებულნი, რომ ანარქისტთა რიგების დატოვების შემდეგ მისაკო წერეთელმა ეროვნულ-დემოკრატიულ მოძრაობის ლიდერთა რიგებში გადაინაცვლა, ხოლო საქართველოს ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის შექმნიდან გახდა მისი ერთ-ერთი გამომჩენილი მღვაწე, ლიდერი და თვალსაჩინო როლი შეასრულა 1917 წელს ქართველი ხალხის დამოუკიდებლობის მოპოვებაში.

3.

ცნობილია, რომ მსოფლიო ანარქიზმის ერთ-ერთი ნიშანდობლივი პრინციპია პოლიტიკური ბრძოლის ტაქტიკური ფორმის – პარლამენტარიზმის უარყოფა. ქართველ ანარქისტთა მოწინავე ვეჯუხ ამ საკითხშიც განსხვავებული პოზიცია ეკავა – პარლამენტარიზმის ტაქტიკას არაფო უარყოფდნენ, არამედ უაღრესად მნიშვნელოვან საშუალებად მიიჩნევდნენ ქვეყნის ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის განვითარებისათვის. ამ შხრივ განსაკუთრებით აღსანიშნავია ვარლად ჭრქეშიშვილის დამოკიდებულება რუსეთის სახელმწიფო სათათბიროსადმი, რომელიც პირველი სახალხო რევოლუციის შემდეგ შეიქმნა. მისი მოწვევის კანონი მეფის თვითმპყრობელობას პროგრესულმა ძალებმა ხელიდან გამოვლიდნენ. ეს იყო საკანონმდებლო ორგანო. მართალია, მეფის კონტროლში იმყოფებოდა და მისი საარჩევნო კანონიც გამაშულე-მგატარნებს, მსხვილი ბურჟუაზიის ინტერესებს ემსახურებოდა, მის მიერ მიღებული დოკუმენტები მეფის ხელმოწერის შემდეგ შედიოდა ძალაში, მაგრამ მაინც გარკვეულ ნაბიჯად ითვლებოდა ქვეყნის დემოკრატიულ განვითარებაში. ამის მიუხედავად, რუსეთის მთელი რიგი რევოლუციური პარტიები და მიმდინარეობები უარყოფთ დამოკიდებულებას იჩენდნენ სახელმწიფო სათათბიროსადმი, განსაკუთრებით მისი საქმიანობის პირველ პერიოდში. ასეთი პოზიცია ეკავათ, მაგალითად, სოციალ-ფედერალისტებს, ბოლშევიკებს და სხვებს, მაგრამ მფლობარობა მალე შეიცვალა და ისინი მონაწილეობდნენ როგორც მის არჩევნებში, ისე მუშაობაში, სათათბიროს ტრიბუნას იყენებდნენ რევოლუციური იდეების პროპაგანდის ბაზისად.

სახელმწიფო სათათბიროსადმი, ე.ი. პარლამენტარიზმის საკითხისადმი ქართველი ანარქისტების მოწინავე ნაწილს განსხვავებული პოზიცია ჰქონდა, გამოიჩინებოდა არა მარტო სოციალისტ-ფედერალისტთა, არამედ საერთაშორისო ანარქიზმის ფუნქციონირების შესხედლებებისაგანაც ვარლად ჩრქეშიშვილი მეკარავდა აკრიტიკებდა სოციალისტ-ფედერალისტების სახელმწიფო სათათბიროსადმი უარყოფითი დამოკიდებულების გამო და დაიწყო უარჩვევად, ესარგებლათ მისი ტრიბუნით, გამოყენებინათ თავიანთი მიზნების პროპაგანდისათვის, მასების თვალის ასახელებად, ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ამოცანების გასაშუქებლად. ვარლად ჩრქეშიშვილის ასეთი პოზიციის გამო ვიორივე დასხიშვილი წერს:

„დებამათა სააგენტრომ გავაწნობა მეორე სახელმწიფოს გარკვევის ამავე... რვაქცია შეურყრებლი და მტკიცე ნასიყრბით მიდიდობა წინ... მთავრობა ახლა ისეთ სათათბიროს მიიღებდა, როგორიც მას უნდოდა... ამისთანა პირობებში გასაკვრი არ იყო, თუ ბოიკოტისტური ვანწყობილლება ვაიზრდებოდა. მართლაც, მესამე სათათბიროს არჩევნების წინ ეს ვანწყობილება მეტად თვალსაჩინო შეიქმნა. კერძოდ, ჩვენს პარტიაში ახლა დიდი უმრავლესობა ბოიკოტის მომხრე გახდა, მაგრამ იყვნენ ისეთებიც, რომლებიც დაფინებით და ცხარედ მოითხოვდნენ მონაწილეობის მიღებას. განსაკუთრებით იცავდა ამ აზრს კიტა აბაშიძე... მოულოდნელად მას ისეთმა ადამიანმა დაუჭირა მხარი, რომლისგანაც ამგვარი ბოიკოტის დასაწყის არავინ არ მოელოდა და საკვირველიც იყო. ეს გახლდათ ჩვენი მეგობარი, თანამებრძობი და გაზოთის თანამშრომელი, ანარქიზტი ვ. ჩრქეშიშვილი. ანარქისტები და რუსეთის მახინჯ პარლამენტში მონაწილეობის დამცველი – ეს რაღაც უნებური იყო. როცა ვაკვირდებულნი ამგვარი სიტყვებით შევეკითხეთ ვარლამ, თუ რაშა საქმე გვიქაშუნა: პარლამენტისთანა უხინდისო დაწესებულება სხვა არ შეუქმნია ბურჟუაზიას. ეს არის დიდი სავაჭრო ბიზესი, სადც ხალხს ჰყოლია, სადც თვალთმაქციობენ და ქვეყანას ატყუებენ... მაგრამ თქვენ, ფედერალისტები ასე ხომ არ უყრებთ პარლამენტს? თქვენ ხომ ვწამთ მისი პოლიტიკური სიძლიერე და თქვენს ადგილზე რომ ვიყო, თქვენს აზრს რომ ვიზარებდე, ბოიკოტის იდეა უაზროდ მომიქნებოდა. ჩვენი ქვეყნის მდგომარეობას რომ ითვალისწინებ, ყოველგვარ საშუალებას უნდა მიმართო, ახვიდე საპარლამენტო ტრიბუნაზე და იყვირო საქართველოს ისტორიულ უფლებებზე დეკრებამ და მოვლამ ქვეყანამ ვაკირო, რომ ქართველ ერს ისტორიული უფლება აქვს თავისუფალი და დამოუკიდებელი ასაბრუნოსათვის. ხომ იცით, რომ ჩვენი ქვეყნიდან წარმომადგენლებად წასვლას ისეც თქვენი მოწინააღმდეგენი – სოციალ-დემოკრატები აპირებენ, ხოლო ისინი ჩვენი ერის ისტორიულ უფლებებზე იქ კრინტსკი არ დასხიავენ.“¹⁴

უნდა ვივარაუდოთ, რომ სოციალისტ-ფედერალისტების პარტია ვაითივედისწინა ვარლად ჩრქეშიშვილის ეს დასაბუთებული მოსაზრება, რჩევა-დარიგება და თუ მანამდე თავს იკავებდა სახელმწიფო სათათბიროს არჩევნებში მონაწილეობასა და მასში მუშაობისაგან, დავიანებით, მაგრამ მაინც უარყო თავისი წინანდელი პოზიცია, სათათბიროს დებუტატად შეტელო ვაკეყანა თავისი წარმომადგენელი ი. ბარათაშვილი.

ქართველ ანარქისტთა ეს ნიშანდობლივი თვისება – საბრძოლო არსენალში პარლამენტარიზმის გამოყენება,

მკვეთრად განასხვავებდა მათ რუსი თუ ევროპელი თანამოაზრეებისაგან, რომლებიც უარყოფდნენ პოლიტიკური ბრძოლას, პარლამენტარიზმის ტაქტიკას. ქართველი ანარქისტები კლასობრივი ბრძოლის ამ მნიშვნელოვან პოლიტიკურ ფორმას უღებდნენ არა ერთხელ საყოველთაოდ აღიარებულ შეხედულებებისა და პრინციპების მიხედვით, არამედ კონკრეტული ვითარებიდან გამომდინარე საჭიროების შესაბამისად.

* * *

ამრიგად, საქართველოში ანარქიზმი სასიათღებოდა მოვლი რიგი თავისებურებებით და ამით გამოირჩეოდა მსოფლიო ანარქიზმისაგან, რომლის განმტოვებასაც იგი წარმოადგენდა. ეს თავისებურებები განპირობებული იყო მე-19 საუკუნის დამლევსა და მე-20 საუკუნის დამდევს ქართველი ერისათვის ნიშნობილი ობიექტური და სუბიექტური ფაქტებით. ასეთი თვალსაზრისით თავისებურებები მთელი ძალით ცხადყოფს ქართველ ანარქისტთა დიდი ნაწილის ღრმა განსწავლულობას, ერუდიციას, რევოლუციურ შემართებას, პატრიოტიზმს. ფაქტებისა და მოვლენებისადმი არა დოგმატურ, როგორც ეს პრაქტიკაში ჰქონდათ მათ რუს და ევროპელ თანამებრძოლებს, არამედ შემოქმედებით მიდგომას.

იმაღლა კითხვა: მაშ, რამ განაპირობა საქართველოში ანარქიზმის ისტორიული არჩენიდან წასვლა, სხვა რევოლუციურ მამოძიარებებთან შედარებით (სოციალისტ-ფედერალისტები, ესერები) ბრძოლას ჩამოცილება? ეს მეცნიერული კვლევის სხვა, დიდი მნიშვნელობის საკითხია და ერთ სტატიაში შეუძლებელია მისი გაშუქება. სამისოდ საჭიროა დიდტანიანი მონოგრაფია თუ მონოგრაფიები, მაგრამ აქ მოკლედ მაინც აღვნიშნავთ: ეს აისხნება საერთოდ ანარქიზმის სოციალურ-ეკონომიკური ბაზის ძალზე მერყეობით, მისი მუდმივი და სერიოზული დეფორმაციულობით. იგი წერილობრუფუხიული ფენის ფსიქოლოგია, წერილმესაკუთრეთა სოციალისტური მიმართულება იყო, ხოლო მათი ბუნებრივი, ნიშნობილივი მხარე ხომ ის არის, რომ ამ ფენიდან გამოიყოფიან ერთეულები (უწინაშენლო ნაწილი), ვადაღიან მსხვილ მესაკუთრეთა რიგებში, უერთდებიან მსხვილ ბურჟუაზიას. აბსოლუტური უმეტესობა თანდათანობით დატყდება, პროლეტარდება და მუდმივ ადგილს მუშათა კლასში პოულობს, მაგრამ თან მიჰყვება წერილმესაკუთრული განწყობილება და სწორედ ეს ნაწილი იყო ანარქიზმის ძირითადი საყრდენი. ეს გარემოება განსაზღვრავდა ანარქისტთა შორის მიმართულებათა სიმრავლეს, შეხედულებათა სიჭრელეს, მწკავე უთანხმოებას სტრატეგიულ-ტაქტიკურ საკითხებსა და ბრძოლის მეთოდებში. სწორედ ამ ძირითადმა მიზეზმა განაპირობა მსოფლიო ანარქიზმის ჩამოშორება რევოლუციური მოძრაობის ისტორიული ასპარეზისაგან. რაც შეეხება საქართველოს ანარქიზმის მდგომარეობას, მას კიდევ უფრო ართულებდა რევოლუციური მოძრაობის მანაწილეობა, მათ შორის ანარქისტთა წინააღმდეგ განხორციელებული პარპაროსული რეპრესიები, რომლებსაც ამერკავებსაში, გერძოდ, საქართველოში, განსაკუთრებით მწკავე ხასიათი ჰქონდა და მიმართული იყო ყოველგვარი პროგრესული, მოწინავე აზროვნების ძირმდე ჩასახშობად.

ქართველ ანარქისტთა საქმიანობის ცნობილი თავისებურებები მიზნად ისახავდა მშრომელი ხალხის ინტერესების დაცვას, პოლიტიკურ გათვითცნობიერებას, ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის წარმატებით დაგვირგვინებას და ისინი ღირსეულად შევიდნენ ჩვენი ერის ისტორიაში.

გაგომყენებული ლიტერატურა

1. **მისამო წრამთაში**. ერი და კაცობრიობა, თბ. 1990, გვ. 240-241.
2. იქვე, გვ. 143.
3. იქვე, გვ. 143.
4. სცხსა, ფონ. 314, აღწ. 118, საქ. 17, ფურ. 22.
5. **მისამო წრამთაში**. ერი და კაცობრიობა, თბ. 1990, გვ. 31.
6. იქვე, გვ. 19.
7. **ღმმტრმ მმამთა**, პოლიტიკური პარტიების წარმოშობა საქართველოში, თბ. 1993, გვ. 232.
8. **ღმმტრმ მმამთა**. ეროვნული კონსოლიდაციისათვის ბრძოლის იტორიიდან. ვაზეთი "ერი", 1990, 13 დეკემბერი.
9. **ღმმა შამამამა**, თხზულებათა სრული კრებული, ტ. 1, თბ. 1951, გვ. 135.
10. სცხსა, ფონ. 116, აღწ. 18, საქ. 202, ფურ. 23.
11. **მმრმმ ლახმმმმ**. მემუარები, თბ. 1934, გვ. 107.
12. **შაღმა მმამთა**. კრიტიკა სოციალ-დემოკრატებისა, თბ. 1908, გვ. 143.
13. იქვე.
14. **მმრმმ ლახმმმმ**. მემუარები, თბ. 1934, გვ. 253-254.

*

განსხვავებული მიდგომა და პრინციპები

საქართველო-აზერბაიჯანის სასაზღვრო ცვლილებები 1918-1921 წლებში

ნათია შირაზიანი

საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური სახელმწიფო არქივის დოკუმენტების გამოყენებისა და პუბლიკაციის განყოფილების გამგე.

საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ (1918 წლის 26 მაისი) მოვილი სიმწვაით დადგა ამიერკავკასიის რესპუბლიკებს შორის საზღვრების გამოჯენის საკითხი.

რა დებულებით უნდა ეხელმძღვანელა საქართველოს მთავრობას საზღვრების დადგენის საქმეში: რეალური მოსახლეობის პრინციპით, როგორც ამას მოითხოვდა სომხეთის მთავრობა, რელიგიის მიხედვით მუსულმანობის საფუძველზე, როგორც ამას ემხრობოდა აზერბაიჯანი, თუ ისტორიული, პოლიტიკური, ეკონომიკური, სტრატეგიული საკითხების გათვალისწინებით? საქართველოს მთავრობამ ეს შესაძლებელი პრინციპი არჩია. დამოუკიდებლობის გამოცხადებისთანავე შეიქმნა კომისია, რომელსაც უნდა განესაზღვრა საზღვრები სომხეთსა და აზერბაიჯანთან. მასში შედიოდნენ ირაკლი წერეთელი, დავით ონიანი, პავლე ინგოროვა და გენერალი ნიკოლოზ ოდიშელი. კომისიის გადაწყვეტილებით საზღვრები შემდგომად უნდა მოწყობილიყო: საქართველოს სახელმწიფო საზღვარი სამხრეთიდან გადის მცირე კავკასიის ქედზე, მიღის ბორჩალოს მახრის სამხრეთ საზღვართან, გადადის ვოგანის ტბის ჩრდილოეთ ნაპირამდე, უხვევს ჩრდილოეთით მდინარე აღსტავაზე, მიდის სადგურ ძეგამამდე, შეიცავს საინგილოს და თაველა სოფლის მიით. ესე იგი, ყველა ის მხარე, რომელიც მეზობლებმა თავიანთი საკუთრებად გამოაცხადეს, საქართველომ თავისად აღიარა.¹

ნოე რამიშვილი საქართველოს მთავრობის სახელით 1918 წლის 17 ივნისს აზერბაიჯანის მთავრობას სწერდა, რომ საინგილო და ბორჩალო მუდამაქვს საქართველოს ეკუთვნოდა და ეს სადავო არასოდეს ყოფილა, თუმცა შერეული მოსახლეობა ყოველთვის იყო.²

ამვე დროს, საქართველოს მთავრობამ საკითხი გადაიტანა სერთაშორისო ასპარეზზე, მიმართა ყველა სახელმწიფოსა და ერს განსაკუთრებული მუხრანდღმით, სადაც მოთხოვნილია საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების ისტორია და აღნიშნულია მისი სახელმწიფოებრივი, ტერიტორიული შემადგენლობა შემდეგი სახით: საქართველოს რესპუბლიკის ტერიტორია შედგება ამიერკავკასიის ყოფილი ადმინისტრაციული ერთეულებისაგან – თბილისის, ქუთაისის, ბათუმის გუბერნიებისა და სოხუმის, ზაქათალის ოლქებისაგან. ეს ტერიტორია შეიცავს დაახლოებით 80 000 ითხუთხედ კილომეტრს და მასზე ცხოვრობს 3 100 000 ხელი.³

პარიზის საზავო კონფერენციისათვის (რომელიც მიმდინარეობდა 1919 წლის 18 იანვრიდან 1920 წლის 21 იანვრამდე შესვენებებით) აზერბაიჯანმა წამოაყენა მოთხოვნები, რომელთა მიხედვით მის საზღვრებში უნდა მოქცეულიყო ზაქათალისა და ბათუმის ოლქები, ბორჩალოს და ახალციხის მახრები. ეს მოთხოვნები ემყარებოდა რელიგიურ პრინციპს, რადგან ცნობილია, რომ ითორავანიულად და ისტორიულად არც ერთ მხარეს არავითარი საერთო არ აქვს აზერბაიჯანულ მოღმდისთან.

პარიზის საზავო კონფერენციაზე საქართველოს მხრიდან დელეგაციის წევრები იყვნენ კარლო ჩხვიძე (ხელმძღვანელი), ირაკლი წერეთელი, ივანე ჯავახიშვილი, ზურაბ ავალიშვილი და სხვები.

საქართველო-აზერბაიჯანის შორის საზღვრების გამოჯენის საკითხი, დაფიქსირებული სადავო ტერიტორიული პრობლემების მოუხდავად, დინამიკურად ვითარდებოდა. მართალია, საინგილოში დროებით ბაქოს მთავრობის ორინსტიცია ერეკდებოდა და იქ აზერბაიჯანის სამხედრო ნაწილები იყვნენ, მაგრამ საქართველოს მთავრობა იმელოვნებდა, რომ საკითხი შეიძლება, პოლიტიკური გზით მოგვარდებოდა. მით უმეტეს, რომ როგორც საქართველოს, ასე აზერბაიჯანს ჩრდილოეთიდან შემოსევის ემინდოდა: ეს ხელს უწყობდა ამ ორი რესპუბლიკის პოლიტიკურ დაახლოებას. გამოწყვეტილი იყო მრავალი საერთო მიზეზით, ინტერესითა და მისწრაფებით, ხოლო 1919 წელს მით უფრო ადვილი შესასრულებელი იყო ამ დაახლოების გაძლიერება: ოსმალეთის დატყობისა და აზერბაიჯანიდან წასვლის შემდეგ უკანასკნელი უზრუნდებოდა თავის კავკასიის წრეს.

1919 წლის 15 ივნისს ქ. თბილისში აზერბაიჯანისა და საქართველოს რესპუბლიკების წარმომადგენლებმა ხელი მოაწერეს სამოკავშირეო ხელშეკრულებას. ხელს აწერდნენ საქართველოს მხრიდან: საჯარო საქმეთა მინისტრი – ქ. გვედჭკარი, სამხედრო და მინაგან საქმეთა მინისტრი ნ. რამიშვილი, სამხედრო მინისტრის მოადგილე, გენერალი ი. გვედჭკანიშვილი, სამხედრო საბჭოს წევრი ნ. ოდიშელიძე, აზერბაიჯანის მხრიდან: საჯარო საქმეთა მინისტრი ჯაფაროვი, სამხედრო მინისტრი შესმანდაროვი და გენერალური შტაბის უფროსი, გენერალი სულკეიჩი.

ხელშეკრულებით მოიყვანო ჩვენთვის საინტერესო მუსულები: იმ სერიოზული საფრთხის გამო, რომელიც მოვილის ამიერკავკასიის რესპუბლიკათა დამოუკიდებლობას, დასდეს შეთანხმება ესე შემდეგ საფუძველზე:

1. ამ შეთანხმების დამდებთა სახელმწიფოები ვალდებული არიან ერთად გამოვიდნენ მოვილი თავიანთი შეიარაღებული ძალებით და სამხედრო საშუალებით ყოველგვარი თავდასხმის წინააღმდეგ, რომელიც ემუქრება შეთანხმების მონაწილე ერთ-ერთ რესპუბლიკის დამოუკიდებლობას ან ტერიტორიულ ხელშეუხებლობას.

შეფიქრება: პარაგრაფი ესე არ ვრცელდება კონფლიქტებზე, რომლებიც შესაძლებელია აღყდეს საზღვრებს გამო ამერკავასიის რესპუბლიკათა ტერიტორიის ჯერ კიდევ დაუმთავრებელი გადამიჯნის წინადაგზე.

2. უკეთუ რომელიმე მუხობელი სახელმწიფო უკვე დაწყებულ პირველ პარაგრაფში ნაგულისხმევი სამხედრო მოქმედების დროს თავს დაესხმის ერთ ან ორივე მოკავშირეს, საზღვრის გამო დავის იარაღით გადაჭრის მიზნით, ასეთი სახელმწიფო მეომარ მხარედ ჩაითვლება.

3. ამ შეთანხმებას აქვს მარკოლოვნ თვდაცვის ხასიათი და უკეთუ ერთი მხარეთაგანი თავისი ინიციატივით წინასწარ შეთანხმებულად ომს გამოაცხადებს ან სამხედრო მოქმედებას დაიწყებს, ამ შეთანხმების დამღები მეორე მხარე ვალდებული არ არის მონაწილეობა მიიღოს ან სამხედრო მოქმედებაში.

4. ამ შეთანხმების დამღები მხარეები ვალდებული არიან ყოველი შეთანხმება, რომელიც შესაძლოა ჩამოყარდეს მათ შორის საზღვრების გამო, შეთანხმებით ან არბიტრაჟის საშუალებით გადაწყვიტონ და ეს გადაწყვეტილება უნდა მიჩნეულ იქნეს საბოლოოდ და სავალდებულოდ ორივე მხარისათვის.

5. შეთანხმება ესე დადებულია სამი წლის ვადით. ერთი წლის წინ ამ ვადის გასვლამდე შეთანხმების დამღები თითო მხარეს უფლება ენიჭება განაცხადოს თავისი სურვილი შეთანხმების განგრძობისა ახალი ვადით ან შეთანხმებაზე უარის თქმისა. უკანასკნელ შემთხვევაში შეთანხმება ქაარგავს ძალას მხოლოდ დადებული ვადის გასვლისას...

უკეთუ მეხუთე პარაგრაფში აღნიშნული ვადის გასვლამდე დაარსდა ერთა ლიგა, რომელიც უზრუნველყოფს ყველა მის მონაწილე სახელმწიფოთა დამოუკიდებლობას და საზღვრების ხელშეუხებლობას იმ მიმართიდან, როდესაც ამ შეთანხმების დამღები რესპუბლიკები შევლენ ერთა ლიგაში, ეს შეთანხმება ქაარგავს ძალას.⁴

ამ ხელშეკრულების რატიფიკაცია მოხდა საქართველოს დამოუკიდებელი კრების საკანგებო სხდომაზე 1919 წლის 22 ივნისს.

როგორც ვხედავთ, ამ დოკუმენტს უფრო თავდაცვითი ხასიათი ქონდა და არ ეხებოდა საზღვრების გამიჯნის საკითხს.

საქართველოსა და აზერბაიჯანის დელეგაციამ პარიზის კონფერენციას აცნობა ხელშეკრულების ტექსტი და გამოთქვა იმედი, რომ ეს კონვენცია, რომელსაც დასასული აქვს წინადა თვდაცვითი მიზნები, იმ წაწილში, რომელიც შეეხება ომში შერთებულ მოქმედებას, არავის დასჭირდება და რომ ამერკავასიის რესპუბლიკათა ყოველზე თვდაცვისწინაგ უზრუნველყოფილი იქნება გენერალ დეჩიკოვის ოპერაციებზე მოკავშირეთა კონტროლის წყალობით.⁴⁵

ფუჭი იმედი, რომ პარიზის კონფერენცია ყველაფერს გაარჩევს, ყველაფერს გადაწყვეტს და რამეს გააკეთებს ამერკავასიის საზღვრების დასადგენად, ასუსტებდა ამერკავასიის რესპუბლიკების სტიმულს – საკუთარი საშუალებით გადაწყვეტილი ეს საკითხი, თუქც ვარკვეულ ცდებს მაინც ჰქონდა ადგილი. ამ მიზნით 1919 წლის მარტსა და 1920 წლის აპრილში მართლაც გაიმართა საქართველო-სომხეთ-აზერბაიჯანის წარმომადგენელთა კონფერენციები, დაიასა პრობლემების გადაჭრის გზები, განსაკუთრებით უკანასკნელ შეხვედრაზე, მაგრამ სანამ თბილისში დელეგაციები საზღვრებს საკითხს იხილავდნენ, აზერბაიჯანში 1920 წლის 27 აპრილს მე-11 წითელი არმია შევიდა და დაიყარა საბჭოთა ხელისუფლება.

აზერბაიჯანში შექმნილი პოლიტიკური ვითარება საქართველოს დამოუკიდებლობას საფრთხეს უქმნიდა. მე-11 არმიის ნაწილები სწრაფი ტემპით მოიწვიდნენ მისი საზღვრებისაკენ.

1920 წლის 30 აპრილს საქართველოს საგარეო საქმეთა მინისტრმა რადიოტელეგრამა გაუგზავნა ბაქოს რევოლუციურ კომიტეტს, გამოუცხადა მზადყოფნა დაეწყო მშვიდობიანი მოლაპარაკება აზერბაიჯანთან და მშვიდობიანი გზით მოეწესრიგებინათ საზღვრების საკითხი. ამის მასუხად, აზერბაიჯანის ჯარის ნაწილები 2 მაისს თავს დაესხნენ საქართველოს სასაზღვრო ჯარებს წითელ ხედიან, მდინარე ზრაშზე, თბილისისა და ელიზავეტპოლის გუბერნიის საზღვარზე, დაიკავეს ხიდი და 5 ვერსი წაშოიწიეს წინ საქართველოს ტერიტორიაზე. ამის მიუხედავად, დემოკრატიული მთავრობის საგარეო საქმეთა მინისტრმა კვლავ მოუწოდა ბაქოს რევოლუციურ კომიტეტს მშვიდობიანი მოლაპარაკებისაკენ. 5 მაისს დილით აზერბაიჯანის გენერალი მატერალები მოადგნენ ფოილის ხილს მდინარე მტკვარს საზღვართან და საქართველოს საგუამგობოს ცეცხლი გაუხსნეს. ამასთან აზერბაიჯანელებმა დაიკავეს სოფელი მუდანლო პორანლოს მახრამში. დემოკრატიული მთავრობის მოწოდებას მშვიდობიანი მოლაპარაკების საკითხზე ბაქოს მთავრობა გამოეხმაურა აზერბაიჯანს 8 მაისს და საქართველოს შესთავაზა გაეგზავნა თავისი წარმომადგენლები ბაქოში. რადგან ამ დროისათვის მშვიდობიანი გზის ნაწილები კვლავ საქართველოს ტერიტორიაზე იდგნენ, დემოკრატიული მთავრობის ბაქოს რეკომის წინადადება შეიძლება მივიღო მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ისინი გაათავისუფლებდნენ მათ მიერ დაიკავეს საქართველოს ტერიტორიას, რაც ეცნობა კიდევ აზერბაიჯანის საგარეო საქმეთა მინისტრს ჰუსეინოვს, ახლი გაეგზავნა რუსეთის საგარეო საქმეთა მინისტრს ჩიჩერინს. საქართველოს პირობით არ იყო მიღებული და 9 მაისს აზერბაიჯანელთა შეჭრის წინაშეაღას მზიოდან სიღნაღის მახრამი და მაადგენ ქალაქ დაგაოღის, რის შედეგად დემოკრატიული მთავრობის არაფერი დარჩნოდა იმის გარდა, რომ გაეცა ბრძანება გაეთავისუფლებინათ საქართველოს ტერიტორია მტრისაგან, რაც იქნა კიდევ შეზრულებული. ამასთან აღსანიშნავია, რომ აზერბაიჯანთან ერთად საქართველოს წინააღმდეგ იბრძოდნენ 287-ე და 288-ე საბჭოთა პოლკები, რაც ეცნობა კიდევ საბჭოთა რუსეთს 1920 წლის 13 მაისს.

გათავისუფლა რა საქართველოს ტერიტორია, დემოკრატიულმა მთავრობამ 12 მაისს კვლავ მოუწოდა აზერბაიჯანს მშვიდობიანი მოლაპარაკებისაკენ. ამაზე ჰუსეინოვმა თანხმობა განაცხადა 15 მაისს და ამავე დღეს საქართველოს მთავრობამ გამოცხადა ბრძანება – შეეწყვიტათ საომარი მოქმედება 1920 წლის 16 მაისს დილის 6 საათისათვის, მაგრამ აზერბაიჯანის ჯარის ნაწილები საბჭოთა რუსეთის ჯარებთან ერთად კვლავ გადმოიდნენ შტეტევაზე. ამის მიუხედავად,

საქართველოს შიარობის თავმჯდომარე კვლავ დაადასტურა თავის ბრძანება 16 მაისის 6 საათსა 40 წუთზე.⁶ ამ საომარი მოქმედების დროს, 1920 წლის 7 მაისს დაიღო ხელშეკრულება საქართველოსა და საბჭოთა რუსეთს შორის. ხელს აწერდნენ საქართველოს მხრიდან გრიგოლ ურატაძე და საბჭოთა რუსეთის მხრიდან – დევ კარასანი.

7 მაისს ხელმოწერილი დოკუმენტის თანახმად, საბჭოთა რუსეთმა ზაქათალის ოლქი საქართველოს ფარგლებში შეაჯღ ტერიტორიად აღიარა, მაგრამ საბჭოთა აზერბაიჯანის მესვეურებმა, ვაიგეს რა ეს ფაქტი, იმ დღესვე სასწრაფო დახმები აფრინეს მოსკოვში: უკმაყოფილებას გამოთქამდნენ საკითხის ამგვარად გადაჭრის გამო. მოსკოველმა მმართველებმა არ აწინვინეს ბაქოელ კოლეგებს. ამის შედეგად ის იყო, რომ 12 მაისს საქართველო-რუსეთის დამატებითი შეთანხმების ძალით, ზაქათალის ოლქის მიკუთვნების საკითხი უნდა გადაეჭრა შერეულ კომისიას თანამართლი რაოდენობის ქართველი და აზერბაიჯანელი წარმომადგენლების შემადგენლობით, კომისიის თავმჯდომარე კი რუსეთიდან იქნებოდა. არც საქართველოსა და არც აზერბაიჯანის კომისიის გადაწყვეტილებამდე უფლება არ ჰქონდათ შეეცვანათ ოლქის ტერიტორიაზე ჯარების ასალი კონტინგენტი, ესე იგი, იმაზე მეტი, რაც 12 მაისს იქ იმყოფებოდა.

დამატებითი შეთანხმების წაგებიაზრობა საქართველოსათვის აშკარა იყო. ზაქათალაში მხოლოდ XI არმიის ნაწილები იმყოფებოდნენ 12 მაისის მდგომარეობით და ჩვენ არ შეგვიძლია ქართული სამხედრო ძალების შეყვანა. თუ კომისია საკითხს განიხილავდა და კენჭისყრაზე მივიღოდა საქმე, რუსეთის წარმომადგენლის პრივილეგია გადაწყვეტი აღმოჩნდებოდა. იგი აზერბაიჯანელებს დაუჭერდა მხარს და საკითხი საქართველოს საზიანოდ გადაწყვეტილიყო.

რატომ დათანხმდა გრ. ურატაძე ასეთი ხელშეკრულების ხელმოწერაზე? უნდა ვივარაუდოთ, რომ მისთვის უმთავრესი მიზეზი იყო ჰქონდა საქართველოს თურქულად აღიარების ფაქტს. რაც შეეხება ტერიტორიულ პრობლემებს, იგი თვლიდა, რომ მათი გადაწყვეტა შეიძლებოდა მშვიდობიანი გზით. ყოველ შემთხვევაში, ამის თეორიული შანსი არსებობდა.

აი, რას სწერს ამ საკითხზე თვითონ გრ. ურატაძე: "არც "გადამიცა ოლქი" და არც "მოუღვევია" ის ვინმეს საქართველოსათვის. ოლქი აღნიშნულია ხელშეკრულებაში და დარჩა ისე, როგორც იყო შეტანილი. 12 მაისის ხელშეკრულება მოითხოვს მხოლოდ საზღვარზე თუ ოლქში რომელიმე ნაწილის (თუ იქნებოდა ასეთი ნაწილი) დავის გადაწყვეტას თვით დაინტერესებულ სახელმწიფოთა მიერ პირდაპირი მოლაპარაკებით, თუ არა და – არბიტრაჟით. აღსანიშნავია ისიც, რომ ეს არ არის ხელშეკრულება, არამედ შეთანხმება ჩემსა და კარახანს შორის და ასეთი სათაურითაც არის დაბეჭდილი ცალკე ფურცელზე ამ დროს აზერბაიჯანის საზღვარზე შექმნილი მდგომარეობის გამო ეს იყო საუკეთესო გამოსავალი: ოლქი საქართველოს საზღვრებში დარჩა. სადავო პრობლემის საკითხი კი უნდა მოგვარებულიყო მოლაპარაკებით და არა იარაღით. ახალ სახელმწიფოებს შორის ყველგან და ყოველთვის ყოფილა და იქნება დავა საზღვრებზე თუ რომელიმე ნაწილზე, მაგრამ მისი მოწესრიგება უნდა მოხდეს დაინტერესებული მხარეების მიერ. ამას ვუყავი მე და კიდევაც მივადებინე ასეთი შეთანხმება. იმ მომენტში სამხედრო მხრიდან დიდი მიღწევა იყო, თუ მივიღებთ შეგველბაში, რომ აზერბაიჯანი უკვე გასაბჭოებული იყო და იქ მრავალრიცხოვანი წითელი ჯარი იდგა ჰეკრისა და ორფონიების მეთაურობით, რომლებიც ყოველგვარ საბაბს იყენებდნენ, რომ ჩვენს საზღვრებში შემოეჭრილიყვნენ, ხოლო თუ როგორი იყო იმ დროს ჩვენი სამხედრო მდგომარეობა, ეს ყველასათვის ცნობილია.

ამრიგად, ზაქათალის ოლქი, 7 მაისის ხელშეკრულებით, იქნა აღიარებული საქართველოს უდავო ნაწილად. ამან დიდი როლი ითამაშა იმ მხრივაც, რომ ამ ხელშეკრულების შემდეგ მთელი ოლქის მინდობილობით თბილისში ჩამოვიდა საგანგებო დელეგაცია, რომელშიც შედიოდნენ ა. კარდამუცი, პ. აბაგაროვი, ისმაილ მამეღოვი და ადვალა ახმეღოვი. რომელთაც მიმართეს ჩვენი მთავრობის თავმჯდომარეს ნ. ჟორდანიას წერილობითი თხოვნით. სწერდნენ: 7 მაისის ხელშეკრულებით მთელი ზაქათალის ოლქი აღიარებულია საქართველოს განუყოფელ ნაწილად. ამით აღდგენილია უდიდესი ისტორიული მომენტი - შეერთება ჩვენი საერთო სამშობლოსი - საქართველოსთან, ხელოვნურად მოკლული მის ნაწილი ზაქათალის ოლქის. მოგმართავთ თქვენ, ბატონო თავმჯდომარე, დააჩქაროთ ქართული ჯარების შემოყვანა ოლქში მოძებ ხალხის უფლებების დასაცავად.¹⁷

1920 წლის 12 ივნისს სასაზღვრო ქაღალქ აღსტავაში დაიღო ხელშეკრულება საქართველოს რესპუბლიკასა და საბჭოთა აზერბაიჯანს შორის. საქართველოს მხრიდან ხელშეკრულებას ხელი მოაწერა სამხედრო მინისტრმა - გრიგოლ ლორთქიფანიძემ, დამფუძნებელი კრების თავმჯდომარის მოადგილემ სიმონ მღვიანამ და ალექსანდრე ანდრონიკაშვილმა. საბჭოთა აზერბაიჯანის მხრიდან - სავარეო საქმეთა სახალხო კომისარმა მირზა დათო ჰუსეინოვმა. აქვე მოგვყავს ჩვენთვის საინტერესო მუხლები:

I

აზერბაიჯანის სოციალისტურ საბჭოთა რესპუბლიკას და საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკას შორის ისპობა ყოველივე საომარი მოქმედება და მხარეები იწყებენ შტკიცე სამშვიდობო და სამეგობრო ურთიერთობას. ომის დროს ტყვედ წამოყვანილებს ერთმანეთს დაუყოვნებლივ უბრუნებენ.

II

აზერბაიჯანის სოციალისტურ საბჭოთა რესპუბლიკას და საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკას შორის საზღვრად დაიდო: ბორჩალოსა და ყაზახის მაზრებს შორის გაღებული სადამინისტრაციო ხაზი, რომელიც იწყება სომხეთის ზონიდან, გადადის პოვერჩაშის მთაზე, შემდეგ გადაივლის ვარტიშის მთას, სადამინისტრაციო საზღვრის ხაზით ჩრდილო-აღმოსავლეთით მიმართულ წყაროებამდე. ეს წყაროები ორი ვერსის მანიბლუჯა ყიზილ-ჩაის მთის სამხრეთ-აღმოსავლეთით, ექიდან საზღვარი მიდის პირობით ნაგულისხმევი ხაზით ტარსისა და ბაბა-ქიარის მთების ქედს გადადამა, მის აღმოსავლეთ ფერდობზე, წითელ ხიდს შუა გაუვლის, გასკვება ძველს საზღვარს, რომელიც ხრამსა და მტკვარს მისდევს, შემდეგ ფოილოს ხიდს გაუვლის შუაზე, ექიდან წაეა ჩრდილო-აღმოსავლეთის მიმართულებით, ძველ სადამინისტრაციო საზღვრით ალაღვიხის ქედამდე, შერამე სამხრეთ-აღმოსავლეთისაკენ დაუხვევს ძველ სადამინისტრაციო საზღვრით პლან-ტუკუნის მთის სამხრეთ კალთის ბოლომდე, გაემართება ჩრდილო-აღმოსავლეთისაკენ სადამინისტრაციო ხაზით და ასე მიდის ზაქათალის ოლქის მიყენამდე, (რუკა დიუმ 5-ეერსიანი).

III

წითელი ხიდისა და ფოილოს ხიდის წინამდებარე ზონები, აგრეთვე მტკერის მარჯვენა ნაპირი აზერბაიჯანის მიწა-წყალზე ნეიტრალურ ადგილებად ცნობილი იქნება ერთი წლის განმავლობაში დღიდან ამ ხელშეკრულების დადებისა შემდეგ საზღვართა შორის: 1. ყაზახის მაზრაში ის მიწა-წყალი, რომელიც შემოზღუდულია ინჯა-სუს მდინარითა და ბორჩალოსა და ტუილისის მაზრების სადამინისტრაციო საზღვრით. 2. ყაზახის მაზრაში რაონი, რომელსაც საზღვრავს ხაზი სოფ. ყიზილ-პაჯალისა, ფეიქანლის, ხალფაისა სად. შაქარლი და მტკერის მოსახვევი იმ ქალბეთან, რომელიც პასან-სუს შესართავის დასავლეთით არის, ექიდან პირდაპირი ხაზი წაეა ჩრდილო-აღმოსავლეთით, ნოზან-დაღის ქედის დასავლეთ კიდურისაკენ ხილნაღის მაზრის სადამინისტრაციო საზღვრამდე. ყველა ჩამოთვლილი სანაპირო, დასახლებული ადგილი გამოკლებულია (იხ. რუკა დიუმ 5-ეერსიანი).

IV

მე-3 პუნქტში აღნიშნული ნეიტრალური ზონების ტერიტორიაზე არ შეიძლება არავითარი სიმაგრის აგება და არც ჯარის შეყენა, ადმინისტრაცია და მმართველობა კი აზერბაიჯანისა უნდა დარჩეს.

შეშინება 1: ამ მუხლის მტკიცედ აღსრულებისათვის თვალყურის სადევნებლად არსდება განსაკუთრებული შერეული კომისია, რომელშიც ოთხი კაცი უნდა იყოს, ორ-ორი თითო მხრიდან.

V

წითელ ხიდს საქართველოს მიწა-წყლის მხრიდან იცავს ქართველთა სადარაჯო, ხოლო აზერბაიჯანის მხრით - აზერბაიჯანის სადარაჯო, ხოლო საქართველოს უფლება აქვს ხიდით თავისუფლად ისარგებლოს ტარსისა და ბაბა-ქიარის მთაში მიმოსვლისათვის.

VI

საკითხი ზაქათალის ოლქისა უნდა გადაეცეს გადასაჭრელად საარბიტრაჟო კომისიას. ეს კომისია გათვალისწინებულია დამატებითი შეთანხმებით, რომელიც დაიდო რუსეთის სოციალისტურ ფედერაციულ საბჭოთა რესპუბლიკასა და საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკას შორის 1920 წლის 12 მაისის თარიღით. ვიდრე ეს საქმე გადაწყდებოდეს საარბიტრაჟო კომისიაში, არც ერთ მონაწილედ მხარეს ნება არ აქვს ახალი ჯარი შეიყვანოს ზაქათალის ოლქში, თანახმად მოსკოვის დამატებითი შეთანხმების მეორე პუნქტით 1920 წლის 12 მაისის თარიღით.

შეშინება 1: ეს მუხლი ჩართულ იქნა ამ ხელშეკრულებაში იმიტომ, რომ ზაქათალის საქმის გამო სხვადასხვა აზრს დაადგინნ დელეგაციები აზერბაიჯანის სოციალისტური საბჭოთა რესპუბლიკისა და საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკისა, როცა შეუდგნნ მოსკოვის 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულების მეათე მუხლისა და მის დამატება 1920 წლის 12 მაისის თარიღით დადებული შეთანხმების პირველი პუნქტის განმარტებას, აგრეთვე იმ მიზეზითაც, რომ არსებითად ამ სადავო საგნის გამო შეთანხმება ვერ მოხერხდა.

შეშინება 2: ამ მუხლის მტკიცედ აღსრულებისათვის თვალყურის სადევნებლად, რომ ოლქში ახალი ჯარი შეეყვანილი არ იქნეს, არსდება განსაკუთრებული საკონტროლო კომისია, რომელშიც ოთხი კაცი უნდა იყოს, ორ-ორი თითო მხრიდან...

XVI

ვიდრე განსაკუთრებულ შეთანხმებაზე დამყარებული დებულება შემუშავებულ იქნება აზერბაიჯანის მომთაბარე ელათის, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა ნებას აძლევს ამ ელთ თავისუფლად და დაუბრკოლებლად სარგებლობდნ იალალ-სამოურებით იმავე პირობით, რაც არსებობს საქართველოს ქვეშევრდომ მომთაბარეთათვის

ხელშეკრულება ესე ძალაში შედის ხელის მოწერის დროიდან და რატიფიკაცია უნდა ექნეს. რატიფიკაციითა გაყვალა უნდა მოხდეს ტფილისში ორი კვირის განმავლობაში დღიდან ამ სახაგო ხელშეკრულების ხელის მოწერისა. ამ ხელშეკრულების რატიფიკაცია მოხდა საქართველოს დამფუძნებელ კრებაზე 1920 წლის 25 ივნისს.

ამ ხელშეკრულებით, საზღვრები საქართველოსა და აზერბაიჯანს შორის გადის ძველი საადმინისტრაციო საზიო, ან უფრო კონკრეტულად რომ ეთქვათ, ამ საზიო, როგორც ვაღიდა საზღვრები თბილისისა და განჯის გუბერნიებს შუა. წითელი ხიდის გაღმა მდებარე ორი მთა: ტარხი და ბაბა-ქაირი უშუალოდ ჩვენს ტერიტორიაში. შეიქმნა ეწ. ნიტრალური ზონები. ეს ზონები იყო მარტო აზერბაიჯანის ტერიტორიაზე და პქონდა მხოლოდ დროებითი სასათა. ერთი წლის ვადით აზერბაიჯანს არ გააჩნდა ჯარის ყოლის უფლება წითელი ხიდისა და ფოილოს ხიდის ორგვლივ მდინარე მტკვრის გაღმა. აღნიშნული იყო მთელი რიგი პუნქტები, სადაც უნდა გაეცვლინა ნიტრალურ ზონას და რომელსაც არ უნდა გასცილებოდნენ აზერბაიჯანის ჯარები. იქ შეიძლებაყო ყოფილიყო მხოლოდ აზერბაიჯანის სამხატვრო ადმინისტრაცია. ამის გარდა, ყარაის ველი და სიღნაღის მახრამში ელდარის ველი საქართველოს ტერიტორიის უღაო ნაწილი გახდა. ზაქათაღის საკითხი ღიად დარჩა და სამომავლოდ გადაიდო.

იმ დროისათვის მთავარი იყო საქართველოს დამოუკიდებლობის შტარჩუნება. ტერიტორიული საკითხების გადაწყვეტას საქართველოს მთავრობა სამომავლოდ მშვილობიანი გზით ფიქრობდა, მაგრამ აღსტაფის ხელშეკრულებას რუსეთის ორიენტაციისკენ მივყავდით, მისი გავლენის ფარგლებში გააშწყვეტედა და რუსეთისა და საქართველოს პოლიტიკურ დაახლოებას უწყობდა ხელს. ყოველივე ამან საქართველოს სავალალო შედეგები მოუტანა.

საქართველოს გარშეშო თანდათანობით იკვრებოდა რკალი. 1920 წლის ბოლოსა და 1921 წლის დასაწყისში ზაქათაღს ოლქში დამატებითი განლაგდნენ რუსეთის მე-11 არმიის მე-16 ცხენოსანი დივიზია პეტრე კურიშკოს მეთაურობით, 58-ე და მე-20 მსროლელი დივიზიის ნაწილები. საქართველოს ბედი გადაწყვეტილი იყო: 1921 წლის 15 თებერვალს მე-11 არმიამ საბრძოლო მოქმედება დაიწყო საქართველოს წინააღმდეგ აღსტაფა-ფოილოს მხრიდან, ხოლო 17-18 თებერვალს გადმოილახა მდინარე მახიმ-ჩაი და შეშოჭრა ლავილეზში და საერთოდ სიღნაღის მახრამში. საქართველო ყველა მხრიდან აღყაში იყო მოქცეული ... 1921 წლის 25 თებერვალს ქვეყანა გასაბჭოვდა. შემდეგ კი დაქარგა თავისი ისტორიული ტერიტორიის მნიშვნელოვანი ნაწილი.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა

1. ვიქტორ ნოზაძე, საქართველოს აღდგენისათვის ბრძოლა მესხეთის გამო, თბ, 1989, გვ. 14.
2. იქვე.
3. იქვე. გვ. 35.
4. სცსსა, ფონ. 1833, აღწ. 1, საქ. 96, ფურ. 27.
5. ზურაბ ავალიშვილი, საქართველოს დამოუკიდებლობა, თბ, 1929, გვ. 166.
6. სცსსა, ფონ. 1964, აღწ. 1, საქ. 100, ფურ. 38-39.
7. გრიგოლ ურატაძე, ნამდვილი და ყალბი ისტორია, პარიზი, 1958, გვ. 83-84.
8. სცსსა, ფონ. 1833, აღწ. 1, საქ. 239, ფურ. 17-19.

*

საქართველო-სომხეთის სასაზღვრო ცვლილებები 1921-1938 წლებში

საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ ამიერკავკასიის რესპუბლიკათა ტერიტორიული საკითხების მოგვარების მიზნით რკპ(ბ) ცენტრალური კომიტეტის კავბიუროს 1921 წლის 2 მაისის პლენუმმა შექმნა სპეციალური კომისია, რომლის სხდომები იმავე წლის 25-27 ივნისს მიმდინარეობდა თბილისში.

კომისიის მუშაოებაში მონაწილეობდნენ: კიროვი (თავმჯდომარე), საქართველოს მხრიდან სვანიძე, სომხეთის მხრიდან ბეგზადიანი, აზერბაიჯანის მხრიდან ომარ ფაიკი, პუსეინოვი, გაეინსკი, რასულ-ზადე. ამ სხდომაზე სიტყვით გამოვიდა სომხეთის წარმომადგენელი ბეგზადიანი, რომელმაც აღნიშნა: "მოსკოვის ხელშეკრულების დადების შემდეგ (იგულისხმება საბჭოთა რუსეთისა და თურქეთს შორის 1921 წლის მარტში დადებული ხელშეკრულება) სომხეთის მდგომარეობა განსაკუთრებით მძიმედ უნდა მივიჩნიოთ, რადგან მან თავისი ტერიტორიის თითქმის ნახევარი დაქარგა ეკონომიკური რესურსებიანად. უმდიდრესი ქვანახშირისა და მარილის მადაროები, ყარსის, სარიაყამის, ოღლის და კაიხზანის ტყიანსაძიფრებიანი რაიონები. ამის გარდა, ამ ბოლო ომის წყალობით ლტოლვილთა რაოდენობა 410 ათასამდე

ავიდა. მათ ადვილი უნდა მიეზინათ. ახლა სომხეთს არც საკმარისი ტერიტორია აქვს და არც ტყისა და სხვა ფონდები – სახელმწიფო სახსრების უმთავრესი, ამიტომ იგი, როგორც პოლიტიკური დამოუკიდებელი ერთეული, ვერ შეძლებს არსებობას. ამ გარემოებათა გამო ამხ. ბეგზადიანს უარესად საჭიროდ მიაჩნია, რომ მეზობელ აზერბაიჯანისა და საქართველოს რესპუბლიკებს ჩამოეჭრათ ტერიტორია სომხეთის სასარგებლოდ... სომხეთის დელეგაცია სთხოვს ამხ. ქართველებსა და თათრებს გათავალისწინონ სომხეთის განსაკუთრებული მდგომარეობა და საერთო სოლიდარობის გულისათვის ერთხელ და სამუდამოდ გულწრფელად, მგებობრული ურთიერთობები შექმნა დასავლეთის რუსეთისათვის, დაკვირვებულნი ვარკვეული ტერიტორიების დათმობას, ამასთან კომპაქტური სომხური მოსახლეობით დასახლებულ რაიონებში“¹.

სომხეთის პრეტენზია საქართველოს მიმართ ასეთი იყო: ახალქალაქის მახრა სომხეთის შემადგენლობაში უნდა შევიდეს (მოსახლეობის 72% სომხობაა) ამასთან, ამ მახრაში უნდა ჩავრთოთ ორი სომხური სოფელი: მოლითი და ყიზილ-კილისი, რომლებიც მდებარეობენ ტაბაწყურის ტბის ჩრდილოეთით – არაუკვეინს ქედამდე. ამასთან აღნიშნულ რაიონს უნდა გამოაკლდეს ხიზაბაგების ქართულმოსახლეობიანი უბანი.²

საგულისხმოა, რომ საბჭოთა საქართველოს იმდროინდელმა შესვერებმა მთელხდა მიიჩნის ტერიტორიის ჩამოჭრა. ოქმში ჩაწერილია: “გამოყენის შემოთავაზებული ვარიანტი ამხანავი ქართველი დელეგატებისათვის მიუღებელია და ისინი პოლიტიკური მოსაზრებით აყენებენ იმ საკითხს, რომ არ დაიშვას რამე ტერიტორიის ჩამოჭრა“³.

25 ივნისის სხდომაზე გადაწყვედა, რომ ვერჯერობით პოლიტიკური მოსაზრების გამო ამ ტერიტორიების ჩამოჭრაზე ლაპარაკი არ უნდა ყოფილიყო.

კომისიის 25 ივნისის სხდომაზე საქართველოსა და სომხეთის წარმომადგენლების მსჯელობა მჭიდროდ ღორეს ნეიტრალურ ზონაზე. სომხეთის წარმომადგენელი მითითხდა ამ ზონის მთლიანად სომხეთისათვის გადაცემას. ქართველები უარყოფდნენ ჩამოჭრის პრინციპს და სადაც ნეიტრალურ ზონას ყოფდნენ აღმოსავლეთ და დასავლეთ სექტორებად, ნებაყოფლობით უარს ამბობდნენ მის აღმოსავლეთ სექტორზე და კატეგორიულად მოითხოვდნენ მეორე სექტორს. 25 ივნისის შეთანხმება არ იქნა მიღწეული.

მეორე სხდომა 26 ივნისს გაიმართა, სხდომას კომისიის წევრების გარდა, ესწრებოდნენ: ს. ორჯონიძე, მ. ორახელაშვილი და შ. ელიავა. ამ სხდომაზე ბეგზადიანი აყენებს კონკრეტულ წინადადებას – კომისიამ მუშაობა შეწყვიტოს და საზღვრების ცვლა საკითხი გატანილი იყოს ამერკავკასიის კონფერენციაზე. წინადადება არ მიიღეს. ქართველებმა ახალი წინადადება წამოაყენეს. სომხეთის აღმოსავლეთ სექტორი სომხებს დარჩეს, დასავლეთ სექტორში კი მოეწყოს რეფერენდუმი. სომხეთის დელეგაცია დათანხმდა ამ წინადადებას. თუმცა საბოლოო შეთანხმება მაინც ვერ მოხერხდა და 27 ივნისის სხდომა შეწყდა.

კომისიამ საკითხის საბოლოო გადაწყვეტა რკ(ბ)-ის კავებუროს მიანდო.

1921 წლის 7 ივლისს რკ(ბ) ცენტრალური კომიტეტის კავებურომ ი. სტალინის მონაწილეობით განიხილა საქართველოსა და სომხეთის შიდა საზღვრების საკითხი. სხდომას ესწრებოდნენ საქართველოსა და სომხეთის საგარეო საქმეთა კომისრები ა. სვანიძე და ა. მრავაიანი. კავებურომ დაადგინა, რომ ღორეს ყოფილი ნეიტრალური ზონა შეუერთდეს სომხეთის სს რესპუბლიკას. რაც შეეხება ახალქალაქისა და ხრამის რაიონების სომხეთისათვის გადაცემას საკითხს, იგი განსახილველად გადაეცა საქართველოს კომპარტიის ცენტრალურ კომიტეტს, რომლის დასკვნა შემდეგ ისევ კავებუროს პლენუმს უნდა განეხილა.

ამ საკითხზე იმსჯელა საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის ახლად შექმნილმა პოლიტიბურომ. 1921 წლის 16 ივლისის სხდომამ დაადასტურა კავებუროს დადგენილება ღორეს ნეიტრალური ზონის სომხეთისათვის გადაცემის საკითხთან დაკავშირებით, ზოლი იმის გამო, რომ ახალქალაქის რაიონი ეკონომიკურად თბილისთან იყო დაკავშირებული, სომხების წინადადება მიუღებლად ჩაითვალა.

1921 წლის 6 ნოემბრს საქართველოს რევოლუციური კომიტეტის თავმჯდომარის - ბუღე მდივნისა და სომხეთის სახალხო კომისართა საბჭოს თავმჯდომარის – ალექსანდრე მანსიციკის მიერ ხელმოწერილი იქნა დოკუმენტი, რომლის მიხედვით დადგინდა საქართველოს და სომხეთის სს რესპუბლიკების სახელმწიფო საზღვარი. სომხეთს გადაეცა ღორეს ყოფილი ნეიტრალური ზონა, სოფლები: ორგინ-ჩაი, საათლი, ჯანდარი, ახტერკობი, ოფრეთი, ზოჯორნი, ბარდაძორი. სადახლო დარჩა საქართველოს ფარგლებში. სულ მალე ნათელი გახდა, რომ 1921 წლის 6 ნოემბრის ხელშეკრულება იყო უაღრესი. საზღვარი გადიოდა სოფლიდან სოფლამდე, რუკაზე ხაზისებურად. აღმოჩნდა, რომ სოფელ სადღორის, ბარდაძორის, გუულ-ბაგის, ზოჯორნის, ოფრეთის, ჩანახისა და ახტერკობის საწადლო მიწები იყო გაჭრილი, გაკეცილი. ზოგიერთ შემთხვევაში თვით სოფლებიც კი ნაწილებად იყოფოდა, რომ არაფერი ვთქვათ იმზე, რომ სრულიად არ იყო გათვალისწინებული რაიონის ცხოვრებისეული, ეკონომიკური და სამეურნეო ინტერესები.

საქართველოს მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატი მოითხოვდა 1921 წლის 6 ნოემბრის ხელშეკრულების გადისინგვას, რასაც ასაბუთებდა შემდეგი მოსაზრებებით:

1. 1921 წლის 6 ნოემბრის ხელშეკრულება არის შაპაერო, არ ითვალისწინებს არც გეოგრაფიულ, არც ეკონომიკურ და ეთნოგრაფიულ მხარეს და წინადადებას იძლეოდა ლოკალიზერის ქედი ჩაეთვალი ბუნებრივ საზღვრად.
2. ამ ხელშეკრულებით სომხეთს გადაეცა ტყე, რომელსაც წყალდაცავი მნიშვნელობა მქონდა ბორჩლოს მახრის მდინარეებისათვის.
3. ჩაიახის ქარხნის ნორმატიული ფუნქციონირებისათვის აუცილებელი იყო ტყის მასალით უზრუნველყოფა.⁵

ეს საკითხი განიხილეს 1923 წლის 30 აპრილს ამერკავკასიის ცენტრალურ ადმინისტრაციულ კომიტეტთან არსებულ ადმინისტრაციული საზღვრების გამიჯნავი კომისიის სხდომაზე. მისი დადგენილებით შეიცვალა ადმინისტრაციული

საზღვრო საქართველოსა და სომხეთს შორის, დადგინდა ლოქ-ლიალურის ქვღზე, სოფლები ირვინ-ჩაი, საათლო, სადასრლო დარს ახლად დადგენილი სასაზღვრო ხაზის ჩრდილოეთით საქართველოს ფარგლებში თავისი საწადლო მიწებით და 1921 წლის 6 ნოემბრის ხელშეკრულებით დადგენილ სასაზღვრო ხაზს შორის მდებარე ტყე დარჩა ერთობლივ მფლობელობაში.⁶

ამ დადგენილებას არ დაეთანხმა სომხეთის სსრ მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის წარმომადგენელი აბაკიანი და მოითხოვა 1921 წლის 6 ნოემბრის ხელშეკრულების ძალაში დატოვება.

ამიერკავკასიის ცენტრალურმა აღმასრულებელმა კომიტეტმა არ დაამტკიცა 1923 წლის 30 აპრილის კომისიის დადგენილება. სასაზღვრო დავა სულ უფრო და უფრო მწვავედებოდა.

საქართველოს სსრ მიწათმოქმედების სახალხო კომისარია ა. გვეგეკორი ამიერკავკასიის ცაკისადმი 1926 წლის 5 ივნისს ვაგზავნილ თავის მოხსენებით ბარათში აღნიშნავდა: საქართველოს სსრ და სომხეთის სსრ შორის 1921 წლის 6 ნოემბრის ხელშეკრულებით დადგენილი საზღვრები არის არაცხოვრებისეული, რის გამოც ამ საზღვრების საკითხი არაერთხელ გამზადარა ვადასინჯვის საგანი. სომხეთის წარმომადგენლები ამ ხელშეკრულებაზე დაყრდნობით ცდილობენ თავათი ტერიტორიის გაფართოებას და არ ითვალისწინებენ ამ ზონის ეკონომიკურ და გეოგრაფიულ ინტერესებს. რომ გაეთავალისწინოთ ბუნებრივ-გეოგრაფიული და სამეურნეო-ეკონომიკური ინტერესები, რეალურ საზღვრად შეიძლება ჩაითვალოს მხოლოდ ლოქ-ლიალურის ქვეი. ამის დასადასტურებლად ა. გვეგეკორის მოპყავს გეოგრაფიულ-ეკონომიკური და სამეურნეო-ეკონომიკური მოსაზრებები:

1. ყველა ის მიწაზე და ნაკადული (კარა-სუ, მამავერა, ლოქ-ჩაი, ვიულ-მამედ-ჩაი, ახკერპ-ჩაი, პერპინჯან-ჩაი, მუღაერ-ჩაი და ბანუშუ), რომელთაც აქეთ ცხოვრებისეული მნიშვნელობა ამ რაიონისათვის და რომლებიც მდებარეობენ ბორჩლოს მახრის ტერიტორიაზე, სათავეს დებულობენ მთავარ წყალგამყოფ ლოქ-ლიალურის ქვღზე. ამით აიხსნება ამ რაიონში მდებარე ტყის უდიდესი სასიცოცხლო მნიშვნელობა.

2. სადავო ზოლის საერთო ფართობი მოიცავს 21 000 დესეტინას. აქედან 1 500 დესეტინა არის საზავხულო საძვრები, რომლითაც უძველესი დროიდან სარგებლობდნენ ბორჩლოს მახრის სოფლები - დიდი კაპანახნი, სადახლო, ზღინის-ხარანი, დამია, ზოგორანი. ყველა ამ სოფელს აქვს ვანსაზღვრული ნაკვეთი ამ საძვრებზე, მაგარამ რადაც იხინი ამ სოფლებისათვის საკარისი არ არის, სარგებლობენ მთელი სადავო ტერიტორიის საძვრებით. ამ სოფლების მისახლება განუყოფლად არის დაკავშირებული ამ საძვრებთან და ამ სოფლების არსებობა მათ გარეშე შეუძლებელია.

3. სადავო ტერიტორიის სანადგრო მიწების სარგებლობა ბორჩლოს მახრის ზუთი სოფელი - ოფრეთი, აკერბი, ჩანახნი, ჯილიზი და ბარდაძორი, საერთო ფართობი 2 000 დესეტინა.

4. სადავო ტყის ფართობია 17 500 დესეტინა. ამ ტყით სარგებლობს 17 სოფელი - სადახლო, დამია, ბარდაძორი, ზოგორანი, ვიულბაგი, ჩანახნი, წყრაქვი, ახკერბი, ხახმელი, ოფრეთი, დიდი კაპანახნი, დიდი ხარანი, კომატალა, ჯარაგი, ლოქ-დასანდარი, მუდანლო, საათლო.

5. 1922 წელს ალდაჩ ჩათაბის სიღინჯისადნობი ქარხანა, რომელსაც დიდი მნიშვნელობა აქვს არა მარტო საქართველოს რესპუბლიკა და ამიერკავკასიისათვის, არამედ მთელი კავშირისათვის, ამ ქარხნის ნორმალური ფუნქციონირებისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს ხე-ტყის მასალას, აქედან გამოძიარება ვასახეთია, სადავო ტყის ტერიტორიის მნიშვნელობა საქართველოსათვის. ზემოთ მოვყვანილი მოსაზრების ვათავალისწინებით, საქართველოს მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატს აუცილებლად მაინცა აღინიშნოს, რომ 1922 წლის 1 სექტემბრის შთანხმების საფუძველზე ტყის დეცა და ადგილობრივი მოსახლეობის დაკმაყოფილება ტყის მასალით დეცავა ახტალის მუტყყვეს, რომელსაც დაუშვა მთელი რიგი დარდვევები, რაც ხელს უწყობდა ტყის მასივის განადგურებას. ამას შეუძლია დიდი ზიანი მიყენოს ბორჩლოს მახრის მოსახლეობას და ჩათაბის ქარხანას, თუ არ იქნა მიღებული აუცილებელი ზომები.

თავის მოხსენების დასასრულს ა. გვეგეკორი აღნიშნავს, რომ ლოქ-ლიალურის ქვღზე საქართველო-სომხეთის საზღვრის დადგენის შემთხვევაში, სომხეთი მაინც იღებს ტყის უდიდეს მასივს, რომელიც საუკუნეების მანძილზე ეკუთვნოდა საქართველოს და შედიოდა ბორჩლოს მახრის ფარგლებში, როგორც არის მაგალითად, გვრქერის ავარაკი - 25 112 დესეტინა, აძორის ავარაკი - 3 901 დესეტინა, ხარეგეტის ავარაკი - 6 317 დესეტინა, ჩანახლის ავარაკი - 1 073 დესეტინა, შინიხის ავარაკი - 1 317 დესეტინა და ალავერდის ავარაკი - 9 279 დესეტინა, სულ 61 328 დესეტინა.

ამის ვათავალისწინებით საქართველოს მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატი მოითხოვს - საქართველოსა და სომხეთს შორის საზღვრად ჩაითვალოს ლოქ-ლიალურის ქვღ.

არ შეიძლება ვანიცვებებისა და აღშფოთების გარეშე წაყიეთხოთ საქართველოსა და სომხეთს შორის საზღვრების მომწესრიგებელი ერთ-ერთი ექსპერტის დასკვნა, რომელიც მან ვაუგზავნა ამიერკავკასიის ცაკს 1926 წლის 8 ივნისს: მისი დადგენის დროს (ივლისისხვება 1921 წლის 6 ნოემბრის შთანხმება) ალექსანდრე მასნიკოვი და ბუდუ მჭვირი შესანიშნავად ორიენტირებდნენ რუკაზე, არ იყო ვათავალისწინებული არც ერთი სიმაღლე, მით უფრო, უნდა დაყვანათ თოვლიანი ლოქ-ლიალურის ქვეი. ცხადია, იხინი ამყარებდნენ ეკონომიკურ, ადმინისტრაციულ-სამეურნეო საზღვარს მახრებს შორის და ამიტომ 1923 წლის 30 აპრილის საზღვარი არ არის 1921 წლის 6 ნოემბრის საზღვრის "ცხოვრებისეული ვარიანტი", არამედ ეს არის საქართველოს მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის მერ შუქთავაზებული სრულად დამოუკიდებელი საზღვარი, თუმცა სახელმწიფოებს რომ დევეგანით სტრატეგიული საზღვარი, რომელიც ვანიცვავდა სომხეთისა და საქართველოს სახელმწიფოებს, უკეთ დაიცავდა საზღვარს ომის შემთხვევაში, უკეთეს საზღვარს ვერ მოძებნიდნენ, მაგარამ ამ შემთხვევაში უკეთესი იქნებოდა, თუ საზღვრად ჩაითვებოდა არა ლოქ-ლიალურის ქვეი, არამედ ქვეი, რომელზეც ვაღის სახელმწიფო საზღვარი თურქეთსა და სსრ შორის და მისი დასასრული არ შეიძლება იყოს სადავურ სადახლოზე, არამედ უნდა ვაგებლებულიყო აირუშუ, ყარაღლისზე და ა.შ. სანამ

ქედი არ დამოაზრდებოდა. ა. შაისნიკოვი და ბ. მდივანი ძალიან კარგად ერკვეოდნენ ეკონომიკურ საკითხებში, რაც ამყარებდნენ მოცემულ სახედავარს. ის მხოლოდ ტექნიკურად უნდა გასწორებულიყო და უსარგებლო დავა დიდი ხანი შეწყდებოდა.

„მოთანი ლორეს გლეხებს არახოდეს ჰქონდათ ტყე ტყე მათთვის არის აუცილებელი სასიცოცხლო პირობა!“ ამ ექსპერტის ერთადერთი არგუმენტი, რომ ლორე-ბამაჰის მახრას არ ჰქონდა ტყე, ამ არგუმენტსვე ეყრდნობა სომხეთის მიწათმოქმედების სახალხო კომისიის მოადგილის განცხადება, რომ, როგორც ცნობილია, სომხეთი დარბობა ტყით და მისი ტყის მასივი არ აღემატება 5-6 % , მაშინ როცა საქართველოს ტყის მასივი აღწევს 27 % ყოველზე ეს მათ უფლებას აძლევთ მიიტყონ საქართველოს კუთვნილი მიწები.

1928 წლის 10 ავგუსტოს ქ. თბილისში ამიერკავკასიის ცაკის მცირე პრეზიდიუმის 16 ივლისის დადგენილებით შეკრიბა ამიერკავკასიის რესპუბლიკების მახრების გამმჯნავი კომისია იაკუბოვის ხელმძღვანელობით. სხდომას ესწრებოდნენ საქართველოსა და სომხეთის მიწათმოქმედების სახალხო კომისიები - ს. ჯუფელი და ა. ერზინკიანი.

სხდომამ კვლავ განიხილა ლორე-ბამაჰისა და ბორჩალოს მახრებს შორის არსებული სადავო საკითხები. აზრთა ვაცვლის შემდეგ აუცილებლად ჩაითვალა დავა გადაწყვეტილიყო შემდეგი მთავარი საფუძვლების გათვალისწინებით:

1. ყველა სოფელი, რომელიც ესაზღვრება სადავო ზოლს (ხაზი დადგენილი 1921 წლის 6 ნოემბრის აქტით), თავისი მიმდებარე მიწებით უნდა გადაეცეს ერთ ან მეორე მხარეს სანადგრო მიწებთან ერთად.
2. ყველა ის სოფელი, რომელიც გადაეცა ამა თუ იმ მხარეს, აგრეთვე ისინი, რომლებიც მდებარეობენ ორვე მხარის უდავო ტერიტორიაზე, უფლებამოსილი არიან ისარგებლონ ორივე მხარის ტყით, დადგენილი წესის მიხედვით.
3. ბორჩალოს მახრის შესაქონლებმა უნდა ისარგებლონ იმ საძოვრებით, რომლებიც მდებარეობენ ლეკ-ლიაღურის ქედის ჩრდილოეთ ფერდობზე და რომლითაც ამჟამად სარგებლობენ.
4. ჩაიახის თუჯის სადნობი ქარხნის საკურორებისათვის უნდა განმტკიცდეს ტყის ავარაკი, რომელიც მას გამოუყო საქართველოს მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატმა 1923 წლის 20 მაისს. საქართველოს გამოყოფა სომხეთის მფლობელობაში შეიფი სადავო ტყის ტერიტორიიდან 4 ათასი დესეტინა ტყის ფართობი.
5. რაც შეეხება ტყის მასივს, რომელიც გადაეცემა ამა თუ იმ რესპუბლიკას მფლობელობაში, რჩება ორივე მხარის საზღვრებში, შესაბამისი მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის მიერ დადგენილი წესის მიხედვით.

ამის შემდეგ კომისიამ მოხაზა ბორჩალოს და ლორე-ბამაჰის მახრებს შორის ადმინისტრაციულ-სამეურნეო სახედავარი, რის საფუძველზე სოფლები სადავოდ, ვიულ-ბაგი, ხოჯონი, სოხელი, ოფრეთი და ჯანდარი სადავლო მიწებით რჩებოდა ბორჩალოს მახრის ფარგლებში, ხოლო სოფლები: ბარდაძორი, ჩანანხი და ახეკრპი მიწებითურთ გადაეცა ლორე-ბამაჰის მახრას.

1934 წლის 13 თებერვალს ამიერკავკასიის ცაკის მცირე პრეზიდიუმის სხდომაზე კვლავ განიხილეს ბორჩალოსა და ალავერდის რაიონებს შორის სახეღვრების მოწყობის საკითხი და დაადგინეს:

- ა. აუცილებელია სოფლების ბარდაძორის, ჩანანხისა და ახეკრპის საქართველოსთვის გადაცემა არსებულ ადმინისტრაციულ-ტერიტორიულ სახეღვრებში.
- ბ. შეიცვალოს რესპუბლიკური სახედავარი, ბორჩალოსა და ალავერდის რაიონებს შორის „ა“ პუნქტის გათვალისწინებით.
- გ. დასახელებული სოფლების მცხრებლებს ნება მიეცეთ ხანგრძლივადიანი უფლებით ისარგებლონ მიმდებარე ტყის მასივით, რომელიც დარჩა სომხეთის მფლობელობაში.
- დ. დავალოს ამიერკავკასიის სსფ რესპუბლიკის მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატს ამ დადგენილების ცხოვრებაში გატარება.⁹

1934 წლის 2 მარტს, საქართველოს ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის სხდომამ მოახდინა ამ გადაწყვეტილების რატიფიკაცია და მიიღო გადაწყვეტილება ამ სოფლების - ხოჯონისა და ოფრეთის სოფელსაჰეპოს შორის განაწილების საკითხზე. ჩანანხი და ახეკრპი გადაეცა ოფრეთის სოფელსაჰეპოს, ხოლო სოფელი ბარდაძორი - ხოჯონის სოფელსაჰეპოს.¹⁰

ამ დადგენილების მიხედვით, ჰუჯაბის მონასტერი რჩება სომხეთის ფარგლებში. ბორჩალოს რაიონული აღმასკომის თავმჯდომარე ითხოვდა მის გადაცემას ბორჩალოს მახრისათვის. ეს მოთხოვნა განიხილა ამიერკავკასიის ცაკის მცირე პრეზიდიუმის სხდომამ 1934 წლის 16 სექტემბერს.

სხდომამ დაავალა სომხეთის ცენტრალურ აღმასრულებელ კომიტეტს განეხილა ახეკრპის რაიონში მდებარე მონასტრის საქართველოსთვის გადაცემის შესაძლებლობის საკითხი.¹¹ სომხეთმა, რატიფუნდა, უარყოფითი გადაწყვეტილება მიიღო.

1935 წლის 29 დეკემბერს ბორჩალოს მახრის აღმასრულებელი კომიტეტის თავმჯდომარე ემინოვი კვლავაც აყენებს ამიერკავკასიის ცაკის წინაშე მონასტრის დაბრუნების საკითხს.

ჰუჯაბის მონასტერი მდებარეობდა სოფელ ახეკრპთან ერთი კილომეტრის დაშორებით. როგორც ბორჩალოს რაიონული აღმასკომის ოქმში ვკითხულობთ, სტეფანანის რაიადმასკომმა მონასტერი გადასცა სოფელ პრივილიზიის და გააუქმა მონასტერი, იყენებდა მას, როგორც საღორეს, მაგრამ რადგან მონასტერი დაშორებული იყო რაიონიდან (20 კილომეტრი) და იქ არ იყო სახანაო მიწები, საღორის მოწყობას აუცილებლად მოჰყვებოდა ტყის გაჩენა და მიწების მიტაცება ახეკრპის კოლმეურნეობის ხარჯზე, ამიტომ ბორჩალოს აღმასრულებელ კომიტეტს მიზანშეწონილად მიანდა მონასტრის რაიონისთვის გადაცემა.¹²

1936 წლის 14 მარტს სომხეთის ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის პრეზიდიუმის სხდომამ მიიღო

ქუების მონასტრის ბორჩალოს რაიონისათვის გადაცემის მიზანშეუწონლობის დადგენილება, რადგან იგი გადაცემულია იყო სოფ. პრივილიზიისათვის და იქვე ორგანიზებული იყო მდორეობისა და მუფუტკარეობის ფერმები.

ამიერკავკასიის ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის 1936 წლის 25 მარტის სხდომაზე მიიღო დადგენილება "სომხეთის ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის პრეზიდიუმის 1936 წლის 14 მარტის გადაწყვეტილების საფუძველზე ასკრების კომპლექსებისათვის მონასტრის გადაცემის საკითხი ჩაითვალოს ამოწურულად".¹³

1938 წლის 5 მარტს გაიმართა სარესპუბლიკათაშორისო თათბირი სომხეთის, საქართველოსა და აზერბაიჯანის ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტების და მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის წარმომადგენლების მონაწილეობით, რუკაზე რესპუბლიკებს შორის საზღვრების გრაფიკული მონახაზების დასახულებლად.

თათბირმა მიიღო შედეგი გადაწყვეტილება:

1. სომხეთის ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის მიერ წარმოდგენილი საქართველოს სომხეთთან და სამხრეთ-აღმოსავლეთის საზღვრის სოფელ სადაზლოსთან (ლუქსემბურგის რაიონი) მონახაზი მთლიანად ემთხვევა საქართველოს მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის და ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის მიერ წარმოდგენილ მონაცემებს.

2. საქართველოსა და სომხეთის საზღვარი უელტეხილ "შგლის კარიბჭისა" და სოფელ ხოხმელს შორის საქართველოს მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის მიერ სწორად არის წარმოდგენილი, ხოლო სომხეთის მიერ არ არის გათვალისწინებული სამი სოფელი – ახკერაბი, ჩანახნი, პარდაძორი (ალავერდის რ-ნი, სომხეთის სსრ და ბორჩალოს რ-ნი, საქართველოს სსრ), რომელიც საქართველოს გადაეცა 1934 წელს. საქართველოს ცაკის მიერ ამ მონაკვეთზე საზღვრები გრაფიკულად არ იყო ზუსტად გადატანილი...¹⁴

1938 წლის 23 მარტს, საქართველოს სსრ ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის პრეზიდიუმმა, განიხილა სარესპუბლიკათაშორისო თათბირის შედეგები და აღინიშნა, "რომ 1: 400 000 და 2. 500 000 მასშტაბის რუკებზე ამიერკავკასიის რესპუბლიკების საზღვრების გრაფიკული აღნიშვნის საკითხის გამო საქართველოს სსრ შინაგარეშო საზღვრებისა და კარტოგრაფიის სარესპუბლიკათაშორისო განყოფილებასთან აქვს 5-7 მარტს შემდგარი თათბირის მიხედვით მიღწეულია შეთანხმება რესპუბლიკის საზღვრების გაფორმებაში, სომხეთის სსრ მხრივ სოფლების – ატყრასი, ჩანახნისა და პარდაძორის ფარგლებში. იმასთან დაკავშირებით, რომ ეს სოფლები სომხეთის სსრ რესპუბლიკიდან 1934 წელს გადაეცა საქართველოს რესპუბლიკას და რომ დანარჩენ საზღვრებში სომხეთის სსრ რესპუბლიკის მხრიდან აღმოფხვრილი და გამოსწორებულია საზღვრების აღნიშვნის ყველა უმნიშვნელო არასიზუსტური, რომლებიც მოხდა რუკების ანბეჭდების დეფორმაციით და მათზე ტოპოგრაფიული მასალებიდან მონაცემების არაზუსტი აღნიშვნის შედეგად. შემოადინებულია გამო საქართველოს სსრ ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტი ადგენს:

დამტკიცდეს აღმინიშტრაციული საზღვარი სომხეთის რესპუბლიკის მხრიდან და თანდართული თათბირის მონაწილეობით მიღებული 1 : 500 000 მასშტაბის რუკის საზღვრების თანხმად, აღნიშვნის დროს დაშვებული გრაფიკული (ტექნიკური) არასიზუსტის აღმოფხვრის გათვალისწინებით.¹⁵

ასე დასრულდა საქართველო-სომხეთის შორის წლების მანძილზე მიმდინარე ბრძოლა. სომხეთს საქართველომ გადასცა თავისი მიწები – 3 812 კვადრატული კილომეტრი ფართობი. წლების მანძილზე მიმდინარე ბრძოლების შედეგად მან თავის სასარგებლოდ საზღვრების მხოლოდ ოდნავ შესწორებას მიაღწია.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა

1. ლ. თოძიძე, 27 თებერვლის შემდეგ, მაცნე, საქართველოს ეთნოგრაფიის, ზელოვნებისა და ისტორიის სერია, 1990 №1, გვ. 23.
2. ლ. თოძიძე, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 23.
3. იქვე გვ. 25.
4. ზუციას, ფონ. 607, "ამიერკავკასიის ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტი", აღწ. 1, ფურ. 1.
5. ზუციას, ფონ. 607, აღწ. 1, საქ. 1135, გვ. 7.
6. ზუციას, ფონ. 285, საქართველოს სსრ შინაგარე საქმეთა სახალხო კომისარიატი, აღწ. 1, საქ. 819, ფურ. 4.
7. ზუციას, ფონ. 607, აღწ. 1, საქ. 551, ფურ. 91-102.
8. ზუციას, ფონ. 607, აღწ. 1, საქ. 551, ფურ. 94.
9. ზუციას, ფონ. 607, აღწ. 1, საქ. 3341, ფურ. 30.
10. ზუციას, ფონ. 607, აღწ. 1, საქ. 3341, ფურ. 31.
11. ზუციას, ფონ. 607, აღწ. 1, საქ. 3341, ფურ. 61.
12. იქვე გვ. 83.
13. იქვე გვ. 86.
14. ზუციას, "ამიერკავკასიის ტერიტორიული დაყოფის ინსპექცია", აღწ. 4, საქ. 4, ფურ. 1-3.
15. ზუციას, ფონ. 284, "საქართველოს ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტი", აღწ. 1, საქ. 3226, ფურ. 394.

თვალსაზრისი არქივთმცოდნე და მეცნიერი

შალვა ჩხეტიას დაბადების 100 წლისთავი

ჟალიძის დანელია.

ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატი, დოცენტი.

გამორჩეული მეცნიერს, საქართველოს მეცნიერების დამსახურებულ მოღვაწეს, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორს, პროფესორს, საარქივო საქმის ერთ-ერთ ფუძემდებელს შალვა ჩხეტიას დაბადების 100 წელი შეუსრულდებოდა. მას მნიშვნელოვანი წვლილი მიუძღვის ქართული ისტორიოგრაფიის განვითარებაში. თითქმის 55 წელი უმსახურა ჩვენს მეცნიერებას და ამ ხნის მანძილზე შექმნა 100-ზე მეტი ნაშრომი, რომელთა ნაწილი გამოხულია ცალკე წიგნად, ხოლო ნაწილი დაბეჭდილია ქართულ, რუსულ, უკრაინულ და სომხურ ენებზე სხვადასხვა პერიოდულ სამეცნიერო გამოცემაში.

პროფესორი შ. ჩხეტია მრავალი წლის მანძილზე უშუალოდ მონაწილეობდა იმ ღონისძიებათა განხორციელებაში, რომელთა მიზანი იყო საქართველოს ისტორიის დოკუმენტური წყაროების შერჩევა, დაცვა-შენახვა და გამოყენება. იგი აქტიურად მონაწილეობდა საარქივო საქმის რეორგანიზაციაში, საკანონმდებლო პროექტების, წიგნებისა და ინსტრუქციების შემუშავებაში, საარქივო დაწესებულებათა ქსელის შექმნა-გაფართოებაში, არქივებისათვის კვალიფიციური კადრების მომზადებაში.²

შალვა ყარაშინის ძე ჩხეტია დაიბადა 1899 წლის 10 აგვისტოს ზუგდიდის მაზრის სოფელ კორცხელში, ხელმოკლე ოჯახში. დაწყებითი განათლება მიიღო კორცხელის ერთკლასიან, დარჩენილს ორკლასიან და ზუგდიდის ექვსკლასიან საქალაქო სასწავლებლებში. შემდეგ სწავლა განაგრძო ქუთაისის გიმნაზიაში, სადაც თავი გამოიჩინა ნიჭიერებითა და შრომისმოყვარეობით. გიმნაზიის წარჩინებით ამთავრების შემდეგ, 1918 წელს ჩაირიცხა თბილისის ახლადგახსნილი უნივერსიტეტის სიბრძნისმეტყველების (ისტორია-ფილოლოგია) ფაკულტეტზე.

სამეცნიერო მუშაობა შ. ჩხეტიამ დაიწყო ჯერ კიდევ სტუდენტობის წლებში. პროფესორ ივანე ჯავახიშვილის სემინარებში, შემდგომ თბილისის სხვადასხვა სამეცნიერო-კვლევით დაწესებულებაში, ძირითადად საქართველოს ცენტრალურ სახელმწიფო საისტორიო არქივში (1924 წლიდან), სადაც მუშაობდა უფროს მეცნიერ თანამშრომლად, სწავლობდა საქართველოს და რუსეთის ისტორიის ამსახველ დოკუმენტებს, ეყუდებოდა დიპლომატიკას, პალეოგრაფიას, არქეოგრაფიას.³

1923 წელს შ. ჩხეტიამ დამთავრა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ისტორია-ფილოლოგიის ფაკულტეტი ისტორიკოსის სპეციალობით. მის სადიპლომო ნაშრომს "პოლიტიკური ვითარება საქართველოში XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში და ერეკლე II" მაღალი შეფასება მიეცა მისმა ხელმძღვანელმა, პროფესორმა ივ. ჯავახიშვილმა.⁴

ამ დროიდან მოყოლებული საციცხლის უკანასკნელ დღემდე პროფესორი შ. ჩხეტია ერთვოდა და დაუღალავად უმსახურებდა ქართველი ხალხის წარსულის მეცნიერულად შესწავლის საქმეს, როგორც ისტორიკოსი, მკვლევარი, პედაგოგი, არქეოგრაფი. მისი სამეცნიერო-კვლევითი და პედაგოგიურ-აღმზრდელი მუშაობის სარბიელი სხვადასხვა დროს იყო საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმი, კავკასიისმცოდნეობის ინსტიტუტი, მარქსიზმ-ლენინიზმის ინსტიტუტის საქართველოს ფილიალი, ა. პუშკინის სახელობის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტი, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ივ. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტი, საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოსთან არსებული მთავარი საარქივო სამმართველო.

1934 წელს განათლების სახალხო კომისარიატის საკვალიფიკაციო კომისიამ შ. ჩხეტიას დაუმტკიცა დოცენტის (უფროსი მეცნიერი თანამშრომელი) წოდება, ხოლო 1940 წელს ქ. მოსკოვში სსრ კავშირის მეცნიერებათა აკადემიის ისტორიის ინსტიტუტში წარმატებით დაიცვა სადოქტორო დისერტაცია ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო შრომის ხარისხის მოსაპოვებლად. მომდევნო წელს უმაღლესმა საატესტაციო კომისიამ დაუმტკიცა ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხი.⁶

55 წლის განმავლობაში იმუშავა შ. ჩხეტიამ საქართველოს საარქივო დაწესებულებებში. 1924-1936 წლებში იგი იყო საქართველოს საარქივო სამმართველოს ინსპექტორი, ხაინსპექტორი, სარეგანიზაციო, სამეცნიერო-მეთოდური, არქივმეცნიერების განყოფილების გამგე, ხოლო 1944-1978 წლებში საქართველოს მინისტრთა საბჭოსთან არსებული მთავარი საარქივო სამმართველოს სამეცნიერო-საგამომცემლო განყოფილების უფროსი, პერიოდული ორგანოების "საისტორიო მოამბისა" და "სამეცნიერო-საინფორმაციო ბიულეტენის" თანარედაქტორი, სარედაქციო კოლეგიისა და სამეცნიერო საბჭოს წევრი.⁷

განსაკუთრებით გამორჩეულია მეცნიერის ღვაწლი წყაროთმცოდნეობის, არქეოგრაფიის, ქართული საისტორიო წყაროების კრიტიკულად შესწავლასა და მეცნიერულ პუბლიკაციაში. როგორც მკვლევარს, ახასიათებდა წყაროების ფაქტების ღრმა ანალიზი, მეცნიერული კრიოლისინისებრება და ობიექტური დასკვნები. მისი გამოკვლევები შესრულებულია მაღალ დონეზე და მნიშვნელოვანი წვლილია ქართულ ისტორიოგრაფიაში.

საქართველოს ისტორიის დოკუმენტური პუბლიკაცია - ეს უაღრესად შრომატევადი და დიდად საჭირო

საქმანა მ. ჩხეტიამ დაიწყო ვერ კიდევ თავისი სამეცნიერო მოღვაწეობის დასაწყისში, გამოაქვეყნა შრავალი პრელსარისზოვანი ისტორიული საბუთი სათანადო კომენტარებითა და სამეცნიერო აპარატით. 1925 წელს გამოსცა შუასაუკუნეთა ხანის მნიშვნელოვანი ძეგლი "წილკნელის სარგოს ვარიეების წიგნი 1669 წლისა", 1927 წელს "შეის რუსეთის დიდმხრობილური პოლიტიკის ნიმუში განათლების დარგში", ხოლო 1930 წელს პროფესორ მ. პოლივერტოვან ერიად - დოკუმენტების კრებული "1917 წლის რუსეთის რევოლუცია". 1936 წელს მ. ჩხეტისა რეაქტობითა და მონაწილეობით გამოვიდა დოკუმენტური კრებული "მასალები სათამაშნი მრეწველობის ისტორიისათვის საქართველოში", ხოლო 1950 წლიდან მისივე რედაქტორობითა და მონაწილეობით დაიწყო გამოცემა სერიალური კრებულის "დოკუმენტები საქართველოს ისტორიისათვის" (გამოვიდა ორი ტომი) და მრავალი სხვა.⁸

პროფესორ მ. ჩხეტისა ნაშრომები ეძღვნება საქართველოს ისტორიის ისეთ აქტუალურ პრობლემებს, როგორც არის გვიანფიდალური საქართველოს პოლიტიკური და სოციალურ-ეკონომიკური განვითარება, თბილისის ისტორია, კლასიზმი ბრძოლა, ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა და საზოგადოებრივი აზროვნების ისტორია, კაპიტალიზმის გენეზისი, საქართველოში ბურჟუაზიული რევოლუციის წინამძღვრები, განსაკუთრებით საგლეხო რევოლუციის მომზადება, ბრძოლა მის განსახორციელებლად, საქართველოს ურთიერთობა რუსეთთან და ა.შ.

საქართველოში ბურჟუაზიული კულტურის გენეზისის შესწავლა იყო ამ ფართო საკვლევ-საბუთო მუშაობის ნაწილი, რომელიც განახორციელა მ. ჩხეტამ, საზოგადოდ, კაპიტალიზმურ ურთიერთობათა ჩასახვის, აღმოცენება-განვითარებისა და დამკვიდრების შესასწავლად. საერთოდ, ძველ ფეოდალურ-ბატონყმურ ურთიერთობათა რღვევისა და მის ნაცვლად ახალ, ბურჟუაზიულ-კაპიტალიზმურ ურთიერთობათა გაჩენის ამ მტვლ მნიშვნელოვან, გარდამავალ პერიოდს მეცნიერმა დაუთმო ძალიანად ყურადღება თავის საბუთით მოღვაწეობაში და მრავალი საგლისხმოდ გამოკვლევა მოუძღვნა. ამ ნაშრომებში, რომელთა შორის საჭიროა გამოიყოს "გლეხთა აჯანყება სამეგრელოში 1863 წელს", "ბრძოლა საგლეხო რევოლუციის ირგვლივ აღმოსავლეთ საქართველოში", "საგლეხო რევოლუციის ისტორიისათვის საქართველოში", "დიმიტრი ყიფიანის და საგლეხო რევოლუცია", "გლეხთა მოძრაობა გურიაში 1862 წელს", "საქართველო ბურჟუაზიული რევოლუციის ხანაში", ავტორი ეხება XIX საუკუნის 50-70-ანი წლების საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკურ მდგომარეობას, ბურჟუაზიული რევოლუციის მომზადება-განხორციელებას და სხვა უმნიშვნელოვანეს პრობლემებს. ავტორი ფართოდ იყენებს მდიდარ საარქივო მასალას, რაც შესაძლებლობას აძლევს წარმატებით გადაჭრას მის წინაშე მდგარი ამოცანა - ყოველმხრივ გააშუქოს საკითხები, წამოაყენოს საყურადღებო დებულებები, გააკეთოს სწორი დასკვნები.⁹

თავის ნაშრომებში მეცნიერმა დიდი ყურადღება დაუთმო რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის შესწავლას. თვის გაშუქებისას მკვლევარი ყოველმხრივ განიხილავს საქართველოს რუსეთთან შერტობის პოლიტიკურ აქტს და ამ ორ ქვეყანას შორის შუამდევ ნამოყვალბული ურთიერთობის ისტორიას, ობიექტურად აფასებს მოვლენებს, განსაკუთრებით ამხვილვს ყურადღებას მუფის რუსეთის კოლინიური და რუსიფიკატორული პოლიტიკის, ხალხის სოციალურ-ეკონომიკური პირობების გაუარესებისა და უსუფლებო მდგომარეობის, ამ პოლიტიკის წინააღმდეგ ქართველი ხალხის შუუპიარნი ბრძოლის, ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის გაძლიერების წყენებაზე.

ამ ნაშრომებიდან აღსანიშნავია "აღმინისტრაციული რევოლუცია საქართველოში 1840 წელს" (1945), "რუსული მმართველობის ისტესტ საქართველოში (1801-1864)" ორ ნაწილიად (1940-1944), "საქართველოს რუსეთთან შერტობის ისტორიული წინამძღვრები" (1955) და სხვები.¹⁰

მეცნიერმა დიდადლი საარქივო მასალების გამოყენებით ღრმად და საფუძვლიანად შეისწავლა XIX საუკუნის თბილისის ისტორია, მისი ტერიტორია, მოსახლეობა, საფარბიყო-საქარხნო და ხელოსნური წარმოება, მეურნეობა, ეკურობა, კეთილმოწყობა, ამქრების მდგომარეობა, აღმინისტრაციული, სახელმწიფო, კულტურულ-საგანმანათლებლო დაწესებულებები, ძველი ყოფა, მოსახლეობის ადით-წესები, ხე-ჩეუელებანი და ა.შ. თავის ფუნდამენტურ გამოკვლევებში "თბილისის ისტორიისათვის" (1937), "თბილისი XIX საუკუნეში" (რუსულ ენაზე, 1942), "თბილისი თავისი ისტორიის გარეგანგებ" ავტორმა დაბევეითებით დაასაბუთა თავისი მოსაზრება, რომ თბილისი, მისი ეკონომიკისა და კულტურის სფეროში ვერ კიდევ შემორჩენილი ფეოდალური გაღმონაშობის მოუხდავად, გასული საუკუნის 50-60-იანი წლებიდან თანდათანობით იქცეოდა ბურჟუაზიულ ქალაქად და, რაც მთავარია, ეს პროცესი განუხრელად ვითარდებოდა მომდევნო წლებშიც.¹¹

ამ ბუბლიკაციებმა გაამდიდრეს ქართული საისტორიო მეცნიერება. ისინი ფართოდ შევიდა სამეცნიერო ბრუნვაში და ღიდ დახმარებას უწყვენ მკვლევარებს.

პროფესორ მ. ჩხეტისა ნაყოფიერი საქმიანობა ისტორიული წყაროების ბუბლიკაციის დარგში უშუალოდ დაკავშირებულია მის ხანგრძლივ პრაქტიკულ მოღვაწეობასთან სახელმწიფო არქივებში. იგი საარქივო დარგის ერთ-ერთ თვალსაჩინო ორგანიზატორად და სპეციალისტად ითვლებოდა არა მარტო საქართველოში, არამედ სსრ კავშირშიც.¹²

როგორც თვითონ მ. ჩხეტია აღნიშნავს, დიდი ინტერესი საარქივო საქმისადმი მას ალუბრა ივანე ჯავახიშვილის ლექციებმა, სემინარებმა და რჩევა-ღარციებებმა.¹³

სწორედ ამიტომ დაიწყო მუშაობა ცენტრარქივებში, რომ ვაღრმავებინა თავისი ცოდნა ქართულ წყაროთმცოდნეობაში, პლეოგრაფიასა და დიპლომატიკაში მას შუამდევ, რაც ეს დისციპლინები შეისწავლა უნივერსიტეტში ივ. ჯავახიშვილის ლექციების მოსმენისა და მისივე სემინარული მუვადინების ღროს.¹⁴

განსაკუთრებით აღსანიშნავია ის დიდი დევალი, რომელიც მეცნიერმა გასწია საარქივო დარგის განვითარებაში, ადვილებზე საარქივო ორგანიზების ქსელის შექმნაში, არქივთმცოდნეობისა და არქივრეალების პრონციკების შემუშავებაში, საისტორიო-საარქივო კურსების, წრეების და სხვათა მოწყობასა და ორგანიზაციაში, რუსეთში გადატანილი ქართული

დოკუმენტების სამშობლოში დაბრუნებაში, საარქივო მასალების მოწესრიგება-სისტემატიზაციაში, აღრიცხვაში, საიმედო დაცვაში და გამოყენებაში.¹⁵

მეცნიერის თაოსნობითა და ძალისხმევით საარქივო მშენებლობის პირველ პერიოდში დაღუპვას გადარა არაერთი საარქივო ფონდი და კოლექცია. კერძოდ, მისი თაოსნობით 1925 წელს მოსკოვისა და ლენინგრადის სიბეჭდოსაკაცებთან საქართველოში ჩამოიტანეს მრავალი ძველი ქართული საბუთი და ხელნაწერი. მრავალი წინააღმდეგობის გადალახვა მოუხდა შ. ჩხეტიას ამ ძეგლად რთული და პასუხსაგები დაავლების შესასრულებლად, მაგრამ მისმა ენერგიამ და ძალისხმევამ, თავდადება და სიყვარულმა ქართველი ხალხის ისტორიული წარსულისადმი თავისი გაიტანა: შუბლ-დაურწმუნების ლენინგრადის საჯარო ბიბლიოთეკის დირექტორი, აკადემიკოსი ნიკო მარი და რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის სწავლული მდივანი, აკადემიკოსი სერგეი ოლდენბურგი ქართულ სიბეჭდეთა სამშობლოში დაბრუნების აუცილებლობაში. კერძოდ, შ. ჩხეტიამ მათთან საუბრისას ყურადღება გაამახვილა ორ არსებით ვარემოებაზე: პირველი – ქართული სიბეჭდური საქართველოდან წაღებულია და რუსეთის საგანძურებში შესულია არა იმ ზეობა და წესებით, რომლებიც მიღებულია ცივილიზებულ ქვეყნებში, მეორე მოხელეები, რომლებიც ცარიზმის დროს საქართველოში მასხრობდნენ ან დროებით აქ იმყოფებოდნენ, საქართველოს თვლიდნენ რუსეთის კოლონიად, ბოროტად იყენებდნენ თავიანთ უფლებებს. იმედგანე ისტორიული მნიშვნელობის ნივთებს, მათ შორის ძველ ხელნაწერებსა და საბუთებს, ვამოქონდით ასინდ ეკლესია-მონასტრებიდან თუ კერძო ოჯახებიდან, ყოველგვარი წესის დაუცველად, მუქთად ან ჩალის ფასად ავზაინდნენ მატროპოლიაში ანგარებისა თუ სახელის მოხვეჭის მიზნით. ფაქტობრივად ეს ნივთები საქართველოდან წაღებულია ძალმომრეების გზით.

მეორე ვარემოება ის არის, რომ ოქტომბრის რევოლუციამ რუსეთის იმპერიაში შემავალი და ცარიზმის მიერ დანაგრეული ხალხები, მათ შორის ქართველი ერიც, გაათავისუფლა, აღუთქვა ყოველგვარი დახმარება და ხელის შეწყობის ეროვნული კულტურის აღორძინება-განვითარებაში. ქართველებსაც სურთ ისარგებლონ ოქტომბრის რევოლუციის მონაბოგრობით, – განუცხადა ახალგაზრდა მეცნიერმა შ. ჩხეტიამ მსოფლიო ავტორიტეტის ქართველებს, აკადემიკოსებს ნ. მარსა და ს. ოლდენბურგს.¹⁶

ეტყობოდა ეს მოსაზრებები ნ. მარსა ანგარიშგასაწევად მიიჩნია და ქართველ არქივისტს კითხვა: აკაკი შინისა და კორნელი კეკელიძის პირი ვიცი, იგანე ჯავახიშვილი რა აზრის არის ამ საკითხზე? შ. ჩხეტიამ მოასწენა, რომ იგანე ჯავახიშვილი დიდად არის დაინტერესებული მეცნიერული მუშაობის უკეთ დაწყებითა და წარმართებით, რომ იგანე მასხალა, რომელიც კი საქართველოს ისტორიას შეეხება, უფრო ადეკვატად ხელმისაწვდომი იყოს და ამ მიზნით თბილისში ინახებოდეს.¹⁷

ლენინგრადის საჯარო ბიბლიოთეკიდან და საახლო მუზეუმებიდან შ. ჩხეტიამ წამოიღო ქართული ხელნაწერები, მათ შორის ვახუშტი ბაგრატიონის შრომები-საქართველოს ისტორია და გეოგრაფია რუკებით (ატლასითურთ).¹⁸

ლენინგრადის სიბეჭდოსაკაცებიდან მიღებული ქართული ხელნაწერებით შ. ჩხეტიამ ჩაივდა მოსკოვს, შეურთა მათ იქ ქართველი ხელნაწერები და გამოქვეყნა თბილისში.

ქართული საზოგადოებრიობა კაცყოფილებით შეხვდა ეროვნული საგანძურის სამშობლოში დაბრუნებას. “მამათყვეცი იგანე ჯავახიშვილის ჩამოიტანილი მასალების შესახებ, – იგონებდა შ. ჩხეტიამ. – მან მოისურვა პირადად ენახოს მასალები და მეორე დღეს მობრძანდა ცენტრარქივში. იგი, ჯავახიშვილმა გულდასმით გადაათვალიერა ყველა ხელნაწერი და საბუთი, განსაკუთრებით შეჩერდა ვახუშტის ავტოგრაფზე და თქვა: “გაოცრებას იწვევს არა მარტო ის, რომ ვახუშტი იმ დროისათვის გასაოცარ ცოდნას იჩენდა საქართველოს ისტორიასა და გეოგრაფიაში, არამედ ისიც, რომ ის ავტოდობის წლებში, ფრიად არახელსაყრელ პირობებში, პოულობდა დროსა და ენერჯიას თავდადებული შრომისათვის, რათა პირველი წყაროები შეეკრიბა და მათ საფუძველზე მოეცა ჩვენი ქვეყნის წარსულის შესახებ მეცნიერულ აღწერილობა. არსად და არავის მანამდე არ მოუცია ჩვენი ქვეყნის ბუნების, მოსახლეობისა და ეკონომიური მდგომარეობის ისეთი სიერცე-სიღრმის ვარაუდი და დახასიათება, როგორც ეს არის ვახუშტის შრომებში. დაუკვირდით, როგორ წერილი და იმავე დროს განკველილი ხელისათვის იტანდა არის ეს შრომები დაწერილი. არც ერთი გამოხატული სიტყვა (გამონაკლისის გარდა) თქვენ იქ ვერ შეხვდებით. რაოდენი ნებისყოფა და მოთმინება იყო საკირო ამისათვის. სრულიად აუცილებელია უმოკლეს დროში განხორციელდეს ვახუშტის ყველა შრომის მთლიანი მეცნიერული გამოცემა.”¹⁸

ამის იგი, ჯავახიშვილი, სამწუხაროდ, ვერ მოესწრო. ეს დიდი, საშვილიშვილო საქმე გაკეთა მისმა მოწაფემ, აკადემიკოსმა სავუხიშვილმა, რომელმაც 1973 წელს გამოსცა ვახუშტის ყველა შრომა ვრცელი საბეჭდო აპარატით (წინასიტყვა, შესავალი, ტექსტოლოგიური გამოკლევა, ლექსიკონი და საძიებლები).¹⁹

თვალსაჩინო ამავე დანსლი შ. ჩხეტიამ საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში განხეული სივლე-გუგერებისა და სხვა ძვირფასი მასალების საბოლოო განადგურებისაგან დაცვას, შეკრებს, სისტემატიზაციას და არქივოსაკაცებში მოათავსებას. მან სხვა სახელოვან მამულიშვილებთან ერთად საქართველოს ბევრი კუთხე (იმერეთი, გურია, სამეგრელო, აჭარა და ა.შ.) შემოიარა ისტორიული დოკუმენტების – ე.წ. “საარქივო ნაშთების” შესავაროებლად და სახელმწიფო არქივებში ჩასაბარებლად.

შ. ჩხეტიამ მნიშვნელოვანი მუშაობა გასწია აჭარაში საარქივო საქმის განვითარებისა და აჭარის განათლების სახალხო კომისარიატთან სიბეჭდეთა დაცვის სექციის შესაქმნელად. ამ მიზნით იგი 1924 წლის დეკემბერში მივიღებულ იყო აჭარაში. 1924 წლის 19 დეკემბერს შ. ჩხეტიამ მოთმინად წერდა ცენტრარქივის გამგეს სარგის კაკაბაძეს აჭარაში არქივების საუკლავო მდგომარეობის შესახებ: “არქივების დოკუმენტები სხვადასხვა დაწესებულების მიერ, განათლების კომისარიატის ნებადართოვლად იყიდებოდა და იყიებდა ახლაც, როგორც გასახვევი მასალა ფულით. ასე, მაგალითად, სპარსეთში ახლობელ წარსულში გაუყვიდიათ რამდენიმე ათასი ფული არქივი. ხშირად შეხვდებოდა ადამიანი ძველ საქმებს, რომლებსაც პარკებად ხმარობენ გაჭრები.”²⁰

აფილტვებზე ღრმად და საფუძვლიანად შესწავლა შ. ჩხეტიამ არქივების მფლობარობა, განახორციელა პრაქტიკული ღონისძიებები მათ წესრიგში მოსაყვანად, სათანადო კადრების შესარჩევად, მონაწილეობა მიიღო აჭარის განაოლების სახლხო კომისარიატის კოლეჯის მუშაობაში, რომლის გადაწყვეტილებით კომისარიატთან პრაქტიკულად შეიქმნა სიხლეუა დაცვის სექცია, დაინიშნა არქივის აფილტვი.²¹

შ. ჩხეტია აქტიურად მონაწილეობდა მოსკოვში, ხარკოვში, ბაქოში, თბილისსა და სხვა ქალაქებში გამართულ ისტორიკოს-არქეოსტია ცრილობებში, თათბირებსა და კონფერენციების მუშაობაში. თავის მოხსენებსა და გამოხვლებში პართული ისტორიკოს-არქეოსტია შეეცნო რუსულენოვანი ისტორიული ხილდმით იმპეტრუობით განიხილავდა საარქივო საქმის აქტუალურ თორულ და პრაქტიკულ საკითხებს.

1925 წელს საქართველის ცენტრარქივმა შ. ჩხეტია მიაკვლინა მოსკოვში რუსეთის საბჭოთა ფედერაციული სოციალისტური რესპუბლიკის ისტორიკოს-არქეოსტია პირველ ცრილობაზე, სადაც გამოვიდა მოხსენებით თმაზე "სარქივო საქმე საქართველოში"; დაესწრო მოკავშირე რესპუბლიკათა არქივების წარმომადგენელთა თათბირს (1925 წლის 14-20 მარტი), როგორც საქართველოს დელეგატი, მონაწილეობა მიიღო საკავშირო საარქივო ორგანოს შექმნის პროცესის განხილვაში.²²

1926 წელს შ. ჩხეტია მიწვეული იყო ხარკოვში უკრაინის ისტორიკოს-არქეოსტია პირველ ცრილობაზე, წაითხა მოხსენება - "სარქივო მშენებლობა საქართველოში". 1929 წელს დაესწრო რუსეთის ფედერაციის ისტორიკოს-არქეოსტია მორე ცრილობას მოსკოვში და ამირკაკასის მოკავშირე რესპუბლიკის საარქივო სამმართველოს წარმომადგენელთა თათბირს ბაქოში. 1932 წელს მონაწილეობდა ქ. მოსკოვში გამართულ ვარნიტოს (სსრ კავშირის სოციალისტური მშენებლობისათვის ხელშესაწობად შექმნილი მეცნიერებისა და ტექნიკის მუშაობა საკავშირო ასოციაცია) II ცრილობის მუშაობაში.

1969 წელს თბილისში, ხელნაწერთა ინსტიტუტის ინიციატებით ჩატარდა საკავშირო არქეოგრაფიული კონფერენცია, რომლის მუშაობაში მონაწილეობდნენ საქართველოს, რუსეთის ფედერაციის, უკრაინის, სომხეთისა და აზრბაიჯანის არქეოგრაფები. კონფერენციასზე პროფ. შ. ჩხეტიამ წარადგინა მოხსენება-საქართველოში არქეოგრაფიის განვითარების მართად ეტაპებზე.²³

შ. ჩხეტიას არის არქეომცოდნეობის დარგში ქართულ ენაზე გამოქვეყნებული პირველი შრომების ავტორი. მის კლამს ეკუთვნის მრავალი საყურადღებო გამოკვლევა ქართულ, რუსულ, უკრაინულ და სომხურ ენებზე, მიღწეული საარქივო საქმის თეორიისა და პრაქტიკის აქტუალური პრობლემებისამებ.

ჯერ კიდევ 1926 წელს ჟურნალ "საქართველოს არქივში" გამოქვეყნდა მისი სტატია "სარქივო მშენებლობის მართად საკითხები უკრაინაში", ხოლო მომდევნო წელს კი თორიული ხასიათის ნაშრომი "არქეომცოდნეობის შესავალი", რომელშიც გაშუქებულია საარქივო საქმის თეორიისა და პრაქტიკის შემდეგი აქტუალური საკითხები: 1. არქივის განვითარების ეტაპები. 2. ცნება არქივი და მისი ევოლუცია. 3. არქეომცოდნეობა და მისი განვითარება. 4. საარქივო სწავლა-განვითარება. 5. საარქივო ტერმინოლოგია. 6. საარქივო ლიტერატურა და კანონმდებლობა.

1928 წელს ცალკე წიგნად გამოვიდა შ. ჩხეტიას ნარკვევი "არქივები და საარქივო საქმე ძველ აღმოსავლეთში, ძველ კლასიკურ ქვეყნებში, მუსლიმანურ აღმოსავლეთსა და დასავლეთ ევროპაში". ამ ნაშრომების სახით საქართველოს საარქივო დაწესებულებათა კარგება მიიღეს მშობლიურ ენაზე დაწერილი სახელმძღვანელოები, რითაც დადურ შეწყწო ხელი შესაგრობო კადრების მომზადებასა და ეკავილიკაციის ამაღლებას. მართლაც, ორივე ეს წიგნი დღესაც გამოიყენება სახელმძღვანელოდ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ისტორიის ფაკულტეტზე და საარქივო კურსებზე საარქივო საქმის თეორიისა და პრაქტიკის შესასწავლად.²⁴

მშობლიურ ენაზე საარქივო ლიტერატურის შექმნის საქმე, რომელიც ჩვენში ერთ-ერთმა პირველმა შ. ჩხეტიამ ნაწიწყო, შემდეგში განაგრძო ჟურნალმა "სარქივო საქმე". მასში მეცნიერმა სხვადასხვა დროს გამოქვეყნა ნაშრომები: "საისტორიო მასალების აღწერილობათა სისტემები", "საქართველოს დოკუმენტური სიმდიდრის გამოყენება სოციალისტურ მშენებლობაში", "თანამდროვე არქეომცოდნეობის მართადი პრინციპები და მეთოდები", "სარქივო მშენებლობა და საარქივო ფორმტი საქართველოში", "საქართველოს საარქივო კოდექსი" და ა.შ.²⁵

1958-1989 წლებში გამოდიოდა საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოსთან არსებული მთავარი საარქივო სამმართველოს (ახლა საქართველოს საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტი) პერიოდული ორგანო - "საქეონირო-საინფორმაციო ბიულეტენი", რომელშიც შუქვებულია საარქივო საქმის თეორიისა და მეთოდის საკითხები. ამ ორგანოში გამოქვეყნდა შ. ჩხეტიას მიედი რიგი ნაშრომები, მათ შორის "არქეომცოდნეობა, მისი საგანი, ამოცანები და მიზნები" (რუსულ ენაზე) და "დოკუმენტაცია და დოკუმენტთა ბრუნვა" (რუსულ ენაზე). ესენი ავტორის მიერ გათვალისწინებული სახელმძღვანელოს "საბჭოთა არქეომცოდნეობის საფუძვლების" თავებია, რომელიც ნაწილი დაიბეჭდა მოსკოვში სამეცნიერო ჟურნალში "უპრობის არხივივედენია"²⁶ და სომხეთის მთავარი საარქივო სამმართველოს "ბიულეტენში". ამ ნაშრომმა სსრ კავშირის ცნობილი ისტორიკოსებისა და არქეოსტების დიდი ინტერესი გამოიწვია.

1959 წელს სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოსთან არსებულმა მთავარმა საარქივო სამმართველომ მოსკოვში მაწყო ამ ნაშრომის საჯარო განხილვა, რომელშიც მონაწილეობდნენ მთავარი საარქივო სამმართველოსა და მოკავშირე რესპუბლიკების საარქივო დარგის თვალსაწირო სპეციალისტები, მოსკოვის საისტორიო-სარქივო სახელმწიფო ინსტიტუტის პროფესორ-მასწავლებლები. ცნობილი ისტორიკოსებმა და არქეოსტებმა ი. ნაზიმმა, ე. ბუკატინმა, ე. ევლოხოვეცკამ, ა. კუზნეცოვამ და ვცაპლინმა მართადად დადებითი შეფასება მისცეს ქართველი მეცნიერის ნაშრომს, აღნიშნეს, რომ იგი სარგებლობას მოუტანს საარქივო დარგის სპეციალისტებს, სტუდენტებს. ამასთან ავტორს მოითითეს ხარგებებზე, უხუტობაზე და ა.შ. მათი აზრით, ნაშრომს სასტირობოდა სარედაქციო დახვეწა და ზოგიერთი კორექტივის შეტანა.²⁷

თუ რამდენად დიდად ავტორიტეტული იყო პროფესორ შ. ჩხეტიას სახელი ყოფილი სსრ კავშირის მეცნიერული საზოგადოებრიობის წრეებში, ჩანს სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოსთან არსებული მთავარი საარქივო სამმართველოს სამეცნიერო ფუნქციონარულმა "კოპროსი არხივოვლებმა" (1961 წლის № 4) დაბეჭდილი სარედაქციო წერილიდან, რომელშიც, კერძოდ, ნათქვამია: "თავის ხანგრძლივი სამეცნიერო მოღვაწეობის მანძილზე პროფესორმა შ. ჩხეტამ გაამდიდრა საისტორიო მეცნიერება და არქეოთმოცოდნობა ძვირფასი ნაშრომებით, რომლებსაც მნიშვნელოვანი თეორიული და პრაქტიკული ღირებულება აქვთ. მისი თეორიული შრომები არქეოთმოცოდნობის, კერძოდ, არქეოგრაფიის დარგში, ქართულ ენაზე გამოქვეყნებული პირველი გამოკვლევებია".²⁸

შ. ჩხეტამ დიდი როლი შეასრულა საარქივო სამსახურის ჩაზით სამეცნიერო-საენობარო ხასიათის მეგზურების მოშაადებასა და გამოცემაში.

1947 წელს მისი მონაწილეობით (ა. იოვიტსთან ერთად) გამოიცა "საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივის მეგზური" რუსულ ენაზე, რომელშიც შეტანილია საისტორიო არქივში დაცული 704 ფონდი და 7 კოლექცია – ქართული, თურული, სპარსული, თურქული და სომხური საბუთები. მეგზურში მოცემულია არქივის ისტორია, მასში დაცული თითოეული ფონდისა და კოლექციის დახასიათება, გახსნილია მათი შინაარსი და ნაწევრები ფონდების მოცულობა. მეგზურის მეორე შეცვლები და დაზუსტებული გამოცემა დაისტამბა 1976 წელს. მეგზურის მოშაადებაში შ. ჩხეტიასთან ერთად მონაწილეობდნენ დ. მანგალაძე, ს. ლევიშვილი და სხვები.

1948 წელს შ. ჩხეტიას მონაწილეობით (ს. მაღალკელიძისთან ერთად) გამოიცა ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის ცენტრალური სახელმწიფო არქივის (დღეს საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი) ასეთივე მეგზური, რომელშიც შეტანილია 456 ფონდის დახასიათება. მასაც დართული აქვს სათანადო აპარატი – შესავალი და საძიებლები. 1953 წელს მისივე მონაწილეობით (ა. იოვიტსთან ერთად) გამოიცა "ქართველი შრომის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ფონდის აღწერა", რომელშიც მოცემულია საზოგადოების ისტორია, ფონდის მასალების აღწერა და ვრცელი მიბლიოგრაფია.

შ. ჩხეტიას მიმუშევრებელი შრომა აქვს გაწეული ქართველი მწერლების, მეცნიერებისა და საზოგადო მოღვაწეების ცხოვრებისა და შემოქმედების შესწავლაში. კერძოდ, ჰეციალური ნაშრომები მიუძღვნა ნიკოლოზ ბარათაშვილის, დიმიტრი ყოფიანის, ირაიდონ ევლოშვილის, ივანე ჯავახიშვილის, ნიკოლოზ ბერძენიშვილისა და სხვათა ცხოვრება-მოღვაწეობის შესწავლას.

1945 წელს გამოცემულ სექლტანთან წიგნში "ნიკოლოზ ბარათაშვილი" (რედაქტორი აკად. გ. ლეონიძე) შ. ჩხეტია აპოეტის მრავალი მანამდე უცნობი ავტორებისა და ლოკუტრტი გამოაქვეყნა და მასზე დაამყარებინა ახალი შუკი მოპოვინა დიდი პოეტის ცხოვრებასა და მოღვაწეობას. წიგნში მოთავსებულია ავტორის გამოკვლევა "ადმინისტრაციული რეფორმა საქართველოში 5. ბარათაშვილის დროს".

გამოჩენილი ქართველი საზოგადო მოღვაწის, პუბლიცისტის, ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ერთ-ერთი მესვეურის დიმიტრი ყოფიანის ცხოვრებისა და შემოქმედების გაშუქებაში შ. ჩხეტია მიუძღვნა მთელი რიგი ნაშრომები: "დიმიტრი ყოფიანი" (რუსულ ენაზე), 1949, "მასალები დიმიტრი ყოფიანის მკვლელობაზე" (1947), "დიმიტრი ყოფიანი და საგლეხო რეფორმა" (1950), "ფეხაზეთის სამთავროს გაუქმების საკითხი და დეფიანია" (1963). მათში გამოქმეულია დიდი ეროვნული მოღვაწის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის მთავარი მომენტები, შეფასებულია მისი როლი და მნიშვნელობა XIX საუკუნის საქართველოს საზოგადოებრივ და სახელმწიფოებრივ ცხოვრებაში, ქართული კულტურის დაცვასა და ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობაში, საგლეხო რეფორმის მოშაადებაში. ნაშრომი "მასალები დიმიტრი ყოფიანის მკვლელობაზე" ამოწურავს წარმოადგენას გეაბლეს ამ დიდი ეროვნული მოღვაწის ცხოვრება – საქმიანობის უკანასკნელ პერიოდსა და მის ვერაგულ მკვლელობაზე.²⁹

1939 წელს გამოვიდა შ. ჩხეტიას წიგნი "ისტორიული საბუთები ირაიდონ ევლოშვილის შესახებ", რომელშიც ლოკუტრტებზე დაფრდნობით გამოქმეულია მრავალი ნაკლებად ცნობილი ან სრულიად უცნობი ფაქტი ირ. ევლოშვილის ცხოვრება-მოღვაწეობიდან.

პროფესორი შ. ჩხეტია, როგორც აღინაშნა, დიდი ქართველი მეცნიერის, აკადემიკოს ივანე ჯავახიშვილის მოწაფე იყო. მისი ხელმძღვანელობით და მზრუნველობით ჩამოყალიბდა როგორც მეცნიერი, პედაგოგი და საზოგადო მოღვაწე. ამიტომ გასაგებია ის ღრმა პატივისცემა და სიყვარული, რომელსაც შ. ჩხეტია ატარებდა სახელოვანი მასწავლებლისადმი.

აკად. ივ. ჯავახიშვილის ხსოვნისადმი მიძღვნილი შ. ჩხეტიას ნარკვევები "ივანე ჯავახიშვილი – დიდი მეცნიერი და საზოგადო მოღვაწე", "ივანე ჯავახიშვილი – თბილისის უნივერსიტეტის ბურჯი", "სამშობლოს დიდი მოამბე", "მეცნიერი და მოქალაქე" და ა.შ. მათში მოცემულია ივ. ჯავახიშვილის, როგორც მეცნიერის, პედაგოგის, საზოგადო მოღვაწისა და მოქალაქის პორტრეტი.³⁰

მრავალმხრივ ნაყოფიერ სამეცნიერო-კვლევით მუშაობასთან ერთად გამოჩენილი ისტორიკოს-არქივისტი ეწეოდა ფრიად სასარგებლო სასწავლო-აღმზრდელობით მოღვაწეობას. 1932 წლიდან გარდაცვალებამდე კითხულობდა ლექციებს პედაგოგიურ ინსტიტუტებსა და უნივერსიტეტში.

1940 წლიდან შ. ჩხეტია მუშაობდა თბილისის ა.უ.შეინის სახელობის სახელმწიფო პედაგოგიურ ინსტიტუტში, სადაც განაგებდა სსრ კავშირის ხალხის ისტორიის კათედრას და კითხულობდა საქართველოს ისტორიის კურსს, ეყო სამეცნიერო საბჭოსა და ინსტიტუტის პერიოდული ანგარიშის – "შრომები" სარედაქციო კოლეგიის წევრი. თავის მსწავლებლს უწერდა საშობლოს წარსულისა და აწმყოს სიყვარულს. მზრუნველობასა და ყურადღებას არ აკლებდა ახალგაზრდა ისტორიკოს-პედაგოგების აღზრდის საქმეს, ხელმძღვანელობდა სტუდენტთა სამეცნიერო კულუბებს,

15. თბილისის ა. პუშკინის სახელობის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის "შრომები", ტ. 16, თბ., 1962, გვ. 111.
16. **შ. ჩხეტიანი**, სამშობლოს დიდი მოამაგე (მოგონება), "საისტორიო მოამბე" № 31-32, თბ., 1975, გვ. 10.
17. იქვე გვ. 11.
18. იქვე გვ. 13.
19. იქვე.
20. საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონ. 335, აღწ. 1, საქ. 11, ფურ. 139.
21. იქვე, ფურ. 137-139.
22. **შ. ჩხეტიანი**, სრულიად რუსეთის საარქივო მოღვაწეთა პირველი ყრილობა მოსკოვში, "საისტორიო მოამბე" № 1, თბ., 1925.
23. **ზ. შვანიძე**, დასახელებული შრომა, გვ. 109.
24. **ბ. ბანდოშინიშვილი, ბ. ბარბაქაძე, ი. ბუთრაშვილი, ი. სიხარულიძე**, დასახელებული შრომა, გვ. 491.
25. იქვე.
26. "Вопросы Архивоведения" (научно-информационный бюллетень), М., 1959, №3, стр. 57-66.
27. იქვე გვ. 60-66.
28. "Вопросы Архивоведения" (научно-информационный бюллетень), М., 1961, №4, стр. 101.
29. **ბ. ბანდოშინიშვილი, ბ. ბარბაქაძე, ი. ბუთრაშვილი, ი. სიხარულიძე**, დასახელებული შრომა, გვ. 488.
30. მკვლევარი, პედაგოგი, არქეოგრაფი (პროფესორ შ. ჩხეტიანს დაბადების 70 წლისთავის გამო), "სამეცნიერო-საინფორმაციო ბულეტენი" № 19-20, თბ., 1970, გვ. 119.
31. თბილისის ა. პუშკინის სახელობის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის "შრომები", ტ. 16, თბ., 1962, გვ. 112-113.
32. **ლ. ლომიძე**, აკადემიკოს ნიკო ბერძენიშვილის სახელობის პრემიის ლაურეატები, "საისტორიო მოამბე" № 63, 64, თბ. 1992, გვ. 155.
33. **ზ. შვანიძე**, დასახელებული შრომა, გვ. 111.

*

ქართული ენათმეცნიერების დაუღალავი მოღვაწე ილია მაისურაძის დაბადების 90 წლისთავი

ბარიონ სხივლაძე.

საქართველოს ლიტერატურისა და ხელოვნების
ცენტრალური სახელმწიფო არქივის მეცნიერი თანამშრომელი.

ცნობილ ქართველ ენათმეცნიერს, მკვლევარსა და საზოგადო მოღვაწეს ილია მაისურაძეს შეუსრულდა დაბადების 90 წელი.

"ჭაბუკობიდანვე მაინტერესებდა საზოგადოებრივ-კულტურული და საგანმანათლებლო საქმიანობა, - შინაშეადა იგი ავტობიოგრაფიაში. - ამიტომ სადაც კი მიხდებოდა ცხოვრება ან დროებით ყოფნა, ყველგან ვითხოვლობდი ლექციებს, მოხსენებებს, ვიანამშრომლობდი პრესაში, ვხელმძღვანელობდი ლიტერატურულ წრეებს, ვეხმარებოდი მუზეუმებს, ვაწვდი მწერალ-მოღვაწეთა საიუბილეო საღამოებს (მრავალთა შორის აღსანიშნავია აღ. ფრონელის, გ. ახალციხელის, ი. გვარამაძის, შ. თამარაშვილის, ქ. დათიკაშვილის საღამოები)"¹.

ილია მაისურაძემ თბილისის პედაგოგიური ინსტიტუტი დაამთავრა. ერთხანს მუშაობდა საჯარო ბიბლიოთეკაში, შემდეგ კი ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებლად ახალციხეში, ბათუმში, მცხეთასა და გორში.

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში დაიწვა ფილოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხი და მოღვაწეობა ჯერ სოხუმის პედაგოგიურ ინსტიტუტში განაგრძო, შემდეგ თბილისის ა. პუშკინის სახელობის პედაგოგიურ ინსტიტუტში, იყო კათედრის დოცენტი, კითხულობდა ლექციებს ქართული ენის მორფოლოგიაში, სინტაქსში, სტილისტიკაში და დიალექტოლოგიაში. შესაბამისად მისი სამეცნიერო-კვლევითი ხასიათის შრომები ეხებოდა ქართული ენის ლექსიკოლოგიის, დიალექტოლოგიის, ეტიმოლოგიისა და სტილისტიკის საკითხებს. მრავალრიცხოვან საგანზეთ თუ საფურნალო სტატიებშიც ამავე თემებისათვის, განსაკუთრებით კი ენის სინქნონის დაცვისა და შეტყველების კულტურის საკითხებისათვის აქვს შეთხვევითი ყურადღება მიქცეული.

წერილში "გაუფრთხილდით დედანას" მოსწავლე ახალგაზრდაობას საფუძვლიანად უხსნის ქართული ენის სიწმინდის დაცვის, სწორმეტყველების მნიშვნელობასა და აუცილებლობას.

"კარგი ჩაცმულობა, ძვირფასი სამკაული, მოძრაობა-მოქმედების მოზღვნილი მანერები მხოლოდ თვალს ახარებს, მაგრამ წარმოთქმული სწორი, ზრდილობიანი და აზრიანი სატყვეა კი ადამიანის მთელი არსების დამამშვენებელია. სწორმეტყველება ადამიანის კულტურულობის ერთი ძირითადი ნიშანია, პიროვნების ძვირფასი სამკაულია.

... პირველი, რაც კულტურულად შეტყვევდ ადამიანს მეთხოვება, ეს არის ენის სწორმინდის დაცვა, დაცვა იმ წინადადებათა ნორმებისა და ეროვნული ლექსიკური მარაგისა, რომელიც საყოველთაოდ აღიარებულია და ყველასათვის ესაყვება...

ქართული ენა ერთ-ერთი უძველესი, მდიდარი და განვითარებული ენაა მსოფლიოში...

ქართულ ხალხში ყოველთვის ძვირად ფასობდა გამართული და წესიერი სიტყვა-პასუხი. გავისხვით, რა დიდი სტრუქტურა და მოწინებით ეცხრობოდა ჩვენი ხალხი გამოჩინულ მთხრობლებს, "ენაწყლიან" ადამიანებს, მასწავლებლებს, მწიგნობრებს. საჯარო ყრილობა-შეკრებებსა და გართობა-დღეობებში პირველი ადგილი ყოველთვის იმ დარბაისელ ადამიანს ეთმობოდათ, რომელთაც სახონად შევებით ვაღმოვცით დამსწრეთა საერთო გულისთვის, წარმოუწყობთ მოხდელი სადღეგრძელოები, ელაპარაკათ თავადქურლად, ბრძნულად და გარემოების შესაბამისად. მათ უთუოდ არცაე ქორდად შეგებულნი უდროოდ წაიშოცდნოდათ, შეუსაბამო სიტყვების დიდი ზიანი ... ყველასათვის ცნადა, მართლაც, რა განუზომელი ქმნილია ძალა აქვს ცოცხალ, სწორ ზეპირმეტყველებას ...

რამდენადაც ძლიერია, სწორი და გამართული სიტყვის ზემოქმედებით ძალა, იმდენადვე პირდაპირ აუტანელი და მამხრნა ცუდმეტყველება, რომელსაც ზოგიერთი უცოდნარი და უსახულისმგებელი ადამიანი ამჟღავნებს. იგი ლაპარაკობს ასწულად, გაუგებრად, უღამაზოდ და უაზრად. სწორედ ამგვარ ჩლუნგ და უხეირო ლაპარაკზე აქვს ნათქმა ილია ჭავჭავაძეს:

"უხეირო გამოთქმა კაცს გულსა და ნაღველს გაუხუტავს, უწყალოდ დატანჯავს, ისეთ ფრეოლას დამართებს, რომ გამოიწვევს ციებისა".

უსწორი მტყვევლება სამართლიანად არის მიჩნეული უცილობისა და უკულტურობის ნიშანად.

"... ენების ცოდნა დიდი საგანძურია, მაგრამ რამდენი ენაც არ უნდა იცოდეს, მათ თავისდროულად და მისწრაფად უნდა იყენებდეს. ენების აღრევით კი არ უნდა გააკვირო მსმენელი, არამედ მათი ზუსტი ცოდნით და დანიშნულებისამებრ წესიერი მოხმარებით". ილია მაისურაძე გულისხმობს იგონებს: "ერთხელ, მოგზაურობისას ამირლურში, მცირე მაღაზიაში შევედი, ასანთი დამჭირდა. ახალგაზრდა ქალი დამხვდა. ვერ გამიგო - რა გნებავთ? - განმობრბით შეუკითხა, - ასანთი - მეთქი, ასანთი, - ნაწყენად უკასუსხე. ქალი წაივდა და სათელი მომტანა.

- მე ასანთი მინდა და არა სათელი! - უკვე შეუტუბო.
- ვერ გაგიგე, რა გნებავთ. - მითხრა გულხაღილად.
- სიჩქა, - შევძახე.
- ვერ გაგიგე, თორემ რუსული ქვე არ ვიცი მე- გაღიშებით მიმასუსხა და ასანთი მომასწავდა.

... ამასთანავე უნდა ვიცოდეთ, რომ მართლედ სიწმინდის დაცვა როდია საკმარისი მტყვევლების მაღალი კულტურის მისაღწევად ... დედანა შემოქმედებითად, მთელი შესაძლებლობით უნდა გამოვიყენოთ.

საშტყველო სტილს აესებს და ასრულებს წარმოთქმა, რომლის მეშვეობით სათქმელი აზრი ხორცს იხსნამს, წარმოქმნა ვაგონებისა და ვაგების ძირითადი ფაქტორია. რამდენადაც ნათელია და მკაფიოა წარმოთქმა, იმდენად ადვილად ესაგონი და გასაგებია სიტყვაში ჩაქოვილი აზრი.

ენობლია, რომ მხატვრული ნაწარმოების შინაგანი იდეის გახსნა, მისი ესთეტიკური ძალის შერბნება კამბტყვევლების კითხვის, ე.ი. წარმოთქმის გზით მიიღწევა".

ამ აზრს ადასტურებს ილია ჭავჭავაძის ექსპოზიტი, რომელიც მას ცნობილი დეკლამატორის კოტე ერისთავისათვის მიძღვნილ თავისი წიგნის თავფურცელზე წაუწერია:

"სხვისი ლექსი, შტგან თქმული,

კთობება და უფრო შერის!"

აქვე ილია მაისურაძე ყრადღებას ამახვილებს დღემდე არსებულ სერიოზულ ნაკლოვანებებზე:

"ჩვენი, სამწუხაროდ, ნაკლებ ყრადღება ექცევა წარმოთქმის კულტურას ... ამის გამო სერიოზულ ნაკლოვანებასა და ზოგჯერ კურიოზულ შემთხვევებსაც ვაწყვებით. არავითხელ ვართ იმის მოწმე, რომ მოსწავლე ყველი ხმით, ყვირილით მოუთხრობს მასწავლებლებს გაკეთილს. მის ხმას ახასიათებს არაუბუნებრივი, ერთგვარად ამღვრული, მონოტონური ინტონაცია, სიმშრალე და უგრძობლობა, ზოგჯერ ყალბი პაიოსი და სხვა.

საკუროა, რაც შეიძლება მალე სამზოვო გამოვიდეს ქართული სწორმეტყველების და, კერძოდ, სწორწარმოთქმის (ორუბის) საკითხი".

ამ თემას ილია მაისურაძე მოუძღვნა საციალური ნაშრომი: "წარმოთქმის დეფექტები მოსწავლეთა მტყვევლებაში". მისი აზრით, "მოსწავლეთა ზეპირმეტყველების ნაკლოვანებათა გამოსწორება და სკოლაში მშობლიური ენის მაღალი კულტურის დანერგვა მთელი სასკოლო-პედაგოგიური მუშაობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ამოცანაა. საგნის მასწავლებლის როლი ამ ამოცანის განხორციელების გზაზე უაღრესად დიდია, ვინაიდან მასწავლებლის ნიმუშის საფუძველზე მოსწავლეები სწავლობენ მოზღვნილი თხრობის წესებს, ექვევან მოსმენილი, წაკითხული, ნახული ან გავაონილი ამის დღავებით გაღობა".

ამიტომ ილია მაისურაძე, პირველ ყოვლისა, ყრადღებას უთმობს თვით პედაგოგთა მტყვევლების ზოგიერთ

საკითხს, მაშინა, რომ სკოლაში ენის მაღალი კულტურის მისაღწევად აუცილებელია ლექსიკაზე მუშაობა. ამასთანავე უნდა გვახსოვდეს, რომ "სიტყვათა შექმნიერია დასწავლა აქ ვერ გვიშველის ... ერთი შეხედვით სავესთი უზრაოდ და თითქოს მარტივი აგებულების ქართული სიტყვებიც კი ყურადღებას იპყრობენ ეტიმოლოგიით თვალსაზრისით. ზოგი მათგანი მიიღო წინადადების შემოკლება-შეკვეთი არის მიღებული. მაგალითად, დემტომანი - დემტომანი იცის, ნუგუმი - ნუ გემინია, მსგავსი - მას გავს, თითქოს - თუ თითქოს, დიად - დია, დემტომი! ესე იგი - ესე იგი არს ...

ზოგჯერ სიტყვათა ძირეული ნაწილების სემანტიკურ ნოვანსებში ჩახედვაც მოგვცემს ჩვენთვის სასურველ შედეგს. სიტყვა - დაუფლებუმი ძირეულია უფალი (ბეული გაგებით ბატონი). ამის მიხედვით გამოითქმა - საგანს დაუფლად - პირდაპირი მნიშვნელობით ნიშნავს - საგნის ბატონი ვადა. მსგავსი მნიშვნელობის არის - ათვისება, რომლის ძირა თვისი (თავისი), ათვისა - თავისად გაიხადა"³

ილია მასისურაძე მრავალი სამეცნიერო ნაშრომის, სტატიისა თუ ნარკვევის ავტორია. ჩაწერილი აქვს მრავალი საინტერესო დიალექტოლოგიური ტექსტი.

დიდი ინტერესით მუშაობდა ქართული გვარების წარმომადგომლის რთულ და შეტად საინტერესო პრობლემებზე: "რამდენიმე ათეული წელიწადი მოგანდომე ქართული გვარ-სახელების შეკრება-შესწავლას. დავამთავრე ქართული გვარების ლექსიკონის შედგენა, რომლის ნაწილი ცალკე წიგნად გამოიცა ...

ჩემს ხელნაწერებში, გვარ-სახელთა ლექსიკონის გარდა იმხანა სხვა გამოუქვეყნებული შრომებიც - მესხური ლექსიკონი, ნარკვევები ქართულ მოღვაწეებზე, სიტყვათა ეტიმოლოგია - "ქართულ სიტყვა-თქმათა სათავეებთან", მასალები "კვებისტეაონის" ლექსიკონიდან, "უსწორო მეტყველების ნიმუშები" და სხვა"⁴ - წერდა მეცნიერი ავტობიოგრაფიული ხასიათის წერილში.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ მისი შრომა "თანამედროვე ქართული გვარ-სახელები - სემანტიკა, სტრუქტურა, ეტიმოლოგია" სამეცნიერო-მეთოდური ნარკვევია. მასში მოცემულია თანამედროვე ქართული გვარების სემანტიკური და გარამატეკური ანალიზი, განსიხულია ფონეტიკური ვარიაციები, დადგენილია ლექსიკური მოდელები და ეტიმოლოგია. ვის არ იზიდავდა ძველი ამქრულ-ხელისხური ცხოვრებისათვის დამახასიათებელი და საქვეყნოდ განთქმული თბილისური ვართობა-დროსტარება.

"ტბილია ტივზე ჯდობა და ხიარული მტკერის გზითა", - გვაუწყებდა პლატონ იოსელიანი.

მტკერის პირას ჩარიცხვულად დაბოული ან მის ჩქერებში მოცურავე ტივები ძველი თბილისის განუწყრელი ატრიბუტი იყო.

ილია მასისურაძე სტატიამ "მტკერის გვლიათები" იფარება: "იმისათვის, რომ ზედმიწევნით ვაგვევო, სად და როგორ იხადებოდა ტივი, როგორ ცხოვრობდნენ და საქმიანობდნენ მტკიეები, ბორჯომის ზეობისა და ძველი თბილისის წეს დარღმინადი და შრომული გვლიათები, ამ რამდენიმე წლის წინათ ჩვენ შევეცით მტკერას. ვეწვიეთ ზე-ტვის დაცურების მთავარ ადგილებს, მივიჩინებულეთ ჯერ კიდევ ჭარმაგად მყოფი უკანასკნელი მტკიეები და შეკრბიეთ არცთუ ისე დიდი ხნის წინათ გარდასული პროფესიის შესასწავლად საჭირო მასალები"⁵.

ამ მასალების საფუძველზე შეიქმნა ილია მასისურაძის ნაშრომი "მტკიეების ლექსიკა".

სავულისძეძია პროფესორ ალ. ლლორტის მოსაზრება ამ წიგნზე: "დოცენტ ილ. მასისურაძის სამეცნიერო ნაშრომი "მტკიეების ლექსიკა" პროფესიული ნარკვევია. აქ განსიხულია, კრბოვ, მტკერაზე ზე-ტვის ტივით დაცურების მოსაგება - მტკიეების შრომა-საქმიანობათთან დაკავშირებული ლექსიკა. მეტრეეთა სიტყვა-ტერმინები ავტორს გამოიწვლი და ახსნილ-განმარტებული აქვს თვით შრომითი პროცესების აღწერის დროს. ამის მიხედვით ნარკვევი დაყოფილია ქვეთავებად: ზეობული მტკიე, ტივი, ტივის მართვა და მეტრეეთა ყოფა-ცხოვრება. ამ საკითხებთან დაკავშირებით წარმოდგენილია სპეციალური ხალხური ტერმინებიდან უდავოდ საყურადღებოა მთელი რივი ლექსიკური ერთეულები, მაგ. ამოცხვირვა (მორისა), დაბაგვა, დაკრეფილი წყალი, იზავრბა (წყლის), ხაქარი, სათარი სვანი, ხალიბი, ტარმუტი, ტოლმეტი, "წყლის ანგელოზი" და ა.შ.

ავტორი სარგებლობს სპეციალური ლიტერატურით, მაგრამ შრომის მთავარი დირსება ის არის, რომ იგი ვერდნობა იმ ფაქტობრე მასალებს, რომლებიც მასვე უშუალოდ მოქმელებისაგან - ბორჯომის ზეობის სოფლებში მტკიეების ყოფილი მეტრეებისაგან ჩაუწერია"⁶.

ილია მასისურაძის გამოკვლევებში მრავალი მნიშვნელოვანი საკითხია წარმოჩენილი და გაშუქებული. მასვე ეკუთვნის საინტერესო შრომები ლიტერატურათმცოდნეობის სხვადასხვა დარგში. არაერთი შრომა უძღვნა ქართული ფოლკლორის პრობლემატკას. ყოველთვის ენსაზრებოდა მნიშვნელოვან მოვლენებს ჩვენი კულტურული და საზოგადოებრივი ცხოვრების სხვადასხვა სფეროში.

სახალხო განათლების დარგში ზანგრბლივი და ნაყოფიერი მუშაობისათვის მინიჭებული ჰქონდა საქართველოს დამსაზრებელი მასწავლებლის წოდება.

1983 წელს, 75 წლის ასაკში ილია მასისურაძე ავტობიოგრაფიამში წერდა: "წოგან შეგროვილი ისტორიულ-ეთნოგრაფიული, ფოლკლორული და სხვა ხასიათის ზოგიერთი მასალა სხვადასხვა დროს ჩამარებული მატკს ბორჯომის, გორის, ახალციხის, თბილისის განათლების, გ. ლლორტის სახელობის ლიტერატურული მუზეუმებისა და საარქივო სამმართველოს ლიტერატურისა და ხელოვნების ცენტრალური სახელმწიფო არქივისათვის. ამავე დროს ვარ ამავე არქივისა და ლიტერატურული მუზეუმის სამეცნიერო საბჭოების, საისტორიო საზოგადოების გამგეობის, საზოგადოება "ციდნის" ლექტორთა დახელოვნების სამეცნიერო მეთოდური საბჭოს წევრი.

... მიგაღწევი რა უზუცივ ასაკს - 75 წელს, განზრახული მატკს პენსიამი ვასხვლა. შევეცდები სიცოცხლის დარჩენილი წლები მოვანმარო საკვლევამბოვო საქმეს"⁷.

ღია მისურბემ პირნათლად შეასრულა თავისი მისია. ჩვენც, ჩვენი მხრივ, შევეცადო ლიტერატურულ-საქმიანო ცენტრალური სახელმწიფო არქივისათვის მის მიერ ჩაბარებული მასალების საფუძველზე კიდევ ერთხელ წარმოვებინა და საზოგადოებისათვის შევვესხვებინა მისი მრავალმხრივი მოღვაწეობის ზოგიერთი მხარე.

გაქვეყნებული წყაროები

1. ლესკა, ფინ. 69, აღწ. 1, ნაქ. 104.
2. იქვე, აღწ. 2, ნაქ. 11.
3. იქვე, აღწ. 1, ნაქ. 63.
4. იქვე, ნაქ. 104, ფურ. 4.
5. იქვე, ნაქ. 25, ფურ. 3.
6. იქვე, ნაქ. 155.
7. იქვე, ნაქ. 104.

ტექნიკური აზრის განმარტებების გზით

საქართველოს საბჭოთაო-ტექნიკური დოკუმენტაციის
ცენტრალური სახელმწიფო არქივის 25 წლისთავი

ვაჟა ზურაბიძე.

საქართველოს სამეცნიერო-ტექნიკური დოკუმენტაციის ცენტრალური სახელმწიფო არქივის დირექტორი.

რამდენიმე ათეული წლის წინათ მძლავრი ტემპით დაიწყო და წარმატებით მიმდინარეობდა საქართველოში სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესი. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დაარსების შემდეგ შეიქმნა სამეცნიერო-ტექნიკური სასწავლებლები, სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტები, სპეციალური საკონსტრუქტორო და საპროექტო ბიუროები თუ სხვა ტექნიკურ-ტექნოლოგიური დაწესებულებები, რომლებმაც განაპირობეს მრეწველობის სხვადასხვა დარგების აღმავლობა.

გრძოდ, წარმატებით ვითარდებოდა მანქანათმშენებლობა, საშობო მრეწველობა, ელექტროფიკაცია, მსუბუქი და კვების მრეწველობა, სოფლის მეურნეობის მექანიზაცია, ირეგაცია და მელორაცია, ზე-ტყის დამუშავება, რკინიგზის, გვირაბების, გზების სატრანსპორტო მშენებლობა და სახალხო მეურნეობის სხვა დარგები.

უნიშვნელოვანი გამოკვლევები აქვთ ქართველ მეცნიერებს ბიოლოგიაში, გეოლოგიაში, მათემატიკაში, ფიზიკაში, აგრარიაში, მედიცინაში და მეცნიერების სხვა დარგებში. მსოფლიო აღიარება მოიპოვეს ი. ბერიტაშვილმა, ა. რანაშაძემ, ნ. მუსხელიშვილმა, შ. ცინცაძემ, ვ. ნიკოლაძემ, ი. ვეკუამ, გ. მუსაბემ, ე. ანდრონიკაშვილმა, ვ. კუპრაძემ, რ. დავაშამ, ე. ფიფიამ, ნ. ანთელავამ, ი. დუღუშაურმა, ვ. პარკაძემ, გ. ციციშვილმა, ნ. ლანდამ, ნ. ხომიზურაშვილმა, ხ. ჩოლოყაშვილმა და მრავალმა სხვამ. ბევრმა მათგანმა შექმნა საკუთარი სკოლა და მიმდინარეობა. მათი ხელდებულია მძლავრი საწარმოები, პლურალისტრისადგურები, საბაგრო გზები, საწარმოო სისტემები, საკონსტრუქტორო ბიუროები, სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტები და ა.შ.

ქართველი მეცნიერები, ინჟინრები, ტექნიკოსები და მექანიკოსები წარმატებით მოღვაწეობდნენ როგორც ჩვენში, ისე საზღვარგარეთ.

ყოველივე ამან განაპირობა საქართველოში სამეცნიერო-ტექნიკური დოკუმენტაციის – პროექტების, კონსტრუქციების, ნახაზების და სხვა მასალების წარმოქმნა მეცნიერული თუ პრაქტიკული მოღვაწეობის პროცესში. მათი უნიშვნელოვანი ნაწილი დაცულია საქართველოს სამეცნიერო-ტექნიკური დოკუმენტაციის ცენტრალურ სახელმწიფო არქივში.

არქივი დაარსდა საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს 1974 წლის 14 აპრილის დადგენილებით. 1974-1978 წლებში არქივის დირექტორად მუშაობდა იური გენუაშვილი. 1978-1983 წლებში – ვეჟაშვილი.

არქივის სტრუქტურა: დოკუმენტების, საქმის წარმოებისა და საუწყებო არქივების, ეროვნული ხარქივო ფონდების დაცვისა და სამეცნიერო-საგნობარო დოკუმენტების სამეცნიერო ბუბლიკაციისა და გამოცემების განყოფილებები. 1976-1991 წლებში არქივში მოქმედებდა ორგანიზაცია-დაწესებულებათა დოკუმენტების სამეცნიერო-ტექნიკური დამუშავების ვეგუი. შექმნილია დოკუმენტების სამეცნიერო-საგნობარო აპარატი-აღწერები, თემატური ნუსხები და კატალოგები. ამ საარქივო დაწესებულებაში თავმოყრილია და გრძელდება იმ სპეციფიკური ხასიათის დოკუმენტური მასალების კონცენტრაცია, რომლებიც წარმოიქმნა ტექნიკური დარგის სამეცნიერო-კვლევითი, საპროექტო ინსტიტუტების, საკონსტრუქტორო ბიუროებისა და სხვა პროფილურ საწარმო-დაწესებულებათა მოღვაწეობის პროცესში.

ამჟამად არქივში ინახება 109 ფონდის 140 000 დოკუმენტი. მათ შორის ისეთი ფონდშეკმენდებისა, როგორც

არის თბილისპროექტი, საქალაქმშენისპროექტი, ორგენერგომშენი, ქერგოქსკლმშენი, საქვეპმპროექტისპროექტი, ანალიზორაწყო, საქსპროექტი, საქსაწყოპროექტი, საქსოფლმშენპროექტი, საქკვებმპროექტი, თბილისქალაქპროექტი და სხვა ორგანიზაციები.

არქივში დაცულია გამოჩენილი მეცნიერებისა და სპეციალისტების პირადი ფონდები. მათ შორის არის აკადემიკოსების ვახტანგ გულგინშვილის, სილოვან ჩილიფაშვილის და ვახტანგ პარკაძის, მეცნიერებათა დოქტორების, პროფესორების გიორგი ნიკოლაძის, ალექსანდრე კაკუშაძის, გიორგი ქარცივაძის, გიორგი ვანნაძის, სტეფანე ყირქესაძის, ნიკოლო ასტარვიის, ვასილ ბალაძის, დიმიტრი ტბაძის, გიორგი თვალჭოჭოლის, კონსტანტინე ჩარკიანის, ნიკოლოზ ზინმაიშვილის, თვალსაზრისით სპეციალისტების, საქართველოს დამსახურებული ინჟინერების პეტრე მამარაძისა და შალვა დობორჯინის, ალექსანდრე ვაშლიშვილის, ოთარ კვიციანიძისა და სხვათა პირადი ფონდები. მათში დაცულია ის დოკუმენტები, რომლებიც ასახავენ მეცნიერებისა და სპეციალისტების მრავალმხრივ ნაყოფიერ სამეცნიერო და საზოგადოებრივ მოღვაწეობას ურთიერთობას აკადემიკოსებთან ნიკოლოზ მუსხელიშვილიან, ვიქტორ კუპრაძესთან, კირიაკ ზაფრადთან, ილია ვეჯაძესთან, სხვა მეცნიერებსა და საზოგადო მოღვაწეებთან.

არქივში ინახება მრავალრიცხოვანი ფოტოდოკუმენტები, რომლებზეც ქართველი მეცნიერები და სპეციალისტები აღბეჭდილი არიან უცხოეთის ქვეყნების სახელმწიფო სწავლებლებთან ერთად. აქვეა დასვენები, რეცენზიები და გამოხმაურებები სალიტერატორ დისტრუქციების დაცვასთან დაკავშირებით, საგაზეთო და საყურნალო სტატეები მათ ავტორობით გამოცემულ ნაშრომებზე, სხვა საყურადღებო მასალები.

ეროვნული საარქივო ფონდის შესახებ საქართველოს განონის მიღებამ გარკვეულად შეცვალა სახელმწიფო არქივის ფუნქცია. ამიერიდან იგი არის მაკორდინირებელი დაწესებულება, რომელიც შეიღობურ და პრაქტიკულ დანართებს უწევს თავისი დამოკიდებულებული წყარო-ორგანიზაციების არქივებს, სათანადო შეფასებას აძლევს საუწყებო არქივებში დაცვნილი წესების მოთხოვნათა შესრულებას, შეღმდგანელობს არსებული დოკუმენტური მასის ტექნიკურ წესრიგში მოყვანასა და შემდეგ ადგილზე შენახვის ვადგასული დოკუმენტების სახელმწიფო დაცვაზე მიღების საკითხს.

ჩვენს ცენტრალურ სახელმწიფო არქივში დოკუმენტების მიღებასა და აღრიცხვას აწარმოებს ეროვნული საარქივო ფონდის დაცვისა და აღრიცხვის განყოფილება, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს არქივსაცავებში შენახვის ოპტიმალური რეჟიმის შექმნა, საქმეთა (შესახანხა ერთეულების) მოძრაობის უზუსტი აღრიცხვა.

არქივის თანამშრომლები ეწყვიან შრომატევად სამუშაოს სამეცნიერო-საცნობარო აპარატის შესაქმნელად, რაც აუცილებელია საკმარის დოკუმენტების ობერატულად მოსაძებნად. ამის გარდა, დოკუმენტების გამოცენების, პუბლიკაციისა და საცნობარო აპარატის განყოფილების მუშაკები ამუშავენ საინტერესო სამეცნიერო თემებს, ამზადებენ საგაზეთო და საყურნალო სტატეებს, სატელევიზიო და რადიოვადგენებს.

მოზიადებულია გამოსცემად საარქივო დარგის ღვაწლმოსილი სპეციალისტის, აწ ვარდაცვლილი ელენე ვაჯიცი საყურადღებო პუბლიკაცია "მელორაციის განვითარების ისტორიისათვის საქართველოში" (1922-1965). მამდნარაობს ინტენსიური მუშაობა არქივის მტვზურის შედგენისათვის.

წლითი წლიობით იზრდება მკვლევართა, ორგანიზაცია-დაწესებულებათა რაოდენობა და დანტერესება არქივში დაცული დოკუმენტებისადმი. ისინი მუშაობენ საყურადღებო პრობლემებზე, რომლებიც ენება სამრწევლო და სამშრელო ობიექტების, სამეცნიერო-კვლევითი და საპროექტო-საძიებო ინსტიტუტების, სხვა დაწესებულებების საქმიანობას.

ამ ბოლო წლებში საქართველოში განვითარებულმა მოვლენებმა გარკვეულად გაართულა ჩვენი მუშაობა. შეპირდა თანამშრომელთა რაოდენობა. სიმბოლურია მათი ხელფასები. გაძნელდა საქმიანი კონტაქტები საუწყებო არქივებთან სახაზრო გეონომიკის რელსებზე ვადგასვლასთან დაკავშირებით ბევრი დაწესებულება გარდაიქმნა სააქციო და შრზულული პასუხისმგებლობის საზოგადოებად. ზოგიერთმა შეწყვიტა კიდევ არსებობა. ამან მათი დოკუმენტური მასალების უპატრონობა სახელმწიფოში არ არის დაზუსტებული ამ დაწესებულებათა რაოდენობა და სტატუსი, შემაღვენლობა და მისამართი. საგრძობლად შეუერსებელია საუწყებო არქივებთან ურთიერთობა, მაგრამ ჩვენი თანამშრომლები ცდილობენ არ გაიწყვიტონ მათთან საქმიანი კავშირი. ზოგიერთი მათგანი თვითონ იჩენს დანტერესებას და აძარებს თავის დოკუმენტებს სახელმწიფო შენახვაზე, რაც ფასდაუდებელ სამსახურს უწევს ეროვნული საგანძურის გამძღირებას. ასე იქცევიან საკვებმრწეპროექტი და ტაქსომეტრიის სპეციალური ბიურო. მათი დოკუმენტების საერთო რაოდენობა 50 000-ზე მეტია. ისინი მოითხოვენ საარქივო წესრიგში მოყვანას, რაზეც ბევრი დრო იტნება დახარჯული. ვულსატკერია, რომ საკეპრომოსატის 1932 წლად შექმნილი დოკუმენტები მთლიანად განადგურდა თბილისში სამოქალაქო არეულობის დროს. ეს ასე არ მოხდებოდა, რომ ამ ინსტიტუტის ხელმძღვანელობას სახელმწიფო შენახვაზე დროზე ვადმოცვა თავისი საარქივო მასალები.

უასახრობის გამო შეერსებელია არქივების მშენებლობა და ეს დოკუმენტების დაცვის უმთავრესი პრობლემაა.

უაყოფილებას მოითხოვს მატერიალურ-ტექნიკური მახის დონე. აწ აუცილებელია აღინიშნოს, რომ საქართველოს საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტმა შებოლო ცენტრალური სახელმწიფო არქივებისათვის უცხოეთი წარმოების კომპიუტერული დანადგარებისა და ასლების ვადამდები აპარატურის მიღება. მაგრამ რაქი ჩვენს არქივში არსებული დოკუმენტების უმეტესი ნაწილი დიდი ფორმატის არის და მათი ვერონად გამოყენება შეუძლებელი ხდება.

საკუთარი ძალებით ვახერხებთ კომპიუტერზე მუშაობის შესწავლას, მაგრამ მათ დაპროგრამებაში უდავოდ საფუძვლები დახმარება გვესაჭიროება.

დასასრულად, არქივის თანამშრომლები გამოითქვიან რწმენასა და ამღეს, რომ საზოგადოება გაითვალისწინებს ჩვენს პრობლემებს, უფრო ეფექტურად დავეცხმარება დოკუმენტების შევსებასა და ჩვენს წინაშე არსებული პრობლემების ვადწინგებაში.

*

**დოკუმენტები
მეგობრობის შესახებ**

საქართველოს ისტორიის ახალი დოკუმენტური წყაროები

მიღებულია დოკუმენტური წყაროები საარქივო მასალები ახმანის
შეკრებიდან შტატბანდის შექმნის შემდეგ და
და თურქეთიდან

შურაბა შურაბაძე,

საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივის დირექტორი,
ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატი, დოცენტი.

უკანასკნელი სამი-ოთხი წლის მანძილზე საქართველოს სახელმწიფო საისტორიო არქივს შესანახად გადაეცა საზღვარგარეთიდან მიღებული რამდენიმე ათასი დოკუმენტის პირი. ეს საბუთები საქართველოს გამოუგზავნეს გერმანიის საგარეო საქმეთა სამინისტროს პოლიტიკურმა არქივმა (1995 წელი), თურქეთის გროუნულმა არქივმა (1998 წლის იტემბერი და 1999 წლის ივლისი) და ამერიკის შეერთებული შტატების სტენფორდის უნივერსიტეტის ჰუკერის ინსტიტუტის არქივმა (1999 წლის ივლისი).

გერმანიიდან და თურქეთიდან მიღებული დოკუმენტების დიდი ნაწილი საქმიანი ქაღალდებია, რომლებიც შექმნა სხვადასხვა რანგის სახელმწიფო სტრუქტურებში და ძირითადად თფიციალური მიმოწერა, თუმცა გვხვდება კრძო ხასიათის წერილებიც. ამერიკის შეერთებული შტატებიდან მიღებული დოკუმენტური მასალა კი არის პირადი ფონდი - ცნობილი პოლიტიკოსის, რუსეთისა და საერთაშორისო სოციალ-დემოკრატიული მოძრაობის თვალსაჩინო მღვაწის ირაკლი წერეთლის არქივი. იგი, როგორც ჩანს, რუსი სოციალ-დემოკრატის (მენშევიკი) ბორის ნიკოლაევიკის კოლექციის ნაწილია, რომელიც დატულია ჰუკერის ინსტიტუტის არქივში.

გერმანიიდან მიღებული დოკუმენტები ამჟამად დამუშავების პროცესშია, რომელიც ძალე დამთავრდება და მათზე შედგა სათანადო სამეცნიერო-საგნობარო აპარატი, ხოლო შემდეგ დაიწვევა მუშაობა თურქულ საბუთებზე. მანამდე კი მისაწერილია მიგვაჩნია დაინტერესებულ მკვლევარებსა და ფართო საზოგადოებას მიეწოდოთ ზოგადი ინფორმაცია ამ დოკუმენტებზე მათი მთავრე მიმოხილვის ხასიათი.

*

ირაკლი წერეთლის პირადი ფონდი, როგორც ჩანს, საკმაოდ დიდი მოცულობის არის. ჩვენს მიერ მიღებული მასალა ამ ფონდის დოკუმენტების ქსეროპირებია. აქ არის ქართული, რუსული, ფრანგული, გერმანული ენებზე შედგენილი თფიციალური, საქმიანი და კრძო ხასიათის დოკუმენტები. ცხადია, ჩვენ მხოლოდ ზოგერთ მათგანზე შევამჩრებთ ვრადებსა, როგორც ვფიქრობთ, საინტერესო და დამახასიათებელ დოკუმენტებზე.

შტად საგულისხმო ცნობებს შეიცავს ირაკლი წერეთლის მიერ რუსულად დაწერილი "ბავშვობისა და ყრობის" მოგონებები. მისი ნაწილი ავტოგრაფია (შავი), ხოლო ნაწილი აქედან გადაწერილია მისი დის ვლენე წერეთლ-დემოლონის მიერ (ქართული და რუსული ვარიანტები). აქვეა მოგონებების საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი ტექსტი ა წერეთლის შავად ნაწერის მიხედვით (22 გვერდი) და ე. წერეთლ-დემოლონის მიერ დაბეჭდილი 83 გვერდი. მოგონებებში საკმაოდ ვრცელად არის მოთხრობილი ავტორის ბავშვობაზე.

დატულია ი. წერეთლის კიდევ ერთი მოგონების - "განელილი გზის" პირველი თავი - "წემი მამა და ბაბუა" (6 გვერდი) და მეორე მოგონება - "მეორე სახელმწიფო სათათბიროში" (18 გვერდი).

ირაკლი წერეთლის ამ მოგონებებს უფორდ დიდი მნიშვნელობა აქვთ რველუციამდელი რუსეთის პოლიტიკური, სოციალურ-ეკონომიკური და საზოგადოებრივი ცხოვრების, რუსეთისა და მსოფლიო სოციალ-დემოკრატიული მოძრაობის ატორის შესასწავლად. ავტორი გამოთქვამს საინტერესო აზრებს იმდროინდელ საკრიზოლოლო საკითხებზე, სწორად აყისებს მომდინარე მოვლურებს, მათ მონაწილე ინტორიულ პირებს. ეს განსაკუთრებით თვალსაჩინოა ჩანს ჩვენს დროში, დღევანდელი ვადასახელიდან. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა თუნდაც შემდეგი ნაწევრები:

"Помню, именно в эти дни Алексинский имел со мною два-три разговора, пытаясь уговорить поехать знакомиться с Лениным. У меня желания сделать это не было: я, конечно, читал всё, им написанное, за границей я слышал его два-три раза на собраниях, - ни интереса, - ни интереса, ни тем более симпатии ко мне не вызывал. Алексинский, уговаривая меня, как-то заметил: Если Вы выслушаете Ленина лично, то многое увидите по иному. Я ответил вопросом: Вы думаете, что Ленин выше всех остальных диктаторов? Алексинский бросил без колебания: Какое может быть сомнение. Ведь ваши диктаторы - меньшевики - это канцеляристы, а Ленин - настоящий революционер." Я не стал возражать. С тем, что Ленин сделан из иного теста, чем другие партийные лидеры, я спорить не собирался, но мне и тогда было ясно, что это - совсем чужое тесто, никаких симпатий во мне не вызывавшее. И от встречи с Лениным я уклонился."

ფონდში დატულია ირ. წერეთლის ქართულად დაწერილი "მოგონება" თავის მამაზე ვიორგი წერეთელზე (27 გვერდი, ხელნაწერი).

ამ და ღანარჩენ დოკუმენტებს უდავოდ დიდი დახმარება შეუძლიათ გაუწიონ ირაკლი წერეთლის ბიოგრაფიის

შესწავლელებს. ისინი საინტერესო და მეტად მნიშვნელოვანი წყაროა ქართული საზოგადოებრივი აზროვნებისა და იმდროინდელი საქართველოს საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ცხოვრების გასაანალიზებლად.

ირაკლი წერეთლის ბიოგრაფიის შესწავლის თვალსაზრისით ინტერესმოკლებული არ არის მისი ხელი შესრულებული ნაწევრები პოქიდან "უმიშარი რაინდი". საბჭოს ბოლოში აქვს მინაწერი: საქართველო 1917 წლის 5-მ სექტემბერი. გადმოხტელოვანი "კვლიდან", 1900. აქვეა მანქანაზე დაბეჭდილი ამ დოკუმენტის პირი. ეს და სხვაა შორის, ზოგიერთი სხვა) დოკუმენტი წარმოდგენილია ორ ვებგვერდზე. გადაღებულია როგორც ირ. წერეთლის და სხვების ხელით ნაწერი დოკუმენტები, ავტოგრაფები, ასევე საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი მათი პირები.

ფინანსი დაცულია 1901 წელს სასაწვავიო ფურხალ "ჯავალიში" დაბეჭდილი ლექსების "ორი შვილი" ქსერობირი. დოკუმენტებს შორის ფართოდ არის წარმოდგენილი პუბლიცისტური ნაწერები. მჭვირი ტონალობით გამოირჩევა "ვირილულის" ფსევდონიმით "კვალში" 1903 წლის 20 აპრილს (№17) დაბეჭდილი მწვავე პოლემიკური წერილი "აკანგებული მაშულიშვილები", რომლებიც მიმართულია "იფრიისა" და "ცნობის ფურცლის" წინააღმდეგ.

უაღრესად მნიშვნელოვან დაკვირვებებსა და დახვეწებს შეიცავს 1924 წლის ავტოგრაფ-სექტემბრის ავანტიურისად მიძღვნილი წერილი (ქართულად, ხელით ნაწერი, 6 გვერდი). ფართო განსწავლელობა, ერუდიცია, ისტორიულ ფაქტების შეზანიშავი ცოდნა, ძლიერი ანალიტიკური აზროვნება იგრძნობა ირ. წერეთლის ამ და სხვა ნაწერებში. ის მოსაზრებები, რომლებიც გამოთქმულია წერილში, ვივიკობით, აქტუალურია დღესაც ჭეშმარიტი ეროვნული დამოუკიდებლობისათვის მებრძოლი ქართველი ხალხისათვის.

ინტერესის მოკლებული არ უნდა იყოს რუსულად დაწერილი ერთი პატარა წერილიც (მანქანაზე დაბეჭდილი ოთხი გვერდი), რომელიც 16 წლის იოსებ ჯუღაშვილის ლექსის შეფასებაა. ეს ლექსი დაიბეჭდა 1895 წელს ერთ-ერთ ქრესტომათიაში და ეძღვნება იმ დროს საქართველოში ფართოდ აღნიშნულ რაფელ ერისთავის თეატრის (პეტერბურში) მოღვაწეობის 50 წლისთავს. ეს თეატრული შრომა გასცდა ლიტერატურული ზემოთ ფარგლებს და გადაიქცა ქართველ ხალხის პირველ ეროვნულ მანიფესტაციად, მისი ეროვნული ერთიანობის მკაფიო გამოხატულებად. სწორედ ამ სულისკვეთით იყო დაწერილი ი. ჯუღაშვილის ლექსიც.

როგორც ცნობილია, ეთნოგრაფიის შემდეგაც ირაკლი წერეთელი განაგრძობდა აქტიურ პოლიტიკურ მოღვაწეობას. მას სისტემატურად იწყებდნენ სხვადასხვა ქვეყნის სოციალ-დემოკრატიკური თავითი კონფერენციებსა და კონგრესებში მონაწილეობის მისაღებად. მათ შორის სარგებლობდა საყოველთაო სიყვარულითა და პატივისცემით. მსოფლიო სოციალ-დემოკრატიული მოძრაობის ლიდერების წერილებში ირ. წერეთლისადმი იგრძნობა მოკრძალება ამ პიროვნების მიმართ.

ირ. წერეთელი განაგრძობდა აქტიურ პუბლიცისტურ საქმიანობასაც. დოკუმენტებში წარმოდგენილია მისი საკმაოდ ბევრი საგაზეთო წერილი, დაბეჭდილი სხვადასხვა პერიოდულ გამოცემაში ფრანგულ, ინგლისურ, რუსულ ენებში. მათ შორის დიდი ადგილი უჭირავს შედრე გაზეთ "ნოი ტაილში" გამოქვეყნებულ 35 წერილს.

ცალკე არის წარმოდგენილი რუსულად დაწერილი თებერვლის რევოლუციისთან დაკავშირებული "შოგონების ენებრების რევოლუციისზე" (შოგონისმეტე-მეთხოვრებელ თაგები). ეს თითქმის თითხვევადანი ნაშრომი შეიცავს საინტერესო ცნობებს რუსეთის ისტორიის უმნიშვნელოვანესი ეტაპის – XX საუკუნის პირველი მეთხველის შესახებ, ხშირ შემთხვევაში იმ ფაქტების სრულიად საწინააღმდეგო, რომელიც ცნობილი იყო ოფიციალურ საბჭოურ ისტორიოგრაფიაში. საწერხად, მასში სულ ორიოდ გვერდი ეთმობა იმდროინდელ საქართველოს. ეტაბა არ 1905-1906 წლების ამბებს, ირ. წერეთელი, როგორც ჩანს, გადმოგვცემს თავის და თავისი პარტიის თვალსაზრისს, როცა წერს:

"Националистически настроенные грузинские круги жестоко критиковали грузинскую социал-демократию за то, что она действовала как часть российской социал-демократии и выступала под знаменем общероссийской демократической республики, а не национальной автономии Грузии. Но впоследствии, когда революция 1905 года закончилась поражением, один из самых видных представителей грузинских национальных кругов Н.Я. Николаде говорил мне: - Большим счастьем для Грузии оказалось то, что революционные выступления грузинского народа носили характер общей с российской демократией борьбы, а не характер особого национального восстания. Ибо в этом последнем случае расправила с Грузией была для власти . . . гораздо более удобна, и торжествующая реакция не оставила бы в нашей стране камня на камне."

დოკუმენტებს შორის არის "სიბირსკი ფურხალი" (№1, 1914 წ. 10 დეკემბერი) ქსერობირი. ეს ფურხალი გამოდიოდა ირკუტსკში და მასში საკმაოდ საინტერესო წერილებია გამოქვეყნებული, მათ შორის ვირილულის ფსევდონიმით ირ. წერეთლის ვრცელი სტატია "იმი და ინტერნაციონალი", რომელშიც ავტორი ეკამათება კ. რადეკს, ვ. ლენინს, რ. ლუქსემბურგს და აკეთარებს თავის აზრებს ომის პირობებში სოციალ-დემოკრატიული მოძრაობის არსებობასა და მის ამოცანებთან დაკავშირებით.

მეორე ფურხალიში "სიბირსკიე ობოზრენიე" (1915 წლის I იანვარი, №1), რომელიც აგრეთვე ირკუტსკშია დაბეჭდილი, გამოქვეყნებულია ირ. წერეთლის წერილი "დემოკრატია მემარ რუსეთში".

ეს საგაზეთო წერილები და ფინანსი დაცული მრავალი სხვა დოკუმენტი თვალნათლად მეტყველებს, რომ ირ. წერეთელი ციმბირშიც, სადაც გადასახლებაში დატოვა ათი წელი, განაგრძობდა ინტენსიურ საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ მოღვაწეობას. სათავეში ედგა ინტერნაციონალისტთა ციმბირულ ჯგუფს. მისი ინიციატივითა და ხელმძღვანელობით დაარსდა ზემოთ მოხსენებული ორივე ფურხალი.

თებერვლის რევოლუციამ გაათავისუფლა ირ. წერეთელი გადასახლებიდან. მის ჩამოსვლაზე პეტროგრადში მსურავლად მივსვლამ სოციალ-დემოკრატიული პრესა. ფინანსი წარმოდგენილია ამ მოვლების ამსახველი საგაზეთო წერილები და ფოტოსურათები. დოკუმენტებს შორის არის ირ. წერეთლის სიტყვა, რომელიც წარმოითქვა სრულიად

რუსეთის შესამე პრეფიხულ კონფერენციაზე 1917 წლის მაისში, გამოსვლით მუშათა, ჯარისკაცთა და გლეხთა დეპუტატების აღმასრულებელი კომიტეტების ხელძმებზე, საერობო და საქალაქო წარმომადგენელთა თათბირებზე 1917 წლის ივლის-ნოემბერში, როცა პოლიტიკური ვითარება ქვეყანაში უკიდურესად დაიძაბა.

საინტერესოა ფრანგულ ენაზე "ლუმანიტეს" ორ ნომერში დაბეჭდილი ორ. წერეთლის წერილი (1909 წლის აპრილი) მისი ახლო მეგობრის, ცნობილი რევოლუციონერის, მეორე სახელმწიფო სათათბიროს სოციალ-დემოკრატიული ფრაქციის ერთ-ერთი ლიდერის არჩილ ჯავახიშვილის სიცოცხლის უკანასკნელ დღეებზე აქვეა სიტყვა ფრანგულ ენაზე რამდენიმე წარმოთქვა ნიკოლაევი ჩხვილის დაკრძალვის დღეს. სიტყვის დასასრულს ორატორმა რუსულად მიმართა რუსეთის დემოკრატიული პარტიების წარმომადგენლებს, რომლებიც ესწრებოდნენ დაკრძალვის ცერემონიალს. ორ წერეთელს აქაც გამოთქვამს პარტიულად და რუსთა ერთობლივ ბრძოლის აუცილებლობის აზრს, რასაც იგი ამტკიცებდა საქართველოში 1924 წლის აჯანყებისადმი მიძღვნილ წერილში. ეს დოკუმენტი, როგორც თითქმის ყველა, საწირვება ავტორის ხელით.

საქმეში არის ორ. წერეთლის გამოსათხოვარი სიტყვა ცნობილი სოციალ-დემოკრატიის პ. აქსელროდის დასუფავებისას, რომელთანაც მას ხანგრძლივი მეგობრობა და ურთიერთთანამშრომლობა აკავშირდება.

საინტერესოა ორ. წერეთლის დღის წერტილი რადმას სახელმწიფო პარტიის დღევანდელისადმი – "ეროვნული საკითხისათვის რუსეთში", რომელიც დაწერა 1930 წლის აპრილში. ვიქტორია, იგი, სხვა დოკუმენტებთან ერთად, მიეკუთვნება სპეციალისტთა კრებას.

საბუთებს შორის დიდი ადგილი უჭირავს მიმოწერას რუსულ-ფრანგულ ენებზე ანა ბურგინასა და ალექსანდრე სერენოს შორის (1962-1963 წლები) ირაკლი წერეთლის მოგონებების გამოცემის თაობაზე პარიზში. მოგონებებში, როგორც მოხალდნელი იყო, მიიქცია მკითხველის ყურადღება. ფინდში არის რეკონხიები რუსულ და ინგლისურ ენებზე. მოგონებების ვრცელი გეგმა, ხელით ნაწერი და მანქანაზე დაბეჭდილი ტექსტები რუსულ და ფრანგულ ენებზე.

ბუნებრივია, ფინდში დიდი ადგილი უჭირავს ირაკლი წერეთლის მიმოწერას სხვადასხვა პირთან. ეს დოკუმენტები ეხება შრავლ საკითხს, დაწერილი პოლიტიკური და დამთავრებული საყოფაცხოვრებოთი. მიმოწერა რუსულ, ინგლისურ, ფრანგულ, გერმანულ ენებზე. მათი უმრავლესობა ხელნაწერია, შედგენილი წერილი ხელით და ძველად იკითხება. მათ შორის ბერია ისეთი, რომელიც ეხება გამოცემის, პარტიულ და სამეცნიერო კონფერენციებსა და სხვა შეკრებებში პრაქტიკის საკითხებს. საინტერესოა ორ. წერეთლის მისაღება ჩენოსლოვაკიის პარტიისადმი (50 წლისთავთან დაკავშირებით), მიმოწერა შრომის სხვადასხვა ქვეყნის სოციალისტური და სხვა პარტიების ხელმძღვანელებთან ან თუ იმ საკითხზე. დოკუმენტებიდან აშკარად ჩანს, თუ რა დიდი პატივისცემით, აღიარებითა და ავტორიტეტით სარგებლობდა ორ. წერეთელი მათ შორის. ამ დოკუმენტების უმეტესობა განეკუთვნება 1920-1930-იან წლებს.

ფრანგული წერილების დიდი ნაწილი ეხება მომდევნო პერიოდს, კერძოდ, ორ. წერეთლის მოგონებების გამოცემას საფრანგეთში, უკვე მისი გარდაცვალების შემდეგ.

მიმოწერაში დიდი ადგილი უკავია (თითქმის ერთი ნუთი) წერილებს იტალიიდან და გერმანიიდან. ისინი ეკუთვნის ფელდმარშალ ვიქტორის. ჩამოწინე წერილში იგი ამჟღავნებს ჯიდ ინტერესს იმ ცნობილი მოვლენებისადმი, რომლებიც მოხდა საქართველოში 1924 წლის აგვისტოში, საინტერესებს საქართველოს მდგომარეობა აჯანყების შემდეგ. სხვის ირაკლი წერეთელს, რაც შეიძლება დაწერილი იყოს აცნობის მასზე და, თუ აქვს, გაუგზავნოს სათანადო მასალები, ყნადან იგი აპირებს ამ ამბებზე სტატიის დაწერას.

ულაოდ დიდად საინტერესოა დოკუმენტები, პირობითად გაერთიანებული ერთი სათაურით – "წერეთლისა და დანის კონფლიქტი 1930 წ." ამ კონფლიქტს ფაქტობრივად ეხება აგრეთვე ნაწილი დოკუმენტებისა, რომელიც დაეუფლებულია შემდგომად: "მიმოწერა წერეთელი-ნიკოლაევსკი", "კაკუცი-წერეთელი", ნიკოლაევსკი-ბურგინა".

როგორც უკვე ვთქვით, მიღებული დოკუმენტები "პ.ი. ნიკოლაევსკის კოლექცია" და დატულია სტენოგრაფიის ქონარისტების პუბლიკის ინსტიტუტის არქივში.

ბ. ნიკოლაევსკი ორ. წერეთელთან ახლო ურთიერთობაში იყო ათეული წლის განმავლობაში. დიდ პატივს სცემდა და ყველაწიარად ცდილობდა მისი ეპისტოლური შეკვიდრების შენარჩუნებას, მოვლა-პატრონობას და გამოცემას. მათ დიდ ხნის განმავლობაში ჰქონდათ მიმოწერა ერთმანეთთან, ჯერ კიდევ იმ დროიდან, როცა ორ. წერეთელი საფრანგეთში ცხოვრობდა.

ერთ-ერთი წერილი ორ. წერეთელს დათარიღებულია 1924 წლის 20 აგვისტოს, ირაკლი წერეთელი ატყობინებს ბ. ნიკოლაევსკის, რომ იმ დროეუბრებიდან, რასაც ის ბეჭდავს საწერ მანქანაზე, თითო ვგზემდარი ბ. ნიკოლაევსკის კუთვნი მისი არქივისათვის.

მეორე წერილში (ესეც პარიზიდან არის გამოგზავნილი 1924 წლის 14 დეკემბერს) ვკითხულობთ: "Дорогой Борис Иванович, как живёте, что поделяетесь? Знаю только, что Ваша архивная звезда восходит всё выше и это меня утешает, ибо если потерпел крушение на всех попррипах, думано заделаться Вашим секретарём..."

როგორც ჩანს, სწორედ ასე, ერთობლივად იქმნებოდა "პ.ი. ნიკოლაევსკის კოლექცია".

ამასთან დაკავშირებით, ბუნებრივია, გვეხდება კითხვა: ეს ბ. ნიკოლაევსკის კოლექცია, თუ ირაკლი წერეთლის ფინდი? ე.ი. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, აქ ყველაფერი არის წარმოდგენილი იქიდან, რაც ირაკლი წერეთელს დარჩა, თუ მარტო ის, რაც ბ. ნიკოლაევსკის კოლექციაში მოხვდა? ან, იქნება, ბ. ნიკოლაევსკის კოლექციაში შევიდა მთლიანად ის დოკუმენტური მუკვიდრება, რომელიც ორ. წერეთელმა დატოვა? ამ კითხვებზე მასუსს გავეცემს მიღებული დოკუმენტების დაწერილობითი შესწავლა.

ბ. ნიკოლაევსკიმ დიდი შრომა გასწია არა მარტო ირაკლი წერეთლის დოკუმენტური მუკვიდრების მოვლა-

პატრონობაში, არამედ ფართო საზოგადოებაში ამ ღირსეული და მისთვის შეტად პატივსაცემი ადამიანის ცხოვრება-მიღწევითა და პიროვნული თვისებების წარმოჩენაში. მან რამდენიმე თბილი წერილი დაბეჭდა ირაკლი წერეთელს "სოციალისტურული ენციკლოპედია" და აბრუნდა შემგებნივ გაერტბელების ეს შუამობა. ამისათვის ცდილობდა მოკავშირის დამატებითი მასალა და სთხოვდა ყველას, ვინც იცნობდა ირაკლი წერეთელს, მიეწოდებინათ მისთვის მოკვნიებები, მათ ხელთ არსებული ცნობები, დოკუმენტები, საგაზეთო წერილები. ამ შრომა საინტერესოა ბ. ნიკოლაევის მამოწერის რუსეთის დამოუკნიბელი კრების წევრთან, სოციალ-დემოკრატ მენშევიკ მ. შუშინთან.

ფონდში, სხვათა შორის, დაცულია ბ. ნიკოლაევის წერილები სხვა პირებთან, მათ შორის ლ. დალიანთან, რომლებსაც არავითარი კავშირი არა აქვთ ირაკლი წერეთელთან. აქ, აზბაში, გარკვეული ინტერესი შეიძლება წარმოადგინოს ჩვენთვის ლ. დალიანას ერთმა წერილმა (1964 წ. მაისის 16) ბ. ნიკოლაევისადმი, კერძოდ, შემდეგმა ფრაგმენტმა:

"He bestoikaia nachet' togo, cho Svorak kogda-lybo uznaet chto-lybo iz togo, cho ty men' govoriш. To, o chem ya s toboй говорим или пишуем, он никогда ни от меня, ни от тебя не узнает, будь спокоен. . . Был он у меня шесть недель тому назад, сказал, что по приезде доложит начальству и напишет. Даже если б он решил не купить архива, вежливость требует, чтобы написал. По этой части Гуверский институт и Стенфордский университет очень плохи. У них все явнато бесконечно долго, они не отвечают на письма по более важным делам, чем мой - такая за ними слава водится. Мне, понимаешь, совершенно не к спеху заключение контракта со Свор., я только желаю знать, желают ли они приобрести архив или нет. А в остальном могу жить, конечно. Попохай и доложи".

ფეთქობით, ამ წერილის გულდასმით შესწავლას და შეფერებას სხვა დოკუმენტებთან შეუძლია გარკვეულ დანშარტას გაეყენოს ირაკლი წერეთლის არქივის და ბ. ნიკოლაევის კოლექციის შექმნის, შევსების, მათი ადგილმდებარეობის, საერთოდ მათი ისტორიის შესწავლაში.

ფონდში ვრცელად წარმოდგენილია მამოწერა ირ. წერეთელსა და ბ. აქსელროდს შორის (ორ ეგზემპლარად დაბეჭდილი საწერე მანქანაზე), რომელიც ხანგრძლივი შეგობობა აკავშირებს შორისა. წერილებში მრავალ საინტერესო საკითხია დასმული და განხილული, მათ შორის, საქართველოს დამოუკნიბელობა, ევროპის ქვეყნების და სხვადასხვა პოლიტიკური პარტიის დამოკნიბეულება ამ საკითხისადმი და ა.შ.

მეოცე საუკუნის პირველ მეოთხედში რუსეთში განვითარებულმა პოლიტიკურმა მოვლენებმა საზოგადოებრივ-ძალეობისა და მიმდინარეობების დაბარისპირტა გამოიწვია. შემარტუნებ პარტიულმა შორისაც განჩნდა ბზარი და ცხოვრება მათს ურთიერთობაშიც შეიტანა კორექტივები. ვუშინდელი თანამებრძობლები ზოგიერთ საკითხში განსხვავებულ პოზიციებზე აღმოჩნდნენ. ეს განსაკუთრებით ეხებოდა რუსეთისა და ეროვნულ უმცირესობათა ურთიერთობას, ამ უკანასკნელს მისწრაფებას დამოუკნიბელობისაკენ. ირაკლი წერეთელს, კერძოდ, ბრალს სდებდნენ, რომ იგი, პორტრესოვის სიტყვებით თუ ვიტყვი, "გადაიქცა ქართველად" და, როგორც დანი ამბობდა, საქართველოს დამოუკნიბელობის მოთხოვნითა და მისთვის ბრძოლით ხელს უწყობდა რუსეთის დაშლას.

ამ დოკუმენტებს სხვებთან ერთად დიდი მნიშვნელობა აქვთ არა მარტო იმდროინდელი ვითარების, პოლიტიკურ პარტიების, დამოუკნიბელობისათვის ქართველი ხალხის ბრძოლის, საქართველო-რუსეთის ურთიერთობის ისტორიის და სხვა საკითხების შესწავლის თვალსაზრისით, არამედ იმ როლს სიტუაციაში გასარკვევადაც, რომელიც შექმნილეს საქართველოში, მეხოხებლ ქვეყნებთან, პირველ რიგში რუსეთთან ურთიერთობაში სწორედ საგარეო პოლიტიკურ კურსის შემუშავებაში.

ფონდში დაცულია ვრცელი ნეკროლოგი, რომელიც ირ. წერეთელსა უძებნა ბ. აქსელროდის ხსოვნას და გამოაქვეყნა ფრანგულ ფურნალ "ლა ვიე სოციალისტური", მამოწერა ბ. აქსელროდის ქალიშვილ ვ. გურვეითან.

ცნობილი პუბლიკის ქალის მარინა ცვეტაევის ხელით დაწერილია წერილი ირაკლი წერეთლის სახელზე, რომელშიც სთხოვს დაესწროს მის შემოქმედებით საღამოს. წერილის შინაარსი და მიწვევის ტონი გვაფიქრებინებს, რომ მ. ცვეტაევი ირ. წერეთელს კარგად იცნობდა და პატივს სცემდა. სხვა საბუთებთან ერთად დაცულია ცნობილი სოცეტოლოგის, პროფესორ რინარდ ფაფლის რამდენიმე წერილიც ირ. წერეთლისადმი.

ფონდში ფართოდ არის წარმოდგენილი მამოწერა სხვა პირებთან - ე. პეშკოვასთან, ტ. კულიკთან, ვ. ლებედევთან, ე. ლანდიშევსთან, ვ. ჩერნოვთან, ა. შრეიდერთან, ბ. კალინინთან, ა. პორტრესოვთან და სხვებთან. ამ უკანასკნელის წერილები, დაწერილი ემიგრაციაში ყოფნის დროს (1924-1930 წლები), გამსჭვალულია დიდი სიყვარულითა და პატივისცემით ირ. წერეთლისადმი. საინტერესო ცნობებია დაცული ბ. ნიკოლაევის მამოწერაში რაფერ არსენიუსთან, რომელთანაც ირაკლი წერეთელს დიდი ხნის მეგობრობა და ახლო ურთიერთობა აკავშირებდა.

პირველი წერილი დათარიღებულია 1927 წლის 20 მაისით. რაფერ არსენივი აწვდის ბ. ნიკოლაევის ცნობებს ნ. ნიხეზის ბიოგრაფიისათვის. დანარჩენი წერილები (ბ. ნიკოლაევისი და რ. არსენივის) ვანკუთენების 1945-1959 წლებში მამოწერაში უხვდებით ცნობებს მ. მალინოვსკიზე, ქართველი სოციალ-დემოკრატების, კავკასიაში განხორციელებულ ექსპროპრიაციებთან დაკავშირებით.

ერთ-ერთ წერილში (1959 წლის 25 მაისი) ბ. ნიკოლაევის ატყობინებს რ. არსენიუს ირაკლი წერეთლის გარდაცვალებისა და დაკრძალვის თარიღს (24 მაისი). სთხოვს მამოწერას მოკვნიებები მათ მეგობრობაზე, შეხვედრებს და ერთობლივ შუამობაზე წერილებში გამოთქმულია აზრი ირ. წერეთლის ხსოვნის უცდავსაყოფად საჭირო ღონისძიებათა განხორციელების გამო. აქვეა რ. არსენიუსის მოვანიებები ირ. წერეთელზე, რომელიც შედგება ცალკე ეპიზოდებისაგან და მოიცავს მძირითადად პერიოდს 1903 წლიდან, როცა ირ. წერეთელი რედაქტორობდა ფურნალ "კეალს", ვიდრე 1920 წლამდე.

რამდენიმე წერილი ეძებნება ნიუიორკიდან პარიზში, უფრო სწორად, ლევიში, ქართველთა მამულში

არ. წერეთლის ნემსის გადასვენების საკითხს. ეს აზრი ბ. ნიკოლაევსკისთან მიმოწერაში გამოთქვა რ. არსენიძემ. მასვე ეკუთვნის ფონდზე დაცული კიდევ ერთი საინტერესო დოკუმენტი – შინაშუბები (13 გვერდი) ე. წორდანიის მოგონებებზე "შეფიქრებული მგობრისა", რომელიც მრავალ საულისხმო ცნობას შეიცავს. აქვეა მცირე ამონაწერი გრიგოლ ურატის მემუარებიდან, რომელიც ეხება ე.წ. ყვირილას საქმეს – 1905 წელს ბოლშევიკებისა და მემშვეციების მიერ ქობულაძე განხორციელებული ოპერაციას, რასაც მოჰყვა პოლიციის განიარაღება, ხაზინიდან 200. 000 მანეთის გატაცება და შემდეგ ამ თანხით სახლდარგარეთ იარაღის შექმნა.

ირაკლი წერეთლის გარდაცვალების შემდეგ, 1959 წელს დარჩა ყველა არსებული წესის დაცვით გაფორმებული პირები, რომლითაც თავის შემკვიდრულ აცხადებდა ანა მთელი სახლი ასულ ბურჯინას. არცთუ მრავალრიცხოვანი პირადი ნივთების გარდა, დარჩა ორ ათას გვერდზე საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი მოგონებები 1917 წლის მოვლენებზე რუსეთში (ილისამდე), ცალკეული თავები მოგონებებიდან ბავშვობაზე, სხვადასხვა ჩანაწერი, ლიტერატურული ნაწარმოებები, კრებ. ნაწევები პოეზიდან "უშინაში რაინდი", რომელიც თარგმნა რუსულად. დარჩა საქმოდ მდიდარი არქივი, რომელიც მან ჯერ კიდევ პარიზში ყოფნისას გადასცა ბ. ნიკოლაევსკის (როგორც ეს უკანასკნელი წერს ერთ-ერთ წერილში რ. არსენიძეს). ამ არქივის დოკუმენტების საფუძველზე ბ. ნიკოლაევსკიმ მოამზადა რამდენიმე წერილი და გამოაქვეყნა "სოციალისტიკური ვესტნიკში".

ფონდზე დიდი ადგილი უკავის იმ დოკუმენტებს, რომლებიც შექმნა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობისა და სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ემიგრაციაში ყოფნის წლებში, როდესაც ისინი, როგორც ცნობილია, განკარგობდნენ აქტიურ პოლიტიკურ საქმიანობას. ამ დოკუმენტებს შორის აღსანიშნავია ირ. წერეთლის ხელით დაწერილი სიტყვის ტექსტი, რომელიც წარმოთქვა 1925 წლის 3 მაისს 6. ჟორდანიას სიტყვის საპასუხოდ (შავად ნაწერი, 37 გვერდი. აქვეა სხვა ხელით გადათორებული ეგზემპლარი, 27 გვერდი). ამ საბუთში ასახვა პოვა იმ წინამძღვრობამ და აზრობა სხვადასხვაობამ, რომელიც არსებობდა ქართველ ემიგრანტთა ხელმძღვანელებს შორის ისეთ მნიშვნელოვან საკითხზე, როგორც იგი 1924 წლის აგვისტოს აჯანყება.

ამ დოკუმენტების ჯგუფს განეკუთვნება ირ. წერეთლის ხელით დაწერილი სტატია "საქართველოს საერთაშორისო მდებარეობა და ინტერნაციონალი" (1920 წელი, 18 გვერდი), წერილები საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტიის ცენტრალურ კომიტეტს (1924 წლის დასასრული?, 1925 წლის დეკემბრის 5, 1928 წლის ივნისი) პარტიის საზღვარგარეთული ბიუროს თავმჯდომარეს 6. ჟორდანიას (1931 წლის თებერვალი) სხვადასხვა საკითხზე, დავით შრამიძის წერილი ბიუროს სახელზე, დოკუმენტი პარტიაში მიმდინარე დისკუსიაზე და შინაპარტიულ უთანხმოებაზე.

1924 წლის აგვისტოს აჯანყების შემდეგ საქართველოში შექმნილი ვითარება სწორად არის ასახული მემორანდუმში, რომელიც საქართველოს პროფკავშირების არალეგალურმა ბიურომ და საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტიის სარეგისტრაციო კომიტეტმა 1924 წლის დეკემბერში გადასცეს თბილისში მყოფ ინვალის ტრელივიორთა ფელაგაციის. ამ საკითხზე ეხება საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული პარტიის პარიზის ორგანიზაციის მიერ 1925 წლის 3 მაისს მიღებული რეზოლუცია (პირი) და, ჩვენი აზრით, საქმოდ საინტერესო დოკუმენტი – პარტიის საზღვარგარეთული ფელაგაციის ბიუროს სხდომის ოქმი (პირი, ხელით ნაწერი, 15 გვერდი).

ცალკე საქალაქო თაემოყრილი კარლო ჩხეიძის შეუღლის აღწესნადა ჩხეიძის წერილები (1927-1934) ირაკლი წერეთლისადმი, ნიუ რამიშვილისადმი, აკაკი ჩხენკელისადმი, კონსტანტინე კანდელაკისადმი, ლ. გრასმანის (კარლო ჩხეიძის ქალიშვილის) წერილი ირ. წერეთლისადმი (1934), ა. ჩხენკელის, ლ. ლუმაიძის, შ. მგელაძის, პ. სარჯველიძის, ვ. ჩუბინიძის, შ. რამიშვილის წერილები (1930-1959).

ბევრ საინტერესო ცნობას შეიცავს ირ. წერეთლის ვრცელი წერილები საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტიის ცენტრალური კომიტეტისადმი, მოხსენება პარტიის ტაქტიკაზე, სიტყვა, წარმოთქმული 1925 წლის 28 დეკემბრს ეს დოკუმენტები სხვაგვარადაა უფროდ მნიშვნელოვანი პირებიდან ირაკლი წერეთლის მრავალი საკითხი დაინტერესებული მკვლევარისათვის.

როგორც მოხალაღწერილი იყო, ფონდში დიდი ადგილი უკავია ირაკლი წერეთლის მიმოწერას ბორის ნიკოლაევსკისთან. ამ უკანასკნელთან თითქმის ორმოცდაათი წლის მეგობრობა აკავშირებდა. ბ. ნიკოლაევსკი იყო რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტიის (მემშვეციები) ერთ-ერთი გამოჩენილი მოღვაწე. მრავალი წლის განმავლობაში აგროვებდა წერილობით დოკუმენტებსა და სხვა მასალებს პარტიის ისტორიის შესასწავლად.

მას შემდეგ, რაც ირ. წერეთელი საფრანგეთიდან ამერიკის შტატებში გადავიდა საცხოვრებლად, მათი მეგობრობა კიდევ უფრო განმტკიცდა. ისინი იმ დროიდან განუწყობდა ერთად ივენ. ბ. ნიკოლაევსკი, რომელიც ბევრ პატივს სცემდა და დიდად აფასებდა ირ. წერეთლის, გულმოდგინედ აგროვებდა ყველაფერს, რაც ეკუთვნოდა მის კლამს ან შეიცავდა ცნობებს მისი ბიოგრაფიიდან. იყო საარქივო საქმის ჩინებული მცოდნე, მუშაობდა ამ დარგში და სწორედ ამიტომ აწერდა მას ირ. წერეთელმა თავისი პირადი არქივი. ბ. ნიკოლაევსკიმ დიდი როლი შეასრულა ირ. წერეთლის დოკუმენტების შემკვიდრების მოვლა-პატრონობასა და შემდეგ მისი წიგნის "მოგონებების" გამოცემაში. გარდაცვალა 1966 წელს.

ფონდში მრავალად არის სხვადასხვა დროსა და სხვადასხვა ენაზე ეურნალ-ვახუთებში დაბეჭდილი წერილები და სტატიები ირაკლი წერეთელზე, ნეკროლოგები მის გარდაცვალებასთან დაკავშირებით, ახლობლების, მეგობრების, პარტიული ამხანაგების მოგონებები, რადიოსადგურ "თავისუფლების" მიერ მოწოდებული გადაცემების ტექსტები და სხვა დოკუმენტები.

*

გერმანიის საგარეო საქმეთა სამინისტროს პოლიტიკური არქივიდან (ზონი) მიღებული დოკუმენტების მიხედვით მნიშვნელოვან ინტერესს იხიჩ შედგენილია გერმანულ, ფრანგულ, ინგლისურ, რუსულ, ქართულ, სპარსულ ენებზე და განლაგებულია ქრონოლოგიურად. ეს, ძირითადად არის საქართველო-გერმანიის ურთიერთობის აქტები, რომლებსაც მოიცავენ პერიოდს 1898-დან 1925 წლამდე. მათში ასახულია პოლიტიკური და ეკონომიკური ურთიერთობანი, გერმანიის დიპლომატიის მცდელობა - განახორციელოს კავკასიაში, კერძოდ, საქართველოში, მისთვის სასურველი პოლიტიკა. საკმაოდ ვრცელად არის წარმოდგენილი დოკუმენტები, რომლებიც ესება პირველი მსოფლიო ომის ისტორიას. ამ თვალსაზრისით საყურადღებოა 1918 წლის 19 ივნისის გრაფ მულენბურგის და გენერალ ფონ ტესის (კონსტანტინოპოლიდან) 1918 წლის 4 ივლისის ტელეგრაფები საგარეო საქმეთა სამინისტროსადმი.

საინტერესოა უცნაო ოფიცრის მიერ ბერლინიდან 1918 წელს გაგზავნილი ტელეგრაფი ომის წარმოების საკითხზე (მხოლოდ ოფიცრებისადმი), ბათუმში გამოგზავნილი კლმის ტელეგრაფი გენერალ ლოსოვისადმი (1918 წლის 19 მაისი) გრაფ ფონ პერტილნევის მოხსენებით ბარათი გერმანიის სამიქრატორი დელეგაციის ყოფნაზე კავკასიაში. საგარეო საქმეთა სამინისტროდან კონსტანტინოპოლში საელჩოსადმი 1918 წლის 30 ივნისის გაგზავნილი დეკრ. "საიდუმლო აქტები 1914 წლის ომის შესახებ (1915 წლის 11 მარტი)" და ა.შ.

პირველი მსოფლიო ომის დაწყებამდე და მერეც, უკვე საომარ მოქმედებათა მსველელობისა გერმანულ ბუნებრივია, გულმოდგინედ ავრთვებდნენ ავტენტურულ ცნობებს საქართველოსა და, საერთოდ, კავკასიასთან დაკავშირებით. ამ ხასიათის დოკუმენტები შეიცავენ საკმაოდ ვრცელ ინფორმაციას სხვადასხვა საკითხზე და ამდენად, ჩვენთვის მტერ საინტერესო წყაროა.

საქართველოსა და გერმანიის შორის ეკონომიკურ ურთიერთობათა ჩასახვას და გერმანიის ეკონომიკურ პოლიტიკას კავკასიაში ეხება რამდენიმე დოკუმენტი. კერძოდ, ეს არის საქართველოს მთავრობას, მანგანუმის საზოგადოებასა და ფოთის პორტის საზოგადოებას შორის დადებული ხელშეკრულების პროექტი გერმანიაში მანგანუმის ნედლეულის ტრანსპორტირების საკითხზე, "გერმანია-საქართველოს ოქმი" მანგანუმის მოპოვებაზე, ხელშეკრულება საქართველოსა და გერმანიის შორის ნავსადგურებთან დაკავშირებით (ქართულ ენაზე 1918 წ.) ბათუმიდან და ფოთიდან საქონლის ექსპორტის ცნობები (1910-1914) და ა.შ.

საინტერესო ფაქტობრივი მასალა დაცული იხეთ დოკუმენტებში, როგორც არის 1918 წლის სექტემბრის ცნობა გერმანიის სამიქრატორი დელეგაციის ყოფნაზე კავკასიაში (ეხება ბაქოს საქმეებსაც), თბილისიდან გერმანიაში, საგარეო საქმეთა სამინისტროში გაგზავნილი მოხსენება კავკასიის მდგომარეობაზე, წერილი შვეიცარიიდან (1919 წ.).

ცალკეა შვეიცარიული ცნობები კავკასიაში მცხოვრებ გერმანელებზე. აქვეა ჩრილი კავკასიის გაერთიანებულ მთის ხალხების მთავრობის შემადგენლობა.

გერმანიაში ყურადღებით ადევნებდნენ თვალყურს 1918-1921 წლებში საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის საქმიანობას, ცდილობდნენ მასთან კონტაქტების დამყარებას და ურთიერთობას. ამანვე შეტყვევებს "აქტებს საქართველოს რესპუბლიკის საქმეების შესახებ", უამრავი ტელეგრაფი და წერილი ბერლინსა და თბილისის შორის. გერმანელებს მოსავალ ურთიერთობის კავკასიაში ეხება 1919 წელს შედგენილი მოხსენებით ბარათი, ჩანაწერები საქართველოზე (1920 წლის თებერვალი). 1919 წლის იანვარში პარიზში გაგზავნილი ტელეგრაფი საქართველოს გამოცხადებასთან დაკავშირებით (იხვე, როგორც შვეიცარიიდან, შვეიცარიიდან, აგრეთვე კონსტანტინოპოლიდან, კოპენჰაგენიდან, კიევიდან).

საბჭოთა რუსეთის ინტერვენციის შედეგად, რასაც მოჰყვა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის დამხობა, შემდეგ კი განდევნა და ქვეყნის ოკუპაცია, საქართველომ კიდევ ერთხელ დაკარგა სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობა. დასვლეთში ამ ფაქტს აღიქმებდნენ როგორც განდამურ აქციას სუვერენული სახელმწიფოს წინააღმდეგ. რახეც შეტყვევებდნენ დოკუმენტები და საგაზეო სტატიები. ამ მხრივ საინტერესოა გერმანული გაზეთის რომელი კორესპონდენტის 1921 წლის 21 ივნისის ინფორმაციები "ბოლშევიკები საქართველოში". დოკუმენტებს შორის არის ამონაბეჭდები გერმანული გაზეთებიდან 1924 წლის ავგუსტოს აჯანყების შემდეგ საქართველოში შექმნილ ვითარებაზე "საქართველოს ტრაგიკული ბედი" (1924 წლის სექტემბერი), "რუსეთ-საქართველოს კონფლიქტი", "საქართველო, რუსეთი და ხალხთა კავშირი" (1924). დაცულია სხვა დოკუმენტები საქართველოში მომხდარი აჯანყებების, გერმანიის საკონსულოს დოკუმენტები ქუთაისსა და ბათუმში შექმნილი მდგომარეობის, წერილები რაისსტაგში საქართველოში პოლიტიკური, სოციალურ-ეკონომიკური ვითარების საკითხებზე.

*

თურქეთიდან საქართველოს სახელმწიფო საისტორიო არქივში ორჯერ მიიღი დოკუმენტები: პირველად 1998 წელს, ხოლო მერედ, სულ ასლახან, 1999 წლის ივლისში.

ეს მასალები ვერ არ არის დამუშავებული სათანადოდ, საარქივო საქმის წესების თანახმად და არ არის შედგენილი აღწერები, თუმცა პირველად მიღებულ საბუთებს სპეციალისტები უკვე გაეცნენ და მათზე გეაქვს საკმოდ სრული წარმოდგენა. ამიტომ საჭიროდ ვთვლით, მივაწოდოთ მკვლევარ ზოგადი ცნობები ამ დოკუმენტებთან დაკავშირებით. დოკუმენტები მოიცავენ პერიოდს 1775 წლიდან 1918 წლამდე.

ვევალე ადრინდელი დოკუმენტებია "საქართველოს მეფის ერეკლე-ხანის" მიერ მასან-ხანისადმი მიწერილი ორი წერილი. ერეკლე ზოგადად აცნობა მასან-ხანს ვითარებას და მიმართავს გაერთიანების, მგობრული ურთიერთობის და ურთიერთთანამშრომლობის წინადადებათ.

ერეკლეს მეთრე წერილში, რომელიც ჩილდერის ვალის ძემშვიობით ერზერუმის ვალისთან არის გაგზავნილი (1785-1786), ამ უკანასკნელს ულოცავს ახალ საქმებს, ამცნობს, რომ მთავრის ხშირად მარცხევენ და ახილთ ქართულის მიმართ უსამართლოდ მოქცევის აღსაკვეთად საჭირო ხდება გარკვეული ზომების მიღება, სახელის დაღების ჩათვლით, რაც სამართლიანია და, ამდენად, ამას მეთრე მხარე უნდა დაეთანხმოს.

ჩილდერის ვალის ალო-ფაშასადმი ქართლის, იმერეთისა და რაჭის რამდენიმე თავადაზნაურის მიერ გაგზავნილ წერილში (1819-1820) ისინი აღსატყუებენ დიდ პატივისცემასა და კეთილგამწყნარებას, გამოთქამენ რწმენას, რომ მათ მალე განდგინან რუხებს და მაღალი პორტას სამსახურში ჩადგებიან.

ლოკუმენტების ერთი გვეუფი (ოცამდე საბუთი) გურიის სამთავრო სახელის წარმომადგენელთა წერილებია. ისინი, უსაერესად შეიცავენ თხოვნას სხვადასხვა საკითხზე, რომლებიდან მთავარია მამია გურიელის ძის დავითისა და მისი დღის სოფლის მცდელობა დავითისათვის ვალის მთავრის წოდების მოსაპოვებლად. დედა-შვილი რაგრიგობით თხოვს თურქეთის მაღალჩინოსნებს, მათ შორის ვეზირ პასან-ფაშას, აჰმედ-ბეგს, შუამდგომლობას და შეწყობას ამ საქმის წარმტებით დაგვიარეგინებაში. ეს საბუთები დათარიღებულია 1827-1828 წლებით. მომდევნო წელს მასწავრო წერილში კი დულ-ხანს დედა სოფიო უკვე მაღლობას უხდის გურიელობის დამამტკიცებელი ფირმანის ბოძებისათვის და მტკიცე კრთულებას და დახმარებას ალუთქეაშ მაღალ პორტას.

აქვე ტრადირიის ვალისა და ანკარის სერასკერის პასან-ფაშას ოფიციალური დოკუმენტები გურიელობის ბოძების (ცრის დღეფლის შუამდგომლობით) და ამის დამადასტურებელი ფირმანის გაგზავნის საკითხზე ფიოთსა და საერთოდ საქართველოში მდგარ ურწმუნოთა წინააღმდეგე კი იგზავნებოდა დღევანდელი ვარი. დოკუმენტები შუდგენილია ქართულად და მათ ახლავს თურქული თარგმანი. დაცულია სოფიოს რამდენიმე ქართული წერილიც სხვა საკითხებზე.

ლოკუმენტების დიდი ნაწილი ოფიციალური მიმოსწრება. ისინი პირბობიად შეიძლება დაიყოს რამდენიმე ვეუფად. პირველ ვეუფს განეკუთვნება ის დოკუმენტები, რომლებიც შეიქმნა სამთავროს და სახელმწიფო დაწესებულებებს შორის წარმოებული მიმოსწრის შუდგეად. ეს არის სხვადასხვა ხასიათის საქმიანი ქალაღლები, რომლებიც, მართალია ასახვენ ცალკეული ეპიზოდებს და, ერთი შეხედვით, თითქოს არ შეიცავენ მნიშვნელოვან ინფორმაციას, მაგრამ მათ მინც შეუძლია გარკვეული დახმარება გაუწიონ ზოგიერთი საკითხით დაინტერესებულ მკვლევარებს. კერბოდ, დოკუმენტები არის რუსეთ-თურქეთისა და თურქეთ-ირანის ურთიერთობის, კავკასიაში ამ სახელმწიფოთა პოლიტიკის, მათი აშკარა თუ ფრული ვეუფების ცნობები.

თურქეთის კონსული თბილისში აქტიურ დიპლომატიურ საქმიანობას ეწეოდა თავისი სახელმწიფოს პოლიტიკური და გეონოიკური მიზნების დახასიაღვად, ფსიზლად ადგენება თვალყურს კავკასიაში და, კერბოდ, საქართველოში მიმდინარე პროცესებს, სისტემატურად აწვდიდა ცნობებს თავის მთავრობას, ცდილობდა ამ პროცესებზე თურქეთისათვის სასურველი გეკონის მიზნებისა და მათს გამოყენებას თავისი სახელმწიფოს ინტერესებისათვის. დოკუმენტებს შორის არის მის მიერ არაქმში გაგზავნილი შეტყობინებები სხვადასხვა საკითხზე, ცნობები რუსი და ქართველი მოხელეების დაჯიღელობისა და დასარუქების, ახალციხესა და აღმესანდროპოლში კონსულის მოადგილეების დანიშნვის გამო და ა.შ.

რამდენიმე დოკუმენტი ეხება საკითხს ქრისტიანების მიერ მამადაღიანობის მიღებას, თურქეთის სამსახურში ჩაღობასა და დაჯიღეობას, სტამბოლში მცხოვრები კავკასიელი მუსაჯიერების ოსმალეთის ქვეშევრდობობაში გადასღის სურველი დაქმყოფილებას. ერთ-ერთი დოკუმენტი გვაწვდის ჩურუქუს ქართველ პარტიზანთა მოქმედების ცნობებს, ხოლო მეთრე ინტეობინება ჩურუქუსში მამადაღიანობის მისაღებად ჩასული ქართველების დასაკითხავად სტამბოლში გაგზავნას.

ახალციხესთან მიმხდარო ბრბოლის შუდგეად თურქების მიერ ხელში ჩადგებული ქართული მოსახლეობის შუდგეად ბეღის გადასაწვეტად გასატარებელ ღონისძიებებს ეხება ერთი საინტერესო დოკუმენტი. მეთრე შეტყობინება ამ ბრბოლის გამო, რომელიც მოხდა შეკეოთთან. კიდევ რამდენიმე დოკუმენტი მოგეითხრობს ახალქალაქის მხარესა და ყარსის ოლქში წარმოებული სახმედრო მოქმედების ამბებს. ყირიმის ომის შუდგეად აქ შექმნილი მძიმე მდგომარეობისა და მიმდებარე სოფლებიდან ყარსში პროდუქტების შეტანის აუცილებლობაზე. მეთრე ვეუფს შეიძლება მივაკუთნოთ ის დოკუმენტები, რომელიც შეიქმნა სათანადო დაწესებულებებს შორის მიმოსწრის შუდგეად და ეხება ისეთ საკითხებს, როგორც არის თვალყურის დევნება ამა თუ იმ პირზე, ქვეყნიდან გამსვლელ ამ ქვეყანაში შემსვლელთათვის ნებართვის გაცემა, მასპორტების განახლება, რუხების მიერ ქურთების შეიარაღება, სომსური პოლიტიკური პარტიების სიების დაღება, რუსეთში მცხოვრები სომსების მიერ თურქეთის წინააღმდეგ ვაგშუპობის ფაქტების დაღება და ა.შ.

დოკუმენტების შესამც ვეუფს განეკუთვნება საბუთები, რომლებიც ეხება აღმინისტრაციულ მმართველობას, ტვევებისათვის დახმარების აღმოქმნას, მოხელეებისათვის ხელფასების დანიშნებას და გაცემას, ბრბოლას ტვევებით გატრობის, შეტრობათების წინააღმდეგ და ა.შ.

*

მოკლე მიმოხილვაში, რა თქმა უნდა, შეეღებოდა არა თუ შეექმნათ თონდაც ზოგადი წარმოდგენა ვველა დოკუმენტზე, არამედ უბრალოდ ჩამოეთვალოთ მათ შორის მხოლოდ ვველაზე მნიშვნელოვანიც კი. ჩვენ მხოლოდ გეონდოა წინასწარი მოკლე ინფორმაცია მიგვეწოდებინა კოლეგებისათვის, ისტორიკოსებისათვის, საზოგადოებისათვის ამ დოკუმენტებზე, რომლებიც უთუოდ გაამდიდრებენ საქართველოს ისტორიის წყაროთმცოდნეობით ბაზას და მოგვეტყენ საშეღებას უკუო გავაშუქოთ მრავალი საინტერესო საკითხი.

*

ნიკოლოზ (ნიკო) ბერძენიშვილის პირადი არქივი

დოქტორ ლექსია.

ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატი, ნიკო ბერძენიშვილის სახელობის პრემიის ლაურეატი, ქ. კაკელიძის სახელობის ზელნაწერთა ინსტიტუტის უფროსი მეცნიერი თანამშრომელი.

გამორჩეული ქართველი მეცნიერი და საზოგადო მოღვაწე, აკად. ნ. ბერძენიშვილი 1931 წელს დაწერა "Curriculum vitae"-ში მოგვითხრობს:

"ზინბატურის რაიონის სოფელ გოვოლეისუბნიდან ვარ. 1895 წლის 10 იანვარს დავიბადე. მამამეტი გლეხი ფარცელარული: სამტრედიას-ფოთის რკინიგზის სადგურის მტკირთავე შუშა. თავი მხოლოდ იბოლი მახსოვს. მამამეტი ვარდაცკლილიყო ჩემს დაბადებამდე. ვმასწავლობა სოფლად გაეატარე. წერა-კითხვა დედამ დამასწავლინა. II წლისს სოფლის სკოლა დავამთავრე და 1906 წლის აგვისტოში ბათოში წამიყვანეს. ჩემს სკოლაში აღზრდა ჩემმა უფროსმა ძმამ იკისრა. თითი ის ბიძამეტი აღზარდა, უკანასკნელი კი მამამეტი.

მავე წელს ბათოში გიმნაზიაში პირველ კლასში შევედი. აქ ვსწავლობდი 1911 წლამდე. ამ წელს სასწავლებლიდან გამომიყვანეს და ბათოშიდან ადმინისტრაციული წესით გამომაძევეს. გამწმინდეს და არალეგალური ლიტერატურა აღმომიჩინეს.

1905 წელს თვალწინ გაიარა. ვსწავლობდიდან შევის მთავრობის სიძულვილს შევეზარდე. გიმნაზიაში უკვე მესამე კლასიდან სკოლისგარეშე წრეები გვეჭრდა, სადაც ლიტერატურას, ისტორიას და პოლიტიკურიზმის გავსწავლდნენ "გრამა ძა" (სოლორაშვილი), შატბილი და სხვები.

1910 წელს გიმნაზიაში მოსწავლეობა გაფიცვები მოეწყო. მიზეზები აუტანელი რუკიმი იყო. უშუალო სასამართლო მასწავლებელი. მან სრულიად უდანაშაულოდ სასწავლებლიდან გამოარიცხვინა უნიჭიერები მოწავე გვეუშვილი ჩვენ გარიცხვლის აღდგენა მოვითხოვე. უარი მივიღეთ. მამის მასწავლებლის გაგვიყვიცო: სადაც კლასში შევიღო, მოწავეები გარეო გამოიღონენ და კლასში მარტოკას სტოვებდნენ. ეს უკვე "არეულობა" იყო. სწავლა შეწყდა. მრავალ განხრიკეს. გამწმინდეს მეც და შედეგად ხეიმისწებული მოვლი წელი სოფლად ვიყავი. 1912 წლიდან ისევ ბათოში წავედი. იქ ცხოვრების ნება მომცეს. ვასწავლიდი კერძოდ. სასწავლებელში შეხვედის იმედი არ შეიძლებოდა მჭირდა. "შგლის ბილეტი" მჭირდა.

1913 წელს გამოცდა ჩავაბარე და ექვსი კლასის მოწმობა მივიღე. აქვე დავჩინი და სწავლას განვაგრძობდი. თანაც ვასწავლიდი. კერძო გაკვეთილები მჭირდა. ამ ხანებში მჭვლიშვილის ოჯახს დავუახლოვი. ფრიად ინტელიგენტურ წრე იყრდა აქ თავს – ისტორია-ლიტერატურისა და ხელოვნებისმცოდნეები. მჭვლიშვილის ერთი შვილითაგანი მხატვრეისორი იყო. ჩემთვის ეს წრე ნამდვილი სკოლა გახდა.

მსოფლიო ომმა ბათოშიდან ამხარგა. სოფელში წამოვედი. აქ კერძოდ ვმასწავლებლობდი და მევის რუსეთის დამარცხებას მოუითხნლად ვვლოდი.

1915 წელს სიმწიფის მოწმობის მისაღებად გამოცდაზე ჩავივიერი ქუთაისში. აქ იყო მამის გადმოტანილი ბათოში გიმნაზია.

1916 წელს ტფილისში ამოვედი. აქ ვსწავლობდი 1917 წლის ვაზაფხულამდე, როცა ბათოში გიმნაზიაში სიმწიფის მოწმობაზე გამოცდა ჩავაბარე.

მოსკოვის უნივერსიტეტში ჩავივირე ფილოლოგიურ ფაკულტეტზე. სიბერე ჩამოვარდა. ვეღარ წავედი. სოფლად დავჩინი და პრაგმაზიმნაზიაში მასწავლებლობა დავიწყე.

1920 წელს ტფილისის უნივერსიტეტში შევედი სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტის ისტორიის დარგზე. ვერ დასავლე ვერობის ისტორიის სპეციალობის კურსი დავამთავრე (1924 წ.) და შემდეგ საქართველოს ისტორიის სპეციალობაზე გადავედი. 1926 წელს დავამთავრე ის და იმავე წელს დამტოვეს უნივერსიტეტთან საპროფესორო მოსამზადებლად. 1929 წლამდე ასპირანტი ვიყავი. 1929-1931 წლებში ასისტენტი, 1931 წლიდან კი საქართველოს ისტორიის კურსის კითხვა დამეგალა ვერ სახელმწიფო პედაგოგიურ ინსტიტუტში, ხოლო უნივერსიტეტის აღდგენიდან – უნივერსიტეტში, რასაც ვანავარობა დღემდე მომეძღვა.

1929 წლიდან ვმუშაობ საქართველოს მუზეუმის ზელნაწერთა განყოფილებაში უფროსი მეცნიერი მუშაკის თანამდებობაზე."

1932 წლიდან ნ. ბერძენიშვილი თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ისტორიის კათედრის დოცენტი.

1935-1938 წლებში ლექციებს კითხულობს ქუთაისის პედაგოგიურ ინსტიტუტში, ხოლო 1938-1940 წლებში კი თბილისის პუშკინის სახელობის პედაგოგიურ ინსტიტუტში. 1934 წელს თანამშრომლობს სსრ კავშირის მეცნიერებათა აკადემიის საქართველოს ფილიალის კავკასიათმცოდნეობის ინსტიტუტში. აქ 1937 წლიდან ჩამოყალიბდა საქართველოს ისტორიის სექტორი და ნ. ბერძენიშვილი დაინიშნა სწავლულ მდივნად.

1938 წელს მას დისერტაციის დაუცველად მიენიჭა ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხი.

1939 წელს ნ. ბერძენიშვილს ირეკურ საქართველოს ისტორიის კათედრის პროფესორად, შთავსებით მუშაობს ნ. მარის სახელობის ენების ისტორიის განყოფილების გამგედ.

1943 წლის 27 დეკემბერს დაიცვა სადოქტორო დისერტაცია თემაზე "რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის

ისტორიდან XVI-XVII საუკუნეების მიჯნაზე¹ და მიენიჭა ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხი.

1944 წელს ნ. ბერძენიშვილი შევიდა კომპარტიის რიგებში. ამავე წელს აირჩიეს საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის წევრად, ხოლო მომდევნო წელს დაჯილდოვდა შრომის წითელი დროშის ორდენით.

1947 წელს მიენიჭა საქართველოს მეცნიერების დამსახურებული მოღვაწის წოდება.

1946-1956 წლებში თბილისის უნივერსიტეტში საქართველოს ისტორიის კათედრის გამგეა.

1947 წელს ნ. ბერძენიშვილს, როგორც "საქართველოს ისტორიის" სახელმძღვანელოს ერთ-ერთ ავტორს, მიენიჭა სტალინური პრემია.

1948-1953 წლებში აირჩიეს თბილისის საქალაქო საბჭოს დეპუტატად.

1948-1965 წლებში, აკად. ს. ჯანაშიას გარდაცვალების შემდეგ ივ. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის ინსტიტუტის დირექტორია.

1949 წელს ნ. ბერძენიშვილი აკ. შანიძესა და ო. ვიციჩვილიძესთან ერთად მივლინებული იყო რუმინეთსა და ბულგარეთში. აქ მოხდა ანთიმოზ ივერიელის მასალების, მიაკვლია ბესიკ გაბაშვილის საფლავს, ხოლო ბულგარეთში მოახსენა პეტრიწინის (ბოჩკოვის) ქართული სავანე, დაარსებული გრიგოლ ბაქურაიანის ძის მიერ, და სოფიის სასლითკაში მიაკვლია ქართულ ტიპიკონს.

1951 წელს ნ. ბერძენიშვილი მეორედ დაჯილდოვდა შრომის წითელი დროშის ორდენით.

1951-1957 წლებში საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ვიცე-პრეზიდენტი. 1963 წელს ირჩევენ საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს დეპუტატად.

1965 წლის 17 ივლისს მიმეჭ სენით შეპყრობილი აკადემიისი ნ. ბერძენიშვილი გარდაიცვალა. დაკრძალულია მაჟნისის პანთეონში.

დღეი ქართველი მეცნიერის ხსენის უცდავსაყოფად მისი სახელი დაერქვა ჩოხატაურის რაიონის სოფელ გოფიციუხნის საშუალო სკოლას, ქუთაისის ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მუზეუმს, თბილისის ვაკის რაიონის ერთ-ერთ ქუჩას. ბოთმში ფუნქციონირებს ნ. ბერძენიშვილის სახელობის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი. ნ. ბერძენიშვილის სახელობის პრემია დაწესდა ოსუ ისტორიის ფაკულტეტის წარჩინებული სტუდენტებისათვის. საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოსთან არსებულმა შიდაგარე საარქივო სამმართველომ შემოიღო ნ. ბერძენიშვილის სახელობის პრემია სუკეისი არქეოგრაფიული ნარკვევისა და პუბლიკაციისათვის.²

ცნობილი ქართველი ისტორიკოსისა და საზოგადო მოღვაწის აკად. ნ. ბერძენიშვილის უზარმაზარი მეცნიერული შედეგების შესწავლა და პუბლიკაცია, მისი შეუღლის ნინო ზაქარაის ასული ბერძენიშვილის ხელშეწყობით, გარდაცვალებამ ხელს მალე დაიწყო.

1965 წლის 8 ოქტომბერს ისტორიის ინსტიტუტის სამეცნიერო საბჭოს დადგენილების საფუძველზე (ოქმი №14) შექმნა ნ. ბერძენიშვილის პირადი არქივის აღსაწერად კომისია (ვ. ღონღუა თავმჯდომარე, ე. ხომშარია-ბროსე, კ. აიფაშვილი, ნინო ბერძენიშვილი, მ. ბერძენიშვილი, დ. მუსხელიშვილი, გ. ჯამბურია, გ. მარგანი, დ. მგერელიაძე, ბერძენიშვილი და შ. ნათიაძე).

1965 წლის 12 ოქტომბერს წინასწარი თათბირის (ე. ღონღუა, ე. ხომშარია-ბროსე, ნინო ბერძენიშვილი) გასწავთლებით პირველად აღწერა დაცვალათ კომისიის წევრებს: მ. ბერძენიშვილს, დ. მგერელიაძეს, კ. აიფაშვილს და დ. ბერძენიშვილს. განსვენებულის ბინაზე შედგა ნ. ბერძენიშვილის შრომების ანოტირებული სია.

1973 წლის 1 ივლისს (გარდაცვალებამ 8 წლის შემდეგ) ნ. ბერძენიშვილის პირადი არქივი, მისი შეუღლის ხურულით, გადაცა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტს. კოსხაძე (ე. ხომშარია-ბროსე, ლ. ქავია, თ. იმნაძე) ნ. ბერძენიშვილის შეუღლისაგან ჩაიბარა 345 საქაღალდე.

ამგვარად, კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტის პირად ფონდებს შეემატა დიდი ქართველი მეცნიერის უნიშვნელოვანესი არქივი, რომელმაც ღირსეულად დაიძვერა ადგილი გამოჩინულ ქართველ მოღვაწეთა არქივის გვერდით და თავისი ერის კეთილივალად იქცა.

1978 წელს ნინო ბერძენიშვილის წინადადებით, გადაწვიდა ნ. ბერძენიშვილის პირადი ბიბლიოთეკა, როგორც არქივის შემადგენელი ნაწილის ზაზაზე მეცნიერის მემორიალური კაბინეტის დაარსება. ხელნაწერთა ინსტიტუტში კაბინეტში იქნა წიგნების ერთი ნაწილი, ხოლო ძირითადი ნაწილი კი 1985 წელს ბუბის გარდაცვალების შემდეგ ნინო კალაძე გადაცა ინსტიტუტს. 1985 წელს წილად მხვდა პატვიე და დაიბინა ნ. ბერძენიშვილის მემორიალური კაბინეტის გაშვებ. 1987 წელს კაბინეტი გაიხსნა.

1985 წელს ნ. ბერძენიშვილის არქივზე მუშაობა კვლავ განახლდა. შრომითი ხელშეკრულების საფუძველზე დ. მგერელიაძემ დაამუშავა ნ. ბერძენიშვილის ბიოგრაფიულ-საზოგადოებრივ-ედიმინისტრაციული საქმიანობის ამახველი მასალების 300 საარქივო ერთეული. ა. ბოგუცაძემ განსვენებულის შრომების შემდეგი ტომების გამოქვეყნების მიზნით შეადგინა მათი მეცნიერული ჩანაწერების კართოთეკა.

1987 წელს, როგორც ნ. ბერძენიშვილის მემორიალური კაბინეტის გამგეს, დამკვალა არქივის მეცნიერულ-ტექნიკური დამუშავება და აღწერილობის შედგენა. სამუშაოს ხელმძღვანელობდა ე. ხომშარია-ბროსე. არქივი მეტ-საკვლავ მოწვევნილებული იყო თვით ავტორის მიერ, ამის მიუხედავად, ეს მტკადა რთული და მასუხსავი საქმე ჩვენგან დღე სოფროხილეს მოითხოვდა. ამას წინ უძღოდა მოსამზადებელი სამუშაოების შესრულება. ვაუცანიოთ კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტში შეტარებულ "პირადი საარქივო ფონდების დამუშავების წესებს", ასევე სსრ კავშირის საარქივო სამმართველოსა და მეცნიერებათა აკადემიის მეოღერ რეკომენდაციებს, ლიტერატურას ნ. ბერძენიშვილიან დაკვარებით და მისი შრომების ბიბლიოგრაფიას.³ უთარიღო მასალების დათარიღების მიზნით შევადგინო მეცნიერის

ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ქრონოლოგიური ცხრილი, ასევე არქივის დაუმუშავებელი საქაღალდეები მოთავსებული მასალებზე საშუალო კატალოგი, რომელიც გვეხმარება სხვადასხვა საქაღალდეში გაბნეული ერთი და იმავე ნაწილის ნაწილების მოძებნაში, დედნისა თუ პირის პოვნაში. ამის გარდა, განვსაზღვრეთ არქივზე მუშაობის მეთოდი. კერძოდ მასალების მრავალფეროვნებიდან გამოვძინარე, შევიმუშავეთ მთლიანი დოკუმენტული მდგომარეობის პრინციპი.

6. ბერძენიშვილის დოკუმენტებზე მუშაობის შემდგომი ეტაპი გულისხმობდა არქივის ფონდირებას. ფონდის შემადგენლობიდან გამოვყავით ის მასალები, რომლებიც მის მფლობელს არ ეკუთვნოდა და შეუდევით მათ სისტემატიზაციას. 6. ბერძენიშვილის პირად არქივში დაცული მასალები განლაგდა 10 ძირითად ჯგუფში. ხოლო შვინთ გამოყოფილ მასალებში, რომლებიც შესაბამისად დალაგდა თემატურ, ანბანურ და ქრონოლოგიურ რიგზე ამის შემდეგ ჩამოყალიბდა შინაგნის ერთეული (საარქივო ნომერი). განისაზღვრა ყოველი დოკუმენტის რაიონი (მეტწიერად არაქატიცია). მასალები მოთავსდა კონვერტებში. აღიწერა, დაიშორა და შედგა მათი მეცნიერულ-ტექნიკური აღწერილობა.

6. ბერძენიშვილის პირადი არქივი შეიცავს 3734-ზე მეტ ერთეულს. აღწერილობაში მოხდა ერთეული გატანილია ცალკე საარქივო ნომრით, მოცემულია მისი მეცნიერულ არაქატიცია და ტექნიკური აღწერილობა.

საარქივო ერთეულის ტექნიკური აღწერილობის გასამარტივებლად:

1. წერილის ავტორები და ადრესატები დასახელებული არიან ერთხელ (თვით წერილები კი დალაგებულა ქრონოლოგიურად).
2. წერილებში ხელმოწერა არ აღინიშნება. ხელმოწერელი წერილის ავტორის გვარი აღდგება კოიზურ ფორმლებში.
3. ყველა წერილიდან გატანილია personalia.
4. აღწერილობაში არ აღინიშნება მუხლით და ქართულად ნაწერი. აღინიშნება მხოლოდ ფანქრით ნაწერი, მანქანაზე ან ტიპოგრაფიულ ნაბეჭდი, შესრულებული უცხოურ ენაზე, რა არის გამოყენებული საწერად - ბლანკ, ქაღალდი თუ რვეული, აღინიშნება დაზიანების ხარისხი.
5. როდესაც არქივში დაცულია ამა თუ იმ საბუთის პირი, ვუთითებთ დედნის ადგილსამოყვებლს და შივრს.
6. საარქივო ერთეულის საფირლო ნომერი მოთავსებულია ტექნიკური აღწერილობის ბოლოს, ხოლო აღწერილობის ზედა მარჯვენა კიდებზე კი აღინიშნება ერთეულის რიგითი ნომერი.
7. უთარილო მასალა მოთავსებულია ყოველი განყოფილების შესაბამისი პარაგრაფის ბოლოს. თარიღის აღდგენა ხდება კოიზურ ფორმლებში.
8. აღწერილობაში მითითებულია წიგნები, საიდანაც ამოღებულია ესა თუ ის საარქივო ერთეული, დატულია 6. ბერძენიშვილის კაბინეტის ბიბლიოთეკაში.
9. ყველა ერთეულს შეურჩაწერდა ძველი ნომერი მიცემული წილადის სახით, სადაც მოცემული აღინიშნა კარადის, ხოლო შინაგნული - საქაღალდის რიგითი ნომერი.

1 განყოფილება მოიცავს ორ პარაგრაფს: 1. 6. ბერძენიშვილის ბიოგრაფიის ამსახველი მასალები და 2. მასალები მის ნათესავებთან დაკავშირებით. აღწერილობის ეს თავი განსაზღვრავს არქივის თავბოლო თარიღს - 1917-1982 წლებს. ამ არქივის ქრონოლოგიური საზღვრები სცილდება 6. ბერძენიშვილის ცხოვრების ფარგლებს, რადგან მასში შედის წინარების დოკუმენტური მასალები XIX საუკუნიდან და თვით მასზე მასალები 1982 წლამდე. აღწერილობის ამ თავზე ყურადღებას აკრძობს მისი "Curriculum vitae" "ცხოვრების ასპარეზი ანუ ბიოგრაფია", რომელიც ასწორებს ბოლო წლებში 6. ბერძენიშვილის დაბადების თარიღთან გამოთქმულ მოსაზრებას (ი. სიხარულიძე), თითქოს დაიბადა 1890 წელს. ამასთან დაკავშირებით თვით 6. ბერძენიშვილი წერს: "ჩოსატაურის რაიონის სოფელ გოგოლეისუბნიდან ვარ. 1895 წლის 10 იანვარს დაიბადე...".

ამავე განყოფილების მე-2 პარაგრაფიდან ხაინტერესია 6. ბერძენიშვილისა და მისი ძმების კოტე და ნესტორის საოჯახო-სახუმარო გადაწყვეტილება დედის პეღავია ბერძენიშვილისადმი და ასევე 6. ბერძენიშვილის - "სოფლის მეცხოვრება გასწავლება", სადაც იგი არამეცნიერული სიყვარულით ხატავს თანასოფელელთა საწევებს. აქვეა დაცული მის მიერ შედგენილი წინაპართა გენეალოგიური ტაბულა.

II განყოფილება ეხება 6. ბერძენიშვილის მრავალმხრივ სამეცნიერო-პედაგოგიურ მოღვაწეობას: 1. ოსუ, 2. საქართველოს მუზეუმის ხელნაწერთა განყოფილებაში, 3. სსრ კავშირის მეცნიერებათა აკადემიის კავკასიის მცოდნეობის ინსტიტუტი, 4. ენიქიში, 5. ივ. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტში, 6. პუშკინის სახელობის თბილისის პედაგოგიურ ინსტიტუტში, 7. სსრ კავშირის მეცნიერებათა აკადემიაში, 8. სხვადასხვა სამეცნიერო საბჭოს წევრობის მასალები, 9. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიაში, 10. კულტურის ძეგლის დაცვის სამეცნიერო-მეთოდურ საბჭოში, 11. არქეოლოგიური გათხრების საქმის კოორდინაციისა და ორგანიზაციის კომისიაში, 12. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის სამეცნიერო დაწესებულებებში, 13. საისტორიო-საეთნოგრაფიო საზოგადოებაში, 14. ისტორიის, არქეოლოგიის და ფოლკლორის სამეცნიერო საზოგადოებაში, 15. პოლიტიკური და სამეცნიერო ცოდნის გამაერთიანებელ საზოგადოებაში, 16. რესპუბლიკურ არქეოლოგიურ კომისიაში, 17. ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის კომისიაში. აქ მასალები დაჯგუფებულია საზოგადოებათა და დაწესებულებათა მიხედვით, ჯგუფებში კი დაცულია ქრონოლოგიური თანამიმდევრობა.

III განყოფილება მასხავს მის საზოგადოებრივ მოღვაწეობას: თანამშრომლობას პერიოდულ გამოცემებში: "ბოლშევიკი" და "მთაბიბი", მოიცავს საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს დებუტატობის მასალებს და თანამშრომლობის სხვადასხვა დაწესებულებასთან, ქართულ საბჭოთა ენციკლოპედიათა, გამომცემლობებთან, კინოსტუდიასთან, საქართველოს

წერათა კავშირთან. I და II პარაგრაფები დალაგებულია დაწესებულებების მიხედვით შიგნით, ქრონოლოგიის დაცვით, ხოლო III პარაგრაფი კი მხოლოდ ქრონოლოგიურად.

IV განყოფილება ეძენება "საქართველოს ისტორიის" სახელმძღვანელოს "შედგენისა და განხილვის მასალას". ცალკედ აღიწერა: 1. სასკოლო სახელმძღვანელოს, 2. თსუ სახელმძღვანელოს და 3. "საქართველოს ისტორიის" გამომცემელი კომისიის მასალები.

V განყოფილება მოიცავს ნ. ბერძენიშვილის მრავალშრიანი და მრავალდარგობრივი სამეცნიერო შემკვიდრების აღწერილობას. ის შედგება 26 პარაგრაფისაგან: "საქართველოს ისტორიის" სახელმძღვანელო, საქართველოს ისტორიის საიტები, საქართველოს ისტორიული გეოგრაფია, ექსპლიციები, ტოპონიმები, ეტიმოლოგია, დიპლომატიკა, ისტორიოგრაფია, არქეოლოგია, მოსხენებები და გამოსვლები, მივლინებები და მოგზაურობები, ტერმინოლოგია-ლექსიკოლოგია, ამონაწერები, ჩანაწერები, დოკუმენტები და მოსაზრებები, ბიბლიოგრაფია, ნ. ბერძენიშვილის შინაშენები, ჩანაწერები და ამონაწერები, ასოციაციური მისი პირადი ბიბლიოთეკიდან, ტექსტები, გადაწერილი ნ. ბერძენიშვილის მიერ, წინასიტყვაობანი, რეზიუმეები და საგაზეო წერილები, წაითხული ლექციების კონსპექტები, სტუდენტობისა და ასპირანტობის დროინდელი კონსპექტები, სპექტრო დისტრეციასთან დაკავშირებული მასალები.

როგორც ვხედავთ, ნ. ბერძენიშვილის სამეცნიერო ინტერესები ისტორიის მრავალ დარგს მოიცავდა. ამ ფაქტსა და მისი არაერთი უნაწილურია. აქ არის საქალაქოებში მისივე ხელით მოთავსებული ნაშრომების დღენა, მუჯი, მანქანაზე გადაბეჭდილი პირები, ჩანაწერული თვით ავტორის ხელით, აქვეა ამა თუ იმ ნაშრომის მასალები და დოკუმენტები ნაშრომების. მასალები ჩანაწერულია საქალაქოებში, რომელიც ნ. ბერძენიშვილის ხელით აწერია: "საქართველოს ისტორია", "მოკლედები", "დიდი ისტორიული პირობა", "ფიქრები", "ერისთავი", "სეფე", "თავადი", "შახნი", "პატრიარქობა", "მოლაშქრე", "გლეხი", "ბეჟა", "ნასილი", "ყოფილ", "აღე", "პუსხინის ბალავარი", "ერი და სერაპი", "ესკიზები", "კარი", "ქალაქი", "სამღებო", "ლეონიძე", "შერწყმულ", "ოსმალბა", "ასპინძის ომი", "ოილა", "უაში" და ა.შ. ჩვენს მიერ აღიწერა არა მარტო ნაშრომები, არამედ თითოეული ნაწყვეტი, ამონაწერი, ჩანაწერი, ჩანართი, მინახა. ყოველი ნაშრომის ტექნიკურ აღწერილობაში ვიძლევიტ ნ. ბერძენიშვილის ნაშრომის დასაწყისს და თუ ნაკლებია, ბოლო სტრიქონსაც, შეუდარეთ გამოცემას და აღვნიშნეთ თანაფარდობა.

ნ. ბერძენიშვილის სიცივლებში, როგორც ირკვევა, გამოქვეყნდა 247-ზე მეტი ნაშრომი, მაგრამ სარქივო მასალა მრავალს, რომ გამოსაქვეყნებელი დარჩა უფრო მეტი. მათ შორის ძალიან ბევრია ისეთი, რომელიც დამოკრება, საწერად, არ დასცალდა. ისინი ძირითადად წარმოადგენენ მასალებს, ამონაწერებს, ჩანაწერებს, შინაშენებს, მოსაზრებებს, ერთ სიტყვით - გენიალურ ნაზრებს. ხანგრძლივი მეცნიერული მუშაობის შედეგებია წარმოდგენილი დამოკრებულ ნაშრომები: "პატრიარქობა", "მოქმის ნასილიდის ინსტიტუტი", "თავადი", "გლეხი" და ა.შ., ხოლო XIX საუკუნის საქართველოს ისტორიის საკითხებზე შექმნილი მის ნაშრომებს ქართული ისტორიული მეცნიერების განვითარებისათვის უდრდად დიდი მნიშვნელობა ენიჭება.

მე-5 განყოფილების მე-3 პარაგრაფში აღწერილია ნ. ბერძენიშვილის ექსპლიციები და მოგზაურობები: 1. კურსის (1927-1931, 1963), 2. დაბლაკომის (1929), 3. ჯავახეთის (1932, 1933), 4. სამცხე-ჯავახეთის (1932-1933), 5. სანჯის (1942-43), 6. იერის ხეობის (1935, 1949-1957), 7. კახეთის (1936), 8. წყალტუბოს (1943, 1945, 1947), 9. პირჯომის (1947), 10. ქართლის (1947), 11. მანგლისის (1950), 12. ქვემო ქართლის, აძიკის (1948), 13. 1953 წლის ისტორიულ-გეოგრაფიული, 14. ვარციულას, 15. აფხაზეთის (1951), 16. ქუთაისის (1960), 17. სვანეთის (1964). ექსპლიციების მასალები, აქვეა ფოტოსურათებიც.

შემდეგი პარაგრაფი ეთმობა ტოპონიმებს. აქ წარმოდგენილია მეცნიერის დაკვირვებები სამცხე-ჯავახეთის საილოვარებზე, გაგის კარისა და გაგის იფრთიფიკაციის საკითხზე და ა.შ.

აღწერილობის ამავე განყოფილების მე-6 პარაგრაფში შეტანილია ეტიმოლოგიური წარწერები: მაჩანახის, ახაკეთის, იშქის, წინდა მარინას, თვლიერე წინდას, ვარძიის, ვალეს, არაღის ვერის, ოქონის ხატის, ცერის ტაძრის, ბტენას, სარის, ბეთანის, ნიკორწმინდისა და სხვა ეკლესიებისა თუ ვერებისა და ხატების წარწერები.

მე-7 პარაგრაფი დიპლომატიკას ეხება. აქ განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს დიპლომატიკის ისტორიის, ქართული დიპლომატიკის თვითშეოფადობის, მისი სიძველის, ქართულ ნიადაგზე ჩამოყალიბების მასალები, რომელიც ნაწილი ასახულია მეცნიერის უბილიკაციებში.

ამავე განყოფილების მე-8 პარაგრაფი ისტორიოგრაფიას ეხება. ამ ნაშრომებით ნ. ბერძენიშვილი ახსორებს მდარ და ტრელეციურ შეხედულებებს, გამოთქმულს სამეცნიერო ლიტერატურაში არაერთ საკანძო საკითხზე.

მე-9 პარაგრაფი მოიცავს ნ. ბერძენიშვილის რეცენზიებს ი. კაჭარავას, ს. ჯანაშიას, ა. კიკელიძის, გ. ქიქოძის, ვ. გასაშვილის, ა. იოსელიანის, გ. ჩუბინაშვილის, ი. დოლიძის, ა. ბელახიაშვილის და სხვათა ნაშრომებზე. რეცენზიებს შორის სრულიად განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს რეცენზიას პ. ინგოროვას წიგნზე "გიორგი მერწყულე", რომელსაც არქემე დათმობილი აქვს რამდენიმე საქალაქედ.

შემდეგი პარაგრაფი ეთმობა შრომებს არქეოლოგიაზე. მე-12 პარაგრაფში წარმოდგენილია მოსხენებები და საჯარო გამოხატვები სხვადასხვა საკითხზე.

მე-13 პარაგრაფი ეთმობა მივლინებებსა და მოგზაურობებს. აქ უნდა აღვნიშნავთ იოსებო 1945 წელს ი.ბ. სტალინთან სოკში შეხვედრის დღიური. ამავე პარაგრაფში აღწერილია ნ. ბერძენიშვილისა და ა. შანიძის რუმინეთსა და ბულგარეთში მოგზაურობის მასალები, რომლებიც ძირითადად გამოქვეყნებულია და მათზე აღარ შეუქრდებოთ.

მე-14 პარაგრაფში წარმოდგენილია ნ. ბერძენიშვილის ტერმინოლოგიური სამუშაოები, მისი დიდი დეწული ტერმინოლოგიისა და ლექსიკოლოგიის განვითარების საქმეში.

მე-15 პარაგრაფი ეხება ამონაწერებს წყაროდან სხვადასხვა საკითხზე გვაროვნული წყობილება და პატრიარქალური მონობა, ქრისტიანობა და კლასობრივი შეჯუების საქმე, გიორგი მთაწმიდელი, მიმდევარებულთა იდეოლოგიის წარმომადგენელი წოდებითა უღვდლების ჩამოყვლების საკითხი და ა.შ.

მე-16 პარაგრაფი მოიცავს ჩანაწერებს, დაკვირვებებს და მოხაზრებებს სახელმწიფო წყობილების საკითხებზე შეუვალაობაზე, სომხთზე და ა.შ.

მე-19 პარაგრაფში აღწერილია ნ. ბერძენიშვილის მიერ გამოისცემად მომზადებული საისტორიო წყაროები და დოკუმენტები.

მომდევრო პარაგრაფი მოიცავს ლექციების კონსპექტებს საქართველოს ისტორიაში, სამართლის ისტორიაში და წყაროთმცოდნეობაში.

აღწერილობაში ცალკე პარაგრაფი ეთმობა საღვთობრივ დისტრქაციის - "რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიიდან XVI-XVII საუკუნეების მიჯნაზე" დაცვის მასალას.

ერთ პარაგრაფშია გაერთიანებული და ქრონოლოგიურ რიგზე დალაგებული ნ. ბერძენიშვილის წინასიტყვაობები, რეზიუმეები და სავაზელო წერილები, სამუშაო გეგმები და ანგარიშები.

არქაუმე შექონაზულია და აღწერილია სტუდენტობის და ასპირანტობის დროინდელი კონსპექტები, ამონაწერები და მისი ხელით გადაწერილი ტექსტები.

აღწერილობის VI განყოფილება ეთმობა მხატვრულ შემოქმედებას (პიესები, მოთხრობები და ლექსები), ნაწარმოებს ნ. ბერძენიშვილი აქვეყნებდა ფსევდონიმებით: "ანგინი" და "კახელი".

აღწერილობის VII განყოფილებაში წარმოდგენილია მიმოწერა. სხვადასხვა პირთა წერილები ნ. ბერძენიშვილისადმი და მისი წერილები სხვებისადმი (შედარებით მცირე რაოდენობით).

VIII განყოფილებაში აღწერილი მასალები უშუალოდ არ ეხება ნ. ბერძენიშვილს, თუმცა მასთან არის დაკავშირებული. ეს არის სხვადასხვა პირის შრომები, შესრულებული ნ. ბერძენიშვილის ხელმძღვანელობით. აქვეა მოსცე დაკავლებით შესრულებული ჩანაწერები, საქმიანი ქაღალდები და სხვადასხვა პირთა მიმოწერა.

IX განყოფილებაში ფოტოსურათებია.

X განყოფილებაში აღწერა დამატებითი მასალა, რომელიც ეხება როგორც ნ. ბერძენიშვილს, ასევე სხვებს. აქვეა მის მიერ მოძიებული და სხვა კავშირის სხვადასხვა არქაუმე დაცული ისტორიული დოკუმენტებისა თუ გახუშტის რუკების ფოტობარები.

შეგნიერის სამუშაო გეგმებში გვხვდება მეტად საინტერესო ჩანაწერები, თუ რა შესძინა მან ქართული ისტორიოგრაფიას. განსაკუთრებით ყურადღებას იმსახრებს მოგვანიან შესრულებული ერთ-ერთი ჩანაწერი, სადაც ავტორი თამაშად აცხადებს - "ახალია და ჩემს დამსახურებად მიმანია".

მთისა და ბარის ურთიერთობის პრობლემა საქართველოს ისტორიაში ორი სხვადასხვა გეონომიკურისა და სოციალური წყობის საზოგადოების ურთიერთობა საუკუნეთა სივრცეზე (მეორე მხრით, "ველისა" და საქართველოს ურთიერთობა).

საინგილო, სამხრეთ ოსეთი, აფხაზეთი და სხვადასხვა. ყველა ამ რიგის საკითხებია. დ. გვრიტიშვილი ამს მნიშვნელოვნად არა თვლის ??

ვიპოვე ფეოდალური ურთიერთობის გამარჯვების **დსნაწმისი** და **დსნასნაწმისი**.

ვიპოვე ბატონყმობის **რპაღწმისი** **მინაწმისი**. **მამაღწმისი** რეალური შინაარსი, ის რომ **პატრიარქისა** **მსოფლიო** **მინაწმისი** **მოსწამაწმისი**. ის ყველგან იყო ქართულის ანალოგიური წყობისა ...

ვიპოვე ამ ინსტიტუტის მატარებელი კლასები **პწმისი** და **მრპაწმისი**.

ვიპოვე კლასობრივი ბრძოლის რეალური შინაარსი მამაღწმისი თუ პატრიარქობის ხანაში. მდაბიორების გადასვლა გლეხობაში.

ვიპოვე საქართველოს გაერთიანების **მინაწმისი**: **მამაწმისი** ეთნიკური გაერთიანება პერეთ-კახეთში, ტაო-კლარჯეთში, დასაულო საქართველოში.

ვიპოვე საქართველოს ბრძოლა ბიზანტიათან და საქართველოს გამარჯვება.

ვიპოვე საქართველოს ბრძოლა კულტურული დამოუკიდებლობისათვის **დპ მისი** **მამაღწმისი**.

ვიპოვე საქართველო - კულტურული ცენტრი ამიერკავკასიაში.

ვიპოვე ბატონყმობის გამარჯვების დასაწყისი და დასასრული IX-XII სს.

ვიპოვე გვიანფეოდალური ხანის დასაწყისი: მდაბიორთა კლასის გაგლეხება.

ვიპოვე ბრძოლა ყმანდაფიცობისათვის (მთაყვები).

ვიპოვე მშართველობის ადრე ფეოდალური სისტემა ერისთავები და დარბაზი.

ვიპოვე მშართველობის განვითარებული ფეოდალიზმის სისტემა სავაზირო.

ვიპოვე "ბეული ქალაქების" კატეგორია.

ვიპოვე მეფის ვაჭრობა.

ვიპოვე, რომ როგორც დამლა VI-VIII საუკუნეებში, ისევე გაერთიანება IX-XI საუკუნეებში, პროგრესის ნიადაგზე იყო და პროგრესს უმსახურებდა.

აღმოვაჩინე ფეოდალური ურთიერთობის მიერ სივრცეზე რეაქციისა და პროგრესის ძალთა კვიდილი. კლასთა ბრძოლის რეალური შინაარსი და ამ ბრძოლის მიზანი ფეოდალური ურთიერთობის მიერ სივრცეზე: მწარმოებელი კლასების გაერთიანება, ნივლიერება ერთიან გლეხთა კლასში.

ვიპოვე **მამიაშვილი ლეონიძის კანონი** XIII ს-ის დამდგვს, როგორც გამოვლინება საერთო სოციალ-პოლიტიკური კრიზისისა. ეს აღარ იყო დავითის ლაშკარი, 3 დღეში რომ 60 000 შეიშარა გამოდიოდა. ზორგზმას მანც ვერ უნდა გაემარჯვა, თუნდაც რა ნიშნები არ იყო (ლაშქრის წყობა შეცვალა, სამეფროდ მოვიდვარო). ქართველ ჯარში დღემდე გამარჯვებინა.

სხვა სახეა მონღოლეთი; აქ სისტემათა შევიბრუნება იყო...

ვიპოვე : **თინათინი სახმრისი ლეონიძის მონღოლეთი** უტყვეს ამის შემდეგ და არა თურქეთი...

ვიპოვე ფოცელმხრივი კრიზისი XI-XIII საუკუნეთა მიჯნაზე.

ვიპოვე მეტაბარ-გლახაცია სიმრავლის კლასობრივ-სოციალური საფუძველი.

ვიპოვე ფუთულ არსლანის დასის აზრი. ეს რეაქციული დიდგვარიანიული გამოხვდა ბუნებრივი განვითარება და დიდგვარიანი საუკუნოვანი ბრძოლისა ხელისუფლების დაუფლებისათვის...

ვიპოვე თამარის დროის სამხედრო ორგანიზაცია, მუდმივ რბევა-ლაშქრობის მზაობა. მონაპირეთა ინსტიტუტში ზუგის კარის გადამწყვეტი მნიშვნელობა ამ დამშრობაში ("ხაქარიანების" საკითხისათვის).

ვიპოვე პროგრესული საზოგადოება XIX საუკუნეში (მამიას მივყვი).

ვიპოვე, რომ არ შეიძლება ლაპარაკი გვლენთა ბრძოლის გაუმარჯვებლობაზე ფეოდალიზმის ხანაში იმიტომ, რომ მამინ არ იყო პროლეტარიატი. იმ დროს გლენთა ბრძოლას ფეოდალიზმის წინააღმდეგ ასეთი (პროლეტარული) გამარჯვება არ შეიძლება მიხნდა ქიზინადა. იმ დროის გლენთა ბრძოლა ბურჟუაზიული წყობის გამარჯვებას გულისხმობდა მხოლოდ... (მამიას, შოთას).

ახალი ის არის, რომ ვიპოვე კლასობრივი ბრძოლის განვითარების, კლასობრივი ბრძოლის პროგრესიის მხედრული, ე.ი. საწარმოო ურთიერთობათა განვითარების მაჩვენებელი (მარქსი, ლენინი - მონიბა ფეოდალიზმზე მარტია, სტალინი) ზეგნს ისტორიაში (და საერთოდ) **მანმონაპირა მრავალნაბიბი კლასობრივ ორ კლასობრივ**.

საფურეები: ბატონყმობა (წამყვანია "მამაუფალი" და "შეილები"), ბატონყმობა (წამყვანი არიან აზნაურნი და ჟს). ბატონყმობის კრიზისი (წამყვანი - **ბატონი და გლახი**). ბურჟუაზიული ურთიერთობა (კულაკი და ბატონაკი, ანუ სურფო და პროლეტარი). იქ ფეოდალურ ურთიერთობაში გადამწყვეტია კლასისა დამოკიდებულება მიწასთან - მთავარ საწარმოო საშუალებასთან, ქალაქი-ვაჭრობა-ხელოსნობა აქ დანართია და ფეოდალური ურთიერთობით შეფერილია; უკანასკნელში პირიქით, გადამწყვეტია კლასთა დამოკიდებულება კაპიტალთან და ამ დამოკიდებულებაშია ჩათრული მიწა და კაპიტალისტური ურთიერთობით არის შეფერილი მიწისმფლობელთა და მიწისმოქმედთა ურთიერთობა (კულაკი-ბატონაკი). ტექსტში ხაზგასმა ავტორისეულია.

აი, ამ ხანაილის შუქზეა შესწავლილი საქართველოს ისტორია ფეოდალური ხანისა და ბურჟუაზიული ხანისა. საქმე მიბევა მასალის შეუმუშავებლობის გამო ფეოდალურის წინა ხანაში...

საწარმოარია ოლიონდ, რომ აგრე შემუშავებული არა გვაქვს საწარმოო ძალთა განვითარების მომენტია თითოეული ამ ეტოისათვის...

შეცვლილა აგრეთვე, რომ თუ საქართველოში მონათმფლობელობა იყო (და ის თითქოს იყო იმ მასშტაბისა, რომ ფორმცადად ვაღიაროთ...). ეს მონათმფლობელობა განვითარებელი იყო (თუმცა ანტიკურ ქალაქთა ხშირავლე ერთგვარ კახდელუბას გვიწერავგვს, რომ ეს ფორმცადა არც აგრე ხუსტი უნდა ყოფილიყო), იქამდე განვითარებელი, რომ საქართველოს ზეგნის (და არა მარტო მთის) თეშები მან ამ ურთიერთობას ვერ აზიარა (როგორც ეს, ვიქვით, ფეოდალურმა ურთიერთობამ შეტო). მონათმფლობელური ხანის საქართველოში, მონათმფლობელურ სისტემას (უპირატესად ქალაქში და მის აგარაკებში წარმოდგენილს) მუდამ მოქიშვედ, მტრად უდგნენ ზეგნებისა და მთის სასოფლო თეშები, სადაც ფეოდალური ურთიერთობა მონათმფლობელობის გვერდის ავლით ვითარდებოდა*.

როგორც ვხვდავთ, ნ. ბერძენიშვილის მეცნიერული ნაყოფიერება არამეუღელებრივია. მისი ნაშრომები სცილდება ერთი მეცნიერის შესაძლებლობას, ხოლო არქივი შეტად ღრმა შთაბეჭდილებას ახდენს.

ნ. ბერძენიშვილის პირად არქივში დაცული მასალები მნიშვნელოვანი წყაროა საქართველოს ისტორიის შესწავლისათვის. საინტერესოა და მნიშვნელოვანი არა მხოლოდ ინდივიდის, აკად. ნ. ბერძენიშვილის მოღვაწეობის შესასწავლად, არამედ იმ ისტორიული პროცესებისა და ეპოქის შესაცნობადაც, რომელშიც მოღვაწეობდა, ცხოვრობდა და ქმნიდა მეცნიერი.

ამგვარად, ნ. ბერძენიშვილის პირადი არქივის მოკლე მიმოხილვიდან ამკარად ჩანს, რომ მან ქართველ ერს დატრევა მდიდარი მეცნიერული მემკვიდრეობა, რომლის ათვისება და მეცნიერების სამსახურში ჩაყენება მომავლის საქმეა.

შხარამში და ლიტერატურა

1. კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტი, ნ. ბერძენიშვილის ფონდი. დოკ. II
2. მ. ლუმაბე, ნიკო ბერძენიშვილის ცხოვრება და მოღვაწეობა, თბ. 1978. ი. სიზარულიძე, ნ. ბერძენიშვილი, თბ. 1989.
3. ნ. ბერძენიშვილი, ბიბლიოგრაფია, შემდგენლები - მ. ბარკაჯა, ე. დოლიძე, თბ. 1981.
4. იქვე.

კავკასიის მმართველი

შაჰრა იხსანბაიყ.

საქართველოს სარტყეო სახელმწიფო დეპარტამენტის განყოფილების უფროსის მოადგილე.

1907 წელს დიდი ილია აღღრთოვანებული იყო სიმონ ესაძის "ისტორიული ჩანაწერებით" და ულცეცვეტორს ახალ გამარჯვებას:

"დიდად პატივცემული სიმონ სპირიდონის ძე!

მიიღეთ ჩემი მადლობა იმ პატივებისა და საამაყებისათვის, რაც თქვენ მომანიჭეთ თქვენი ნაშრომის "ისტორიული ჩანაწერების" გამოგზავნით. ამ ბრწყინვალედ შედგენილი ნაშრომისათვის ტაშს ვიკრავთ და ვისურვებთ დიდსა გემოლავნებით თქვენი მრავალტანჯული სამშობლოს საკეთილდღეოდ.

გულწრფელად თქვენი ერთგული მეგობარი ილია ჭავჭავაძე

16 აპრილი, 1907 წელი. ს. პეტერბურგი.¹¹

ნაშრომი "ისტორიული ჩანაწერები" II თავისაგან შედგება და კავკასიაში რუსეთის მმართველობის ისტორიულ მითხილვას მისი დადებითი და უარყოფითი მხარეების მხილვებით, საამისო მასალები ს. ესაძეს საქართველოს დრუსეთის არტყევეში აქვს მოძიებული. ეს ფრიად კომპეტენტური წიანი 1908 წელს სახალხო ვანაოლების სამინისტროს სამეცნიერო კომიტეტის ვადანწყვეტილებით დადგენა იმპერიის ყველა საშუალო სკოლის ბიბლიოთეკებს.

სამხედრო ისტორიკოსი, კავკასიის უხადლო მკვლევარი, მიყვარული კანოოპერატორი – სიმონ ესაძე XIX საუკუნის დასასრულისა და XX საუკუნის დასაწყისის ქართველი ინტელიგენციის იმ თაობის წარმომადგენლო, რომელმაც მიიღო თავისი მოკრძალებული, პატოსანი ცხოვრება და შემოქმედება ჩაყენა ერის სამსახურში. მას აქვს ფუნდამენტური შრომები: "ისტორიული წერილები კავკასიის მმართველობის შესახებ", "გუნიბის ადგა და შაჰის დატყვევება", ისტორიული ნარკვევები – "კავკასიის იმები ჩქნეთისა და დაღესტანში", "დასავლეთი კავკასიის დამორჩილეს და კავკასიის იმის დასასრული", "კავკასიის სამხედრო-ისტორიული მუხუემის მეგზური", "ყარის ოლქი თავის წარსულით და დღევანდლობით" და ა.შ.

სიმონ ესაძე 1868 წელს დაიბადა. 1897 წელს, მთხილოვის საარტილერიო აკადემიის დამთავრების შემდეგ, დაინშა კავკასიის სამხედრო ოლქის შტაბთან არსებული სამხედრო-საისტორიო განყოფილების რედაქტორად, ხოლო 1912 წელს – სამხედრო-ისტორიული მუხუემის დირექტორად.

არ შეიძლება აქვე ირბიდე სიტყვით არ შეეხებოთ იმ დიდ შრომასა და მონღომებას, რაც სიმონ ესაძემ ვასწა სამხედრო-ისტორიული მუხუემის "დიდების ტაძრის" დაარსებისათვის. მუხუემის შექმნის აზრი მომწიფდა მას შემდეგ, რაც კავკასიის ოლქის შტაბის სამხედრო-საისტორიო განყოფილებაში თავი მოიყარა აურაცხელმა სამხედრო-ისტორიულ მნიშვნელობის მქონე საბუთსა კავკასიაში წარმოებული იმების, კავკასიის დაპყრობის თმსზე, მუხუემის ექსპონატებს პოპულარიზაცია უნდა გაეწია სამხედრო ნაწილებსა და ხალხში არბის დიდებისათვის. საბუთებისა და ექსპონატებს მოგროვება-მოწესრიგების ყველაზე მძიმე შრომა წილად ხვდათ ამ მუხუემის პირველ დირექტორს, ისტორიკოსს, ლიტერატორსა და ფოტომაყვარულს, გენერალ-ლეიტენანტ გ. პოტოსსა და პოლკოვნიკ სიმონ ესაძეს. ერთ-ერთ ფოტო-დოკუმენტზე ასახულია სიმონ ესაძე, რომელიც ესაუბრება და რჩევას აძლევს "დიდების ტაძრის" მშენებელ მუხუემს. მჭორებზე კი მუხუემის ვახსნაა აღბეჭდილი. ზემის ესწრებან წარჩინებული ოფიცრობა, მაღალი საზოგადოების მანდილოსნეს და სამეღდელოება.

მუხუემში თავი მოიყარა მართლაც რომ უნიკალურმა ექსპონატებმა. აქ ნახავდით ცნობილი მხატვრების – რუბის, სამოივისის, აივაზოვისის, კოლჩინისა და სხვათა ტილოებს, რომლებიც ბრძოლის ვიზიონებს ასახავდა. აქვე გამოფინას საბრძოლო დროშები და ნაალაფარი იარაღი, ფოტოსურათებზე კი ბრძოლების მანაწილეთა პორტრეტები და საბრძოლო ეპიზოდები იყო აღბეჭდილი. მათ შორის ყურადღებას იპყრობდა გრავ ნოსტიციის მიერ დაღესტნის დიდი იმისი – შამილის დატყვევების დროს ვადიდებული პირველი ფოტოსურათები. ფოტოკოლექციის ნაწილი იყო ის დოკუმენტბრომლებსაც სიმონ ესაძე 1902-1903 წლებში, მწერლის თხზვებით, უგზავნიდა ლევ ტოლსტოის მოთხრობისათვის "ჰაგი-მურატი". მადლობის ნიშნად ლ. ტოლსტომ ს. ესაძეს აწუტა თავისი რჩეული ნაწარმოებების სრული კრებული გულობილი ავტორგაფით. მიმოწერა ს. ესაძესა და ლ. ტოლსტოის შორის ამჟამად დაცულია საქართველოს ცენტრალურ სახელმწიფო საისტორიო არტყემსა და ნათლად შეტყვევებს, თუ რა დიდ შეფასებას აძლევდა დიდი მწერალი სიმონ ესაძის დრმა ცოდნას კავკასიაში წარმოებული იუმბთან დაკავშირებით. ისტორიული ხასიათის დოკუმენტების გარდა, სიმონ ესაძე ავროვება და ლევ ტოლსტოის უგზავნიდა ახლოვლეთა საინტერესო მოგონებებს ჰაგი-მურატზე. თან ურთავდა მიიღო ხალხის ადით-წყვეებისა და ტიკაბის ამხახველ იშვითი ფოტოსურათებს. ყველა ეს მასალა ცოტა მოვიანებით სიმონ ესაძემ გამოიყენა კინოსცენარების "ჰაგი-მურატი" და "წერტეხი ხალხის ტრავედიის" შექმნის დროს.

საიყარი სობოითი და გულისტკივლით არის დაწერილი სიმონ ესაძის ეს სტრიქონები: "არის სფერო, რომელიც სრულიად ხელშეუხებელია კინოს, თეატრისა და მხატვრული ლიტერატურის მიერ. ეს არის ჩერტეხი ხალხის (ადილ) ტრავედია 1864 წელს, როცა მეფის რუსეთის იმპერიალისტურმა მთავრობამ მიხნად დიხასხა ყუანახიქითა მხარეში

რუსების დასახლება და დაეკრძა რა მრავალრიცხოვანი არმიის უპირატესობას, შაბლის დატყობის შემდეგ სამშობლოდან გააქცევდა დამორჩილებული და დატყვევებული წერტილები, რომ მათ ადგილზე ისინი ჩაესახლებინა.⁴²

მოილოთა ყოფის საფუძვლიანი ცოდნა და მურაღიზმის შესწავლა კარგად გამოიყენა ს. ესამქმ ფსევდონისტორიული სურათის "კავკასიის დაპყრობის" გადაღების დროს. ამ ფილმზე იგი კონსულტანტად მიიწვიეს მოსკოვის კინემატოგრაფიული ფაქტორა "ტალინკინი ი რარკოვიის" მუშაობებზე 1913 წელს. კავკასიის სამხედრო ოლების შტაბის გენერლის მიერ გაკეთულ დოკუმენტში ნათქვამია: "ნება დართოს ს. ესამქმს ჯგუფს, კავკასიის სამხედრო მუშაურობა დატვილი სურათების, პორტრეტებისა და სადგენების ფოტოგადაღებისა. მიეცეს უფლება სამხედრო-ისტორიული განყოფილების რედაქტორს, პოლიციურ ს. ესამქმს უხელმძღვანელოს ფილმის ისტორიულ სიუჟეტს, როგორც ისტორიული ქრონიკის ტექსტის შედგენისა, ასევე კავკასიის ამ ადგილების შემოკლისა, რომლებიც კავკასიის ჯარების საგმბრო საქმეებით არის ცნობილი."⁴³ ფილმისათვის ს. ესამქმ გამოსცა სატეალური ბროშურა-პროგრამა.

"კავკასიის დაპყრობის" გადაღების პერიოდში, სცენარისტობა და კონსულტანტის მოვალეობის შესრულების შემდეგ ს. ესამქმ მიღწილად უკავშირდება დოკუმენტურ კინოს. 1914 წლის 6 აგვისტოს კინემატოგრაფიული სურათების გასაღებისა და გაქირავების წარმოება "მინერა" სთავაზობს სამხედრო-ისტორიული მუშაურობის (დიდების ტადარი) დირექტორს - პოლიციურ ს. ესამქმს მოახდინოს სამხედრო მოქმედებათა არჩანებ მამინდელი მშობლივარ ცხოვრების პროდაგანდა, აძლევს სატეალურ კინოადატაცს, რომელიც გადასაღებ ობიექტს 16-ჯერ აახლეოს ოპერატორთან.

1915 წლის 3 თებერვლს, კავკასიის არმიის შტაბის უფროსმა გასცა მოწოდება, რის საფუძვლებზეც უფლება ეძლეოდა ს. ესამქმს რედაქტორ, კაპიტან სიმონსკისთან ერთად, მიუხედავად კინოგადაღება კავკასიის ფრონტზე და მის მიღებარე ტერიტორიაზე, ხოლო გადაღებული კინომახალა შტაბის ცენზურას უნდა დაექვემდებარებოდა.

ასე დაიწყო სიმონ ესამქმის, როგორც კინოპროდაქტორის მოღვაწეობა. სულ მალე იგი სამხედრო პირთან - მუკუნამთან ერთად ჩაიღებ მცენათში და აწარმოებს კინო და ფოტოგადაღებებს.

1915 წლის 31 ოქტომბერს ქ. მოსკოვში დაიღო ხელშეკრულება, ერთი მხრივ, სიმონ ესამქმსა და, მეორე მხრივ, სტუდენტოვსკის გამოცემას "სინათლესა" და კინოპროდაქტორს ამხანაგობა "სკოფს" შორის, რომლის თანახმად:

1. ს. ესამქმ გადასცემს "სინათლესა" და "სკოფს" ექსპლუატაციისათვის კავკასიის, თურქეთისა და ირანის გეოგრაფიისა და ენოგრაფიის კინემატოგრაფიულ სურათებს.
2. ისინი ს. ესამქმს მიერ გადაცემულ ნეგატივებს დაბეჭდავენ, პოზიტივებს გაავრცელებენ და გაყიდონ რუსეთში თუ საზღვარგარეთის ქვეყნებში.

პირველი კინოურათი "დიდი მთავარი ნიკოლოზ ნიკოლოზის ძე საკელესიო ალექსევი" ს. ესამქმ გადაიღო 1915 წელს და უწევდა როგორც თბილისის, ასევე რუსეთის კინოთეატრებში.

1915 წლის სიმონ ესამქმ იღებს ქ. ყარსის ცინემათეატრის კომენდანტის ნებართვას - აწარმოოს კინემატოგრაფიული და ფოტოგადაღებები ქ. ყარსში. 18 დეკემბერს კი უკვე ყარსიდან უგზავნის მოხსენებით ბარათს, მის მიერ გაკეთულ შრომისთან დაკავშირებით კავკასიის ფრონტზე, რომ იგი მიეღი წლის განმავლობაში ფორზე იღებდა არმიის ყოფისა და პრაქტის ამასხველ ეპიზოდებს წინა ხაზზე:

"მომიგროვდა დიდებლი საინტერესო მასალა, რომელთა ჩვენება ნათელ წარმოდგენას შეუქმნის მაყურებელს კავკასიის, თურქეთისა და ციმბირის ჯარების საბრძოლო მოქმედებაზე. მათ ჩვენებას ეგრანზე დიდი აღმზრდელიობით მიწოდება იქნება როგორც ჯარისკაცების, ასევე ხალხისათვის. ვთხოვ ნებართვას, რომ დემონსტრირების შემდეგ როგორც ნეგატივი, ასევე პოზიტები ინახებოდეს კავკასიის სამხედრო-ისტორიული მუზეუმში."⁴⁴

1916 წლის 11 თებერვლს სიმონ ესამქმ უკვე კავკასიის მუფისნაცვლის დიპლომატურ მოხელეს უგზავნის წერილს, რომ მან "ერზრუმის დაკავების პირველი დღიდან, 3 თებერვლიდან, გადაიღო ფირზე ცინემათეატრის ალბა და ორქოა უკან დახევა. გადაღებული აქვს დიდი მთავრის ჩასვლა მოწინავე პოზიციებზეც ავჯერში. ეს სურათი მთავარმართლის ნებართვით ნაქმეები იქნება 28 თებერვლს თბილისში, სახაზინო თეატრის შერობაში, ინვალიდთა სადამოზე. სასურველია ეს სურათი ნაქმეები იქნას რუსეთსა და ნეტრალურ ქვეყნებშიც, რომ ხალხმა კინოს საშუალებით წარმოდგენა იქონიოს ამ ძნელ და უდიდეს წინააღმდეგობებზე, რომლის გადალახვაც მოუხდა კავკასიის არმიას. თუ იმპერატორის ნებართვა იქნება, იგი სასწრაფოდ გაემგზავრება მოსკოვსა და პეტერბურგში ფილმების ასაღების გადასაღებად დემონსტრირებისათვის."⁴⁵

მოსკოვიდან დასახარების მაგერად მოუვიდა ტელეგრამა, რომელიც აუწყებდა, რომ სამხედრო ოპერაციების გადაღების და მიღეს რუსეთში დემონსტრირების უფლება იმპერატორის მიერ მინიჭებული აქვს მხოლოდ სკოპელესის კომიტეტს. აქვე ტექსტში შეიცავდა გაფორმებულსაც: "მათთვის ცნობილია, რომ ესამქმს მიერ გადაღებული ფირები დიდ ხალხს აქვთ კინოთეატრებს და ამიტომ საჭიროა გაიცეს ამ ფილმების დემონსტრირების აკრძალვის ბრძანება. გადაღებული მასალა კი სიმონ ესამქმ უნდა გაუგზავნოს მოსკოვის სამხედრო არქივს, რომლის დირექტორსაც სკოპელესის კომიტეტი გადაიხდის."⁴⁶

განაწილებულმა კინემატოგრაფისტმა უარი შეუთვალა ცენტრს, შეეცადა თვითონ უშვავ პოზიტიური ფირი და ტელეგრამა გაუგზავნა ფირმა "კოდასი" საქციო საზოგადოებას მოსკოვში. საპასუხოდ მიიღო უარი, რადგან "მათთვისაც გაურკვეველი იყო, თუ როდის მიიღებდნენ ფირს ინგლისიდან."⁴⁷ ს. ესამქმ კი ოფიციალურად აცხადებდა, რომ ინგლისიდან მის სახელზე გამოგზავნილი ფირი 24 მარტს არხანგელსკში დააკავეს. მათ შორის იყო 40 ათასი ფოტოგრაფიული ფირი.⁴⁸

სიმონ ესამქმ მანინ განაგრძობს კინოგადაღებას და კადრებს უჩვენებს თბილისის მოქალაქეებს საქველმოქმედო სადამოზეც. ერთ-ერთი ასეთი სადამო გენერალმა ნ. ყაზბეგმა გამართა 1916 წლის 21 მარტს, რომლის მიღი შემოსავალი მისმარდა კავკასიის ფრონტზე დაღუპულ გმირთა მემორიალის აგებას.

1916 წლის 19 მარტს ამირკაკაცასის სამხედრო ოლქის შტაბთან არსებული სამხედრო-ისტორიული განყოფილების ყოფილი რედაქტორი, იმჟამად კი რუსეთის მოქმედი არმიის ოფიცერი სწერს მის უდიდებულესობას – ვლადიმერ ნიკოლოზის ძეს, რომ “პოლკოვნიკმა ხ. ესაქემ, კაკაცასის ფორნტზე მიმდინარე ომში კინოფირზე გადაიღო როგორც ყოფითი, ისე საბრძოლო ეპიზოდები, რაც საბოლოოდ ადვილს სამხედრო-ისტორიული მუზეუმში დაიდებს. ერთ-ერთ საღამომზე ინტერვიუებისათვის ხ. ესაქემ აჩვენა “ერზერუმის დაცემა“. ფილმი ისლვანა ძლიერი ზემოქმედების ეფო, რომ ტაშის გრიალში მიდიოდა. იგივე განმეორდა მეფისნაცვლის სასახლეში ამ ფილმის ჩვენების დროს. ეს იმითმ, რომ სიმონ ესაქემ ფილმდამებ მძივებოდა არმიის შტეტევის დროს და ცხესისივარის ადგილსას აწარმოებდა ვადაღებებს. ძაღზე სასურველია, რომ ეს ფილმი ნახოს მისმა უდიდებულესობამ იმპერატორმა. ამისი ვაკეთება კი ოფიციალურად ძაღზე აწილია, იწინაიდან მონაბოლია ადებული აქვს სკობელევის კომიტეტის, რომელიც არა მარტო კრძალავს კვირა ბარა მიერ საბრძოლო ეპიზოდების ვადაღებას, არამედ ვეტოს ადებს სამხედრო-ისტორიულ განყოფილებას. ამასთან ერთად მინდა ვაცნობოთ, რომ სკობელევის კომიტეტსაც აქვს ფილმი “ერზერუმის ადება“, რომელიც ვადაღებულია ერზერუმის დაცემის ერთი კვირის შემდეგ და სუფთა ბუტაფორულ შობაგვიდობას ტოვებს. ასე, რომ შვედბრში ვერ მოვუბნე სკობელევი. ამიტომ საჭიროა ხ. ესაქის ფილმი იწახოს იმპერატორის თანდასწრებით. შე დღეს ჩამოვედი თბილისში წეს ბატარეის სამუქებზე და ამ დღევებში მძივეზაგებები ფორნტზე.“⁴⁸

შროლად ამის შემდეგ გაიმარჯვა სიმაროლემ. ამაზე აქციონერთა საზოგადოება “ხანწონკოვი და კ“ 1916 წლის მაისში იუწყებოდა: “შილო ვანსაკუთრებული უფლება მიუღს რუსეთში აწვეწონ კინოსურათები “ერზერუმის დაცემა“ და “ტრაპეზუნდის ადება“. ამასთან ერთად ვაცნობოთ, რომ ყველა ვადაღება ამ სურათებში წარმოებდა თურქეთის ამ ცინესიმადგერა შტეტევისა და ადების დროს და არაფერი აქვს საერთო ადრე გამომუქებულ ინსცენირებასთან (იგულისხმებს სკობელევის კომიტეტი. შ.ი.). 2 მაისს ორივე სურათის ნახვის უფლება ვაიცა მისი უდიდებულესობის – მეფისნაცვლის და უმაღლესი შობავარდლობის ნებართვით: “ყველა ვადაღება კაკაცასის ფორნტზე იწარმოებს შროლოდ სამხედრო ოლქის შტაბთან არსებული სამხედრო-ისტორიული განყოფილების უფროსის, კაკაცასის ისტორიული მუზეუმის დირექტორის, პოლკოვნიკ ხ. ესაქის მიერ;

ღრმა პატივისცემით, სააკიო საზოგადოება “ხანწონკოვი და კ“-ს ვამუქობა.“⁴⁹

კინოკორნიკები კაკაცასის არმიის ცხოვრებიდან “კაკაცასის დაჭერობის 50 წელი“, “დიდი შობავარი ნიკოლოზ ნიკოლოზის ძე ტრაპეზუნდში“, “კაკაცასის ადგილობრვითი (შილითა) დივიზია ერზერუმის ბრძობლში“, “ერზერუმის დაცემა“ და “ტრაპეზუნდის ადება“ არასრული სახით დაცულია კინოფოტოლაკუნეტების ცენტრალურ სახელმწიფო არქივში. საისტორიო არქივში კი ინახება მათი სცენარები (უფრო სწორად, სამონტაჟო ფურცლები).

“ერზერუმის დაცემა“ და “ტრაპეზუნდის ადება“ სცენარის მიხედვით სამ ნაწილად იყოფილა და დაწერილობით ასახავდა ამ ორი ქალაქის მისადგომებთან წარმოებულ ომებს: როგორ შედგა ერზერუმის ადების ოპერატორული გეგმა, ბრძობლები 9 506 ფუტის სიმაღლეზე, ანატოლიის არმიის უკანდახევა, ნიკოლოზ ნიკოლოზის ძის ჩახვლა ერზერუმში, პარაკლისი ქალაქში და ქალაქის ციხადღებზე რუსეთის დროშის აღმარება, ბათუმის კომენდანტი, ვენერა-პიირი ლაიხოვი, ბრძობა ზღვაზე, მეზენიტებში უტევეწ ვეპეს – “გებენსა“ და “პრესლასუს“, ბოსტან-ფაშას უკანდახევა, ქალაქ ტრაპეზუნდის ადება, გენერალი ოუდენიოი ქალაქში, პარაკლისის იზნის ტრაპეზუნდის მიტროპოლიტი სრისანფოსი, ვეპ-პოსპიტალ “ვეკატარიოთი“ ვადაღეყო დაცვრილები. მოწანს ძველი ტრაპეზუნდის კველი, მჭეთი აია-სოფია. უბევეუს ქალაქი შაე ზღვაზე დარჩა ხელუხლებელი. – კომენტარს უკეთებს ფილმის ავტორი.

სიმონ ესაქის მიერ ვადაღებულ ფილმებს უწვეწებდენწ ყველვან, ვანსაკუთრებით დიდი შობოუნა იყო არმიამ. 1916 წლის 20 აპრილს სახალხო განათლების კაკაცასის სასწავლო ოლქის შტრუნველი ნ. რუდოლფი მეფისნაცვალს სთხოვს ნება დართონ – აწვეწონ “ერზერუმის ადება“ ქ. თბილისის სასწავლებლებში ყველა მოსწავლეს სახანხო თეატრში აწ რეალური სასწავლებლის დარბაზში მათი პატრიოტული აღზრდის ასამაღლებლად. აქვეა რეზოლუცია, “რომ იმპერატორი თანახმაა ეწყობოდეს ყოველდღე ორი სეანსი, თითო 500 მაცურებლისათვის.“⁵⁰

სიმონ ესაქემ ვადაილო მწიშწწელოვანი პოლიტიკური მოვლენები ქართული ხალხის ცხოვრებაში. კერძოდ, “სახალხო ვეარდისი ჩამოყალიბებისა და ზეობის დღე თბილისში 1918 წელს“. კადრებში ზედათ ცხროვანს მივარდა, სამხედრო მინისტრს – გრიგოლ ვიორგაძეს, სახალხო ვეარდისის უფროსს – ვლადიმერ ჯუჯულას. სახალხო ვეარდისი ნაწილებს მოესალმება ნიუ ფორდანი. “ბათუმის სამწიფილობო კონფერენცია“. მწახველოა დიდ ინტერესს იწვევს მის მონაწილეობა გამაჩნა ვერანზე. ეს კინოსიუჟეტი იერატორის მაღალმხატვრულ გემოვნებაზე მეტყველებს. იწივათ ოსტატობით ორი ვადაღებული ბათუმის პორტისა და ზღვის სანაპიროს ზეგები.

1917 წელს ქ. ოზურგეთის სათაბოროს ოაქვჯღამარე ვერმანე გოგიტიბე აკაკი ჩხეტელს სთხოვს შუქდამოლობას სიმონ ესაქისთან, დავისმარის ა. წუქუნავას ე. ნინოშვილის მოთხოვნა “ქრისტიანეს“ ვერანხაციაში. ფილმის შექმნაში ხ. ესაქემ აქტიური მონაწილეობა მიიღო. ეკრძოდ, მისი კინოაპარატით ვადაიღეს და შემდგომ მის ლაბორატორიამ დაიბეჭდა და დამონტაჟდა პირველი ქართული მხატვრული ფილმი.

როგორც აღწიწიწი, ხ. ესაქემ თითონ წერდა სცენარებს ფილმებისათვის “საკეი-მურატი“, “წერქეში ხალხის ტრაგედია“, “ზელიმხანი“; ხოლო მხატვრული ფილმის “კაკაცასის დაჭერობის“ არაუბო სცენარის ავტორი, არამედ სამხედრო კონსულტანტიც იყო. ფილმის ვადაღება მიმდინარეობდა მეცხრისა და ახალციხის მიდამოებში – ოთავდ ერისთავის სამფლობლოში. ვადაღებები 5 000 ჯარისკაცი მონაწილეობდა. დიდი იმამის - შამილის როლს ცნობილი მსახიობი ვალერიან გუჩია ასრულებდა.

შეტად საინტერესოა ხ. ესაქის ლიტერატურული სცენარი ფილმისათვის “საქართველოს რუსეთთან შეერთება“, რომელიც ძირითადად საარქივო დოკუმენტებზეა აგებული.

1917 წლიდან ს. ესაძე ზეღმძღვანელობდა "კავკასიის საისტორიო კომისიას," რომელიც აღწერდა ამ რეგიონში არსებული ომების ისტორიას. 1921 წლიდან მუშაობდა საქართველოს სახელმწიფო საარქივო სამმართველოს სამხედრო სექციის უფროსად, ხოლო 1923 წლიდან ხიცოცხლის ბოლო დღეებამდე განაგებდა სამხედრო-ისტორიულ არქივს. 1925 წლიდან იყო სამხედრო-სამეცნიერო საზოგადოების ისტორიის სექციის გამგე, რედაქტორობდა ყოველწლიურ ორგანოს "კავკასიის კრებულს", გამოსცა მისი 14 ტომი, სადაც გამოქვეყნდა საარქივო მასალები 1823-1829 წლების თურქეთთან 1823-45 წლების მიურადიზმთან წარმოებულ ომებთან დაკავშირებით. კავკასიის მემკვიდრე და ქვეყნის ამაღლარი სიმონ ესაძე გარდაიცვალა 1927 წლის 15 ნოემბერს. დაკრძალულია პეტროპოლის და საზოგადო მოღვაწეთა დიდუბის პანთეონში.

გ ა კ მ ე ნ ა ნ ა უ ლ ი წყაროები

1. საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი, ფონდი 1087, საქმე 1090. (შემდგომში შუიკოლებით სცსსა)
2. სცსსა, ფონ. 1438, საქ. 762.
3. სცსსა, ფონ. 1087, საქ. 182.
4. სცსსა, ფონ. 1987, საქ. 1127.
5. სცსსა, ფონ. 1987, საქ. 1127.
6. სცსსა, ფონ. 1987, საქ. 1127.
7. სცსსა, ფონ. 1087, საქ. 230.
8. სცსსა, ფონ. 1087, საქ. 127.
9. სცსსა, ფონ. 1987, საქ. 1127.
10. სცსსა, ფონ. 1087, საქ. 1127.

ცნობები XIX საუკუნის კავკასიისთან დაკავშირებით

ნაჲო სუბოჲშილი,
ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი.

სამეცნიერო ლიტერატურაში კარგად არის ცნობილი,¹ რომ უნგრელთა ერთ-ერთი უძველესი საცხოვრებელი ადგილი კავკასიის ჩრდილოეთი უნდა ყოფილიყო, რადგან აღმოსავლეთიდან დასავლეთში უნგრელთა ტომების გადასახლების დროს მათი მოსახლეობა შეეფარა მის მიდამოებს.

ქართული და, საერთოდ, კავკასიოლოგიური ისტორიოგრაფიისათვის საინტერესოდ რჩება ვახუშტის საუკუნების იმ უნგრელი მეცნიერებისა თუ მოგზაურების ცნობები, რომლებიც მტკიცედ იყვნენ დარწმუნებული, რომ მათ წინაპრებს თანამედროვე უნგრეთის ტერიტორიაზე დასახლებამდე კავკასიის რეგიონში უნდა ეცხოვრათ, ხოლო ქართველებს თავიანთ შინაგნისავე ვრად თვლიდნენ.

XIX საუკუნის ბევრი უნგრელი მეცნიერ-მოგზაური (იანოშ ორლაი, იანოშ ბემე, ბელა პოშიტი და სხვები) ჩრდილი კავკასიაში ან საქართველოში მრავალ სართოს პოულობდნენ უნგრელ, კავკასიელ და ქართველ ხალხებს შორის. ისინი ერთმანეთს ამგავსებენ მათ ადამ-წესებს, ხელოვნების ზოგიერთ დარგს, ვარგნობას და სხვ. ზოგიერთ მათგანის ცნობით, უნგრული ქალაქების ნანგრევებიც კი არსებობდა კავკასიაში, მაგრამ ამ აღმოჩენებს უნგრელი მკვლევარებისათვის სასურველი შედეგი არ მოუტანია, ვინაიდან ვერ გამოავლინეს ის ჭეშმარიტი საბუთები, რომლებიც დაამტკიცებდნენ მათ მიერ წამოყენებულ ჰიპოთეზას.²

ერთ-ერთი ასეთი პიროვნება იყო ცნობილი უნგრელი გეოგრაფი მორიცი ფონ დეი. იგი 1884-1902 წლებში შეიღვერ ყოფილა საქართველოში, - აღნიშნავს პროფესორი ლაიოშ ტარდი.³ მართლაც, უნგრეთის გეოგრაფიული საზოგადოების წევრს მოუწვდია ექსპედიციები კავკასიის მრავალ მისაღწეო ქვედაზე, სადაც უწარმოებია მეცნიერული დაკვირვებები და თვითონ გადაუღია მრავალი ფოტოსურათი. მას თავისი ლექციებით, პუბლიკაციებითა და ფოტოსურათების ხელი შეუწვდია დასავლეთ ევროპაში კავკასიის მხარეზე "სწორი შეხედულებების" შექმნისათვის და გაუღვივებია ინტერესი მისი შესწავლისადმი, რის შედეგადაც უცხოულების მრავალი ექსპედიცია მოწყობილა კავკასიაში.⁴ გახვითი "ივერია" წერდა, რომ "ვერციელის მოგზაურს დეიშმ", რომელსაც რამდენიმე წელიწადი მონღოლთა კავკასიის შესასწავლად, მოუვლია უმაღლესი მთები კავკასიისა (მაგ. იალბუხი) და თვალყური უდევნებია მყინვარებისათვის, საჩუქრად უღწვანა რუსეთის საგეოგრაფო საზოგადოებისათვის დიდი და კრეცილი კოლექცია კავკასიის სხვადასხვა ადგილის სურათებისა. განსაკუთრებით კარგი და ღამაზა მყინვარის სურათები. 1884 წელს ბ-ნ დეიშმ ნიშნები დაღვამოს მყინვარზე და ამ ნიშნების შემწვობით ეხლა შესაძლებელია შეიტყონ, თუ რა ცვლილება მოხდა მყინვარებში. საგეოგრაფო საზოგადოებამ აირჩია დეიშმი წვერ-თანამშრომლად, ვითარცა ბევრით მკვლევარი კავკასიისა და შემდგენი სხენებულის კოლექციისა";⁵

ცნობილია, რომ მორიცი დეიშმი პირველმა გადაიღო ცენტრალური კავკასიონის მწვერვალი ფოტოსურათები და პირველად უნგრელმა მკითხველმა მისსავე წიგნებში ნახა კავკასიონის მთების დაბეჭდილი რუკები, მაგრამ ეს ნაშრომები მაინც არის არა მხოლოდ ბუნების ღამაზ ფოტოსურათთა საუნჯე, არამედ, უწინარეს ყოვლისა, ეთნოგრაფიული მასალათა და არქეოლოგიურ ძეგლთა აღმეცხვადი კრებული. 1889 წელს პარიზში გამართულ გეოგრაფიული კონგრესის საერთო კრებაზე მ. დეიშმ გაუკეთებია მოხსენება კავკასიის შესახებ თავისი ილუსტრაციებით, რომლებსაც დამსწრეთა დიდი ყურადღება მუხტყრია. მოხსენებაში მოუტანია "განსაკუთრებით საინტერესო და მეტად თანვარძნობიერი რუსეთისათვის ცნობა კავკასიის შესახებ", რის გამოც 1893 წლის 25 ივლისს კავკასიის მმართველობამ წარადგინა იგი "რუსული ორდენით დასავიღობებული".⁶

მ. დეიშმი თავისი მრავალრიცხოვანი ექსპედიციებით საქართველოს ბევრი კოხზე მონახუნულა: იყო თბილისში, ქუთაისში, კახეთში, აწყურში და სხვაგან, სადაც სხვადასხვა პრობლემის შესწავლაზე უშრომია.⁷ მის მიერ 1907 წელს გამოქმულ დღიურში ვკითხულობთ: "არაგინ იფიქროს, თითქოს საქართველოს უზრალად გაღმოდოს ძველი სპარსეთის ან ბიზანტიის კულტურა. დაინაც აქვს ქართულ ცივილიზაციას თავისი საკუთარი, ეროვნული თვისება. ამ ერის წინაპრის ერთ-ერთი უძველესი კულტურული ერის ცივილიზაცია და ისტორია უთუოდ დღისა იძისა, რომ არ იქნეს დავიწყებული".⁸ უნგრელი მეცნიერი სუამს კოხვასაც თავისი წინაპრების კავკასიაში ცხოვრებასთან დაკავშირებით: "ნუთუ არ შეგხდვრათ კავკასიის მთებს შორის უნგრელების მონათესავე ტომები ან გარკვეული ნაწილი თავის ეროვნებას ნამოცილებული ხალხისა და რამდენიმე წანს აქ მკენი წინაპრების კვალი?"⁹

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, მ. დეიშმის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი და ჩვენთვის საყურადღებო ნაშრომია ბერლინში 1905-1907 წლებში გერმანულად დასტამებული სამი ტომი "კავკასია", თითოეული მათგანის ძალიან დიდი მოცულობის გამო მისი მოკლე მიმოხილვაც კი ღიდ ადგოვს დაიკავებდა. ამიტომ, გადაწყვიტეთ მკითხველს შეთავაზოთ მათი წინასიტყვაობისა და შესავლის სრული პუბლიკაცია, რომელშიც ავტორი მიმოხილავს წიგნის მიზანს, შინაარსს, ვეთავაზობს საყურადღებო ფაქტებს. ერთი სიტყვით, დაინტერესებული მკითხველი ამ პუბლიკაციიდან შესძლებს მ. დეიშმის ნაშრომზე უნგრულ-დევრის მიღებას და გაეცნობა ზოგიერთ საინტერესო ისტორიულ ინფორმაციას კავკასიათან დაკავშირებით. აქვე მინდა გულწრფელი მადლობა ვუთხრა ტექსტის გერმანულიდან ქართულად თარგმნისათვის საქართველოს საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტის მთავარ სპეციალისტს, ქ-ნ ვერა ყალაბეიშვილს.

პრიმი ღმისი წიგნი «ახმახია». წინასიტყვაობა და შესავალი

1905 წელი

წინასიტყვაობები ხშირად ავტორების მცირე ავტობიოგრაფიულსაც შეიცავენ. ისინი სკვებიან, თუ როგორ შეიქმნა წიგნი და ზოგჯერ ეს აღსარების ფორმითაც კია ნათქვამი. წინასიტყვაობა, როგორც წესი, მიმართავს მკითხველისადმი. ხშირად მას არც კითხულობენ; მე კი ის ყოველთვის მანტრურებადა, რადგანაც ვიძელოვნებდი, რომ მასში ჩემი ცნობიერების დასტავიფილბას შევძლებდი, ავტორზე რამეს შევიტყობდი. ასე, რომ მინდა ეს შესაძლებლობა გამოვიყენო და ჩემი წიგნის წარმოშობაზე ისეთი რამე მოვიხიზნო, რასაც შემდგომ ფურცლებზე ვერ შეხვდებით და აქ კი უკეთესად იქნება მოცემული.

ალბუგისადმი სიყვარულსა, მისი მაღალი მწვერვალების დაპყრობამ მყინვარების ნაკლებად მოძრაობისას, ასეთ მაღალ რეგიონებში ასეღამ ვერ კიდევ მამინ, როცა ეს პატარა აღმოსტრების ტოლფასი იყო, აი, ყველაფერმა ამან და შიების დიდმა სიყვარულმა წამიხვანა შორეულ პიმალიში, ყინვიან კავკასიასა და მსოფლიოს სხვა მაღალ მთებში. თავისი საშინაობისა და ხინელეების მუხეზავად, რომელსაც მაღალი მთები გიმზადებს ხოლმე, გეოგრაფიული გამოკვლევების მიხნით, მაინც ღირდა არავერობული მაღალი მთებისა ან ალბებისნარი მთების ერთნარი თუ მსგავსი მოღწების შესწავლა. ეს წიგნი ენება ჩემს მოგზაურობას კავკასიის მაღალ მთაინეთში. აქ პირველ რიგში მოცემულია იმ ცენტრალური ნაწილის დაწვრილებით აღწერა, რომლის მაღალი რეგიონები გამოუკვლევია და ფხვლადგებული კი იყო. ბოლო მოგზაურობებს კი მთავართ აღმოსავლეთითა და დასავლეთით განლაგებული მსარეებისაკენ. თვალწუწვრელი კავკასიის მაღალი მთაინეთის აღწერა მთიხზოვდა მთების ფიზიკური უთიერთობის, მაღალმთიანი აბაღობების ცოდნას და ყველაფერი ამის სურათითა და სიტყვებით გადმოცემას. ჩემი მოგზაურობის აღწერისას უნდა დავყრდნობიდი ნანახსა და ვანცდილს. ის შეცნიერულ დასკვნებსაც შეიცავს. ვთავაზობთ მაღალმთიანი ლანდშაფტების ცოდნასაც და დაწვრილებით შედგებასაც, ჩემთვის უფრო იოლი იქნებოდა, რომ მოგზაურობის შედეგები მშრალ პარაგრაფებად ჩამოყვლიბინა, სოფლები ტობოგრაფიულად აღმწერა და წიგნი მამინ, ზოგიერთების თვალში, შეცნიერული ნიშნით იქნებოდა გამოცემული, მაგრამ მტკიცედ გარწმუნებ, რომ ამგვარად კავკასიის მაღალმთიანი რეგიონზე გეოგრაფიული ცოდნის ვაფართოებას ვერ შევძლებდით. ვერც კი წარმოიდგენთ, თუ რამდენი არასწორი შეხედულება არსებობს კავკასიის მაღალმთაინეთზე, იმ ნაწილზე, სადაც მოკვდავს ვერ ფხვნიც კი არ დაუღვამს. ამ წიგნის მიზანია, რომ მას ვაყნოთ და იგი წაკითხულ იქნეს. ვფიქრობ, რომ იმ აღწერებსა და ფიტოსურათებში, რომელსაც ვაწველებ, ამ მიზანს მოვლწიე და საინტერესო მასალა მოგაწოდებ. ერთნარი მთების, ველების, მყინვარებისა და სხვადასხვა მოღწების შეგავსა, რომლებიც კავკასიაშიც იფრინება, ეს არის საშინაობება, რომელიც არ შეიძლება არ აღიარო. იქ, სადაც ბუნება კარგნებით ერთნარია, თუე მაინც ქმნის გასაკარნი შრავალფეროვანი დეტალებით მონაცვლობისა და შესაძლებელი საშინაობების განმყოების თავიანთ აცილებას. როგორც თვით მოგზაურობას, მონაყოლსაც პირადი ვანცები აცოხლებს და ნამდვილ წარმოდგენას ქმნის იმ რისკსა და საშინაობებაზე, რომელსაც მოგზაური ხვდება თავისი მძიმე მოვალუბის შესრულებისას და მინების მიღწევას.

ჩემი მოგზაურობის შედეგებს რომ უფრო მნიშვნელოვანი სახე მიხცემოდა, ამისათვის ბევრი სპეციალისტი მოიწვიე; ისინი, ვინც ამ საგნებთან იყვნენ დაკავშირებული და ვისაც გეოგრაფიულ გამოკვლევებთან უფრო მჭიდრო უთიერთობა ჰქონდა. ესენი იყვნენ ბოტანიკოსი უკუო ლიოკა, ლადისლაუს პოლიოსი, გეოლოგებით ფრანც შაფარციკი, კარლ პაპი და დეიზინიუს ლადკო.

ამ შრომის III ტომში აგრეთვე გამოქვეყნდა მცნიერული დასკვნები. საბუნებისმეტყველო კრებულები, რომლებიც თან მოიტანენ, შემდგომ საწუქრად ვადავეცი ჩვენს ინსტიტუტებს. მე ჩემს უნერელ სწავლულებს შეუქმნი იმის შესაძლებლობა, რომ შორეული რეგიონების მცნიერული გამოკვლევები მონაწილეობა მიეღოთ და ამით, ვფიქრობ, რომ ჩემი ქვეყნისა და ხალხის წინაშე პატრიოტული ვალი მოვიხადე.

ღრო, რომელიც ჩემს პირველ და ბოლო მოგზაურობებს შორის მქონდა, ისეც კავკასიის მაღალ მთაინეთს მოვანდობ, მაგრამ ამით ჩემი მოგზაურობის ქრონოლოგიური თანამიმდევრობა არ დამირღვევია, თვითგანცდილი და თვითგამორკვეული ნასათია არ დამიკარგავს და ჩემი აღწერები ზუსტად ისე დავტოვებ, როგორც კავკასიის მაღალ მთაინეთში ჩემი მოგზაურობის ღროს. ვავითვალისწინებ მხოლოდ კარტოგრაფიის მიღწევები, რაც ამ ღროის მონაკვეთში ნომენტურებაში აღინიშნა.

წიგნი არ შეიცავს ქალაქების, როგორც არის, მაგალითად, ტფილისი და ბაქო, აგრეთვე მაღალმთაინეთის გზების აღწერას, არამედ მცირე მტრისებში აღწერს მხოლოდ იმას, რაც სხვა რამის გასაგებად არის საჭირო, ჩემი მუშაობის სფეროს შეეხო ამ მშარის ენობოგრაფიული, ანთროპოლოგიური და არქეოლოგიური გამოკვლევებიც. ის ხალხები კი, რომელთა სახელეთანაც ჩემი გზა ვადიოდა მაღალმთაინ ველებზე, მოკლედ უნდა მესხტნებინა. რადგანაც ბუნების სცენები აღმამათა ცხოვრების ფინია. ისინი მთაში ვითარდებიან და ურთიერთდამოკიდებულება ბუნების მოღწერებსა და აღმამათა ცხოვრებას შორის ისე შევადე, მიზეზობრივად, ალბათ, ისე არსად არ არის საჭირობი, როგორც კავკასიაში.

ვიცილი ამ წარმოდგენელი ხინელეების შესახებ, რომლებიც კავკასიის მაღალ მთაინეთში შეიძლებოდა წარმოშობილიყო, და ისინი მე ავცწერე.

ყველა ნაშრომში მსურდა და ვესწრაფიდი, რომ ჩემი მომავალი მკითხველები სხვადასხვა წყაროდან მოტანილი ციტატებით ან ტობოგრაფიული დეტალებით არ გადამტყვიროთ, რადგანაც გეოგრაფიული რუკის ბოლოს ზომ ყველა ეს დასკვნა და მონახრება ნათლად არის წარმოდგენილი და ახსნილი. ირთოვრავისა და მყინვარებზე ცოდნას თქვენ შეგვისებთ წიგნის III ტომში მოცემული ნაწილი.

შეიხვეწები, რომლებიც ჩემს სურვილსა და შეტევაზე არ იყო დამოკიდებული, დიდი ხნით მიხრებდნენ სამუშაოს, არასასურველი ამინდის პირობები კი მოგზაურობისას ხშირად ხელს მიშლიდნენ. უნდა დავკმაყოფილებულიყო იმით, რომ შეიძლება ექსპედიცია კავკასიის მაღალ მთიანეთში, ხშირად დიდი წყალგამტარებისა და საშიშროების გავლით, ნანახითა და გამოცდილებით, ჩემი მაქსიმალური შეტევაზე ფერკლებზე შეზღუდვაგაზიანდა და ჩემი თანამოგზაურების წინააღმდეგობის მოუხედავად, რომლებიც ოთხ ექსპედიციაში თან მახლდნენ, მათი გამოკვლევების შედეგებს საზოგადოებისთვის გადამიტევა. ეს საბაბით მოვალეობაც პირნაირად შეგახრულე.

მოგზაურობის დროს დიდი ყურადღება დავუთმე ნანახ ლანდშაფტებს და წიგნების გამოქვეყნებისას ბევრი რამ სურათებით წარმოვსახე, რომ ფიზიონებისა და რელიეფის სრული, ბუნებრივი წარმოდგენა შეტეკნა და ამ სურათების რეპროდუქციებისათვის მხოლოდ ფოტოგრაფიული მეთოდი გამოვიყენე.

თვალუწვევებით კავკასიის მაღალ მთიანეთში ვისწრაფვოდი, ცდილობდი ფიზიოგეოგრაფების მოსახრებები გამოვალისწინებინა და მაღალმთიანეთისათვის დამახასიათებელი ტიპური ხასიათები აღმებეჭდა. მე აღმოსავლეთისა და დასავლეთის მთავარი მხარეებით შეცხებული ცენტრალური კავკასიის მყინვარების სამფლობელო სისტემატიზებული სურათებით აღბეჭდილი პირველად წარმოვიდგინე. ეს არის უპირობო, უკიდვარი მთების სისტემა.

მოცემულია აგრეთვე რუკა, რომელიც კავკასიის კარტოგრაფიულ სურათს იძლევა და შექმნილია მოაზრებულ მასალის საფუძველზე. ეს არის დიდი მასშტაბის პირველი მაღალმთიანი კავკასიის რუკა, რომელიც რუსულ ენაზე გამოცემული არ არის.

ვიქრობი, ეს ნამდვილად შეესატყვისებოდა იმ საჭიროებასა და იმ დროს, როდესაც კავკასიის მაღალმთიანეთზე ინტერესი მუდმივად იზრდებოდა და ფართოვდებოდა.

კავკასიური სახელები წერილობით ფორმაში გერმანულად გადავიყვი, ისე, რომ საყოველთაოდ მიღებულ პირობებით ნაშრომი არ მიტეკნა და გამოიყენებია. ამიტომ მკითხველს მისი შესწავლაც არ მოუთხოვება. ზოგიერთი არასწორი სახელი კი წერილობითი გზით ისე დამკვიდრებულიყო, რომ თანამედრობისათვის საშიშროებას არ წარმოადგენდა და ისევე დავტოვე ეს ენება აგრეთვე კავკასიური ტომების სახელებსა და გერმანულ ენოგრაფიულ აღნიშვნებს. ხშირ შემთხვევაში ვხელმძღვანელობდი ადგილზე გაკეთებული ჩანაწერებით, ადგილობრივი მკვიდრების გამართლებებით.

ახლა, როცა ყველაფერი ნანახი, განცდილი და დაწერილია, ეს ნაშრომი ვანვიღო, წარსულ დღეებს მასხრებზე და ჩემს ნათელ მოგონებებში თვალწინ მივადგინე კავკასიის მთები, რომლებთანაც უსახლლო სიყვარული მაკავშირებს და ყველას მაღლობს უხედი, ვინც ჩემს მიღწევებზე რჩევებით მაინფორმებს და საქმით მხარში მდებარე.

ღრმა ბატონიყვებით აღსავსე მაღლობს ვუძღვნი დიდ მთავარს ნიკოლოზ მიხეილის ძეს, იმპერატორის პრეზიდენტს, რუსულ გეოგრაფიულ საზოგადოებას ჩემს მოგზაურობასა და მუშაობაში მონაწილეობის მიღებისათვის.

ჩემი მოგზაურობის მიზნის მისაღწევად მხარდაჭერა და თანამშრომლობა ვაძვე პეტერბურგში, რუსეთის იმპერატორის სამინისტროში, კავკასიის რუსული ზღვისუფლების ორგანოში და ჩემი მოვალეობა აქ ყველას მაღლობს მოვახსენო. უღრმეს მაღლობს მოვახსენებ გენერალ-ლეიტენანტს, ბატონ კულბერგს, სამხედრო გეოგრაფიული ბიუროს შუეს თბილისში, მესტიის ჯერ კიდევ გამოუქვეყნებელი ფოტოსურათებისათვის. ამის გარდა, საგარეო საქმეთა სამინისტროს და პირადად ბატონ ელნს, მის უდიდებულესობას პეტერბურგში გრაფ ფონ ველკენშტაინ-ტროსტბურგს, პრინც კარლ ლიხტენშტაინსა და ბარონ ფელიქს ერნსტლ-ლეჟას საქმიანი მიღებისათვის რუსეთის სამხედრო დაწესებულებებში. პრინცმა ლიხტენშტაინმა თავისი ცხოველი ინტერესით ყველაფერი კარგისა და მშენებრებისადმი, თავისი მამაციური ტაქტიკით ყველაფერში, ჩემს მოგზაურობაში დიდი მონაწილეობა მიიღო. დიდი მაღლობელი ვარ ღრმად ბატონიყვებული მეგობრის გრესფელდისა, დოქტორ ვოტფრიდ მერცხბახერისა და ვიტორიო სელასი, რომლებიც ყოველთვის მოითხოვდნენ, რომ კავკასიის მაღალმთიანეთი გამოიკვლია და თავიანთი ღრმა ცოდნით ამ წიგნების გამოქვეყნებაში ძალზე დაემხმარნენ.

მაღლიერების სიტყვებით მინდა მიემართო ჩემს თანამგზავრებსა და თანამშრომლებს, რომლებმაც ღირსეული დახმარება გამიწიეს. მაღლობს ვუძღვნი ჩემს გამოიკვლელს, ბატონ კონსულ ვილსონს, რომელმაც დიდი მზრუნველობითა და სიფრთხილით ამ წიგნების გამოცემისას ყველა ჩემი სურვილი და მისწრაფება გაითვალისწინა.

ახლა, როცა ამ წიგნებს ჩემს გერმანულ მკითხველებს ვადაცემ, მინდა ჩემი ნაშრომი დიდი გერმანული ბუნების მკვლევარის ალექსანდრე ფონ ჰუმბოლტის სიტყვებით დავამთავრო, ისევე როგორც ის თავისი მონუმენტური ნაწარმოების წინასიტყვაობაში მსოფლიოს მიმართავს: "იამაყე იმ ქვეყნით, იმითი საშობლოთი, ვისი ინტელექტუალური ერთიანობა მყარი დასაყრდენია ყველაზე აბრევიციანილიზმის გამომდგენებისათვის". მინდა წავუძღვარო მას ციცერონის სიტყვებიც: "სამშობლოს სიყვარული ყოველგვარ სიყვარულზე უფრო მაღლა დგას". მაგარა, რადგანაც ეს მოგზაურობა გერმანულად აღვეწერე, ჰუმბოლტის სიტყვებს მსურს შემიღებო რამ დავუმატო და ხმამაღლა წარმოვიტყუ: "უდიდესად ბედნიერები ჩვენ შეგვიძლია მხოლოდ იმით ვუწოდოთ, ვინც თავისი სულიერი ძალბოთა და ამაღლებით, თავისი დამჯდარი ტკუა-გონებით, ასევე შეუქმნელებითი ფანტაზიით მსოფლიოზე ზეავაყენას ახედვას და კაცობრიობის ბედ-იღბალს განაგებს".

*

შესავალი

კავკასიის მხარის ქვეყნები ჯერ კიდევ უხელებს ხანში იყო ხალხებისათვის ცნობილი. მრავალ თქმულებაში აღწერილია მათი და კასიის ზღვებს შორის მდებარე ლანდშაფტები. აქ, ამ მიკრონოდ სოფლებში, ფორმირებულია დღემდე ასაკი. აქ იყო ღმერთების შაშვილობები; აქ კოლხეთის მშინა ქვეყანას მოადგენ არაფრანგები, კავკასიის კლდეებზე მიაჯავებენ ღმერთებს პრობოთე, პერილოტე, სტრაბონი და იმ დროის სხვა გამოჩენილი ადამიანები ვეაწვდინა ცრობილ კავკასიის ქვეყნების შესახებ. აქ ბიზანტიზმის უხელებსი ხანის ადამიანები, უმრავლეს შემთხვევაში უნდა გადამწერონ ხალხი. შემდეგ კი ამ ქვეყნის მხარეები მოხეტიალე ხალხების ნაკადებმა გააცოცხლეს. ასე გადაიქცა კავკასიის ეს გადასასვლელი სივრცე ხალხის რელიგიური თუ რასების ურთიერთპირობის არენად. ამიერიდან და ბალკანეთის ლემკარს, კიროსისა და ქსენოფონტეს იმებს ჩინებისხანისა და თემურლენგის ურდოები მოჰყვნენ და სკომა დამპყრობლებმა კავკასიის მიწა პატეოზოვარე, სისხლმსურველი მოაგრების ნადავლის მოპოვების ადგილად გადაქციეს. მხოლოდ წყნარი, მშვიდილიანი განვითარების მიკლე პერიოდები იყო ამ ქვეყნებისათვის "ნებადართული" და მისი ქალაქები აზოური კულტურის ქალაქები ხდებოდნენ.

კავკასიონის გადასასვლელის მდიდარმა კონფიგურაციამ და ტოპოგრაფიულმა მდებარეობამ აქ ნამდვილად არსებითი გავლენა მოახდინა და ამას შედეგად მოჰყვა ის, რაც ყველგან ისტორიულ შემთხვევებსა და გეოგრაფიულ ფაქტორებს შორის არსებობდა. ორი კონტინენტის სახელმწიფო, მის გადასასვლელზე გადაჭიმულია კავკასიონის უზარმაზარი მთაწილი. ეს იყო სწორედ ხალხის მოძრაობის პროცესების დამამუხრუჭებელი მიწა-წყალი, რომელიც აძიებულა მას, რომ თავისი ტალღებისათვის გარკვეული მიმართულება მიეცა. მხოლოდ ამ მოქცევამ მაღალი მკაცრ, მაღალ, ძნელად ასასვლელ მთაწილს. კავკასიონის მთების ისტორიული მნიშვნელობა ისიც იყო, რომ დამარტყბულ და დევილილ ხალხებს აუშუშებარს აძლევდა. კავკასიის მთების თხილ ადგილებში პოულობდა თავშესაფარს გუნდებს მოწვედარი ხალხი. სწორედ ამით აიხსნება აქ ენებისა და ხალხების აღრევა, რომელიც დღევანდელ დღემდე შერანგრებულია. აქაური ლანდშაფტი მთების გადასასვლელზე ხატავს თავის ბუნებრივ გზებს და გავლენას ახდენს მისი ხალხის მიმართულებას თუ ისტორიულ მსვლელობაზე. კავკასიის უგზოობაში, რომელიც ბუნებამ მხოლოდ კასიის ზღვის ნაპირის მახლობლად, ღმრტანთან ვიწრო და დაბალი კარიბჭე მძლე კასიბე-კავკასიის კარი-კავშირი ახასია და ევროპას შორის, სამხრეთსა და ჩრდილოეთს შორის ღიად დატოვა. ჩანს, რომ აქ აღებთან შედარებით დიდი განსხვავებაა. აღებზე რომაელების დროინდელ მოულებული მოხრებულება, დამრევი მიმოსვლის გზები იყო მშვიდილიანი თუ არამშვიდილიანი მიხებისათვის ჩრდილოეთსა და სამხრეთს შორის.

კავკასიის ამგვარი წყობით აიხსნება ის, რომ ამ დროში აქ, ამ ქვეყნის მხარეებში აზოური კულტურის ხალხები და ბარბაროსი დამპყრობლების ურთიერთშეტაკებისას სახელმწიფო ფორმაციები ხან წარმოიშობებოდა და ხან დაიშლებოდა. ქრისტიანობა და იხლამიც ზოგჯერ ერთმანეთის გვერდით და ზოგჯერ ერთმანეთის საპირისპიროდ იდგნენ. ამიტომ იყოთომ კავკასია უახლეს დრომდე მხოლოდ ერთიან გეოგრაფიულ და არა პოლიტიკურ ერთიანობას ქმნიდა. ამ ვრდილ პერიოდებს, ნაწილობრივ კი ისტორიული თვალსაწივით ნაიუღმურებლებს მოჰყვა ის დრო, როდესაც ძლიერი რუსეთის იმპერია ჩრდილოეთ კავკასიის ქვეყნებში ჩარევას იწყებს. რუსეთის წინააღმდეგ კავკასიონის გადასასვლელზე პატრონიობის განმსაზღვრელად გამოიწვია ისევ მთების ბუნება, რომელიც ყველგან მთის ხალხებს ხანგრძლივი წინააღმდეგობის ძალას ანიჭებს დამპყრობლებისა და შემოსეული ურდების წინააღმდეგ.

დაახლოებით ერთი საუკუნე გრძელდებოდა რუსეთის სისხლიანი ბრძოლები მთის ხალხებთან. შემდეგ კი მან მრავალმხრივ ნატანჯე ხალხებს სიწყნარე და მშვიდობა "ანუკა" და ბოლის ევროპული ცივილიზაციის მიღწევებიც გაწიო. სწორედ ამ დროს ეთხმევა კავკასიონის გადასასვლელის მეცნიერული გამოკვლევებიც.

მე-18 საუკუნის დასასრულიდან მთელი რიგი მკვლევარი მოგზაურები ცდილობდნენ ჩვენს ცოდნა კავკასიონის მისწვლად ცალკეული მხარეების შესახებ გაერმაყვებნათ, აღეწერათ მათი გეოგრაფიული და გეოლოგიური ურთიერთობა, ფორმა, ფუნქცია და ეთნოგრაფია. ქვეყნის პაციფიკარსთან ერთად რუსეთის მეცნიერული რეგები კავკასიონის ძალზე ინტერესურად მოეკიდნენ. აქ საკმარისად დაგასახლებით ის დამსაზღვრელი ადამიანები, რომლებმაც ეს სამუშაოები შესრულეს და ამით უდიდესი სამსახური გაეკონიეს; გიულდენშტედტი, პალიუსი, კლაპროტი, აიხვალდი, პარიტი და პირველ რიგში აიხი და რადე, რომლებიც კავკასიონის გამოსაკვლევად მეცნიერების ყველა სფეროში კვლევითი სამუშაოთა იყვნენ დაკავებულნი.

მაღალი მთაწილის თოვლიანი და მყინვარიანი არასტუმართოვარე ბუნება მთელ დღემდეა, არც ალბებში, არც კავკასიონის მაღალ და უმაღლეს რეგიონებში, რომლებიც აღმართული არიან მთელი თავისი განზომილებით მაღალ კლდეებზე, კვლავის სფეროში წინსვლის უხლებს არ იძლევა და ამიტომაც რეგიონი ხელშეუხებელი, გამოკვლევადი. აქედან გამომდინარე, ვასაკვირი არა, რომ ჩვენი ცოდნა მაღალი მთაწილის რეგიონის შესახებ ჯერ კიდევ შეუსრულებელი რჩებოდა და მეცნიერულ ნაშრომებში სათანადო მონაცემები უშუტეს შემთხვევაში მცდარი იყო, ხოლო კავკასიის ქვეყნების რეგები, მაღალი რეგიონების ორგოგრაფიული შეფარდება თოვლისა და მყინვარების საფარის არასწორ წარმოდგენას გაბოლდნენ. მაღალმთაწილის მხოლოდ რამდენიმე მწვერვალი იყო გაზომილი, რამდენიმე წერტილისა და გადასასვლელის სიმაღლე იყო ცნობილი. ხალხს წარმოადგენდა კი არ ჰქონდა მთელი რიგი მაღალ მწვერვლების არსებობაზე, არ იცოდა უოვალე არ მყინვარებისა და თოვლის საფარზე, მათი ზუსტი გაერცელების არაღი, ოთხიველი მყინვარი, მათი ფინის რებერეუარი სიდიდის მიხედვით.

პირველები, ვინც ამ კვლევით სამუშაოს უხლი ჩაბერეს და აღვხილნი იყვნენ სიმამაცი, რომ მკაცრი მაღალი რეგიონებიდან ცენტრალურ კავკასიონამდე მისულიყვნენ, იყვნენ ინგლისელები 1868 წელს. დ. ვ. ფრესვილი, ვ. ა. შიორი და ს. ს. ტუერნი, საკიარტილი მთაწილელი ფრანსუა დეკუსანდი. ბნი დ. ფრესვილი მუდმივი დიდების

ღირსია, მან მოგვცა პირველი ზუსტი ცნობები უმაღლესი მწვერვალების, კავკასიონის ერთი ნაწილის მყინვარების სამყაროს შესახებ, გახსნა მაღალი რკინიგზის ბუნებრივი ხასიათი და, როგორც აღბეჭდის დიდმა სპეციალისტმა, კავკასიონის მაღალმთიანეთის მსგავსი მოვლენები აღბეჭდის შეადარა და ახლოს გავაგანო. ამ მოგზაურობამ ოდნავ ნაილო მოაფინა იმ წყვილად, რომელიც არსებობდა კავკასიონის თოვლიან რეგიონთან დაკავშირებით, ხოლო ოროგრაფიისა და ფიზიკური გეოგრაფიის, განსაკუთრებით კავკასიონის მაღალი რეგიონების მყინვარების ფორმების კვლამოზობა და თოვლის საფარის მდგრადი შეზღუდვებიანი წყარო მალაშა რჩებოდა.

ამ შორეული რაიონების მაღალი მთიანეთის გადაჭიმული მკვერივი პარის სივრცეების ვაცნობა გერ კიდევ არც ერთ მოკვლას არ გაუკეთებია, არ შეუღწევია ამ ადგილებში. გვაგონა ზუსტი ცნობები, სიმაღლის განზომილებები, პირველი რიგში ფოტოკამერით გადაღებული ბუნების სურათები, რომელიც კავკასიონის ნამდვილ დოკუმენტად, მის დამამტკიცებელ დაბუნებულად შეიძლება ითვლებოდა მიგვეჩინა იმ შესვლებულებების საპირისპიროდ, რომლებიც აქამდე ჰქონდათ კავკასიონის მაღალმთიანეთზე მანამდე შეუღწევდნენ მის ყინულიან რეგიონებში მღებარებდა ლამაზი მინდორი გეოგრაფიული გამოკვლევებისათვის, რომელიც მკვლევარებმა აღმოაჩინეს. ამ მამაც ადამიანებს აღბეჭდის სკოლაში მტკიცედ ჰქონდათ დაკანონებული, რომ არ შემინდობდნენ იმ სინდრეებსა და წინააღმდეგობებს, რომლებიც აქ მუშაობისას წინ აღუდგებოდათ.

16 წელიწადმა გაიარა ფრეხედლის მოგზაურობიდან ისე, რომ მცდარი წარმოდგენა აღარ ჰქონიათ კავკასიონის მაღალმთიან რეგიონების ოროგრაფიისა და ფიზიკურ გეოგრაფიაზე. 1884 წ. მე კავკასიონისკენ ვივადარე და, როგორც ზემოთ იყო აღნიშნული, მანდოდა სწორი შეხედულება შეგვექმნა ვეფლავერ ამასზე ისე, რომ კავკასიონის მაღალი რეგიონების ვრცელი თოვლიანი მთების უდაბნოების რაიონებში სიყინარე დარღვეულიყო. მოგზაურობა, რომელიც შემდეგ ფურცლებზე უნდა აღვეწერო, კავკასიონის მაღალმთიანეთის დათმობა. ტოპოგრაფიულ შეფარდების მოკლე შტრიხებით აღვნიშნავ, რომ ვეფლავისთვის გასაგებ იყოს. პირველ რიგში საჭიროა აღვნიშნო, რომ კავკასიონის სახელიან ორი არაიდენტიფიკაციონი ცნება ითვლება. სახელიდობ, კავკასიონის გადასასვლელი ქვეყნის ერთი მხარე და მას მოწყვეტილი და ამ გადასასვლელიდან გადაჭიმული მაღალი მთიანეთი ანუ იგივე სამხრეთის და ჩრდილოეთის მხარეები გარშემორტყმული მთებით. ასე არია აქ ცნებები, რომელთა საპირისპიროდ განსაკუთრებით გეოგრაფებმა უნდა თქვან თავიანთი სიტყვა. სახელწოდება კავკასია უნდა ნიშნავდეს მხოლოდ მთებს, მთელი თავისი ბრწყინვალეობით და შუგ იყოს ჩრდილო და სამხრეთ კავკასიონის ცნებები (ტრანსკავკასია). კავკასიონის მთების სისტემა გადაჭიმულია 45°-სა და მე-40°-ზე ჩრდილო განედს შორის. დაბალ ბორცვთა რიცხვს განეკუთვნება ტამანის ნახევარკუნძული შუგ ზღვაში და შემდეგ ეს სისტემა თანდათანობით ტალღისებურად გადადის კასპიის ზღვის რეგიონამდე, აფშერონის ნახევარკუნძულამდე და თანდათან დაქანდებულ მიმართულებას იღებს. სამხრეთში დაბლობები ყოფენ რიონისა და შტკერის კავკასიონის მთების სისტემას სომხეთის მთებამდე და მაღალ ვაკეებამდე. აღმოსავლეთით ის აღწევს კასპიის სტეპების ზონამდე და სამხრეთით, მთის ფლივილის დასავლეთის დაქანებულ ნაწილს შუგ ზღვის ტალღები ერტყმის. ჩრდილოეთით კავკასიონი იხრება მაღალმთიან ვაკეებისაკენ, სადაც შემდეგ მიიკლავება მდინარეების ყუბანისა და თურგის ნაკადულები. აქედან პირველი შუგ ზღვის, ხოლო მეორე კასპიის ზღვისაკენ მიემართება.

კავკასიონის დასავლეთით არსებობს მთების დაბალი რიგი, რომელიც თანდათანობით სოჭის მერიდიანთან, შუგ ზღვასთან მაღალი მთების განსაკუთრებული კვეთილობით ქმნის თავის რელიეფს. კავკასიონის მთების სისტემა შუგ ნაწილში ძლიერად არის განვითარებული. აქ არის მისი მთების აბსოლუტური სიმაღლეები და აღმოსავლეთით მაღალი მთების ნახიათს ინარჩუნებებს, ვიდრე შიგა ბასავურსის მთების ვაკეებამდე. კასპიის ზღვის მახლობლად ხანძარო რეგიონამდე და შემდეგ ეს უშიშვნელო მთებამ დანაწევრდება. კავკასიის მაღალი მთიანეთის სიგრძე თუხთა ვაკეებთან ბასავურსამდე 650 კმ-ს აღწევს, რაც, მაგალითად, ალპებში დაახლოებით იგივე მანძილია, რაც მონტენეპოლიან სამხრეთ-დასავლეთით ტურინამდე და ცენის თოვლიან მთებამდე. სივანეში კავკასიონის მთები სამხრეთ-აღმოსავლეთით მნიშვნელოვნად ფართოვდება და იალბუზის მერიდიანის 100 კმ-იან არეალამდე აღწევს. ცენტრალურ ნაწილში იგი 130-დან 150 კმ-მდე მალდდება. ხანამ თურგის ვიწრო მონაკვეთამდე შიგა 60 კმ-მდე, აღმოსავლეთით დადესტინის მთიანეთში ისევ 135 კმ-მდე იზრდება. ცენტრალური კავკასიონის სივანე ჩრდილოეთით მღებარე ნაღრიკსა და სამხრეთით ქუთაისს შორის 155 კმ-ს შეადგენს; ეს დაახლოებით იმდენივეა, რაც მანძილი ლუცერნიდან და არონდანალავო მაკორამდე. კავკასიონის წყობის განმსაზღვრელი ნიშანია მრავალჯერ დასვეული სავარცხისებური ნახები, მაგრამ ამან შეცვლამში არ შეგიფნებო და იგი მარტივი მთის ქედი არ გვეჩინო. მას მრავალჯერ უნდა ჩახვლით შიგ, რომ კავკასიონის მთების სისტემაზე სწორი შეხედულება შეგვექმნათ. ეს მრავალჯეროვანი დანაწევრებული წყობაა, რომლის ცალკეული ნაწილები ოროგრაფიულად მიკუთვნება ერთმანეთს. გარეგნულად ოროპლასტიკა, რომელსაც კავკასიონის მაღალმთიანეთი ვეფლავის, სამ მთავარ ნაწილად იყოფა. ცენტრალურ კავკასიაში ორი მნიშვნელოვანი მაღალი მწვერვალია - იალბუზი და ვახბევი. ვისაც ხურს ზუსტი საზღვარი გაავლის კანტივით, ნახავს, რომ იგი ძვეს დასავლეთით მდინარე ყუბანის სათავეებთან, ქლუხორის გადასასვლელთან, იმერეთის სამხედრო გზასთან, რომელიც 2813 მ-ის სიმაღლეზე და აღმოსავლეთით - ვერის უღელტეხილთან, საქართველოს სამხედრო გზაზე, რომლის სიმაღლე 2379 მ. აჭარებებს. დასავლეთში, ქლუხორის გადასასვლელთან მღებარეობს დასავლეთის კავკასიონი, ხოლო აღმოსავლეთით, ვერის უღელტეხილთან - აღმოსავლეთის კავკასიონი.

1. ლ. ტარდი, უნგრეთ-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიიდან, თბ. 1968, უნგრეთ-საქართველოს ურთიერთობა XVI საუკუნეში, თბ. 1980, რ. ხუციშვილი, უნგრულ-კავკასიური პრობლემა, თბ. 1994.
2. იქვე.
3. ლ. ტარდი, უნგრეთ-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიიდან, თბ. 1968, გვ. 24-25.
4. საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი, ფონ. 12, აღწ. 4, საქ. 387, ფურ. 1.
5. ჩვენს ხელთ არსებულ რუსულენოვან საარქივო მასალებში შორიც ფონ დეზი ხან ნახსენებია მავრიკ დემის სახელით, ხან შორიც ფონ დეზად, ქართულ გაზეთში კი მავრიკ დემიზად ან კიდევ დეიზად.
6. "ივერია", 1888, 17 მაისი.
7. სცხსა, ფონ. 12, აღწ. 4, საქ. 387, ფურ. 1-4.
8. იქვე, ფონ. 12, აღწ. 2, საქ. 291.
9. ი. ვრდელი, კავკასიონის პირველი ფოტოსურათები, "ლიტერატურული საქართველო", 1967წ., 30 ივნისი.
10. ლ. ტარდი, უნგრეთ-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიიდან, თბ. 1968, გვ. 25.

*

ბერაული ენის სტატუსი საქართველოში

1921-1940 წლები

შეჯამება

სულხან-საბა ორბელიანის ხანელის ხანელშიწიფი პედაგოგიური უნივერსიტეტის საქართველოს ისტორიის კათედრის მასწავლებელი.

ანტიკური ხანის საქართველოში სხვა ენებთან ერთად გავრცელებული იყო ბერაული დამწერლობა (სემიტური ენის დასავლური ჯგუფი). ამანე მოუთხოვეთ IV-V საუკუნეების ბერაული საფლავის ქვები, დავითის და თამარის ეპოქაში აღმოჩენილი წარწერები, XVIII-XIX საუკუნეების ეპიგრაფიკა აბასთუმანში, ახალციხეში, ზორჯონში, ბათუმში, იწმში, კულაშში, ბანძაში და სხვაგან. მათი უპირატესობა ვიტიფიკა, მცირე ნაწილს კი სხვა ხასიათი აქვს. ეპიტაფებს XIX საუკუნის დამლევა და XX საუკუნის დამდეგიდან ორენიანია – ბერაულ-ქართული, მოვიანებით კი საწეროანი, ეპიტაფა რუსული, რაც პოლიტიკური ვითარების ანარეკლია. ნ. ბაბალიკაშვილის აზრით, “საქართველოში არსებული ბერაული წარწერები ძირითადად იყვენ ბიბლიური ენის ნორმებს ლექსიკასა და გრამატიკაში”.

ბერაულ ხალხს, რომელიც ყველგან გამოიჩინებდა სწავლაში, მეცნიერებაში, გარკვეული ადგილი ეკავა მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნის ეკონომიკის, პოლიტიკის თუ კულტურის სფეროებში. საქართველოში კი მნიშვნელოვნად ჩამორჩებიდნ თავიანთ თანამოძმებს.

თანატრესა შეეცნით ხაითის, თუ რა ენაზე საუბრობდნენ ქართველი ბერაელები. საერთოდ ბერაელებს შექმნეს ორი ენა: 1. საღვთო ენა, რომელიც ემსახურებოდა საღვთისმეტყველო – ლიტერატურულ მიზნებს და საყოფაცხოვრებო პრაქტიკაში ნაკლებად გამოიყენებოდა. 2. იდმო: იგი წარმოიშვა XII-XIII საუკუნეების ევროპაში, გერმანული ენის ბაზაზე. ქართველი ბერაელები იხრებოდა უფრო პირველისაკენ.

1918 წლის 26 მაისს გამოცხადებულმა საქართველოს დამოუკიდებელმა რესპუბლიკამ ხანელშიწიფი ენად გამოაცხადა ქართული ენა. 1921 წლის თებერვლის კონსტიტუციით (მუხლი 129-ე) რესპუბლიკის ეროვნულმა უმცირესობებს მიიღეს დღევანეუ სწავლის, თავისუფალი განვითარების უფლება. 137-ე მუხლის თანახმად “არაქართველმა დებუტატმა, რომელმაც ხანელშიწიფი ენა საკმაოდ არ იცის, შეუძლია პარლამენტში სიტყვა წარმოთქვას დღევანით, რომლის სწორს თარგმანს წინასწარ წარმოუდგენს პარლამენტის პრეზიდიუმს”.

1918 წლის 26 მაისს საქართველოს ეროვნული საბჭოს პირველ სხდომაზე ნ. ჟორდანიამ განაცხადა, რომ “საქართველოს ახალი ხანელშიწიფი, რომელიც დღეს იხადება, არ იქნება მიმართული არც ერთი ხალხის, არც ერთი ხანელშიწიფის წინააღმდეგ... არც ერთი ერი, ჩვენს ქვეყანაში მცხოვრები, თუ მჯერი ხანელშიწიფის გარეთ მყოფი, არ უნდა განიცდიდეს ჩვენს გამო რაზე ადვილებას, სულიერ ტკივილს და წყენას”.

ქართველი ბერაელის სალაპარაკო ენა იყო ქართული. ამანე მოუთხოვეთ ქართველ თუ არაქართველ მოგზაურთა, მოღვაწეთა, მწერალთა ჩანაწერებს.

ცნობილი საზოგადო მოღვაწის ზ. ჭიჭინაძის განცხადებით, XIX საუკუნის დამდეგსაკი ქართველი ბერაელები თავიანთ დღევანეუ ქართულს თვლიან, მაშინ როცა “ქართულ მაჰმადიანთა შორის იგი დაივიწყეს. ქართველმა ბერაელებმა შეინახეს ქართული ენა საქართველოში”.¹ ჩვენს ანბანს მემორიალურ ენაებათა ბავშვობის ძველ ბერაულ ენასთან ერთად ასწავლიდნ ხანაშები და რაბინები, ურთიერთშორის მიმოწერა კი ქართულ ენაზე ჰქონდათ. ზ. ჭიჭინაძე საჭირო თვლიდა ქართველი ბერაელებისათვის ქართულ ენაზე შედგენილი ლოცვების გაბოცებას, რომ საკუთარი წიგნების შინაარსი უფო გაეგოთ.

საქართველოს საბჭოთა ხელისუფლებამ მიზნად დაისახა ადუხარდა კომუნისტ-ინტერნაციონალისტთა კადრები. საჭირო იყო ეროვნულ უმცირესობაში კულტურული ჩამორჩენილობის აღმოფხვრა, წერა-კითხვის უცოდინარობის ლიკვიდაცია, რისთვისაც დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა სასწავლო დაწესებულებების ასლებურად გარდაქმნა-ამუშავებასა და ენის პრობლემის გადაწყვეტას.

1922 წლის 2 მარტს საქართველოს სსრ საბჭოების პირველ ყრილობაზე მიღებული კონსტიტუციით, ხანელშიწიფი ენად აღიარებული იქნა ქართული: ჩვენს ტერიტორიაზე მცხოვრებ ეროვნულ უმცირესობებს მიეცათ უფლება გამოეყენებინათ მშობლიური ენა დაწესებულებებში.

1922 წლიდან საქართველოს განათლების სახალხო კომისარიატის გადაწყვეტილებით ევროპელი ბერაელებისათვის ბერაულ სკოლებში სავალდებულოდ შემოიღეს იდიშის სწავლება, თუმცა შესაძლებლად იქნა მიწინეული რუსულს შეეცავა იგი. დოკუმენტებში აღინიშნა, რომ ბ. სასწავლო დროის მე-6 წლიდან, ეროვნულ უმცირესობათა საბჭოს ნებართვით, ხდება ძველი ბერაული ენის შესწავლა განსაკუთრებულ შემთხვევაში მშობლიურ მოზრდილობათვის; ბ. ქართველ ბერაელობათვის სწავლა უნდა წარმოებდეს ქართულ ენაზე. შესასწავლო საგანთა შორის სავალდებულოდ უნდა ჩაითვალოს ძველი ბერაული; ბ. ბერაულ სკოლებში მოსწავლეთა შერეული შემადგენლობით, ევროპელი ბავშვებისათვის წარმოებს იდიშის სწავლება და ქართველ ბერაული ბავშვებისათვის კი ძველი ბერაული ენის.²

1924 წლის 27 თებერვალს, საქართველოს ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის მე-2 მოწვევის სესამ მიიღო დეკლარაცია ენის შესახებ, რომლითაც ხელისუფლების ხელმძღვანელ ორგანოებს დავებდა ეროვნულ უმცირესობათა ბარიერებში კულტურული მუშაობისათვის ყურადღების მიქცევა, მათთან ურთიერთობის დროს მშობლიური ენის გამოყენება. სესამ დღის წესრიგში დააყენა კანონთა შემუშავება, რომლებითაც დაისჯებოდა ეროვნულ უმცირესობათა უფლების ყველა დამრღვევი.

“სწორედ ეს არის საბჭოთა პოლიტიკის განმასხვავებელი ნიშანი. ამ პოლიტიკისათვის უცნაო რესპუბლიკაში შუბალ ცალკეულ ეროვნებათა ენების ჩაგვრისა და ძალდატანებითი უზენაესობის ელემენტები,⁴⁵ თვლის ა. ციციანური. თუკი იქვე მითითებს, რომ იმავდროულად დაადგინეს სომხებისათვის სომხური და რუსული, აზერბაიჯანელებისათვის - აზერბაიჯანული და რუსული, ბერძნების, ქურთების, ასირიელების “მომასწავლებელი” ოფიციალურად უნდა ყოფილიყო რუსულ-ქართულ ენაზე. აქ უკვე ა. ციციანური ზემოაღნიშნულთა წინააღმდეგობაში ვარდება, რადგან ამკავებ ჯონდება საბჭოთა ხელისუფლების ეროვნული პოლიტიკის ძალდატანებითი ელემენტები.

დელარაციის მიხედვით, საბჭოთა ხელისუფლების ორგანიზების წინაშე დადგა ამირკავებისა ერთხელ შორის ნაციონალიზმისა და ნაციონალური განცალკევების ნაშთების აღმოჩენის ამოცანა. როგორც ჩანს, საქართველოს მართლმადამოწმის განხორციელებაში ქართველ ებრაელთა მასების კულტურულ-პოლიტიკურ მშენებლობაში ჩაბმასთან ერთად მნიშვნელოვნად მიიზნა ებრაულ სკოლებში ძველი ებრაული ენის სწავლების აღკვეთა, რომელიც თვალდა მათ ზერ რელიგიის ენად. “ერის სიცივლისა და სიმხვევის წყარო, მისი ბურჯი და დაუმრეტელი ოაზისი დედანა. ამტრამაც არის მტრის მახვილი, მისი შუაგული ოინები, პირველ ყოვლისა, დედაენის აღკვეთისაკენ მიმართული.”⁴⁶

საქართველოს კ ცენტრალური კომიტეტის 1926 წლის 18 ნოემბრის დადგენილებით, ებრაულ სკოლებში გაუქმდა ძველი ებრაული ენის სწავლება, ხოლო 1927 წლის 19 ივლისის დადგენილებით, წინადადება მიტევა სახალხო კომსარაგებსა და სამუშაო დაწესებულებათა ფრაქციებს გაუქმებოდა ყველგვარი ურთიერთობა ყოფილ რაბინ დ საბოიან. განათლების მუშაკთა კავშირს დაეცა გავრცედა იგი თავისი რიგებიდან, როგორც სასულიერო პირი. მართებს რეპრესიასაც მშობლიური ენის დამცველ დ. ბაზილას მიმართ. ვაჭურ “მაკაველიში” იგი წერდა: “ნეკ სკოლები აკეცრბალებს, სხვა არ მოუკცეს”. იგი მოითხოვდა საბჭოთა შრომის სკოლების გასწავლის ებრაელებისათვის, სადაც “უნდა ისწავლებოდეს ჩვენი ენა (ებრაული), ისტორია და ლიტერატურა და ამასთანავე ქართული, როგორც დედანა”. საგულისხმოა, რომ 1924 წელს ქუთაისში იყო 800-მდე ებრაული ბავშვი, კულაში - 500, ბანძაში - 100, ფოში - 50, სურამში - 200, ქარელში - 150, ახალციხეში - 200, ონი - 150, ლალიაში - 150, საჩხერეში - 200 და არსად არ მოუქმებდა ამ ეროვნების ბავშვებისათვის სასწავლო დაწესებულება.

ამვე პერიოდში (1931 წელს) ფუნქციონირებდა “ზოლშევიკი” აღნიშნავდა: “განსაკუთრებით იცავენ ნაციონალურ ენას თურქები, ქართველები, ლეკები, რუსები, ოსები... უფრო სუსტად მისდევნენ ნაციონალურ ენას უკრაინელები, რუსი ებრაელები და სხვა ებრაელები, პოლონელები, ბერძნები და სომხები.”⁴⁷ თუ ოფიციალური სახსოვი ჰქონდა ზრუნვას ერთი ინსტრუმენტზე, მაშინ არ უნდა აკრძალულიყო ქართველ ებრაელთა საუკუნეობითი შენახული ძველი ებრაული ენა და ებრაული მისი სწავლების გაძვირებაზე.

1926 წლის აღწერით, საქართველოში ცხოვრობდა 2 666 594 ადამიანი, აქედან ქართველი ებრაელი იყო 20 897 (0,8 %), სხვა ეროვნების ებრაელი - 9 637 (0,4 %), ქართველ ებრაელთაგან სალაპარაკო ენად ანუ თავისი ეროვნების ეროვნულ (მშობლიურ) ენად ქართული მაინცა 20858-ს, ე. თითქმის 100 პროცენტს, ხოლო სხვა ებრაელთაგან 4054 კაცმა ჩათვალა სალაპარაკო ენად თავისი ეროვნული ენა.⁴⁸ მაშასადამე, ქართველ ებრაელთა ამსოვლური უმრავლესობა სალაპარაკო ენად ქართულს აღიარებდა. აღწერის მასალებიდან შეიძლება დავასკვნათ, რომ მათთვის უნდა მოეწყო სკოლები ქართულ ენაზე.

შუასილა პირველ ეტაპზე მართლაც გაძვირებულიყო ებრაულ ენაზე (მათ შუგტეს ბავშვებისათვის) სწავლების შეძლება, მაგრამ ეს უნდა განხორციელებინათ ეტაპობრივად. 1927 წლის 19 ივლისის მიღებულმა კანონმა კი საერთოდ აკრძალა ძველი ებრაული ენის სწავლება ებრაულ სკოლებში.

1929 წლისათვის სსრ კავშირში ცხოვრობდა 192 ეროვნება და მხოლოდ 70 მათგანი სწავლობდა მშობლიურ ენაზე ამავედ უფლებებს ქართველ ებრაელები მოკლებული იყვნენ. რაც შეეხება საქართველოში მცხოვრებ არაქართველ ებრაელებს, 1926 წლისათვის 9637-დან არაებრაულზე ლაპარაკობდა 4054 მათგანი და უმრავლესობა სწავლობდა რუსულ სკოლებში. ნიშანდობლივია, რომ 1926 წლის საკავშირო აღწერის მიხედვით, ეროვნულ უმცირესობათა ბირთვადი რაოდენობა, მათ შორის ებრაელთა დიდი ნაწილი, ლაპარაკობდა არა თავისი ხალხის ენაზე - არამედ რუსულად. სსრ კავშირის 1926 წლის აღწერით, 2601000 ებრაელიდან, რომელთა 87,3 % ცხოვრობდა რუსეთის, უკრაინის, ბელორუსიის რესპუბლიკებში და იყო ევროპული წარმოშობის, 73 % აღიარა ებრაული ენა მშობლიურ ენად, 1897 წლის აღწერით - 97 %-მა. ე. თ. სსრ კავშირის ევროპულ ნაწილში მიმდინარეობდა ებრაელთა ენობრივი ასიმილაცია, თუკი მათ ჰქონდათ ევროპულ ენებზე განათლების მიღების, სახელმძღვანელოების გამოცემის და სხვა საშუალებანი.

1927-1928 სასწავლო წელს სსრ კავშირში განათლებას მშობლიურ ენაზე იღებდა პირველი საფეხურის სკოლაში მოსწავლე ებრაელ ბავშვთა 42,9 %. მაშინ როცა, მაგალითად, 1932 წელს ახალციხის 1 300 ებრაელიდან მშობლიური ენა იცოდა 10-15 %-მა.

როგორც აღვნიშნეთ, ქართველ ებრაელთა სალაპარაკო ენა XX საუკუნის 20-იან წლებში ქართული იყო, რასაც დასტურებს საქართველოს შემსრის (მშობილ ებრაელთა მიწათმოქმედის საზოგადოება) თავმჯდომარის მოადგილის მარკანის ვაგნხალება. მასში ჩათქვამა: “საქართველოს ებრაელთა მოსახლეობის ბირთვიდან მასამ არ იცის ქართული, რუსული ენები და ლაპარაკობს ქართულ ენაზე. ორგანიზაციული მუშაობა ებრაელთა შორის... და მათი გაფორმება მეშვენი უნდა წარმოადგინოს ქართულ ენაზე.”⁴⁹ საზოგადოების თავმჯდომარის მოადგილე საჭირო თვლიდა ებრაელებისათვის საჭირო კლდერატორის ქართულად გამოცემას. შეთხვევით არ იყო, რომ საქართველოში სოცის რაიონში გადასახლებულ ებრაელ დაიდგაბოთა დიდმა ნაწილმა არ იცოდა რუსული ენა, რაც აფერხებდა მათ გადასახლებას.

ქართველი ებრაელების მხრიდან რუსული ენის უცოდინარობა ცხოვრების მრავალ სფეროში ჯონდებოდა.

მაგალითად, ქუთაისის მექმსში ფურნალ “ტრიბუნაზე” ხელმოწერითა რაოდენობა შესახლა 40-მდე ვაზრდილიყო (1929).
“ეს ნორმალურად ჩაითვლება, რადგან რუსული ენის მკოდნენი ნაკლებად მოიპოვებოდნენ”.¹¹

ანალოგიური სიტუაცია იყო 30-იან წლებშიც. 1935 წელს მოსკოვის მექმსიდან ებრაელთა კოლმეურნობის
მუშაობის გასაცნობად საქართველოში ჩამოსული მიმალოვი სავეფედრობდა საქართველოს მექმსს ებრაელი ენის
გამოუყენებლობას საკოლმეურნეო საქმიანობაში. კოლმეურნეობების დათვალეიერებისას და სხდომებზე გამოსვლის დრის
მას სჭირდებოდა თარგმანი.

რაც შეეხება სოხუმის მექმსს, იგი მუშაობდა რუსულად. მის წევრთა დიდ ნაწილს შეადგენდნენ არაებრაელეს.
მაგალითად, 1934 წელს 1 286 წევრიდან ებრაელი იყო 119. ხაერთოდ ავსაზეთის ავტონომიურ რესპუბლიკაში 1931
წელს ცხვრობდა 1 215 ებრაელი, აქედან 241 იყო ქართველი ებრაელი.¹²

როდესაც მთავრობის დადგენილებებში, მითითებებში საუბარი იყო ეროვნული ენის საეალდებულო გამოყენებაზე
ეროვნული სკოლის ქსელის, პრესის, გამომცემლობის გაფართოებაში სრულიადაც არ იგულისხმებოდა ებრაელთა ენა.
რადგან ქართველ ებრაელთა სალაპარაკო ენად საქართველოს ყველა რეგიონში იყო ქართული. უმრავლესობა სხვა ენას
არ ფლობდა და ამის შესაბამისად მუშადებოდა მათ მიმართ ეროვნულ-კულტურულ-საგანმანათლებლო პოლიტიკა.

1921-40 წლებში, როცა ებრაელი სახელმწიფოებრიობა ჯერ კიდევ არ იყო ჩამოყალიბებული, ებრაელთა ენის
ისტორიას და თავისებურებას კარგად გამოხატავდა ნ. ელიაშვილის სიტყვები: “ებრაელი ენა უცნაურია. უცნაურია თვის
ებრაელი ერი, რომელიც მოკლებულია უმთავრეს ატრიბუტს – ეროვნული არსებობისათვის საჭიროს (ტერიტორია,
საერთო-სალაპარაკო ენა და სხვა), მაგრამ მაინც არსებობს ენა, რომელიც მოკლებულია, ერთი შეხედვით, აუცილებელ
პირობას – მუდმივ სალაპარაკო ენად ყოფნას, მაგრამ მაინც ცოცხლობს და ჰყვავის”.¹³

გამოყენებული ლიტერატურა და წყაროები

1. შ. ლომაშვილი, XI კლასის ისტორიის სახელმძღვანელო, თბ., 1995. გვ. 33.
2. იქვე, გვ. 25.
3. შ. შიშინიძე, ქართველი ებრაელები საქართველოში, თბ., 1904.
4. ვაზეთი “კომუნისტი”, 1922, 3 თებერვალი.
5. პ. ბიბიაშვილი, საქართველოს კომუნისტური პარტიის მოღვაწეობა ეროვნულ უმცირესობათა პოლიტიკურ
სამუშაოებში და კულტურული დონის ამაღლებისათვის. თბ. 1968. გვ. 46.
6. პ. ხოცელაშვილი, ეროვნული ენა და ეროვნული ურთიერთობა საქართველოში 1921-1925 წლებში -
ისტორიის, არქეოლოგიის და ხელოვნების ისტორიის მოამბე, თბ., 1992, გვ. 103.
7. ვაზეთი “მაკაველი”, 1924, №2, გვ. 1.
8. ფურნალი “ზოლშევიკი”, 1931, №1-2, გვ. 27.
9. ვაზეთი “ახალგაზრდა კომუნისტი”, 1931, 25 თებერვალი.
10. სუიქსა, ფონ. 284, აღწ. 1. საქ. 2243, ფურც 26.
11. იქვე, ფონ. 525, აღწ. 1. საქ. 2, ფურც 56.
12. იქვე, ფონ. 525, აღწ. 1. საქ. 15, ფურც 99.
13. ვაზეთი “მაკაველი”, 1924, №2, გვ. 2.

მასშავლებლთა ანტირეჟიმული მოქრაბობის ჟარსულიდან

ნაზა ხაბიბიძე.

საქართველოს სახელმწიფო საზღვრის დაცვის
სახელმწიფო დეპარტამენტის თავმჯდომარის მოადგილე.

საქართველოში პროგრესული საზოგადოებრივ-პოლიტიკური აზრის ფორმირებასა და ეროვნულ-განმათავსულებული მოძრაობის განვითარებაში უაღრესად დიდი წვლილი შექონდა ქართველი ინტელიგენციის მონაწილე და მრავალრიცხოვან ფენას – მასწავლებლობას. ზალხის აუტანელი მდგომარეობა და უუფლებობა, რაც უკმარებდა თვითმპყრობელობის კოლონიურ პოლიტიკას, ეროვნულ ღირსებათა ახუნად ავება, რუსიფიკატორული პოლიტიკა და მშობლიური ენის დევნა-შევიწროება გახლდათ ის ძირითადი მიზეზები, რომლებმაც განაპირობა მონაწილე მასწავლებლების ანტირეჟიმული გამოსვლები, მათი აქტიურად ჩაბმა ეროვნულ-განმათავსულებულ მოძრაობაში. ასაკაზრდობაში ეროვნული თვითმცნების ჩამოყალიბება-განმტკიცება ჩვენი მასწავლებლობის მოღვაწეობის პრიორიტეტული მიზნობა იყო.

თვითმპყრობელობა ხელეწინარეობდა საქართველოში პროგრესული იდეების გავრცელებას. ქართველობის, განსაკუთრებით ასაკაზრდობის ინფორმაციულ ვაკუუმში მოქცევის ამოცანასაც ისახავდა მიზნად თვითმპყრობელობის მიერ წარმოწვეული "გეგარონური ღამეობა" სკოლებში ქართული ენის სწავლების წინააღმდეგ, ამ შიშველ საყურადღებო კავშირის სასწავლო ოლქის მზრუნველის კ. იანკის "განმანათლებლური მისია". მისი გეგმის ძირითადი მიზანი იყო ერის მოშავობის – მოზარდი თაობის მოწვევა ეროვნული ნიადაგიდან, რაც გულისხმობდა იმას, რომ სკოლებში უნდა აღეზარდათ ეროვნული თვითმცნების კეთილმოხილურ გარემოებს მოკლებული ასაკაზრდობები.

დიდმა ილია ჭავჭავაძემ კრიტიკის ქარცეცხლში გაატარა ყველა ის "განათლებელი" პედაგოგი, რომლებიც უულებლყოფნად მშობლიური ენის მიმშველბობას მოზარდი თაობის აღზრდაში. 1881 წელს ცნობილ სტატიაში "საზრდო იანკის წერილისა გაზე" წერდა: "პედაგოგიის ძირეული კანონი კიდევ იმას ამბობს, რომ თუ ცნობიერად და გაყვით უნდა ბავშვმა რაზე ისწავლოს, ჯერ თავისი ენა კარგად უნდა შეისწავლოს, რომ მერე სხვისას შეუდგეს!"¹

ქართველი საზოგადოება, უპირველეს ყოვლისა, მოწინავე მასწავლებლობა ატაცებოდა შეხვდა დიდი ილიას კრიტიკულ გამოსვლას და კიდევ უფრო მჭიდროდ დაირაზმა ეროვნული ღირსების დაცვა.

სკოლებში მშობლიური ენის დევნა აძლიერებდა ზალხის უკმაყოფილებას. ამ გარემოებათაგან საბრძოლველად იბრძობდა მთხლებლები განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ პედაგოგთა კადრების შერჩევაში. პატრიოტულად განწყობილ ქართველ პედაგოგებს ცვლიდნენ სხვა ეროვნების მასწავლებლები, რაც კიდევ უფრო ზრდოდა ზალხის უკმაყოფილებას.

"რუსეთის ცენტრალური მთავრობა განათლების უწყებაში ყოველთვის ნიშნავდა ისეთ პირს, რომელსაც ტახტისადმი ერთგულებით მოხვედრითა ჰქონდათ განუსაზღვრელი ნიღბა და "კემარბიტი" რუსის სახელი".²

ქართული ენის დისკრიმინაცია განათლების დარგში ცარზხმის კოლონიური პოლიტიკის ნათელი დადასტურება იყო. მოწინავე მასწავლებლობა აქტიურად ჩაება ეროვნული ენის დაცვისათვის ფართოდ გაშლილ მოძრაობაში.

კავკასიის ადმინისტრაციის უმაღლესი უწყობის წარმომადგენლები მოითხოვდნენ გადამჭერი ზომების მიღებას პატრიოტულად განწყობილი ქართველი მასწავლებლების წინააღმდეგ. ქუთაისის გუბერნატორი კატეგორიულად მოითხოვდა, რომ სახალხო განათლების სისტემიდან ჩამოეცილებინათ ეროვნული კადრები. ზომამდე მტკად ფრთხილი გუბერნატორი უკმარებლობის ანგარიშში უნდობლობას გამოთქამდა ქართველი საზღვდელოებისადმიც და იმასაც თ მოითხოვდა, რომ "ტუზუცური" სამედიკალეობა, როგორც ეროვნულ გრძობათა გამბედელები ასაკაზრდობაში, უნდა ჩამოშორდეს სახალხო განათლების საქმეს. ქუთაისის გუბერნატორის 1898 წლის ანგარიშში ვკითხულობთ: "ამიერკავკასიაში, როგორც განაპირა მხარეებში, სადაც ტუზუცურმა მოსახლეობამ, რომელიც საკმარისად არ არის შერწყმული იმპერატორის და შესაძლოა გამომედიკალეობის თვისი ეროვნული სწრაფვანი, მიზანშეუწონდად მიგვანია სახალხო განათლების საქმის გადაცემა ტუზუცური საზღვდელოების ხელში და აქედან გამომდინარე, საჭიროდ ვთვლით, სახალხო განათლების საქმე მტკად ეტრას ხელი რუსულ ადმინისტრაციას, რომ შეგველოს ასაკაზრდობა თაობის აღზრდა რუსული სახელმწიფოებრივი ცხოვრების მოთხოვნათა შესაბამისად".³

ქართველ პედაგოგთა დევნა-შევიწროებაზე რომ გვექონდეს ნათელი წარმოდგენა, საკმარისია გავეცნოთ გორის საისტრო სემინარიის დირექტორის ალ. სლოვისკის კონფიდენციალურ მოხსენებას კავკასიის სასწავლო ოლქის მზრუნველისადმი, რომელიც დაწერილია 1898 წლის 1 მარტს. ამ მოხსენებამ შიშველ მიზეზებზე მთიბრუნ მასწავლებელ ტრიაშვილის, როგორც პოლიტიკურად არაკეთილსამილო პიროვნების, სემინარიიდან გაყვებას. მოჭარბებული უკმარებლობის გრძობებით გამსჭვალული გორის საისტრო სემინარიის დირექტორი სასწავლო ოლქის მზრუნველს სწერს: "კანონიციდნე მასწავლებლის თინამდობაზე მე მჭირდება უდრევი ნებისყოფის რუსი ადამიანი, მტკიცე თავის რუსულ გრძობებში, რომელსაც ესმის რუსული საქმე განაპირა მხარეებში".⁴

აქვე დავებნით, რომ ქართველი მასწავლებლობის ეროვნულ-განმათავსულებულ მოძრაობაში აქტიურად ჩაბმას ნიფირი ნიადაგი მოუქმავდა დიდი ილიას მეთაურობით თერგდალეულთა მიერ გაწაფებულმა ეროვნულ-განმათავსულებელმა

მძიარობამ, სასწავლებლებში ფართოდ გამოიღო მოსწავლე-ახალგაზრდობის ანტირევოლუციური გამოსვლებს მნიშვნელოვან როლს უსწობდა ხელს ჩვენი მასწავლებლობის დაეცხრომული საქმიანობა, რომელიც მიმართული იყო კოლხური ჩაგვრისა და დიდმკარობელერ-შოქისისტური პოლიტიკის წინააღმდეგ. საჭიროა აღვნიშნო ისიც, რომ მე-19 საუკუნის დამლეკ როზენულ განმათავისუფლებელ მოძრაობაში ინტელიგენტური ძალები უმთავრესად გამოიყენებნენ სამ სასწავლებლიან: ტყე, სემინარიან, ტყე, სახელისწი და ტყე. ტექნიკური სასწავლებლიან¹ ჩვენი ვარაუდი, ეს იმით იყო გამოყვეული, რომ ამ სასწავლებლებში სჭარბობდა საშუალო და დაბალი ფენებიდან გამოსული ახალგაზრდობა. ეს სასწავლებლები ელიტარული ახალგაზრდობისათვის არ იყო განკუთვნილი. თვითალური მონაცემებით, აქ "სხვაგვარად მოაზროვნე" პედაგოგები ნრვაგადნენ მოსწავლეებში ანტირევოლუციურ განწყობილებას.

ქართულმა პედაგოგებმა თავიანთი წვლილი შეიტანეს 1893 წლის დეკემბერში თბილისის სასულიერო სემინარიის მოსწავლეობა გრანდიოზული გამოსვლის მომზადებაშიც. მოწინავე მასწავლებლობა, რომელიც თავისი მოღვაწეობის მთავარ ამოცანას ხაღნის კეთილდღეობისათვის უნაგარო სამსახურში ხედავდა, რებრესიებს განიცდიდა. იმ პირთა შორის, რომლებიც დააბატონეს "სოციალისტური იდეების გავრცელებისათვის", ქუთაისის გუბერნატორის 1904 წლის 12 მაისის მოხსენებით პარათში დასახლებულია ღანსხუთის ორკლასიანი სასწავლებლის მასწავლებელი გრიგოლ ილარიონის ძე ურუტაძე⁶

ქართველი ხალხის ნათელი მომავლისათვის უნაგაროდ იღუწოდნენ და იბრძოდნენ გამოჩენილი პედაგოგები და საზოგადო მოღვაწენი - ღურასაბ ბოცკაძე, ნიკოლოზ ცხვედაძე, სილოვან ზუნდაძე, საზაზხო განათლების ცნობილი მოღვაწენი ნიკოლოზ ჯანაშია, თედო სახოია და სხვები. აქვე ისიც უნდა ითქვას, რომ სასწავლებლებში კარიერისტი რეპეტორენტებიც "მოღვაწეობდნენ". ამ შრიც განსაკუთრებით გამოირჩეოდა თბილისის სასულიერო სემინარია და მისი ხელმძღვანელობა. სემინარიის ანონიმი რუსი პედაგოგი თავის მოგონებაში წევნში, რომელიც დაისტამა მსოკეში 1907 წელს, სავანებოდ მთუითებს, რომ 900-იანი წლების დამლეკ თბილისის სასულიერო სემინარიის რექტორები არ გამოირჩეოდნენ განსწავლეულობით, მაგრამ იყენენ დესპოტიკებს და კარიერისტიკები. იგი წერს: "არ შეიძლება ითქვას, რომ აღნიშნულ წლებში (900-იანი წლების დამლეკ - გ.ხ.) ქართული სემინარიის რექტორ-პერები იყენენ სულელები-მაგრამ სამაგიეროდ წმინდა სიმართლეა, ისინი იყენენ დესპოტიკები, კორვეული ეგისტიკები, რომლებიც ფიქრობდნენ მხოლოდ საკუთარ თავზე, თავიანთ მდგომარეობაზე, გაეცილებდნენ ორგანიზაციულ ეგისტიკოსის მიტრახე".⁷

ასეთი რექტორების "პედაგოგიური შეზღუდვები" კარგ არაფერს უქდადა სემინარიამ მოსწავლე ქართველ ახალგაზრდობას, რომელიც პროგრესულად მოაზროვნე მასწავლებლებთან ერთად აშკარად გამოხატავდა თავის ნეგატიურ დამოკიდებულებას სასწავლებლებში დამკვიდრებული იეზუიტური რეჟიმისა და არსებული წყობილებისადმი.

განათლების სფეროში ცარიზმის რუსიფიკატორული პოლიტიკის გარტარების ერთ-ერთ "პოლიგონი" თბილისის სასულიერო სემინარია იყო. მისი ხელმძღვანელობა ევლაფერს აკეთებდა, რომ შეზღულა ქართველი ახალგაზრდობის ჩარიცხვა სასწავლებლებში. ქართველ მოსწავლეობა დისკრიმინაციის ფაქტს სემინარიამ საარტყო მასალებიც დასტურებენ. ჩვენს მიერ შემოთავაზებულ რუსი პედაგოგის მოგონებაში კვითხულობთ: "1905 წელს ქართული სემინარია მხოლოდ სახელწოდებით რჩებოდა ქართული. ქართველები აქ არ იყენენ. მოსწავლეობა რაოდენობაც კი მილიანად ექვს კლასში შეადგენდა ორმოც"⁸.

ქართველობა დისკრიმინაცია სემინარიამ პატრიოტიკ პედაგოგებისა და მოსწავლე-ახალგაზრდობის ანტირევოლუციური გამოსვლების კიდევ უფრო აძლიერებდა. სწორედ სემინარიის იეზუიტური რეჟიმი, ქართველ მოსწავლეობა დევნა-შევიწროება და აბუნად ავადება გახდა ჯერ კიდევ 1886 წლის 24 მაისს სემინარიის იეზუიტების მიერ ღალიანობის მიერ შეგარბულ რექტორ ჩუდდუკის მკვლელობის მიზეზი. ამ ფაქტმა დიდი რეზონანსი გამოიწვია რუსეთის ვეებრთოვდა იმპერიაში.

ქართველი მასწავლებლები სწორ გეხს აძლიერდნენ მოსწავლეობა ანტირევოლუციური გამოსვლების, ხშირ შემთხვევაში მეურვეობას უწევდნენ და წარმართავდნენ მოსწავლეობა არალეგალური წრეების შემოქმადის. ამასთან დაკავშირებით საყურადღებო ცნობებს გვაწვდის სე. სალარიძე თავის "მოგონებებში".⁹

ავტორი თვითონ გახლდათ განმათავისუფლებელი მოძრაობის ცნობილი წარმომადგენელი, ერთ დროს ხალხისანი და ანარქისტი, რომლის მოღვაწეობა, საშუალოდ, ჯერ კიდევ არ არის სათანადოდ შესწავლილი. იგი თავის "მოგონებებში" სავანებოდ ეხება პედაგოგ ვანო ღლიძის "ბუნტარულ" საქმიანობას მოსწავლეობა და აღნიშნავს, რომ ოზურგეთის სასულიერო სასწავლებლის პედაგოგი ვანო ღლიძე მას გააკეთ ვარიის საოსტატო სემინარიის მოსწავლე სამონ კარდელეცა. სე. სალარიძე წერს: "სამონი ამბობდა: ვანო ბესარიონის ძე ღლიძე, რომელთანაც მე დავიარებოდი ბავშუბიდანვე, იყო მასწავლებელი ოზურგეთის სასულიერო სასწავლებლებში, როდესაც იქ ევანტე (ე. ნინოშვილი - გ.ხ.) სწავლობდა. ამ სკოლაში ევანტეს ხელმძღვანელობით უკვე არსებობდა ბუნტარ მოწაფეობა ერთი ეგუფი, რომლის ხელისმომადგმელი იყო განათლებული, პატრიარქის შესახებაობის ჩარიღნიკი ვანო. ევანტე წინადახედულად დაიარებოდა სემინარიამ, რომელიც მართავდა მასთან საუბარს სხვადასხვა საკითხის გასაშუქებლად და ამ სახით აფართოვდა მის გონებრივ ფარგალს"⁹.

საქართველოს ფარგლებს გარეთ მყოფი ქართველი მოწინავე პედაგოგები ცხოველ ინტერესს ავლენდნენ სამშობლოში მომხდარ საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ცვრებისადმი, აქტიურად უჭერდნენ მარს ხალხის როზენულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობას. 90-იანი წლების დამლეკ ცხვედაძე თვით პედაგოგები მოღვაწეობის ეწეოდა გამოჩენილი ქართველი პედაგოგი შო ჩიტაძე. ცნობილი ისტორიკოსი ვიკტორ ნიათაძე თავის მოგონებებში აღნიშნავს, რომ 1898 წელს, როდესაც იგი ჩაირიცხა კიევის უნივერსიტეტში, შ. ჩიტაძე უკვე პედაგოგურ საქმიანობას ეწეოდა და კარგი მასწავლებლის რეპუტაციით სარგებლობდა. მოგონებაში ავტორი წერს: "კიევის საზოგადოებაში მას კარგი სახელი ჰქონდა, როგორც პედაგოგს და ლიტერატურის საკვიალისტს. შ. ჩიტაძე ქართველ სტუდენტობა სათვისტომოს წევრად ფორმასაც განაგრძობდა და მისი

ბტდ აქტიური წევრი იყო. 1901 წელს, როდესაც ქართველი თავადაზნაურობა საქართველოს რუსეთთან შერთების 100 წლის იუბილის დღესასწაულს ამზადებდა, კიევის სტუდენტობა ამის წინააღმდეგ გამოვიდა. შიო ჩიტაძემ ამ საქმეშიც აქტიური მონაწილეთაგანი იყო ვ. კანდელაკთან, ვახილ წერეთელთან და გიორგი ჯორჯიკიასთან ერთად.¹⁰

ქართველი მასწავლებლობა მხარს უბამდა რუსეთში ახვირთებულ რევოლუციურ გამოსვლებს. რაც უფრო ბტდ ძლიერდებოდა რეპრესიები რუსეთში “ყოველგვარი საზოგადოებრივი მოძრაობის წინააღმდეგ, მით უფრო იზრდებოდა სენში ქართული ენის დაცვა სკოლებიდან და აი ამ დღეების პროცესში მაგრდებოდა და ვალიდებოდა სკოლის განსვლების სურვილით გატაცებული მასწავლებელთა ჯგუფი, რომელიც, წყნარად ეწყეოდა რა მასწავლებლობის მძიმე უღეს, იმვე დროს ხელს არ იღებდა არსებული რეჟიმის წინააღმდეგ მიმართულ მუშაობაზე, მოქმედ პოლიტიკურ სრტებთან ერთად და რასაკვირველია, არალეგალურად”.¹¹

ჩვენი აზრით, მასწავლებლები თავიანთი მფლომარებით, რაც გამოიხატებოდა ხალხთან მჭიდრო ურთიერთობაში, ვეღაზე ადრე და მეტად, ვიდრე ინტელიგენციის სხვა ფენები, იმსჭვალეზოდნენ ანტირეჟიმული მოძრაობის იდეალებით. შიო სპროტესტო გამოსვლები გამოირჩეოდა მაღალორგანიზებულით. განმთავისუფლებული მოძრაობის შექმდომმა დამელობამ თვალნათლივ გეიწენა, რომ საქართველოს მასწავლებლობა თვითმყრობელობის წინააღმდეგ ბრძოლაში მიმწელოვან ძალას წარმოადგენდა.

გამოყენებული ლიტერატურა და წყაროები

1. ა. ჭავჭავაძე, თხზულებათა სრული კრებული, ტ II, თბ, 1941, გვ. 556.
2. “საქართველოს არქივი”, წიგნი II, ცენტრალური არქივი, ტფ. 1927, გვ. 48.
3. ხცსსა, ფონ. 12, აღწ. I, საქ. 2547, ფურ. 18-19.
4. “საქართველოს არქივი”, წიგნი II, ცენტრალური არქივი, ტფ. 1927, გვ. 53.
5. გრ. ვიორგაძე – საზოგადოებრივი ურთიერთობა საქართველოში, თბ. 1928, გვ. 521.
6. ხცსსა, ფონ. 12, აღწ. 16, საქ 292, ფურ I.
7. ხცსსა, ფონ. 1458, აღწ. I, საქ 187, ფურ 6.
8. ხცსსა, ფონ. 1458, აღწ. I, საქ 187, ფურ 7.
9. სვ. სალარიძე, მოგონებანი, ჟურნ. “ლიტერატურული მემკვიდრეობა” №1, 1925 წ. გვ. 100.
10. სახალხო განათლების მუზეუმი (სგმ), გ. ნათამის არქივი, საქ. 1739, ფურ 1.
11. სახალხო განათლების მუზეუმი (სგმ), ე. ბურჯანაძის არქივი, საქ. 6776, ფურ 1.

*

მპისკოპოსი პირონი და აფხაზეთი

მურამ შიხმალია,

ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატი, დოცენტი.

გასული საუკუნის დამლევდნად, სახელობრ XIX საუკუნის 80-90-იანი წლებიდან, ქართული პერიოდული გამოცემების ფურცლებზე ფრად საყურადღებო სტატიები და გამოკვლევები იბეჭდებოდა ივერიელის, ნიჭიზელის და ლიახველის ფსევდონიმებით. ეს ფსევდონიმები გუთვინოდა გამოჩენილ ქართველ საეკლესიო მოღვაწესა და მამულშობელს, ერის კულტურისა და ისტორიის ცნობილ მკვლევარს, ქართული ეკლესიის ავტორეგალიისათვის დაუცხრობელ მებრძოლს, კათალიკოს პატრიარქს კირიონ მფორეს – ერისკაცობაში გიორგი სამაგლიშვილს. ამ დიდი პატრიარქისა და ერისკაცის ღვაწლი ჯერ კიდევ არ არის ჯეროვნად დაფასებული და შეფასებული ქართულ ისტორიოგრაფიაში. მართალია, ამ ხარვეზს ვარკვეულად ავსებენ მკვლევარების ვახტანგ გურგენიძისა და სერგო ვარდოსანიძის კირიონ მფორისადმი მიძღვნილი ნაშრომები, მაგრამ, ვფიქრობთ, იმდენად მასშტაბური და მრავალმხრივი იყო კირიონის მოღვაწეობა, რომ მისი შექვიდრება სრულყოფილად და ამომწურავად ჯერ კიდევ არ არის გაშუქებული. საესებოთ ეთანხმებით ს. ვარდოსანიძის სიტყვებს: “ამ დიდი პიროვნების ღვაწლის ყოველმხრივი შესწავლა მომავლის საქმეა”¹.

თერგდალეულთა იდეებზე აღზრდილი, შავჩაზმულ მოხელეთაგან შევიწროებული და დევნილი, ქართველ ინტელექტუალთა ბრწყინვალე წარმომადგენელი კირიონი რუდუნებით იღვწოდა სამშობლოს საკეთილდღეოდ და რუსიფიკატორთა ალყაში მოქცეული ქართველად ებრძოდა დიდმკობრულ შვინიშუმ ქართული ეროვნული სულის ვადასარჩენად. მისი მოღვაწეობა უკიდურესად აღზინებდა კავკასიის აღმინსტრაციის უმაღლესი უწყობის წარმომადგენლებს, რომლებიც კირიონს პოლიტიკურად არასამძლე პიროვნებად მიიჩნევენ. რუსიფიკატორთაგან ყოველმხრივ შევიწროებული და დევნილი მოღვაწე დიდი რისკის ფასად უშეშრად განაგრძობდა ეროვნულ საქმიანობას და მართებულ მოუთხოვდა: “მამულიშვილის გვირგვინი სამშობლოს სამსხვრებლოზე ჰკიდა”².

როგორც ცნობილია, 1898 წლის აგვისტოში არქიმანდრიტი კირიონი საქართველოს ეგზარქოსის დარბაზში აკურთხეს ეპისკოპოსად და გაამწესეს ალავერდის მღვდელმთავრად. ალავერდის ეპარქიაში მოღვაწეობის დროს მან დიდი მუშაობა გასწია კახეთის ეკლესია-მონასტრებში დაცული სიძველეების შესასწავლად, ისტორიული იგვლების აღსადგენად. საგანგებოდ აღნიშნის ღირსია აფხაზეთში მისი საქმიანობა, რომელიც მიმართული იყო რუსი მოწინააღმდეგეობის მოხელეებისაგან მხარის ქართული ეკლესია-მონასტრებისა და ქართველობის დასაცავად. როგორც ცნობილია, თეთისმყრობელობა რუსიფიკაციის საქმეში დიდ იმედებს ამყარებდა რუსულ ეკლესიაზე საქართველოს ეკლესიის უხეჩაიხი ხელისუფლება – ეგზარქატი აშკარად ითხოვდა ცალკეულ ეპარქიათა სათავეში მხოლოდ რუს სასულიერო პირთა დაყენებას, რომლებიც მნიშვნელოვნად შეასუსტებდნენ ქართული ეკლესიის გაყენების ხალხში. ქართულ სამღვდელეობაში რუსული საეკლესიო უწყება ეროვნული სულისკვეთების გამღვებებულს ხედავდა. ამიტომ იყო, რომ კავკასიის აღმინსტრაცია ვეჭვის თვლით უყურებდა ქართველ სასულიერო პირთა მოღვაწეობას. სოხუმის ეპარქიაში ეპისკოპოს კირიონის საქმიანობას აფასებდნენ როგორც “ზიანის მომტაცს აფხაზეთში რუსიფიკატორული პოლიტიკის განხორციელებაში. ხელისუფლების წარმომადგენელი მოუთხოვდნენ, რომ სოხუმის ეპარქიის სათავეში მყოფი კირიონი არის ცნობილი ქართველი პატრიარქ-ნაციონალისტი, საქართველოს ავტონომიის აშკარა ავიტატორი”³.

ჩვენი სასიძაღლო მოღვაწე, ჭეშმარიტი პატრიოტი ეპისკოპოსი კირიონი რეაქციული წრეების სამიზნედ იქცა ქართველ ხალხში ეროვნული სულისკვეთების გაღვებების გამო. მის წინააღმდეგ “ჯვაროსნული ლაშქრობა” მოაწყვეს როგორც აღმინსტრაციულმა ორგანოებმა, ასევე რუსმა სასულიერო პირებმაც, რომელთა შორის კირიონისადმი აშკარა სიძულელით გამოირჩეოდა შავჩაზმული დეკანოზი ვოსტროვოვი. საარქივო დოკუმენტებზე მუშაობისას მთავაკლელი 1907 წელს დაწერილ ეპისკოპოს კირიონის განმარტებით ბარათის სინოდისადმი ვოსტროვოვის მიერ გაზუი “კოლოკოლი” მის წინააღმდეგ წაყენებული ბრალდებების სასასუზოდ. ბრალდება მესუთ: “მოსახლეობაში ნაძირალებს შორის მხროვებს ხელმოწერები შუამდგომლობისათვის ამ ტტარში (სოხუმის საკათედრო ტტარი – გ.შ.) ქართულ ენაზე დღვისმხროვების შესულებების თხოვნით”. კირიონი ამასთან დაკავშირებით წერს: “გამოქმდა ნაძირალები ნათლად ვკიცივნებს, თუ როგორ მტრობასა და სიძულელით ავლენს ავტორი ადგილობრივი მართლმადიდებელი ქართველებისადმი. შეიძლება კი ვიღვე პიროვნულ საძირითლად მხვდელობას პირისავან, რომელიც ასე მტრულად არის განწყობილი ქართველების წინააღმდეგ” – დაასკვნის კირიონი.⁴

ვოსტროვოვის მე-10 ბრალდებაში აღნიშნულია, რომ კირიონი “ძალით ამკიდრებს ქართულ ენას აფხაზეთ შორის”. ამ ბრალდებაზე ჩვენი მოღვაწე უპასუხებს: “სამურჩაყანოს სკოლები ითვლება ქართულ სკოლებად იმის გამო, რომ სამურჩაყანოს ცხოვრები შეგროვები ქართველები არიან”⁵.

ეპისკოპოსი კირიონი ხაზსმსობი მოუთხოვდა და აფხაზეთა ძირტველ ურთიერთობაზე, მათ სიხალევეზე იგი წერს: “აფხაზეთი დაახლოებით ორი ათასი წლის განმავლობაში ქართველთა ძლიერ კულტურულ გავლენას განიცდიდნენ. არ გააჩნდათ რა თაიანიოთ დამწერლობა. დღვისმხროვება მათთან წარმობდა ქართულ ენაზე, მაგრამ ამის გამო ისინი არ გაქართველებულან ... აფხაზეთ მრველში ყველა ქართველი მღვდელი ფლობს აფხაზეთ ენას, ხოლო აფხაზეთსა თითქმის ყველა იცის მჭერული – ქართული ენის კილი”⁶.

ეპისკოპოს კირიონის, საერთოდ ქართველი სამღვდელეობის საქმიანობას აფხაზეთში ხელისუფლება აფასებდა როგორც რუსული საქმისათვის ფრად სამიშუმ საქართველოს ამ რეგიონში. მოწინავე ქართველი სამღვდელეობის სოხუმს

გარკვეულ გაბეჭობა აფხაზთა რუს ანიმილატორებს ერთ-ერთ უმთავრეს ამოცანად მიანდათ. პეტერბურგში 1908 წელს გამოცემულ თედორე ვერმულმანის წიგნში "კავკასიაში უწესრიგობათა მიზეზები" ვითხულობთ: "სოხუმის ეპარქიაში მის დარსებებთან იყენებ რუსი ეპისკოპოსები, რასაც უთუოდ მცირე მნიშვნელობა როდი ქონდა რუსული გავლენის განსაზღვრებად. კირიონის დანიშვნის შემდეგ შესაძინევი გახდა ქართული გავლენის გაძლიერება, რაც საფრთხეს უქნის სოხუმის ოლქში რუსულ საქმეს. ამგვარად ეპისკოპოსი კირიონი გადაცანდია შიდა გუბერნიის სხვა ეპარქიაში. ყოველ რა ქართული გველვისი ხელშეუხებლობას, ასევე დროს აუცილებელ პირობად მივიჩნევთ, რომ გატარებულ იქნას გამაძლიერებელი ზომები სოხუმის ოლქში გველვისის დასაცავად ქართული გავლენისაგან".¹

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, თედორე ვერმულმანი თავის წიგნში, რომელშიც წითელი ზოლად გასდევს დიდმკობრივ დღეს, ეპისკოპოს კირიონის ბრალს სდებს აფხაზების გაქართველებაში, მიიჩნევს მას ცნობილ ქართველ პატრიოტ-წინააღმდეგედ. შერაცხული ავტორი შემოთავაზებულია იმითაც, რომ კირიონმა ზედაც "საქართველოს ავტონომიის მკარა ავტორის", ქართული ეკლესიის ავტოკეფალიისათვის აქტიურ მებრძოლს. ეპისკოპოსი კირიონი თავგამოდებით იღწეოდა ჩვენი ეკლესიის ავტოკეფალიის აღსადგენად. მისი აზრით, "ხალხის მცირე არჩეულ საქართველოს ეკლესიის ზედა კათალიკოსს, როგორც მატარებელს ქრისტეს ანდერძისას, კუმშირტ მსახურის სამართლიანობისა, შეუძლია მკარანობა მშობლიურ ეკლესიის კრილიანობისა, მისი აღორძინება, მრავალგანხილული სამწყისო დამშვიდდება".²

თედორე ვერმულმანის წიგნიდან ჩვენს მიერ შემოთავაზებული ფაქტები მაგვიად დასტურებენ აფხაზეთში ცარიზმის რუსიზაციურ პოლიტიკას, რომელიც მიზნად ისახავდა ამ კუთხის მოწყვეტას საქართველოსაგან. ხელისუფლება, რომელიც ეპისკოპოს კირიონს აფხაზეთში რუსული საქმისათვის ფრად საშუა მტრად მიიჩნედა, ვერ შეეცდებოდა მის დატოვებას სოხუმის ეპარქიის სათავეში. მაგვიძე ეპისკოპოსი სოხუმთან კოეზის გადამყვანის აფხაზების გაქართველების მცდელობის ბრალდებით. ეს ფაქტი მოწინავე ქართველმა საზოგადოებამ შეაფასა, როგორც მკარანობის მორიგი ნაბიჯი საქართველოში ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის წინააღმდეგ. ხელისუფლებისაგან შერაცხული ეპისკოპოსის კირიონის ხელზე იგზავნებოდა უამრავი თანაგრძნობის ბარათი, რომლებშიც ვერცხვან შეესატყვის აძლეოდნენ მის პატრიოტულ საქმიანობას. ამის საილუსტრაციოდ დამანახაათებელია ერთი დოკუმენტი: 1908 წელს ზარკოში მოსწავლე ქართველმა სტუდენტებმა კირიონს გაუგზავნეს წერილი, რომელშიც გამოთქამდნენ დიდ მადლიერებას მისი დაცუხრომელი ბრძოლისადმი ქართველი ერის საკეთილდღეოდ.

წერილში ვითხულობთ: "თქვენი უსამძვედელო სობავე, უფალო კირიონ! თქვენ ხართ სამშობლოს უსახდერო სდერული ავგზნეული, ყოველი თქვენი მოქმედება ადებუდილია ხალხისადმი განუხოველი მზრუნველობით. თქვენი კარგურობელი ფიქრია სავერელი სამშობლოს კეთილდღეობა, რომლისთვისაც არ ზოგავით ძალ-ღონეს, შხად ხართ შესწირით თითო სიციცხლევ კი, ოღონდ თქვენი შექცული მხარე ვახაფხულის ვარდითი გაიფურქენ-გადაიშვლის და აფხაფხუდ, პროგრესის გზას დაადგეს. ეს არის უმთავრესი მიზანი თქვენი ცხოვრებისა. სამშობლოს ტკივილი თქვენ ტკივილად გაქვთ მიჩნეული, მისი ნეტარება თქვენ ნეტარებად. იმ დროს მოხვით ეპისკოპოსად, როდესაც ვოსტორგოვები და ათასი მათგარი ქართველი ერის დამოხმას დამობდნენ...თქვენ მაშინ მხად იყავით ერთი ხელის დაკვირთ დაუძინებელი მტერი მშენათან გავესწორებინათ. მაგრამ ამ დროს დავამორეს სავერელ სამშობლოს და ცივი რუსეთისაკენ გამოვისტუმრეს. მზდე, როდესაც რველუციამ იფეთქა, დანაგრეულია ხმა დაუფარავად შეიქმნა, მაშინ თქვენ უარესად აღიმადლეთ ხმა და თავისუფლების მოძრაობისაკენ სისარული გაეშურეთ, მასში ზედადითი საერთოდ ჩაგრულ ხალხთა აღდგენას და, კრბოდ, თქვენი ქვეყნის მძიმე მონაობის უფლისაგან განთავისუფლებას".³

აფხაზეთში ეპისკოპოს კირიონის მოღვაწეობა სამშობლოსადმი უანგარო სამსახურის შესანიშნავი ნიმუშია. შერაცხულია მკარანობის მორიგი დენვა-შევიწროების მიუხედავად, კირიონი გაბედელად იღწეოდა ეროვნული ინტერესების დასაცავად. ველაფერს აკეთებდა ჩვენი სამშობლოს ამ ისტორიულ მხარეში ქართული კულტურის ვასაძლიერებლად, ქართველ-აფხაზთა მეგობრობის განსამტკიცებლად, რასაც გამშაგებით ებრძოდა ცარიზმს.

შამოყვანილული ლიტერატურა და წყაროები

1. ს. ვარდოსანიძე, კირიონ II – სრულიად საქართველოს კათალიკოს პატრიარქი (1917-1918), ოზურგეთი, 1993, გვ.5.
2. იქვე, გვ. 17.
3. თ. ვერმულმანი, კავკასიაში უწესრიგობათა მიზეზები. პეტერბურგი, 1908, გვ. 26.
4. ცსხა, ფონ.1458, აღწ. I, საქ. 180, ფურ. 3.
5. იქვე, ფურ. 6.
6. იქვე, ფურ. 14-15.
7. თ. ვერმულმანი, კავკასიაში უწესრიგობათა მიზეზები. პეტერბურგი, 1908, გვ. 26.
8. ცსხა, ფონ.1458, აღწ. I, საქ. 174, ფურ. 19.
9. ცსხა, ფონ.1458, აღწ. I, საქ. 153, ფურ. 1.

*

ერთ-ერთი უპეპლესი ალმურდებლობითი დაწესებულება

წიგნაღა ნინოს სახელობის ქალთა სასწავლებელი - 150

მეპიო ბასილაძე,

ქუთაისის აკადემიური წიგნების სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პედაგოგიკის კათედრის დოცენტი.

XIX საუკუნეში რუსეთის იმპერიაში ქალთა განათლების საქმეზე მზრუნველობა ძირითადად დაკისრებული ჰქონდა ეკრბო პირებსა და საეკლემოქიკლო საზოგადოებებს. ჩვენში ერთ-ერთი ასეთი იყო წმინდა ნინოს სახელობის ქალთა საეკლემოქიკლო საზოგადოება, რომელიც მიზნად ისახავდა საქართველოში განათლებისათვის ხელის შეწყობას. მისი პირველი წესდება მიღებული და დამტკიცებული იქნა 1846 წელს ღრობით, ორი წლის ვადით. იგი აერთიანებდა მხოლოდ ქალებს. თითოეული მათგანი წელიწადში იხილდა საწვევოს 10 მანეთის რაოდენობით. საზოგადოება ცდილობდა დაეარსებინა სასწავლებელი ღარიბ მშობელთა ქალიშვილების აღსაზრდელად და აუცილებელი ცოდნის მისაღებად. პირველ თავმჯდომარედ აირჩიეს ელისაბედ ვირონიცოვა, რომელმაც საზოგადოებას შესწირა 200 ათასი მანეთი.

1860 წელს დამტკიცდა წმინდა ნინოს სახელობის ქალთა საეკლემოქიკლო საზოგადოების ახალი წესდება, რომლის შესაბამისად იგი დღეოვალ მარიამის მფარველობაში გადავიდა. საქმეებს საბჭო ვაწავებდა. წვევრებად მხოლოდ ქალებს იყვნენ, ხოლო ქველმოქმედის წოდება ენიჭებოდა ორივე სქესის პირებს, რომლებიც საზოგადოებას ერთდროულად შესწირავდნენ 500 მანეთს, ან 10 წლის განმავლობაში ყოველწლიურად გადაიხდიდნენ 50 მანეთს.

ახალი წესდება უპირატესობას ანიჭებდა ადგილობრივ თავადანაზურთა შვილებს. "წმინდა ნინოს სახელობის ქალთა საეკლემოქიკლო საზოგადოება თბილისში მიზნად ისახავს ამიერკავკასიის ქალაქებში დააარსოს სასწავლებლები, საშუალებათა და არსებული მოთხოვნილების შესაბამისად, ღარიბ მშობელთა ქალიშვილების აღსაზრდელად და აუცილებელი ცოდნის მისაღებად უპირატესად ადგილობრივ თავადანაზურთაგან."¹

ვევლა ამ სასწავლებელთან არსებობდა დახურული ტიპის პანსიონი. მათ სტრუქტურაში თავდაპირველად გათვალისწინებული იყო ორი კლასი სამ-სამი განყოფილებით. თითოეულში სწავლა გრძელდებოდა ერთ წელს. ასე რომ, წმინდა ნინოს ქალთა სასწავლებელში სწავლების კურსი ექვსწლიანი იყო. სასწავლო გეგმებში პირველ ხარეში შედიოდა საღვთო რეჯული, არითმეტიკა, რუსული ენა გრამატიკით, ქართული და სომხური ენები (მსურველთათვის), გეოგრაფია, ისტორია (საყოველთაო და რუსეთის), სუფთა წერა, გალობა, ცეკვები.

საზოგადოების ფინანსური შესაძლებლობანი პირველად იყო ძლიერ მცირე - 1600 მანეთი ვერცხლით.

ადგილებზე, სადაც წმინდა ნინოს სახელობის ქალთა საეკლემოქიკლო საზოგადოებას გახსნილი ჰქონდა სასწავლებელი, იქნებოდა შესაბამისი განყოფილება, რომელსაც ვეალებოდა სასწავლო დაწესებულების განმგებლობა.

1846 წელს თბილისში ჩამოყალიბდა წმინდა ნინოს სახელობის ქალთა საეკლემოქიკლო საზოგადოება. გაიხსნა სასწავლებელიც.

ქუთაისში სასწავლებელს 1847 წლის 14 მაისს ჩაეყარა საფუძველი. ამავე წელს იქვე შეიქმნა წმინდა ნინოს სახელობის ქალთა საეკლემოქიკლო საზოგადოების განყოფილება, რომელიც ვაწავებდა სასწავლებელს.

ქუთაისის წმინდა ნინოს სახელობის ქალთა სასწავლებელზე XIX საუკუნის 50-70-იან წლებში, როგორც საარქივო, ისე ლიტერატურული მასალები ძლიერ მცირე მოგვეპოვება. ისინი არა თუ ჩვენამდე, არამედ 1900-1901 წლებამდე არ მოღწეულა. სასწავლებლის ინსპექტორი აღნიშნავს: "სასწავლებლის საქმეებში მისი ვიწარნიად ვადაკეთებამდე არ არსებობს მისი თანდათანობითი ვანიუთარების ცნობები."² სასწავლებელი ნახვევად დახურული იყო და მიზნად ისახავდა ოჯახის კარგი დედების აღზრდას. მისი კონტინენტი დასაწყისში არ იზრდებოდა საკმარის სისწრაფით. ვახსნის ღრის მიიღეს 15 მოსწავლე, 1848 წლისათვის უკვე 25, ხოლო არსებობის 5 წლისთავისათვის მათი რიცხვი 32-ად აღწევდა.

კურსდამთავრებულთა პირველი ვამოშვება 1853 წელს მოხდა, სწავლა 6 მოსწავლემ დაამთავრა. "ვამოშვების სახეიშო აქტზე, სასწავლებლის ვანელილი ექვსი წლის მუშაობის მოკლე ანვარიშით საზოგადოების მდივანი შინასიკი ვამოვიდა, რომელმაც აღნიშნა სასწავლებლის მატერიალური სისუსტე. მასწავლებლები სავენებს პირველად უსასყიდლოდ ასწავლიდნენ. შინასიკი ვანსაკურებით ხაზს უსვამდა ქარიველი ქალების, როგორც უფროსი თაობის, ისე ახალდაზარბიების დიდ მისწრაფებას სწავლისადმი, რასაც დიდი სიკეთის მოტანა შეუძლია იმერეთისათვის."³

სასწავლებელი არსებობდა ძირითადად შუბონირულების ხარეზე.

წმინდა ნინოს სახელობის ქალთა საეკლემოქიკლო საზოგადოების 1860 წლის წესებით 1863 წელს სასწავლებელი სამკლასიანად ვადაკედდა. 1860 წლისათვის სულ აქ სწავლიოდა 70 მოსწავლე. მისი ახალი სასკოლო შერბის საპოლოო ვაფორმება-დამშენება 1863 წელს დამთავრდა. იგი ამაჟამად წმინდა ნინოს ქუჩაზე მდებარეობს და მუშაზე საშუალო სკოლის ეკუთვნის.

1865 წლისათვის სასწავლებელში ირიცხებოდა სულ 78 მოსწავლე.

1871 წელს ქუთაისის წმინდა ნინოს სახელობის ქალთა საეკლემოქიკლო საზოგადოების ვანიუფილების თავმჯდომარედ აირჩიეს პეღაგია წერეთელი. სწორედ ამ პერიოდში ვაგეგობაში წარმოიშვა აზრი - ქალაქში ვანილიყო ვიწარნია, რადგან

არსებული ოთხკლასიანი სასწავლებელი ვერ ამკაყოფილებდა ქალთა განათლებაზე გაზრდილ მოთხოვნილებას.

1876 წელს ქუთაისს ეწვია მიხეილ ნიკოლოზის ძე კაკვაისის შუენისაგავლი, რომელსაც წმინდა ნინოს სახელობის ქალთა საექვემოქმედო საზოგადოების გამგებამ მიმართა ოხვნით – ემუამდგომა ქალაქში ქალთა კინაზის გაზრდის საქმეზე, რაზეც თანხმობა მიიღო.

1877 წლის 3 სექტემბერს ქუთაისის გუბერნატორი კაკვაისის სასწავლო ოლქის მზრუნველს სთხოვს ქალთა განათლების სისტემაში შემავალი ქალთა გიმნაზიის გახსნას. თხოვნაზე გუბერნატორმა თანხმობა მიიღო. “კაკვაისის სასწავლო ოლქის მზრუნველთა საბჭომ 1877 წლის 18 სექტემბერს ქუთაისის გუბერნატორს აცნობა, რომ ნება დაერთო გახსნას ქალთა გიმნაზია ვერ-ვერობით ოთხი კლასის შესადგენლობით.”⁴⁴

კაკვაისის შუენისაგავლის, დიდი მთავრის მიხედვით ნიკოლოზის ძის წარდგინებით, 1878 წლის 27 ივნისს მთავრობამ გადაწყვიტა: “ქუთაისის ქალთა გიმნაზიას დაეწიშოს ყოველწლიურად დახმარება 2000 მანეთის რაოდენობით, 1879 წლიდან ოთხი წლის განმავლობაში.”⁴⁵ გიმნაზია გაიხსნა განათლების სამინისტროსა და მთავრობის მიერ 1870 წელს დამტკიცებული ქალთა გიმნაზიებისა და პროგიმნაზიების დებულების საფუძველზე და შევიდა კაკვაისის სასწავლო ოლქის მზრუნველის უწყებებში.

ქალთა გიმნაზიების დებულების მიხედვით არსებობდა ორი უწყების – სამინისტროს და დელოვალ მარიაიმის სახელობის ქალთა გიმნაზიები. სასწავლო გეგმებითა და პროგრამებით ისინი დიდად არ განსხვავებდნენ ერთმანეთსაგან. ქალთა გიმნაზიებს ჰქონდათ შეიღწილიანი ძირითადი კურსი და მერვე დამატებითი (პედაგოგიური) კლასი. ორივე სახის გიმნაზიები იძლეოდნენ საშუალო განათლების მიღების შესაძლებლობას, მაგრამ კურსდამთავრებულებს უნივერსიტეტში შეღწის უფლება არ ჰქონდათ.

“1878 წლის 22 აგვისტოს შეედა გიმნაზიის მზრუნველთა საბჭოს პირველი სხდომა. მის შესადგენლობაში შედიოდნენ წმინდა ნინოს სახელობის ქალთა საექვემოქმედო საზოგადოების ქუთაისის განყოფილების თავმჯდომარე პ. წერეთელი, გუბერნიის თავადანაზურთა წინამძღოლი ნ. წერეთელი, ქალაქის თავი, თავადი ა. აბაშიძე, ქალთა გიმნაზიის პედაგოგიური საბჭოს თავმჯდომარე, ქუთაისის ვაჟთა გიმნაზიის დირექტორი ნ. ლევანდა. ამავე სხდომაზე გიმნაზიის უფროსად არჩეულ იქნა ო. პარანოესკაია, საბჭოს საქმეთა მმართველად – ვაჟთა გიმნაზიის მასწავლებელი ა. სტარციკი. სხდომა დადგინა, რომ სასწავლებელს ეწოდოს ოლთა თელარეს ასულის სახელი. აქვე განისაზღვრა სწავლის ქირის ოდენობა – პირველი ოთხ კლასში 50 მანეთი, ხოლო გიმნაზიის კლასებში – 60 მანეთის ოდენობით წელიწადში.”⁴⁶

ქუთაისის ქალთა გიმნაზიის საზემო გახსნა მოეწყო 1878 წლის 8 სექტემბერს. ამ პერიოდისათვის ორ მოსამზადებელ და ხუთ გიმნაზიის კლასში ირიცხებოდა 119 მოსწავლე. 1879 წლის 1 იანვრისათვის მათი რიცხვი 160-მდე გაიზარდა. მათ შორის ქართველი იყო – 125, ხოლო რუსი – 35.

გიმნაზიამ 1881 წლის ოქტომბრის სრულ შესადგენლობას 1880 წელს მიაღწია. შეიღწილადამთავრებულთა პირველი გამოცემა მოხდა შვეიცრიაში 1881 წელს, სწავლა დაიწყო 9 კალიშვილმა. 1881-1887 წლებში შეიღწილ კლასი დაასრულა 105 მოსწავლემ. მათგან 68 ვანარგობო სწავლა მერვე კლასში, რომელიც 1881 წლის სექტემბერიდან გაიხსნა როგორც დამატებითი პედაგოგიური კლასი ორი სპეციალობით: რუსული ენა და მათემატიკა. მოსწავლეს ერთ-ერთი უნდა აერჩია, აჩრველ საგანში VII კლასში უნდა ჰქონოდა მიღებული 4-იანი მაინც. კურსდამთავრებულს ენიჭებოდა შინადამრავლების ან შინადასწავლების წოდება.

უნდა აღვნიშნოთ, რომ ქართველი საზოგადოება არ იყო ამკაყოფილი წმინდა ნინოს სასწავლებლის საქმიანობით. ამის ნამდვილი მიზეზი ის იყო, რომ სწავლა-აღზრდა არ ეფუძნებოდა გროუნელ საწყისებსა და რუსული მიმართულება ჰქონდა. ამას მოწმობენ, სასწავლო გეგმები და პროგრამები, რომელთა მიხედვითაც რუსულ ენას განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობოდა.

იაკობ გოვაჯაშვილი წერდა: “წმინდა ნინოს ზვედენიები მაღალი მიხნის მისდევდა იქნენ დაარსებულნი. მათ უნდა მოეწოდებინათ ნამდვილი განათლებული ქალნი დემოკრატიული მიმართულებისანი, დემოკრატიული ყოფაქცევისანი უნდა აღეზარდათ გონიერი დედანი, მოქმედი პირნი საზოგადო აპარეზზედ, მაგრამ ყველა ეს მოლოდინი ფუჭად დარჩა. არც ერთი იმედი საზოგადოებისა არ იქნა განხორციელებული. ეს სასწავლებლები ზრდიდნენ და ზრდიან არა ნამდვილს გონიერს ქართველ დედასა, არამედ რაღაც დამაზინავებულს რუსინებს, რომელთაც არც ქართული იცანა ზვირანად და არც რუსულში არიან დასტოვებულნი ... ეს სასწავლებლები დიდი ხანია არსებობენ, მაგრამ მათ არ უწყეკებიათ საზოგადოებისათვის არც ერთი დედა, გამაზინელი გონიერი შვილების აღზრდილი, არც ერთი მასწავლებელი, შესაძენე მშენიობი, სიამრავლი და კეთილ-ნაყოფიერი მოქმედებით, არც ერთი მოღვაწე ქართულის მწერლობისა, ლიტერატურისა.”⁴⁷

გიმნაზიამ 1880-1881 სასწავლო წლისათვის სწავლობდა უმცროს მოსამზადებელ განყოფილებაში 24 მოსწავლე, უფროსში – 31, I კლასში – 46, II კლასში – 41, III კლასში – 36, IV კლასში – 17, V კლასში – 19, VI კლასში – 14, VII კლასში – 10, სულ 238.

*

1884 წლისათვის გიმნაზიაში იყო 11 კლასი, მათ შორის ორი მოსამზადებელი განყოფილება და მარაღელური კვლევი პირველ კლასთან.

1887 წლის 14 იანვარს წმინდა ნინოს დღესასწაულზე სასწავლებლის ეწვია იმერეთის ეპისკოპოსი გაბრიელი. ჩატარა ლეიწმისხურება სასწავლებელთან არსებულ ცკლესიაში, რის შემდეგ მოსწავლეთა გათავისუფლებს ვაკეობილებიდან. იმავე წლის 9 ივნისს ეპისკოპოსი ცკლავ ეწვია გიმნაზიას და პირადად დაესწრო გამოცემაზე გამოცდას საღვთო რჯულში. იგი ამკაყოფილი დარჩა მოსწავლეთა მომზადებით.

1886-87 სასწავლო წელს მოსწავლეთა რაოდენობა აღწევდა 344-ს, ხოლო წლის ბოლოს - 340-ს. მათი წოდებრივი მდგომარეობა ასეთი იყო: აზნაური - 244, სასულიერო - 20, სხვადასხვა წოდების - 76. მართლმადიდებელი - 280, გრიგორიანელი - 15, კათოლიკე - 38, ლუთერანელი - 1, უდიდისტური რწმუნის - 6. ეროვნული შესდგენლობის ციფრებში ასე გამოიყურება: რუსი ეროვნების - 109, ქართველი - 171, სომეხი - 48, ებრაელი - 6, ევროპელი - 6. საბერძნეთში პერიოდისათვის სხვადასხვა მიზეზის გამო განითავსა 77 ქალიშვილი.

სასწავლებლის წიგნადი ფონდი შეადგენდა 786 დასახელების 1355 ტომს, რომლის ღირებულება აღწევდა 3582 მანეთს. ეს იყო ძირითადად ის წიგნები, რომლებიც ოფიციალურად ნებადართული ჰქონდათ, როგორც ძირითადი და დამხმარე სახელმძღვანელო ანდა კლასიკარულ კითხვისათვის. გიმნაზიში ხშირად იყვნენ ოფიციალურად უნიფიცირებულ სახელმძღვანელოებს. მხედველობაში არ იღებდნენ ეროვნულ უპირებობათა თავისებურებას.

1889 წელს გიმნაზიას კვლავ დაუბრუნეს ძველი სახელი - წმინდა ნინოს სახელობის ქალთა სასწავლებელი. ამ ცვლილებას სწავლის მინარსის გაუმჯობესება არ მოჰყოლია.

1893 წელს გამოქვეყნდა რუსეთის განათლების სამინისტროს პროექტი "ქალთა გიმნაზიების შესახებ", რომლის მიხედვით ისინი ძირითადად უმაღლესი წოდების გოგონებით უნდა დაეკომპლექტებინათ. პროექტმა დიდი აღშოთხება გამოიწვია საქართველოში. მას გამოეხმაურა ცნობილი ქართველი მწერალი და საზოგადო მოღვაწე ილია ჭავჭავაძე რომელიც ამასთან დაკავშირებით წერდა: "ჩვენ კარგად ვერ გავგვიფა, რას ნიშნავს ამ შემთხვევაში სიტყვა - უმაღლესი წოდება, რადგანაც ეს არ ევ-დარევა წოდებათა მნიშვნელობის შესახებ ახლანდელს დროში, რომელიც ყოველგვარ არსებობას, მრავალ იჭვსა და ვარგულებას გამოიწვევს. ყოველს შემთხვევაში უნდა აღვინათო, პროექტის შესდგენელს დავიწყებია, რომ ასეთი განკარგულება წოდებათა, ასეთი განცალკევება ერთი ქვეყნის შვილთა, რომელთა ცხოვრება, ინტერესები, გზნობა, აზრი და მოსწრაფება ურიცხვის ხიმით არის გააბამული და გადახლართული დანაშოვნით, შეუდგომია ... მხოლოდ ყველა წოდების კემშირი გაუძღებს განათლებისა და სახლის დაწინაურების დამამარკოლებელს მიზეზებს."*

განათლების სამინისტროს მიერ გამოქვეყნებული ეს პროექტი არ განხორციელდა პროგრესულად მოაზროვნე ძალების საპროტესტო გამოსვლების შედეგად.

წმინდა ნინოს სასწავლებელი ვაღბნევირთული იყო მოსწავლეთა კონტინენტით. მისი ხელმძღვანელობა ხშირად გზავნიდა მოსწავლეთა ბარათებს კავკასიის სასწავლო ოლქში დამატებითი კლასების გახსნის თხოვნით. დიდი აღშოვნა განთავსილია რაოდენობაც. ამას იწყევდა სწავლების რუსულ ენაზე მიმდინარეობა.

თავი გოგებაშვილი, ახასიათებდა რა ამ პერიოდის საშუალო სკოლებს, წერდა: "სასწავლებლებიც, როგორც ყველაფერი, ისე უშტეტად ჩვენში ... არ შეადგენდა ისეთ დაწესებულებას, რომელსაც შეეძლო მიეზიდა მოსწავლეების გული, ევარჯიშებია მათი გრენება და სწავლა სასიამოვნოდ გეხხადა ... მოსწავლეებს ახებრებინებდნენ გაკვეთილებს იმ ენაზე, რომელიც მათ კარგად არ ესმოდათ. ყველა ამ მიზეზის გამო ყმაწვილებს სასწავლებელი სატყუარად მიანწდათ და ყოველ ღონისძიებას ხმარობდნენ, რომ როგორმე გაეთავისუფლებინათ თავი. ამიტომ უშტეტები ნაწილი მათგანი სტოვებდნენ სასწავლებელს ნებით, თუ ძალით და გარბობდნენ თავიანთი მშობლების სახლებში".*

სასწავლებელში კონტინენტის ეროვნული შესდგენლობა 1891-1901 სასწავლო წლებისათვის ასე გამოიყურებოდა: 1891 წელს 360 მოსწავლიდან რუსი იყო 128, ქართველი - 156, სომეხი - 46, ებრაელი - 10, სხვა ეროვნების - 20. 1901 სასწავლო წლისათვის 704 მოსწავლიდან რუსი იყო - 177, ქართველი - 423, სომეხი - 62, ებრაელი - 12, სხვა ეროვნების - 30. ქართველ მოსწავლეთა პროცენტული რაოდენობა შესაბამისად ქანაობდა 45-60 პროცენტების ფარგლებში. სასწავლებლის ბიბლიოთეკაში 1903 წლისათვის 1639 დასახელების 3305 ტომი ინახებოდა. მათი ღირებულება 5234 მანეთს აღწევდა. სასწავლებელი სახელმწიფო ხაზინიდან იღებდა 2000, ქალაქის საზოგადოებისგან კი 840 მანეთს.

მე-20 საუკუნის დასაწყისის 10-იან წლებში სასწავლებლის ცხოვრებაში რამე მნიშვნელოვანი ცვლილებები არ მომხდარა. იზრდებოდა მოსწავლეთა კონტინენტი და ამის შესაბამისად გადიდა კლასების რიცხვი და გაზდა 21.

"1916 წელს სასწავლებელში სწავლობდა 749 მოწაფე, მათ შორის, მართლმადიდებელი - 650, კათოლიკე - 35, გრიგორიანელი - 31, ებრაელი - 31, მუსლიმანი - 2."*

1916 წლის 12 ოქტომბერს სასწავლებელს ეწვია რუსეთის ხაეკლესიო-სამრევლო სკოლების მეთვალყურე გეორგიევსკი. იგი დაესწრო VIII პედაგოგიური კლასის გაკვეთილებს და ხელმძღვანელობის წინაშე დასვა საკითხი - სასწავლებელთან პედაგოგიური პრაქტიკის ჩასატარებლად ვახსნილიყო საინოუმო სკოლა.

1917 წლის თებერვლის რევოლუციის შემდეგ, როდესაც საქართველომ მოიპოვა დამოუკიდებლობა, წმინდა ნინოს სახელობის სასწავლებელი საქართველოს რესპუბლიკის განათლების სამინისტროს დაექვემდებარა, ხოლო 1919-20 წლებში გიმნაზიად გადაკეთდა და განათლების სამინისტროს ვადაწყვეტილებით მასში მოთავსდა სამკომპლექტოანი გიმნაზია - მე-4, 5, 6, 7, 8 კლასები. ამ რიცხვში შედიოდა ქალთა პირველი გიმნაზიის ერთი კომპლექტი - მე-4, 5, 6, 7, 8 კლასები და უმაღლესი დაწესებუთი სასწავლებლის ორი კომპლექტი - 1,2 და 3 კლასებით.

გამოყენებული ლიტერატურა და წყაროები

1. **თ. პიპინიშვილი**, ქალთა საშუალო განათლების ისტორიისათვის საქართველოში (1860-1880). ქუთაისის პედინსტიტუტის შრომები, ტ. 20, 1959, გვ. 155.
2. ქცსა, ფონ. 15, საქ. 96, ფურ. 2.
3. **თ. პიპინიშვილი**, დას. ნაშრომი, გვ. 160.
4. ქცსა, ფონ. 15, საქ. 53, ფურ. 5.
5. იქვე, ფურ. 5-6.
6. იქვე, ფურ. 3.
7. **ი. გომეზაშვილი**, თხზ. ტ. I, თბ. 1952, გვ. 269-270.
8. **ი. ჭავჭავაძე**, თხზ. ტ. 4, თბ. 1955, გვ. 376.
9. **ი. გომეზაშვილი**, დას. ნაშრომი, გვ. 36.
10. ქცსა, ფონ. 15, საქ. 164, ფურ. 19.

*

კიდეშ პართა ახალი შენაქენი

აკადემიკოს მხატვან პარკაძის პირადი ფონდი წმინდ ნარკიშვი

მანანა ნუბიძეა,

საქართველოს სამეცნიერო-ტექნიკური დოკუმენტაციის
ცენტრალური სახელმწიფო არქივის დირექტორის მოადგილე.

ჩვენი არქივის ფონდები შეივსო კიდევ ერთი ახალი ერთეულით: სახელმწიფო შენახვანე მივიღეთ გამოჩენილი ქართველი მეცნიერისა და საზოგადო მოღვაწის, ფიზიკა-მათემატიკის მეცნიერებათა დოქტორის, მეცნიერების ისტორიის პარიზის საერთაშორისო აკადემიის აკადემიკოსის, მეცნიერების დამსახურებული მოღვაწის, პროფესორ ვახტანგ პარკაძის პირადი ფონდი, რომელიც უსასყიდლოდ სიცოცხლეშივე გადამოგვცა.

საინტერესოა მისი წინაპრების ცხოვრება. მამის მხრიდან ისინი ადრე გარდაიცვალნენ. ეს დანაკლისი შეუძს ახლობლებმა დედის მხრიდან – ბარბარე სამარდანიშვილმა და გრივოლ ლილაძემ. გრივოლმა 1883 წელს დაამთავრა სანკტ-პეტერბურგის უნივერსიტეტის თეორიული ფიზიკა და ქ. გორში ვექილად დაიწყო მუშაობა. ამ ტრადიციულ ოჯახში იკრიბებოდნენ იმ დროის თვალსაჩინო მოღვაწეები და მწერლები – სოფრომ მჭავალიძე, თეოდო და ბანან რაზიკაშვილები, ნიკო ლომოური, ანტონ ფურცელაძე, შოი მკვიშელი, მათე კერესელიძე, უფრო იშვიათად – ვაჟა-ფშაველა და ალექსანდრე ვახტანგი. იმართებოდა ხუჯა-ბაისი და რომელიმე მათგანის ახალი ნაწარმოების კითხვა. ბარბარე ლილაძის გადმოცემით, ამ ოჯახში განიხილეს ალექსანდრე ვახტანგის “ელგუჯას” ხელნაწერი.

1905 წელს გორში დაიწყო მუშაობა მეღვინეობაში. ხელისუფლებას გრივოლ ლილაძე, როგორც ცნობილი, განათლებული, უკანონო პიროვნება, ქალაქის თავად ჰყავდა დანიშნული, მაგრამ მალე გამოირკვა, რომ იგი თეთრი მეთაურობდა მუშების არაფორმალურ გვერდს, რის გამოც ვერ სამსახურიდან მოუხსნიათ, მერე დაუპატიმრებიათ და ხუთი წლით ციხიბრძოლა გადაუხაზეს.

ამავე წელს ოდესის უნივერსიტეტის საბუნებისმეტყველო-მათემატიკის ფაკულტეტის მეორე კურსის სტუდენტი დავით პარკაძე (ვახტანგ პარკაძის მამა) დააპატიმრეს, გაასამართლეს და ისიც ხუთი წლით ციხიბრძოლა გადასახლეს ნიკოლოზ II-ის საწინააღმდეგო სტუდენტურ მოძრაობაში აქტიური მონაწილეობისათვის.

1909 წლის ზაფხულზე დავით პარკაძე დაქორწინდა ნინო გრივოლის ახულ ლილაძეზე. მათ შექმნეს შედგომში ფართოდ ცნობილი ოჯახი. აქ 1912 წლის 26 მაისს დაიბადა ვაჟი, რომელსაც ვახტანგი უწოდეს. მეგობრების წრეში იგი მზრდად გამოყოფილებით იფრებდა, რომ 1918 წელს ეს დღე (26 მაისი) საქართველოს დამოუკიდებლობის დღე გამოცხადდა.

1913 წლის მაისში ბავშვი მონათლეს თბილისის ქართული სათავადაზნაურო გიმნაზიის ეკლესიაში. მონათლა ამ გიმნაზიის სადღეო რეჯულის მასწავლებელმა კალისტრატე ცინცაძემ, შემდეგ სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქმა.

1916 წელს ვახტანგ პარკაძე მზარეს თბილისის სათავადაზნაურო გიმნაზიასთან არსებულ საბავშვო ბაღში, სადაც ორი წელი დაწყო, შემდეგ სწავლობდა ყოფილ მე-16 შრომის სკოლაში, გადაეცა პირველ საცდელ-საწინებელ სკოლაში, რომელიც 1930 წელს დაამთავრა და შევიდა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფიზიკა-მათემატიკის ფაკულტეტზე. მაშინ უმაღლეს მასწავლებლებში სტუდენტთა ჩარიცხვა სოციალური ნიშნით ხდებოდა.

1933 წელს რესპუბლიკის მასწავლებელთა კვალიფიკაციის ამაღლების ინსტიტუტის დირექტორმა, ცნობილმა პედაგოგმა, ისტორიკოსმა ლუკა ციხიშვილმა მე-3 კურსის სტუდენტ ვ. პარკაძეს დაავალა სანიშნო კაბინეტ-ლაბორატორიის მოწყობა. ფიზიკის კათედრის გამგის ალექსანდრე დიდებულისა და სხვათა სისტემატური დახმარებით ვ. პარკაძემ წარმატებით გაართვა თავი საქმეს და მალე შესანიშნავი კაბინეტ-ლაბორატორია ჩააბარა დირექციას. ეს იყო მისი პირველი დამოუკიდებელი სამუშაო. კაბინეტი კარგა ხანს ემსახურებოდა რესპუბლიკის ფიზიკის მასწავლებლებს სასკოლო ექსპერიმენტების წარმოებაში.

1934 წელს მოხდა ფიზიკის სპეციალისტის სტუდენტთა პირველი გამოშვება, რომელთაგან ერთ-ერთი მოწინავე წარმომადგენელი – ვახტანგ პარკაძე დატოვეს ასპირანტურაში. აქ დაიწყო მისი პედაგოგიური მოღვაწეობა უმაღლეს სკოლაში.

ასპირანტურაში ვახტანგი ჩარიცხეს ფაზური გადასვლების ვეგუმში ცნობილ ფიზიკოს ელფეთერ ანდრონიკაშვილთან, მაგრამ ასპირანტს უკანონო დარგები ეტაცებდა, დანტერესდა ფიზიკის ისტორიით და ამ საზით მონღოლეთში მუშაობდა. ფართო ფიზიკური განათლების მიღების მიზნით ერთი წელი იმსახურა მყარი სხეულის ფიზიკის ლაბორატორიაში კრისტალთა გარების საკითხებზე (პროფესორ ა. დოლიბერის ხელმძღვანელობით), რომლისური სხეულისა და ბოლის – ელექტრონული მოლეკულების ლაბორატორიებში. 1937 წელს დაასრულა ასპირანტურა.

1938 წელს ცნობილი ქართველი მოღვაწისა და მათემატიკის მისივე თათბირით მოწვევით ვახტანგ პარკაძემ დაიწყო მუშაობა მუშაობა საქართველოს ზოიტექნიკურ-სავეტერინარო ინსტიტუტში დოცენტად. 1940 წელს მივლინებით ვაჟაგ ზავრა ლენინგრადში, აკადემიკოს სერგეი ვაილიოვან ფიზიკის ისტორიაში კონსულტაციის მისაღებად. 1942 წელს დაიცვა დისერტაცია ფიზიკა-მათემატიკის მეცნიერებათა კანდიდატის ხარისხის მოსაპოვებლად ფიზიკის ისტორიაში. ეს იყო პირველი დისერტაცია მეცნიერების ისტორიის დარგში. ამიტომ, როგორც მოსალოდნელი

ყო, მის გარკვეული სიძნელები შეხვდა. საქმე ის იყო, რომ დისერტანტმა შესწავლა ქართლ-კახეთის ტახტმემკვიდრე უკანასკნელი მემკვიდრის დავით ბაგრატიონის "შემოკლებული ფიზიკა", რამაც სადირექტო ორგანოებში უსამიერო რეაქცია გამოიწვია (ეს იყო სამამულო ომის პერიოდი). ამის მოუხდევად, 1943 წელს დისერტანტს მანინ დაუბრუნდნენ სპეცინერო ხარისხი.

1944-1947 წლებში ვახტანგ პარაკეძე მუშაობდა საქართველოს განათლების სამინისტროს უმაღლესი სკოლების სამმართველოს უფროსის მოადგილედ. 1947 წელს დანიშნეს ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის პედაგოგიური ინსტიტუტის დირექტორად. ეს სასწავლო დაწესებულება მანამდე ორწლიანი იყო. მანინ მოხდა კურსდამთავრებულთა პირული ნაკადის გამოშვება. ამ პერიოდში ინსტიტუტში სამუშაოდ (შეთავსებით) მიიწვიეს გამოჩენილი მეცნიერები, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსები სიმონ ყაუხჩიშვილი, კოტე ბაქრაძე, დიმიტრი გეგეღანიშვილი, წერ-კორესპონდენტები: ლ. ჯაფარიძე, ალ. ჯავახიშვილი და სხვები.

1949 წელს ვახტანგ პარაკეძე სამუშაოდ გადამიყვანეს თბილისში, საქართველოს მინისტრთა საბჭოში მეცნიერებისა და კულტურის განყოფილების გამგედ. პარალელურად განაახლა საქმიანობა უნივერსიტეტში, სადაც კითხვობითა და ფიზიკის ისტორიისა და ზოგადი ფიზიკის კურსებს. ხანგრძლივად მოღვაწეობდა თბილისის პედაგოგიურ ინსტიტუტში, სადაც ერთ დროს ფიზიკის კათედრასაც განაგებდა. 1964 წელს აირჩიეს საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის მეცნიერების ისტორიის სამეცნიერო საბჭოს თავმჯდომარის მოადგილედ. ამავე წელს დაიწყო სადოქტორო დისერტაცია თსუზე "ფიზიკის განვითარება საქართველოში უკანასკნელი ორი საუკუნის მანძილზე (1757-1957)". ეს საკითხი ჯერ არვის პირდა დაბრუნებულა. ფიზიკის ისტორიისათვის ეს იყო სრულიად ახალი სამყარო.

1966 წელს ვახტანგ პარაკეძეს მიენიჭა პროფესორის წოდება, 1982 წელს გახდა მეცნიერების დამსახურებული მოღვაწე, ხოლო 1983 წელს აირჩიეს სსრ კავშირის მეცნიერი ისტორიკოსების ეროვნული კომიტეტის ბიუროს წევრად. მის ინიციატივა ფრანგ და თურქულად მეცნიერებს ეკუთვნოდა.

მეცნიერს გამოკვეთილი აქვს 500-მდე შრომა-მონოგრაფიები, სამეცნიერო სტატიები, გამოკვლევები, სხვადასხვაენოვანი ზოგადი ფიზიკისა და ფიზიკის ისტორიაში, ფიზიკის ტერმინოლოგია (რუსულ-ქართული ვარიანტი 16 000 ტერმინის მოცულობით), სამეცნიერო-პოპულარული ბროშურები. მთელი მისი სამეცნიერო შრომები სამ ენაზე იყოფა.

1. ფიზიკის ისტორია საქართველოში IV საუკუნიდან ჩვენი საუკუნის 70-იან წლებამდე;
2. ქართველი და რუსი ფიზიკოსების მეცნიერული ურთიერთობა უკანასკნელი ორი საუკუნის მანძილზე;
3. უცხოელი და ქართველი ფიზიკოსების ურთიერთობა IV-XX საუკუნეებში.

ძირითადად ამ ქართულმა თემატიკამ განსაზღვრა ჩვენი სახელოვანი მეცნიერის, მისი კოლეგებისა და მოწაყვების აქტიური და ნაყოფიერი საქმიანობა.

პროფესორმა ვ. პარაკეძემ პირველმა საფეხელიანად შეიმუშავა და შესწავლა ფიზიკური შინაარსის შემკველი ქართული ძეგლები: ბასილ დიდისა და გრიგოლ ნოსელის (IV საუკუნე), იოანე პეტრიწისა და არსენ იყალიოელის (XI-XIII სს.), ანტონ, დავით, იოანე, ვიორგი, თეოდორაზ და პეტრე ბაგრატიონების, XX საუკუნის ქართველი ფიზიკოსების, აჭარის, ეგრისის, ინდოეთის, იაპონიის, რუსეთის, პაკისტანის, ჩინეთის, შუა აზიის და სხვა ქვეყნების ფიზიკოსთა ძირითადი შრომები.

განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს, რომ ვახტანგ პარაკეძის მონაწილეობით აღდგა და დაბეჭდა მანამდე დაიწვეული ხელნაწერი ნაშრომები - ვახტანგ VI-ის "წიგნი ზეთების შეზავებისა და ქიმიის ქმნისა"; კათალიკოს ანტონ I-ის "თიერთოეული ფიზიკა"; დავით ბატონიშვილის - "შემოკლებული ფიზიკა"; იოანე ბატონიშვილის - "საბუნებისმეტყველო განმარტებითი ლექსიკონი"; პეტრე ბაგრატიონის - "გალვანური ელემენტები", "წიაღიდან ოქროს დამუშავების ციანური მეთოდი შესახებ";

განსაკუთრებულია ვახტანგ პარაკეძის მონაწილეობა სხვადასხვა სახის კონგრესებში, კონფერენციებში და სამსიზოშოებში (საფრანგეთი, ინგლისი, იაპონია, პოლონეთი, ჩეხოსლოვაკია, რუმინეთი, რუსეთი, ნიდერლანდები). მისი ხელმძღვანელობით თბილისში გაიხსნა ფიზიკა-მათემატიკის მეცნიერებათა ისტორიისადმი მიძღვნილი საკავშირო, აზერკავკასიის რესპუბლიკების ისტორიკოსთა, ბუნებისმეტყველების ისტორიკოსთა ზონალური კონფერენციები.

დაიდა ვახტანგ პარაკეძის ღვაწლი სამეცნიერო კადრების მომზადებასა და დისერტაციების დაცვაში. მისი ხელმძღვანელობით ყოფილ სსრ კავშირში დაიცვეს 2 სადოქტორო და 10 საკანდიდატო დისერტაცია (თბილისი, მოსკოვი, კიევი, ბაქო, ერევანი და ულან-უდე).

თვალსაზრის და ფართოა ვახტანგ პარაკეძის მეცნიერული შრომების დიაპაზონი. ახვევ შესანიშნავია იგი, როგორც უმაღლესი სკოლის პედაგოგი. ბევრგან იყო მიწვეული ლექციათა ციკლის წასაკითხად (პარიზის - სობორნის, ლონდონის, ტოკიოს, პრაღის, ვარშავის, ბუკარესტის უნივერსიტეტები).

ვახტანგ პარაკეძე აღმოაჩინა ბევრი ძველი მიუწეპებული მოღვაწე, მრავალი პიროვნება. მაგალითისათვის საქმარისა ერთის დასახელება: რუსეთში დაიკარგა მეცნიერი პეტრე ბაგრატიონის საგლავიც და სურათიც. სამი წლის დიდძალი ძიების შედეგად ვ. პარაკეძემ ეს საგლავი ვახტანგის შედეგად აღმოაჩინა ნოვოდევიჩის მონასტრის სასულიაოზე, ხოლო მისი პორტრეტი - გატარის სამხედრო-ისტორიულ მუზეუმში, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ხარჯზე შეიძინა დახარადირის ქვა და დაადო საულაეს წარწერით 3 ენაზე (ქართული, რუსული, ლათინური) "პეტრე ბაგრატიონი 1818-1876". მისივე დაიხებული ობიექტი, პეტრეპურგის საქალაქო საბჭოს ადმსკომმა, საგლავი შეიტანა სახელმწიფოს მიერ დაცულ ძეგლთა სიაში.

ვახტანგ პარაკეძე, სამეცნიერო მოღვაწეობის გარდა, დიდ საზოგადოებრივ საქმიანობასაც ეწეოდა: ხანგრძლივად

იყო სხვადასხვა ღონისძიების განხორციელების ხელშემწყობი და ორგანიზატორი, საქართველოს განათლების სამინისტროს ფიზიკის სასწავლო-მეთოდური საბჭოს თავმჯდომარე, საზოგადოება "ცოდნის" აჭარის განყოფილების დამმართველი და მისი გამგეობის პირველი თავმჯდომარე, ამავე საზოგადოების განყოფილების გამგე ფიზიკა-მათემატიკის მეცნიერებათა დარგში, საზღვარგარეთის ქვეყნებთან მეგობრობისა და კულტურული ურთიერთობის საზოგადოების საბუნებისმეტყველო-მათემატიკური სექციის პრეზიდენტი, რესპუბლიკის პედაგოგ-ფიზიკოსთა ეროვნული ასოციაციის პრეზიდენტი, საქართველოს იაკობ გუგუშვილის სახელობის პედაგოგიური საზოგადოების წევრი, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის მეცნიერების ისტორიის ეროვნული ასოციაციის სამეცნიერო საბჭოს თავმჯდომარე.

გამორჩეულ მეცნიერს მიღებული ჰქონდა აკადემიების, უნივერსიტეტების, კონგრესების ბევრი ჯილდო: საქართველოში – ივანე ჯავახიშვილის, ზაზა ფანასკერტელისა და გრიგოლ მუსხიშვილის მედლები, საზღვარგარეთის ქვეყნებში – პოლონეთის მეცნიერებათა აკადემიის კოპერნიკის ოქროს მედალი, იტალიის მეცნიერებათა აკადემიის – ლეონარდო და ვინჩის მედალი, დიდი ბრიტანეთის – დედოფლის ელისაბედ II-ის ოქროს გვირგვინის მინიატურული ასლი, გერმანიის მეცნიერებათა აკადემიის ოქროს მედალი, შილერის, კეპლერისა და მინისტრთა საბჭოს ვერცხლის მედლები, რუსეთის ლომონოსოვის ვერცხლისა და ბრინჯაოს მედლები, იაპონიის, ჩეხოსლოვაკიის, პოლონეთის, რუმინეთის, პაკისტანისა და სხვა ქვეყნების ჯილდოები.

ვახტანგ პარკაძე გარდაიცვალა 1998 წლის თებერვალში.

ხასიათიერა, რომ ასეთი ფართი დაიპაპონის მქონე მეცნიერის პირადმა ფონდმა ჩვენს არტულში დაიღობა.

ვახტანგ პარკაძის პირად ფონდში დაცული დოკუმენტები მრავალფეროვანია. აქვთ სამეცნიერო, საზოგადოებრივ-სამსახურებრივი და ბიოგრაფიული ხასიათი. აქ არის მიმოწერა გამოქვეყნებული ფიზიკოსებთან – რენე ტარნთან (საფრანგეთი), ალან მაკასთან (ინგლისი), პიტერ გრენერთან (გერმანია), ირე მარკთან (ჩეხეთი), ჰუბერტ მარტინთან (ავსტრია), საჩიო ტოკუნიხასთან (იაპონია), ვინჩენცო კაპულეტთან (იტალია) და ა.შ.

გთავაზობთ რამდენიმე დოკუმენტს:

№ 1

1974 წლის 12 აპრილი. 3. პარიზის შარილი *არამდენიმე სიტყვა ქართული ტექნიკური ტერმინოლოგიის შესახებ.

ფურცლი "განათადის" 1977 წლის პირველ ნომერში გამოქვეყნდა წერილი "მრავალ მაგიდასთან", რომელშიც განხილულია თანამედროვე ქართული ტექნიკური ტერმინოლოგიის მტკიცებულება საკითხები. ეს შესანიშნავი წამოწყება უდავოდ მისაღებია.

ქართული ტექნიკური ტერმინოლოგიის საკითხები ქართველ ხალხს ყოველთვის პირველხარისხოვნად მაინდა, იგი ჩვენს დროში (მხედველობაში გაეკვს მთელი საუკუნის 70-იანი წლები) განსაკუთრებით მწვავე პრობლემად გადაიქცა, ვინაიდან ყოველდღიურად იხატება ახალი ტერმინები და ზოგჯერ მეცნიერების ახალი დარგიც კი. სასურველი იქნება, თუ ფურცლი "განათადის" მიერ წამოწყებულ საქმეს დანაშტერესებელი სამეცნიერო-ტექნიკური დაწესებულებები და საპეციალისტებიც გამოეხმარებოდნენ. სალაპარაკო კი ძალზე ბევრია.

იმ საუბარში, რომელიც "მრავალ მაგიდასთან" ირველი გამართულა, მრავალ სანატრესო და ზოგ შემთხვევაში მტად მნიშვნელოვან წინადადებათა შორის ერთი აშკარად გადაუღებელია: ის პირნი, რომელთაც ზუსტი მეცნიერების ტერმინოლოგიის საკითხების გადაწყვეტა ეკისრებათ, უფრო ხშირად უნდა შეიკრიბონ და ყოველი ახალი ტერმინი დაწერვის წინ სათანადო საპეციალისტებსაც შეუთანხმონ. ჩვენს დროში საბუნებისმეტყველო-ტექნიკური მეცნიერების ისეთი გიგანტური ტემპით ვითარდება, რომ მათი შესატყვისი ქართული ტერმინები აშკარად მოითხოვენ სატერმინოლოგიო კომიტეტის ოქტაბრული მუშაობას. წინააღმდეგ შემთხვევაში, ყოველთვის ექნება ადგილი "ავტონომიურობის ტერმინთა ნაოლაობაში" და ზოგჯერ უნიჭო თვითნებობას ქართულ ტექნიკურ ტერმინოლოგიაში.

ამ წერილის მთავარი მიზანი მაინც რამდენიმე ტერმინის განხილვაა.

1. ვ. თოფურაას და ი. ვიგინიშვილის ქართული ენის ორთოგრაფიული ლექსიკონის 632-ე გვერდზე ვკითხულობთ: პორტენციალური, პორტენციალურობა კი არა, პორტენციური, პორტენციურობა.

უღიფესო პატივისცემითა და მოწიწებით ვისსურებ აწ განსვენებულ აკადემიკოს ვარლამ თოფურაას და აქემად კარგად მყოფ პროფესორ ივანე ვიგინიშვილს და ვიხოვ, მომიტყვონ როგორც არასპეციალისტის ის კადნიერება, რომელიც ამ ტერმინის ირველი უნდა გამოეჩინოთ:

პორტენციალი ზუსტი მეცნიერების ძირითადი ტერმინია. იგი გამოხატავს გრაფიკული, ელექტრული, მაგნიტური და სხვა ენების მდგომარეობას ამა თუ იმ წერტილში. პორტენცია კი სულ სხვას ნიშნავს. აქ ავტორებს შეეძლოთ აქვთ დაწვებუდი, უნდა იყოს – პორტენციალი, პორტენციალური და არა პორტენცია, პორტენციურობა.

2. ინგლისელი ფიზიკოსების ხამი თაობა თომსონებისა ინგლისურად იწერება თომსი. ამიტომ უნდა დავწეროთ თომსონი და არა ტომსონი. გაეხსენებოთ ცნობა "ბიძის თომსის კიხი". განა ვინმეს დაუწერია "ბიძის ტომასის კიხი?"

3. როცა საკითხი შეეხო ჩეხოსლოვაკიის დედაქალაქის ქართულ თარგმანს პრაღას და არა პრაგას, ენათმეცნიერებმა გვიპასუხეს შემდეგ: გახსოვთ საუკუნის ქართველ მოღვაწეებს ეს სიტყვა პრაღად უთარგმნიათ და ახლა ამ ტრადიციის შეცვლა შეუძლებელია. ამასთან დაკავშირებით ჩვენ ესვათ საკითხს კრიტიკული ტემპერატურის შესახებ. ამ ტერმინს ჩვენი პლანეტის უკლებლივ ცველა ერთ ასე ხმარობს. ქართველი ტერმინოლოგიის მესვერები კი ერთხელ ტემპერატურას გვთავაზობენ. ვერ ერთი, ეს ახალი ტერმინი ჩვენმა სამეცნიერო-პედაგოგურმა საზოგადოებამ არ მიიღო. მთავრე, თუ

ტრადიციას პრადის მიმართ ენარჩუნებთ, მაშინ ვთხოვთ, კრიტიკული ტემპერატურის მიმართაც შევინარჩუნოთ.
ანალოგიური სადავო საკითხი უამრავია.
ფიქრობთ, რომ აზრთა გაცვლა-გამოცვლა ხელს შეუწყობს და მუშაობას გაუადვილებს ჩვენს ენათმეცნიერებს,
რომლებიც ძალზე ბევრს აკეთებენ ტერმინოლოგიის გამდიდრების გზაზე ჩვენს რესპუბლიკაში.

მ. პარკაძე,
ფიზიკა-მათემატიკის მეცნიერებათა
დოქტორი, პროფესორი.

№ 2

**1981 წლის 11 ნოემბერი. მ. პარკაძის წერილი თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის პრორექტორს სამეცნიერო დარგში
პროფ. ს. ჯორჯენაძეს**

როგორც მოგეხსენებათ, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის განსვენებული პრეზიდენტი, აკადემიკოსი
ნკო მუსხელიშვილი მრავალ წელს მუშაობდა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში კათედრის გამგედ და დეკანის
ანაზღვრობაზე. ამის გარდა, იგი ფიზიკა-მათემატიკის ფაკულტეტის ერთ-ერთი დამაარსებელი იყო.
მისი მშობლიური სოფელია ბრეგა (ქარელის რაიონი). ამ სოფელში ფუნქციონირებს რვაწლიანი სკოლა,
რომელიც ნაწილობრივ სიღარიბეს განიცდის.

- გთხოვთ გაითვალისწინოთ შემოაღნიშნული და სოფელ ბრეგას რვაწლიანი სკოლას დაეხმაროთ:
1. მხატვრული ლიტერატურით;
 2. იმ ფიზიკური ხელსაწყოებით, რომლებიც უნივერსიტეტისათვის მორალურად მოძველებულია და ჩამოწერას
ეჭვემდებარება.
 3. მცირეოდენი ქიმიური ჰურჭულითა და ქიმიური რეაქტივებით.

მ. პარკაძე,
მეცნიერების ისტორიკოსთა საბჭოს
თავმჯდომარის მრავალწლიანი პროფესორი.

№ 3

**1987 წლის 11 მაისი. მ. პარკაძის მოხსენებებით ბარათი სახელმწიფო
მეცნიერებათა აკადემიის წევრებისა და კულტურაში ურთიერთობის
საპარამუნალის
სახელმწიფო მონაწილეობის თავეჯდომარის მ. პარკაძეს**

ამ თხოვნილებად წლის წინათ ქ. ედინბურგი და ქ. თბილისი დაძმობილდნენ. იგი დელეგაციების გაცვლა-
გამოცვლა. ამასთან დაკავშირებით ედინბურგის საუკეთესო პროსპექტს შოთა რუსთაველის სახელი მიაკუთვნეს.
დიდი ბრიტანეთის ის დელეგაციები, რომლებიც თბილისში სტუმრად ჩამოდიოდნენ, ყოველთვის კითხულობდნენ,
რომელ ქუჩას მინიჭა შოტლანდიელი მეცნიერისა და მოღვაწის სახელი. პირადად მე რამდენჯერმე მკითხეს საერთაშორისო
კონგრესებზე მონაწილეობის დროს.

1986 წელს თბილისს ესტუმრა ახალგაზრდა ედინბურგელთა დელეგაცია ქართველოლოგიის ხელმძღვანელობით.
ამ ახალგაზრდას ასპირანტურა თბილისის უნივერსიტეტში პქონდა გავლილი. მე საკვალაურად სოფლიდან ჩამომიყვანეს
ამ დელეგაციის თხოვნით. საუბარში კვლავ ქუჩის საკითხი აღძრეს.

მეორე მხრივ, თუნესოს დადგენილებით, მიმდინარე წელს საყოველთაოდ აღინიშნება წარმოშობით შოტლანდიელი
ფიზიკოსისა და მათემატიკოსის ისააკ ნიუტონის შრომის "ნატურალური ფილოსოფიის მათემატიკური საწყისების"
გამოქვეყნების 300 წლისთავი.

ზემოხსენებულიდან გამომდინარე, გთხოვთ აღძრათ შუამდგომლობა საქართველოს კპ თბილისის კომიტეტის
წინაშე, რომ თბილისის ერთ-ერთ ქუჩას ეწოდოს ი. ნიუტონის სახელი.

მ. პარკაძე,
სამუშაოსმეტყველო-მათემატიკური სექციის პრეზიდენტი,
მეცნიერების ისტორიის პარიზის საერთაშორისო აკადემიის
აკადემიკოსი, პროფესორი.

1990 წლის 23 აპრილი. 3. პარაკაის წვიმილი საქართველოს სსრ მინისტრთა კაბინეტის პრეზიდიუმის, პარაკაის ა. თაყაიშვილის

ღრმად პატივცემული ბატონო ალბერტ!

არ მინდოდა თქვენი შეწუხება, მაგრამ საქართველოში პესების მშენებლობის ირგვლივ დაუსრულებელმა პრობლემამ განაპირობა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის სხდომათა დარბაზში არაერთხელ გამართულ თათბირზე აღინიშნა, რომ ჩვენი რესპუბლიკის პილდორეზურსების შრომოდ 12 პროცენტია გამოყენებული და მის შემდეგ ზოგიერთი ორატორი დაქინებით ამტკიცებდა ატომური ელექტროსადგურების აუცილებლობას. ოდესმე ეს საკითხი, ალბათ, დადგება საქართველოს ზელმძღვანელობის წინაშე, მაგრამ ეს მხოლოდ მაშინ შეიძლება მოხდეს, როცა წყლის რესურსები საქართველოში მთლიანად ამოიწურება. ამ საკითხის დაყენება უაღრესად უხეშ შეცდომად უნდა ჩათვალოს.

საქართველოს ყოველ რაიონს, უმრავლეს სოფელს, დიდი თუ პატარა მდინარე ჩამოედინება. ყოველ მათგანზე შეიძლება ასევე დიდი თუ მცირე კაშხლის აგება და ქვის ამუშავება. საილუსტრაციოდ მოვიყვან ერთ შესანიშნავ მაგალითს, რომლის მოწმე თქვენც ბრძანდებით:

ჩვენი სტუდენტობის პერიოდში თბილისის უნივერსიტეტის ფიზიკის ფაკულტეტმა შეუდგა აილი ბორჯომის რაიონის სოფ. (კურორტ) ახალდაბის კოლმურწინებაზე. მათი გაჭირვება ელექტროენერჯის უკონდიტოში გამოიხატებოდა: ცხენის კრება, წველა და რძის დღება ხელის შრომით ხდებოდა, რაც აუტანელ ტანჯვას იწვევდა. კოლმურწინების ფერმა ნათეს ლამაზებით ნათლებდა.

ახალდაბის მთაში ჩამოდის მცირე მდინარე ნეძისწყალი, რომელიც გაზაფხულზე დიდი რაოდენობით წყალს იძლევა. მოხდა სასწაული: ორი ზაფხულის არდადეგების განმავლობაში ფიზიკის ფაკულტეტის ასპირანტებმა, ლაბორანტებმა, სტუდენტებმა მცირე კაშხალი ააგეს. საჭირო მასალა ზოგი ვეაჩუქეს, ზოგი "ვიჩუქეთ", ზოგი ფიზიკის კათედრამ უმოქმედოდ მიგდებული "დიდებულისხელი" დინამო მანქანა და ძრავა გამოიყენეს. ვიყავით მხოლოდ მათულები და ზოგიერთი წვრილმანი ჩვენი ხარჯით.

ამგვარად, ჩვენი ზარაცხე, სადირექტივო ორგანიზაცია ჩარევის გარეშე, ამუშავდა ახალდაბასკის, რომელმაც მთლიანად დააკმაყოფილა კოლმურწინების ფერმის მოთხოვნილებები.

ზემოხსენებულთან გამოდინარე, მიზანშეწონილად მიმანია რესპუბლიკის მსსტბით მკროდინამომანქანებისა და ძრავების დასაზღვრლად მინისტრთა საბჭომ გამოიტანოს სათანადო დადგენილება. ამის შემდეგ მკროპების მშენებლები მომრავლდებიან.

ფიზიკის ფაკულტეტის მაგალითი იმტომ მოვიყვანე, რომ დამესაბუთინა ატომური ელექტროსადგურის მშენებლობის მაზანშეწონილობა.

პატივისცემით

3. პარაკაი,

ფიზიკა-მათემატიკურ მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი, მეცნიერების დამსახურებული მოღვაწე,
მეცნიერების ისტორიის პარიზის საერთაშორისო
აკადემიის ნამდვილი წევრი.

1993 წლის 10 იანვარი. ვახტანგ პარაკაის წვიმილი სრულიად საქართველოს კომპარტიის პარაკაის. შვიმდღისა და შეტარების ილია მორგის

ღრმად პატივცემული მამო ილია!

ვახტო "საქართველოს რესპუბლიკის" მიმდინარე წლის 7 იანვრის ნომერში გამოქვეყნდა საქართველოს სახელმწიფო მთავრობის ელარე შეჯანმრთების განკარგულება "ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის 75 წლისთავის აღნიშვნის შესახებ". მასში გადმოცემულია სახელმწიფო საიუბილეო კომიტეტის შემადგენლობა, რომელიც სამართლიანად თქვნილი იწყება.

ამასთან დაკავშირებით მინდა ვისარგებლო შემთხვევით და მოგაწოდოთ მეტად მნიშვნელოვანი ინფორმაცია. დღევანდელი თბილისის უნივერსიტეტის შინობის მშენებლობა 1906 წელს დასრულდა. იგი თბილისის ქართული სათავადაზნაურო გიმნაზიისთვის აშენდა, მაგრამ მის მესვეურები იმთავითვე მომავალი უნივერსიტეტისათვის ზრუნავდნენ. არქიტექტორ ს. კლიაშვილის პროექტი შინობის ცენტრში ეკლესია იყო გათვალისწინებული. იმ ქართველ მოქალაქეთა რიცხვი, რომლებმაც ეს გიმნაზია დაასრულეს, ან ცოტა ხნით სწავლობდნენ მასში, სულ უფრო პატარავდება, მაგრამ მათც ვარსებობთ და კარგად ვეაზნოვს, რომ ჩვენი გიმნაზიის ეკლესიაში მრავალჯერ კვილიცაა. დღეს ამ ეკლესიის არსებობას მხოლოდ გუმბათი ადასტურებს. გიმნაზიაში მეელ აღიქმას ასწავლიდა მამა კალისტრატე ცინცაძე (შემდგომში სრულიად საქართველოს კათალიკოს პატრიარქი), ხოლო ახალ აღიქმას – მამა ანტონ თოთობაძე.

მამანქმა დაეთო პარაკაძე ამ გიმნაზიაში მათემატიკას ასწავლიდა. ამის მეოხებით მე 1913 წლის დეკემბერში

გინაზის ეკლესიაში მომართლა კ. ცინცაძემ, 1916 წელს კი 4 წლისა მიმპარეს ამ გინაზის საბავშვო ბაღში, მაგრამ, ვიდრე ბაღში შემიყვანდნენ, ეკლესიაში შემიყვანეს, დამაროქეს და გამამორებინეს ის წინადადებები, რომლებსაც მამა კალისტრატე ბრძანებდა. მე ეს ფაქტები იმიტომ მოვიყვანე, რომ თბილისის უნივერსიტეტის პირველი კორპუსის შინაბაში ეკლესიის არსებობა უფრო სარწმუნოდ გავხადი. სამწუხაროდ, ზოგიერთ ყოვლად არაკომპეტენტურ პიროვნებას ეს ფაქტი სადავოდ მიაჩნია.

ამ ეკლესიის არსებობას დაადასტურებს უნივერსიტეტის საუბიბლიოთეკის კომიტეტის წევრი, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ექსპერტიზის ცენტრი, აკადემიკოსი ვევენი ხარაძე, რომელმაც ზუსტად აღწერა გინაზის დაამთავრა.

ახლა ამ დიდ იუბილეისთან დაკავშირებით სრულიად დროული და სამართლიანი იქნება, თუ თქვენ უნივერსიტეტის ეკლესიის აღდგენის საკითხს მთავრობის წინაშე დააყენებთ. თქვენი დიდი ავტორიტეტის წყალობით ამ საშედეგო მიზანს გაეცემა შეგიძლიათ. სხვა ამას არ გააკეთებს. რამდენი ათასი მასწავლებელი და სტუდენტი ილოცეს და ეზიარება მამაგლ ჩვენს ეკლესიაში!

უპირჩილესად გთხოვთ, ჩაერიოთ საქმეში.

ბოდიშს ვიხდით თქვენი შეწუხებისათვის. თუ რამე ისე ვერ მოვახსენებთ, როგორც ამას საეკლესიო ეთიკა მოითხოვს, გთხოვთ მომიტყუოთ.

ღმერთი იყოს თქვენი მფარველი!

ღრმა პატივისცემით.

3. პარაკაძე.

მეცნიერების ისტორიის პარიზის საერთაშორისო აკადემიის აკადემიკოსი, საქართველოს მეცნიერების ისტორიის ეროვნული ასოციაციის თავმჯდომარე პროფესორი.

№ 6

1993 წლის 30 აგვისტო. 3. პარაკაძის ფონდში სპარატოპელოს მუზეუმის დაარსების 30-ე წლის იუბილეზე

ღრმად პატივცემული ბატონო ივერი!

ვარშავაში ცხოვრობს და შრომობს ფიზიკოსი, პროფესორი ვიტოლდ კრუჩეკი, რომელსაც დედა აბუღაძის ქალი ჰყავდა. იგი თბილისში დაბადებულია და 7 წლამდე აქ უცხოვრობდა. შემდეგ ოჯახთან ერთად ვარშავაში გადასახლებულა. ერთ დროს ვ. კრუჩეკს ვარშავის უნივერსიტეტთან არსებულ ფიზიკის სასწავლო ინსტიტუტის დირექტორად უწუშიათა.

ამ უკანასკნელი 10 წლის მანძილზე ვ. კრუჩეკი რამდენჯერმე ბრძანდებოდა თბილისში, მონაწილეობდა სხვადასხვა დარგის კონფერენციის მუშაობაში და სისტემატურად აცხადებს: "იქნებ რამეში გამომიყენოთ, მე ხომ დედა ქართული მყავდა და მინდა რაიმე დაგეხმაროთ".

ჩვენი თხოვნით მან გამოვევიზაუნა საკუთარი ნაშრომი ფრანგულ ენაზე – 12 გვერდი.

იმასთან დაკავშირებით, რომ თანამედროვე ეტაპზე ჩვენი რესპუბლიკა განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს უცხოეთში მცხოვრები ქართველების მიმართ ურთიერთობას, გთხოვთ ნება დაგვთხოთ, რომ ზემოხსენებული ტექსტი ქართულად ვთარგმნინოთ საქართველოს ვაჭრობის პალატის მთარგმნელთა ჯგუფს და სათანადო პონორარი გადაუხადოთ გადარიცხვის წესით.

3. პარაკაძე.

მეცნიერების ისტორიის პარიზის აკადემიის აკადემიკოსი, პროფესორი, მეცნიერების დამსახურებული მოღვაწე.

*

“ვეფხისტყაოსნის” უკრაინელი მკვლევარები

დავით ხანდოკა,
ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატი.

ქართველი და უკრაინელი ხალხების ისტორიულ-კულტურული ურთიერთობის ფესვები შორეული წარსულმა გადგმო. ამასთან დაკავშირებული მდიდარი და მრავალფეროვანი მასალები ნათელს ჰყენენ ამ ორი ხალხის ურთიერთშეგობრობისა და თანაარსებობის მთელ რიგ საკითხებს. განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს უკრაინელ მკვლევართა მიერ ქართველი ხალხის ვენიკლური პოეტის შოთა რუსთაველის უკვდავი “ვეფხისტყაოსნის” თარგმან და შესწავლა თავის შრივ, ქართველები ვერ კიდევ შუა საუკუნეებში გასცნობიან ცნობილი უკრაინელი მოღვაწეების პეტრე მოვილასა და დიმიტრი ტუბტალის თხზულებებს, რომლებიც უთარგმნია ქართველ მეფესა და პოეტს არაღს XVII საუკუნეში.

XVIII საუკუნეში უკრაინული თემა პირველად დავით გურამიშვილმა შეზიტანა ქართულ მწერლობაში, ხოლო იმავე პერიოდში პ. მალიკაშვილმა და ნ. დადიანმა შეადგინეს უკრაინის აღწერლობა და ცალკე წიგნად გაავრცელეს ქართველთა წიგნებში.¹

XIX საუკუნეში, საქართველოს რუსეთთან შეერთების შემდეგ ახალი ცხოვრების ორიბტაში მოქცეული უკრაინა და საქართველო უფრო მეტად უახლოვდებიან ერთმანეთს. ქართველი მოსწავლე-ახალგაზრდობა რუსეთსა და უკრაინაში უშუალოდ იყო დაკავშირებული უკრაინის ახალგაზრდობთან. მოსავალ საზოგადო მოღვაწეებთან. ქართველი სტუდენტები, რომლებიც ცხოვრობდნენ და სწავლობდნენ უკრაინის ქალაქებში, აქტიურად მონაწილეობდნენ იქაურ საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. დიდ პრაპაგანდას უწევდნენ ქართულ ლიტერატურასა და ხელოვნებას. ამის შემდეგ XIX საუკუნეში უკრაინაში ძალზე დაინტერესდნენ ქართული მწერლობითა და კულტურით, განსაკუთრებით შოთა რუსთაველის უკვდავ “ვეფხისტყაოსნით”. იმ პერიოდში დიდი მონერებით სარგებლობდა სარკოვე, კიევი, ოდესასა და ფეოდოსიაში მოწყობილი “კავკასიური საღამოები”, რომლებიც 1894-დან 1917 წლამდე ხშირად იმართებოდა ქართველი, უკრაინელი, რუსი, აზერბაიჯანელი და სომეხი ინტელიგენციის წარმომადგენელთა მონაწილეობით. ზოგიერთი მათგანი ეძღვნებოდა მხოლოდ ქართულ კულტურას და პირველმა ასეთმა თემატურმა საღამომ 1903 წელს ზარკოვეში უამრავი მაყურებელი მიიზდა წარმოდგენათ სცენები “ვეფხისტყაოსნიდან”.²

XIX საუკუნეში დიდმა უკრაინელმა პოეტმა ტარას შევჩენკომ ხოტბა შეასხა კავკასიის ხალხთა თავისუფლებისადმი სიყვარულს, მათ ვაგაკტურ ბრძოლას და ამით განამტკიცა თავიის ერის შეგნებაში სოლიდარობის გრძნობები მომე კავკასიელი ხალხებისადმი. ტ. შევჩენკოს გავლენით კავკასიითა და უშუალოდ საქართველოში დაინტერესებულა მრავალი უკრაინელი მოღვაწე, რომელთა შორის განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს XIX საუკუნის რევოლუციონერ-დემოკრატს, ტ. შევჩენკოს მეგობარსა და თანამებრძოლს მიკოლა გულაკს.

მ. გულაკი გაეცნო საქართველოს, შეეყვარა და იმდენად გაიტაცა ჩვენი კულტურის სიღრმემ, რომ შესწავლა შოთა რუსთაველის პოემა და შესანიშნავი წერილი მიუძღვნა ამ ნაწარმოებს.

მიკოლა გულაკისთვის “ვეფხისტყაოსნის” პრობლემა შემოხვევითი და წარმატალი არ ყოფილა. იგი თვალს ადევნებდა რუსთაველიოლოგიის მიღწევებს და დიდი მონდომებით მუშაობდა ამ მხრივ, მაგრამ თავიის ნიჭის ბოლოდ გაფურჩქნა არ დასცალდა, გარდაიცვალა 1899 წელს.³

XIX საუკუნის მეორე ნახევარში საქართველოში მოხვედრილა სამშობლოდან გაღმობვეწლი უკრაინელი მოღვაწე ალექსანდრე ნაგროცი, რომელიც მოუხიბლავს რუსთაველის სილიადეს და იგი რუსულ და უკრაინულ ენებზე უთარგმნია. ამ საქმეში ა. ნაგროცისათვის დახმარება გაუწევია ცნობილ ქართველ მოღვაწეს ალექსანდრე სარაჯიშვილს.⁴

რუსთაველის “ვეფხისტყაოსნის” მოუხიბლავს გამოჩენილი უკრაინელი პოეტი ქალი ლესია უკრაინკა, რომელიც საქართველოში ცხოვრობდა თითქმის 10 წლის განმავლობაში და ქინდა თავის შესანიშნავ ნაწარმოებს. ამასთანავე ლ. უკრაინკა სერგი პალის ფსევდონიმით თარგმნიდა და აქვეყნებდა ქართულ ლიტერატურულ შედევრებს.⁵

საბჭოთა პერიოდში საქართველოსა და უკრაინას შორის დამკავებელი ძლიერი შემოქმედებითი კავშირი იყო მრავალმხრივი. ვარსადა და ძალზე მნიშვნელოვანი ამ ორი ერის ცხოვრებაში.

1931 წლის ზაფხულში საქართველოში გამართა უკრაინის კულტურის პირველი დეკადა – უაღრესად თვალსაჩინო მოვლენა ქართულ-უკრაინული ურთიერთობის ისტორიაში. დეკადაზე უკრაინულ და ქართველ მწვლელებს გადაუწყვეტათ ერთმანეთის ნაწარმოებთა თარგმან-გამოცემა. 1935 წლის სექტემბერში უკრაინის სახელმწიფო გამომცემლობის დირექტორი ნ. ჩეჩენიკი ქართველ მწერლებს სწავდა: “მომე რესპუბლიკებთან მდიდარი კულტურული შექმედებების გაცნობასა და გაცვლის მიზნით უკრაინის სახელმწიფო გამომცემლობამ გამოსაცემად მიიღო ქართული ლიტერატურის ანთოლოგია და შ. რუსთაველის ნაწარმოები “ვეფხისტყაოსანი”.

ამ მიზნით ჩვენს მიერ თბილისში მოვლინებულ იქნა უკრაინელი პოეტი მიკოლა ზაგანი, რომელიც მუშაობს ამ თემაზე.⁶

1935 წლის ოქტომბერში, თბილისში, მწერალთა სახლში მიკოლა ზაგანს ქართველი მწერლების წინამუხეითაგ ნაწევრები მის მიერ უკრაინულად ნაითარგმნი “ვეფხისტყაოსნიდან”.

ქართველი მწერლების თხოვნით მ. ზაგანი შეეყვანეს შოთა რუსთაველის 750 წლისთავის თუბილის მომწიფო

კომისიის წევრად. იგი შექმნა სსრ კავშირის მწერალთა კავშირმა და მასში შედიოდნენ ცნობილი მწერლები მ.შოლოხოვი, ბ.პასტერნაკი, ა. ტოლსტოი, პ. ანტოკოლსკი, კ. ფედინი, აკესპალოვი, ვ. ვოლცევი, იმარჩენკო, ნ. ტიხონოვი, ს. სერენკო, კ. ფეფრინ, ბ. ტინინა, ი. კუპალა, ვ. სტავსკი და სხვები.⁸

1937 წელს სსრ კავშირის მასშტაბით უდიდესი ზემოთ აღნიშნა ქართველი ხალხის გერიალური შვილის შოთა რუსთაველის 750 წლის იუბილე. საიუბილეო დღესასწაულს ფართი მასშტაბი მიიღო უკრაინაშიც.

1937 წლის 17 დეკემბერს კიევეში, სახელმწიფო კონსერვატორიის დიდ დარბაზში შედგა სხდომა, რომელიც მოამზადეს უკრაინის მწერალთა კავშირმა, მეცნიერებათა აკადემიამ და ხელოვნების საქმეთა სამმართველომ. მოხსენება "რუსთაველი და თანამედროვეობა", გააკეთა აკადემიკოსმა პალადინმა. მოძვე ქართველი ხალხისადმი მისაღმებებით გამოვიდნენ მწერლები მიკოლა ბაჟანი, პეტრო პანი და უკრაინის სახალხო არტისტი ვნატ თერა.

უკრაინის ცენტრალურმა ბაზემთა "კომუნისტმა" სათაურით "დიდი ხალხის დიდი პოეტი" 1937 წლის 26 დეკემბერს უკრაინულ ენაზე გამოაქვეყნა დიდი სტატია შოთა რუსთაველზე. საქართველოში რუსთაველის იუბილეზე უკრაინის ჰავადა ვეღლაზე მრავალრიცხოვანი დღეღვატია. სიტყვებით გამოვიდნენ პ. ტინინა და მ. ბაჟანი.

უკრაინის ორგანიზაციებსა და დაწესებულებებში გაიმართა რუსთაველისადმი მიძღვნილი საღამოები. კიევის ერთ-ერთ ქუჩას მიეწივა დიდი პოეტის სახელი. "ვეფხისტყაოსანი" უკრაინულ ენაზე მთლიანად პრეცედენტულ თარგმანა მიკოლა ბაჟანმა.⁹

ინტერესობლებზე არ იქნება, თუ გავეცნობთ "ვეფხისტყაოსნის" ბაგინისეულ თარგმანზე ქართველ მწერალთა და სტეილისტთა აზრს.

1937 წლის იანვარში რუსთაველის საიუბილეო კომიტეტის მიერ მოწოდებლ საღამოზე კონსტანტინე გამასხურდამ განცხადდა: "ეს არის უდიდესი გმირობა მიკოლა ბაჟანისა და ეს არის უდიდესი გამარჯვება ქართული კულტურისა".¹⁰

იმავე საღამოზე სიტყვით გამოვიდა სანდრო შანშაშვილიც: "ბაჟანის თარგმანი მშვენიერი მუსიკალურობით არის სავსე. მისი კითხვის დროს ხანდახან დავდუნავდი ხოლმე თავს და მეგონა, რომ ეს უკრაინულად წაკითხული "ვეფხისტყაოსანი" ქართულად შესისხ-მეოქა".¹¹

საყურადღებოა სოლომონ ობრდანიშვილის სიტყვაც: "ბაჟანის მიერ შესრულებული "ვეფხისტყაოსნის" უკრაინული თარგმანი დარჩება, როგორც ერთ-ერთი ძვირფასი ძეგლი საქართველოს ამ სიამაყის სადიდებლად".¹²

მიკოლა ბაჟანმა ქართული კულტურისადმი ერთგულება შემდგომ წლებშიც განაგრძო და მრავალი ქართული ნაწარმოებზე თარგმანა უკრაინულ ენაზე, ხოლო 1966 წელს შოთა რუსთაველის 800 წლისთავის იუბილეზე იყო მისი მიწყები კომისიის ერთ-ერთი აქტიური წევრი.

შოთა რუსთაველის უცდავი პოემის თარგმანზე XX საუკუნის 30-იან წლებში უმუშავია უკრაინულ მწერალს ნიკოლზ ზაილოვციანს, რომელსაც ამ საქმეში დახმარებას უწვედა საქართველოს მწერალთა კავშირი.¹³

ნათელი კვალი დაამწინა საქართველოსა და უკრაინის ლიტერატურულ ურთიერთობას უკრაინელმა პოეტმა პანტელეიმონ პეტრენკომ, რომელმაც შექმნა მრავალრიცხოვანი თარგმანები ქართულადან. მათ შორის პირველ ადგილზეა პოემა "ვეფხისტყაოსანი" რუსულ ენაზე.

პ. პეტრენკოს ახლო ურთიერთობა ჰქონდა იმით ცნობილ ქართველ მწერლებთან და მოღვაწეებთან, როგორც იფნენ რუსთველოლოგი კ. ჭიჭინაძე, მხატვარი, პროფესორი ს.ქობულაძე, გამომწერილი პოეტი ვალაქტინ ტაბიძე, კულტურის მოღვაწე ვ. სნამეტაშვილი, შ. ქართველიშვილი და სხვები.

პ. პეტრენკოს ლიტერატურული მოღვაწეობა საქართველოში შეწყდა მისი შემოქმედებითი ძალების გაფურქვინების ხანაში: 1936 წელს 28 წლის ასაკში დაიღუპა სტრავინსკის და ამის მიუხედავად, მაინც დიდი შემოქმედებითი შექვიდრობის დატრეება მოასწრო. მის მიერ თარგმნილი "ვეფხისტყაოსანი" 1938 წელს გამოსცა სსრ კავშირის მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობამ აკადემიკოს ი. ორბელის წინასიტყვაობითა და პროფესორ ს. ქობულაძის ილუსტრაციებით.¹⁴

უკრაინელთა "ვეფხისტყაოსნით" დაინტერესება შემდგომ წლებშიც სულ უფრო ძლიერდებოდა.

1964 წელს საქართველოში მოეწყო უკრაინის ლიტერატურის დეკადა, რომელზეც რუსთაველის თქმა და თარგმანები კვლავ წამყვანი იყო.¹⁵

1966 წელს უკრაინის რესპუბლიკის დღეღვატეამ აქტიური მონაწილეობა მიიღო საქართველოში რუსთაველის 800 წლის იუბილეში.¹⁶

1969 წლის მაისში უკრაინაში გაიმართა საქართველოს ლიტერატურის დეკადა, სადაც კვლავ გაიმდრწინა რუსთაველის თქმამ, ხოლო იენისში კიევეში მოწოდებლ სამეცნიერო სესიაზე "ისტორიული და მეგობრული ურთიერთობანი უკრაინულ და ქართველ ხალხებს შორის" წარმოდგენილი იყო "ვეფხისტყაოსნის" თარგმანების მთელი რიგი გამოცემები და ნაწარმოები პოემისთან დაკავშირებით.¹⁷

დიდი შოთა რუსთაველის უცდავი ქმნილების შესწავლა ამოუწურავი თემაა მკვლევართათვის. ამ საკითხში ქართულ-უკრაინული კონტაქტები, რომლებიც მძლავრ საძირკველზეა აგებული, დიდად სასარგებლო როლს ასრულებს ირი ხალხის კულტურულ ურთიერთობაში.

ლიტერატურა და წყაროები

1. ი. ცინცაძე, უკრაინისა და საქართველოს ურთიერთობის ისტორიიდან, თბ., 1954, გვ. 32-35.
2. ნ. შალუტაშვილი, საქართველოს ლიტერატურულ-დრამატული საღამოები უკრაინაში, უკრაინა – საქართველოს ურთიერთობის ისტორიიდან, ტ. III, თბ., 1975, გვ. 95.
3. ი. ცინცაძე, უკრაინისა და საქართველოს ურთიერთობის ისტორიიდან, თბ., 1954, გვ. 35.
4. ო. ბაქანიძე, ქართულ-უკრაინული ლიტერატურული ურთიერთობიდან, თბ., 1968, გვ. 10.
5. ჟურნალი “ლიტერატურნაია გრუზია”, თბ., 1979, № 3, გვ. 10.
6. სლზცხა, ფონ. 8, აღწ. 1, საქ. 511, ფურ. 5.
7. სლზცხა, ფონ. 8, აღწ. 1, საქ. 482, ფურ. 10.
8. სლზცხა, ფონ. 8, აღწ. 1, საქ. 532, ფურ. 2-4.
9. უაზღესი ისტორიის სახელმწიფო არქივი, ფონ. 1717, აღწ. 1, საქ. 292, ფურ. 89.
10. სლზცხა, ფონ. 8, აღწ. 1, საქ. 649, ფურ. 25.
11. სლზცხა, ფონ. 8, აღწ. 1, საქ. 649, ფურ. 18.
12. სლზცხა, ფონ. 8, აღწ. 1, საქ. 649, ფურ. 4.
13. სლზცხა, ფონ. 8, აღწ. 1, საქ. 649, ფურ. 6.
14. ც. კალანდაძე, უკრაინა. საქართველოს ურთიერთობის ისტორიიდან, კიევი, 1971, ტ. 1, გვ. 181-187.
15. უკრაინის ორცხა, ფონ. 5111, აღწ. 1, საქ. 372, ფურ. 171-172.
16. უკრაინის ორცხა, ფონ. 2, აღწ. 19, საქ. 1629, ფურ. 38.
17. უკრაინის ორცხა, ფონ. 5111, აღწ. 1, საქ. 737, ფურ. 194-195.

*

ბერლინის რუსთაველის საზოგადოების ანარქული გერმანული კულტურის კომისიის

მისივე ვარაზაშვილი.

გ. მიქელაძის სახელობის სახელმწიფო რესპუბლიკური ბიბლიოთეკის მთავარი ბიბლიოგრაფი.

გერმანული კულტურის კვირეული ვაიმართა თბილისში 1993 წლის 1 – 11 სექტემბერს. წამოწყებას მიეძღვნა პრავდა ლინისიბა და მათ რიცხვში თბილისში მოეცავე გერმანულ მხატვართა ნამუშევრების გამოფენა საქართველოს ხელოვნების მუზეუმში, გერმანული წიგნების გამოფენა საქართველოს ისტორიის მუზეუმში, გერმანულ არქიტექტურაში მუშაობის მასალების გამოფენა ეროვნულ ბიბლიოთეკაში, ქარვასლაში კი წარმოდგენილი იყო ექსპოზიცია – გერმანული მუსიკა და ლიტერატურა ქართველ მხატვართა შრომებში. დაწერილი მინდა შევეხო გამოფენას, რომელიც იყო მოწყობილი საქართველოს სამეცნიერო საწარმოო გაერთიანება “შემატანის” შტაბის დარბაზში. იგი სტარდა გაერთიანების უფროსის ზ. მანარაძის და მისი მოადგილის რ. ხუციშვილის ძალისხმევითა და ხელმძღვანელობით, გამოფენა ეხებოდა გერმანიისა და საქართველოს კულტურულ და საქმიან ურთიერთობას უკანასკნელი საუკუნის განმავლობაში და წარმოდგენილი იყო იმ მასალებით, რომლებიც დაკვლია საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო არქივის ფონდებში. გამოფენის უშუალო მომწყობები იყვნენ ფ. დანელია, ვ. გურგენიძე, ბ. ამაშუელაძე, ზ. ხინტიკია, მ. თიბლაძე, ვ. ყალაბაძე, ნ. ქიქოძე, ნ. მარინაშვილი, მხატვარი ვ. მანარიშვილი და სხვები.

გერმანიისა და საქართველოს კულტურული ურთიერთობის ისტორიის საკითხში აღსანიშნავია და, ალბათ საგანძობად ის, რაც დამკვიდრებულია ბერლინის რუსთაველის საზოგადოების ჩამოყალიბებასთან. მართლაც, ამ საკითხს გამოყენებულ და მომსახურებელ ჰქონდა ცალკე სტენდი და თანაც საკმაოდ შინაარსიანად ამსახველი მასალებით. დასწავლისთვის უნდა ითქვას, რომ საქართველოში რუსთაველის საზოგადოების პირველად დაარსდა მხოლოდ 1987 წელს. მგავის საზოგადოება ბერლინში ჩამოყალიბდა 1922 წელს, რაც დასტურდება ზემოთხსენებულ სტენდზე წარმოდგენილი ექსპონატებით.

საქართველოში ასევე ჩამოყალიბებულ საზოგადოებას შე მივაწოდებ მოკლე ცნობა ბერლინის რუსთაველის საზოგადოების შესახებ. ხელმძღვანელობამ ცნობა მოლონად გამოაქვეყნა თავის ორგანოში “მამულში” (№3, 1991 წლის იანვარი) სათაურით “რუსთაველის საზოგადოება ბერლინში.” ამ გაზეთის ნომერი წარმოდგენილი იყო გამოფენის სტენდზე ქვემოთ მოყვავს სტატიის სრული ტექსტით.

რუსთაველის საზოგადოება ბერლინში

1922 წელს ბერლინში იმყოფებოდნენ მტეხი ივანე (ვანო) სოფროძის ძე და იხილორე სოფროძის ძე ვარაზაშვილები. ივანე აქ იყო პირადი საქმეების გამო, ხოლო იხილორე კი ჩასულა მიქელაძის თხოვნით, როგორც სააკციონერო საზოგადოება “რუსის” (კრიათურის მანერანების საქსპორტო საზოგადოება) თავმჯდომარე.

მტეხი ბერლინში დაახლოებით ცნობილ ქართველოლოგს, პროფესორ რიხარდ შეკელაინს. ამ დრო მას უკვე ჰქონდა დაწერილი თავისი “გერმანული წიგნების სახელმძღვანელო ქართველოლოგის”, უნდა აღინიშნოს, რომ მტეხი ვარაზაშვილები დიდად აფასებდნენ რ. შეკელაინს, როგორც ქართველოლოგსა და ქართული კულტურის მოამაგე ადამიანს. სწორედ ამან განაპირობა ის, რომ 1922 წელს ბერლინში დაარსდა გამოცემულია “ახალი აღმოსავლეთი” და რუსთაველის საზოგადოება. ამ წამოწყების განხორციელებისათვის ძირითადი პარტნიორები გაუწევიათ მტეხს ვარაზაშვილებს, ხოლო რიხარდ შეკელაინს მოუწევიათ გამოცემის მთავარ რედაქტორად და რუსთაველის საზოგადოების თავმჯდომარედ. ამის გარდა, 1928 წელს ბერლინსა და ლაიფციგში გამოვიდა რიხარდ შეკელაინის “ქართულ-გერმანული ლექსიკონი”, რომლის პირველ გვერდზე დაიდგინა: “უბოძენი ქართველ ერს.” ამ წიგნის ერთი ეგზემპლარი ავტორის პირადი წარწერით ჰქონდა აკადემიკოს აკაიო შანიძეს.

რუსთაველის საზოგადოების მიზანი და დანიშნულება ჩამოყალიბებული იყო მის წესდებაში, რომელიც დადგენილია გერმანულ ენაზე. მისი გარკვევის ფორმული გამოქვეყნებულია გაზეთ “კომუნისტის” 1967 წლის 25 აგვისტოს ნომერში. ეს წესდება სარეგულირებისათვის გადაცა შეკელაინს სირა ჭიჭინაძეს, რომელიც გამოიყენა რიხარდ შეკელაინს მიმდევრულ მონივრებით “უცხოელი მეგობარი” (თბილისი, 1970), მაგრამ შედეგ წესდება დაკარგულა.

წესდების მიხედვით ამ საზოგადოების მიზანი ყოფილა ქართული და ევროპული კულტურების მონაპოვართა ურთიერთგაცნობა (წიგნებისა და ჟურნალების გამოცემით), ქართველი ანაღვარდობისათვის ევროპაში უნდადეს განათლების მიღების გაადვილება სწავლაში ხელმძღვანელობითა და მატერიალური დახმარების გზით.

რუსთაველის საზოგადოების მდებარე იყო ივანესა და იხილორეს უძეოროს ძმა ვილიგი სოფროძის ძე ვარაზაშვილი. იმ დროს იგი სწავლობდა გერმანიაში, ბერლინის პოლიტექნიკურ ინსტიტუტში. სწავლის დამთავრების შემდეგ დაბრუნდა საქართველოში 1923 წელს მტეხთან ერთად. თბილისში პოლიტექნიკური ინსტიტუტის დაარსებიდანვე იყო მისი ერთ-ერთი წამყვანი ლექტორი მარკსმედიცინის დარგში 1926-66 წლებში ვარდაცვალებამდე. მნიშვნელოვანი მონაწილეობა აქვს მიღებული ნატანტრის წყალსადენის დაპროექტებასა და მშენებლობაში.

ამრიგად, რუსთაველის საზოგადოების თავმჯდომარე ბერლინში იყო რიხარდ შეკელაინი, მდებარე – ვილიგი

ვარაზაშვილი, ხოლო საზოგადოების დამფუძნებელთა შორის, ივანე და იხილორე ვარაზაშვილების გარდა, იყვნენ შუამდგომავლები:

5. გრიგოლ დიასამიძე – ოურიდულ მეცნიერებათა კანდიდატი, ვახუთ “თემის” რედაქტორი.
6. მისე გაბრიელის ძე შანიძე – აკადემიკოს აკაკი შანიძის უფროსი ძმა. იგი ბერლინში ვაგზავენ თბილისის უნივერსიტეტში, როგორც თავისი ამპრობიტი რომის სამართლის შესასწავლად.
7. იაკობ ზოჭოლავა - ექიმი.
8. კელერი – ოურისტი - ადგილობრივი გერმანელი.
9. ვ. ზინცენაუერი – ინჟინერი - ადგილობრივი გერმანელი.
10. ელისაბედ შეკელიანი – რ. შეკელიანის მეუღლე.
11. კატო ზოჭოლავა – ექიმი, ი. ზოჭოლავას მეუღლე.
12. ლოლა დიასამიძე – გ. დიასამიძის ქალიშვილი.

შომდგენური წლებში ბერლინის რუსთაველის საზოგადოების მოღვაწეობაზე არაფერი ვიცით, ჩემთვის უცნობია მისი დღევანდელი მდგომარეობაც.

როგორც მოგვანილი სტატიათაგან ჩანს, ბერლინის რუსთაველის საზოგადოების თავმჯდომარე რიპარდ შეკელიანი ამ წამოწყების თავიკაცი იყო. ბუნებრივად, პირველ რიგში მკითხველი დაინტერესდება მისი პიროვნებით, რაზეც საკმარისი ცნობები მოგვანილია ს. ჭიჭინაძისა და თ. ვარაზაშვილის ერთობლივ სტატიაში “ქართველოლოგი რიპარდ შეკელიანი.” იგი გამოქვეყნდა ვახუთ “კომუნისტის” 1967 წლის 25 აგვისტოს ნომერში და გამოქვეყნის სტრუქტურაზე იყო წარმოდგენილი.

ქვემოთ მოგვყავს სტატიის სრული ტექსტი.

ქართველოლოგი რიპარდ შეკელიანი

საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების პირველ წლებში ქართველი და გერმანელი ხალხების კულტურული ურთიერთობის აქტიური მონაწილე იყო ბერლინის უნივერსიტეტის პროფესორი, ქართველოლოგი რიპარდ შეკელიანი, რომლის მოღვაწეობის მიუღ პერიოდს ახასიათებს ქართველი ხალხისადმი დიდი ინტერესი და უსახელო სიყვარული.

1918 წელს რ. შეკელიანის მიერ ქართულ ჟანრზე შედგენილმა გერმანული ენის სახელმძღვანელომ, რომელიც რამდენჯერღვე გამოუცია (1918 – 1920 – 1922 წწ.), პირველმა ჩაუყარა საფუძველი ქართველი და გერმანელი ახალგაზრდობის მჭიდრო ურთიერთობას. ამ წიგნის წინასიტყვიანებაში რ. შეკელიანი აღნიშნავდა: “გერმანიაში დაიბადა ინტერესი არა მარტო საქართველოს ბუნებრივი სიმდიდრისადმი, არამედ ამ მნიშვნელოვანი კულტურული ერის ისტორიისა და მწერლობისადმი.”

ჩვენი ხელთ არსებულ მასალათა შორის ის მოგონებები, რომლებიც ეკუთვნის რიპარდ შეკელიანის ქართველ მეგობრებს (ა. შანიძე, კ. გამასხურდია, ს. ყაუხჩიშვილი და რ. ნივარაძე) ერთი მხრივ, კარვად არცაა იმდენი ჯერ კიდევ ოქტომბრის რევოლუციამდელი საქართველოს ახალგაზრდობის სწრაფვას გერმანიისაკენ უმაღლესი ვანიალების მისახებად და შუამდგ., საბჭოთა საქართველოდან გერმანიაში ჩასულ ქართველ ახალგაზრდა მეცნიერთა დიდ დაინტერესებას გერმანული კულტურით. მეორე მხრივ, ეს მოგონებები ნათელ წარმოდგენას გვიქმნიან რიპარდ შეკელიანზე, როგორც ჭეშმარიტ მეკლევარზე, მის დიდ კაცობრივებასა და ქართველი ხალხისადმი განუზომელ სიყვარულზე.

აი, რას მოგითხრობს რ. შეკელიანის შესახებ ჟურნალისტი რაფიელ ნივარაძე:

“1915 წლის შემოდგომა იყო. მე და ჩემი მეგობარი ალექსი ანჯაფარიძე (ვერიკო ანჯაფარიძის უფროსი ძმა – ავტორები) დრეზდენის მახლობლად მდებარე კურორტ შნადაუდან ბერლინში ჩავვეთი, სადაც იმ დროს სწავლობდა კონსტანტინე გამასხურდია (იგი V კურსის სტუდენტი იყო). ერთ დღეს კონსტანტინემ გამოვიცხადა – მე და ალექსის ჩემი პირადი მეგობარი, ჩვენი ქვეყნის დიდი მოსიყვარულე და მთავარი მეცნიერი, ბრწყინვალე ადამიანი რ. შეკელიანი უნდა გაგაცნობო...

შეხვედრა ბერლინის ერთ-ერთ მთავარ ქუჩაზე იყო დანიშნული, უნტერდენდენზე (ქართულად ცაცხეების ხეივან ნიშნაეს), სახელმწიფო ბიბლიოთეკასთან. რიპარდმა მთხმ წავვიყვანა. მან უკვე იცოდა, რომ კონსტანტინე მასთან მოვიყვანა და შეხვედრისას იმდენი სინაზრული, სითბო და ვულწრელობა გამოამჟღავნა, რომ აღფრთოვანებული დავრჩი; ჩვენი წინ იდგა ტიპური ბავარიელი, საშუალო ტანის, მაღალშუბლიანი, უკან გადავარცხნილი შავი თმით, მხიარული, მეტყველი თვალებით;

ის ქართველად მოგვესალმა – “გამარჯობათ, ახალი მეგობრებო!” და შუამდგ კაბინეტშიც ქართულად გამოგვიკეთის ვინაობა. კონსტანტინემ, როგორც შექველმა მეგობარმა, ხუმრობით მიმართა: “არგონავტებმა კოლხეთის ულამაზესი ქალი მდგვა მოგეტაცეს, მაგრამ საქართველოში კიდევ მრავალი არიან მუფე აიუტის მოდგმის ლამაზი შედეგები. როდესაც საქართველოში ჩამოხვალთ და შეხვდებით ვინმე მდგვას მოტაცებას, ვაეცაკობად ჩაგეთილება თუ არა და ქართველი ერის მეგობარს შევიდობიანდ მოგათხოვებთ ვინმე ლამაზ მდგვას”.

რ. შეკელიანმა შეადგინა დიდტანიანი “ქართულ-გერმანული სიტყვიარი” (ლექსიკონი). ლექსიკონის პირველ გვერდზე დიდი ასოებით აწერია “ქართველ ერს უფლებნი ამ წიგნს.”

რ. შეკელიანის მრავალმხრივი მოღვაწეობიდან გამოირჩევა მისი ზრუნვა ბერლინის უნივერსიტეტში ქართული ენის სწავლების მაღალ დონეზე დაყენებისათვის. აკადემიკოსი აკაკი შანიძე იგონებს:

“ბრადლე რ. მეკლანი გავიციანი 1928 წლის სექტემბერში, როდესაც ოქსფორდიდან სამშობლოში ვბრუნდებოდი და ბერლინში შევერიდი.

რ. მეკლანიმა კარგი შთაბეჭდილება მოახდინა ჩემზე, როგორც მშვენიერმა მოსაუბრემ, ქართული ენის კარგმა მცოდნემ და მისგან უხილავი საქართველოს გულმუხრავალ პატრიოტმა.

იმ წელს ის ლექციებს კითხულობდა ბერლინის უნივერსიტეტში ორშაბათობით და ხუთშაბათობით. მის მიერ წაკითხული ლექციების სახელწოდება იყო - “ქართული ენის შესავალი”, ხოლო ოთხშაბათობით ჩატარებული ლექციების ციკლი შეეხებოდა საკითხს - “ქართველები და კავკასიის სხვა ერები”. დანარჩენ ღლებში კი სტუდენტებს ამუშავებდა ქართულ ტექსტებზე”.

რ. მეკლანი ენერგიულად მუშაობდა ქართველოლოგიის შესწავლის საკითხებზე და დიდად აფასებდა ქართველ მეცნიერთა მისდამი ყურადღებას, მათ დახმარებას, მათთან უშუალო და მტკიცე კავშირს. ამიტომ იყო, რომ, გაივება და თუ არა ბერლინში ვინმე ქართველის ჩასვლის ამბავს, მაშინვე დიდი სიხარულით გაიცნობდა მას, დამაყურებდა მასთან კონტაქტს და გაუზიარებდა ქართველოლოგიაში თავისი მეცნიერული კვლევა-ძიების მიზნებსა და მისწრაფებებს.

ამ დროს ცნობილი ორიენტალისტი რ. მეკლანი ფართო სამეცნიერო-კვლევით მუშაობასთან ერთად წინ უძღოდა ვველა ქართულ-გერმანული საერთაშორისო საკითხის მოგვარების საქმეს ბერლინში. ამ საქმეში მას უშუალო დახმარებას უწევდნენ ამ დროს გერმანიაში მყოფი ქართველი სტუდენტები, ყურნალისტები და ხანგრძლივი მივლინებით ბერლინში ჩასული ქართველი სპეციალისტები.

1922 წელს მეკლანის თაოსნობით ბერლინში დაარსდა რუსთაველის საზოგადოება, ჩვენს ხელთ არის ამ საზოგადოების წესდება, რომელშიც აღნიშნულია, რომ საზოგადოების მიზანს შეადგენს ქართულ და ევროპულ კულტურულ მონაპოვართა ურიფრთვაციონა და სწავლის მიზნით იქ მყოფი ქართველი ახალგაზრდობისათვის დახმარება, სწავლაში სუბსიდირება და მატერიალური უზრუნველყოფა.

რუსთაველის საზოგადოება სულ 12 წევრისგან შედგებოდა. დიდი აქტივობით გამოირჩეოდნენ მძეუბი ვარაზიშვილი, განსაკუთრებით იხილრე ვარაზიშვილი. მისი მატერიალური მხარდაჭერით შეიქმნა ეს საზოგადოება.

იხილრე ვარაზიშვილი ახლო მეგობარი იყო რ. მეკლანისა და მხარში ედვა მას რუსთაველის საზოგადოების საქმიანობაში.

იმვე წლებში საზოგადოების დამაარსებელთა ინიციატივით დაარსდა გამომცემლობა - “ახლო აღმოსავლეთი”.

ამ გამომცემლობამ დაბეჭდა რ. მეკლანის ნაშრომები ქართველოლოგიაში და 1922 წელს ბერლინში გამოცემა ილუსტრირებული ჟურნალი გერმანულ ენაზე სახელწოდებით “ისის ქვეყანა”, რომლის რედაქტორი იყო რ. მეკლანი. წყნამდე შემონახულია ამ ჟურნალის ერთადერთი ნომერი, რომლის მთლიანვე სტატიაში გარკვეულია ჟურნალის მიზნები და მუშაობის პრინციპები. “ჟურნალის ამოცანაა ახლო აღმოსავლეთი გააცნოს ცივილიზებული სამყაროს ფართო მასებს. ამდენ დროს მისი განზრახვაა ახლო აღმოსავლეთის გააცნოს ევროპული კულტურა. ამჟამად ეს ჟურნალი გამოდის მხოლოდ გერმანულ ენაზე. მოამზადეთ კი განზრახვია ასეთი ჟურნალის გამოცემა ინგლისურ, ფრანგულ, რუსულ, ქართულ, სომხურ, და სპანსულ ენებზე”.

ჟურნალში თანამშრომლობდნენ ქართველი და გერმანელი ავტორები. ჩვენს ხელთ არსებულ ჟურნალის ვებმკლარი მოთავსებულია საყურადღებო წერილები რ. ნივარაძისა - “სეანთი და სენაბი”, წერილი “ქუთაისი” (ავტ. პრილი). აქვე დაბეჭდილია პროფესორ ი. მარკანტის - “სახელ კავკასიის წარმოშობა”, რ. მ-ს “ფრიდრიხ ბოლშეშტეტი კავკასიის ხალხების შესახებ”, ე. ერების - “ქართული ზღაპარი”, პროფ. კრაუტცის - “მთავლილი ვაჭრობისათვის განკუთვნილი თანამდროვე სატრანსპორტო საშუალებანი”, იხილრე ვარაზიშვილის - “მაგი ქვის მემკვიდრეობა საქართველოში”, საინფორმაციო ბიუროს ცნობები - “დალესტნის წიაღისეული სიმდიდრეები” და გამომცემლობის წერილი - “ჟურნალის პროგრამა და მიზნები”.

ამ საინტერესო და მაღალი გემოვნებით ილუსტრირებულ ჟურნალს უხელფასოდ ამზადებდა რ. მეკლანი. მომავალი მუშაობის წარმატებისათვის საყურადღებოა რ. მეკლანის შემკვიდრის, მისი ვაჟიშვილის ვოლფგანგ (კონსტანტინე) მეკლანის მიერ რ. ნივარაძისათვის გამოგზავნილი წერილი, რომელშიც იგი წერს:

“უწინარეს ყოვლისა გულითიდი მადლობა 1966 წლის 19 დეკემბრით დათარიღებული ბარათისათვის. როგორც ჩანს, ჩემი ბარათი არ მივლილია. ამასობაში ინფორმის მოთვრობის მიწვევით იქაური მეცნიერებთა აკადემიის და უნივერსიტეტის საქმიანობის ვასაცნობად ერთ თვეს ვივაგი ინდოეთში.

უხილრეს დროში განზრახული მაქვს მოგზაურობა სამხრეთ ამერიკაში. იქიდან დაბრუნების შემდეგ შესაძლებლობა მაქვს მანაქმის ბიოგრაფიისა და მისი მღვდელწოდების შესახებ ცნობები მოგაწოდო. უკვე ხელთა მაქვს ბერლინის კუმპოლტის სახელობის უნივერსიტეტისა და ძველ სახელმწიფო ბიბლიოთეკაში შემონახული მასალები მამაჩემზე. თანაც მთილე მომართვა იენის უნივერსიტეტის პროფ. ჰეისიგან, რომელსაც დავალებული აქვს მამაჩემზე ცნობების შეგროვება... განზრახული მაქვს ავჯისტო-სექტემბერში ვეწვიო თბილისს.

თუ რაიღენ სასარგებლო იქნება რიპარდ მეკლანის შვილის ვოლფგანგ მეკლანის საქართველოში ჩამოსვლა, ამას განმარტება არ სჭირდება.

მკითხველთათვის ისიც ცხადია, რომ რ. მეკლანის ცხოვრების, მღვდელწოდებისა და მისი მეცნიერული მემკვიდრეობის შესწავლას დიდი მნიშვნელობა აქვს ქართული ფილოლოგიის, ისტორიოგრაფიისა და ენათმეცნიერებისათვის. ამის

განხორციელება შესაძლებელია მისი შეიღის უშუალო დახმარებით და ბერლინში დაცული რ. შეკელაინის არქივის შესწავლის საფუძველზე.

ს. შიშინაძე.

საქართველოს სახელმწიფო ლიტერატურული
მუზეუმის უფროსი მეცნიერი თანამშრომელი,
თ. პარაზაშვილი.

თბილისის ა. პუშკინის სახ. პედაგოგიური
ინსტიტუტის უფროსი მასწავლებელი.

ამავე სტანდზე წარმოდგენილი იყო ამონაჭრები ვახუშტი "თბილისიდან" (1985 წლის 17 მარტი), სადაც გამოქვეყნებულია ზურაბ ვიშნარაშვილის ხტატია "არდავიწყება მოვერისა". მასში მოყვანილია შედარებით დაწვრილებითი ცნობები ბერლინის რუსთაველის საზოგადოების დამაარსებელთა და ზოგიერთ წევრთა ცხოვრებიდან. აქაც მოგვყავს ხტატის ტექსტის ეს ნაწილი

არდავიწყება მოვერისა

არ შეეცდები, თუ ვიტყვი, რომ ყველა ჩვენგანი მიესალმა რუსთაველის საზოგადოებასთან ქართული ენისა და ქართველოლოგიის, ისტორიისა და რელიგიის, ზელოვნებისა და ძეგლთა დაცვის, ეკოლოგიისა და დემოგრაფიის, განათლებისა და ახალგაზრდულ პრობლემათა, საერთაშორისო ურთიერთობის, პრესის, რადიოსა და ტელევიზიის კომანიების შექმნას. ისიც ძალზე სასიამოვნოა, რომ როგორც ვახუშტი "ლიტერატურული საქართველო" წერს, რუსთაველის საზოგადოებამ მოიცვა არა მარტო მთელი საქართველო, არამედ მის საზღვრებს გარეთაც გაივდა ფესვი ... ამასთან დაკავშირებით ისიც უნდა ვთქვათ, რომ რუსთაველის საზოგადოების საქართველოში ამოქმედებას წინ უსწრებდა ისეთი საგულისხმო ფაქტები, როგორიც არის 1976 წელს ისრაელში ქართველ ებრაელთაგან რუსთაველის საზოგადოების წამოყალიბება, ხოლო უფრო ადრე კი ასეთივე სახელის საზოგადოების შექმნა გერმანიაში, კერძოდ - ბერლინში.

1922 წელს რ. შეკელაინის თაოსნობით, ბერლინში დაარსდა რუსთაველის საზოგადოება. დამფუძნებელთა შორის არიან ძმები ვანო (ივანე), ისიდორე და ვიორგი სოფრომის ძე ვარაზაშვილები, მოსე გაბრიელის ძე შანიძე, ვრიგელ დიასამიძე, ექიმი იაკობ ზოჭოლავა, იურისტი კელერი, ინჟინერი ზინცენბურგი, ელისაბედ შეკელაინი - რ. შეკელაინის მეუღლე, კატო ზოჭოლავა - ა. ზოჭოლავის მეუღლე და ლოლა დიასამიძე - გ. დიასამიძის ქალიშვილი. საზოგადოების ზოგიერთი წევრის შესახებ მოკლე ცნობები მოიძიეს სირა ჭიჭინაძემ, ის. ვარაზაშვილის ქალიშვილმა თალიკო ვარაზაშვილმა და ივ. ვარაზაშვილის ვაჟმა მიხეილ ვარაზაშვილმა. ამ ცნობათგან ზოგიერთი რამ შეიძლება ახალი არ იყოს ჩვენი მკითხველისათვის, ზოგიერთს კი, ალბათ, პირველად გაეცნობიან:

რიმარდ შეკელაინი თვალსაზრისი გერმანული ქართველოლოგია (1880-1948). მის მიერ შექმნილი "გერმანული ენის შესასწავლი სახელმძღვანელო ქართველთათვის" სამჯერ (1918, 1922, 1931) გამოიცა. მას ეკუთვნის საინტერესო შრომები: "ქართული გრამატიკული და ლექსიკური ლიტერატურა" (1919), "კავკასიის ლექსიკონი ხალხური და მათი ენები" (1922), "ქართული შრიფტის ისტორია და ქართული სტამბის დარსება" (1922), "გერმანული ენის სახელმძღვანელო ლექსიკონი ქრესტომათიით - ქართველებისათვის" (1922), "ქართულ-გერმანული ლექსიკონი" (1928), "გერმანული ენის სახელმძღვანელო ქრესტომათიით, ტექსტებით, საკარგიზებით" (1931), "გერმანულ-ქართული სიტყვარი" ა.კ. I ტ. (1937), "ბერლინის სახელმწიფო ბიბლიოთეკასა და პრუსიის წიგნსაცავებში არსებული ქართული გრამატიკებისა და ლექსიკონების ბიბლიოგრაფია". რ. შეკელაინმა დაარსა უფროსი "ისიის ქვეყანა", თვითონვე იყო მისი რედაქტორი, უფრანლის პირველი ნომერი მიუძღვნა საქართველოს.

რ. შეკელაინის თაოსნობით შეიქმნა გამომცემლობა "ახლო აღმოსავლეთი", სადაც იბეჭდებოდა მის მიერ შედგენილი წიგნები. აგრეთვე, ქართულ-გერმანულ კულტურულ ურთიერთობათა ამსახველი მასალები. ბერლინის უნივერსიტეტში ინტერესით იმუშაუნდნ მის ლექციებს: "ქართველთა ცხოვრება და მათი ისტორია", "კავკასიის ენები და მათი ენა", "ქართველთა კულტურა და მათი ენა", "საქართველოს და კავკასიის ახალი ისტორია" და ა.შ. ამ დიდ ქართველოლოგიან მჭიდრო მეგობრობა მჭირდათ აკაკი შანიძეს, კონსტანტინე გამსახურდიას, სიმონ ფაუნშიშვილს, რაფიელ ნივარაძეს და სხვებს.

ნაწილი პარაზაშვილი - დაიბადა 1879 წელს. იყო რკინიგზის მშენებლების ინჟინერ-სპეციალისტი. საქართველოში იცნობდნენ, როგორც ჭიათურის მანგანუმის საბადოების ერთ-ერთ მრეწველს. მან დიდი სარკინოზო ხაზი ვაიყვანა ირანის ტერიტორიაზე, ჩვენთან კი მუშაობდა პორჯომ-ბაკურაინის, ჯულფა-ბაქის და ვარს-სარკინოზის რკინიგზის ხაზის მშენებლობაზე, როგორც ერთ-ერთი ხელმძღვანელი. იყო აღმოსავლეთის ქვეყნების საზოგადოების დარსების ერთ-ერთი ინიციატორი ბერლინში. გარდაიცვალა 1955 წელს ირანში. დაკრძალულია თბილისში.

ისიდორე პარაზაშვილი - დაიბადა 1882 წელს. იგი 1905 წლის რევოლუციის მონაწილე, ცნობილი კომუნალტი, კულტურული და სამეურნეო საქმიანობის დიდი მცოდნე, საჯარო მშენებლობის ინჟინერი იყო. იცნობდა კომუნალურ მშენებლობას, შავი ქვის მრეწველობას, ქრეკეტის დარგის წარმოებას. იცნობდნენ, როგორც მუვერმეტყველს, დიდად განათლებულ და განსწავლულ პიროვნებას, ფართო ერულიცნობის ადამიანს. თავმჯდომარეობდა ჭიათურის მანგანუმის

საკმატრო საზოგადოებას. ახლო მეგობრობა ჰქონდა რ. შეკელაიანთან, ბერლინში მასთან ერთად ჩამოაყალიბა რუსთაველის საზოგადოება.

იმ ვარაზშვილი რეპრეზენტებს შეეწირა. გარდაიცვალა 1945 წელს ვადასახლებაში.

გიორგი პარაზაშვილი – ვარაზშვილების შესახებ ძმა. დაიბადა 1895 წელს. რ. შეკელაიანის უახლოესი მეგობარი და თანამშრომელი. ოციან წლებში სწავლობდა ბერლინის პოლიტექნიკურ ინსტიტუტში. იყო რუსთაველის საზოგადოების მდიანი. აქტიურად მინაწილებდა საზოგადოების საქმიანობაში. საქართველოში დაბრუნების შემდეგ ლექციებს კითხულობდა თბილისის პოლიტექნიკურ ინსტიტუტში. შრავალი სამეცნიერო შრომის ავტორია. გარდაიცვალა 1966 წელს.

აღსანიშნავია, რომ რუსთაველის საზოგადოებას სამივე ძმა აფინანსებდა.

გიორგი შანშიაძე – ცნობილი ქნათმეცნიერის, აკაკი შანიძის უფროსი ძმა, 1911 წელს წარჩინებით დაამთავრა ვახანის უნივერსიტეტი. 1919 წელს თბილისის უნივერსიტეტმა იგი ბერლინის უნივერსიტეტში სამოქალაქო სამართლის კოლეჯზე მიაღწინა რომის სამართლის შესასწავლად. ხელმოკლეობის გამო მუშაობა დაიწყო, შეისწავლა ტყვეობა და ბეწვეობის დამუშავება. პარალელურად მუშაობდა ქართული გაზეთის ასოთამწერობად. შეადგინა ქართველ მომღერალთა ვნდი. 1928 წელს. ფაშინიძის მოძრაობის გაბოვიერების გამო, გერმანიიდან ვადასახლდა ამერიკაში. 40-იან წლებში იქვე გარდაიცვალა.

ბენიამინ დიხანაძე – იურიდიულ მეცნიერებათა მაგისტრი, ბერლინის რუსთაველის საზოგადოების წევრი; აქტიური მოღვაწე უფროსი "აიის ქვეყანაში", მასში იგი ხშირად ბეჭდავდა წერილებს საქართველოზე ... ბერლინში მოქმედი რუსთაველის საზოგადოების დანარჩენ ექვს წევრზე ცნობები გერგერობით არ მოგვეპოვება. საქართველო სულიერად ვალში არის იმ 12 ადამიანის წინაშე, ვინც 67 წლის წინათ შორეულ გერმანიაში ჩამოაყალიბა რუსთაველის საზოგადოება.

ზურაბ გომეზაშვილი

ამრიგად, ბერლინის რუსთაველის საზოგადოება მოგვევლინა როგორც ერთეული კულტურის დიდი გამოჩინება არა მარტო გერმანულ და ქართველ საზღვრებს შორის, არამედ გაცილებით უფრო შორსაც. დასაწანი კი ის არის, რომ მან იარსება ძალიან ცოტა ხანს და მისი დებულებით გათვალისწინებული მიზნები და ღონისძიებები ძირითადად მიუღწეველი და შესრულებული დარჩა.

ბუნებრივია იმაღება კითხვა: შეიძლება თუ არა მისი აღდგენა? ჩემი ღრმა რწმენით, ეს სრულებითაც არ უნდა იყოს შეუძლებელი, თუ გაეთვალისწინებთ დღევანდელი გერმანიის გულითად განწყობას საქართველოს მიმართ. ამ გრძობას ხომ თავისი საუფლებელი აქვს. რ. შეკელაიანი გარდაიცვალა 1948 წელს, მაგრამ მას დარჩა შედეგები, და მათ შორის ცნობილი მეცნიერი ვ. შეკელაიანი. სწორედ მასთან დაკავშირებით მომხსენა მკობროდ ამ შესაძლებლობის შესწავლა, მაგრამ, სამწუხაროდ, ისიც გარდაიცვალა აღმოჩნდა. მე მჭირად ვაგზავნილი შეკითხვა ბ-ნ ვოლფგანგისადმი. ასუსთ კი მომივიდა მისი ქვრივისაგან. იგი მატყობინებდა მეუღლის გარდაცვალებას, რომ გარდაცვლილს დარჩა დამბები, რომელთაც შეუძლიათ იმსჯელონ რ. შეკელაიანის საქმიანობაზე ბერლინის რუსთაველის საზოგადოებაში.

ქვემოთ მომეყავს ჩემი წერილის ქართული ტექსტი. აქვე აღვნიშნავ, რომ ზემოხსენებული კონტაქტის დამყარება მოხერხდება საქართველოს უცხოეთთან კავშირის საზოგადოების თავმჯდომარის ყოფილი მოადგილის ბ-ნ გ. ჩარკვიანის პარდაპირი და საქმიანი დახმარებით.

ღმრთად პატივსაცემი პატრონი ვოლფგანგ!

1922 წელს თქვენი მამის რ. შეკელაიანის თავმჯდომარეობით ბერლინში დაარსდა რუსთაველის საზოგადოება. მისი მდიანი გახლდათ ჩემი ბიძა გ. ვარაზშვილი და ორი დამაარსებელი – მამა ივანე და შორე ბიძა ისიდორე ვარაზშვილები. 1989 წელს ისინი მიიღეს საპატიო წევრებად ახლად ჩამოყალიბებულ საქართველოს რუსთაველის საზოგადოებაში. მე ხელთ მაქვს თქვენი მამის წერილის მოწმობა და გადმოგვავნებით იმ მისამართით, რომელსაც მომსწავლით.

აქვე მინდა გაცნობოთ, რომ საქართველოს რუსთაველის საზოგადოებას სურს თქვენთან კონტაქტის დამყარება და მცდელობის განხორციელება ბერლინის რუსთაველის საზოგადოების საქმიანობის აღდგენის საკითხში.

პატივისცემით,

ბენიამინ პარაზაშვილი

15.03.92.

ამით ამოიწურა ჩემი შესაძლებლობა საკითხის ადგილიდან დაძვრის მხრივ, მაგრამ ამ პირობებში საქმეში ჩაერთა საქართველოს რუსთაველის საზოგადოების თანაგამდგომარე აკაკი ბაქრაძე. მან ჩემს მიერ მიცემულ ცნობებზე დაწინაობით გაუგზავნა ვეცლა საჭირო მასალა თავის ვაფიშვილს ლაშა ბაქრაძეს, რომელიც სწავლობს გერმანიის ერთ-ერთ უმაღლეს სასწავლებელში. პირდაპირი დავალებით – ადვილზე შეისწავლა შესაძლებლობები და პირობები ბერლინის რუსთაველის საზოგადოების საქმიანობის აღდგენის თაობაზე. ცხადია, ვერ არ შეიძლება იმის თქმა, რომ საკითხი უკვე დადებითად არის გადაჭრილი. მაგრამ ერთგვარი იმედის არსებობაზე კი მსჯელობა, ალბათ, დასაშვებია.

ენათობ რა მოხდება!

1993 წლის ნაქტაშვილი.

*

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის (1918-1921) საგარეო პოლიტიკის ისტორიიდან

როლანდ კალანდიაძე

ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატი.

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ისტორიის გაშუქება, მისი ცალკეული საკითხების შესწავლა განსაკუთრებულ აქტუალობას იძენს თანამედროვე საქართველოს სახელმწიფოებრივი აღმშენებლობის საქმეში. ამ მართლაც საინტერესო წარსულის ყველა სფეროს, ეს იქნება პოლიტიკური, ეკონომიკური, საგარეო საქმეთა, დემოკრატიული განვითარების და სხვა ტრადიციების სრულად წარმოჩენა დიდად შეუწყობს ხელს თანამედროვე პრობლემების სწორად გადაწყვეტას და განაწილებას.

ამ საკითხთა შორის, რა თქმა უნდა, ერთ-ერთი წამყვანი ადგილი საგარეო პოლიტიკას უკავია, როგორც ცნობილია, საქართველოს დამოუკიდებელი რესპუბლიკის შესვერვები ყველა დონესა და ხერხს მიმართავდნენ, რომ დაემყარებინათ სათანადო საერთაშორისო კონტაქტები. მიეღწიათ ნორმალური და შეგობრული ურთიერთობისათვის ყველა სახელმწიფოსთან, ეს იქნებოდა შორეული თუ მეზობელი ქვეყნები. ამაზე ნათლად მეტყველებს საქართველოს რესპუბლიკის დამოუკიდებლობის აქტში ნათქვამი სიტყვები: “საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკას ხურს საერთაშორისო ურთიერთობის ყველა წვერთან კვილიშხობილური ურთიერთობა დაამყაროს, განსაკუთრებით კი მოსახლენო სახელმწიფოებთან და ერებთან”¹

პროფესორ გურამ ყორანაშვილის სამართლიანი შენიშვნით, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ამ წლებისა და მოვლენების შემოქმედნი მნიშვნელოვანწილად ქართველი სოციალ-დემოკრატები იყვნენ. ქართველ პოლიტიკოსთაგან კი რუსეთის იმპერიისა და ამიერკავკასიის მასშტაბით ქართველი სოციალ-დემოკრატები (ე. ჩხეიძე, ი. წერეთელი, ნ. ყორანაძე, ე. გვეჯეკორი, ა. ჩხენკელი, ნ. რამიშვილი) გამოირჩეოდნენ, რაც არ შეიძლება ითქვას სხვა პოლიტიკური წრეების წარმომადგენლებზე.²

ქართველ სოციალ-დემოკრატთა საგარეო პოლიტიკის ერთ-ერთი წარმარტებულ ნაბიჯად შეიძლება ჩაითვალოს 1920 წლის სექტემბერში საქართველოს პირველი ევროპული დელეგაციის ჩამოსვლა. რომლის შეპატივებლობაში იყვნენ სოციალისტები და მუსოთა პარტიების აღიარებული ლიდერები: კარლ კაუცკი, რამზეი მაკლინანდი, ტომას შოუ და სხვები. ეს ეპიზოტი საქართველოს საერთაშორისო აღიარებისათვის ხელშეწყობის მიზნით უფრო იყო დაგეგმილი, ვიდრე იდეოლოგიური “ნათესაობის” წარმოსაჩენად. თავიანთ ქვეყნებში დაბრუნებული სტუმრები დაღებთ შობაეკილილებს აქვეყნებდნენ ევროპის პრესაში, ფართოდ აშუქებდნენ მსოფლიოში “პირველი სოციალისტური სახელმწიფოს” დაღებთ მხარეებს და სხვადასხვა წარმატებას. ამით კი ისინი ცდილობდნენ ზეგავლენა მოეხდინათ თავიანთ მოთაებებზე თურქულადც ეცნოთ უკვე ფაქტობრივად არსებული დამოუკიდებელი საქართველო. ცნობილია, რომ ამ “სოციალისტური სტუმრობის” შემდეგ საქართველოს დამოუკიდებლობის აღიარებას უფრო პოზიტიურად და აქტიურად მოგიდა სოციალისტური ინტერნაციონალი.³

მართალია, იმდროინდელი საქართველოს საგარეო პოლიტიკამ ვერ შეძლო თავისი ქვეყნის საერთაშორისო სტრუქტურებასა და ანტანტის მიერ შექმნილ “ერთა დიგაში” დამკვიდრება, რამაც ხელი შეუწყო ბოლშევიკური რუსეთის მიერ საქართველოს დაპყრობას, მაგრამ ისინი დიდ პროპაგანდისტულ მუშაობას ეწეოდნენ სამშობლოს სასარგებლოდ. ამ ძირითადი პოლიტიკური მიზნის გარდა, რომ მიეღწიათ ევროპის ქვეყნების მხრიდან საქართველოს დამოუკიდებლობის დე თურედ ცნობისათვის, ისინი ფართოდ აცნობდნენ დასაღლეის ქვეყნებს ქართველი ერის ისტორიას, მის კულტურასა და სულიერ გრძობებს.

სწორედ ამას მეტყველებს წინამდებარე დოკუმენტი – საქართველოს სოციალ-დემოკრატთა მიმართვა საერთაშორისო სოციალისტური ბუროსადმი, რომელსაც ხელს აწერენ ცნობილი ქართველი პოლიტიკოსები: ნ. ყორანაძე, ი. წერეთელი, ნ. ჩხეიძე, ე. გვეჯეკორი და ნ. რამიშვილი. ეს წერილი შეიცავს საქართველოს მოკლე ისტორიულ მიმოხილვას და მის იმდროინდელ რეალურ პოლიტიკურ მდგომარეობას. დოკუმენტი დაცულია საქართველოს ცენტრალურ სახელმწიფო საისტორიო არქივში და დამოწმებული ასლია.

1920 წლის 30 სექტემბერი - საქართველოს სოციალ-დემოკრატთა წარმომადგენლის სოციალისტურ ბუროს

К Вам, представители пролетариетов всего мира, обращаемся мы от лица пролетариата Грузии, всего грузинского народа.

Нашему маленькому народу выпал на долю тяжелый исторический путь.

Много веков тому назад история забросила зачатки Западной культуры в Грузию, расположенную к югу от Кавказского хребта, на восточном побережье Черного моря, на древнем пути международных общений Европы с Азией. Но, к несчастью для нашего народа, он жил далеко от источников европейской культуры, в кругу национальной вражды и религиозного фанатизма. И крошечной ценой пришлось Грузии заплатить за свое тяготение к культуре,

чуждой ее соседям, находившимся под влиянием восточных мусульманских деспотий.

Грузия, то и дело подвергалась вторжению кочевников, которые грабили и жгли ее города, и села, вытаскивали ее шивы, вырубали ее сады, вырезали и уводили в плен женщин и детей. Тщетно напрягал свои силы наш народ, чтобы запитить свои очаги. И чем беспощаднее становились удары, сыпавшиеся на него со стороны варварской Азии, тем более крепло в нем тяготение к европейской культуре.

К концу XVIII века положение нашего народа стало невыносимым. Под влиянием непрерывных войн и нападений соседней, численность его с 7 000 000 человек упало до 1 500 000. В это время к северу от Кавказского хребта утвердилась Россия. И к ней, как к более организованному и близкому по культуре государству, обратилась истекшая кровью Грузия, надеясь найти в ней щит против Турции и Персии. Тогда состоялось присоединение Грузии к России на основании договора, сохранившего за Грузией все права внутреннего государственного самоуправления. Россия дала нашему народу защиту, принесла желанный мир Грузии и через нее всему Закавказью, раздираемому враждой и взаимной резней населяющих его племен.

Под охраной России окрепла в Грузии культура, возникла промышленность, развился пролетариат, проникнутый теми же идеалами, которые вам, товарищи, освещают ваш путь.

Но запитив Грузию от турок, русское самодержавие вместе с тем поработило ее, ибо не могло считаться с правами народа, отдавшегося под его защиту, правительство, беспощадно угнетавшее собственный народ.

Тяжелым гнетом дедало на Грузию иго царизма. Этот гнет грузинский народ делил с другими народами России и, когда промышленное развитие вызвало к жизни рабочее движение в Грузии, в царском самодержавии наш пролетариат увидел не только своего врага, но и врага всей российской демократии. На совместную с этой демократией борьбу возождал свои надежды грузинский пролетариат и делу Российской революции отдал на свои силы.

Как участники общероссийского революционного движения, вступили мы впервые, товарищи, в нашу семью Интернационала.

Великим счастьем для нас было начало всемирной войны, разбивший братство Интернационала.

Радостным праздником было начало Российской революции. В ней мы видели осуществление наших лучших надежд, зарю освобождения всего человечества, зарю возрождения всемирного братства народов.

Вы знаете, товарищи, что не долгов был праздник великой Российской Революции. Скоро в недрах ее обнаружился враждебные ей силы анархии, развитие которых несли гибель ей и готовило торжество контрреволюции на развалинах российского государства. Наш пролетариат плечом к плечу с сознательной социал-демократией России, до конца боролся против сил, до конца оставался верным той политике, которая целью своей ставила сплочение всех сил демократии во имя спасения революционной России от бездны анархии и от бездны контрреволюции. Но безнадежна оказалась в борьбе, - анархия и контрреволюция, - две силы одинаково слепые, одинаково гибельные для демократии, - влекли Россию к пропасти, неудержимо подготавливали разрушение единства России и разрыв нашей связи с нею.

Захват власти большевиками, зажегший пламя гражданской войны на всем пространстве России и раздробивший государство на части, отрезал нас от Севера. Наш пролетариат в лице его советских организаций, взял на себя инициативу создания управления Закавказья. Это управление он построил на широких демократических началах, создав представительное учреждение всех народов Закавказья в виде Закавказского Сейма и решительно отвергнув лозунг диктатуры меньшинства, - лозунг, торжество которого в России зажгло междоусобную войну в рядах демократии.

Этим он спих Закавказье от гражданской войны, которая в местных условиях неизбежно должна была осложниться межнациональной рознью. И с этого момента разошлись пути политической жизни нашей страны и России. С каждым днем расхождение становилось все глубже. Но пока на историческом пути России еще мерцала впереди надежда на созыв Всероссийского Учредительного собрания, мы не порывали формальной связи с ней.

Нас звали в Брест-Литовск. Считая себя частью России, не желая выступать в качестве самостоятельного государства, строящего свое благополучие на несчастьи братских народов, мы не пошли туда.

Но по мере того, как в огне гражданской войны разрушалась Россия, и углубилась пропасть между тем путем, на который вступила она со дня октябрьского переворота 1917 года, и тем путем, которым наш пролетариат направил государственную жизнь Грузии, все более обнаруживалось, что наша государственная связь с Россией должна порваться. Ибо одновременно были разрушены и чувство общности с Россией, которое поддерживалось в нашем народе единством политических идеалов, и материальная историческая основа государственной связи Грузии с Россией.

Эта материальная основа была в той вооруженной защите, которую могущественная Россия оказывала маленькой Грузии. Как сто лет тому назад приход в Грузию, по ее призыву, русских войск дал внешнюю безопасность нашему народу и тем создал его связь с Россией, так теперь уход русской армии с наших границ отдал Грузию на поток и разграбление туркам и тем оборвал эту связь. Грузия снова оказалась, в том положении, из которого она пыталась выйти 120 лет тому назад.

Ушла русская армия с рубежей Закавказья, и, как лавина, хлынули вослед ей в глубь нашей страны полчища турок. Для Турции воспряла надежда на безграничные завоевания на Востоке. Теснимая народами Европы, она устремилась на Кавказе.

Мы пытались обороняться. Но чем могли мы защитить наши пределы. Собственной армии у Грузии не было, а российская армия, еще недавно защищавшая ее границы, разложившись, стала не защитой, а угрозой для ее существования. В течение 4 месяцев, пока катились через нашу страну волны бегущих с фронта солдат, наши рабочие вынуждены были с оружием в руках днем и ночью стоять на страже, обороняя от разгрома наши города и селения.

При такой обстановке пришлось нам встретиться с наступающей Турцией, получившей по Брест-Литовскому договору наши лучшие крепости - Карс, Ардаган и Батуми, открывавшие ей широкий путь для наступления на Закавказье. А наступление Турции несло нам не только политическое рабство, но и разрушение всей нашей культуры и физического уничтожение нашего народа.

Мы сделали попытку сплотить Закавказские народы для дела обороны всего Закавказья. Но эта наша попытка встретила преграду в раздирающей Закавказье армяно-татарской вражде.

При наступлении на Закавказье турки встретили союзников в лице мусульманских ханов и беков, мечтавших с их помощью вернуть себе утраченные в ходе революции богатства, земли и власть. Политика этих кругов имела благоприятную почву среди остальных мусульманских масс. В репительный момент, когда обнаружился перевес сил, Турция на фронте и турецкие войска заняли Армению и часть Грузинской территории, Восточное Закавказье передислоцировала на сторону Турции.

Закавказье распалось, мы остались одни, - одни в огненном кругу со всех сторон окруженные врагами. С запада и юга шли на нас турецкие полчища, с севера нам угрожали большевики, с востока - татары.

Казалось, Грузия должна была погибнуть. Казалось, внутри ее не было сил, которые могли бы отразить эту гибель. Наша буржуазия малочисленна, не организована, лишена инициативы и активности. Наши дворяне привыкли к паразитическому существованию и к разгулу, а не к государственному строительству. Но есть в Грузии общественный класс, который смог принять на себя дело спасения страны: защиту революции, охрану порядка, оборону государства, спонсируя с внешним миром - взяли на себя наши рабочие.

Первой задачей, вставшей перед нами на пути государственного строительства, было преодоление анархии, которая изнутри грозила государству гибелью в момент величайшей внешней опасности. Эта угроза была страшна нашему краю, так как экономическая разруха и нужда создали здесь благоприятные условия для народного недовольства, а силы, враждебные нашей свободе, пытались использовать эти условия для своих целей и в этом направлении с полным единодушием работали большевики, турецкие агенты нашего контр-революционного дворянства. Но нашему пролетариату удалось преодолеть эти опасности, объединив вокруг себя в борьбе с анархией всю городскую демократию и передовую часть крестьянства.

Вам, товарищи, покажется странным, что пролетариат маленького народа в преддверии Азии смог разрешить эту задачу, о которой разбилось движение необъятной России.

Но успех, увенчавший усилия нашего пролетариата, объясняется особенностями исторического развития нашего рабочего движения и нашей страны. Пролетариат Грузии приобщился к культурной гражданской жизни через социал-демократическую партию, от нее узнал о своих задачах о своем историческом призвании и с.д. партия давно уже стала для него и школой, и верой и родиной. В продолжении 20 лет велась в Грузии планомерно-организационная работа социал-демократией. В самые мрачные годы реакции пролетариат оставался объединенным и сплоченным в своих нелегальных организациях, разрулить которые не могли никакие преследования.

К началу российской революции наши рабочие обладали партийной организацией, закаленной в борьбе с самодержавием, создавшей прочную традицию в массах, покрывшей всю страну своей сетью, имевшей ячейки в каждом селении.

С другой стороны наше крестьянство, частью малоземельное, частью совсем безземельное, тесно связанное с городом отхожим промыслом, издавна находилось под влиянием рабочего класса, единственной близкой и родственной ему культурной силы в среде грузинского народа. Давно и городская демократия Грузии признала политическую гегемонию объединенного в с.д. партию рабочего класса. И, таким образом, рабочая партия, сохранив в полной мере свой пролетарский характер, давно стала в нашей стране массовой народной партией. Все это дало нашему пролетариату возможность в роковой час распада Закавказья создать в Грузии демократическую власть, опирающуюся, как на признание народа, так и на реальную силу и способную вести ответственную внешнюю политику от лица всей страны.

Но если в области внутренней политики наш пролетариат мог и должен был собственными силами разрешить лежавшие перед ним задачи, то во внешней политике вопросов жизни и смерти стало для него найти внешнюю силу, которая могла бы, как некогда, Россия, помочь Грузии - отразить удары Турции.

Где могли мы найти такую силу. Мы обращались за помощью всюду, но все наши обращения остались бесплодными.

В сложившейся исторической обстановке единственной силой, которая могла нам помочь, оказалась

Германия. Нож Турции был приставлен к груди нашего народа в те дни, когда мы заключали с Германией договор, определивший наши позднейшие взаимоотношения. Турки, войска которых с четырех сторон наступали на нашу столицу, заставили нас согласиться на передачу им наших железных дорог. Германия только могла избавить нас от мертвой петли этого соглашения, при условии передачи ей контроля над нашей железной сетью.

Мы знали насколько тяжело это условие. Знали, что им ущемляются суверенные права нашего государства, что им ограничивается наш нейтралитет, так как воюющая страна получает возможность перевести войска через нашу землю.

Но у нас не было другого способа избавиться от турецкой оккупации. Суверинитет наш по отношению к железно-дорожной сети уже был разрушен поражением, нанесенным нам Турцией. И мы подписали договор с германцами, передали им распоряжение нашими железными дорогами, предоставили им экономические права, которых они добивались, приняли к себе их полки и выговорили себе - лишь защиту от Турции и невмешательство в наши внутренние дела.

Оба условия были выполнены Германией.

В самые черные дни, когда помощь Германии была более чем когда-либо необходима, для нас, мы не отказались от беспощадной критики Германского империализма.

Но теперь, когда над этим империализмом произнес свой приговор сам германский народ, теперь мы считаем долгом своей части засвидетельствовать перед интернационалом, что в Грузии Германия не заняла себя ни вероломством, ни насилем, не употребила во зло наше доверие и свое могущество.

Мы остались хозяевами нашей внутренней жизни. Нам удалось сохранить завоевания революции в нашей стране. Государственную жизнь Грузии мы ввели в формы демократической республики. В виду невозможности в короткое время произвести новые правильные демократические выборы ее верховного законодательного органа мы в содействии с результатами выборов во Всероссийское Учредительное собрание, составили временный парламент Грузии из представителей всех партий и всех национальностей нашей страны. Этот парламент выработал закон о созыве грузинского Учредительного собрания на основе всеобщего равного, прямого и тайного избирательного права, с пропорциональным представительством меньшинств. На основе такого же избирательного закона и создана сеть органов местного самоуправления. Мы уничтожили власть помещиков над землей и все земли передали в руки трудящихся, установили широкое рабочее законодательство, приступили к проведению в жизнь обширной программы мероприятий, направленных к повышению культурного и физического благосостояния народа.

И как ни тяжело положение нашего края, но народ наш имеет возможность принять под сень своей свободной республики многих из тех, кого война, реакция и анархия выгнали из соседних стран. В частности, 300 тысяч армянских беженцев нашли приют в Грузии.

Но, успевшая встать на свои ноги, наша молодая демократическая республика стала предметом дикой ненависти для трех главных сил, стоящих у ее границ, и все эти силы готовы огнем и мечом обрушиться на нас.

Готова в любой день напасть на нас Турция, из-под ига которой нас спасло вмешательство Германии.

Готовы вторгнуться в наши пределы большевики, которым Грузинская Республика ненавистна, как единственный уголок бывшей России до конца не признавший их власти, до конца сохранивший верность заветам февральской революции.

И так же точно ненавидят нас те контр-революционные силы России, которые под видом собирания русской земли готовят восстановление царского деспотизма. Им Грузия ненавистна, как страна свободы, как страна управляемая социалистами.

Турция, большевизм, российская контрреволюция, каждая из этих сил, восторжествовав над Грузией, принесла бы ей рабство, разрушение, гибель. Мы снова в огненном кругу, как 120 лет тому назад.

И единственный возможный выход из этого круга, единственный оплот для нас против этих опасностей - в рабочем Интернационале.

К вам, представители Интернационала, обращаемся мы от лица пролетариата Грузии и всего грузинского народа.

В горниле революции выковал наш народ свое государство и он ринет до конца, всеми силами отстаивать независимость этого государства. В этом он видит единственный залог сохранения своего существования и возможности культурного развития.

Свободу и вечный мир поставив целью своей внутренней и внешней политики, наш народ обращается к вам, представители пролетариев всего мира. Он жаждет возможности работать рука об руку с другими народами над воплощением в жизни вечных идеалов справедливости. От вас он ждет поддержки и помощи - утверждения своей

независимости и гарантии своего вечного нейтралитета.

Подлинное по поручению руководящих организаций социал-демократии Грузии подписали:

Н. Жордания
Ир. Церетели
К. Чхендзе
Е. Гегечкори
Н. Равацкиши

საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი, ფონდი 1864, აღწ. 1, საქმე 117, ფურ. 6-15

შეარჩევნი და ლიტერატურა

1. საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტი, დედანი, დაცულია საქართველოს ცენტრალურ სახელმწიფო საისტორიო არქივში. ფონდი 1836, აღწ. 1, საქ. 84.
2. ვ. ყორანაშვილი, საქართველოს ისტორიის საკითხები, თბ. 1995, გვ. 210.
3. ნ. კირთაძე, საქართველოს დამოუკიდებლობა და ქართულ-ვეროპული ურთიერთობა (1919-1923), კრებულში: "საქართველოს ურთიერთობა ევროპისა და ამერიკის ქვეყნებთან", 1999, ტ. IV-V, გვ. 165; რ. გრძელიძე, საქართველოს პოლიტიკური პარტიების ისტორია (1910-1924), თბ. 1998, გვ. 193-200.

*

საარქივო
სამსახურის
სელექციონალთა
საკონსულტაციო
თათბირი
მოსკოვში

დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის ქვეყნების საარჩევნო სამსახურის ხელშეწყობის საკონსულტაციო თათბირი

1999 წლის 25 მარტს მოსკოვში, საქართველოს საგარეო უწყაროში გაიმართა დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის ქვეყნების საარჩევნო სამსახურის ხელშეწყობის მორიგი საკონსულტაციო თათბირი სახელმწიფოთა შორისო გეოპოლიტიკური კომიტეტის წარმომადგენლებთან ერთად. მის მუშაობაში მონაწილეობა მიიღეს რუსეთის ფედერაციის, უკრაინის, ბელარუსის, საქართველოს, ტაივანის, მოლდოვის, ყირგიზეთის, აზერბაიჯანისა და სომხეთის საარჩევნო დაწესებულებათა ხელმძღვანელებმა. თათბირს ხელმძღვანელობდა და წარმართავდა საქართველოს სახელმწიფო საარჩევნო დეპარტამენტის თავმჯდომარე **ზურაბ შანტარაძე**.

საქართველოს ელჩმა რუსეთის ფედერაციაში **შალვა ჯაფარიძე** დამსწრეებს გააცნო საქართველოს პრეზიდენტის ელჩად შვედრანდის მისიამება დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა ქვეყნების საარჩევნო სამსახურის ხელშეწყობის საკონსულტაციო თათბირის მონაწილეებისადმი, რომელსაც იხინი დიდი კმაყოფილებითა და მოწონებით შეხვდა.

რუსეთის ფედერაციის არქივის ხელმძღვანელმა **პ. კოზლოვსკამ** გააცნო მოხსენება – “დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის ქვეყნების საარჩევნო სამსახურის ხელმძღვანელთა შეხვედრის დროს მიღებული შეთანხმების შესრულების მიმდინარეობა“. რუსეთის საარჩევნო დოკუმენტების სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის დირექტორის მოადგილე **მ. ბანასინსკი** ილაპარაკა 1991-1998 წლებში დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის ქვეყნების საარჩევნო საქმის მიმოხილვის პროექტზე. საერთაშორისო გეოლოგიური კომიტეტის გეოლოგიური უსაფრთხოებისა და სოციალური პოლიტიკის დეპარტამენტის განყოფილების უფროსი **ბ. მსკოლსკი** შენიშნა დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის ქვეყნებში არქივში ცოდნების, დოკუმენტაციისა და დოკუმენტური უზრუნველყოფის კარგების მოსამსახურებლად საბაზისო ორგანიზაციების შექმნის საკითხზე. რუსეთის ფედერაციის არქივის ხელმძღვანელის პრეზენტაციის მოადგილე **მ. ტიუნინი** თათბირის მონაწილეებს გაუცნო საერთაშორისო საარჩევნო ასოციაციის ვიზიტის ბიუროს მუშაობაში რუსეთის ფედერაციის სახელმწიფო არქივის მონაწილეობის ინფორმაცია.

განხილულ საკითხებზე გაიმართა აზრთა გაცვლა, რომელშიც მონაწილეობა მიიღეს დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის ქვეყნების საარჩევნო დაწესებულებათა ხელმძღვანელებმა. საქართველოს საარჩევნო დაწესებულებებში დაწესებული მუშაობაზე დამსწრეებს მოახსენა საქართველოს სახელმწიფო საარჩევნო დეპარტამენტის თავმჯდომარე **ზურაბ შანტარაძე**.

დასასრულს თათბირმა მიიღო თავისი მუშაობის შედეგების შეჯამებული დოკუმენტები.

*

ქვემოთ ვაქცენებთ საკონსულტაციო თათბირის მონაწილეებისადმი საქართველოს პრეზიდენტის ელჩად შვედრანდის მისიამებას, თათბირზე საქართველოს სახელმწიფო საარჩევნო დეპარტამენტის თავმჯდომარის ზურაბ შანტარაძის გამოხილვასა და მუშაობის შედეგების ოქმს.

*

საქართველოს პრეზიდენტი

Президент Грузии

Участникам консультативной встречи руководителей архивных служб стран СНГ

Проведение очередной консультативной встречи руководителей архивных служб стран СНГ под председательством Грузии предоставляет мне возможность выразить свое глубокое уважение и признательность архивистам за их самоотверженный труд по сохранению документальной памяти прошлого, развитию исторического самосознания общества, а также организации использования архивных документов в целях обеспечения прав и законных интересов граждан.

Архивы стран Содружества, запечатлев многовековую и новейшую историю наших суверенных государств и являясь документальным свидетелем богатейшего исторического и культурного наследия своих народов, составляют неотъемлемую принадлежность мировой цивилизации.

Страны СНГ переживают сейчас трудный этап своего развития, утверждения соответствующих государственных институтов, становления принципов новой экономики. Эти трудности неизбежно сказываются на работе архивов. От вас требуются прогрессивные методы организации профессиональной деятельности, привлечение новейшей техники, учёт и использование современных деловых отношений для сохранения и приумножения научных традиций архивоведения и совершенствования архивной практики.

Полагаю, что традиционная встреча руководителей архивных ведомств стран СНГ поможет в определении приоритетных целей и выработке подходов к решению актуальных проблем деятельности архивных учреждений. Она будет иметь важное значение для углубления взаимовыгодного сотрудничества стран СНГ в гуманитарной сфере и послужит дальнейшему развитию исторической науки в наших государствах.

Приветствую участников встречи и желаю плодотворной работы .

Эдуард Шеварднадзе

*

ზურაბ მახარაძის გამოსვლა

პატივეთქმული კოლეგებო!

ვიღერ მოგაწვიდით 1997 წლის ნოემბრის შემდეგ საქართველოს საარქივო სფეროში მომხდარი მთავარი მოვლენების ინფორმაციას, დღევანდელი შეხვედრის თავმჯდომარის უფლებით თავს ნებას მივცემ, მოკლედ გავაცნოთ ჩვენი დარგის ისტორია და თანამედროვე ორგანიზაცია.

დოკუმენტური ძეგლების შეკრებისა და დაცვის საქმეს საქართველოს ტერიტორიაზე საფუძველი ჩაეყარა უძველეს დროში. როგორც დღეს ვამბობთ, საარქივო ცნობის გამოთხოვასთან დაკავშირებით შეზონახულ ინფორმაციის მიხედვით შეგვიძლია ვიმსჯელოთ საქართველოს საარქივოს საქმის ათასწლიან ისტორიაზე. შუა საუკუნეებში გაჩნდა დოკუმენტების სპეციალური საცავები – გოდორი, დავთარხანა, ასევე საეკლესიო-სამონასტრო და პირადი კოლექციები. რუსეთის იმპერიასთან საქართველოს შეერთების შემდეგ წარმოშობილი განსტობიერი ბიუროკრატიული სტრუქტურის შედეგად შეიქმნა მრავალრიცხოვანი საუწყებო არქივები.

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის არსებობის წლებში დაიწყო მუშაობა ისტორიული დოკუმენტების შენახველი ერთიანი დაწესებულების – საქართველოს ცენტრალური სამეცნიერო არქივის შესაქმნელად და დამფუძნებლებმა კრებამ 1920 წლის 23 აპრილს მიიღო კანონი. ეს პროცესი დასრულდა 1921 წლის 1 ივლისს – საქართველოს რეკომისიის დეკრეტით შეიქმნა ერთიანი სახელმწიფო საარქივო ფონდისა და საარქივო დაწესებულებათა სისტემა, რომელსაც სათავეში ედგა ცენტრალური არქივი. საარქივო სამსახურის შემდგომი განვითარება არქივების მუშაობის მეთოდისა და ორგანიზაციის პრინციპები ყალიბდებოდა ძირითადად საერთო-საკავშირო ტენდენციების ჩარჩოებში.

დღეისათვის საქართველოს საარქივო დარგი მოიცავს საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტს, ხუთ ცენტრალურ სახელმწიფო არქივს თბილისში, (საისტორიო, უახლესი ისტორიის, ლიტერატურისა და ხელოვნების, კინოფოტოფონოდოკუმენტებისა და სამეცნიერო-ტექნიკური დოკუმენტაციის), ცენტრალურ სახელმწიფო არქივს ქ. ქუთაისში, სადაც დაცულია დასავლეთ საქართველოს ისტორიის ამსახველი რევოლუციამდელი დოკუმენტები და ამ რეგიონის უახლესი დოკუმენტაციაც. თბილისის ცენტრალურ სახელმწიფო საქალაქო არქივსა და კიდევ ხუთ საქალაქო არქივს, რაიონული სახელმწიფო არქივების (52) ქსელს, სადაზღვევო ფონდის სახელმწიფო არქივს ქ. დღუშეთში და დამხმარე სამსახურებს. აჭარაში არის საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტის ცენტრალური სახელმწიფო არქივითა და რაიონული არქივების ქსელი. თბილისში მოქმედებს აუზნაზიების სახელმწიფო საარქივო დეპარტამენტი.

სახელმწიფო არქივებში ინახება 5 მილიონზე მეტი ერთეული მართველობით, სამეცნიერო-ტექნიკური, კინოფოტოფონი, პირადი წარმოშობის დოკუმენტი. ორგანიზაციებსა და საწარმოებში შექმნილია 6 ათასამდე საუწყებო არქივი, რომლებშიც 700 ათასამდე საქემა დაცული.

ჩვენი კანონმდებლობის შესაბამისად სახელმწიფო არქივების გვერდით შენარჩუნებულია ეროვნული საარქივო ფონდის დოკუმენტების მუდმივად შენახვის უფლების მქონე დაწესებულებათა ქსელი. ეს არის მეცნიერებათა აკადემია, კულტურის სამინისტროს მუზეუმები და ბიბლიოთეკები, დარგობრივი ფონდები. ამ დაწესებულებებში, სადაც დაცულია დოკუმენტების ისტორიულად ჩამოყალიბებული კომპლექსები და სპეციალური დოკუმენტაციის ზოგიერთი სახეობა, თავმოყრილია 400.000-ზე მეტი შესანახი ერთეული.

ყოფილი სსრ კავშირის სხვა რესპუბლიკებისაგან განსხვავებულ საქართველოს კომპარტიის დოკუმენტები არ შემოსულა საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტის გამოვლენაში და ინახება პრეზიდენტის არქივში.

სახელმწიფო საარქივო სამსახურის სამართლებრივი საფუძველია საქართველოს პარლამენტის მიერ 1995 წლის მასში მიღებული კანონი “ეროვნული საარქივო ფონდის შესახებ”, რომლის კონცეფციაზეც მე ჩვენს წინა შეხვედრებზე ვილაპარაკე. 1997 წელს ჩვენმა პარლამენტმა ამ კანონში შეიტანა მთელი რიგი ცვლილებები და დამატებები, მათ შორის საარქივო დეპარტამენტის უფლებათა გაფართოების, კონკრეტულად, დოკუმენტების საუწყებო შენახვის ზღვრული ვადების დამოუკიდებლად განსაზღვრის საკითხებზე. ამასთან, სიტუაციის განვითარება, ახალ პირობებში მუშაობის გამოცდილება გააიძულებს ისევ დავესვათ საარქივო კანონის გადახედვის საკითხი. საერთოდ, ისტორიოგრაფიის თვალსაზრისით საინტერესოა და პრაქტიკულად აქტუალური იქნებოდა დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის ქვეყნების საარქივო კანონმდებლობის გაანალიზება, არსებული ტენდენციების განზოგადება, პრობლემათა გადაწყვეტის შემოთავაზებული გზების შეფასება. ამ ადოციანის გადაწყვეტა რომ ეკისრა საარქივო საქმის ინფორმაციულ ცენტრს, ვიჭირობ, ცველა ჩვენგანისათვის სასარგებლო იქნებოდა.

ჩვენი წინა შეხვედრის შემდგომი პერიოდი საქართველოს არქივებისა და არქივისტების ცხოვრებაში მოხდა მნიშვნელოვანი მოვლენები. 1997-1999 წლები გამოირჩეოდა საარქივო დარგისადმი კვიყვის პრეზიდენტის, პარლამენტის, მთავრობის ვაზრდილი ყურადღებით.

წლებიანდელი წლის 19 იანვრის პრეზიდენტის განკარგულებით დაწესდა პროფესიული დღესასწაული – საარქივო დარგის მუშაკის დღე, რომელიც აღინიშნება ყოველწლიურად, მარტის პირველ კვირას. წლებულს, 7 მარტს ფართო საზოგადოებისა და საარქივო სამსახურის ექსტრანათა მონაწილეობით გაიმართა საზეიმო სხდომა, კონცერტი, მოეწყო გამოფენა. არქივისტთა დიდმა ჯგუფმა მიიღო სახელმწიფო ჯილდოები. 1997 წლიდან 1999 წლის მარტამდე არქივისტთა შრომა აღინიშნა 8 ორდენით, 38 მედალით, პრეზიდენტის 88 მადლობით.

მიღებულია სხვა მნიშვნელოვანი პერსპექტიული გადაწყვეტილებებიც: 1997 წელს გამოცა პრეზიდენტის განკარგულება “საქართველოს საარქივო დარგის შემდგომი განვითარების ღონისძიებათა შესახებ”, რომელიც ეხებოდა ჩვენი საქმიანობის ფელა ძირითად მიმართულებას. ამ განკარგულების შესაბამისად შემუშავდა და 1998 წლის დამდეგს პრეზიდენტის ბრძანებულებით დამტკიცდა სახელმწიფო არქივების მშენებლობის, არსებული შენობების რეკონსტრუქციისა და მოწყობის 1999-2003 წლის კომპლექსური პროგრამა. მასში ჩართულია დოკუმენტების დაცვისათვის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის განმტკიცების პირველი რივის ღონისძიებები. წლებიანდელ იანვარში ხელმოწერილია პრეზიდენტის ბრძანებულება საარქივო დეპარტამენტის დებულებაში ცვლილებებსა და დამატებებთან დაკავშირებით.

საქართველოს პარლამენტის კულტურის, მეცნიერებისა და განათლების კომიტეტს დაგეგმილი აქვს საარქივო დარგის პრობლემათა მიუღი კომპლექსის მოსმენა უახლოეს დროში.

პრობლემების არსებობა კლდეგათა წრეში, ალბათ, არავის გააკვირვებს. ვუიქრობ, ბევრ რამეში ისინი ჰგვანან ერთმანეთს ჩვენი ქვეყნებში და ამიტომ მათი გადაჭრის გზებსა და მეთოდებზე ინფორმაცია სასარგებლო იქნება ფელასათვის.ამაში უხედავ სწორედ დღის წესრიგში შესაბამისი საკითხის შეტანის მიზარ მიზანს.

ჩვენი ერთ-ერთი ძირითადი ამოცანაა არქივების მუშაობის თანამედროვე ნორმატიულ-მეთოდოლოგიური ბაზის შექმნა და განვითარება. საარქივო საქმის ტრადიციული საფუძვლების განმტკიცებასთან ერთად “ეროვნული საარქივო ფონდის შესახებ” კანონში შეტანილია პრინციპულად ახალი მომენტები, ცნებები და ტერმინები. კანონის მიღებით არსებითად შეიცვალა საარქივო დაწესებულებათა მოღვაწეობის ზოგიერთი ტრადიციული მიმართულების შინაარსი. ფელაფერი ეს მოთხოვნა შესაბამის სამუშაოთა ნორმატიულ რეგულაციებსა და მეთოდოლოგიურ უზრუნველყოფას. ამ მიზნით დეპარტამენტში შემუშავდა და რეგისტრაციის აუცილებელი პროცედურა გაიარა ნორმალურმა აქტებმა – დოკუმენტის მუდმივად შენახვის უფლების მქონე დაწესებულებებსა და ორგანიზაციებში დოკუმენტის დაცვის უზრუნველყოფის, დოკუმენტების შემფასებელი ექსპერტიზის ჩატარების, ეროვნულ საარქივო ფონდში ჩასართუვლად მათი შერჩევის, აღწერისა და ასევე განადგურების საკითხებზე. დამთავრდა მუშაობა საარქივო დოკუმენტების ცენტრალიზებული აღრიცხვის წესებზე მომზადება და დამტკიცების პროცესშია საქმისწარმოების ერთიანი სისტემა; სამოქმედო შეზღუდულია ფელა რანგის სახელმწიფო არქივის, საუწყებო არქივის, დაწესებულების, საექსპერტო კომისიის ტიპური დებულებები. სრულდება რაიონული და საქალაქო არქივების მუშაობის წესების მომზადება. მუშავდება ეროვნული საარქივო ფონდის დოკუმენტებით სარგებლობის ორგანიზების ნორმატივების კომპლექსი.

მოსკოვის წინა შეხვედრის შედეგების შემავაზებელ ოქმში განსაკოტრებულ ყურადღება ექცეოდა საარქივო დაწესებულებათა მოღვაწეობის უზრუნველყოფად სამეცნიერო-მეთოდოლოგიური ბაზის შემუშავების კოორდინაციის გაძლიერების აუცილებლობას. სინანულით უნდა აღინიშნოს, რომ ამ სფეროში წინსვლა მუდამ მცირეა. გასაგებია, რომ არსებულ პირობებში ამას ხელს უშლის ფინანსური და ტექნიკური საითრულებები, მაგრამ ასეთი კოორდინაციის მიზანშეწონილობა თვალსაჩინოა. საჭიროა დავსაზოთ თანამშრომლობის რეალური გზები და პრაქტიკული მეთოდები.

ორგანიზაციულ-მეთოდოლოგიურ სფეროში უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ შარშანდლიდან განვაახლეთ კვალიფიკაციის ასამაღლებელი რესპუბლიკური სემინარები. დიდ მნიშვნელობას ვანიჭებთ იმ ვარკობებსაც, რომ 1998 წელს საქართველოში დაიწყო არქივისტთა პროფესიული კადრების მომზადება. პრეზიდენტის განკარგულების შესაბამისად თბილისის სულხან-საბა ორბელიანის სახელობის სახელმწიფო პედაგოგიურ უნივერსიტეტში გაიხსნა საარქივო საქმისა და საქმისწარმოების საექიალობა, სტუდენტთა ჯგუფი სექტემბრიდან მუდამა მეცადინეობას. საექიალურ დისციპლინებს ასწავლიან ჩვენი საექიალისტები საარქივო დეპარტამენტის ბაზაზე.

სერიოზული პრობლემები დგას დოკუმენტების დაცვის დარგში. არადაამტკიცოფილებელი ფინანსირებისა და ქრონიკული ენერგეტიკული კრიზისის პირობებში ცენტრალურ სახელმწიფო არქივებშიც კი მწელია

დაცვაზე საუბარი, მით უმეტეს საუწყებო არქივებში, საქალაქო და რაიონულ არქივებში, განსაკუთრებით საქართველოს არასტაბილურობის პერიოდში განვითარებული ცნობილი მოვლენების შედეგად დაზარალებულ ადგილებში, დოკუმენტების დაცვის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის მდგომარეობის გაუმჯობესების პერსპექტივებს ჩვენ ვუკავშირებით მშენებლობის, რეკონსტრუქციისა და ტექნიკური აღჭურვის მიღებულ კომპლექსურ პროგრამას, რომლის დაფინანსება დაეკავალა ფინანსთა მინისტრს. მიზნობრივი სახსრები უნდა გამოიყოს კონფორტოზონოლოგიკუმენტების გადასაცემად თანამედროვე ინფორმაციის მატარებლებზე. 1999 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის პროექტში საარქივო დარგი ცალკე მუხლად შეტანილია და გათვალისწინებულია საარქივო საჭიროებისათვის ასიგნების ორჯერ გაზრდა, მაგრამ მწვავე საბიუჯეტო კრიზისი, რომელიც დღეს ჩვენი ქვეყანა განიცდის, სათუად ხდის ახლო მომავალში არქივებისა და არქივისტების ფინანსური მდგომარეობის გაუმჯობესებას.

საარქივო დეპარტამენტი დიდ ყურადღებას უთმობს საარქივო დოკუმენტების გამოქვეყნების ორგანიზაციისა და საძიებო სისტემის გაუმჯობესებას. შემუშავებულია საქართველოს ისტორიის ამსახველი საარქივო დოკუმენტების პუბლიკაციის პერსპექტიული პროგრამა, რომელიც ითვალისწინებს საქართველოს არქივების თანამშრომლობას მეცნიერებათა აკადემიასა და პრეზიდენტის არქივთან. ამერიკის შეერთებული შტატებისა და კანადის ისტორიკოსთა და არქივისტთა მიერ შექმნილი საქართველოს ეროვნული არქივების მეგობრების ასოციაციასთან ერთად დაიწყო ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივის ფონდების ელექტრონული მეგზურის მომზადება, რომელიც ჩაერთვება ინტერნეტში. ეს არის პირველი ეტაპი იმ სამუშაოში, რომელიც გაგრძელდება საქართველოს ყველა ცენტრალური სახელმწიფო არქივის ფონდებზე.

1997 წელს მოსკოვში გამართულ ჩვენს წინა შეხვედრაზე საქართველოს ინფორმაციის გამოყენების დარგში დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის ქვეყნების ურთიერთთანამშრომლობის პრინციპებისა და ფორმების შეთანხმების საკითხებზე. ამის შემდეგ ეს პროექტი განხილულ იქნა საქართველოს მთავრობისა და საგარეო საქმეთა სამინისტროს დონეზე და, რამდენადაც ჩვენთვის ცნობილია, შეთანხმებაზე ხელმოწერა გათვალისწინებულია თანამეგობრობის ქვეყნების მეთაურთა უახლოეს შეხვედრაზე.

ამასთან დაკავშირებით, ვფიქრობ, დროული იქნება, დაეუბრუნდეთ ჩვენი ქვეყნების ისტორიის ამსახველი საარქივო დოკუმენტების გაცვლის საკითხს საარქივო ინფორმაციის გაცვლითა გათვალისწინებით საქართველოს მიერ გაფორმებული საარქივო სფეროში თანამშრომლობის ყველა ორმხრივი შეთანხმებით მხალდად ბოლო წელიწადნახევრის განმავლობაში მსგავსი ხელ შეკრულებები ხელმოწერილია თურქეთთან, საბერძნეთთან, ბულგარეთთან, რუმინეთთან, გერმანიასთან და საარქივო დოკუმენტების გაცვლა პრაქტიკულად ხორციელდება თურქეთთან, დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის სივრცეში კი ამ პრობლემის აქტუალურობას უფრო დეკლარაციული ხასიათი აქვს, თუმცა რუსეთის ფედერაციის საარქივო სამსახურის ხელმძღვანელის ვლადიმერ კოზლოვის საქართველოში შარშანდელი ვიზიტის შემდეგ საქართველოსა და რუსეთის არქივებში დაიწყო რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის თემატიკური ნუსხების შედგენა და სადღეისოდ უკვე გვაქვს გარკვეული შედეგებიც.

საერთოდ კი, ბ-ნ ვ. კოზლოვის თბილისში ჩამოსვლამ და ამის შემდეგ ამ დარგში საქმიანობის გააქტიურებამ კიდევ ერთხელ დაგვარწმუნა ასეთი შეხვედრებისა და საუბრების აუცილებლობაში, პირადი კონტაქტების უფექტიანობაში, რომელთა გაფართოება-გაღრმავება უდაოდ სასარგებლოა და აუცილებელი.

საკვირად თვლი, დღევანდელ შეხვედრაზე განვიხილოთ დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის ქვეყნების ისტორიის ამსახველი საარქივო დოკუმენტების გამოვლენის დარგში შესაძლებელი რეალური პერსპექტივები და პირველი პრაქტიკული ნაბიჯები, ამ დოკუმენტთა პირების გაცვლა და დავსახოთ კონკრეტული გადაწყვეტილებები, გარკვეული ამოცანები სახელმწიფო არქივების წინაშე.

ჩვენ შეხვედრებზე გაცვლილი ინფორმაციები მტკიცელებს ერთნაირი, მსგავსი პრობლემების, საერთო სიმსუქების, ჯერ კიდევ გადაუწყვეტელი ამოცანების არსებობაზე. ეს არის რეალური საფუძველი ურთიერთთანამშრომლობის გასაღრმავებელი პრაქტიკული ნაბიჯების გადასადგმელად და ასეთი ნაბიჯები საკმაოდ მცირეა, მაგრამ ვფიქრობ, ურთიერთსასარგებლო პროფეზიული თანამშრომლობის კარგ დასაწყისად შეიძლება იქნეს ჩვენი ქვეყნების ისტორიის წყრომცოდნეობითი ბაზის შევსება საარქივო დოკუმენტთა პირების გაცვლის გზით.

Протокол

По итогам совещания руководителей Государственных архивных служб стран СНГ

25 марта 1999 г. в Посольстве Грузии в Москве под председательством Председателя Архивного государственного департамента Грузии З.П. Махарадзе состоялось очередное совещание руководителей государственных архивных служб стран СНГ с участием представителей Межгосударственного экономического комитета Экономического Союза СНГ.

На совещании были представлены государственные архивные службы Республики Азербайджан, Республики Армения, Республики Беларусь, Грузии, Кыргызской Республики, Республики Молдова, Российской Федерации, Республики Таджикистан, Украины.

Участники совещания с большим удовлетворением восприняли оглашенное Послом Грузии в Российской Федерации обращение Президента Грузии Э. Шеварднадзе к руководителям архивных служб стран СНГ, в котором выражена признательность архивистам за их самоотверженный труд и пожелание развивать деловые отношения для сохранения и приумножения научных традиций архивоведения и совершенствования архивной практики.

Был рассмотрен ход выполнения договоренностей, достигнутых на встрече руководителей архивных служб стран СНГ 26 ноября 1997 г. В Москве. Представители архивных служб стран СНГ проинформировали о развитии архивного дела в своих странах. Состоялся обмен мнениями по вопросу о выявлении и копировании документов по истории стран СНГ. Были заслушаны: сообщение о создании базовой организации по переподготовке и повышению квалификации кадров по архивоведению, документоведению и документационному обеспечению государственных участников СНГ и информация об участии Росархива в деятельности Европейского бюро МСА в качестве представителя Группы по вопросам сотрудничества стран СНГ.

В ходе обмена мнениями стороны согласились о нижеследующем:

1. Отметить, что московские договоренности 1997 года претворялись в жизнь. Это содействовало углублению сотрудничества архивных служб стран СНГ, обмену профессиональной информацией между ними, совершенствованию их деятельности. Первоочередное значение имела работа по подготовке к подписанию межправительственного *Соглашения о принципах и формах взаимодействия государств-участников СНГ в области использования архивной информации.*

2. Положительно отнестись к предложению о создании Совета по архивному делу стран СНГ и просить Росархив подготовить материалы по этому вопросу для согласования с государственными архивными службами стран СНГ и внесения на рассмотрение Совета глав правительств Содружества независимых государств в установленном порядке.

3. Принять к сведению информацию о развитии дела в странах СНГ. Согласия с важностью и необходимостью углубленного анализа развития архивного дела в странах СНГ за период с 1991 г. Одобрить в основном разработанную ВНИИДАД анкету, с целью подготовки аналитического обзора. Предложения и замечания по анкете представить во ВНИИДАД к 20 апреля 1999 г.

Обратиться в МСА за финансовой поддержкой данного проекта.

4. Признать, что вопрос о выявлении и копировании документов по истории стран СНГ становится все более актуальным в связи со значительным повышением интереса к таким документам в научных кругах всех государств-участников СНГ. В связи с тем, что такие вопросы трудно решать на многосторонней основе, считать целесообразным использовать двусторонние договоренности между отдельными странами СНГ о сотрудничестве в выявлении интересующих их исторических документов. С учетом этого необходимо, чтобы руководители архивных служб стран СНГ активизировали выполнение тех положений заключенных двусторонних соглашений, которые относятся к выявлению и копированию архивных документов на взаимной основе.

5. Считать своевременной и весьма полезной постановку вопроса о создании базовой организации по переподготовке и повышению квалификации кадров по архивоведению, документоведению и документационному обеспечению государств-участников СНГ. Просить Росархив совместно с отделом Департамента экологической безопасности и социальной политики МЭК дополнительно проработать данный вопрос с учетом замечаний и дополнений, высказанных участниками совещания. Просить Росархив в установленном порядке внести соответствующие проекты решения и положения на рассмотрение Совета глав правительств Содружества Независимых Государств.

6. Принять к сведению информацию об участии Росархива в деятельности Европейского бюро МСА в качестве представителя Группы по вопросам сотрудничества стран СНГ. Отметить, что принятое МСА решение о создании в

рамках Европейского бюро МСА Группы по вопросам сотрудничества стран СНГ способствует их международным сообществом.

7. Просить Главархив Украины подготовить новое издание телефонного справочника архивных служб стран СНГ на основе предоставленных до 1 мая 1999 г. сведений от соответствующих служб.

*

Участники совещания поблагодарили Росархив за организацию, выразили признательность Посольству Грузии в Российской Федерации, МСА, его Европейскому бюро и Федеральному архиву Швейцарии за содействие в проведении совещания.

Участники совещания приняли предложение грузинской стороны о проведении в ближайшие годы совещаний руководителей архивных служб стран СНГ в г. Москве с ежегодной ротацией председателей. Следующее совещание состоится в 2000 г. Повестку дня, время и порядок проведения совещания решено определить путем взаимных служб стран СНГ.

- За Государственную архивную службу Республики Азербайджан - *Кямаль Агаев.*
- Республики Армения - *Юрий Лалаян.*
- Республики Беларусь - *Александр Михальченко.*
- Грузии - *Зураб Махарадзе.*
- Кыргызской Республики - *Сентбек Джумалиев.*
- Республики Молдова - *Василий Исак.*
- Российской Федерации - *Владимир Козлов.*
- Республики Таджикистан - *Зафар Дустмухамедов.*
- Украины - *Константин Новоходский.*

*

საარქივო
სახელმწიფო
დეპარტამენტში

იმეჯოლეს შარშანდოლი ზღის შედეგებზე და უახლესი მომავლის პრესპექტივებზე

საპარტოპლოს საარჩევნო დარგის ხელმძღვანელთა თათბირი

1999 წლის 29 აპრილს გაიმართა საქართველოს საარჩევნო დარგის ხელმძღვანელთა თათბირი. დღის წესრიგში იდგა ერთი საკითხი: საქართველოს საარჩევნო სახელმწიფო დეპარტამენტის სისტემის დასწესებულებათა მუშაობა "ეროვნული საარჩევნო ფონდის შესახებ" მიღებული კანონის, საქართველოს პრეზიდენტის 1997 წლის 18 აგვისტოს №382 განკარგულების მოთხოვნათა შესასრულებლად და ამ საფუძველზე საარჩევნო დარგის შემდგომი განვითარების უზრუნველსაყოფად.

მოხსენება გააკეთა საქართველოს საარჩევნო სახელმწიფო დეპარტამენტის თავმჯდომარის მოადგილემ, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორმა **გაბრიელ ხაჩიძემ**. კამათში მონაწილეობა მიიღეს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის საარჩევნო სახელმწიფო დეპარტამენტის თავმჯდომარემ **შალვა აბაშიძემ**, თბილისის ცენტრალური სახელმწიფო არქივის დირექტორმა **ირაკლი ბერაძემ**, გორის რაიონული სახელმწიფო არქივის დირექტორმა **მანანა ნანტაძემ**, ჭიათურის საქალაქო სახელმწიფო არქივის დირექტორმა **ნათელა ლაბაძემ**, სიღნაღის რაიონული სახელმწიფო არქივის დირექტორმა **სერგო ლეონიძემ**, აბაშის რაიონული სახელმწიფო არქივის დირექტორმა **ნათელა ლაბაძემ** და ბორჯომის რაიონული სახელმწიფო არქივის დირექტორმა **თაბუკ ლეონიძემ**.
შემაჯამებელი სიტყვით გამოვიდა საქართველოს საარჩევნო სახელმწიფო დეპარტამენტის თავმჯდომარე **შარვა**
ხაჩიძე.

როგორც მოხსენებლის, ისე მოკამათოთა გამოსვლებში გაანალიზდა საქართველოს საარჩევნო სისტემის დასწესებულებების 1998 წელს გაწეული მუშაობა, აღინიშნა მისი წარმატებები, ნაკლებობები, გადაწყვეტილი პრობლემები და გამოთქვა მდგომარეობის ძირეული გაუმჯობესების მისწრაფება. იმის მიუხედავად, რომ წვენი არქივები უძძძეს საფინანსო და მატერიალურ-ტექნიკურ პირობებში იმყოფებან, მაინც მიმდინარეობს სერიოზული საქმიანობა დარგის წინაშე დასახული ამოცანების გადასაწყვეტლად და განხორციელდა მთელი რიგი მნიშვნელოვანი ღონისძიებები გვეში გათვალისწინებულ დავალებათა შესასრულებლად. ამაში დიდი წვლილი აქვს შეტანილი ჩვენი მუშაკების პროფესიულ ასუსისძებნობას და დაკისრებული მოვალეობის დრმა შეტენება.

აღინიშნა, რომ ქვეყნის პრეზიდენტმა 1997-1998 წლებში საარჩევნო დარგის მუშაობას სხვადასხვა საკითხზე გამოსცა 5 ბრძანებულება და განკარგულება, რომლებსაც ვადასწყვეტილი როლი ეკუთვნით არსებული სიძნელეების გადალახვას და საქმის წინ წასწეებაში. მათი ბეგი დებულება თანდათანობით სრულდება და ვითარება უკეთესი ხდება.

მდგომარეობა სულ უფრო უკმაყოფილება აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკაში. შეიქნა დოკუმენტების რესტავრაციისა და მტროფილიპირების ლაბორატორია, სამეცნიერო-ტექნიკური დოკუმენტაციის განყოფილება ცენტრალურ სახელმწიფო არქივში. ყალიბდება ახალი საუწყებო არქივები. მტკიცდება მათი მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა. საქართველოს პრეზიდენტის განკარგულებათა და "ეროვნული საარჩევნო ფონდის შესახებ" კანონის მოთხოვნათა შესასრულებლად აქტიურად მუშაობენ ფოთისა და წყალტუბოს საქალაქო, აბაშის, ადიგენის, ახმეტის, ბოლნისის, გორის, დუშეთის, ზესტაფონის, კასპის, ზუგდიდის, სანჯრისა და ხარაგაულის რაიონული სახელმწიფო არქივები. დასასრულს უახლოვდება "ეროვნული საარჩევნო ფონდის შესახებ" და პრეზიდენტის განკარგულებით გათვალისწინებული ნორმატიული აქტების მტერვაება და სამოქმედო შუქოლება. დამტკიცების სტადიაშია დეპარტამენტში შექმნილი საქმისწარმოების ერთიანი სისტემა-სახელმძღვანელო.

საარჩევნო საქმის განვითარების 1998 წლის გვეშის 38 პოზიციიდან დავალებები მთლიანად შესრულებულია 29 მიმართლებით. ეს არცთუ ისე ურიფო მაჩვენებელია. ამ მხრივ კარვად იმუშავეს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის, თბილისის, ქუთაისის ცენტრალურმა, ჭიათურის საქალაქო, ახალგორის, ახალციხის, ახმეტის, ბაღდათის, გურჯაანისა და დუშეთის რაიონულმა სახელმწიფო არქივებმა. ჩამორჩნენ: დელოფლისწყაროს, ახალქალაქის, თიერისწყაროს, ლანჩხუთის, სენაქის, ვახტანგისა და ხაზინის რაიონული სახელმწიფო არქივები, რომელთა ხელმძღვანელებმა არ გამოიჩინეს მინდობილი საქმისადმი ჯეროვანი პასუხისმტებლობა და შედეგიც, ცხადია, საგადალოა.

თათბირზე სერიოზული ყრადღება დავთმო ეროვნული საარჩევნო ფონდის დოკუმენტების დაცვის, აღრიცხვის, სამეცნიერო-საცნობარო აპარატის შექმნა-განვითარების, არქივების დოკუმენტების, დოკუმენტების შექმნისეული ექსპერტიზის, საუწყებო შენახვისა და საქმისწარმოების ორგანიზაციის, დოკუმენტების გამოყენებისა და პუბლიკაციის საკითხებს. აღინიშნა ამ მხრივ შესრულებული სამუშაოთა მიცეულობა და ვადასაწყვეტ პრობლემათა სიმრავლე. ხაზგასმით იფო ნათქვამი, რომ საქმის ვაკეთების ხელს უშლის ფინანსური სიძნელეები, მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის განმტკიცების შესაძლებლობის უქონლობა. ბეგერ არქივში თვებიათ არ რივდება ხელფასები, მათი მუშაკები მძიმე მატერიალურ პირობებში არიან, ხოლო ადგილობრივი ხელმძღვანელები ამაზე ნაკლებად იწუხებენ თავს. ამ მხრივ განსაკუთრებით შესაშფოთებელია ჭიათურისა და სიღნაღის შექმნილი ვითარება. სამუშაონარია, რომ საკრებულოთა და ვაგებობათა შესვერებები ზოგჯერ არც კი იცნობენ პრეზიდენტის ვანკარგულებებს საარჩევნო საქმისთან დაკავშირებით, ხოლო მათ შესრულებასზე ზომ ლაბარაკიც შედმეტია.

ასეთი მდგომარეობა მოუთმენელა, ხელს უშლის საარქივო დაწესებულებათა ნორმალურ მუშაობას და უარყოფითად მოქმედებს არქივისათა სულიერ განწყობილებაზე. მათ ესაჭიროებათ არა ცარიელი დაპირებები, არამედ პრაქტიკული დახმარება და საქმისადმი მზრუნველური დამოკიდებულება - ასეთია მოთხოვნა.

წლებულ საარქივო დაწესებულებათა მთავარ ამოცანად რჩება საარქივო დარგის განვითარების საკითხზე 1997-1998 წლებში გამოცემული საქართველოს პრეზიდენტის ბრძანებულებითა და განკარგულებით განსაზღვრულ დავალებათა და მოთხოვნათა პრაქტიკული რეალიზაცია. ამ მიზნით საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტს დაეკავილი აქვს ორგანიზაციული ღონისძიებები "საქართველოს სახელმწიფო არქივების მშენებლობის, არსებული შენობების რეკონსტრუქციისა და აღჭურვის 1999-2003 წლების კომპლექსური პროგრამის" შესასრულებლად, ეროვნული საარქივო ფონდის დოკუმენტების ცენტრალიზებული აღრიცხვის დანერგვის, ცენტრალური სახელმწიფო არქივების დოკუმენტებზე თანამედროვე ღონის საინფორმაციო-საძიებო სისტემის შექმნისა და საარქივო ინფორმაციის ინტერნეტში შეტანის, ახალ პირობებში წარმოქმნილი დოკუმენტების შესწავლისა და მათი შემუშავებით ეროვნული საარქივო ფონდის შევსების პრობლემათა გადაწყვეტის, საარქივო დოკუმენტთა მუდმივარჩევადობის ამაღლების, სერთაშირის პროფესიული უზრუნველყოფის გადრმაგების უზრუნველსაყოფად.

თათბირზე გამოითქვა რწმენა, რომ სახელმწიფო ხელისუფლების ყურადღება, საარქივო დაწესებულებათა მუშაკების, ყველა არქივისთვის პროფესიული მუშაობა უზრუნველყოფენ დარგის ახლანდელი მდგომარეობის და მთელი საქმიანობის საგრძნობ გაუმჯობესებას.

მიღებულ იქნა რეკომენდაციები საქართველოს საარქივო სისტემის მუშაობის შემდგომ გაძლიერებისა და თვისებრივად ახალ საფეხურზე ასაყენად. მათი შესრულება გააიღებს საარქივო საქმის ეფექტიანობას და ხელს შეუწყობს არქივისათა საქმიანობის შედარებით ნორმალური პირობების შექმნას, მათი პასუხისმგებლობის, ავტორიტეტის ამაღლებას.

თათბირის მუშაობაში მონაწილეობა მიიღეს საქართველოს სახელმწიფო არქივების კანცელარიის კულტურის, მეცნიერების და განათლების სამსახურის უფროსმა **ძიმა ივანეშვილმა** და საარქივო დარგის ყურატორმა **მამუკა მახარაძემ**.

დასასრულ გამართა საარქივო საქმიანობაში წარჩინებულ მუშაკთათვის სახელმწიფო ვილიძების გადაცემა. საქართველოს საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტის თაყვანდებლურ ზურგს მახარაძემ პრეზიდენტის სახელით ღირსების ორდენით გადასცა დოკუმენტებისა და მარკინგის რესპუბლიკური არხარტორის დირექტორს **თაბაჩიას** **საქრამას**. წინორსწევის რაიონული სახელმწიფო არქივის დირექტორს **მითა შიბაძეს**, ხოლო ღირსების მედლები და პრეზიდენტის მადლობა - სხვა დაჯილდოებულებს.

*

არქივი - სამ "მეშაფი"

მხოლოდ სიმაღლით როდი იყვრის ყურადღებას კომისიის ტიპის მაღალი შინობა ვაჟა-ფშაველას პროსექტის დასაწყისში. იგი მაღალია იქ დაცული სიგელ-გუჯერებითა და სხვა საბუთებით, საქმეზე ფანატურად შეყვარებული ადამიანებით, თვალსაჩინო სპეციალისტებით, რომლებიც დღნიდგ გულისდებენ ეტებ, იკვლვენ, ამუშავებენ, აღრიცხვენ და შთამომავლობას სათუთად უნახვენ გარდასულ დღეთა ისტორიას, სხვადასხვა დროის უპიროფასეს დოკუმენტებს.

მართლაც, შეუძლებელია, გულგულად დარჩე, როცა ხელი ვიპყრია ფშობა სივალეთად გადარჩენილი სიგელ-გუჯერები თუ "ვეფხისტყაისის" უნიკალური ხელნაწერები, გამოჩენილი მიღვაწეობა ავტორგრაფები, ქართველი ხალხის გამოწული წარსლის ამასველი მეტყველი ძეგლები, კინო და ფოტოდოკუმენტები ... შეუძლებელია, მაღლიერებითა და პატვიტყვით არ განმისწავლო ადამიანებისადმი, რომლებიც ეძებენ, კრებენ, ამუშავებენ, იცვენ, ვენახვენ ფასდაუდებელ განს, როდოდრო სამშეოზე გამოაქვთ არქივის გრილ საცაგებში დაუნჯებელი სიმიდლის ნაკლებად ცნობილი ფურცლები ...

საქართველოს საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტის სისტემის 80 საარქივო დაწესებულებაში დაცულია ხუთი მილიონი შესანახი ერთეული (საქმე) - კუმარიტად ვრის სავანური ამ დაწესებულებათა საქმიანობის მთავარი მიმართულებაა "ეროვნული საარქივო ფონდის შესახებ" კანონის მოთხოვნათა პრაქტიკული რეალიზაცია, მისი სრული ამოქმედება და ამის საფუძველზე ხრუნვა დარგის წინაშე მდგარ ამოცანათა შესასრულებლად. 1997 წელს საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტს მიეცა საარქივო უწყებისათვის იმუთათი შესაძლებლობა - გამოსულიყო ქვეყნის მთავრობის წინაშე თავისი პრობლემებით და ვრცელი ანგარიშით საარქივო სისტემის დაწესებულებათა მიერ ვაწეულ მუშაობაზე, რომლის დროსაც დეპარტამენტის ხელმძღვანელობამ ყურადღება გაამახვილა მუშაობის სიძნელეებზე და გადასაწყვეტ საკითხებზე. შედეგად 1997 წლის 18 აგვისტოს საქართველოს პრეზიდენტმა გამოსცა განკარგულება "საქართველოში საარქივო დარგის შემდგომი განვითარების ღონისძიებათა შესახებ". ეს განკარგულება მნიშვნელოვანი ეტაპია კანონის "ეროვნული საარქივო ფონდის შესახებ" მოთხოვნათა განხორციელებაში, ხელს შეუწყობს საარქივო დარგის პრობლემათა გადაჭრისა და საარქივო დაწესებულებათა საქმიანობის შემდგომ სრულყოფას. საქართველოს პრეზიდენტის ამ განკარგულების შესასრულებლად მომზადდა და 1998 წლის თებერვალში პრეზიდენტის ბრძანებულებით დამტკიცდა "საქართველოს

სახელმწიფო არქივების მშენებლობის, არსებული შენობების რეკონსტრუქციისა და აღჭურვის 1999-2003 წლების კომპლექური პროგრამა“.

საქართველოს პრეზიდენტი დადებითად აფასებს სახელმწიფო არქივების მუშაობა მონდომებულ პროფესიულ საქმიანობას. არქივისტებისადმი მისი მაღალი პატივისცემის დასტურია საარქივო დაწესებულებების თანამშრომელია დაიკავებს საქართველოს ორდენებითა და მედალებით დაჯილდოება და არქივისტებისათვის მაღლობის გამოცხადება.

საქართველოს საარქივო დარგის 1997 წლის მუშაობის შედეგებს და საქართველოს პრეზიდენტის განკარგულების “საქართველოს საარქივო დარგის შეზღვევა განვითარების ღონისძიებათა შესახებ” და მისივე ბრძანებულების “საქართველოს სახელმწიფო არქივების მშენებლობის, არსებული შენობების რეკონსტრუქციისა და აღჭურვის 1999-2003 წლების კომპლექური პროგრამის შესახებ” შესრულების ამოცანებს მიეძღვნა საქართველოს საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტი კანონი საქართველოს საარქივო დაწესებულებების ხელმძღვანელების შერჩევა.

მომხსენებელმა, საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტის თავმჯდომარის მოადგილემ რეზო ხუციშვილმა, კომისიულდება – თბილისის ცენტრალური სახელმწიფო არქივის დირექტორმა ირაკლი ბერიძემ, აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის საარქივო დეპარტამენტის თავმჯდომარემ შალვა აბაშიძემ, სეჩაკის სახელმწიფო რაიონული არქივის დირექტორმა მარინე გუგუნავამ, საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური სახელმწიფო არქივის დირექტორის მოადგილემ ია თუთიაშვილმა, ტყეშელის სახელმწიფო საქალაქო არქივის დირექტორმა ვაჟა ამყოლდემ, ახმეტის სახელმწიფო რაიონული არქივის დირექტორმა ნათელა გოგოჭყრამა, ბოლნისის სახელმწიფო რაიონული არქივის დირექტორმა ვეტხინი ვოხეიშვილმა, ზესტაფონის სახელმწიფო რაიონული არქივის არქივისტმა იაშუა გუცაძემ და სხვამ ღრმად გააანალიზეს საქართველოს სახელმწიფო არქივების მუშაობის აუკარგი, ყურადღება გაამახვილეს სალომეებზე, ჯერ კიდევ გადაუჭრელ პრობლემებზე, საწარმოო და საშემსრულებლო დისციპლინის დარღვევის ფაქტებზე, ერთნაირ საარქივო ფონდის დოკუმენტების დაცვის უზრუნველყოფის, არქივების დოკუმენტების, სამეცნიერო, კულტურული, გეონომიკური, აღმწარდელიბითი, სოციალურ-უფლებრივი და სხვა მიზნებით დოკუმენტების გამოყენების საკითხებზე.

სემარინისა ითქვას, რომ საქართველოს საარქივო დაწესებულებებმა 1997 წელს შესაბამის ორგანიზაციებს ეფუძნება 30 საინიციატივო ინფორმაცია, მასხვი გასცეს 107 თემატურ შეიოხვას, პრესის ფურცლებზე გამოქვეყნეს 86 სტატია, მოაწვეეს 41 რადიო და ტელეგადამცემი, 32 გამოფენა, გასცეს სოციალურ-უფლებრივი ხასიათის 6093 ცნობა, მათ შორის დადებითი მასხვით 4689. სახელმწიფო არქივების საქონსეგლო დარბახზე მოემსახურა 538 მკვლევარი, რომლებმაც გამოიყენეს 14 161 შესანახი ერთეული (საქმე), 180 000 ფოტოპოზიტივი და 172 კინოლოკუმენტი. სახელმწიფო არქივებში ჩატარდა 98 ექსკურსია და გაკვეთილი.

არქივისტთა შერჩევის შედეგები შეუავამა საქართველოს საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტის თავმჯდომარემ ზურაბ მახარაძემ.

ხატონად რომ ვთქვათ, საარქივო დაწესებულება სამ “ვეშაპზე” დგას – რას ვინახავთ, როგორ ვინახავთ და როგორ ვაქვებთ არქივებში დაუნჯებულ ეროვნულ სიმდიდრეს – თქვა ზ. მახარაძემ. – მან თავის გამოხვლამ ვიყრადღება გამახსელა კარინის “ეროვნული საარქივო ფონდის შესახებ”, საქართველოს პრეზიდენტის ზემოსხნებული განკარგულებისა და ბრძანებულების მოთხოვნითა პრაქტიკულად რეალიზაციის, ქართველ არქივისტთა საერთაშორისო პროფესიულ ანამშრომლობაში მონაწილეობის პრობლემებზე და სხვა საყურადღებო საკითხებზე.

საქართველოს არქივისტთა შერჩევის მონაწილეებმა მიიღეს რეკომენდაციები, რომლებიც ითვალისწინებენ სახელმწიფო არქივების მუშაობის ყოველმხრივ სრულყოფას, საარქივო დარგში არსებული სირთულეებისა და პრობლემების გადაჭრას. არქივისტებმა გულწრფელი მადლობა გადაუხადეს საქართველოს პრეზიდენტს საარქივო დარგზე მზრუნველობისათვის და გამოთქვეს შტკიცე რწმენა, რომ მომავალშიც არ დაიშურებენ შრომასა და ენერგეას ქართველი ხალხის ეროვნული სურვის – საარქივო დოკუმენტების მოვლა-პატრონობისათვის, ყოველ ღონეს იხმარენ, რომ საქართველოს არქივებში დაუნჯებული უნიკალური მასალები ფართოდ იქნეს გამოყენებული მეცნიერული და პრაქტიკული მიზნებისათვის.

საქართველოს არქივისტთა შერჩევის ექსკურსია საქართველოს სახელმწიფო მინისტრის მოადგილე ზაზა შერგვლია. სიტყვა წარმოიტყვა სახელმწიფო კანცელარიის კულტურის, მეცნიერებისა და განათლების განყოფილების უფროსმა კობა იმედაშვილმა.

ნიკო ბერძენიშვილის სახელობის პრემიის ახალი ლაურეატები

საქართველოს საარტიო სახელმწიფო დეპარტამენტმა აკადემიკოს ნიკო ბერძენიშვილის სახელობის 1998 წლის პრემია მიანიჭა ავტორთა კოლექტივს: ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორებს, პროფესორებს **მდივნარ ხოჭოვაძე-ბროსეს**, **მანუჩან მებრძოლას**, **მეზო ბერძენიშვილს**. ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატს დიდი ლომიძეს — აკადემიკოს ნიკო ბერძენიშვილის პირადი არქივის დამუშავების, აღწერილობის შედეგებისა და საარტიო საქმეში შეტანილი შინაგნული წვლილისათვის.

საარტიო საქმეში განსაკუთრებული დამსახურებისათვის ნიკო ბერძენიშვილის სახელობის პრემია მიენიჭა. საქართველოს საარტიო სისტემის ყოფილ ხელმძღვანელებს გიორგი თავაძისძე და ვილი კაჭარავას.

აი, ზოგი რამ ახალ ლაურეატებზე:

* * *

1973 წელს, განსვენებული მეცნიერის ნ. ბერძენიშვილის მუდლის ნინო ბერძენიშვილის გადაწყვეტილებით, ბატონი ნიკოს პირადი არქივი მუდმივად შესანახად გადაეცა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის კ. კეკელიძის სახელობის ზღნაწერთა ინსტიტუტს. არქივის დამუშავება დაეწყო ნიკო ბერძენიშვილის კაბინეტის ვამეცს, ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატს დიდი ლომიძეს. სამუშაოს საერთო ხელმძღვანელობა დაეკისრა ინსტიტუტის დირექტორის მოადგილეს, პროფესორ ედიშერ ზოშტარია-ბროსეს. მათთან ერთად მეცნიერის პირადი არქივის დამუშავებაში გამოსაცემად მასალების შერჩევამ აქტიურად მონაწილეობდნენ მეცნიერის მისწული, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი დეი ბერძენიშვილი და ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი დარეჯან მგერელიძე.

დამუშავდა 245 საქაღალდე, რომელთა უმრავლესობაში მოთავსებულ მასალებს წარწერები არ გააჩნდა. ამასთან ამ საქაღალდეებში მოთავსებული იყო სულ ხსევადასხვა ხასიათისა და შინაარსის მასალები (ჩანაწერები, დაკვირვებები, ამონაწერები, კომენტარები და ა.შ.).

პარარელურად, კომისია არჩევდა მასალებს გამოსაცემად. დღეისათვის გამოსულია მეცნიერის ნაშრომების 9 ტომი სახელწოდებით “საქართველოს ისტორიის საკითხები”. მათ შორის გამოსაცემად ყველაზე რთული და შრომატევადი აღმოჩნდა VIII ტომი ქვესათურით “მასალები ავტორის არქივიდან”, რომელიც შეიცავს წერილებს, შერიგებებს, დაკვირვებებს საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიის საკითხებზე.

ამჟამად აკად. ნ. ბერძენიშვილის არქივი დამუშავებულია საარტიო საქმის წესების შესაბამისად, მანქანზე დაბეჭდილია და შესაძლებლობას იძლევა დაინტერესებულმა მკვლევარებმა ისარგებონ ამ არქივით საერთო წესების დაცვით.

*

გიორგი თავაძისძე ათი წელი ხელმძღვანელობდა საარტიო სისტემას. მისი თაოსნობით დაარსდა საქართველოს ლიტერატურისა და ხელოვნების ცენტრალური სახელმწიფო არქივი. საბრკველი ნაფარა საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო არქივების შერბობს, განმტკიცდა, სახელმწიფო არქივების მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა, გაუმჯობესდა არქივისტების სოციალური და საყოფაცხოვრებო პირობები. მისი ძალისხმევით აშენდა საცხოვრებელი კორპუსები და საბინაო პირობები გაუმჯობესდა არქივისტთა 80-მა ოჯახმა. ამ ცოტა ხნის წინათ გ. თავაძისძე, საარტიო და საგამომცემლო საქმეში შეტანილი განსაკუთრებული წვლილისათვის ღირსების ორდენით დაჯილდოვდა.

ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატი, ბატონი ვილი კაჭარავა სამართლიანად ითვლება საარტიო საქმის განმასწავლებლად. მისი თაოსნობით, 1974 წელს დაწესდა აკადემიკოს ნ. ბერძენიშვილის სახელობის პრემია, დაარსდა სამეცნიერო-ტექნიკური დოკუმენტების ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, გაიშალა სამსწრელო სამუშაოები საარტიო სისტემაში, შეიქმნა პროფესიული სწავლების სისტემა, ამაღლდა არქივისტთა პრესტიჟი . . .

*

ჩვენ ისტორია დოკუმენტაში

არქივებს სამართლიანად უწოდებენ ერის დოკუმენტურ მემკვირვებას, რომელსაც უდიდესი მნიშვნელობა აქვს წერილობითი კონცეფციის შესაქმნელად და ზუსტი მეცნიერული კვლევა-ძიების საწარმოებად.

საქართველოს საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტის საგამოყვანილო დარბაზში ვაიხსნა თემატური გამოფენა "არქივ ერის დოკუმენტურ მემკვირვება". იგი მიუძღვნა საარქივო დარგის მუშაკის დენასწაულს, რომელიც წელს პრეზიდენტ ალიანსა საქართველოში. საგამოყვანილო დარბაზში თავი მოიყარეს არქივისტებმა, მკვრივებმა, ხელნაწილების მოღვაწეებმა, პედაგოგებმა, სტუდენტებმა, პრესის, ტელევიზიისა და რადიოს მუშაკებმა.

გამოფენა გახსნა საქართველოს საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტის თავმჯდომარე ზურაბ მასხარაძემ, რომელსაც სტუმრები მიიწვია გამოფენის სტენდებთან.

დამთავლიერებლები ინტერესით გაეცნენ არქივების ისტორიის ამსახველ მასალებს.

საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი ერთ-ერთი უძლიერესი, სიძველესაცაა, სადაც მსხვა მილიონამდე შესანახი ერთეული (საქმე) IX საუკუნიდან 1921 წლის თებერვლამდე – დემოკრატიული რესპუბლიკის არსებობამდე. მთელი ეს დოკუმენტაცია ასახავს შუა საუკუნეების საქართველოს ისტორიას, რუსეთის ცარიზმის კოლონიურ პოლიტიკას ჩვენში (1801-1817) და საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის არსებობის ხანმოკლე პერიოდს (1918-1921).

დამთავლიერებელთა ყურადღებას იპყრობს საისტორიო არქივის ძველ საბუთთა კოლექცია – სივლე გუგერები, მუგუალების, სიმტკიცის, შუწირულობის, წყალობის სივლები, ნუსხები, მუგუთა ბრძანებები და განკარგულებები . . .

არქივში დაცული მრავალრიცხოვანი საბუთებიდან გამოიყვანა ექსპონირებულია ეტრატზე დაწერილი X საუკუნის საგალობლები საწოთა ნიშნებით, გიორგი II-ის შუწირულობის სივლე შიომღვიმისადმი (1072), დავით აღმაშენებლის ანდრბის შიომღვიმისადმი (1123), ღამა-გიორგის შუწირულობის სივლე შიომღვიმისადმი (1222), XII საუკუნის ოთხთავი, XII-XIV საუკუნეების სახარებები, როსტომის, ვახტანგ VI-ის, ერეკლე II-ისა და სხვა მუგუების წყალობის და შუწირულობების სივლები, სხვა საყურადღები დოკუმენტები.

დამთავლიერებელთა დიდ ინტერესს იწყვეს ისტორიული დოკუმენტები, მიძღვნილი საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენისადმი.

უახლეს ისტორიის ცენტრალური სახელმწიფო არქივის ექსპონირებიდან საყურადღებოა საქართველოს კათალიკოს პატრიარქის ამბროსი ზელაიას მიერ გვერის კონფერენციაზე გაგზავნილი მემორანდუმი, სახელმწიფო უშიშროების საიდუმლო ავტენტების ჩვენებები ამბროსი ზელაის ანტისამპოურ მოღვაწეობაზე, დავით ზვის ოქმი, კათალიკოს პატრიარქის დამამაგელ ცნობის დადგენილება, აქვე რელიგიის მსახურთა ღვინა-მეფისწივების დოკუმენტები. ყურადღებას იპყრობს საქართველოს დემოკრატიული რეპუბლიკის წლებში (1918-1921) თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტისა და მოთავარი სამეცნიერო არქივის დაარსების მასალები.

კინოფოტოფონოდოკუმენტების ცენტრალური სახელმწიფო არქივი 250 ათასზე მეტ შესანახ ერთეულს ითვლის. გამოფენაზე წარმოდგენილი დოკუმენტური კინო და ფოტომასალა გარკვეულ წარმოდგენას უქმნის დამთავლიერებლების საქართველოს წარსულსა და მოვეანდებობაზე, მის ქალაქებსა და სოფლებზე, ისტორიულ ძეგლებზე, უნიშვნელოვანებს საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ დღეებზე, საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო არქივების ისტორიაზე, დარგის დეაქმონისილი ადამიანების საქმიანობაზე.

გამოფენაზე წარმოდგენილი დოკუმენტები საქართველოს ისტორიის ცოცხალი, მტკცველი მატეანაა. არქივის პირველი უძველესი ფოტოდოკუმენტი 1858 წლით თარიღდება, ყველაზე ადრინდელი კინოდოკუმენტი და ხმის ჩანაწერი კი – 1908 წლით.

არქივი ინახავს გრამფონოფიტების უძლიერეს კოლექციას, სადაც თავმოყრილია ქართული და აუცხოური მუსიკის შედეგები.

1970 წლის 26 თებერვალს დაარსდა ლიტერატურისა და ხელოვნების ცენტრალური სახელმწიფო არქივი. მას სათავეში ჩაუდგა კულტურის გამოჩენილი მოღვაწე ვახტანგ გუგერბინი, რომელიც გარდაცვალებამდე ხელმძღვანელობდა არქივის კოლექტივს.

არქივის ფონდები ყოველწლიურად ივსება უნიკალური დოკუმენტებით ქართული ეროვნული კულტურის განვითარების საკითხებზე, მუწრების, მხატვრების, რეჟისორების, მსახიობების, კომპოზიტორების, ღირსიორების, არქიტექტორების, მოქანდაკეების, ხელოვნებათმცოდნეების, ფურნალისტების, სახალხო მოქმედების ცნობების დამოღვაწეობის ამსახველი მასალებით. ამჟამად არქივში დაცულია 111.759 შესანახი ერთეული. გამოფენაზე წარმოდგენილი მასალებიდან აღსანიშნავია დოკუმენტები ღვეან ვითუას, ვასილ ამასუკელის, კარლო ვოგომის, შალვა ნუცუბიძის, აკაკი შანიძის, ალექსანდრე სულხანიშვილის, აკაკი ხორავას, ერეკლე ვახადარის, ვევერი მიქელაძის, რევაზ ვაფარბიძის, დავით ვაჟაბისშვილის, იონა ტუსკიას, კონსტანტინე პიპინაშვილის, ვახტანგ ტაბალიაშვილის, ზურაბ ანავაფარბიძის, გიორგი მიქელაძის, მიხეილ ქვლივიძის, დიმიტრი შველიძის, შერი ნაკაშიძის, ვერა დავილიას, ანა ღვინაშვილის, ლილია აბაშიძის, მიხეილ ვარსაშვილის, მიხეილ ვაბოლსკისა და სხვათა პირადი ფონდებიდან.

აქვე არქივში მომზადებული და გამოცემულია ერეკლე ვახადარის, იონა ტუსკიას, აკაკი ხორავას, ალექსანდრე ხანანაშვილის პირადი ფონდების აღწერები, დოკუმენტური გრებულები "ვეფხისტყაოსნის" 750 წელი, "მიხეილ ვაჟაბისშვილი", "კულტურული მემკვირვება საქართველოში", "ვევერი მიქელაძე", "ნიკოლოზ ტინაბოვი და საქართველო"...

დამთავალიერებლები ინტერესით ეცნობიან სამეცნიერო-ტექნიკური დოკუმენტაციის, ქუთაისისა და თბილისის ცენტრალური სახელმწიფო არქივების, სამეცნიერო-საცნობარო ბიბლიოთეკის, დოკუმენტების რესტავრაციისა და მაკროფილმების ცენტრალური ლაბორატორიის ექსპოზიციებს.

ორი სტენდი აქვს დათმობილი აკადემიკოს ნიკო ბერძენიშვილის სახელობის პრემიის ლაურეატებს – აკადემიკოსს მარამ ლორთქიფანიძესა და ისიდორე დოლიძეს, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტს გურამ შარაძეს, პროფესორებს შალვა ჩხეტაძეს, დავით ფურცელაძეს, ანა ბაქრაძეს, მავუდი თოდუას, ილია ტაბაღას, ედიშერ ხოშტარია-პროსესს, დარეჯან მეგრელაძეს და დევი ბერძენიშვილს, ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატებს ნათელა ჯავახიშვილსა და დოდო ლომიძეს, მწერალს, კინორეჟისორსა და საზოგადო მოღვაწეს რეზო თაბუკაშვილს, საარქივო დარგის ხელმძღვანელებსა და თვალსაჩინო საეციალისტებს გიორგი თავამიშვილს, ვილი კაჭარავას, თამარ ტაბლიაშვილსა და ვახტანგ გურგენიძეს. სტენდებზე წარმოდგენილია მათი ნაშრომები, ფოტოსურათები, მოკლე ბიოგრაფიული ცნობები. გამოფენის ორგანიზატორია საქართველოს საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტის ეროვნული საარქივო ფონდის დოკუმენტების დაცვის, ინფორმაციისა და საერთაშორისო ურთიერთობების განყოფილების უფროსი ფელიქს დანელია. მხატვრული გაფორმება ეკუთვნის საქართველოს დამსახურებულ მხატვარს ვახტანგი მინარიშვილს.

ჩვენი უურნაღის მუშაკი გაეცაუბრა ზოგიერთ დამთავალიერებელს.

აკადემიკოსი შარბია ლორთქიფანიძე:

– ყოველი ექსპონატი საგანგებო ყურადღებასა და ინტერესს იმსახურებს. ეს გამოფენა იმედების აღძვრელაა, მისი მომწყობები მადლობას იმსახურებენ. გვერავალს ასეთი ღონისძიებები!

თბილისის სულხან-საბა ორბელიანის სახელობის სახელმწიფო პედაგოგიური უნივერსიტეტის რექტორი, პროფესორი **ვახტანგ ხარბიანი:**

– არ შეიძლება აუღელვებლად დათვალიერო ამ გამოფენაზე წარმოდგენილი ექსპონატები და უდიდეს პატივისცემით არ განმისჯვალო იმ ადამიანების მიმართ, რომლებმაც ასეთი რუდუნებით შემოუბანეს ჩვენს საღვსს ეს საუნჯე. გულწრფელი მადლობა ეროვნული არქივის ყველა თანამშრომელს, რომელიც აკეთებს დიდ სამაგილიშვილო საქმეს – ჩვენს წარსულს ინახავს მომავლისათვის.

პოეტი შინაძე მამია:

– გამოფენაზე წარმოდგენილი დოკუმენტები სიამაყის გრძობით აღგვანებებს. მათ მოფრთხილება და დაცვა სჭირდება. საოცრად დიდი სიამაყება მომანიჭა გამოფენამ. კვლავ ხელი მოვუკაროთო ამ დიდ ეროვნულ საქმეს!

საქართველოს ტელეადიკორპორაციის ინსტიტუტის მესამე კურსის სტუდენტი **შაპა ხშიდიაძე:**

– გამოფენაზე წარმოდგენილი უძველესი ექსპონატებისა საშუალება მოგვცა შეგვეგრძნო ჩვენი ისტორიის სიდიდით. ინტერესით დათვალიერეთ წინაპრების მიერ დანატოვარი “წარსულის უკვდავი ფურცლები”, რომლებმაც დაუწყებარი შთაბეჭდილება მოახდინა ჩვენზე. ამ გამოფენის დათვალიერებისას უნებურად დიდი წინაპრების გიჟის თანამგროვე ხდები და თავისებურად აღიქვამ იმ დროის სურთქვას.

დიდი მადლობა ყველას, ვინც თავისი წვლილი შეიტანა ამ შესანიშნავი ღონისძიების განხორციელებაში.

გახსნის მარტო პირველ დღეს გამოფენა ასობით მაყურებელმა დათვალიერა და შთაბეჭდილება მოგვნი ბევრმა მათგანმა მადლიერების გრძობის გამომხატველი ჩანაწერი გააკეთა.

*

საქართველო უცხოეთის არჩევნებსა და ჟიბნსაცავებში

ჩვენი ქვეყნის სრული ეკონომიკური და პოლიტიკური დამოუკიდებლობის ერთ-ერთი აუცილებელი პირობაა მდგრადი და მრავალმხრივი კონტაქტების საზღვარგარეთის ქვეყნებთან. სამწუხაროდ, ისტორიული ბელუკულმართობის მიზეზით საქართველო დიდი ხნის მძიმედ მკლავებული იყო შესაძლებლობას – დამოუკიდებლად ჩამოეყალიბა საკუთარი კულტურული ცხოვრება.

საქართველოს საარჩევნო სახელმწიფო დეპარტამენტი ნაყოფიერ საქმიანობას ეწევა საქართველოს ფარგლებს გარე მდებარე ქვეყნების საარჩევნო დაწესებულებებსა და უცხოეთში მცხოვრებ ქართველებთან კონტაქტების დამყარებისა და მათთან დაცული საქართველოს ისტორიის ამსახველი დოკუმენტების მოკვლევისა და სამშობლოში ჩამოტანის მიზნით.

1991 წელს საარჩევნო სახელმწიფო დეპარტამენტში შეიქმნა საერთაშორისო განყოფილება და მას შემდეგ დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის თითქმის ყველა ქვეყანასა და უცხოეთის ზოგიერთი ქვეყნის საარჩევნო დაწესებულებებთან გაფორმდა ურთიერთთანამშრომლობისა და ტექნიკური გაცვლის ხელშეკრულებები. მხარეები ერთმანეთს გააცნობენ რეორმაციას საარჩევნო საქმის პრობლემებზე, საკანონმდებლო და ნორმატიულ აქტებს, საარჩევნო დოკუმენტების აღებას. მოპოვებული საბუთებისა და სხვა მასალების საბუთებზე მოყვება გამოფენები, მომზადდება და გამოცემა ერთობლივი დოკუმენტური კრებულები, რაც საშუალებას მისცემს შეკვლევარებს შეისწავლინ ამ ქვეყნების ხალხთა პოლიტიკური, სოციალურ-ეკონომიკური და კულტურული ცხოვრების დღემდე უცნობი მრავალი საკითხი. გამოცდილების გაზარებისა და სტატიების ელექტრონული გზამკვლევი გაიცვლიან სპეციალისტებს. საარჩევნო საქმის განვითარებაში მხარეებს დადარებლობას მოუტანს არჩევნომოდინების დარგში თეორიულ საკითხებზე მომუშავე სტუდენტების, ასპირანტებისა და მძიებლების მივლინება.

საქართველოს საარჩევნო სახელმწიფო დეპარტამენტმა გაგზავნა წერილები მსოფლიოს ბევრ ქვეყანაში თანამშრომლობისა და დახმარების იმდობით. ქართველ არჩევნობთა მოწოდებას აქტიურად გამოეხმარებენ ამერიკელი მეცნიერები, რომლებმაც შექმნეს საქველმოქმედო ასოციაცია "საქართველოს ეროვნული არჩევნების მეგობრები". უკვე არაქტიურად ზონცილებდა მათ მიერ შედგენილი ბირველი პროექტი – იქმნება საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო სასტირო არჩევნის ელექტრონული გზამკვლევი. შედგომ ეს საშუაო გავრცელებდა. მთელი მსოფლიოს ქსელში ჩართვებან საქართველოს სხვა ეროვნული არჩევნებიც. ამით ნებისმიერ მეცნიერს, რომლის ქვეყანა ჩართული იქნება ამ ქსელში, შესაძლებლობა მიეცემა ისარგებლოს გზამკვლევარებით და მიიღოს მიხთვის საჭირო ინფორმაცია.

საქართველოს საარჩევნო სახელმწიფო დეპარტამენტი არჩევნის არჩევნის საერთაშორისო საბჭოს წევრად, ხოლო საარჩევნო სახელმწიფო დეპარტამენტის თავმჯდომარე ზურაბ მახარაძე – ინფორმაციისა და დოკუმენტაციის საერთაშორისო ფედერაციის წევრად. ამ მეტად პრესტიჟული საერთაშორისო ორგანიზაციის წევრობა საარჩევნო სახელმწიფო დეპარტამენტს უზნის მსოფლიოში ეროვნული საარჩევნო ფონდის დოკუმენტებით სარგებლობის ფართო ასპარეზს.

ახლანა საქართველოს საარჩევნო სახელმწიფო დეპარტამენტის თავმჯდომარე ზურაბ მახარაძე სამთავრობო დედეციის შესადგენლობაში იმყოფებოდა საბერძნეთში, ბულგარეთში და იქაურ კოლეგებს წარუდგინა ნუსხები – მათთვის საინტერესო რა მასალები ინახება საქართველოს სახელმწიფო არჩევნებში. კოლეგები შეთანხმდნ საქართველოურქმების აღების გაცვლაზე.

მარმან ავეისტროში გაფორმდა თანამშრომლობის ოქმი თურქეთის რესპუბლიკის სახელმწიფო არჩევნების გერარალურ დირექტორატსა და საქართველოს საარჩევნო სახელმწიფო დეპარტამენტს შორის 1997-1999 წლებისათვის. ქართველი არჩევნების საქმიანობის გასაცნობად 19 მაისს თბილისში ჩამოვიდა თურქეთის რესპუბლიკის სახელმწიფო არჩევნების გერარალური დირექტორი, ბატონი ისა ოზგული. საარჩევნო სახელმწიფო დეპარტამენტის საგამოფერო დარბაზში მზადდება თურქეთ-საქართველოს ურთიერთობის ამსახველი საარჩევნო დოკუმენტების თქმტარი გამოფენა, რომელც დამთავრებულბს გააცნობს საქართველოს ცენტრალურ სახელმწიფო არჩევნებში დაცულ მრავალრიცხოვან დოკუმენტებს – ფორმანებს, ქუქებს, ქუქებს ბერათებს, ხაზინის თესქერებს, არზებს, ფოტოგრაფიკენტებს, ალიბებს, ფინონანსურებს, მხატვრულ და სამეცნიერო ლიტერატურას თურქეთ-საქართველოს მრავალსაუკუნოვან ურთიერთობაზე. "ევა აღმა, კომშუ აღ," - ხალხს ნუ იფიდი, მეზობელი შეველე, - გვიმბეჭვრავს თურქული ხალხური სიბრძნე. ამ გუმშარიტების ქართული შესატყვისთა ხალხის წიადში შობილი "შეზობელი კარის, სინათლე ზარ თვალისა!" შევაფინა, რომ ჩვენი გამოფენა ხელს შეუწყობს ამ ორი მეზობელი ხალხის შემდგომ დაახლოებასა და ურთიერთთანამშრომლობას. მის მომზადებაში ქართველ არჩევნების პრაქტიკულად დახმარებას დაწვერ მცენიერი თურქოლოგები.

მრავალსაუკუნოვანი ქართული დამწერლობის ძეგლებიდან უამრავმა ხელნაწერმა სხვადასხვა პოლიტიკური მიზეზით მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში დაიო ბინა. უცხოეთში განხილული ძველ ქართულ ხელნაწერებზე საინტერესო ცნობები დაცული ვაქმრჩილი ქართული მეცნიერების ივანე ჯავახიშვილის, ექვთიმ თაყაიშვილის, მიხეილ თამარაშვილის, ალექსანდრე ხახანაშვილის, ალექსანდრე ცავარლის, ნიკო ბერძენიშვილის, კორნელი კეკელიძის, აკაკი შანიძისა და სხვათა შრომები.

ქართული ხელნაწერები მეტწილად ქვეყნის ავტობობამ მოაქვია უცხოეთში. ერთ-ერთი ასეთი ხელნაწერის განსაცყფრებელ "მოგზაურობაზე" მოვიტინბრობ ავადმეცისო აკაკი შანიძე.

“პირდაპირ საკვირველია მისი ბედი: ქართული წიგნი, დაწერილი დაახლოებით მეექვსე საუკუნისა და მუხლის სახედავრზე და ხმარებულ, როგორც ჩანს, აღმოსავლეთში, ალბათ, იერუსალიმში, მეთერთმეტე საუკუნეში დაუგვიდა და საუკუნ მასალად გამოუყენებიათ ვერაღებებს თალმუდისათვის. მისი გერმანიდელი ისტორიკოსიდან ისეა ცნობილი, რომ მუხს საუკუნის მიწურულში იგი აღმოუჩინათ კაიროს სინაგოგის კერძანში. ერთ ფურცელს იერუსალიმზე გამოვლი ოქსფორდამდე მიუღწევია, ხოლო ორი ფურცელი კემბრიჯის უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკისათვის შეუძენიათ. აღმოჩნდა თუ არა დანარჩენი ნაწილები პარიზში, ფრანკფურტში და სხვაგან, არ ვიცი, თუმცა კი ძალიან შესაძლებელია, როგორც ამას გვაფიქრებინებს ის ვაგრძელება, რომ პატარა ნაგლეჯი ქართულ-ებრაული პალიმპსტიკისა ღონღონზე მისულა, პრიტანის მუზეუმში”.

ასეთი უცნაური თავგადასავალი არათუ ქართულ წერილობით ბეგლს შემთხვევით უცნობი. საზღვარგარე მონვერდელი ბეგლი წერილობითი ბეგლების მშობლიურ ქართულ საეანეში დასაბრუნებლად (მათი დედნების თუ პირების სახით) დიდი შრომა გასწიეს ქართველმა მეცნიერებმა.

“საქართველო უცხოეთის არქივებსა და წიგნთსაცავებში” - ამ თემას მიეძღვნა სამეცნიერო კონფერენცია, რომელიც მოაწვეეს საქართველოს საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტმა, საქართველოს ევროპისა და ამერიკის სამეცნიერო-კვლევითმა ინსტიტუტმა. კონფერენცია შესავალი სიტყვით გახსნა საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტის თავმჯდომარემ ზურაბ მაჩარაძემ. დამსწრეთ მან გააცნო ის მრავალმხრივი საქმიანობა, რომელსაც ქართველი არქივისტები წყვეან დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამგობრობისა და საზრვარვარეთის სხვა ქვეყნების საარქივო დაწესებულებებთან კონტაქტების განმტკიცებისათვის.

“შატრანე აღამაღლებს კეთილის ქმნულებასა” - ვახუშტი ბატონიშვილის ეს სიტყვები სავსებით მიესადაგეს გამოძრული ქართველი ისტორიკოსის, საქართველოს ევროპისა და ამერიკის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის დირექტორს, პროფესორ ილია ტაბაღუას. განსაკუთრებით აღსანიშნავია მეცნიერის დავსწილი საფრანგეთის, იტალიის, ბელგიის, ესპანეთის, ავსტრიის, გერმანიის, ინგლისის, პორტუგალიის, პოლონეთისა და ავსტრიის არქივებსა და წიგნთსაცავებში საქართველოს ისტორიის ამსახველი მასალების მოძიებასა და გამოძრვებულში. ისტორიკოსი მთხელ თამარაშვილის შემდეგ ეს მთხელ შეთხვევია, როდესაც ქართველმა მეცნიერმა დიდძალ მასალას მოუყარა თავი უცხოეთის სიბეგლეთსაცავებთან. პროფესორმა ი. ტაბაღუა უცხოეთიდან ჩამოიტანა 60 ათასამდე ფურცელი ძვირფასი საარქივო საბუთი, რომელიც დიდი შტაბანია ქართული წყაროთმცოდნეობისა და ისტორიოგრაფიისათვის. საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტმა პროფესორ ილია ტაბაღუას საარქივო საქმეში შტანდილი გამოძრეული წვლილისათვის, კაბიტატორი ნაშრომისათვის “საქართველო ევროპის არქივებსა და წიგნთსაცავებში” (ტ. I, II, III) მიაძივა აკადემიკოს ნიკ ბერძენიშვილის სახელობის პრემია.

კონფერენციის მონაწილეებმა დიდი ინტერესით მოისმინეს პროფესორ ი. ტაბაღუას მოხსენება ზემოსხსენებულ ქვეყნების სიბეგლეთსაცავებში მის მთხრ მიკვლეულ უნიკალურ დოკუმენტებზე.

საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტის თავმჯდომარის მოადგილემ, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორმა რეზი ნუციშვილმა დამსწრეებს მოუთხრო უზრვარვარ არქივებსა და წიგნთსაცავებში საქართველოს სინადილის ამსახველ დოკუმენტებზე.

კონფერენციის მონაწილეთა წინაშე საყურადღებო მოხსენებთ წარდგა ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართული ენის კათედრის პროფესორი, აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის უზრვარეი საბჭოს დებუტატი შუმასა ფუტკარაძე, რომელიც მრავალი წლის მანძილზე რუდუნებით ავრთვედა თურქეთის რესპუბლიკაში მცხოვრები ქართველების (ჩეჩენურების) მეტყველების ნიმუშებს ფილოლოგიურ, ისტორიულ და ეთნოგრაფიულ მასალებში. მისი კაბიტატორი ნაშრომი “ჩეჩენურების ქართული”, პირველი წიგნი, სახიერად და შთამბეჭდავად გვისატავს ჩეჩენურების მატერიალური და სულიერი ცხოვრების მრავალფეროვან სურათს. შუმასა ფუტკარაძემ დამსწრეთ უამბო თურქეთში მცხოვრებ ჩეჩენურებთან შეკრებილი მდიდარ ფოლკლორულ თუ ეთნოგრაფიულ მასალებზე, თურქეთის სიბეგლეთსაცავებში მიკვლეულ საინტერესო დოკუმენტებზე.

თურქეთის არქივებსა და წიგნთსაცავებში საქართველოთთან დაკავშირებულ დაცული მასალების შესწავლისა და გამოძრვებულში დირსული წვლილი შეატკნა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი, გ. წერეთლის სახელობის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის განყოფილების გამგეს, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორის, პროფესორ მარია გიქიას. კონფერენციის მონაწილეებმა ინტერესით მოისმინეს მეცნიერის ინფორმაცია თურქეთის რესპუბლიკაში მისი სამეცნიერო მივლინების შედეგებზე.

საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოს კ. კვეციძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტის დირექტორის მოადგილემ, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორმა, პროფესორმა მთხელ ქეთარია ილაპარაკა რუსეთის სიბეგლეთსაცავებში დაწრეებულ მრავალრიცხოვან ქართულ ხელნაწერებზე, მათი სრულყოფილად გამოვლენის, აღწერის, შესწავლისა და გამოცემის აუცილებლობაზე.

საქართველოს ევროპისა და ამერიკის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის თანამშრომელმა ღამა ბაკრაძემ კონფერენციის მონაწილეებს მოაწვია საინტერესო ცნობები გერმანიისა და შვეიცარიის სიბეგლეთსაცავებში დაცულ საყურადღებო მასალებზე, რომლებიც ძვირფასი წყაროა ამ ქვეყნებში მცხოვრებ ჩეჩენს თანამშობულეთა ცხოვრებისა და შემოქმედების, საქართველო-გერმანიისა და საქართველო-შვეიცარიის ურთიერთობის შესასწავლად.

სამეცნიერო კონფერენციის შედეგები შეავსა საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტის თავმჯდომარემ ზ. მაჩარაძემ. მან უპირველეს საქმედ სათვალა უცხოეთის ქვეყნების სიბეგლეთსაცავებში იმ დოკუმენტების გამოვლენა, შესაბამისი აღწერებისა და კატალოგების შედგენა, იმ დოკუმენტების ასლები მოპოვება, რომლებიც ასახვენ საქართველოს და ამ ქვეყნების ეკონომიკურ, პოლიტიკურ თუ კულტურულ ურთიერთობას.

საქართველოს საარჩევნო სახელმწიფო დეპარტამენტი

ბ რ კ ა ნ ე მ ბ ა

თბილისი

04.05.98

№ 15

-203845349 -
საპარტამენტო მმართველობის
სამსახური
შტაბინა: ნ. შატაშვილის
სახლი, სახელმწიფო
მშენებელი და მშენებლობის
სამსახური
საპარტამენტო მმართველობის
სამსახური
"უ" მანბი 1998 წ.
№ 210. 012003257

“ეროვნული საარჩევნო ფონდის დოკუმენტების კომპლექსის შედგენის უზრუნველყოფის დოკუმენტების დაცვის წესების” დამტკიცების შესახებ

“ეროვნული საარჩევნო ფონდის” საქართველოს კანონის შესაბამისად სახელმწიფო ორგანოს ან სხვა დაწესებულებების საქმიანობის პროცესში შექმნილი დოკუმენტები სახელმწიფო საკუთრებაა და მას მუდმივად ინახავენ სახელმწიფო არქივები, აგრეთვე საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის მთავარი არქივი და ხელნაწერთა ინსტიტუტი, საქართველოს ელტურის სამინისტროსა და მეცნიერებათა აკადემიის მუზეუმები, საქართველოს გეოლოგიის სახელმწიფო დეპარტამენტის გეოლოგიის ფონდი, საქართველოს გეოდეზიისა და კარტოგრაფიის სახელმწიფო დეპარტამენტის კარტოგრაფიულ-გეოდეზიური ფონდი, საქართველოს გარემოსა და ბუნებრივი რესურსების დაცვის სამინისტროს პირობითი-გეოლოგიური მონაცემების სამეცნიერო-ტექნიკური ინფორმაციის ფონდი, საქართველოს სტანდარტიზაციის, მეტროლოგიისა და სერტიფიკაციის სახელმწიფო დეპარტამენტის სტანდარტების საინფორმაციო ფონდი.

ეროვნული საარჩევნო ფონდის დოკუმენტების მუდმივად შენახვის უზრუნველყოფის მიზნით დაწესებულებებში დოკუმენტების დაცვის სამუშაოთა სწორი ორგანიზაციის მიზნით საქართველოს საარჩევნო სახელმწიფო დეპარტამენტმა კანონიდან გამომდინარე მოთხოვნათა გათვალისწინებით შეიმუშავა “ეროვნული საარჩევნო ფონდის დოკუმენტების მუდმივად შენახვის უზრუნველყოფის წესები”.

წესები ამკვიდრებს ქადაღისფერად დოკუმენტების დაცვის უზრუნველყოფის მოთხოვნათა ერთობლიობას, ამასთან ერთად იძლევა დოკუმენტების დაცვის დარგში ამა თუ იმ სამუშაოთა წარმოების მეთოდებისა და ტექნოლოგიის დანერგვის შესაძლებლობას მოწინავე გამოცდილების გამოყენების გათვალისწინებით.

წესების პროექტი განხილული და მოწინააღმდეგე იქნა საქართველოს საარჩევნო სახელმწიფო დეპარტამენტის სამეცნიერო-მეთოდური საბჭოს მიერ.

“ეროვნული საარჩევნო ფონდის შესახებ” საქართველოს კანონის მოთხოვნათა და “საქართველოს საარჩევნო დარგის მუდმივად განვითარების ღონისძიებათა შესახებ” საქართველოს პრეზიდენტის № 382 განკარგულების (18. 06.97) შესრულების მიზნით

პირველი:

1. დამტკიცდეს “ეროვნული საარჩევნო ფონდის დოკუმენტების მუდმივად შენახვის უზრუნველყოფის მიზნით დაწესებულებებში დოკუმენტების დაცვის წესები”.

2. საქართველოს სახელმწიფო არქივებმა, ეროვნული საარჩევნო ფონდის დოკუმენტების მუდმივად შენახვის უზრუნველყოფის მიზნით ორგანიზაციებმა და დაწესებულებებმა უზრუნველყონ ამ წესების პრაქტიკაში დანერგვა.

სახელმწიფო დეპარტამენტის
თავმჯდომარე

ბ. მახარაძე

საქართველოს საარქივო
სახელმწიფო დეპარტამენტის
№ 15 ბრძანების დანართი
(04.05.97)

**ეროვნული საარქივო ფონდის დოკუმენტების
პუბლიკად შენახვის უფლების მქონე დაწესებულებებში
დოკუმენტების დაცვის წესები**

მოწონებულია
საქართველოს საარქივო
სახელმწიფო
დეპარტამენტის სამეცნიერო-
მეთოდური საბჭოს მიერ
(06.03.97. №1 ოქმი)

წიგნი დეკლარაციის

პუნქტი 1

1. ეროვნული საარქივო ფონდი არის საქართველოს ტერიტორიაზე არსებული იმ დოკუმენტების ერთობლივობა, რომლებსაც აქვთ ისტორიული, კულტურული, სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი ღირებულება.

2. 1995 წლის 2 მაისს მიღებული "ეროვნული საარქივო ფონდის შესახებ" კანონის შესაბამისად, დოკუმენტები, რომლებიც შეიქმნა სახელმწიფო ორგანოს ან უწყების საქმიანობის პროცესში, სახელმწიფო საკუთრება და მსმუდმივად ინახავენ საქართველოს სახელმწიფო არქივები. სახელმწიფო არქივების პარალელურად, ასევე კანონი, ეროვნული საარქივო ფონდის დოკუმენტების მუდმივად შენახვის უფლება აქვს აგრეთვე:

- ა). საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის არქივსა და ხელნაწერთა ინსტიტუტს;
- ბ). საქართველოს კულტურის სამინისტროსა და მეცნიერებათა აკადემიის მუზეუმებს;
- გ). საქართველოს გეოლოგიის სახელმწიფო დეპარტამენტს – გეოლოგიურ ფონდს;
- დ). საქართველოს გეოდეზიისა და კარტოგრაფიის სახელმწიფო დეპარტამენტს – კარტოგრაფიულ-გეოდეზიურ ფონდს;
- ე). საქართველოს ვაეროხისა და ბუნებრივი რესურსების დაცვის სამინისტროს პიდრომეტეოროლოგიის დეპარტამენტს – პიდრომეტეოროლოგიური მონაცემების სამეცნიერო-ტექნიკური ინფორმაციის ფონდს;
- ვ). საქართველოს სტანდარტიზაციის, მეტროლოგიისა და სერტიფიკაციის სახელმწიფო დეპარტამენტს – სტანდარტების საინფორმაციო ფონდს;
- ზ). კერძო არქივებს.

3. ეს უწყებები და დაწესებულებები ვალდებული არიან უზრუნველყონ მათთან წარმოქმნილი ეროვნული საარქივო ფონდის დოკუმენტების მუდმივად შენახვის პირობები, დაზიანებული დოკუმენტების კონსერვაცია-რესტავრაციის და მიკროფილმირების საშუალებები სადაზღვევო ფონდის შექმნის საშუალების შესრულება.

პუნქტი 2.

1. ეროვნული საარქივო ფონდის დოკუმენტების მუდმივად შენახვის უფლების მქონე უწყებებსა და დაწესებულებებში დოკუმენტების დაცვის საშუალოთა სწორად ორგანიზაციის მიზნით საქართველოს საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტმა, ზემოაღნიშნული კანონიდან გამომდინარე მოთხოვნილებათა გათვალისწინებით, შეიმუშავა "ეროვნული საარქივო ფონდის დოკუმენტების მუდმივად შენახვის უფლების მქონე უწყებებსა და დაწესებულებებში დოკუმენტების დაცვის წესები".

2. წესებში ჩამოყალიბებულია ერთიანი და სავალდებულო მოთხოვნები ყველა არქივისათვის, რომლებიც განახორციელებენ ეროვნული საარქივო ფონდის დოკუმენტების მუდმივ შენახვას. წესები აკვიდრებს ქადალისფუნდს დოკუმენტების დაცვის უზრუნველყოფის მოთხოვნათა ერთიანობას. ამასთან ერთად, იძლევა დოკუმენტების დაცვა დარგში ამა თუ იმ სახეობის საშუალოთა წარმოების მეთოდებსა და ტექნოლოგიის დახვეწის შესაძლებლობას მოწინავე გამოცდილების გამოყენების გათვალისწინებით.

3. წესებში ჩამოყალიბებულია დოკუმენტების შენახვის ოპტიმალური პირობების შექმნის, საცავებში დოკუმენტების განლაგების, საცავებიდან საქმეთა გადების და დაბრუნების, დოკუმენტების ფიზიკური მდგომარეობის აღდგენის, საქმეთა არსებობისა და მდგომარეობის შემოწმებისა და განსაკუთრებულად ღირებული დოკუმენტების სადაზღვევო და გამოცდების ფონდების შექმნის ზოგადი მოთხოვნები.

4. წესებში განიხილება არ არის საშუალოთა ის სახეები, რომლებიც განეკუთვნება საკვალიზებული ლაბორატორიების კომპეტენციას.

პუნქტი 3.

1. წესებს ერთვის დოკუმენტაციის სავალდებულო ფორმები, რომლებსაც დოკუმენტების დაცვის საშუალების შესრულების პროცესში იყენებენ. ფორმების ფორმულარების სტრუქტურა განსაზღვრულია დოკუმენტების უნიფიკაციის და თანამდგომარეობა მოთხოვნების გათვალისწინებით.

2. წესებში გამოყენებულია შესაბამისი სახელმწიფო სტანდარტები და დაცვილია და "საარქივო ტერმინოლოგიური ლექსიკონი" (თბილისი, 1967) გათვალისწინებული ტერმინოლოგია.

პუნქტი 4.

ტექსტში გამოყენებული მითითებები "არქივი" და "დაწესებულება", რომელიც მუდმივად ინახავს დოკუმენტებს, ქოთი ცნებაა.

პუნქტი 5.

წესები სავალდებულოა საქართველოს რესპუბლიკის იმ უწყებებისა და დაწესებულებების არქივებისათვის, რომლებიც ახორციელებენ ეროვნული ხაარქივო ფონდის შესაბამისი დოკუმენტების მუდმივ შენახვას.

თავი II

დოკუმენტების დაცვის ოპტიმალური პირობები

პუნქტი 6.

დოკუმენტების დაცვის ოპტიმალურ პირობებს უზრუნველყოფს:

- ა) არქივების შენობათა მშენებლობა, რეკონსტრუქცია და რემონტი;
- ბ) საცავების აღჭურვა ხანძრის ჩასაქრობი საშუალებებით, დასაცავი და ხანძარსაწინააღმდეგო ხიგნალიზაციით;
- გ) ტექნიკურ საშუალებათა გამოყენება დოკუმენტების შენახვის ტემპერატურისა და ტენიანობის ოპტიმალური რეჟიმის შექმნისათვის, საცავის შენობებში სანიტარულ-ჰიგიენურ დონისმიხედვით განხორციელება;
- დ) დოკუმენტების შენახვის სპეციალურ საშუალებათა (სტელაჟები, კარადები, სეიფები, კოლოფები, საქაღალდეები და ა.შ.) გამოყენება.

პუნქტი 7.

შენიშვნებისა და საინფორმაციო წყაროებისადმი ვაყენებულები მოთხოვნები

1. ეროვნული ხაარქივო ფონდის დოკუმენტების მუდმივად შენახვის უფლების მქონე დაწესებულებების არქივებისათვის უნდა აშენდეს სპეციალური შენობა, ან მოხდეს არქივისათვის გამოყოფილი სხვა შენობის შესაბამისი რეკონსტრუქცია. არქივის შენობა, როგორც წესი, შენდება ტიპობრივი პროექტით. საქართველოს ურბანიზაციისა და მშენებლობის სამინისტროსთან შეთანხმებით, შეიძლება ინდივიდუალური პროექტით მშენებლობაც. შენობისა და მისი ხანძრობის სისტემის ექსპლუატაცია ხორციელდება საქართველოს ურბანიზაციისა და მშენებლობის სამინისტროს ნორმატიული დოკუმენტების შესაბამისად.

2. არქივის შენობა დაშორებული უნდა იყოს:

- ა) სამრეწველო საწარმოებისაგან, რომლებიც პერს აქუჭვიანებენ მტვრითა და აგრესიული გაზებით /ქლორი, გოგირდიოვანი გაზი, აზოტის ფანგეულები/, სანიტარული ნორმებით დადგენილი მანძილით;
- ბ) სახანძრო თვალსაზრისით საშიში ობიექტებისა და ნაგებობებისაგან სამშენებლო ნორმებისა და წესების მოთხოვნათა შესაბამისად.
- გ) არქივის შენობის მიმდებარე ტერიტორიაზე პერს მათე შენარევის საშუალო სადღეამისო შემადგენლობა არ უნდა აღემატებოდეს უკიდურესად დასაშვებ კონცენტრაციებს.
- დ) არქივის შენობის მშენებლობისათვის გამოყოფილი ტერიტორიის, აგრეთვე არქივისათვის გამოყოფილი შენობისა და მისი მიმდებარე ფართობის ვარგისიანობის განსაზღვრებისას გათვალისწინებული უნდა იქნეს ადგილობრივი სანიტარულ-ეპიდემიოლოგიური სადგურის დასკვნა.

პუნქტი 8.

1. არქივების ახალ შენობათა მშენებლობისა და არსებულის რეკონსტრუქციის დროს გათვალისწინებული უნდა იქნეს შემდეგი სათავეების მოწყობა:

- ა) დოკუმენტების მიღებისა და გაუმტვერიანებისათვის;
- ბ) დოკუმენტების შენახვისათვის /საცავები/;
- გ) სამეცნიერო-საცნობარო აპარატისა და საადრცხვო დოკუმენტების განლაგებისათვის;

დ) დოკუმენტების მიკროფილმიერების, რესტავრაციის, დეზინფექციისა და ყლაში ჩასმის
ლაბორატორიებისათვის;

- ვ) გასამრავლებელი ტექნიკის განლაგებისათვის;
- ვ) თანამშრომელთა მუშაობისათვის /სამუშაო კაბინეტები/;
- ზ) მკვლევართა მუშაობისათვის /სამკითხველო დარბაზი/;
- თ) საგამოყვანი დარბაზისათვის;
- ი) დამხმარე დანიშნულებისათვის /ვარდერობი, მისაღები და ა.შ./.

2. საცავეების სიმაღლე განისაზღვრება დოკუმენტების შენახვისათვის გათვალისწინებული ტექნოლოგიური მოწყობილობის შესაბამისად, მაგრამ არანაკლებ 2.25 მეტრისა. არქივის მრავალსართულიანი შენობა აღჭურვილი უნდა იყოს სამგზავრო-სატივროთი ლიფტებით.

3. დოკუმენტების დატვირთვისაგ დაცევის მიზნით სარდაფის სათავსოთა და ცოკოლის სართულის ფანჯრებზე იდგმება გადასასხნელი ლითონის ცხაურები.

მუხლი 9.

ელექტროაღჭურვილობა, განათების რეჟიმი

1. არქივის ძირითად შენობაში უნდა იყოს ფარული ელექტროგაყვანილობა. საცავეებში შეიძლება დამონტაჟდეს ლითონის შილდებში მოთავსებული ელექტროგაყვანილობა. განათების არმატურა ნახევრად პერმეტული უნდა იყოს.

2. არქივის ძირითად სათავსოებში სანათები, ელექტროდაფები და გამანაწილებელი მოწყობილობა დახურული უნდა იყოს. საცავეები უნდა აღიჭურვოს საერთო და სართულების გამოძიებული ჩარჩოებით. გამანაწილებელი ელექტროდაფები, მკვლევები და გამომრთველი ჩარჩოები იდგმება საცავეის ვარკო.

3. სანათები დოკუმენტებიდან დაშორებული უნდა იყოს სულ ცოტა 50 სანტიმეტრი. საცავეებში უზუბოებსა გამოყენებული იქნეს ვარვარის ნათურები, დასაშვებია გარკვეული მარკების ღუმინესცენციური ნათურების გამოყენება საექტრის დამოკლებული, ულტრათიხვერი მონაკვეთით. როზეტები, მტვერსასრუტებისა და გადასატანი სანათების ელექტროხიზინარი იდება რეზინის შლანგში. გადასატანი სანათების ნათურები დაცული უნდა იყოს მინის საფარითა და ბაღურით.

4. ბუნებრივი სინათლე მაქსიმალურად უნდა იქნეს შენობის იმ ნაწილში, რომელსაც ფანჯრები ჩრდილოეთის მხარეზე აქვთ. საცავეების ბუნებრივი განათება დასაშვებია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ დოკუმენტები დაცული იქნება შხის პირდაპირი სხივებისაგან. დოკუმენტებზე შხის სხივების პირდაპირი მოქმედების შემცირების მიზნით ხდება მინების შეღებვა თეთრი საღებავით ან გამოიყენება შუქგაუმტარი ფარდები. ამავე მიზნით შეიძლება გამოყენებული იქნეს მინის ბლოკი, რაც ხელს უწყობს შენობაში ტემპერატურის რეჟიმის შენარჩუნებას. დოკუმენტების დაცვას სინათლის მოქმედებისა და მტერისაგან უზრუნველყოფის მათი შენახვა დახურული ტიპის სტელაჟებზე, კარაღებში, ავრთვე კოლოფებსა და საქაღალდეებში.

5. ბუნებრივი სინათლის მაგერ მოქმედებისაგან დოკუმენტების დაცვის ღონისძიებები გათვალისწინებული უნდა იქნეს ყველგან, სადაც დოკუმენტებთან მუშაობა წარმოებს.

მუხლი 10.

ხანძარსაწინააღმდეგო მოწყობილობა

1. არქივის საცავეები განლაგებული უნდა იყოს ცვეხლმდებლობის სულ ცოტა მეორე ხარისხის შენობაში და აღიჭურვოს ძირითადი ხანძარსაწინააღმდეგო მოწყობილობით: უახლესი კონსტრუქციის ერთი ნახმარამყავიანი ცვეხლსაქობით ყოველ 50 მ² ფართობზე, მაგრამ არანაკლებ ორისა ყოველ ცალკე სათავსოში. ხანძარსაწინააღმდეგო დაცვის მიზნით მიღებული ელექტროგაყვანილობა უზრუნველყოფილი უნდა იყოს ჩამოსვებით.

2. საცავეები და დოკუმენტებთან სამუშაო სათავსოები აღჭურვილი უნდა იყოს სახანძრო სიგნალიზაციით.

3. არქივის შენობას უნდა აქონდეს დოკუმენტების სავეაკუაციო გზები.

4. საცავეებში აკრძალულია თამბაქოს მოწევა, გამთბობი ელექტრომოწყობილობის გამოყენება, უცხო საგნებისა და სურსათის შენახვა.

5. ყველა საკითხი, რაც დაკავშირებულია არქივის სახანძრო უსაფრთხოებასთან, შეთანხმებული უნდა იყოს სახანძრო ზედამხედველობის შესაბამის ორგანიზაციასთან.

პუნქტი 11.

დოკუმენტების შენახვის ტექნიკური და ტენიანობის რეჟიმი

1. ქაღალდის ფუძიანი დოკუმენტების ხანგრძლივი დროით შენახვის უზრუნველსაყოფად საჭიროა საცავებში დაცული იქნეს ოპტიმალური ტემპერატურისა და ტენიანობის რეჟიმი. ოპტიმალურ ტემპერატურად მიღებულია ცელსიუსის 17-19 გრადუსი, შედარებით ტენიანობად 50-55%. ამ რეჟიმის დასაცავად იყენებენ სპერის კონდიციერების სისტემებს.
2. საცავებში, როგორც წესი, გამოყენებული უნდა იქნეს მოშვოვი ვენტილაციასთან შეთანხვებული საპაერო გათბობის სისტემა, დანარჩენ სათავსოებში – წყლის გათბობის ცენტრალური სისტემები.
 - ა) საპაერო გათბობასთან შეთანხვებული მოშვოვი ვენტილაციის სისტემებით ხდება სპერის დატენიანება და რეციკულაცია – მყარდება ტემპერატურა ცელსიუსით 17 ± 3 გრადუსით, შედარებითი ტენიანობა – 50 ± 10%.
 - ბ) წყლით გათბობის სისტემებიან საცავებში შენახვის რეჟიმის ოპტიმიზაცია ხორციელდება საკონტროლო-საზომი ხელსაწყოების მანევრებლების საფუძველზე სათავსოების რაციონალური განიავებისა და გათბობის გზით.
3. დოკუმენტების შენახვის რეჟიმის კონტროლი ხდება სპერის კლიმატური პარამეტრების / სპერის ტემპერატურა და შედარებითი ტენიანობა / რეგულარული გაზომვის გზით:
 - ა) კონდიციონერულ სათავსოებში – სულ ცოტა კვირაში ერთხელ;
 - ბ) საპაერო და წყლით გათბობის სისტემებიან სათავსოებში – კვირაში ორჯერ ტემპერატურისა და ტენიანობის განსაზღვრისათვის რეკომენდებულია გამოყენებული იქნეს ასპირაციული ფსიქრომეტრი და სხვადასხვა ტიპის გიგრომეტრი.
4. საკონტროლო საზომი ხელსაწყო იდგმება მთავარ გასასვლელში დამონტაჟებულ სტელაჟზე გასათბობი და სვეტილაციო სისტემებისაგან მოშორებით. ხელსაწყო დამაგრდება საკონტროლო დაფაზე. საკონტროლო საზომი ხელსაწყო იდგმება თითოეულ საცავში; თითაზეიანი სისტემის დროს – თითაზე ერთი, იარუსებიანი სისტემის დროს – იარუსზე ერთი. პერიოდულად, კვარტალში ერთხელ უნდა მოხდეს ხელსაწყოების ჩვენებების სისწორის შემოწმება.
5. საკონტროლო საზომი ხელსაწყოების მანევრებლები უნდა დაფიქსირდეს სპეციალურ სარეგისტრაციო ჟურნალში. სარეგისტრაციო ჟურნალში უნდა აისახოს აგრეთვე ხელსაწყოების ჩვენებების შემოწმების, საცავებში ტემპერატურისა და ტენიანობის რეჟიმში გამოვლენილი დარღვევების ნორმალზაციის მიზნით განხორციელებული ღონისძიებების მონაცემები.

პუნქტი 12

სანიტარულ-ჰიგიენური ნორმები

1. საცავების სათავსოებში უნდა იყოს სანიტუმო წესრიგი და სისუფთავე, რაც გამოირჩევა ობის, მწერების, მღრღნელების გაქნასა და მტერის დაგროვებას. მტერისაგან დოკუმენტების დასაცავად აუცილებელია:
 - ა) საცავების სათავსოთა მაქსიმალურად შესაძლებელი სერმეტულობის უზრუნველყოფა და სვეტილაციო სისტემის აღჭურვა მტვერსაწინააღმდეგო ფილტრებით;
 - ბ) დოკუმენტების კოლონიების, შნაკრავების, სტელაჟების და საცავების პერიოდულად მტერისაგან გაწმენდა;
 - გ) ფიჭვის იატაკის მდგომარეობის შემოწმება, რომ იატაკში და პლინტუსების ქვეშ არ განიწეს ღრიჭოები და მღრღნელები.
2. სტელაჟებისა და დოკუმენტების განმტკიცებინება ხდება მტვერსასრუტისა და სველი ტილის საშუალებით. წელიწადში ერთხელ, სტელაჟების ზედაპირი, იატაკი, ფანჯრის რაფები უნდა გაიწმინდოს წყალში გაზავებული 2% ფორმალინის ხსნარით. საცავების განიავების დროს გამოღებული ფანჯრების ჩარჩოებზე გადაჭიმული უნდა იქნეს გლიცერინში დასველებული დოლბანიდი ან 0.5 დიამეტრის უჯრედების მქონე ზაფხ, საცავებში სანიტარულ-ჰიგიენური პირობების გაუმჯობესების მიზნით გათვალისწინებული უნდა იქნეს სანიტარული დღეების გვემოთ ჩატარება.
3. ობის სოკოვანებით, მწერებისა და მღრღნელების მიერ დაზიანებული საქმეები გამოცალკევებული უნდა იქნეს. ასეთი ფაქტის გამოვლენის შესახებ არქივზე პასუხისმგებელმა პირმა დაუყოვნებლივ უნდა აცნობოს სისტემის ხელმძღვანელსა და ზემდგომ სამსახურს ორგანოს.

მუხლი 13.

საცავების აღჭურვა შენახვის საშუალებებით

1. საცავები, როგორც წესი, აღიჭურვება ლითონის სტაციონარული სტელაჟებით. გამოჩატვის შემთხვევებში შეიძლება დაშვებული იქნეს ხის სტელაჟების დამონტაჟებაც. სტელაჟები შეიძლება იყოს ცალმხრივი და ორმხრივი. ორმხრივი სტელაჟის სიგანე უნდა იყოს 75 სმ., ცალმხრივისა - 40. ხის სტელაჟები მზადდება არა უმეტეს 18% სინესტის შერეული ხისაგან და ხდება ზანძარსაწინააღმდეგო ხსნარში მისი გაფლანოვა.
2. სტელაჟების დამონტაჟების დროს დაცული უნდა იქნეს არქივებში მათი განლაგების დადგენილი ნორმატივები:
 - ა) სტელაჟები იდგმება ფანჯრებიანი კედლის პერპენდიკულარულად, რომ დაცული იქნეს დოკუმენტების შიხის სხივების მოქმედებისაგან;
 - ბ) მთავარი გასასვლელის სიგანე (სტელაჟების რიგებს შორის) - 120 სმ.;
 - გ) სტელაჟებს შორის გასასვლელების სიგანე - 75 სმ.;
 - დ) მანძილი თაროებს შორის სიმაღლეში - ცვალებადი, მაგრამ სულ ცოტა - 40 სმ.;
 - ე) მანძილი კედელსა და კედლის პარალელურად განლაგებულ სტელაჟებს შორის - 75 სმ.;
 - ვ) მანძილი კედელსა და სტელაჟის ტორს შორის - 45 სმ.;
 - ზ) მანძილი იატაკიდან სტელაჟის კვედა თარიღზე სულ ცოტა 20 სმ.
3. არქივისათვის გამოყენებულ შენობებში სტელაჟების სიმაღლეს განსაზღვრავს სათავის სიმაღლე და გადახურვის სიმაღლე. თუ სათავსების სიმაღლე ოთხ მეტრს აღემატება და სტელაჟები ორიარუსიანია, გაითვალისწინება იარუსებსშორისი და სტელაჟებსშორისი გადახურვები.
4. სტელაჟების კონსტრუქციას და ზომას, განსაკუთრებული ფორმატის დოკუმენტების (ვახუტები, რუკები, გეგმები, მიკროფილმებიანი კოლოფები და სხვა) კარაგების კონსტრუქციასა და ზომას განსაზღვრავს ამ დოკუმენტების ზომა. ნახაზების შერჩევა შეიძლება გამოსაწვევედრან კარადებში გაშლილი სახით, მიკროფილმების შერჩევა შეიძლება "ნაძვის ხის" ტიპის სტელაჟებზე, რუკების შერჩევა რეკომენდებულია მოძიებულ შტანგებზე დაკიდებულ მდგომარეობაში, განსაკუთრებულ კატეგორიის დოკუმენტების შესანახად იყენებენ სტაციონარულ ნაკეთურ-სეიფებსა და საეციალურ კარდა-სეიფებს.

მუხლი 14.

საცავებში დაშვების და საცავების დალუქვის წესები

1. არქივსაცავებში შესვლის უფლება აქვთ მხოლოდ არქივის თანამშრომლებს. მათი საცავებში შესვლის წესს ადგენს არქივის დირექტორი (გამგე). საცავებში უცხო პირთა შემტევა შეიძლება მხოლოდ არქივის დირექტორის (გამგის) ნებართვითა და საცავზე პასუხისმგებელი პირის თანდასწრებით.
2. სამუშაო დროს საცავი, თუ იქ არაიქნება არ მუშაობს, გასაღებით დაკეტილი უნდა იყოს. ასეთ შემთხვევებში გასაღები ინახება საცავზე პასუხისმგებელ პირთან. სამუშაო საათების დამთავრების შემდეგ საცავების ძირითადი და სათანადოვო კარები იკეტება, ილუქება ბეჭდით ან პლომით. დალუქვამდე საცავზე პასუხისმგებელი პირი ამოწმებს საცავის მდგომარეობას. გამორთავს ელექტრომოწყობილობას, ჩართავს ზანძარსაწინააღმდეგო სიგნალიზაციას. დალუქული საცავების გასაღები, ბეჭედი და პლომი ინახება არქივის ზეღმძღვანელობის მიერ დადგენილი წესის შესაბამისად.

თავი III დოკუმენტების განლაგება საცავებში. ტოპოგრაფიკა

მუხლი 15.

დოკუმენტების განლაგება საცავებში

1. უწყების, დაწესებულების არქივში შესანახად მიღებული მასალები იყოფა საერთო შერჩევის, გამოცალკევებული შერჩევისა და პირადი შემადგენლობის ხასიათის საქმედ, რომლებიც განთავსდებიან ცალ-ცალკე საცავებში. მათი განთავსებისათვის საჭირო ფართობის მოცულობას განსაზღვრავს არქივის მუშაობაზე პასუხისმგებელი მუშაკები, აღნიშნული

ლოკუმენტით დაკომპლექტების რეალური პერსპექტივის გათვალისწინებით.

2. საცავებში დოკუმენტები, როგორც წესი, განლაგდება ფონდების ნომრების მიხედვით, ფონდის ფარგლებში აღწერების, აღწერებში კი საქმეთა ნომრების მიხედვით.
3. საქმეების საცავებში შეტანა და განლაგება განხორციელდება საცავების, სტელაჟების, კარალებისა და მათი ოპოების გადართობისა და საქმეების ძუფასი ყუთებში ან შენაკრავებში მოთავსების შემდეგ.
4. სტელაჟები და კარალები ინარჩუნებს დამოუკიდებლად, თითოეული საცავის მიხედვით. შესასვლელიდან მარცხნიდან მარჯვნივ, სტელაჟებზე ოპოები ინარჩუნებს კარალების (მანძილს სტელაჟის საყრდენი გამოყოფიდან გამოყოფამდე პირობითად წოდება კარადა) მიხედვით ზემოდან ქვევით, მარცხნიდან მარჯვნივ.
5. ყუთებსა და შენაკრავებში საქმეები თავსდება ფონდის, აღწერის მიხედვით მიკუთვნებული რიგითი ნომრის მიხედვით. ყუთებისა და შენაკრავების დანომრვა ხდება ფონდის ფარგლებში. თითოეულ ყუთს, შენაკრავს უკეთდება არსიყი. იარაღივე მეთითება ფონდის სახელწოდება, ფონდის, აღწერისა და საქმეების, აგრეთვე თვით ყუთის (შენაკრავის) ნომერი. ყუთები (შენაკრავები) საქმეებით სტელაჟებზე განლაგდება მარცხნიდან მარჯვნივ, მაღლიდან დაბლა მათი ნუმერაციის შესაბამისად.
6. დოკუმენტების სტელაჟებზე განლაგების დროს გათვალისწინებული უნდა იქნეს თითოეული ფონდის დოკუმენტებით არქივის დაკომპლექტების პერსპექტივა. სტელაჟებზე განლაგებული ყველა მოქმედი ორგანიზაციის ფონდებთან დატოვებული უნდა იქნეს სარეზერვო ადგილი ახალი მიღებისათვის.

მუხლი 16.

ტოპოგრაფირება

შენახვის ადგილის დამკვიდრების და დოკუმენტების შეუფერხებლად მოძიების მიზნით ადგენენ ტოპოგრაფიულ საძიებლებს ფონდებისა და სტელაჟების მიხედვით. ტოპოგრაფიულ საძიებლებს ადგენენ ბარათებზე (დანართი 1.2).

ა) ფონდობრივი ტოპოგრაფიული საძიებლების თითოეულ ფონდზე ადგენენ ერთ ბარათს. საჭიროების შემთხვევაში, როცა მონაცემები არ თავსდება ერთ ბარათზე, შეიძლება შედგეს ბარათი "გაგრძელება". ტოპოგრაფიული საძიებლის ბარათები დგება ორ ეგზემპლარად. ერთი ეგზემპლარი ინახება დოკუმენტების ცენტრალიზებულ აღრიცხვაზე პასუხისმგებელ პირთან, მეორე – შესაბამის საცავში. ფონდების მიხედვით შედგენილი ტოპოგრაფიული საძიებლის ბარათები განლაგდება ფონდების ნომრების მიხედვით.

ბ) სასტელაჟო ტოპოგრაფიული საძიებლის ბარათს ადგენენ თითოეული სტელაჟისათვის და განლაგებენ სტელაჟების ნომრების მიხედვით ცალკეული საცავების ფარგლებში.

თავი IV

საცავებიდან საქმეთა გაცემისა და დაბრუნების წესები

მუხლი 17.

1. არქივის საცავიდან საქმეები გაცემა მოთხოვნათა სათანადო გაფორმების შემდეგ:

- ა) მკვლევარებზე – არქივის სამკითხველო დარბაზში სამუშაოდ;
- ბ) თანამშრომლებზე – სამუშაო სთავსებში სამუშაოთა საწარმოებლად;
- გ) არქივის ან სხვა დაწესებულებების ლაბორატორიებზე – დოკუმენტებზე სადაზღვევო ფონდის შექმნის, დოკუმენტების პირების გადაღების, რესტავრაციისა და მათი დაცვის სხვა ღონისძიებების განსახორციელებლად;
- დ) ორგანიზაციებსა და დაწესებულებებზე – დროებით სარგებლობისათვის (იმ შემთხვევაში, როდესაც დაწესებულება რაიმე მიზეზის გამო ვერ ახერხებს დოკუმენტების ადგილზე შესწავლას).

2. საცავებიდან გაცემა მხოლოდ კარგ ფიზიკურ მდგომარეობაში არსებული საქმეები. ფიზიკურად დაზიანებული, შლადი, ადვილად მტვრევადი და განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი დოკუმენტები საცავებიდან არ გიცემა, მათ ნაცვლად გიცემა მათი პირები.

3. საცავებიდან საქმეების გაცემას და მათ უკან მიღებას აწარმოებს ფონდების მკველი.

4. საქმეები (დოკუმენტის ორიგინალი ან პირები) მკვლევარებსა და ორგანიზაცია-დაწესებულებებზე გაცემა არქივის ხელმძღვანელობის წერილობითი ნებართვით.

5. საცავებიდან საქმეების – დროებით სარგებლობისათვის – გაცემს ხდება მკვლევარებზე ერთი თვის, თანამშრომლებზე, დოკუმენტებზე მუშაობისათვის – 10 დღის, ორგანიზაციებსა და დაწესებულებებზე 3 თვის ვადით.

6. დოკუმენტების დაცვის მიზნით სადაზღვევო პირების გადაღების, რესტავრაციის, აკრძებისა და სხვა სპეციალური სამუშაოებისათვის საქმეთა გაცემის ვადა განისაზღვრება არქივისა და ლაბორატორიის ხელმძღვანელ მუშაკთა ურთიერთშეთანხმებით.

მუხლი 18.

1. საცემებიდან საქმეთა გაცემა ფორმდება შემდეგი დოკუმენტებით:
 - ა) საქმეთა გაცემის შეცვებით (მოთხოვნებით) – მკვლევარებზე, რომლებიც სამკითხველო დარბაზში მუშაობენ და დაწესებულებებისა და არქივის თანამშრომლებზე (დანართი 3);
 - ბ) დროებით სარგებლობაში საქმეთა გაცემის აქტით (დანართი 4);
2. საცემებიდან საქმეთა გაცემის რეგისტრაცია წარმოებს დაეთრებში (დანართი 5).
 - ა) თანამშრომლებზე, მკვლევარებზე, ლაბორატორიებზე და ორგანიზაციებზე დროებით სარგებლობაში გაცემული საქმეების რეგისტრაცია წარმოებს ცალკე-ცალკე დამოუკიდებელ დაეთრებში (დანართი 5).
 - ბ) მკვლევართა შესრულებული შეცვეთები (მოთხოვნები) საცემიდან გაცემულ საქმეებთან ერთად იგზავნება სამკითხველო დარბაზში და ინახება მკვლევართა პირად საქმეებში.
 - გ) ყველა სხვა შესრულებული შეცვეთა (მოთხოვნა) ინახება ფონდების მცველთან სპეციალურ საქალაქო მათი შენახვის ვადის ამოწურვამდე.
3. თითოეული გაცემული საქმის ადგილზე იდება მონაცვლე ბარათი (დანართი 6); რომელშიც იწერება ფონდის, აღწერის, შესანახი ერთეულის ნომერი, როდის და ვის სახელზე გაიცა საქმე თითოეული საქმის გაცემა და ადგილზე დაბრუნება მონაცვლე ბარათზე დამოწმებული უნდა იქნეს ფონდების მცველის ხელმოწერით.
4. საქმეთა გაცემა დროებით სარგებლობისათვის ფორმდება აქტით (დანართი 4), რომელსაც ადგენენ ორ ეგზემპლარად – ერთი რჩება არქივში, მეორე ეტლვა საქმეთა მიმღებ დაწესებულებას. აქტს ხელს აწერენ, ერთის მხრივ, არქივის ხელმძღვანელი და ფონდის მცველი, მეორეს მხრივ, დაწესებულების ხელმძღვანელი. ხელმოწერები დამოწმდება ბეჭდით.
5. საქმეების დაბრუნების შემდეგ დროებით სარგებლობაში საქმეთა გაცემის აქტსა და დაეთრებში შეიტანება მონაცემები საქმეთა დაბრუნების შესახებ.
6. საქმეების საცემში დაბრუნების დროს ხდება მათი ფიზიკური მდგომარეობის შემოწმება. საქმე იდება ადგილზე მონაცვლე ბარათში კეთდება აღნიშვნა საქმის დაბრუნების შესახებ და თავსდება საქმეში.
 - ა) საქმეების დაზიანების შემთხვევაში დაწესებულების წარმომადგენლის თანდასწრებით დგება აქტი.
 - ბ) საქმის დაკარგვის შემთხვევაში ეროვნული საარქივო ფონდის შესახებ კანონის შესაბამისად მიღებული უნდა იქნეს ზომები დამნაშავე პირის პასუხისმგებლობაში მიღების შესახებ.

მუხლი 19.

დოკუმენტების ტრანსპორტირება და გადაადგილება

ნებისმიერ მანძილზე დოკუმენტების ტრანსპორტირებისას ზორციელდება მათი დაცულობისა და გარემოს მკვე ავტორებისაგან დაცვის ღონისძიებები. ამ მიზნით გამოიყენება შეფუთვის სპეციალური სახეობა, რომელიც უზრუნველყოფს დოკუმენტების დაცვას ნალექებისაგან, სინათლისა და მექანიკური დაზიანებისაგან. ქალაქის ფარგლებში დოკუმენტების გადატანა უნდა განხორციელდეს დასურული ავტომანქანებით და არქივის თანამშრომლის სავალდებულო თანხლებით; შორ მანძილზე დოკუმენტების ტრანსპორტირება ხდება კონტინერებით.

თავი V საქმეთა არსებობისა და მდგომარეობის შეეწმება

მუხლი 20.

საქმეთა არსებობისა და მდგომარეობის შემოწმება სამუშაოთა კომპლექსია, რომლის მიზანია შესანახი ერთეულების რაოდენობის რეალური შესაფუთვლის დადგენა არქივის საადრიცხო დოკუმენტებში არსებულ ჩანაწერებთან, აგრეთვე იმ საქმეთა და დოკუმენტთა გამოვლენა (ეიზუალური გასინჯვის გზით), რომლებიც საჭიროებენ რესტავრაციასა და ვლამ ჩანსას ან ჩაკერებას, ღებნიფიკაციას.

მუხლი 21

1. საქმეთა არსებობისა და მდგომარეობის შემოწმება წარმოადგენს არქივის მუდმივ სამუშაოს. შემოწმებას ექვემდებარება არქივში დაცული ყველა ფონდი, შემდეგი პერიოდულობის გათვალისწინებით:

- ა) განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი დოკუმენტების შემცველი ფონდებისა - 5 წელიწადში ერთხელ;

- ბ) დანარჩენი ფონდებისა – არქივის ხელმძღვანელობის გადაწყვეტილების შესაბამისად, მაგრამ არაუგვირავს 40 წლისა.
- 2. სტიქიური უბედურების, ხანძრის, არქივის შენობის შეკვლის, კაბიტალური შეკეთების, შენობაში ბიოლოგიური მავნებლების გავრცელების შემთხვევაშიან დაკავშირებულ საქმეთა მასობრივი გადაადგილების, აგრეთვე საქმეთა დაკარგვის ან მძარცვის ფაქტების გამოვლენის შემდგომ ეწყობა არქივში დაკული ყველა ფონდის, ან ფონდების ნაწილის საქმეთა არსებობისა და მდგომარეობის რიგგარეშე ერთდროული შემოწმება.
- 3. საქმეთა არსებობისა და მდგომარეობას ამოწმებს არქივის ორი თანამშრომელი.

მუხლი 22.

- 1. საქმეთა არსებობისა და მდგომარეობის შემოწმების დაწყებამდე მოწმდება ფონდის სააღრიცხვო დოკუმენტაციის (აღწერების, ფონდის ფურცლების, ფონდის საქმის) სისრულე და შემაჯამებელი ჩანაწერების სისწორე. აღწერის შემაჯამებელი ჩანაწერის შემოწმების მიზნით ზუსტდება საქმეთა ნუმერაცია აღწერათა მიხედვით, რომლის პროცესშიც ფონდის განმეორებული და გამოტოვებული ნომრები, ხდება აღწერის შემაჯამებელი ჩანაწერის, ფონდის ფურცლისა და სხვა სააღრიცხვო დოკუმენტების მონაცემების შეჯერება; ზუსტდება ფონდშემქმნელი დაწესებულების სახელწოდება, დაჭერადგარება, ადგილმდებარეობა და მისი მოღვაწეობის კიდური თარიღები. სააღრიცხვო დოკუმენტაციების მონაცემების ურთიერთშესაბამისობის გამოვლენის შემთხვევაში შესაძლებელი ფონდის მოცულობის საფუძველად მიიჩნევა აღწერის შემაჯამებელი ჩანაწერის მონაცემი. აღწერაში აღურიცხავი, სალიტერო ან თავისუფალი, აგრეთვე განგრძობილი რიგითი ნომრების აღმოჩენის შემთხვევაში გაფორმდება ახალი შემაჯამებელი ჩანაწერი.
- 2. საქმეთა არსებობის შემოწმება ხდება აღწერის სააღწერო სტატისტიკისა და საქმეთა გარეგანზე მოცემული აღწერილობითი მონაცემების (შიფრის, საქმისწარმოებითი ნომრის, სათაურის, კიდური თარიღების, ფურცლების რაოდენობა) შედარების გზით.
- 3. შემოწმების პროცესში საქმეთა აღწერებში, ან სხვა სააღრიცხვო დოკუმენტებში რაიმე შენიშვნების ან ჩანაწერების შეტანა კატეგორიულად არის აკრძალული.
- 4. თანამშრომლებსა და მკვლევარებზე, აგრეთვე დროებით სარგებლობაში გაცემული საქმეები, რომელთა გაცემაც გაფორმებულია მოქმედი წესების შესაბამისად, ითვლება არსებულ საქმეებად.

მუხლი 23.

- 1. საქმეთა ფიზიკური მდგომარეობა განისაზღვრება მათი ვიზუალური შემოწმებით. საქმეთა ფიზიკური მდგომარეობის შემოწმება მიზნად ისახავს დოკუმენტების ბიოლოგიური დამაშლელი ფაქტორებისაგან – ობის ხოკოს, მწერებისა და სხვა მავნებლებისაგან დაცვასა და საქმეთა გაფორმებაში დაშტეული ნაკლოვანების გამოსწორებას.
- 2. შემოწმების პროცესში გამოვლენილი ყველა ნაკლი აღინიშნება შემოწმების ფურცელსა და შემოწმების აქტში.
- 3. საქმეებში ობის ან მწერების აღმოჩენის შემთხვევაში დაუფრებელი ზორციელება მათი მოსპობისათვის საჭირო ღონისძიებები. დაიბებული დოკუმენტები უნდა გამოცალკედეს და გაუკეთდეს დეზინფექცია. ის სტელაყები, სადაც დაიბებული საქმეები ელავა და მათი მომხრანვე ადგილები უნდა გაიწმინდოს ფორმალინის 1-5% ხსნარით. დეზინფექცია უკეთდება აგრეთვე კოლოფებს, საქაღალდეებსა და სხვა შესაფუთ საშუალებას. საქმეები, რომლებსაც მწერები გაურნდა, ასევე უნდა გამოცალკედეს. მწერების მოსასპობად შეიძლება გამოყენებული იქნას ბრომიანი მჭითილი, ქლოროფოსი (3%-იანი წყალხსნარი) და ინსექტიციდები აეროზოლის ბალონებში, რომლებსაც ყოველდღიურობაში ვხმარობთ მწერების გასანადგურებლად.
- 4. დაზიანებული (დაძველებული, დახუცილი) საფუძლის მქონე დოკუმენტებს უტარდება რესტავრაცია, რაც ითვლისწინების დოკუმენტის პირველდაწყებით ან მიახლოებითი ფორმისა და გარეგნული ნიშნების აღდგენას.
- 5. ქრობად ან სუსტი ხილვადობის დოკუმენტები უნდა გადაიბეჭდოს, შედარდეს და შედარების ჩამტარებული მუშაის მიერ მისი დამოწმებით ჩაიკეროს მოცემული დოკუმენტის შემდეგ.
- 6. გამოსწორებული უნდა იქნეს საქმის გაფორმებაში დაშტეული ყველა შეცდომა: ვდამო ჩაისვას და ჩაიკეროს ჩაუკერავი საქმეები, დაინომრის საქმის დაუნომრავი ფურცლები. და გაუკეთდეს დამამოწმებელი წარწერები, შევისოს საქმის გარეგანის გაფორმების გამოტოვებული ელემენტები (ფონდშემქმნელისა და მისი სტრუქტურული ქვედანაყოფის სახელწოდება, საქმის სათაური, კიდური თარიღები, ფურცლების რაოდენობა, საარქივო შიფრი).
- 7. საქმეთა არსებობისა და მდგომარეობის შემოწმების დროს შესაძლებელი ფონდიდან ამოღებული უნდა იქნეს შეცდომით ჩაღებული სხვა ფონდის საქმე და მითავსდეს თავის ფონდში. საქმეები, რომლებიც არ არის აღწერაში შეტანილი, იღება ფონდის ბოლოს, მისი შემდგომი დამუშავებისათვის. აღურიცხავი საქმეების აღწერაში შეტანა შემოწმების პროცესში აკრძალულია.
- 8. ფონდში საქმეთა არსებობისა და მდგომარეობის შემოწმების დროს, როგორც წესი, თითოეულ აღწერაზე დგება შემოწმების ფურცელი (დანართი 8). მოცულობითი მცირე ფონდების შემოწმებისას შეიძლება ერთი შემოწმების ფურცლის შედგენა ყველა აღწერისათვის. შემოწმების ფურცლის საფუძველზე დგება საქმეთა არსებობისა და მდგომარეობის

შემოსულების აქტი (დანართი 9). საქმეთა არსებობისა და მდგომარეობის შემოწმების აქტს ხელს აწერს სამუშაოს შემსრულებელი.

9. საქმეებზე, რომლებიც შემოსულების დროს ადგილზე არ აღმოჩნდა, დებუა ბარათი, სადაც აღინიშნება ფონდის სახელწოდება, ფონდის, აღწერის, საქმის ნომერი, საქმის სათაური.

10. საქმეთა ფიზიკურ მდგომარეობასა და გაფორმებაში გამოვლინებულ ნაკლოვანებათა შემოსულების ფურცელსა და აქტში შეტანილი მონაცემები (მათი შემოსულების პროცესში გამოუსწორებლობის შემთხვევაში) ვადატანილ უნდა იქნას სპეციალურ საადრიცხვო-საკონტროლო ბარათებში (დანართი 7) სამუშაოთა სახეობების მიხედვით.

11. ბარათებზე შეტანილ სამუშაოთა შესრულება გათვალისწინებული უნდა იქნეს შემოსულების მომდევნო წლის სამუშაო გეგმით.

პუნქტი 24.

ლოკუმენტების ფიზიკური მდგომარეობის აღრიცხვა

1. ლოკუმენტების მდგომარეობის შემოწმება და აღრიცხვა წარმოებს ლოკუმენტების არსებობის და მდგომარეობის შემოწმების, ექსპერტიზის, აგრეთვე აღწერების ვადაშუამავების, გაუმჯობესებისა და ლოკუმენტების გადათავალიერებასთან დაკავშირებულ სხვა სამუშაოთა პროცესში.

2. ლოკუმენტები დაზიანებული ფუძით, საქმეები, რომლებიც საჭიროებენ ჩაკერებას, აკინძვას, ცდის შეცვლასა და გაფორმებას, დამოფრვას, ფურცლების დანაშრვას, აღრიცხვებთან საქმეთა მდგომარეობის საადრიცხვო ბარათების საშუალებით (დანართი 7). ბარათების სისტემატიზაცია წარმოებს ფონდების ნომრების მიხედვით.

3. კარტოთეკის მონაცემები გამოიყენება ლოკუმენტების ფიზიკური მდგომარეობის სამუშაოთა მოცულობის განსაზღვრისა და ამ სამუშაოთა შესრულებაზე კონტროლის განხორციელების მიზნით. აღრიცხვაზე აყვანილ ლოკუმენტებზე მუშაობის რეგიონობა განისაზღვრება ლოკუმენტების მნიშვნელობის, მათი გამოყენების ინტენსიურობისა და დაზიანების ხარისხის გათვალისწინებით.

4. საქმეთა გაფორმებისა და ლოკუმენტების ფიზიკურ მდგომარეობაში გამოვლინილი ნაკლოვანებების გამოსწორების მიზნით ჩატარებულ სამუშაოთა კარტოთეკაში კეთდება სათანადო ჩანაწერები.

პუნქტი 25.

აღმოუჩინებელ საქმეთა დაკმატვა

1. საქმეთა არსებობის შემოწმების დროს შეიძლება საქმეები არ აღმოჩნდეს. აღმოუჩინებელ საქმეებზე შედგება ბარათები (დანართი 10) და იწყება მათი დაძებნა, რომელიც უნდა დამთავრდეს ფონდის შემოსულების დამთავრებიდან ერთი წლის განმავლობაში.

3. აღმოუჩინებელ საქმეთა დაძებნის დროს საჭიროა:

- ა) შედარებული იქნეს ფონდის ვადაშუამავებამდე არსებული ძველი აღწერა ახალ აღწერასთან დაშვებული შეცდომების გამოვლენის მიზნით;
- ბ) გაანალიზდეს აღმოუჩინებელი საქმეების სათაურები, მისი ლოკუმენტების კიდური თარიღები, ფურცლების რაოდენობა, რაც საშუალებას მოგვცემს გამოვაგლინოთ საქმეები, რომლებიც აღწერაში ორჯერ არის შეტანილი, ან შეტანილია ამ ფონდის სხვა აღწერაში.
- გ) შემოწმდეს აღწერაში შეუტანიელი საქმეები, რომელთა შორისაც შესაძლოა იყოს აღმოუჩინებელი საქმეები;
- დ) შესწავლილ იქნეს ფონდის საქმე, უწინარეს ყოვლისა, მასში არსებული ადრეულ წლებში შედგენილი საქმეების მოსასიძობად გამოფიფის, დროებით სარგებლობაში გაცემის, არსებობისა და მდგომარეობის შემოწმების აქტების მონაცემები;
- ე) გამოვლინილ და შესწავლილ იქნეს აღმოუჩინებელი საქმეების ანალოგიური საქმეები, რომლებიც დაექვემდებარებნ ჩაკერებას ან ვადაშუამავებას, რამდენადაც შესაძლოა ამ სამუშაოთა შესრულების დროს დაშვებული იყო შეცდომები საქმეთა ფორმირებაში, სისტემატიზაციაში ან აღწერაში;
- ვ) შემოსულებს შემოსულებელი ფონდის გვერდით განლაგებული ფონდების საქმეები, შევლევარებასა და თანამშრომლებზე გაცემული საქმეების საადრიცხვო ლოკუმენტები.
- ზ) ორგანიზაცია გაეწიოს საქმეების დაძებნას იმ ორგანიზაციებში, რომლებმაც ჩააბარეს არქივს ფონდის ლოკუმენტები მიღება-ჩაბარების პროცესში დაშვებული შესაძლო შეცდომის გამოვლენის მიზნით.

მხსლო 26.

შეიქმედების შედეგების გაფორმება

1. დაბენის პროცესში აღმოჩენილი საქმეები მოთავსდება ადგილზე. შემოსუბების ფურცლის გრაფაში "შენიშვნა" და აღმოუჩენელი საქმეების ბარათის გრაფაში "დაბენის შედეგები" კვლავ აღნიშნა საქმის დაბრუნების შესახებ.
2. საქმეები, რომელთა არარსებობის მიზეზიც დოკუმენტურად დადასტურდა (აქტები საქმეთა გასანადგურებლად გამოყოფის, გაცემის შესახებ და სხვა) იხსნება ადრეცხვიდან.
3. იმ აღმოუჩენელი საქმეებზე, რომელთა დაბენის გზები ამოიწურა, დგება საქმეთა აღმოუჩენლობის აქტი (დანართი II) და დაბენის სამუშაოების ჩატარების ცნობა. ცნობაში მითითება ფონდის ნომერი და ხანგრძლივობა. მასში დაცული ერთეულების რაოდენობა საადრეცხვი დოკუმენტებით, ფონდის მოკლე ისტორია (არქივში მიღების წელი, დოკუმენტების მდგომარეობა მიღების დროს - აღწერები, აღუწერავი, ფონდის დოკუმენტებზე შესრულებულ სამუშაოთა სახეობები და ა.შ.), მითითება საქმეთა დაბენის მიზნით განსაზღვრებული ღირებულებები, საქმეთა აღმოუჩენლობის დადგენილი ან საკარაული მიზეზები.
4. აქტი საქმეთა აღმოუჩენლობის შესახებ და ცნობა დაბენის შედეგებზე საქმეთა არსებობისა და მდგომარეობის შემოწმების აქტსა და ფურცელთან ერთად წარედგინება ზემდგომ ორგანოს განსახილველად, რომელიც იღებს გადაწყვეტილებას აღმოუჩენელი საქმეების ადრეცხვიდან მოხსნის, ან მისი დაბენის პერიოდის ვაგრძელდება საკითხზე. აღმოუჩენელი საქმეების ადრეცხვიდან მოხსნის შესახებ ზემდგომ ორგანოს წერილობითი ნებართვის საფუძველზე არქივის დირექტორი გამოსცემს აღმოუჩენელი საქმეების ადრეცხვიდან მოხსნის ბრძანებას და შეადგენს აქტს (დანართი II) საქმეთა ძირის დამთავრებასთან დაკავშირებით.
5. საქმეთა არსებობისა და მდგომარეობის შემოწმება და დაკარგულ საქმეთა დაბენა დამთავრებულად ჩაითვლება არქივის ყველა საადრეცხვი დოკუმენტში სათანადო ცვლილების შეტანის შემდეგ.
6. საქმეთა შემოწმებისა და ძებნის შედეგებზე შედგენილი დოკუმენტები ინახება ფონდის საქმეში.

თახო VI

განსაკუთრებულად ღირებულ დოკუმენტების სადარღვევო ფონდისა და ხარგმობლობის ფონდის შექმნა

მხსლო 27.

1. განსაკუთრებულად ღირებულ დოკუმენტებს განეკუთვნებიან დოკუმენტები, რომელთაც შეუცვლელი მნიშვნელობა აქვთ სახელმწიფოებრივი მმართველობისა და თავდაცვისათვის, საერთაშორისო ურთიერთობაში, სამეცნიერო-კვლევით დარგში და დაკარგვის შემთხვევაში აღუდგენელია თუ არა საზოგადოებრივი თვალსაზრისით, ავტორგრაფიულობითა და გარეგნული ნიშნებით.
2. სადაზღვევო ფონდი ეროვნული საარქივო ფონდის განსაკუთრებულად ღირებულ დოკუმენტების სადაზღვევო პირების ერთობლიობაა.
3. წერილობითი დოკუმენტების სადაზღვევო პირა პირველი თაობის ნეგატური მიკროფილმი, რომელიც შესაბამისი ტიპის შეერთი ფოტოფირზე მზადდება დოკუმენტის უშუალო ფოტორეაფირების გზით და შემდგომში მას "სადაზღვევო ფონდის მიკროფილმი" ეწოდება.
4. სადაზღვევო ფონდი იქმნება დოკუმენტთა ორიგინალების დაკარგვის თუ დაზიანების შემთხვევაში მნიშვნელოვანი დოკუმენტური ინფორმაციის შესანარჩუნებლად.
5. სადაზღვევო ფონდი ზელმუხუბეგელია და ინახება სპეციალურ საცავში, ტერიტორიულად იმ დოკუმენტების ორიგინალებისაგან განცალკევებით, რომლებისგანაც გადაღებულია სადაზღვევო პირები.

მხსლო 28.

1. ეროვნული საარქივო ფონდის განსაკუთრებულად ღირებულ დოკუმენტების სადაზღვევო ფონდის შექმნის პარალელურად მზადდება გამოყენების ფონდის სახელმწიფო კომპლექტი, რომელშიც შედის პირველადი ნეგატური მიკროფილმებისაგან დამზადებული მუდრიანი მიკროფილმების ერთი პოზიტივი და პოზიტივიდან დამზადებული მესამე საფეხურის ერთი მიკროფილმი.
2. გამოყენების ფონდი იქმნება დოკუმენტების ორიგინალების დაცვის უზრუნველსაყოფად. მათი პირების გამოყენების მიზნით.

პუნქტი 29.

1. დოკუმენტთა სადაზღვევო პირების გადაღების რიგითობას განსაზღვრავს დოკუმენტების ინფორმაციულ მნიშვნელობა. მნიშვნელობით ტოლფასოვანი ფონდებიდან პირის პირველ რიგში გადაღებას ექვემდებარება იმ ფონდების დოკუმენტები, რომლებიც ხასიათდება მძიმე ფიზიკური მდგომარეობით, ან ინტენსიურად გამოიყენებან.

2. სადაზღვევო და გამოყენების პირების გადასაღებად დოკუმენტების მომზადებისათვის საჭიროა:

- ა) საქმეების ამოღება;
- ბ) საქმეთა საძიებო მონაცემებისა და სათაურის შეჯერება აღწერასთან;
- გ) საქმის ფურცლების ჩაკერებისა და ნუმერაციის სისწორის, აგრეთვე ნუმერაციისა და დამამოწმებელი წარწერის შესაბამისობის შემოწმება;
- დ) დოკუმენტების ფიზიკური მდგომარეობის შემოწმება;
- ე) საქმეთა მიკროფილმირებისათვის ვადაცემის გაფორმება.

3. სადაზღვევო ფონდის ვადაღებისათვის საქმეთა მომზადების პროცესში უნდა შემოწმდეს დოკუმენტების ფიზიკური მდგომარეობა, ნაკლებად კონტრასტული და ქრობადი ტექსტების მქონე დოკუმენტებისა და აგრეთვე იმ დოკუმენტების გამოვლენის მიზნით, რომლებსაც სჭირდებათ ფიზიკურ-ქიმიური რესტავრაცია და საკონსერვაციო-პროფილაქტიკური ღამუშაებები.

4. საქმის საძიებო მონაცემების აღწერასთან შეჯერება გულისხმობს აღწერის მონაცემებისა და საქმის გარკვევის გაფორმების მონაცემების (ფინდშეკქმენლისა და სტრუქტურული დანაყოფების სახელწოდება, სათაური, კიდური თარიღები, ფურცელთა რაოდენობა, საარქივო შიფრი) ურთიერთშესაბამისობის შემოწმებას.

5. ფურცლების სწორად ჩაკერებისა და ნუმერაციის შემოწმება ითვალისწინებს საქმის თითოეული დოკუმენტის ფურცლების თანმიმდევრულად, სწორად ჩაკერებისა და ნუმერაციის სიზუსტის გაკონტროლებასა და დამამოწმებელი წარწერის მონაცემებთან შეჯერებას.

6. საქმეთა დამამოწმებელი წარწერისა და ფურცელთა ნუმერაციის მონაცემების შეუსაბამის შემთხვევაში შედგება ახალი დამამოწმებელი წარწერა.

პუნქტი 30.

1. საქმეთა ვადაცემისას სადაზღვევო პირის გადასაღებად ფორმდება შეკვეთა.

2. შეკვეთაში, რომელსაც არქივი აფორმებს მიკროფილმირებისათვის ვადასაცემ საქმეებზე, მოცემული უნდა იქნეს საქმეთა ჩამონათვალი. საქმეთა ჩამონათვალი აღნიშნული უნდა იქნეს ფონდის ნომერი და სახელწოდება, აღწერისა და საქმეების ნომრები, თითოეული საქმის ფურცლებისა და გვერდების რაოდენობა, მათი საერთო ჯამი როგორც თითოეული საქმის, ისე მოცემული შეკვეთის მიხედვით.

3. მიკროფილმირებისათვის ვადასაცემ საქმეებში თუ ჩაკრულია ისეთი დოკუმენტი, რომელიც გაფორმებულია ფურცლის ორივე მხარეზე, მთორე გვერდი ინომრება იმავე ნომრით, რომელსაც მიეწერება მთორე გვერდი "მ.გ." აქ მაგალითად: 10 მ.გ. 23 მ.გ. და ა.შ.

4. სადაზღვევო პირის ვადაღება წარმოებს ფონდების მიხედვით, ფონდებში აღწერებისა და საქმეთა ვადაღების თანმიმდევრობის დაცვით.

5. მიკროფილმირების დროს საქმეები, როგორც წესი, არ უნდა დაიშალოს, საქმე შეიძლება დაიშალოს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ შეუძლებელია ვადაში ჩასმული საქმის მიკროფილმირება. საქმის დაშლის საკითხი შეთანხმებული უნდა იქნეს არქივის ხელმძღვანელობასთან. დოკუმენტების მიკროფილმირების დათაერების შემდეგ საქმე ხელახლა უნდა ჩაისვას ვადაში.

6. მიკროპირების ვადასაღებად შეკვეთით ვადაცემულ საქმეთა დაცვაზე პასუხისმგებლობა ეკისრება შეკვეთის შესრულებულ დაწესებულებას (პირს) მათი მიღების მომენტთან არქივისათვის შესრულებულ სამუშაოსთან ერთად საქმეთა დაბრუნებამდე.

7. დამზადებული პირებისა და საქმეების არქივის მიერ მიღება წარმოებს მიკროპირების მასალების შეკვეთის საფუძველზე, რომელზეც პირების დამამზადებელ დაწესებულებას თითოეული საქმის გასწვრივ შეაქვს დამზადებული პირების რაოდენობის, სახეობისა და კატეგორიების მონაცემები.

8. საქმეებისა და დამზადებული პირების მიღების დროს უნდა შემოწმდეს დაბრუნებულ საქმეთა დამაღების შესაბამისობა შეკვეთის მონაცემებთან, დოკუმენტების ფიზიკური მდგომარეობა, შეკვეთის შესრულების სისწორე და დამზადებული პირების ხარისხი.

9. სადაზღვევო ფონდისა და გამოყენების ფონდის დაცვის, აღწერისა და აღრიცხვის წესები განსაზღვრულია შესაბამისი ნორმატიულ-მეთოდიკური დოკუმენტებით.

 არქვის სახელწოდება

ფონდის ტოპოგრაფიული
 საძიებლის ბარათი

ფონდის სახელწოდება -----

ფონდის № -----
 ხართული -----
 საცავი -----

აღწერა №№	საქმეები/შეს. ერთ/ № ----- დან № ----- ჩათვლ.	სტელატი №	კარადა	თარო	შენიშვნები
1	2	3	4	5	6

ფონდების ტოპოგრაფიული საძიებლის ბარათის ფორმა
 /წინა მხარე/

1	2	3	4	5	6

ფონდების ტოპოგრაფიული საძიებლის ბარათის ფორმა
 /უკანა მხარე/

ფორმატი ა 6 /148X105/

 არქივის სახელწოდება

ფონდის ტოპოგრაფიული
 საძიებლის ბარათი

სტელაჟი № -----

სართული -----
 საცავი -----

თარი №	ფონდი №	აღწერა №	საქმეები /შეს. ერთ/ № -----დან №-----მდე ჩათვლით	შენიშვნები
1	2	3	4	5

სტელაჟების ტოპოგრაფიული საძიებლის ბარათის ფორმა
 /წინა მხარე/

1	2	3	4	5

სტელაჟების ტოპოგრაფიული საძიებლის ბარათის ფორმა
 /უკანა მხარე/

არქივის სახელწოდება

ნებას ვრთავ საქმის გაცემაზე
 თანამდებობა
 ხელმოწერა, ხელმოწერის გაშიფერა
 00.00.00.

შეკვეთა საქმეთა
 გაცემაზე

/დამკვეთის გვარი, ინიციალები/

/საკვლევი თემა ან სამუშაოს სახეობა/

ფონდი	აღწერა	საქმე	საქმის სათაური	ფურც-თა რაოდ-ბა	ხელმოწერა საქმის მიღებაზე
1	2	3	4	5	6

შეკვეთის ფორმა საქმის გაცემაზე
 /წინა მხარე/

1	2	3	4	5	6

დამკვეთის ხელმოწერა
 00.00.00.

შეკვეთის ფორმა საქმის გაცემაზე
 /უკანა მხარე/

ფორმატი ა5 /148 X 210/

არქივის სახელწოდება -----

/საფოსტო ინდექსი, მისამართი/ -----

ა ქ ტ ი №

საქმეთა დროებით სარგებლობაში
გაცემის შესახებ

/ორგანიზაციის დასახელება/ -----

/საფოსტო ინდექსი, მისამართი/ -----

/ფონდის სახელწოდება და ნომერი/ -----

ფონდიდან

გაიცა შემდეგი საქმეები:

აღწერა №	საქმე №	საქმის სათაური	ფურცლების რაოდენობა	შენიშვნა
1	2	3	4	5

სულ გაიცა ----- საქმე -----ვალით

საქმეები გაიცა მოწესრიგებულ მდგომარეობაში, ჩაკერებული, დანომრილი ფურცლებით და დასამონტაჟო წარწერებით.

მიმღები ვალდებულია დროებით სარგებლობაში მიღებული საქმეები არ გადასცეს უცხო პირს, არ გასაშუალოს მათი პირები, ამონაწერები და ცნობები, არ გამოაქვეყნოს დოკუმენტები არქივის ნებართვის გარეშე.

მიმღები ვალდებულია საქმეები არქივში დააბრუნოს აქტში მითითებულ ვადაში. მიმღები გაფრთხილებულია ეროვნული საარქივო ფონდის შესახებ საქართველოს რესპუბლიკის კანონით გათვალისწინებულ პასუხისმგებლობაზე მიღებულ საქმეთა დაკარგვის ან დაზიანების შემთხვევაში.

არქივის ხელმძღვანელის
ხელის მოწერა
00.00.00.
არქივის ბეჭედი

/ხელმოწერის გამოფერა/

მიიღო -
დაწესებულების ხელმძღვანელის
ხელის მოწერა
00.00.00.
ბეჭედი

/ხელმოწერის გამოფერა/

საქმეები დაბრუნებულია
ჩააბარა

/თანამდებობა/

/ხელმოწერა/

/ხელმოწერის გამოფერა/

მიიღო

/თანამდებობა/

/ხელმოწერა/

/ხელმოწერის გამოფერა/

00.00.00.

აქტის ფორმა საქმეთა დროებით სარგებლობაში გაცემის შესახებ.

ფორმა ა. 4. /210X297/

რი გი თი №	გაცე მის თარი ღი	ფონ დი №	აღწე რა №	საქმ ე №	ვისზე გაიცა / გვარი, ინიციალ ები	ხელის მოწერა		შენიშვნა
						მიღებაზე	დაბრუნებაზე	
1	2	3	4	5	6	7	8	9

საცაიდან საქმეების გაცემის
 დაკვეთის ფორმა

ფორმა ა 4 /210X297/

მონაცემი ბარათი

ფონდის №	აღწერის №	საქმის №	ვისზე გაიცა /გვარი, ინიციალები/	გაცემის თარიღი	ხელმოწერა	
					გაცემის შესახებ	დამბეჭდველი
1	2	3	4	5	6	7

მონაცემი ბარათის ფორმა

ფორმა ა 4 /2002

მოკვნიტებისა და სანქციების მდგომარეობის
საარჩევნო ბარათი

ფონდი №.....

აღწერა №.....

/ფონდების სახელწოდება/

აღწერის თარიღი	საქმეთა ნომრები, რომლებიც საჭიროებენ:						
	საქმეთა აღწერას	რესტრუქციას	ჩაკრების ან აკონტებს	ქრის კაფორმებს ან შეცვლას	ფურცელთა დანომრებს	საქმის შემამოწმებელი წარწერის შედეგებს	XXXXXX დოკუმენტების გადამეჭვდას
1	2	3	4	5	6	7	8

საქმეთა მდგომარეობის საადრისებო
ბარათის ფორმა

ფორმა ა 6 /146X216/
დანართი 8

არქვის შტამი

სამხმრეო არსებობისა და მფლობელობის
N 02800009 9090840000

ფონდი №
(დამსახურის და კატეგორია)

საქმეთა არსებობა								საქმეთა მფლობელობა				
აქტის №	აქტის აღივსება საქმეთა შესახებ რეგისტრის ნომრით	აღივსება საქმეთა №№	დროებით სარეგისტრაციო საქმეთა №№	ფინანსური საქმეთა აქტის ნომრით	აქტის საქმეთა რეგისტრაციის ნომრით			საქმეთა №, რომლებსაც ესაქმობა:				
								რეგისტრაციის ნომრით	ფაქტობრივი ან რეგისტრაციის	გამოუსწორებელი დაზარალებული საქმეები		შეინიშნა
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13

სულ: საქმე
(კატეგორია და სატყვეობა)

თანამდებობები, ხელმოწერა, ხელმოწერის გამოფრა
00.00.00.

საქმეთა არსებობისა და მფლობელობის შემოწმების
ფურცლის ფორმა.

არქვის სახელწოდება -----

აქტი № -----

საქმეთა არსებობისა და მფლობელების
შეზღვევის შესახებ

00.00.0.

პროცენტები

არქვის დირექტორი
ხელმოწერა
00.00.00.
ხელმოწერის გამოწერა

ფონდის № და სახელწოდება -----

შეზღვევა ჩატარდა ----- დან ----- ჩაიღო

შეზღვევით დაფინანსდა:

- 1. აღწერების მიხედვით არსებობს ----- საქმე
ჩაფარვის
- 2. არ აღმოჩნდა ----- საქმე
ჩაფარვის
- 3. მოცემული ფონდის მიხედვით ----- საქმე
არსებობს /აღწერაში შეტანილი/ ჩაფარვის

მათგან საპროცენტო:

- ა/ დეზინფექციის ----- საქმე
- ბ/ რესტავრაციის /რემონტის/ ----- საქმე
ჩაფარვის
- გ/ ყლში ჩასმის ან ჩაყვრების ----- საქმე
ჩაფარვის

- მ/ ტრობადი ტექსტების აღდგენას ----- საქმე
 ჩაღწევის
- მ/ ფურცლების ნუშტრაციას ----- საქმე
 ჩაღწევის
- მ/ საქმის გარეკანის გაფორმებას ----- საქმე
 ჩაღწევის
4. აღწერაში არ არის შეტანილი ----- საქმე
 ჩაღწევის
5. სულ მოცემულ ფონდში არსებობს ----- საქმე
 /აღწერაში შეტანილი და შეუტანილი/ ჩაღწევის
6. მათი შენახვის პირობების დახასიათება.
 უაქციფოთი მოვლენები შენახვის მდგომარეობისა და პირობებში.

- შემოწმების აწარმოებლენ -----
 00.00.0. /თანამდებობები, ხელმოწერა, ხელმოწერის გამოცემა/
- საქმელა არსებობისა და მდგომარეობის შემოწმების აქტის ფორმა

არქივის სახელწოდება

აქტი № -----

იმ საქმეთა აღმოუჩენლობის
 შესახებ, რომელთა ძებნის
 ვზები ამოიწურა

ჰამტკიცება

არქივის ღირებულება -----

ხელმოწერა ხელმოწერის გაშიფერა

00.00.00.

ფონდი № -----

კატეგორია -----

----- შედეგად დადგინდა ფონდში ქვე
 ჩამოთვლილი საქმეების არარსებობა. არქივის მიერ ძებნისათვის მიღებულია ზომებმა არ მოგვცა დღის
 შედეგები, რის გამოც შესაძლებლად მიგვჩანია აღრიცხვიდან მოიხსნას:

აღწერა №	საქმე №	საქმის სათაური	კიდური თარიღები	ფურცლების რაოდენობა	არარსებობის საგარაუდო მიზეზი
1	2	3	4	5	6

სულ ----- საქმე
 /ციფრებით და სიტყვებით/

არქვის სახელწოდება

ა ძ ტ ი №

ვამტკიცებ

საქმთა ძებნის
დამთავრების შესახებ

არქვის დირექტორი

ხელმოწერა -----

00.00.00.

ხელმოწერის გაშიფვრა
00.00.00.

კომისიის მიერ -----
/თანამდებობები, ვეარები, ინიციალები/

----- შემადგენლობით 19- წ. ----- დან ----- ჩათვლით

ჩატარებული იქნა ფონდის № ----- საქმეებისა

/ფონდის დასახელება/
და სხვა დოკუმენტების არსებობისა და მდგომარეობის შემოწმება.

შემოწმებით დადგინდა:

1. არსებობს ----- საქმე,

/ციფრებით და სიტყვებით/

2. არ აღმოჩნდა ----- საქმე

/ციფრებით და სიტყვებით/

ჩატარებული ძებნის შედეგად:

1. მოიძებნა ----- საქმე

/ციფრებით და სიტყვებით/

2. დოკუმენტურად დასაბუთებულია -----

/საქმთა ნომერი და ჯამი/

საქმის დანაკლისი.

3. შედგა აქტი საქმეების აღრიცხვიდან მოხსნის შესახებ, რომელთა ძებნის ვადებიც ამოიწურა -----

----- საქმეზე

/ციფრებით და სიტყვებით/

ფონდების მკველის
ხელმოწერა -----

ხელმოწერის გაშიფვრა

აქტის ფორმა საქმეთა ძებნის დამთავრების შესახებ

ფორმატი ა 4 /210X297/

საქართველოს საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტი

ბრძანება

№ 40

08.12.98. თბილისი

203845349
საქართველოს იუსტიციის სამინისტროში შეტანილი ნორმატიული აქტების სახელმწიფო რეესტრში და მინიჭებული აქვს სახელმწიფო სარეგისტრაციო კოდი № 210012003257 7 მაისი, 1998 წ.

“ეროვნული საარქივო ფონდის დოკუმენტები ცენტრალიზებული აღრიცხვის შესახებ” დამტკიცების შესახებ

“ეროვნული საარქივო ფონდის შესახებ” კანონმა საარქივო დეპარტამენტის ახალი სტატუსის შესაბამისად, დღის წესრიგში დააყენა იმ დაწესებულება-ორგანიზაციების დოკუმენტების აღრიცხვის საკითხი, რომელთაც მინიჭებული აქვთ დოკუმენტების ადგილზე მუდმივად შენახვის უფლება და რომელთა დოკუმენტებიც ემეზღებარება ცენტრალიზებულ აღრიცხვას.

როგორც სახელმწიფო არქივებში, ისევე ეროვნული საარქივო ფონდის დოკუმენტების მუდმივად შენახვის უფლების მქონე დაწესებულებებში დოკუმენტების აღრიცხვის სამუშაოთა სწორი ორგანიზაციის მიზნით საქართველოს სახელმწიფო საარქივო დეპარტამენტმა კანონის მოთხოვნათა გათვალისწინებით შეიმუშავა “ეროვნული საარქივო ფონდის დოკუმენტების ცენტრალიზებული აღრიცხვის წესები”.

წინამდებარე ნორმატიულ-მეთოდური დოკუმენტი მიზნად ისახავს დოკუმენტების აღრიცხვის წესისა და მეთოდის სრულყოფის გზით დოკუმენტების დაცვისა და კლასიფიკაციის გაუმჯობესებას, დოკუმენტური ინფორმაციის ავტომატიზებულ საინფორმაციო ქსელში შესატანად მომზადებას, დოკუმენტური ისტორიული მემკვიდრეობის შესახებ საზოგადოების ინფორმირების უზრუნველყოფას.

წესების პროექტი განიხილა და მოიწონა საქართველოს საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტის სამეცნიერო ბუღალტრის საბჭომ.

“ეროვნული საარქივო ფონდის შესახებ” საქართველოს კანონის მოთხოვნათა და “საქართველოში საარქივო დარგის შემდგომი განვითარების ღონისძიებათა შესახებ” საქართველოს პრეზიდენტის № 382 (18. 06. 97.) განკარგულების შესრულების მიზნით

ბრძანება:

1. დამტკიცდეს “ეროვნული საარქივო ფონდის დოკუმენტების ცენტრალიზებული აღრიცხვის წესები”.
2. საქართველოს სახელმწიფო არქივებსა, ეროვნული საარქივო ფონდის დოკუმენტების მუდმივად შენახვის უფლების მქონე უწყებებსა უზრუნველყონ წესების პრაქტიკაში დანერგვა.

სახელმწიფო დეპარტამენტის თავმჯდომარე

ზ. მახარაძე

საქართველოს საარქივო
სახელმწიფო
დეპარტამენტის
№ 40 (08.12.98.)
ბრძანების დანართი

ეროვნული საარქივო ფონდის დოკუმენტების ცენტრალიზებული აღრიცხვის წესები

მოწონებულია
საქართველოს საარქივო
სახელმწიფო
დეპარტამენტის
სამეცნიერო-მეთოდური
საბჭოს მიერ
ოქმი № 2 (11.11.98.)

ეროვნული საარჩევო ფონდის ორგანიზაციის პრინციპების შესაბამისი წინამდებარე ნორმატიულ-მეთოდური დოკუმენტი მიზნად ისახავს ეროვნული საარჩევო ფონდის დოკუმენტების აღრიცხვის წესისა და მეთოდის სრულყოფის გზით დოკუმენტების დაცვისა და კლასიფიკაციის გაუმჯობესებას, დოკუმენტური ინფორმაციის ავტომატიზებულ საინფორმაციო ქსელში შესატანად მომზადებას, დოკუმენტური ინფორმაციის მუდმივად შესახებ საზოგადოების ინფორმირების უზრუნველყოფას.

ცენტრალიზებული აღრიცხვის წესები შემუშავებულია "ეროვნული საარჩევო ფონდის შესახებ" (02.05.95), მასში ცვლილებების შეტანის თაობაზე (11.11.97), ნორმატიული აქტების შესახებ (19.11.96), მასში ცვლილებებისა და დამატებების შეტანის თაობაზე (27.06.97) საქართველოს კანონების, საქართველოს პრეზიდენტის ბრძანებულებებისა და განკარგულებების, მოწინავე პრაქტიკული გამოცდილების გათვალისწინებით.

წინამდებარე წესები შედგება სამი კარისაგან:

1. პირველ კარში - "ზოგადი დებულებანი" წარმოდგენილია ეროვნული საარჩევო ფონდის დოკუმენტების ცენტრალიზებული აღრიცხვის ძირითადი პრინციპები.

2. მეორე კარში - "ეროვნული საარჩევო ფონდის დოკუმენტების აღრიცხვა სახელმწიფო არქივებში" განხილულია ეროვნული საარჩევო ფონდის დოკუმენტების ძირითადი სააღრიცხვო დოკუმენტები და მათი არქივში შენახვისა და გასვლის აღრიცხვის წესი. ამ თავის მოთხოვნები სავალდებულოა ყველა სახელმწიფო არქივისთვის და ვრცელდება დოკუმენტების მუდმივად შენახვის უფლების მქონე დაწესებულებებზე (საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის მთავარი არქივი და ხელნაწერთა ინსტიტუტი, საქართველოს კულტურის სამინისტროსა და მეცნიერებათა აკადემიის მუზეუმები, საქართველოს გეოლოგიის სახელმწიფო დეპარტამენტის გეოლოგიური ფონდი, საქართველოს გეოდეზიისა და კარტოგრაფიის კარტოგრაფიულ-გეოდეზიური ფონდი, საქართველოსა და ბუნებრივი რესურსების დაცვის სამინისტროს პილოტური პროექტების მონაცემების სამეცნიერო-ტექნიკური ინფორმაციის ფონდი, საქართველოს სტანდარტიზაციის, მეტროლოგიისა და სერტიფიკაციის სახელმწიფო დეპარტამენტის საინფორმაციო ფონდი).

3. მესამე კარში - "ეროვნული საარჩევო ფონდის დოკუმენტების ცენტრალიზებული აღრიცხვა" მიეკუთვნება ეროვნული საარჩევო ფონდის დოკუმენტების ცენტრალიზებული აღრიცხვის ფორმები ურთიანი და სავალდებულო ყველა სახელმწიფო არქივისთვის და ვრცელდება მუდმივად შენახვის უფლების მქონე დაწესებულებებზე.

წესებს თან ერთვის სააღრიცხვო დოკუმენტაციის აუცილებელი ფორმები.

პარა I ზოგადი დებულებანი

მუხლი 1

1. საქართველოს მოქმედი კანონმდებლობის შესაბამისად ეროვნული საარჩევო ფონდის დოკუმენტები, შენახვის ადგილის განურჩევლად, აღრიცხება ცენტრალიზებულად.

2. დოკუმენტების ცენტრალიზებულ აღრიცხვას აწარმოებს საქართველოს საარჩევო სახელმწიფო დეპარტამენტი. სახელმწიფო არქივი და ეროვნული საარჩევო ფონდის მუდმივად შენახვის უფლების მქონე დაწესებულებები ვალდებული არიან წარადგინონ დეპარტამენტში მონაცემები დადგენილი ფორმების მიხედვით.

3. დოკუმენტების ცენტრალიზებული აღრიცხვის წესს, აღრიცხვის საჭირო ფორმებს ადგენს საქართველოს საარჩევო სახელმწიფო დეპარტამენტი.

მუხლი 2

1. ეროვნული საარჩევო ფონდის დოკუმენტების აღრიცხვა არის მათი რაოდენობის განსაზღვრა დადგენილ სააღრიცხვო ერთეულებში და ამ რაოდენობის ასახვა სააღრიცხვო დოკუმენტებში.

2. ეროვნული საარჩევო ფონდის დოკუმენტების აღრიცხვა მათი დაცვისა და არსებობის კონტროლის უზრუნველყოფის საშუალებაა. განამტკიცებს დოკუმენტების ორგანიზაციას გარკვეულ საკლასიფიკაციო კომპლექსებად, უზრუნველყოფს საქმეთა მოძიების საშუალებას.

3. აღრიცხვას ექვემდებარება ეროვნული საარჩევო ფონდის ყველა დოკუმენტი ქაღალდის ფურცელზე, ეტრატზე, კინოფოტოფონო დოკუმენტები, მათი საუწყებო კუთვნილებისა და წარმოქმნის დროის გაზომვით, შექმნილი სამეცნიერო, შერეობითი და დაწესებულებების მმართველობითი საქმიანობის შედეგად.

4. აღრიცხვის ძირითადი ერთეულებია: საარჩევო ფონდი, საარჩევო კოლექცია, საარჩევო ერთეული.

5. აღრიცხვას არ ექვემდებარება სახელმწიფო არქივიდან ან სხვა დაწესებულებებიდან გაცემი წიხით მიღებული დოკუმენტების პირები, აგრეთვე მუზეუმების მიერ ექსპონირებისთვის მომზადებული პირები, დროებით სარეგლობაში მიღებული დოკუმენტები.

მუხლი 3

ადრეცხვის სისტემის მეცნიერული საფუძველია შემდეგი პრინციპები:

1. ცენტრალიზაცია – ქვეყნის მასშტაბით საარჩევო საქმის მართვის ორგანიზაციაში საარჩევო ფონდების და შესანახი ერთეულების რაოდენობასა და შემადგენლობაზე ცნობების თავმოყრა.
2. ერთიანობა- სააღრიცხვო მონაცემებისადმი ერთიანი მოთხოვნები, ადრეცხვის ერთიანი მეოლიცა, სააღრიცხვო ლეკუმენტების ერთიანი ფორმები.
3. დინამიკობა- ლეკუმენტების მოცულობასა და შემადგენლობაში მომხდარი ცვლილებების სააღრიცხვო ლეკუმენტებში ოპერატიულად ასახვა.

მუხლი 4

1. ეროვნული საარჩევო ფონდის ლეკუმენტების ცენტრალიზებული ადრეცხვის ერთ-ერთი და უმნიშვნელოვანესი პირობა ლეკუმენტების დროული და ზუსტი ადრეცხვა.
2. ცენტრალური საფონდო კატალოგის სწორი ინფორმაცია მოლიანად დაკავშირებულია ეროვნული საარჩევო ფონდის ლეკუმენტების მფლობელ დაწესებულებათა, მოქალაქეთა მიერ შედგენილი და წარმოებული სააღრიცხვო ლეკუმენტაციის სიზუსტესა და ხისრულეზე.

მუხლი 5

1. წესებში მოცემულია ადრეცხვის ფორმების აუცილებელი კომპლექსი, რომლებსაც აქვთ თავიანთი მიზანი და განმწილება. თითოეული ცნობარი, ასრულებს რა ადრეცხვის ფუნქციას, არ იმეორებს მეორეს, არამედ ავსებს და ერთობს მას.
2. არსებული ფორმების სტრუქტურა განისაზღვრება თანამედროვე მოთხოვნებით და ლეკუმენტების ურთიკაცით.

პარა II

ეროვნული საარჩევო ფონდის ლეკუმენტების ადრეცხვა სპეკალმწიფო არჩევებში

თავი I

სპეკალმწიფო არჩევების საადრეცხვო ლეკუმენტები

მუხლი 6

1. ეროვნული საარჩევო ფონდის ლეკუმენტების ადრეცხვა სპეკალმწიფო არჩევებში წარმოებს ძირითადი და დამხმარე საადრეცხვო ლეკუმენტები.
2. ძირითადი საადრეცხვო ლეკუმენტების წარმოება აუცილებელია ყველა არჩევისათვის. დამხმარე საადრეცხვო ლეკუმენტების საჭიროებას განისაზღვრავს არჩევის ხელმძღვანელობა.

მუხლი 7

ძირითადი საადრეცხვო ლეკუმენტებია:

1. შემოსული ლეკუმენტების ადრეცხვის დავთარი (დანართი 1).
2. ფონდების სია (დანართი 2).
3. ფონდის ფურცელი (დანართი 3).
4. საარჩევო აღწერა (დანართი 4).
5. ფონდის საკუბე.

მუხლი 8

1. დამხმარე საადრეცხვო ლეკუმენტებია: აღწერათა რეესტრი, ფონდების, შესანახი ერთეულების, აღწერების პირობის ადრეცხვის დავთრები და ბარათები, სხვა არჩევებში გადაცემულ ლეკუმენტთა ადრეცხვის დავთრები და ა.შ.
2. დამხმარე საადრეცხვო ლეკუმენტები საშუალებას იძლევა ოპერატიულად აისახოს ფონდების შემადგენლობაში მომხდარი ყველა ცვლილება.

მუხლი 9

სახელმწიფო არქივებში, სადაც ინახება ძველი და უახლესი პერიოდის დოკუმენტები (1921 წლიდან), სააღრიცხვო დოკუმენტების წარმოება ხდება ცალ-ცალკე, დამოუკიდებელი რიგითი ნუმერაციით. ისტორიული პერიოდის ფონდების ნომრების წინ ყველა სააღრიცხვო დოკუმენტში დეფისით იწერება ინდექსი - ი;

თავი II

დოკუმენტების შემოსვლის აღრიცხვა

მუხლი 10

დოკუმენტების შემოსვლის აღრიცხვა ხდება დოკუმენტების შემოსვლის აღრიცხვის დავთარში, ფონდების საშ, ფონდების ფურცელში, აღწერაში.

მუხლი 11.

დოკუმენტების შემოსვლის აღრიცხვის დავთარი სააღრიცხვო დოკუმენტია, სადაც ფიქსირდება არქივებში მიღებული დოკუმენტების პირველადი აღრიცხვა, არკვევის როდის, ვისგან და როგორ მდგომარეობაში იქნა მიღებული დოკუმენტები; ადგენს ყოველწლიურად შემოსული ფონდების და ერთეულების რაოდენობას; უზღვევს არქივის ზრდის დინამიკას, სწორად წარმართავს საარქივო დოკუმენტების მიღების ანგარიშგებას.

მუხლი 12

1. შემოსვლის აღრიცხვის დავთარში შეიტანება დოკუმენტების ყველა პირველადი და მომდევნო მიღება დოკუმენტების შემოსვლის ქრონოლოგიური თანამიმდევრობით და მიეცემა რიგითი ნომერი. დავთარში შეიტანება დოკუმენტების შემოსვლის თარიღი, ჩამბარებული დაწესებულების სახელწოდება ან პირის გვარი და ინიციალები, დოკუმენტის დასახელება, რის საფუძველზე იქნა მიღებული მასალები, ფონდის სახელწოდება, შესანახი ერთეულების რაოდენობა, დოკუმენტების წლები, ფონდის ნომერი. ფონდის პირველად შემოსვლისას დავთარში ფონდის ნომერი ჩაიწერება ფონდების სის მიხედვით მისთვის ნომრის მიკუთვნების შემდეგ.

2. არქივში ერთი დაწესებულებიდან ერთდროულად რამდენიმე ფონდის დოკუმენტების შემოსვლის შემთხვევაში შემოსვლის დავთარში იგი გატარდება ერთი საერთო რიგითი ნომრით, ხოლო ფონდების მონაცემების სახელწოდება, დოკუმენტების წლები, საქმეთა რაოდენობა, ფონდის ნომერი ყოველ ფონდზე დაიწერება ცალ-ცალკე.

3. არქივში გაურჩეველი დოკუმენტების შემოსვლის შემთხვევაში, რიგითი ნომრის გარდა აღინიშნება მიღების თარიღი, ვისგან და რა დოკუმენტის საფუძველზე იქნა მიღებული, ყველა ადამარჩენი მონაცემი შეიტანება მხოლოდ დოკუმენტების გარჩევის და მათი სათანადო ფონდებზე მიკუთვნების შემდეგ.

4. დოკუმენტების შემოსვლის აღრიცხვის დავთარში ყოველი წლის ბოლოს ჯამდება წლის მანძილზე შემოსული ფონდების და შესანახი ერთეულების რაოდენობა.

5. ყოველი დამდეგი წელი დოკუმენტების აღრიცხვის დავთარში იწყება ახალი რიგითი ნომრით.

მუხლი 13

ფონდების სია აფიქსირებს არქივის ფონდობრივ შემადგენლობას, აკვიდრებს ფონდებისადმი მიკუთვნებულ ნუმერაციას, წარმოადგენს ფონდობრივი და რაოდენობრივი აღრიცხვის საშუალებას.

მუხლი 14

1. ფონდების სიაში ფონდი შეიტანება ერთხელ. არქივში მისი პირველად შემოსვლის დროს და ქრონოლოგიური თანამიმდევრობით, ფონდების სის მიხედვით მიეკუთვნება რიგითი ნომერი, რომელიც არ შეიძლება მიეკუთვნოს სხვა ფონდს.

2. ახლად მიღებულ ფონდს შეიძლება მიეცეს მილიანად მაკულატურისათვის გამოყოფილი ან გაერთიანებულ საარქივო ფონდში შესული ფონდების (რომელთა მასალებიც არ იყო გამოყენებული) ნომრები.

3. ფონდს არ შეიძლება მიეკუთვნოს გადაცემული ან დაკარგული ფონდის გათავისუფლებული ნომერი.

4. დაუშვებელია ფონდების ხელახალი ნუმერაცია. გადამარბვა შეიძლება მხოლოდ გამონაკლის შემთხვევაში

(ღლი რაოდენობით ფონდების დაკარგვა) ზემდგომი საარქივო ორგანოს ნებართვით.

5. ფონდების საიში შედის შემდეგი მონაცემები: ფონდის ნომერი, არქივში პირველად შემოსვლის თარიღი, ფონდის არ ფონდშემქმნილი დაწესებულების სახელწოდება, ფონდის კატეგორია, ფონდის ვასკლის აღნიშვნა.

6. გრაფიში "ფონდის სახელწოდება" ჩაიწერება ფონდშემქმნელი დაწესებულების სრული და ფრჩხილებში ოფიციალურად მიღებული შემოკლებული სახელწოდება, მისი დაქვემდებარება, ადგილსამყოფელი, ფონდშემქმნელის არსებობის კიდური თარიღები.

7. ფონდების საიში იწერება ფონდშემქმნილი დაწესებულების ბოლო სახელწოდება. თუ იგი იცვლებოდა, ყველა წინა სახელწოდება აღინიშნება მხოლოდ ფონდის ფურცელსა და ბარათში.

8. კიდური თარიღი მოქმედი დაწესებულებისათვის არის მისი დაარსების თარიღი, ლიკვიდირებული დაწესებულებისათვის მისი დაარსებისა და ლიკვიდაციის თარიღი. თარიღში შედის რიცხვი, თვე და წელი.

9. გაერთიანებული ფონდები და კოლექციები აღირიცხება ისევე, როგორც ფონდები.

10. გაერთიანებული ფონდებისათვის ფონდების საიში იწერება განზოგადებული სახელწოდება, ხოლო გაერთიანებულ ფონდში შესულ დაწესებულებათა სახელწოდებანი აღინიშნება ფონდის ფურცელსა და ბარათში. გაერთიანებული ფონდებისათვის კიდური თარიღი იქნება მასში შემაჯავლი ყველაზე ადრე შექმნილი და ყველაზე გვიან ლიკვიდირებული დაწესებულების თარიღები.

11. საარქივო კოლექციებში კიდური თარიღი არ მიეთითება ფონდების ახალი მასალებით დაკომპლექტებასთან დაკავშირებით კოლექციის ქრონოლოგიური ჩარჩოების მოსალოდნელი ცვლილებების გამო.

12. პირადი წარმოშობის ფონდებისათვის ფონდის სახელწოდებაში იწერება პირის გვარი, სახელი, მამის სახელი, ფსევდონიმი, პრუფესია, სამსახურებრივი მდგომარეობა, წოდება. თუ პიროვნება ფსევდონიმით არის ცნობილი, ჯერ იწერება ფსევდონიმი, შემდეგ ფრჩხილებში გვარი, სახელი, მამის სახელი. პირადი ფონდისათვის ფონდშემქმნელის არსებობის კიდური თარიღები იქნება პირის დაბადებისა და გარდაცვალების თარიღები.

13. ფონდების საის ბოლოს უკიდურეს შემავალი ჩანაწერი, რომელიც შეიცავს მონაცემებს ფონდების რაოდენობის შესახებ 01.01 ... მდგომარეობით. ყოველი ცვლილება ფონდების რაოდენობაში აისახება შემავალზე ჩანაწერში.

მუხლი 15

ფონდის ფურცელი საადრიცხო დოკუმენტია, რომელიც ახდენს ფონდის სახელწოდებაში მომხდარ ცვლილებათა ფიქსაციას, იძლევა მილიანად და თითოეული ალწერის მიხედვით ფონდის შემადგენლობას, მოცულობას, აწარმოებს მოცემული ფონდის აღწერაში, მის შემადგენლობასა და მოცულობაში მომხდარ ცვლილებების ამსახველი დოკუმენტების აღრიცხვას.

მუხლი 16

1. ფონდის ფურცელი შედგება სამი ძირითადი ნაწილისაგან.

ა). დოკუმენტების საერთო დასახელება, რომელიც შეიცავს ფონდის დასახელებას და მისი თითოეული სახელწოდების კიდურ თარიღებს, დოკუმენტების პირველი შემოსვლის თარიღს, ფონდის ადგილმდებარეობას (არქივი), ნომერს, ძველ ნომერს (სხვა არქივიდან ფონდის მიღების შემთხვევაში), ზემდგომ ორგანოში ფონდის ბარათის წარდგენის თარიღს.

ბ). აუსწრაფი დოკუმენტების აღრიცხვა.

გ). ალწერილი დოკუმენტების აღრიცხვა.

2. ფონდის ფურცელი დგება არქივში ფონდის პირველად შემოსვლის დროს, მონაცემების დოკუმენტების აღრიცხვის დეკორში და ფონდების საიში შეტანის შემდეგ. მასში სისტემატურად ფიქსირდება ფონდში მომხდარი ცვლილება. ფონდის ფურცელში აღირიცხება როგორც აღწერებში შეტანილი, ისე ფონდის აუსწრაფი დოკუმენტები.

3. ფონდის ფურცლის პირველ ნაწილში, გრაფიში "ფონდის პირველი შემოსვლის თარიღი" აღინიშნება არქივში ფონდის პირველად შემოსვლის თარიღი; გაერთიანებული საარქივო ფონდისა და კოლექციისათვის – შემოსვლის თარიღი არ არქივში მათი შექმნის თარიღი.

4. გრაფებში "ფონდის სახელწოდება" და "ფონდის თითოეული სახელწოდების კიდური თარიღები" ფონდის ფურცელში ქრონოლოგიური თანამიმდევრობით შეიტანება ფონდშემქმნილი დაწესებულების ყველა სახელწოდება, დაქვემდებარების და შესაბამისად ყოველი სახელწოდების საწყისი და ბოლო თარიღის მითითებით, იმის მიუხედავად, დაცულია თუ არა ფონდში ამ წლების დოკუმენტები. აღნიშნული მონაცემები ფონდის ფურცელში შევა იმ პერიოდის ჩათვლით, რომელიც წლების დოკუმენტებიც არქივში შემოტანილი. ფონდშემქმნილი დაწესებულების სახელწოდებაში მომხდარი ყველა მომდევნო ცვლილება აისახავს პოეებს ფონდის შესაბამისი წლების დოკუმენტების მორიგი მიღების დროს.

5. გაერთიანებული საარქივო ფონდების, კოლექციების და პირადი წარმოშობის ფონდების სახელწოდებები და კიდური თარიღები შეიტანება ფონდების საის ანალოგიურად.

6. ფონდშემქმნილი დაწესებულების, იგივე ფონდის სახელწოდების ცვლილება (დაწესებულების დაარსების, რეორგანიზაციის, ლიკვიდაციის თარიღები, მისი გადარქმეული სახელწოდებანი, დაქვემდებარება) დგინდება საკანონმდებლო

აქტებით და სხვა ბეჭდვითი წყაროებით, საცნობარო ლიტერატურით, ისტორიული ლიტერატურით, რომელიც ახსენებენ ფონდშემქმნელი დაწესებულების არსებობის პერიოდს, ფონდის დოკუმენტებით და ზემდგომ ორგანოთა ფონდების მასალებით, რომლებიც ხელმძღვანელებზე დარგს.

7. არქივში შემოსული აწერაზე დოკუმენტები აღირიცხება ფონდის ფურცლის განაყოფში "აუწერავი დოკუმენტების აღრიცხვა" - შემოსულის ნაწილში - მიღების აქტის და მიღებული შესანახი ერთეულების ჩვენებით. დოკუმენტების აღწერის შემდეგ გასვლით ნაწილში აღინიშნება აღწერის აქტი, დოკუმენტების მოსასხობად გამოყოფის აქტი (ასეთის შემთხვევაში), გამოყოფილი და აღწერაში შესული ერთეულების რაოდენობა. აღწერილი დოკუმენტების მონაცემები აღირიცხება ფონდის ფურცლის მომდევნო ნაწილში "აღწერილი დოკუმენტების აღრიცხვა".

8. ფონდის ფურცლის ნაწილში "აღწერილი დოკუმენტების აღრიცხვა" ფიქსირდება ფონდის ყველა შემოსული და აღურცხავი დოკუმენტი. ცვლილებები ფონდის ფურცელში აღირიცხება ქრონოლოგიური თანამიმდევრობით სათანადო სააღრიცხვო დოკუმენტების საფუძველზე, მიღება-გადაცემის აქტი, აღმოჩენის აქტი, დოკუმენტების აღწერის, აღწერათა გადაშემაკების, აღრიცხვაში ტექნიკური შეცდომების აქტები.

9. არქივში აღწერებით დოკუმენტების შემოსულის ან არქივში მათი შედგენის კვალობაზე ფონდის ფურცლის მიხედვით აღწერებს მიეკუთვნება რიგითი ნომრები. შემოსულის ჩაწერისას გრაფაში "აღწერის სახელწოდება, დოკუმენტთა ანოტაცია" იწერება თითოეული აღწერის სახელწოდება ან ანოტაცია და შესაბამისად თითოეულ აღწერაში შესული დოკუმენტების კიდური თარიღები. გრაფაში "არსებული საქმეები" ფიქსირდება ერთეულების რაოდენობა თითოეული აღწერის და მილიანად ფონდის მიხედვით.

10. გაერთიანებული საარქივო ფონდისათვის გრაფაში "აღწერის სახელწოდება" ჩამოთვლება გაერთიანებულ საარქივო ფონდში შესული ფონდების სახელწოდებები ფონდშემქმნელი დაწესებულების არსებობის კიდური თარიღების მიითითებით.

11. ფონდის ფურცლის შეესების შემდეგ შემდგომი ჩანაწერებისათვის იწყება ფურცელ-გაგრძელება, რომელსაც ზემოთ, ფურცლის მარჯვენა კუთხეში ეწერება "გაგრძელება ფ. № ... ფურ. 2, პირველ ფურცელზე ეითება "ის. გაგრძელება ფურ. 2 (3,4 და ა. შ)". ფურცლის გაგრძელება იდება ძირითადი ფურცლის შემდეგ.

12. მიზანშეწონილი არ არის ფონდის ფურცლის ხშირი ცვლა, მისი გადაწერა. იგი შეიძლება შედგეს ახლიდან:

- ა) ფონდის დოკუმენტების გადაშემაკებისას, როდესაც ძველი ფონდის ფურცელი ვერ ასახავს ფონდის ფაქტობრივ მდგომარეობას და მის საცნობარო აპარატს;
- ბ) როდესაც ფონდის ფურცელი დაზიანებულია;
- გ) გაერთიანებული საარქივო ფონდის შექმნისას;
- დ) სხვა სახელმწიფო არქივებიდან მილიანი ფონდის მიღების შემთხვევაში.

13. ფონდის ფურცლის ხელახლა შედგენისას ძველი და ახალი ფურცლების ზედა მარჯვენა კუთხეში კოლბა აღინიშნა "ფურცელი შედგენილია ხელახლა", მითითება ფურცლის შედგენის თარიღი, შემდგენლის თანამდებობა და ხელმოწერა. ძველი ფურცელი ინახება ფონდის საქმეში.

14. ფონდების ფურცლები ფონდების ნომრების მიხედვით ინახება საქალაქო - ზონარეგიონული. საქალაქო მითითება ფონდების საწყისი და ბოლო ნომერი და ფონდების საერთო რაოდენობა.

შეხვედრა 17

საარქივო აღწერა საარქივო ცნობარის სახეობაა, რომელიც ხსნის საარქივო ფონდის შესანახი ერთეულის შინაარსს. ახდენს მის სისტემატიზაციას, ასრულებს შესანახი ერთეულის სააღრიცხვო ფუნქციას, განსაზღვრავს საქმის სააღრიცხვო შიფრს.

1. სახელმწიფო არქივებში დოკუმენტები შემოდის დამუშავებული სახით - აღწერებით, ან აღწერები დგება მიღებულ აღწერულ დოკუმენტებზე და უხარისხო აღწერების გადაშემაკების პროცესში.
2. შემდგომში დამუშავებული დოკუმენტების შემოსულისას დოკუმენტები მათი რაოდენობისა და მიხედვით შეიძლება გაერთიანდეს არსებულ აღწერასთან, შეტანილი იქნეს არსებული აღწერის შესაბამის წლიურ განაყოფში სალიტერო ნომრით, ან გაფორმდეს დამოუკიდებელი აღწერად.
3. სახელმწიფო არქივს უნდა ჰქონდეს აღწერების აუცილებელი სამი ეგზემპლარი: ერთი საკონტროლო და ორი საშუალო. საკონტროლო და ერთი საშუალო ეგზემპლარი ინახება აღრიცხვის განყოფილებაში, მეორე საშუალო ეგზემპლარი - სამკითხველო დარბაზში.
4. აღწერები ინახება ფონდების ნომრების მიხედვით, ფონდის ფარგლებში კი აღწერათა ნომრების მიხედვით.

შეხვედრა 18

1. საარქივო დოკუმენტების აღრიცხვისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს აღწერის შემავაგებელ ჩანაწერს.
2. შემავაგებელი ჩანაწერი ამკვიდრებს აღწერის მიხედვით არსებულ საქმეთა რაოდენობას, აღნიშნავს საქმეთა ნუმერაციის ყველა თავისებურებას, ასახავს საქმეთა რაოდენობაში მომხდარ ყველა ცვლილებას.
3. შემავაგებელი ჩანაწერში აღინიშნება საქმეთა რაოდენობა აღწერის მიხედვით და მრავალ ფრჩხილებში ჩასმული - სიტყვებით, საქმეთა პირველი და ბოლო ნომერი, აღწერის სალიტერო, გამომკვეთელი ნომრები, (ასეთის არსებობის შემთხვევაში).

4. არქივში აღწერის შედეგებისას შემავაშებელ ჩანაწერს ადგენს სამუშაოს შემსრულებელი პედაგოგი თანამშრომლებს და აღწერის თარიღის მითითებით. არქივის აღრიცხვაზე გააორგნებული თანამშრომელი ადასტურებს შედგენილი შემავაშებელი ჩანაწერის სისწორეს ბეჭდის დასმით და ხელმოწერით.

5. არქივში აღწერილი მასალების მიღების შემთხვევაში, როდესაც აღწერა არქივში არსებული გაგრძელებაა და ხდება მათი შეერთება, ვაგობრივ, შემავაშებელ ჩანაწერს ადგენს აღრიცხვზე გააორგნებული თანამშრომელი ახალი მონაცემების შეტანით, თარიღის დასმით, თანამდებობის მითითებით და ხელის მოწერით.

6. შემავაშებელი ჩანაწერი დგება აღწერის ყველა ეტაპზე.

7. საქმეთა ყოველი შემოსვლის შემდეგ დგება ახალი შემავაშებელი ჩანაწერი.

შეხვედრა 19

ფონდის საქმე არქივში იმ დოკუმენტებისათვის შექმნილი საქმეა, რომლებიც ასახავენ ფონდშემქმნელისა და ფონდის მფლობელობის ისტორიას, აქვთ როგორც სააღრიცხვო, ისე საცნობარო მნიშვნელობა.

შეხვედრა 20

1. ფონდის საქმე ექმნება არქივში დაკულ ყოველ ფონდზე, მიეკუთვნება მას ფონდის ნომერი და ინახება ფონდის ნომრების მიხედვით.

2. ფონდის საქმეში თავს იყრის ცნობები ოფიციალურად გაფორმებული დოკუმენტების სახით, ფონდშემქმნელი დაწესებულების დირექტორის, მისი ფუნქციების, სახელწოდებების შეცვლის, დაქვემდებარების, რეორგანიზაციის, კლიკაციის, ფონდის დოკუმენტების დამუშავების, ექსპერტიზის, სამეცნიერო-საცნობარო აპარატის შექმნის და გამოყენების შესახებ. სახელდობრ: ფონდშემქმნელისა და ფონდის ისტორია, მეგზურებისა და ცნობარებისათვის შედგენილი ისტორიული ცნობები, ფონდის დოკუმენტების მიმოხილვები, დახასიათებები, ფონდის გამოყენების ცნობები, სამუშაო ინსტრუქციები, ფონდის დოკუმენტების სისტემატიზაციის სქემა და ფონდის დამუშავების მეთოდური მითითებანი; საქმეთა არსებობისა და მფლობელობის შემოწმების აქტები, ფონდში მომხდარი ცვლილებების აქტები (დოკუმენტების მიღება-გადაცემის, მოსასპობად გამოყოფის, აღწერის, აღწერების გადაშეშეშების, საქმეთა ჩამოწმების და ა.შ.).

3. ფონდების მოვლაში ცვლილებების ამსახველი ზემოაღნიშნული აქტები ფონდის საქმეში თავსდება მხოლოდ მომხდარი ცვლილებების სააღრიცხვო დოკუმენტებში შეტანის შემდეგ, აღინიშნება "აღრიცხვითა ... (ამა და ამ სააღრიცხვო დოკუმენტში), თარიღი, ხელმოწერა".

4. დოკუმენტები ფონდის საქმეში განლაგებულია ქრონოლოგიური თანამიმდევრობით, ზონარგაციული, ინონრება და უკეთდება დამამოწმებელი წარწერა. ახალი დოკუმენტების მიღებისას ძველი მონაცემები დამამოწმებელ წარწერაზე გადაინახება და კეთდება ახალი. ფონდის საქმეს უკეთდება შიდა აღწერა.

5. ერთი სახელმწიფო არქივიდან მეორე სახელმწიფო არქივში ფონდის გადაცემის დროს გადაიცემა ფონდის საქმე.

6. ფონდის დოკუმენტების ფონდშემქმნელისათვის დაბრუნების, მოსასპობად გამოყოფის ან გაერთიანებული საარქივო ფონდის შექმნის შემთხვევაში, გადაცემული, მაკულატურიისთვის გამოყოფილი და გაერთიანებულ საარქივო ფონდში შესული ფონდების საქმეები ინახება ცალკე ფონდების ნომრების მიხედვით ყდაზე სათანადო აღნიშვნებით.

თავი III

დოკუმენტების გაცემის აღრიცხვა

შეხვედრა 21

1. დოკუმენტების გაცემის აღრიცხვა ხდება საარქივო აღწერაში, ფონდის ფურცელში, ფონდების სიაში.

2. დოკუმენტების გაცემის სააღრიცხვო დოკუმენტაციაში აღინიშნება ხდება შემდეგი დოკუმენტების საფუძველზე:

ა) დოკუმენტზე სახელმწიფო შენახვისათვის მიღება-გადაცემის აქტით (დანართი 7).

ბ) დოკუმენტების მოსასპობად გამოყოფის აქტით, რომლებიც არ ექვემდებარება შენახვას (დანართი 6).

გ) საქმეთა აღმოჩენის (არ განეკუთვნებიან მოცემულ ფონდს, არქივს, აღრიცხვას) აქტით (დანართი 9).

დ) საქმეების (დოკუმენტების) გამოუსწორებელი დაზიანების აქტით (დანართი 10).

ე) დოკუმენტების აღწერის, აღწერების გადაშეშების აქტით (დანართი 11).

ვ) საარქივო დოკუმენტებში ტექნიკური შეცდომების აქტით (დანართი 12).

ზ) იმ საქმეთა აღმოჩენილობის აქტით, რომელთა დატყობის გზები ამოიწურა (დანართი 13).

მუხლი 22

ლოკუმენტების გასვლის დროს აღწერის გრაფაში “შენიშვნა” თითოეული გასული საქმის გასწვრივ კვლავ შესაბამისი აღნიშვნა მაკულატურაში გამოყოფის, სხვა ფონდში გადაცემის ან სხვა საქმესთან გაერთიანების გამო. ფონდში გადაცემის ან საქმესთან გაერთიანების შემთხვევაში ფონდის ნომრის, აღწერის და საქმის ნომრის მითითებით ცვლილებების შესაბამისად აღწერას უკუიღებდა ახალი შემავაშებელი ჩანაწერები.

მუხლი 23

1. ლოკუმენტების გასვლის დროს ფონდის ფურცელში გრაფაში “გასვლა” აღინიშნება საფუძველი, რომლითაც გავიდა ლოკუმენტი და გასულ საქმეთა რაოდენობა ცალ-ცალკე თითოეული აღწერის მიხედვით, გრაფაში “არსებობა (ნაშთი)” აღინიშნება გასვლის შედეგად დარჩენილი ერთეულთა ახალი მოცულობა ცალკეული აღწერით და საქმეთა საერთო რაოდენობა ფონდის მიხედვით.

2. ფონდში აღწერის მთლიანად გასვლის შემთხვევაში ნომერი სხვა აღწერას არ მიეკუთვნება და ფონდის ფურცელში ნომერი რჩება თავისუფალი.

მუხლი 24

1. არქივიდან მთელი ფონდის გასვლისას (გადაცემა, მოსასპობად გამოყოფა, სხვა ფონდთან გაერთიანება), ფონდის სიის გრაფაში “აღნიშვნა გასვლის შესახებ” აღინიშნება იმ ლოკუმენტის სახელწოდება, ნომერი და თარიღი, რის საფუძველზეც გავიდა ფონდი. გადაცემის შემთხვევაში მათი თიბა მიმღები დაწესებულების სახელწოდება, გაერთიანებისას – რომელ ფონდთან არის გაერთიანებული. ფონდების რაოდენობაში მომხდარი ცვლილებები აისახება ახალ შემავაშებელ ჩანაწერში.

2. ერთი სახელმწიფო არქივიდან მეორე სახელმწიფო არქივში ფონდის გადაცემის დროს გაიცემა ფონდის აღწერები, ფონდის ფურცელი, ფონდის საქმე.

მუხლი 25

საადრიცხვო ლოკუმენტების შენახვა.

1. სახელმწიფო არქივში საადრიცხვო ლოკუმენტების დაცვა უნდა იყოს გაანტირებული. შემოსული ლოკუმენტების საადრიცხვო დეფთარი, ფონდების სია, ფონდის ფურცლები, აღწერები, ფონდის საქმეები უნდა ინახებოდეს სპეციალურ ქვეგანყოფილებაში ან არქივის ხელმძღვანელის მიერ სპეციალურად გამოყოფილ არქივზე ან სხვის მსგავს მუშაკთან.

2. საადრიცხვო ლოკუმენტების ცვლილებების შეტანას აწარმოებს აღრიცხვაზე პასუხისმგებელი მუშაკი, რომელიც ამასთან ერთად ეროვნული საარქივო ფონდის ცენტრალიზებული აღრიცხვისათვის ადგენს ფონდების შესადგენლობას და მოცულობაში მომხდარი ცვლილებების ცნობებს, ფონდის ბარათს, ეროვნული საარქივო ფონდის ლოკუმენტების შენახვის ორგანიზაციის სტატისტიკურ ანგარიშს (ფორმა №3).

3. ყველა მართიად საადრიცხვო ლოკუმენტი ინახება კარაღებში. სამუშაოს დამთავრებისას კარაღებიც და ოთახებიც იკეტება და ილუკება.

4. საადრიცხვო ლოკუმენტები საქმეთა აღწერების ვარდა, განკუთვნილია შიდა საარქივო სარგებლობისათვის და მკვლევარებს არ მიეცემა.

პარი III

ქართული საარქივო ფონდის ლოკუმენტების ცენტრალიზებული აღრიცხვა

მუხლი 26

1. ეროვნული საარქივო ფონდის ლოკუმენტების ცენტრალიზებული აღრიცხვა ხორციელდება საარქივო ორგანოების საფონდო კატალოგებში ფონდების ბარათების, ფონდების შემადგენლობასა და მოცულობაში მომხდარი ცვლილებათა ცნობების კონცენტრაციის გზით, აგრეთვე ეროვნული საარქივო ფონდის ლოკუმენტების შენახვის ორგანიზაციის ანგარიშში, რომელსაც ადგენენ ეროვნული საარქივო ფონდის მუდმივად შენახვის უფლების მქონე დაწესებულებები.

2. ცენტრალიზებული აღრიცხვის ფორმები დგება ქართულ ენაზე.
3. საქართველოს ტერიტორიაზე არსებული ყველა სახელმწიფო არქივი, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის არქივი, ხელნაწერთა ინსტიტუტი, დარგობრივი ფონდები, მუზეუმები, ყველა იურიდიული და ფიზიკური პირი, რომელიც ზედმიწევნით ინახავს ეროვნული საარქივო ფონდის დოკუმენტებს, ცენტრალიზებული აღრიცხვის ფორმებს წარადგინენ საქართველოს საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტის ცენტრალურ საფონდო კატალოგში ერთ ეგზემპლარად.
4. ავტონომიური რესპუბლიკის ტერიტორიაზე არსებული სახელმწიფო არქივები და მუზეუმები ცენტრალიზებული აღრიცხვის ფორმებს წარადგინენ ორ ეგზემპლარად ავტონომიური რესპუბლიკის საფონდო კატალოგში.
5. ავტონომიური რესპუბლიკის საარქივო ორგანო ცენტრალიზებული აღრიცხვის ფორმების ერთ ეგზემპლარს შესწავლისა და დაზუსტების შემდეგ უდგენს საარქივო დეპარტამენტის ცენტრალურ საფონდო კატალოგს.
6. აღნიშნული დაწესებულებები ცენტრალიზებული აღრიცხვის სავალდებულო ფორმებს საარქივო საქმის მართვის ორგანოების საფონდო კატალოგებში წარადგინენ ყოველი წლის 20 იანვრისათვის მონაცემების პირველი იანვრის მდგომარეობით.

თავი 1

ეროვნული საარჩევნო ფონდის დოკუმენტების ცენტრალიზებული აღრიცხვის ფორმები და მათი წარმოების წესი

მუხლი 27

ცენტრალიზებული აღრიცხვის დადგენილი სავალდებულო ფორმებია:

1. ფონდის ბარათი (დანართი 5).
2. ცნობები ფონდების მოცულობასა და შემადგენლობაში მომხდარი ცვლილებების შესახებ (ფორმა №1).
3. ეროვნული საარქივო ფონდის დოკუმენტების შენახვის ორგანიზაციის სტატისტიკური ანგარიში (ფორმა №3).

მუხლი 28

ფონდის ბარათი

სააღრიცხვო დოკუმენტი, რომელიც შეიცავს ცნობებს ეროვნული საარქივო ფონდის დოკუმენტების შემადგენლობის, შინაარსის, ქრონოლოგიური საზღვრების, მოცულობისა და ფონდის ზრდის დინამიკაზე.

მუხლი 29

1. ფონდის ბარათი დგება არქივში შემოსულ ყველა ახალ ფონდზე, ფონდის დოკუმენტებში მომხდარი ყველა შემდგომი ცვლილება ფონდის ბარათში შეიტანება ფონდების შემადგენლობასა და მოცულობაში მომხდარ ცვლილებათა ცნობების (ფორმა №11) საშუალებით.
2. ფონდის ბარათის ძირითადი გრაფები: სახელწოდება, თითოეული სახელწოდების კიდური თარიღები, პირველი შემოსვლის თარიღი, ადგილმდებარეობა, ნომერი, საარქივო ორგანოში ბარათის წარდგენის თარიღი – ივსება ფონდის ფურცლის მონაცემების შესაბამისად. ფონდის ფურცლისგან განსხვავებით მონაცემები ფონდში დაკული ერთეულების რაოდენობასა და დოკუმენტების კიდურ თარიღებზე, ფონდის დოკუმენტების შემადგენლობაზე აისახება მთლიანად ფონდის აღწერილობით და მიკროფილმიზებული ერთეულების რაოდენობაც (ასეთის არსებობის შემთხვევაში).
3. ფონდის ბარათში მითითებული დოკუმენტების მოცულობა და შემადგენლობა უნდა შეესაბამებოდეს ძირითადი სააღრიცხვო დოკუმენტების მონაცემებს.
4. არქივში აღწერილი ფონდის შემოსვლისას ფონდის ბარათის გრაფები - "ფონდის შემადგენლობა" და "წლები" არ ივსება. აღწერილი დოკუმენტების აღწერის, ფონდშემქმნელი დაწესებულების სახელწოდების და კიდური თარიღების დაზუსტების შემდეგ მონაცემები ბარათში შეიტანება ფონდების შემადგენლობაში მომხდარი ცვლილებების მონაცემების საფუძველზე ან დგება ფონდის ახალი ბარათი.
5. ფონდის ბარათი შეიძლება შედგეს ხელახლა, როცა ფონდშემქმნელი დაწესებულების სახელწოდება ან მისი არსებობის თარიღები არ შეესაბამება სინამდვილეს, ან კიდევ არქივში შეიტანა გაერთიანებული ფონდი.

მუხლი 30

ფონდების შექმნის უზრუნველყოფისა და მოცულობაში მომხდარი ცვლილებების ცნობები (ფორმა №11).

ცნობები განკუთვნილია საარჩევნო ორგანოს საფონდო კატალოგში ფონდებში მომხდარ ყოველწლიურ ცვლილებათა ასახვისათვის.

მუხლი 31

1. ცნობებში შევა ვველა ის ფონდი, რომელმაც წლის განმავლობაში განიცადა ცვლილება დოკუმენტების მიღების, გადაცემის, მოსასპობად გამოყოფის, შესანახი ერთეულების ერთი ფონდიდან სხვა ფონდში გადაცემის, გაერთიანების, საქმეების ჩამოწერის, აგრეთვე დოკუმენტების აღწერის, აღწერების გადაშუქებისა და დაზუსტების (როდესაც ერთეულების რაოდენობა იცვლება) შედეგად.
2. ცნობების სათანადო გრაფებში აღინიშნება: ფონდის ნომერი და სახელწოდება, მიღებული ან გასული დოკუმენტების ანოტაცია და წლები, I იანვრის მდგომარეობით ფონდში დაცული ერთეულების საერთო რაოდენობა, გრაფაში "შენიშვნა" ცვლილებების საფუძვლის მითითებით.
3. ცნობებში შეიტანება არქივში პირველად შემოსული ფონდი, მისი ნომრისა და სახელწოდების ჩვენებით, გრაფაში "შენიშვნა" მიღების აქტის და "იხ. ფონდის ბარათი" აღნიშნებით (ცნობებს დაერთვის ახლად მიღებული ფონდის ბარათი).
4. დოკუმენტების ერთი ფონდიდან სხვა ფონდში გადაცემისას ცნობები შეიტანება ორივე ფონდში, ცვლილებების ერთი და იმავე საფუძვლის მითითებით - "აქტი საქმეთა აღმოჩენის შესახებ".
5. ცნობებში შევა აგრეთვე გაერთიანებული საარჩევნო ფონდი და გაერთიანებულ საარჩევნო ფონდში შესული ცალკეული ფონდი. შენიშვნის გრაფაში გაერთიანების საფუძვლის ჩვენებით.
6. არქივიდან დიდი რაოდენობით მოლიანად ფონდების გასვლამდე ცნობებს დაერთვის გასული ფონდების სა ფონდის ნომრის, ფონდის სახელწოდების, ფონდში დაცული ერთეულების და დოკუმენტების კიდური თარიღების ჩვენებით.
7. ფონდშემქმნელი დაწესებულების სახელწოდების ან დაქვემდებარების ცვლილებისას ცნობებში შეიტანება ფონდის ახალი სახელწოდება მისი შეცვლის თარიღის მითითებით.
8. ცნობების ბოლოს ვამდება წლის განმავლობაში მიღებული და გასული ფონდებისა და ერთეულების რაოდენობის მონაცემები, მითითება წლის I იანვრის მდგომარეობით არქივში დაცული ფონდებისა და ერთეულების რაოდენობა, ფონდების ხიტი დაკავებული პირველი და ბოლო ნომრები, გაერთიანებული და გადაცემული ფონდების, თავისუფალი ნომრების რაოდენობა.

მუხლი 32

სტატისტიკური ანგარიში ეროვნული საარჩევნო ფონდის დოკუმენტების შენახვის ორგანიზაციის შესახებ (ფორმა №3).

ანგარიშგების საადრიცხვო დოკუმენტი, რომელიც შეიცავს საარჩევნო დოკუმენტების (წერილობით, კინო, ფოტო, ფონო) რაოდენობის, მდგომარეობისა და შენახვის პირობების, მათი სამეცნიერო-საცნობარო აპარატის შემადგენლობის მონაცემებს და უზენებეს არქივების მუშაობისა და მათი ზრდის დინამიკას, ასახავს არქივის მდგომარეობას ყოველი წლის I იანვრისათვის.

მუხლი 33

1. ახორციელებს რა ცენტრალიზაციის პრინციპით საარჩევნო დოკუმენტების აღრიცხვას, საქართველოს საარჩევნო სახელმწიფო დეპარტამენტის ცენტრალური საფონდო კატალოგი იძლევა ეროვნული საარჩევნო ფონდის დოკუმენტების შემადგენლობისა და შინაარსის ვრცელ ინფორმაციას.
2. ფონდების შემადგენლობასა და მოცულობაში მომხდარი ცვლილებები სახელმწიფო არქივებიდან წარმოდგენილი მონაცემების საფუძველზე ყოველწლიურად შეიტანება ცენტრალურ საფონდო კატალოგში.
3. ცენტრალური საფონდო კატალოგის მეშვეობით საარჩევნო სახელმწიფო დეპარტამენტი აკონტროლებს მისდამი დაქვემდებარებულ სახელმწიფო არქივებში საადრიცხვო დოკუმენტების წარმოების სისწორეს.

 /სახელმწიფო არქივის სახელწოდება/

**დოკუმენტების შემოსვლის აღრიცხვის
 დავითარი**

დაიწყო -----

დამთავრდა -----

დოკუმენტების შემოსვლის აღრიცხვის დავითრის სატიტულო ფურცელი

ფორმატი (210 X 297)

პ/პ საბიჯი	თავით დასახელება	დასახელების დასახელება (პირის გვარი, ინიციალები) რომლისგანაც შედგება დოკუმენტები	რეგისტრაციის ნომერი დასახელება ან პ/პ დოკუმენტის ფაქტობრივი	ფორმის სახეობა	ფაქტობრივი ფაქტობრივი	ფაქტობრივი ფაქტობრივი ფაქტობრივი	ფაქტობრივი ფაქტობრივი ფაქტობრივი	ფაქტობრივი ფაქტობრივი ფაქტობრივი	ფაქტობრივი
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

სულ შედგება ფ. შეს. კრ. /დოკუმენტ/

/ცოდნებით და სიტყვებით/

დოკუმენტის შემოსულის აღრიცხვის დაცვის ფორმა

ფორმატი 24 /297X420/

/სახელმწიფო არქივის სახელწოდება/

ფონდების სია

დაიწყო -----

დამთავრდა -----

ფონდების სიის სატიტულო ფურცელი

ფორმატი ა4 /210 X 297/

ფონდის ს. №	პირველი შემოსულის თარიღი	ფონდის სახელწოდება	კატეგორია	გასვლის აღნიშვნა	შეიშვა
1	2	3	4	5	6

სულ 01. 01 _____ წ. _____ ფონდი
 (ყოფრებით, სიტყვებით)

 (თანამდებობა, ხელმოწერა)

 (ხელმოწერის გამოწერა)

00. 00. 00.

ფონდების სიის ფორმა

ფორმატი (210 X 297)

ფონდის ფურცელი

ფონდის თითოეული სახელწოდების კიდური თარიღები	ფონდის დასახელება	ფონდის კატეგორია
1	2	3

ფონდების პირველი შემოსვლის თარიღი	ზემდგომი ხარკივო ორგანოსათვის ფონდის ბარათის გაგზავნის თარიღი	ფონდის ადგილსამყოფელი /სახელმწიფო არქივის სახელწოდება/	ფონდის № ძველი №
1	2	3	4

აუწერავი დოკუმენტების აღრიცხვა

ჩაწერის თარიღი	შემოსვლა			გასვლა				არსებობა /ნაშთი/ შეს. ერთ. /საქმეების დოკუმენტების ფურცლების/
	აქტი		რაოდენობა	საფუძველი	№	თარიღი	რაოდენობა	
	№	თარიღი	შეს. ერთ. /საქმეების, დოკუმენტების, ფურცლების /	დოკუმენტის დასახელება			შეს. ერთ. /საქმეების, დოკუმენტების, ფურცლების/	
1	2	3	4	5	6	7	8	9

აღწერილი დოკუმენტების აღრიცხვა

ჩაწერის თარიღი	შემოსვლა					გასვლა				არსებობა /ნაშთი/ შეს. ერთ. /საქმეების/	
	აღწერის №	წელი	დოკუმენტების მოკლე დახასიათება	შეს. ერთ. /საქმეების, რაოდენობა/	აღწერა	საფუძველი			შეს. ერთ. /საქმეების, რაოდენობა/	მოცემული აღწერით	შეიძინა/დ ფონდის მიხედვით
						დოკუმენტის დასახელება	№	თარიღი			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

ფონდის ფურცლის ფორმა

ფორმატი ა 4 /210X297/

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

/სახელმწიფო არქივის სახელწოდება/

/ფონდის სახელწოდება/

ფონდი № -----

აღწერა № -----

/აღწერის სახელწოდება/

კიდური თარიღები

შუდმივად შესანახი აღწერის სატიტულო ფურცელი

ფორმატი ა4 /210 X 297

ფონდი № _____
 მუდმივად შესანახი
 საქმეების აღწერა
 № _____
 _____ წლის

დამტკიცებულია
 საარქივო დაწესებულების
 საექსპერტო-შემმოწმებელი
 კომისიის მიერ
 ოქმი № _____
 საარქივო დაწესებულების
 საექსპერტო-შემმოწმებელი
 კომისიის თავმჯდომარე

 /ხელმოწერა, ხელმოწერის გამოვლა

რიგ №		აღწერის განაყოფების /დაწესებულებათა სტრუქტურული/ ქვეგანაყოფების სახელწოდება და საქმეთა სათაურები	კიდური თარიღები	ფურცელთა რაოდენობა	შენიშვნა
1	2	3	4	5	6

აღწერის მოცემულ განაყოფში შეტანილია _____ სტ.

№ _____ დან № _____ /იტყვებით, ციფრებით/ ჩათვლით, მათ შორის

სალიტერო ნომრები:
 გამოტოვებული ნომრები:
 შემდგენლის თანამდებობა
 00.00.0.

 /ხელმოწერა, ხელმოწერის გამოვლა

საუწყებო არქივის გამგე
 00.00.0.

 /ხელმოწერა, ხელმოწერის გამოვლა

მონაწილე

დაწესებულების ცენტრალური
 საექსპერტო კომისიის
 /საექსპერტო კომისიის/
 _____ № _____

დაწესებულების მუდმივად შესანახი აღწერის წლიური განაყოფის ფორმა

ფონდის ბარათი

ფონდის პირველი შემოსვლის თარიღი	ფონდის ბარათის საფონდო კატალოგში მიღების თარიღი	საარქივო ორგანოს სახელწოდება	ფონდის ადგილსამყოფელი /სახელმწიფო არქივის სახელწოდება/	კატეგორია ფონდი №
ფონდის თითოეული სახელწოდების კიდური თარიღები			ფონდის სახელწოდება	
ფონდის მოცულობა იანვრისათვის	წლები			
	აღწერილი: შეს. ერთ			
	მიკროფილმირებული შეს. ერთ.			
	აუწერავი /დოკუმენტები, ფურცლები/ შეს. ერთ.			

ფონდის ბარათის ფორმა /წინა მხარე/

ფორმატი /148X210/

აღწერის სახელწოდება, დოკუმენტების ანოტაცია	დაწყების წელი	დამთავრების წელი	აღწერის სახელწოდება, დოკუმენტების ანოტაცია	დაწყების წელი	დამთავრების წელი
1	2	3	4	5	6

ფონდის ძველი №

შენიშვნა

.....
 /თანამდებობა, ხელმოწერა/

.....
 /ხელმოწერის გასიფერა/

00.00.00.

ფონდის ბარათის ფორმა /უკანა მხარე/

ცნობები

ფონდის შემადგენლობასა და მოცულობაში მოქმედი ცვლილებების დაკავშირებით
01. 01. ----- წ.

№ № ციფრით	სხვა მითითება	კატეგორია	ფონდის სახელწოდება	შემოვიდა		გავიდა		სამხმთის საბიძო ფონდში 01. 01. ----- წ.		საერთო რაოდენობა ფონდში 01. 01. ----- წ.	
				აღწერის დასახელება, მოკუმენტების ანოტაცია	ტიპი	აღწერის დასახელება, მოკუმენტების ანოტაცია	ტიპი	აღწერილი შეს. პიტი.			აღწერაში შეს. პიტი. /მოკუმენტ- ბი, შარცვლები/
								სულ	მათ შიგრიც მიკომულ- ტირებული		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

შევიდა ----- ფონდი, ----- საქმე

გავიდა ----- ფონდი, ----- საქმე
მიკომულტირებული საქმე

01. 01. წ. არქივი ფონდების სიით ირაცება № დან № ჩათვლით ფონდები
მათ შორის: არსებული ----- ფონდი ----- საქმე
კადრებული და გაერთიანებული ფონდები -----
თავისუფალი ნომრები -----
დაკარგული ფონდები -----

დარეგისტრირებული -----
სტრუქტურა ----- სტრუქტურის გამოცემა

ფორმატი /297X420/

00.00.00.

მამტკიცებ

დაწესებულების ხელმძღვანელის
თანამდებობა

ხელმოწერა ხელმოწერის
გაშიფვრა

თარიღი დაწესებულების
კერბიანი ბეჭედი

მამტკიცებ

სახელმწიფო არქივის დირექტორი

ხელმოწერა ხელმოწერის
გაშიფვრა

თარიღი დაწესებულების
კერბიანი ბეჭედი

სახელმწიფო შენახვისათვის
ლოკუმენტების მიღება-ჩაბარების

ა ქ ტ ი

№ _____

შეღკენის ადგილი

საშშმქმლი: საქართველოს კანონი „ეროვნული საარქივო ფონდის შესახებ“ _____

დაწესებულებაში /ფონდის სახელწოდება/

ლოკუმენტების საწყებო

შენახვის ვადის გასვლასთან, დაწესებულების ლიკვიდაციასთან და ა.შ. დაკავშირებით დაწესებულა

ხოლო _____

/სახელმწიფო არქივის სახელწოდება/

სახელმწიფო შენახვისათვის _____ წლების ლოკუმენტის
სადაზღვევო პირებსა და მათ საცნობარო აპარატს:

რიგითი №	აღწერის სახელწოდება	აღწერის ვებ-გვერდების რაოდენობა	საქმეების /შეს. ერთ./ რაოდენობა	სადაზღვევო პირების რაოდენობა	
1	2	3	4	5	6

სულ მიღებულია შეს. ერთ. /მათ შორის სადაზღვევო პირი/ /ცფრით და სიტყვით/

სახელმწიფო არქივში ფონდის №

ჩააბარა: მიიღო:
 თანამდებობა, ხელის მოწერა, ხელმოწერის ვაშიფურა, თანამდებობა, ხელის მოწერა, ხელმოწერის ვაშიფურა
 თარიღი თარიღი

სახელმწიფო შინაზვისათვის დოკუმენტების მიღება-გადაცემის აქტის ფორმა

ფორმატი ა 4 /210X297/

ვამტკიცებ

ადმთი №

დოკუმენტების მოსასპობად გამოყოფის შესახებ, როლებიც არ ექვემდებარება შენახვას 00.00.00.

სახელმწიფო არქივის დირექტორი ხელის მოწერა ხელმოწერის გამოფერა 00.00.00.

საარქივო ორგანოს ცენტრალური საექსპერტო-შემმოწმებელი კომისიის / საექსპერტო კომისიის/ ოქმი № 00.00.0.

სახელმწიფო არქივის საექსპერტო-შემმოწმებელი კომისიის / საექსპერტო კომისიის/ ოქმი № 00.00.00.

მითითება ექსპერტიზის: ჩასატარებელი ნორმატიულ-მეთოდური დოკუმენტები საფუძველზე

მოსასპობად შეირჩა ფონდის № ფონდის სახელწოდება დოკუმენტები ფონდის კატეგორია

რიგითი №	დოკუმენტთა ჯგუფების სახელწოდებანი, კიდური თარიღები	აღწერების №№	საქმეთა №№ აღწერების მიხედვით	საქმეთა რაოდენობა	შენიშნა
1	2	3	4	5	6

..... საქმე /ცოფრებითა და სიტყვებით/

შესანახად დატოვებულ საქმეთა რაოდენობა, დოკუმენტების კიდური თარიღები მოკლე დახასიათება

განყოფილების /არქივსაცავის/ გამგე /ხელმოწერა, ხელმოწერის გამოფერა/

ექსპერტიზის ჩამტარებელი პირის თანამდებობა /ხელმოწერა, ხელმოწერის გამოფერა/

დოკუმენტები გადასამუშავებლად ჩაბარდა -----
ორგანიზაციის სახელწოდება

მიღება-ჩაბარების ----- № ----- ზედნადებით
/თარიღი/ -----
----- /ფონდის მცველის ხელმოწერა/

სააღრიცხვო დოკუმენტებში
ცვლილებების შეტანის
აღნიშვნა

/თანამდებობა, ხელმოწერა, ხელმოწერის გამოწვევა/

აქტის ფორმა დოკუმენტების მოსასპობად გამოყოფის
შესახებ, რომლებიც არ ექვემდებარება შენახვას

სახელმწიფო არქივის სახელწოდება
 აქტი №

საქმეთა /არ განეკუთვნებიან მოცემულ
 ფონდს, არქივს, აღურიცხავია და ა.შ./
 აღმოჩენის შესახებ
 00.00.00.

ვამტკიცებ
 სახელმწიფო არქივის დირექტორი
 ხელმოწერა, ხელმოწერის გამაფფრა
 00.00.00.

----- ჩატარებისა
 /სამუშაოს სახეობა/
 აღმოჩნდა -----
 /ფონდში, საცემში/

რიგითი №	საქმის სათაური	შიფრი /თუ არის/	რომელ ფონდს ეკუთვნის
1	2	3	4

სულ აღმოჩნდა ----- საქმე
 /ცოფრებით და სიტყვებით/

----- /თანამდებობა, ხელმოწერა/ ----- /ხელმოწერის გამაფფრა/

ცნობები შეტანილია სააღრიცხვო დოკუმენტებში

----- /თანამდებობა, ხელმოწერა/ ----- /ხელმოწერის გამაფფრა/

აქტის ფორმა საქმეთა /არ განეკუთვნებიან მოცემულ ფონდს, არქივს, აღურიცხავია და ა.შ./ აღმოჩენის შესახებ

სახელმწიფო არქივის სახელწოდება
აქტი №

საქმების /დოკუმენტების/
გამოუსწორებელ დაზიანებათა
შესახებ
00.00.00.

33მბჰ30333
სახელმწიფო არქივის დირექტორი
ზელის მოწერა, ზელმოწერის გამოფერა
00.00.00.

ფონდის № _____
კატეგორია _____

ფონდის სახელწოდება

ფონდში აღმოჩნდა

გამოუსწორებლად დაზიანებული

საქმე /დოკუმენტი/:

აღწერის №	შეს. ერთ. №	დაზიანებული შეს. ერთ. სათაური	წელი	ფურცელთა რაოდენობა	დაზიანების მიზეზები და არსებობა
1	2	3	4	5	6

სულ აღმოჩნდა დაზიანებული _____ შეს. ერთ. /ციფრებით და სიტყვებით/

განყოფილების გამგე _____
/ზელმოწერა, ზელმოწერის გამოფერა/

ფონდების მცველი _____
/ზელმოწერა, ზელმოწერის გამოფერა/

ჩამოთვლილი დოკუმენტები ჩამოსაწერია

ექსპერტები: _____
/თანამდებობა, ზელმოწერა, ზელმოწერის გამოფერა/

სააღრიცხვო დოკუმენტაციაში შეტანილია ცვლილებები:

/თანამდებობა, ზელმოწერა, ზელმოწერის გამოფერა/

აქტის ფორმა საქმეების /დოკუმენტების/ გამოუსწორებელ დაზიანებათა შესახებ.

ფორმატი ა 4 /210X297/

სახელმწიფო არქივის სახელწოდება
აქტი №

დოკუმენტების აღწერის,
აღწერების გადამუშავების
შესახებ
/საჭიროს ხაზი გაუსვას/
00.00.00.

პამტკიციანი

სახელმწიფო არქივის დირექტორი
ხელმოწერა ხელმოწერის გაშვება
00.00.00.

ფონდი №
/ფონდის სახელწოდება/

..... მდგომარეობით ფორმა № სააღრიცხვო
/სამუშაოს დაწყების თარიღი/

მონაცემებით ირიცხებოდა წლების აღწერა

საქმე დოკუმენტი დაფანტული ფურცელი

სამუშაოდ მიღებულია: აღწერიდან № საქმე

აღუწერა საქმე, დოკუმენტი, ფურცელი

აღმოჩნდა აღურიცხავი საქმე

ტექნიკური შეცდომები აღწერაში საქმე

არ აღმოჩნდა საქმე

გამოვიდა არქივის სხვა ფონდებიდან საქმე

..... დოკუმენტი
სხვა არქივებიდან საქმე

..... დოკუმენტი

..... პროცესში № ფონდი
/სამუშაოს დასახელება/

შემადგენლობაში შემდეგი ცვლილებები მოხდა:

ახლად ჩამოყალიბდა საქმე

სხვა საქმეებთან გაერთიანებულია საქმე

..... დოკუმენტი

..... ფურცელი

გამოიყო არა შესანახისაქმე

.....დოკუმენტი

.....ფურცელი

დაუბრუნდა მფლობელს

გადაეცა სხვა არქივებს

არქივის სხვა ფონდებს

სამეცნიერო-საცნობარო ბიბლიოთეკას

/ნაბეჭდვადამოცემთა არქივსაცავს/.....ნაბეჭდი გამოცემა

დაშლილია.....საქმე

ხელახლა შედგენილია აღწერები №საქმეზე

.....შდგომარეობით ფონდში №

/სამუშაოს დამთავრების თარიღი/

ირიცხებაწლებისაღწერა,საქმე

ჩატარებულია შემდეგი სახის სამუშაოები:.....

/ჩამოთვლება ჩატარებულ სამუშაოთა სახეები/

შედგენილია სახელობითი კატალოგისათვისბარათი

სისტემატური კატალოგისათვისბარათი

ფონდის საქმეთა აღწერებისათვის შედგენილია შემდეგი სამეცნიერო-საცნობარო აპარატი

/ჩამოთვალის სახელდობრ რომელი/

სამუშაო შეასრულეს:

/თანამდებობა,

ხელმოწერა,

ხელმოწერის გამოფერა/

სამუშაო მილო განყოფილების გამგემ
00.00.00. /ხელმოწერა, ხელმოწერის გამოფერა/

აღწერები დამტკიცებულია საექსპერტო-
შემოწმებელი კომისიის (ქმშ) № თარიღი

ბარათები კატალოგისათვის
მილო განყოფილების გამგემ
00.00.00. /ხელმოწერა, ხელმოწერის გამოფერა/

ფონდის დოკუმენტები და სამეცნიერო-საცნობარო აპარატი
მილო ფონდების მცველმა
00.00.00. /ხელმოწერა, ხელმოწერის გამოფერა/

სააღრიცხვო დოკუმენტებში ცვლილებები შეტანილია
.....
00.00.00. /ხელმოწერა, ხელმოწერის გამოფერა/

დოკუმენტების აღწერის, აღწერების გადაამუშავების აქტის ფორმა.

ფორმატი ა 4 /210X297

სახელმწიფო არქივის სახელწოდება
აქტი №

სააღრიცხვო დოკუმენტებში აღმოჩენილი
ტექნიკური შეცდომების შესახებ

00.00.00.

ვამტკიცებ

სახელმწიფო არქივის დირექტორი
ხელის მოწერა, ხელმოწერის გაშიფვრა
00.00.00.

ფონდის სახელწოდება -----
ფონდი № -----

შემოწმებისას აღმოჩნდა ტექნიკური შეცდომები ჩანაწერებში:

დოკუმენტის სახელწოდება	არსებული ჩანაწერი	უნდა ჩაიწეროს
1	2	3

შენიშვნები:

/თანამდებობა, ხელის მოწერა, ხელმოწერის გაშიფვრა/
ცნობები შეტანილია სააღრიცხვო დოკუმენტებში

/თანამდებობა, ხელის მოწერა, ხელმოწერის გაშიფვრა/

00.00.00.

აქტის ფორმა სააღრიცხვო დოკუმენტებში აღმოჩენილი ტექნიკური შეცდომების შესახებ.

ფორმატი ა 4 /210X297/

დაკარგული მასალების შინაარსი შეიძლება ნაწილობრივ შეივსოს შემდეგი
საქმეებით

განყოფილების გამგე, არქივსაცავის გამგე, მთავარი მცველი

/ხელმოწერა, ხელმოწერის გამოყვანა/

ცნობები შეტანილია სააღრიცხვო დოკუმენტში

/თანამდებობა, ხელმოწერა,

ხელმოწერის გამოყვანა/

00.00.00.

63350
0380126330

აქტის ფორმა საქმეთა აღმოუჩენლობის შესახებ,
რომელთა ძებნის გზები ამოიწურა.

ჩვენი იუბილეუმი

პოლიტა და მემბოპარი თამარ სანსოპია

საქართველოს საარქივო სისტემას ჰყავს ბევრი სახელოვანი მუშაკი, თავისი საქმის თვალსაჩინო სპეციალისტი. ისინი ძარბად აღრიან საშუალოსაკოვანი და ხანდაზბული ადამიანები – დარვის განვითარების სრულყოფის აქტიური მონაწილეები, რომელთა მხარეზე გადადიოდა და გადადის ჩვენი მუშაობის მთელი სიძიმე. ისინი თავიანთ მოვალეობას ახრულებენ მონდობებით, პასუხისმგებლობით, მაღალი პროფესიული ოსტატობით. საარქივო დაწესებულება მათთვის საყვარელი ადგილია, მშობლიური ოჯახია. ხშირად მასზე უფრო მეტად ზრუნავენ, ვიდრე საკუთარ კვილიდღობაზე.

ასეთ მუშაკთა შორის გამოირჩეულია დოკუმენტების რესტავრაციისა და მიკროფილმების რესტავრაციის ლაბორატორიის დირექტორი, საარქივო დარვის უკველესი წარმომადგენელი, ქალბატონი თამარ მამანტის ასული სანსოია. ჩვენს სისტემაში მას ყველა ოცნობს, დიდ პატივს სცემს და აფასებს. ეს თანაბრად ეხება როგორც ხელმძღვანელებს, ისე რიგითებს და სხვებს, რომლებსაც ამ დარგთან ონგავე შეხება მაინც აქვს. მისი სიტყვა და საქმე მუდამ ერთია. მათ შორის არ არსებობს არავითარი წინააღმდეგობა და შუესაბამობა. თამარი იტყვის, დავაბირდება და ჩათავაღ, რომ საქმე გაცემოებულება, თხოვნა დროზე აუცილებლად დაკმაყოფილება.

გრძელი და შინაარსიანია თამარ სანსოიას ცხოვრება და საქმიანობის გზა.

დაიბადა ქალაქ ფოთში, რკინიგზელის ოჯახში. წარმატებით დაამთავრა საშუალო სკოლა და სწავლა განაგრძო თბილისის პოლიტექნიკური ინსტიტუტის ქიმიის ფაკულტეტზე, მიიღო ინჟინერ-ქიმიკოსის სპეციალობა და 1944 წელს, სამშულო ომის პერიოდში მუშაობა დაიწყო საარქივო სისტემაში. ამავე წელს ჩაუდგა სათავეში ახალწამოყალიბებულ საარქივო-ქიმიურ ლაბორატორიას, რომელიც საქართველოს სსრ შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის ვაგებლობაში შედიოდა და სსრ კავშირის საგრომსახეობისთან არსებული მთავარი საარქივო სამმართველოს ანალოგურად იყო შექმნილი. მის მუშაკებთან მჭიდრო თანამშრომლობით, რჩევა-დარიგებებით და კონსულტაციით შედგა რესტავრაციის არქივებში დაცული დოკუმენტური სიმდიდრის რესტავრაცია-კონსერვაციის, სხვადასხვა დაავადებისაგან დაცვისა და აღდგენის პროგრამა.

ახალშექმნილ ლაბორატორიაში ფართო მასშტაბით სამუშაოები შესრულდა როგორც მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის გასაძლიერებლად, მანქანა-დანადგარების შესაძენლად და დასამონტაჟებლად. ისე საქმიანობის ახალი მეთოდების შესაშუშაებლად, დასანერგად, შესაფერი კადრების მოსამზადებლად, მათთვის პროფესიების დასაუფლებლად. სულ მოკლე დროში ლაბორატორია სრულ შეკეთებაში ჩადგა და წარმატებით მოქმედებას შეუდგა. მოპოვებდა დროთა ძარცვებში გაკეთილი და დაზიანებული დოკუმენტები, წიგნები, სხვადასხვა ნაგვილი ხაზის პროდუქცია და კვალთვაციურად ხელბოდა თითოული მათგანის “შერევალობა”, დაზიანებული ადგილების ლიკვიდაცია და პირვანდელი ხაზის მიცემა. ვინ იყის, რამდენი დოკუმენტი განახლებას, წასაკითხად ხელმისაწვდომი გახადეს და ჩააყენეს ხალხის სამსახურში მათი რიცხვი, ალბათ, ასობით ათასი იქნება.

სხვადასხვა გარემოებითა და მიზეზით დაზიანებული დოკუმენტების აღუდგენლად წარმოუდგენელია არქივის არსებობა ლაბორატორიის მუშაკები მის დირექტორის ხელმძღვანელობით დიდ საქმეს აკეთებენ და საუკუნეების წინათ შექმნილ წიგნობით ძველებს იცავენ მრავალგვარი დაავადებისაგან, “შერევალობენ” და საცავეებს ისე უბრუნებენ. ჩვენს დარგში ეს უარესად საჭირო, აუცილებელი და დასაფასებელი საქმიანობაა.

ხუთი ათეული წელი ერთ თანამდებობაზე ყოფნა იშვიათია და თამარ სანსოიამ დაამთავრა ასეთი რეკორდი: 55 წელიწადია ლაბორატორიის ხელმძღვანელობის და ერთხელაც არ უგონია დაღლა, არ გასჩენია საქმისგან განსხვავდობის სურვილი. მოვალეობის შესრულებაში მუდამ ავლენდა მონდობებს, პასუხისმგებლობას, კეთილსინდისიერი შრომის სულისკვეთებას. მისთვის არ არსებობს დღი და პატარა საქმე. ლაბორატორიაში ყველაფერი პირველხარისხოვანია და თითოეული წერილმანსაც კი განსაკუთრებული ყურადღებით გვიდება. მუშაობის ასეთ სტილს უნერგავს თავის თანამშრომლებსაც.

დღად არის დასაფასებელი თამარ სანსოიას საქმიანობა დოკუმენტის აღდგენა-რესტავრაციის ახალი რაციონალური მეთოდების შესწავლებითა და დანერგვით. სისტემატურად აქვეყნებს და აქვეყნებს სტატიებს საარქივო მასალების აღუზიანებლად შენახვისათვის, სხვადასხვა ტექნოლოგიურ პროცესთან დაკავშირებით, “სისტორიო მოამებს” და “სამეცნიერო-საინფორმაციო ბიულეტენში” მკითხველებს აცნობს ისტორიული დოკუმენტების მოვლა-პატრონობისა და “სიცოცხლის განახრძობების” საკითხებს. აღზარდა საარქივო და წიგნალი ფონდების რესტავრაციის მრავალი სპეციალისტი, შესწავლა პროფესიული ჩვეულები და შეაყვარა არჩეული პროფესია. ამგამად ისინი წარმატებით შრომობენ საქართველოს საარქივო სისტემაში, მუხუბრებსა და წიგნის პალატაში.

არც საკუთარი ოჯახი ჰყავს უყურადღებოდ დატოვებული. საღამოს მისი საქმიანობა შინ გრძელდება. არის შესანიშნავი მუელად, დედა და ბები. ჰყავს მასკით ვეტრანნი მუელად, სამშულო ომის მონაწილე, ქიმიის მეცნიერებათა კანდიდატი, დოკუმენტი პლატონ გავინიძე, ქალიშვილი და სამი შერცხალა შვილიშვილი.

ეს ხანდაზბული ადამიანი მუდამ მოუცვლელია, ყოველთვის რაღაცას აკეთებს, ყველასა და ყველაფერს დიდი გულისხმიერებით გვიდება. ხშირად ავიწყდება დასვენებაც კი. ზოგჯერ იტყვის, რა დროს შეუბულება, ამდენი საქმე მაგებს გასაკეთებელი და მათ რომ მოერჩები, შერე უნახოთო. სამუშაოც არ ილევა და მისი დასვენების საქმეც ყოველთვის

ცანა და მიწას შორის არის დაკიდებული. უყვარს წესრიგი და წესრიგიანობა. არავის აპატიებს სამუშაოზე დაგვიანებას, ადრე წასვლას, აგდებულად, ზერულად საქმიანობას. თუ სამსახურში ხარ, საქმე უნდა აკეთო. თუ გასართობად ხარ მოსული, მისამართი შეგშლია და სხვა საქმე უნდა მოსძებნო, სხვაგვარად არ გამოვა. – ასეთია თამარ სახოკიას სამოქმედო დევიზი. რაც უნდა როულ პირობებში მოხვდე, მოვაგებო გულისყურით, გულღასმით უნდა შეასრულო. მუშაობის ასეთი სტილის შედეგია, რომ რესპუბლიკური ლაბორატორია ჩვენს საარქივო სისტემაში ერთ-ერთი მოწინავე ქვეგანყოფილა, გამოირჩევა მონოლითურობით, დისციპლინით, შესრულებულ სამუშაოთა მაღალი ხარისხით.

სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულებასთან ერთად თამარ სახოკია მუდამ აქტიურად მონაწილეობს საზოგადოებრივ საქმიანობაში.

1988 წელს ლეწვლმოსილმა არქივისტიმა სხვებთან ერთად გადასერა ატლანტის ოკეანე და მონაწილეობა მიიღო ამერიკის შერთებულ შტატებში, ქალაქ ვაშინგტონში გამართულ საარქივო მასალების დაცვის საკითხებისადმი მიძღვნილ საერთაშორისო სიმპოზიუმის მუშაობაში. დასწრეთა წინაშე გამოვიდა შესანიშნავი სიტყვით. წამოყენებული დებულებების საილუსტრაციოდ წარადგინა ალდეგნილი დოკუმენტები, დაასაბუთა მის მიერვე შემუშავებული მეთოდების ეფექტიანობა. დარბაზი გამოსვლას ყურადღებითა და კმაყოფილებით შეხვდა. ბევრი დაინტერესდა საქართველოს საარქივო სისტემის გაცნობით. დაასკვნეს, თუ იქ ასეთი კვალიფიური მუშაკები ჰყავთ, როგორც ჩვენი ორატორია, ჩანს, საარქივო მუშაობა მაღალ დონეზე დაყვრებული. ვაშინგტონში ასეთი სიტყვები საქართველოსთან დაკავშირებით სასიამოვნო და დასამახსოვრებელი იყო. თამარ სახოკია ჩვენს რესპუბლიკაში ერთადერთი არქივისტიცა, რომელიც შეტანილი ჰყავდათ სსრ კავშირის საპატიო არქივისტთა წიგნში. არის საქართველოს კულტურის დამსახურებული მუშაკი, “საპატიო ნიშნის” ორდენისა და ბევრი მედლის კავალერი. ამ ჯილდოებს მიემატა ღირსების ორდენი, რომელიც მიეკუთვნა საქართველოს პრეზიდენტის 1999 წლის 26 თებერვლის განკარგულებით. ასე რომ, ჩვენს საარქივო სისტემას ამ ორდენის რამდენიმე მფლობელი ჰყავს და თამარ სახოკია მათი ნამდვილი დამამყვრებელია. ყველას გვხიბლავს მისი ენერგიულობა, დუდილეობა, სოციალისტურ-ნარაიანობა, სახიდან წარუშლელი დიმილი. თითქოს სწორედ ამ ადამიანზეა დაწერილი პოეტის სიტყვები: “ასაკში კი ვარ შესული, მაგრამ არ ვგრძობთ სიბერეს”.

დაე, დიდხანს გაგრძელდეს ჩვენი კოლექტივის სასახლო უყვრის, თამარ სახოკიას ცხოვრება და ქვეყნისათვის სასიკეთო შრომა.

საქართველოს საარქივო
სახელმწიფო ბიბლიოთეკაში

*

დედაქალაქის პირუთვნელი მემკვიდრე

თბილისის ცენტრალური სახელმწიფო არქივის დირექტორის ირაკლი ბერაძეს შეუსრულდა დაბადების 80 წელი. ბ. ბერაძე დაიბადა ამბროლაურის სოფელ ცახში, გლეხის ოჯახში. 1938 წელს დაამთავრა ქ. ქუთაისის საფეიქრო ტექნიკუმი და სწავლა განაგრძო ქუთაისის სახელმწიფო პედაგოგიურ ინსტიტუტში, საიდანაც 1942 წლის თებერვალში გაიწვიეს ფრონტზე. მამაკურად იბრძოდა 392-ე ქართული დივიზიის შემადგენლობაში.

1945 წლის ოქტომბერში ბ. ბერაძე მშობლიურ სოფელში დაბრუნდა და მუშაობა დაიწყო კოლმეურნობაში. თავი გამოიჩინა როგორც შრომისმოყვარე, მონდობიულმა, საქმის ერთგულმა, დიდი ენერჯისა და შემართების მქონე პიროვნებამ. მალე თანასოფლელებმა მაღალი ნდობა გამოუცხადეს და კოლმეურნობის თავმჯდომარედ აირჩიეს. ამ პოსტზეც თავი ისახელა, ყველაფერს ენერგიულად აკეთებდა. ადამიანებისადმი მისი სიყვარული შერწყმული იყო საქმისადმი თავდადებასთან. ყოველნარად ცდილობდა თითოეულ თანასოფლელებში გაეღვივებინა ერთგულუბა პროფესიისადმი, ქვეყნის სამსახურისადმი. მისი თავკაცობით წინათ ჩამორჩენილი კოლმეურნობა ჩადგა მოწინავეთა რიგებში.

1949 წლის აგვისტოში ბ. ბერაძე მუდმივ საცხოვრებლად ქ. თბილისში გადმოდის და მუშაობას იწყებს საქალაქო სახელმწიფო არქივში უფროს ინსპექტორის თანამდებობაზე. მისი საქმიანობა შეუქმნველი არ დარჩათ და 1953 წლის ნოემბერში საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოსთან არსებული მთავარი საარქივო სამმართველოს უფროს ინსპექტორად დააწინაურეს, ხოლო ერთი წლის შემდეგ კი თბილისის საქალაქო სახელმწიფო არქივის დირექტორად დანიშნეს და აი, 45 წელია ჩვენი დედაქალაქის ცენტრალურ სახელმწიფო არქივის ხელმძღვანელობას, 45 წელია სიყვარულითა და პატივისცხვით ღაბარაკობენ მასზე თანამოსაქმეები.

1957 წელს ბ. ბერაძემ წარჩინებით დაამთავრა თბილისის ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გეოგრაფიული ფაკულტეტი.

ი. ბერაძე მთელი თავისი შემოქმედებითი საქმიანობით დაკავშირებულია საარქივო სამსახურთან და საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტის სისტემის დაწესებულებებში მას იცნობენ როგორც საარქივო საქმის თეორიისა და პრაქტიკის თვალსაჩინო, კვალიფიციურ საექსპერტისა და ნიჭიერ ორგანიზატორს, რომელსაც თავისი შემოქმედებით და საზოგადოებრივი მოღვაწეობით გამოჩენილი წვლილი აქვს შეტანილი საარქივო საქმის განვითარებაში. იგი თავის მდიდარ გამოცდილებას, ცოდნას ხალხის უზიარებს ახალგაზრდა არქივისტებს, ეხმარება საარქივო საქმის თეორიისა და პრაქტიკის დაუფლებაში.

თავისი ნახევარსაუკუნოვანი მოღვაწეობის მანძილზე ი. ბერაძემ ბევრი რამ გააკეთა დედაქალაქის სახელმწიფო არქივის განვითარებისათვის. მისი თაოსნობით, ძალიანხმებით აშენდა და 1972 წელს მწყობრძი ჩაღვდა სახელმწიფო არქივის ხუთსართულიანი შენობა. ამით საბოლოოდ გადაიჭრა დედაქალაქის სახელმწიფო არქივის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის საკითხი.

ნახევარი საუკუნის მანძილზე ი. ბერაძე უანგაროდ ემსახურება ქართველი ხალხის სულიერი საუნჯის მოვლა-პატრონობის, დაცვისა და გამოყენების საქმეს. თბილისის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი კუქმარტიად მისი ცხოვრების განუყოფელი ნაწილია, სადაც მთელი თავისი შეგნებული ცხოვრება გაატარა, დიდი შრომა და ენერჯია შეაღია დედაქალაქის ისტორიის ამსახველი წერილობითი და ფოტოლოკუმენტებით არქივის დაკომპლექტების და ექვეტანინ გამოყენების საქმეს. მისი სამეცნიერო-მეოლოდური ხასიათის სტატეტიკი დასტამბულია საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტის პერიოდულ ორგანოებში – “საისტორიო მოამბესა” და “სამეცნიერო-საიმფორმაციო ბიულეტენში”. იგი 7 სამეცნიერო კრებულის თანაგატორია. გამოქვეყნებული აქვს საინტერესო შრომები თბილისის კომუნალური მეურნეობის, ტრანსპორტის, საქალაქო მეურნეობის, ელექტრომეურნეობის და სხვა საკითხებზე.

ი. ბერაძე ქალაქ თბილისის მუნიციპალიტეტის კაბინეტის დადგენილებით მუშაობს ენციკლოპედია “თბილისის” ძირითად სამუშაო გეგვუმში, სადაც წარდგენილი აქვს 12 ნაბეჭდი თაბახის მოცულობის დოკუმენტური მასალა ქ. თბილისის პროსპექტების, მოედნების, უბნების, უნიკალური შენობა-ნაგებობების, ისტორიისა და კულტურის ძეგლების, მუზეუმების, არქივებისა და გალერეების, პანთეონების და სიონის საკათედრო ტაძრის, აბანოების, თეატრების, სასტუმროების, პარკებისა და ბაღების, ხიდებისა და საავადმყოფოების ისტორიის საყურადღებო მასალები.

ერთი სიტყვით, იბერაძე ჩვენი დედაქალაქის პიროვნული მემტანება, მისი წარსულის ერთგული მცველია, ხატონდა რომ ვთქვათ, თბილისის მთავარი არქივარქუსია. წლების მანძილზე არის საქართველოს საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტის კოლეგიისა და ცენტრალური საექსპერტო შემოწმებელი კომისიის წევრი. აქტიურად მონაწილეობს რეგიონული კონფერენციების მუშაობაში.

კოლეგები მას იცნობენ როგორც საკუთარი თავისადმი მომთხოვნ, პრინციპულ, ყურადღებიან, გულისხმიერ და კომპეტენტურ პიროვნებას, ადამიანს, რომელიც კეთილსინდისიერად ასრულებს მასზე დაკისრებულ მოვალეობას. ეს კარგად ჩანს მის ხასიათში, თვისებებში, ნაღვაწში, ადამიანებთან ურთიერთობის უნარში.

ი. ბერაძის სიტყვას წონა და ფასი აქვს. მის რჩევა-დარიგებებს ყურს უდღებენ კოლეგები, როგორც ახალგაზრდები, ისე ასაკოვანი თანამოსაქმეები. მისაბაძია მისი არაჩვეულებრივი ენერჯია და შემართება, პროფესიონალიზმი და ერთდღია, სამართლიანობა და ტაქტი, ადამიანებისადმი თანდღვამა და სიკეთე.

საქართველოში საარქივო დარგის განვითარებაში შეტანილი წვლილისა და საარქივო დოკუმენტების მოვლა-პატრონობის საქმეში დიდი დამსახურებისათვის თბილისის ცენტრალური არქივის დირექტორი ირაკლი ბერაძე საქართველოს პრეზიდენტის 1997 წლის 9 სექტემბრის ბრძანებულებით დაჯილდოვდა დირსების ორდენით. მიღებული აქვს სამამულო ომის მურე ხარისხის ორდენი, 10 საბრძოლო მედალი, არის საქართველოს კულტურის დამსახურებული მუშაკი.

სულითა და გულით ვულოცავთ ჩვენს კოლეგას დირსეხანიშაე ოუბილეს, ვუსურვებთ ხანგრძლივ ჯანმრთელობას, მხნეობას, ახალ შემოქმედებით წარმატებებს, ბედნიერებას პირად ცხოვრებაში.

“ოუგახში ზოგი ერისათვის იბადება, ზოგი თავისთვის” – ეს სიტყვები მწერალ გიორგი შატერაშვილის ეკუთვნის. ეს ფილიანი გამოთქმა კარგად მიესადაგება ი. ბერაძეს, რომელმაც საქართველოს საარქივო დარგის დიდ ასპარეზზე გაალო გამორჩეული კვალი.

ცხოვრების გზა და შემოქმედების სარბიელი ისეე წინ არის. დაე, ხანგრძლივი და ნაყოფიერი იყოს ამ ასპარეზზე დედაქალაქის ამგომოსილი მთავარი არქივარქუსის შრომა და დედაწლი!

საქართველოს საარქივო
სახელმწიფო დეპარტამენტი

საარქივო დარგის თვალსაჩინო მუშაკი

ჩვენი კოლეგა და მეგობარი, საარქივო დარგის თვალსაჩინო მუშაკი თეიმურაზ ზურმუხტაშვილი დაიბადა 1939 წლის 2 სექტემბერს, თბილისში, პედაგოგისა და ინჟინრის ოჯახში. საშუალო სკოლის დამთავრების შემდეგ რამდენიმე წელი მუშაობდა ჯერ ამიერკავკასიის სამრეწველო ენტილაციის მთავარ სამმართველოში ზეინკალ-მემონტაჟედ, ხოლო შემდეგ თბილისის ტრანსპორტის მთავარ სამმართველოში ავტოელექტრიკოსად.

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ისტორიის ფაკულტეტის დამთავრებისთანავე მოვიდა უწყებათა დოკუმენტების სამეცნიერო-ტექნიკური დამუშავების განყოფილების უმცროსი მეცნიერი მუშაკის თანამდებობაზე. სულ მალე დააწინაურეს უფროს მეცნიერ მუშაკად, შემდეგ განყოფილების გამგედ, საარქივო სამმართველოს უფროს ინსპექტორად. 1974 წლიდან 21 წლის განმავლობაში იყო უახლოესი ისტორიის (მამინდელი ოქტომბრის რევოლუციისა და სოციალისტური მშენებლობის) ცენტრალური სახელმწიფო არქივის დირექტორის მოადგილე და წარმატებით უძღვებოდა უწყებათა დოკუმენტების სამეცნიერო-ტექნიკური დამუშავების საქმეს, რისი ლოგიკური შედეგიც გახდა მისი დანიშვნა არქივის დირექტორის თანამდებობაზე 1995 წელს.

ჯერ კიდევ სტუდენტობის, 1965 წელს უნივერსიტეტის სტუდენტ მეცადირთა რაზმის შემადგენლობაში მონაწილეობდა ჩრდილო ყაზახეთის ოლქის ყამირი მიწების ათვისებაში, 1965 წელს კი არქივიდან მივლინებით სამუშაოდ გაემგზავრა ბაიკალ-ამურის მაგისტრალის მშენებლობაზე.

სხვადასხვა დროს თეიმურაზ ზურმუხტაშვილი არჩეული იყო საარქივო სისტემის დოსააფის თავმჯდომარედ, სახალხო კონტროლის ჯგუფის თავმჯდომარედ, პროფკომიტეტის თავმჯდომარედ, სახელმწიფო დაწესებულებების მუშაკთა პროფკავშირის რაიონული კომიტეტის პრეზიდიუმის წევრად დაჯილდოებულია საკავშირო და რესპუბლიკური ჯილდოებით, საპატიო სიგელებით, მედლებით, რომლებსაც სულ ცოტა ხნის წინ კიდევ ერთი დიდად საპატიო – ღირსების მედალიც მიემატა.

ბრწყინვალე სატყეალისტი, პროფესიონალი, საოცრად კეთილი და თავაზიანი, გულისხმიერი და მზრუნველი პიროვნებაა, სიკეთის საქმნელად და შექვირებული სათვის დახმარების ხელის გასაწეუნად მუდამ მზადმოყოფი თეიმურაზ ზურმუხტაშვილი დღეს 60 წლის არის და ისევ ახალგაზრდული შემართებით განაგრძობს ცხოვრებას.

გულთკაცო და დღეგძეობას ვუსურვებთ!

საქართველოს საარქივო
სახელმწიფო დეპარტამენტი

ბიბლიოთეკის მისამართი

გამოსათხოვარი

გიორგი თავამაიშვილი

გარდაიცვალა გამოჩენილი საზოგადო მოღვაწე, ნიჭ ბერძენიშვილის სახელობის სახელმწიფო პრემიის ლაურეატი, საკავშირო მნიშვნელობის პერსონალური პენსიონერი, ღირსების ორდენის კავალერი **გიორგი ზაშვილის ძე თავამაიშვილი**.

გიორგი თავამაიშვილი დაიბადა 1914 წელს ოზურგეთის რაიონის სოფელ ბოხუარში. სხვადასხვა დროს მუშაობდა საქართველოსკომპარტიის ცენტრალურ კომიტეტსა და თბილისის საქალაქო კომიტეტში პასუხსაგებ და ხელმძღვანელ თანამდებობებზე. მრავალჯერ იყო არჩეული საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტისა და თბილისის საქალაქო კომიტეტის წევრად, საქართველოს უმაღლესი საბჭოს მეცხრე მოწვევისა და თბილისის საქალაქო საბჭოს ოთხი მოწვევის დეპუტატად.

1963 წლიდან 1973 წლამდე მუშაობდა საქართველოს მინისტრთა საბჭოსთან არსებული მთავარი საარქივო სამმართველოს უფროსად, 1973 წლიდან 1977 წლამდე – საქართველოს გამომცემლობათა, პოლიგრაფიისა და წიგნით ვაჭრობის საქმეთა სახელმწიფო კომიტეტის თავმჯდომარედ, ხოლო პენსიაზე გასვლის შემდეგ – 1977-1991 წლებში იყო საქართველოს კავშირგაბმულობის სამინისტროს პრესის გაფრცხვების რესპუბლიკური სამმართველოს უფროსი, სამინისტროს კოლექციის წევრი.

ხანგრძლივი და ნაყოფიერი მუშაობის აღსანიშნავად გიორგი თავამაიშვილი დაჯილდოებული იყო ორი ორდენით, შვიდი მედალით და საქართველოს უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის ხუთი საპატიო სიგელით.

გიორგი თავამაიშვილს განსაკუთრებული წვლილი აქვს შეტანილი რესპუბლიკაში მშენებლობისა და დედაქალაქის კომუნალური მეურნეობის განვითარებაში. მისი მუშაობის პერიოდში თვალსაჩინო მიღწევები იქნა მოპოვებული საქართველოში საგამომცემლო, პოლიგრაფიისა და საარქივო საქმის შემდგომი სრულყოფისათვის.

შედარებით მოკლე პერიოდში შესაძლებელი გახდა ისეთი მნიშვნელოვანი პრობლემის გადაწყვეტა, როგორც არის საარქივო მასალების დაცვის უზრუნველყოფა. აშენდა კეთილმოწყობილი შენობები საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო არქივისათვის და ქალაქ თბილისში, სპეციალური შენობები საქართველოს ცენტრალური არქივისათვის – ქუთაისში, საქართველოს ცენტრალური კინოფოტოფონოარქივისათვის – თბილისში, აჭარის, აფხაზეთისა და ოსეთის ცენტრალური სახელმწიფო არქივისათვის; დაარსდა საქართველოს ლიტერატურისა და ხელოვნების ცენტრალური სახელმწიფო არქივი; რაიონულ ცენტრებსა და ქალაქებში შეიქმნა სახელმწიფო არქივების ფილიალები და მათთვის კეთილმოწყობილი შენობები აშენდა.

ღიდა გიორგი თავამაიშვილის დამსახურება საქართველოში საგამომცემლო, პოლიგრაფიისა და წიგნით ვაჭრობის საქმეში. მისი მუშაობის პერიოდში განსაკუთრებით გაიზარდა ქართველი მწერლების წიგნების გამოცემა, საგრძნობლად ამაღლდა მათი იდეური და მხატვრული დონე, გაუმჯობესდა პოლიგრაფიული შესრულებისა და მხატვრული გაფორმების ხარისხი. ამ პერიოდში გამოცემული არაერთი წიგნის მაღალი ღირსება აღინიშნა საკავშირო და ბლოკში. გამოვიდა ქართული ენციკლოპედიის პირველი ტომი, რომელიც საკავშირო კონკურსში საუკეთესო მხატვრული გაფორმებისა და პოლიგრაფიული შესრულებისათვის პირველი ხარისხის დიპლომით აღინიშნა; პირველად განხორციელდა ისეთი სერიების გამოცემა, როგორცაა "ქართული პოეზიის ბიბლიოთეკა", "სუბარი ახალგაზრდაბასთან", "ჩვენი სახელოვანი წინაპრები", "ჩვენი სახელოვანი თანამემამულენი", "ღრი და ადამიანი" და სხვა; გამოვიდა ქართველი კლასიკოსების ნაწარმოებები, მოძმე რესპუბლიკების გამოჩენილი მწერლების კრებულები, ხელოვნების ნიმუშები; მნიშვნელოვნად გაუმჯობესდა პოლიგრაფიული მრეწველობის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა – მწკობრში ჩაგვა თბილისის წიგნის ფაბრიკა, ქუთაისის საკურნალო-საგაზეთო სტამბა, სარემონტო-მექანიკური და შრიფტჩამომსხმელი ქარხანა; საგრძნობლად განახლდა პოლიგრაფიული მანქანა-დანადგარების პარკი; წარმოებაში დაინერგა ახალი ტექნიკა და ტექნოლოგია; შეიქმნა ქართული სასტამბო შრიფტების ახალი გარნიტურები, რამაც მნიშვნელოვნად ამაღლა წიგნების გამოცემის ხარისხი; რესპუბლიკის მიერ რიგ რაიონებში აშენდა და მწკობრში ჩაგვა სტამბები.

გიორგი თავამაიშვილი – მინდობილი საქმისადმი ერთგული, თავდადებული, პრინციპული და უკომპრომისო, თანამშრომლებზე მზრუნველი, პროფესიონალი – ყოველთვის იყო კოლექტივობის მაგალითი მათთვის, ვისაც მის გვერდით უწევდა ცხოვრება და მოღვაწეობა.

- პ. შუპარდნაძე, ზ. შანია, ვ. ლორთქიფანიძე, ვ. აბაშიძე, ნ. ავალიშვილი,
- ბ. ანდრიაშვილი, მ. გაზარდნიანი, ა. გომეზია, ხ. ხუბუაძე, ზ. ზვინაძე, ზ. ზვინაძე,
- ბ. იმედაშვილი, ნ. ლეკიშვილი, პ. მარტოვი, ვ. მახარაძე, ვ. მარტოვი,
- ბ. სანაძე, ნ. შოთაძე, რ. დღობიძე, ზ. შინგელია, ვ. შინგელია,
- ჟ. ჩარბიაძე, ვ. ციციშვილი, მ. წიშვილი.

მიხეილ გავრიძეაშვილი

ქართულმა პუბლიცისტურმა მეცნიერებამ მძიმე დანაკლისი განიცადა: გარდაიცვალა ცნობილი ისტორიკოსი, საქართველოს სახელმწიფო პრემიის ლაურეატი, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ივანე ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის ქართული საზოგადოებრივი და საისტორიო აზროვნების ისტორიის განყოფილების გამგე, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი მიხეილ მაღალაძის ძე გაფრინდაშვილი.

1927 წელს დაიბადნის რაიონის სოფელ ჭაბუკიანში, გლეხთა ოჯახში დაბადებულმა მიხეილ გაფრინდაშვილმა ცხოვრებისა და მოღვაწეობის სანტიტერესო და შთამბეჭდავი გზა განწეო. საშუალო სკოლის წარჩინებით კურსდამთავრებულმა სწავლა განაგრძო თსუ ფილოლოგიის ფაკულტეტზე, რომელიც დაასრულა 1946 წელს. ასპირანტურაც უნივერსიტეტშივე გაიარა ისტორიის სპეციალობით. 1950 წელს დაიცვა საკანდიდატო, ხოლო 1978 წელს სადოქტორო დისერტაცია.

შრომითი საქმიანობა სტუდენტობიდანვე დაიწყო საშუალო სკოლის მასწავლებლად, მუშაობდა თბილისის უნივერსიტეტში ასისტენტად, უფროს მასწავლებლად, დოცენტად. 1955-1961 წლებში პარტიულ სამუშაოზე, იყო თბილისის საქალაქო კომიტეტის იდეოლოგიური განყოფილების გამგე. 1961-1964 წლებში მიხეილ გაფრინდაშვილი შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტის დირექტორის მოადგილე სამეცნიერო ნაწილში.

1972-1976 წლებში საქართველოს ტელევიზიის პროგრამების დირექტორად მუშაობდა, 1976-1983 წლებში კი საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტის კათედრის გამგის თანამდებობა ეკავა. 1980 წელს მიენიჭა პროფესორის სამეცნიერო წოდება. 1983 წელს დაინიშნა ისტორიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის დირექტორის მოადგილედ სამეცნიერო ნაწილში, რომელსაც უძღვებოდა 1997 წლამდე.

ფართო და მრავალპირები იყო პროფ. მ. გაფრინდაშვილის სამეცნიერო ინტერესთა სფერო. მეცნიერის კლასს ეკუთვნის "ქართული საზოგადოებრივი აზროვნების ისტორიის ნარკვევების" სამი ტომი, მონორაფია "ქართული განმანათლებლობა" (ქართულ და რუსულ ენებზე), გამოკვლევები ილია ჭავჭავაძის, იაკობ გოგებაშვილისა და გიორგი წერეთლის ნააზრევს შესახებ, საქართველოს ახალი და უახლესი ისტორიის კონსექტური კურსები და ა.შ. გამოქვეყნებული აქვს 100-ზე მეტი სამეცნიერო ნაშრომი.

მ. გაფრინდაშვილი იყო ერთ-ერთი ძირითადი ავტორი "საქართველოს ისტორიის ნარკვევების" რედაქციულის მეხუთე ტომისა, რისთვისაც საქართველოს სახელმწიფო პრემია მიენიჭა. იგი გატაცებით მუშაობდა და გარდაიცვალამდე ცოტა ხნით ადრე დაასრულა ფუნდამენტური გამოკვლევა "ქართული საზოგადოებრივი აზროვნების ისტორია. უძველესი დროიდან XX საუკუნემდე".

ეს არის იმ მდებარეობა არასრული ნუსხა, რომელთა შესწავლით მ. გაფრინდაშვილმა დიდი წვლილი შეიტანა საქართველოს ახალი ისტორიის მეცნიერულად გააზრებაში. მკვლევარის არქივს რიგი გამოუქვეყნებელი ნაშრომიც შემორჩა.

მიხეილ გაფრინდაშვილი კითხულობდა რამდენიმე საღვთო კურსს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტსა და სხვა უმაღლეს სასწავლებლებში, იყო მრავალი წიგნის რედაქტორი და სხვადასხვა სამეცნიერო გამოცემების რედაქციის წევრი.

დიდა მისი წვლილი ახალგაზრდა სამეცნიერო კადრების მოზარდების საქმეში. იყო სამეცნიერო ზარისხის მიმნიჭებელი სპეციალიზებული საბჭოს თავმჯდომარის მოადგილე, წევრი. მიხეილ გაფრინდაშვილის ხელმძღვანელობით საკანდიდატო დისერტაცია დაიცვა ათობით ისტორიკოსმა.

სამეცნიერო და პედაგოგიური მუშაობის პარალელურად ეწეოდა ნაყოფიერ საზოგადოებრივ მუშაობასაც. არწყო იყო თბილისის საქალაქო და რაიონული საბჭოების დებუტატად, საქართველოს საისტორიო საზოგადოების პრეზიდიუმის წევრად, საერთაშორისო საზოგადოება "ცილინის" თბილისის ორგანიზაციის ხელმძღვანელად, საქართველოს ეროვნულ და სოციალურ ურთიერთობათა და ფაზისის მეცნიერებათა და კულტურის საზოგადოებრივი აკადემიის ნამდვილ წევრად (აკადემიკოსად), იყო საქართველოს პუბლიცისტური მეცნიერებათა აკადემიის თანაპრეზიდენტი, საზოგადოებრივი აზროვნების კვლევის ცენტრის დირექტორი. მიღებული ჰქონდა სახელმწიფო ჯილდოები.

პროფესორი მიხეილ გაფრინდაშვილს საქმიანი კონტაქტები ჰქონდა ქართველ არქეოლოგებთან. მრავალი წლის მანძილზე იგი იყო საქართველოს საარქეო სახელმწიფო დეპარტამენტის სამეცნიერო-მეთოდური საბჭოსა და დეპარტამენტის პერიოდული ორგანოს – "საისტორიო მოამბის" სარედაქციო კოლეგიის წევრი და თავისი წვლილი შეიტანა დეპარტამენტის საქმიანობაში. აქტიურად მონაწილეობდა დეპარტამენტის მიერ განხორციელებულ ღონისძიებებში – სამეცნიერო კონფერენციების მუშაობაში, საარქეო დიკუმენტების გამოფენაში, საპუბლიკაციო საქმიანობაში და ა.შ. ქართველ არქეოლოგებს უწყვეტ სახარველო კონსულტაციებს ქართული არქეოლოგიისთვისა და არქეოგრაფიის განვითარების აქტუალურ საკითხებზე.

წავიდა ჩვენგან კიდევ ერთი ღირსეული მეცნიერი და მოქალაქე, რომლის ხსოვნის უკუდავსაყოფად დარჩება მისი კაცური სახელი და შემოქმედებითი შედეგდროება.

**საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის საზოგადოებრივი მეცნიერებათა განყოფილება,
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტი,
საქართველოს საარქეო სახელმწიფო დეპარტამენტი.**

*

საქართველოს კულტურის დამსახურებული მუშაკი ბორის ბერულავა

ბორის ბერულავა

ქართველ არქევისტთა ოჯახმა დიდი დანაკლისი განიცადა – გარდაიცვალა აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტის თავმჯდომარე, საქართველოს კულტურის დამსახურებული მუშაკი ბორის ბერულავის ძე ბერულავა.

ბ. ბერულავა დაიბადა 1929 წლის 17 იანვარს გულრიფშის რაიონის სოფელ განახლებაში. 1952 წელს დაამთავრა მ. გორკის სახელობის სოხუმის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის ისტორიის ფაკულტეტი. 1952-1956 წლებში მუშაობდა ისტორიის მასწავლებლად ტყიბულიისა და ოჩამჩირის სკოლებში. 1957-1979 წლებში – აფხაზეთის ასსრ მინისტრთა საბჭოსთან არსებულ საარქივო სამმართველოში ჯერ უფროს ინსპექტორად, 1968 წლიდან – სამმართველოს უფროსის მოადგილედ, ხოლო 1979-1991 წლებში – საქართველოს კომპარტიის აფხაზეთის საოლქო კომიტეტის პარტიული არქივის გამგედ. 1992-1993 წლებში იყო სოხუმის რაიონის სოციალური უზრუნველყოფის განყოფილების უფროსი ინსპექტორი, შემდეგ აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის იძულებით გადაადგილებულ პირთა და განსახლების კომიტეტის მოვარი სპეციალისტი.

1996 წლის ივლისში ბ. ბერულავა დანიშნეს აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტის თავმჯდომარედ და ამ პასუხსაგებ მოვალეობას ასრულებდა გარდაცვალებამდე.

საარქივო სამსახურში ყოფინას ბ. ბერულავამ თავი გამოიჩინა როგორც მაღალკვალიფიციურმა მუშაკმა, უნარიანმა ორგანიზატორმა და ხელმძღვანელმა. მას, როგორც საარქივო საქმის თეორიისა და პრაქტიკის თვალსაჩინო სპეციალისტს, მნიშვნელოვანი წვლილი აქვს შეტანილი საარქივო საქმის განვითარებაში, ახალგაზრდა არქევისტების აღზრდა-დასტატებაში. ჰქონდა საკუთარი მეთოდოლოგია და ხელწერა. ეს ჩანს მის პუბლიკაციებში, სასიათო, თვისებებში, ნალვარში, ადამიანთა ურთიერთობის უნარში. მიძღვრულია ამ შენაღობაზე მოამაგეს თვალსაჩინო კვალი აქვს დატოვებული ჩვენი კულტურის ბევრი მნიშვნელოვანი საკითხის გაშუქებაშიც.

ნაყოფიერი მოღვაწეობისათვის მინიჭებული ჰქონდა საქართველოს კულტურის დამსახურებული მუშაკის საპატიო წოდება, დაჯილდოებული იყო მედლებით, საპატიო სიგელებით.

საკუთარი თავისადმი მკაცრი და მოთხოვნი, პრინციპული, კოლეგებისადმი ყურადღებიანი და გულისხმიერი, ფანტიკურად შეცვარებული თავის საქმეზე, ადამიანი, რომელიც მესამედ საუკუნეზე მეტხანს ემსახურა ერის სულიერი საუნჯის მოვლა-პატრონობის, დაცვისა და გამოყენების კეთილშობილურ საქმეს, მოცვარული მუუღვლე, მზრუნველი მამა, საიმედო მეგობარი და კოლეგა, საქმეში უღალატო, ნათელი პიროვნება – ასეთი იყო ბორის ბერულავა.

ასეთი დარჩება იგი ჩვენს ხსოვნაში.

საქართველოს საარქივო
სახელმწიფო დეპარტამენტი.

*

გახტანგ გურგენიძე

საქართველოს საარქივო სისტემაში დიდი დანაკლისი განიცადა – ხანმოკლე ავადმყოფობის შემდეგ 74 წლის ასაკში გარდაიცვალა საქართველოს ლიტერატურისა და ხელოვნების ცენტრალური სახელმწიფო არქივის დირექტორი, ნიკო ბერტინიშვილის სახელობის პრემიის ლაურეატი, ღირსებისა და ივანე ჯავახიშვილის მედლის მფლობელი ვახტანგ მოსეს ძე გურგენიძე.

შინაარსიანი ცხოვრების გზა ვანგლო ვახტანგ გურგენიძემ. დაიბადა 1924 წელს ასპინძის რაიონის სოფელ საროში. საშუალო სკოლის დამთავრების შემდეგ მუშაობდა რაიონის სოფლებში ქართული ენის მასწავლებლად, ბორჯომის რაიონული არქივის გამგედ. 1946-51 წლებში სწავლობდა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის აღმოსავლეთმცოდნეობის ფაკულტეტზე, რომლის დამთავრებისთანავე მუშაობა დაიწყო კულტურულ-საგანმანათლებლო საქმეთა კომიტეტში უფროს მეთოდისტად. სხვადასხვა დროს იყო კულტურის სამინისტროს სალექციო ბიუროს დირექტორი, მოსკოვში ქართული ლიტერატურისა და ხელოვნების დეკადანზე ქართული წიგნის, პლაკატისა და გრაფიკის გამოფენის, კულტურულ-საგანმანათლებლო სასწავლებლის დირექტორი.

1970 წელს ვახტანგ გურგენიძე ახალშექმნილ საქართველოს ლიტერატურისა და ხელოვნების ცენტრალური სახელმწიფო არქივის დირექტორად დანიშნეს და ამ თანამდებობაზე მუშაობდა სიცოცხლის უკანასკნელ დღემდე. მისი ენერგიული საქმიანობის და ქართული კულტურის მოღვაწეობთან კონტაქტის შედეგად არქივი გაიმდიდრა და შესივნი ცნობილი საზოგადო მოღვაწეების: აკაკი ხორავას, აკაკი შანიძის, ლილე და გრიგოლ კილაძეების, ვვკეთი მიქელაძის, ურეკლე ჯაბადარის, ალექსანდრე სულხანიშვილის, პერმან ვედეკინდის, მინდია ლაშარის, გრიგოლ ნაკაშიძის და სხვა ცნობილ ადამიანთა ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ამსახველი დოკუმენტები. ცალკე აღნიშვნის ღირსია მისი ურთიერთობა გერმანულ რეჟისორსა და მსახიობთან პერმან ვედეკინდიან, რომლის მოღვაწეობის ამსახველი გამოფენა დღესაც ფუნქციონირებს საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტში.

ადმინისტრაციულ და პედაგოგიურ მუშაობასთან ერთად ვ. გურგენიძე ეწეოდა ნაყოფიერ სამეცნიერო-კვლევით საქმიანობას. მის მიერ მოძიებული და გამოქვეყნებული ნაშრომები ყოველთვის იმსახურებდა საზოგადოების ყურადღებას. კვლევის მუდმივ ობიექტად ჰქონდა აღებული საქართველოს ისტორიის, ლიტერატურისა და ხელოვნების ცალკეული დარგები. განსაკუთრებული სიყვარულით მუშაობდა ილია ჭავჭავაძის, ივანე ჯავახიშვილის, ვალაკტიონ ტაბიძის, ვაჟა-ფშაველას ცხოვრებისა და შემოქმედების შესწავლაზე. მის კალამს ეკუთვნის წიგნები ვალაკტიონ ტაბიძეზე: „ჯვარს ვაკეთი ილია.“ „წმინდა მარიამის წილხვედრ ქვეყანაში“, „კონსტანტინე მანჯავაძე“, „ქართული ქორეოგრაფიის პატრიარქი“ /დავით ჯავახიშვილი/, „ცხოვრება წამებული მამულიშვილისა“ /მიხეილ გაბრიძე/ და ა.შ. მკითხველებს დღესაც ასხოვთ მისი სტატიები და პუბლიკაციები: „თქვენ მარმარილოსათი სვეტაკი ხართ“ /ი.ჯავახიშვილი/, „როცა დოკუმენტები დუმან“, „ქართული კინემატოგრაფია დიდ სამამულო ომში“, „ვეფხისტყაოსნის“ 750 წლისთავისადმი მიძღვნილი დღები თბილისში, „უცნობი დოკუმენტები კამარჯანიშვილის თეატრის ცხოვრებიდან“, „ზ. ფალიაშვილის უცნობი წერილები“, „კალისტრატე ცინცაძე“, „ხახულის მონასტრის ისტორიის ახალი მასალები“, „რაფაელის წამება“, „წვეწ და ჩვენებურები“ /ახმედ მელაშვილი/.

განუზიორციელებულ ოცნებად დარჩა ვალაკტიონ ტაბიძის მუზეუმის გახსნა თბილისში, რომლის საგამოყრეო ექსპონატები რუდუნებით ჰქონდა შეგროვილი და მომზადებული.

საზოგადოება ვახტანგ გურგენიძის იცნობდა როგორც კეთილშობილ, უნაგარო, შრომისმოყვარე, სამშობლოზე უსახლკეროდ შედევრებულ მოღვაწეს, რომელსაც ფეხით ჰქონდა შემოვილი საქართველოს ყოველი კუთხე, ყველგან ეტება და პოულობდა კიდევ მიეწეებულ, დაკარგულ დოკუმენტებს. მისი სსოვნა დაუწყევარი იქნება არა მარტო ქართველ არქივისტთა, არამედ კულტურის მოღვაწეთა გულებში.

საქართველოს საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტი.
საქართველოს ლიტერატურისა და ხელოვნების
ცენტრალური სახელმწიფო არქივი.

ტარიელ გრიგოლია

საქართველოს საარტილერიო სახელმწიფო დეპარტამენტის უკანასკნელ პერიოდში გამოაკლდა რამდენიმე წამყვანი მუშაკი. ამ ცოტა ხნის წინათ ხანმოკლე ავადმყოფობის შემდეგ გარდაიცვალა სამეურნეო სამსახურის დირექტორის მოადგილე, საარტილერიო დარგის ღვაწლმოსილი ადამიანი **ტარიელ ალექსანდრეს ძე გრიგოლია**.

საინტერესო იყო ტარიელ გრიგოლიას ცხოვრების გზა. დაიბადა 1924 წელს სამტრედიის რაიონის სოფელ საჯავახოში. საშუალო სკოლის დამთავრების შემდეგ შევიდა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში, ფილოლოგიის ფაკულტეტზე. ემზადებოდა მასწავლებლობისათვის, მაგრამ საქმე სხვაგვარად წარიმართა: სწავლის დასრულებისთანავე მუშაობა დაიწყო სამეურნეო ორგანიზაციებში: პირველად თბილისის 26 კომისიის რაიონში, შემდეგ საქართველოს სსრ შინაგან საქმეთა სამინისტროს საარტილერიო სისტემაში და ამ დარგს ერთვულად, საქმის სიყვარულით ემსახურებოდა სიცოცხლის უკანასკნელ დღემდე.

1967 წლიდან ტარიელ გრიგოლია იყო საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოსთან არსებული მთავარი საარტილერიო სამმართველოს ადმინისტრაციულ-სამეურნეო განყოფილების უფროსი, 1987 წლიდან – საარტილერიო დაწესებულებათა მშენებლობისა და მატერიალურ-ტექნიკური აღჭურვილობის განყოფილების უფროსი, ხოლო უკანასკნელ პერიოდში – სამეურნეო სამსახურის დირექტორის მოადგილე. წლები განმავლობაში, როგორც საარტილერიო დარგის ერთ-ერთი ხელმძღვანელი, შედიოდა საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს მთავარი საარტილერიო სამმართველოს კოლეგიაში და აქტიურად მონაწილეობდა მის საქმიანობაში, აყენებდა საჭიროებულ საკითხებს, მონღობებით მუშაობდა მათ გადასწვევად და საარტილერიო საქმის მუშაობის მაღალ დონეზე დასაყენებლად. როგორც დიდი გამოცდილების მქონე სამეურნეო მუშაკი, მიიღო თავის ენერჯიას ახმარდა დარგის მატერიალურ-ტექნიკური უზრუნველყოფის პრაქტიკული პრობლემების მოგვარებას.

განსაკუთრებით აღსანიშნავია ტარიელ გრიგოლიას ღვაწლი საქართველოს დედაქალაქში ცენტრალური სახელმწიფო არქივების მშენებლობასა და ძველი შენიბიდან მათში საარტილერიო დოკუმენტების გადატანა-დაბინავებაში. მისი მუდმივი საზრუნავი იყო ისეთი საკონსტრუქციო საკითხები, როგორც არის შენიბების ვატიობა, წყლითა და ელექტროენერჯით, ინტერნათი უზრუნველყოფა, ლიფტებისა და ტრანსპორტის გამართული მუშაობა.

70 წელი იცოცხლა ტარიელ გრიგოლიამ და მიიღო ამ ხნის განმავლობაში არასოდეს შენელება მინდობილი საქმიანობა სიყვარულით, პასუხისმგებლად და მოვალეობის გრძნობა. თუ სადმე რამე ტექნიკურ უწყსრიგობას შინაშეა, მაშინვე უმზობდა სამეურნეო სამსახურის მუშაკებს და მდგომარეობაც სწრაფად სწორდებოდა. იყო უაღრესად კეთილშობილი და მომხიბლავი პიროვნება. არასოდეს ჩვეუდა სიტყვის გატეხვა, დაპირების შეუსრულებლობა, საქმის შუა გზაზე შეწყობა და ბოლომდე მიუყვანლობა. ჩვენი დეპარტამენტის მუშაკები იცნობდნენ როგორც ადამიანებზე უაღრესად მზრუნველ, ყურადღებიან, თავისი პროფესიის ერთვულ და დაუღალავ მუშაკს.

საარტილერიო სისტემის თანამშრომლებისათვის მეტისმეტად მძიმეა ტარიელ გრიგოლიას გარდაცვალება და მას უკანასკნელ გზაზე დიდი მუუზარებით მიაცილებდნენ. წავიდა ჩვენგან ნამდვილი კაცური კაცი, ძველის ღირსეული მოქალაქე და დაგვიტოვა ერთი გამოუთქმელი ტკივილები. მისი ხსოვნა დაუვიწყარი იქნება საარტილერიო დარგის მუშაკთა შორის.

**საქართველოს საარტილერიო სახელმწიფო დეპარტამენტი.
საქართველოს საარტილერიო სახელმწიფო დეპარტამენტისა და
ცენტრალური სახელმწიფო არქივების სამმართველო სამსახურში.**

ჯემალ შაიშუმელაშვილი

ქართველ არქივისტთა რიგებს გამოაკლდა საარქივო საქმის თვალსაჩინო სპეციალისტი ჯემალ ვასილის ძე შაიშუმელაშვილი.

საინტერესო იყო მისი ცხოვრების გზა: დაიბადა 1939 წელს ვურჯაანის რაიონის სოფელ ახალშენში. 1967 წელს დაამთავრა თბილისის ივ. ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ისტორიის ფაკულტეტი. 1969-1992 წლებში მუშაობდა საქართველოს საარქივო სისტემაში სხვადასხვა თანამდებობაზე: უახლესი ისტორიის ცენტრალური სახელმწიფო არქივის მეცნიერ თანამშრომლად, დოკუმენტების, საუწყებო არქივებისა და საქმისწარმოების განყოფილების უფროს ინსპექტორად, სამეცნიერო-ტექნიკური დოკუმენტაციის ცენტრალური სახელმწიფო არქივის დირექტორად, დოკუმენტების დაცვის უზრუნველყოფისა და აღრიცხვის განყოფილების უფროსად.

საარქივო სისტემიდან წასვლის შემდეგ იყო გლდანის რაიონის გამგებლის მოადგილე, მონღოებში ზრუნავა რაიონის შპრომელთა მოთხოვნილებებისა და საჭიროებების დასაკმაყოფილებლად, მათდამი იწინადა გულისხმიერებას და ყურადღებას.

საარქივო სამსახურში ყოფნისას ჯ. შაიშუმელაშვილმა თავი გამოიჩინა როგორც მაღალკვალითა და ცოდნითა მუშაკი, უნარიანმა ორგანიზატორმა და ხელმძღვანელმა. სიძველეთა ამ შესანიშნავ მოამბევს თვალსაჩინო კვალი აქვს დატოვებული საარქივო საქმის განვითარებაში, ახალგაზრდა არქივისტების აღზრდა-დაოსტატებაში. ნაყოფიერი მოღვაწეობისათვის დაჯილდოებული იყო მედლებით, საპატიო სივრცლებით.

შეშარიტი მამულიშვილი, ფანტიკურად შეცვარებული თავის საქმეზე, ადამიანების მოყვარული, სპეტაკი, კეთილშობილი, ნათელი, კოლორიტული პიროვნება, ოჯახის მამა, საქმეში უღალატო, სიკეთით სავსე, საიმედო მეგობარი და კოლეგა ჯემალ შაიშუმელაშვილი ვაღმობდილი წაიდა ამ ქვეყნიდან.

ჯ. შაიშუმელაშვილის, როგორც ამავსიხილი სპეციალისტისა და მოქალაქის ხსოვნა მარად დარჩება მისი კოლეგებისა და მეგობრების გულებში.

საქართველოს საარქივო
სახელმწიფო ბიბლიოთეკაში.

*

თინა ჩხენკელი

ნახევარ საუკუნეზე მეტი გაატარა დიდი სამამულო ომის ვეტერანმა თინა ჩხენკელმა საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალურ სახელმწიფო არქივში. დაიბადა 1919 წლის 19 ივლისს ქ. ხონში. მამა იანე ჩხენკელი ფოსტის მუშაკი იყო, ზოლო დედა ანა ამირანაშვილი დიასახლისი. ოჯახში ხუთი და-ძმა იზრდებოდა. ხონიდან მალე გადმოვიდნენ თბილისში. უნივერსიტეტის ეზოში ცხოვრობდნენ. უფვარდა პროფესორ-მასწავლებლებისა და სტუდენტების ცქერა.

1938 წელს დაამთავრა ქ. თბილისის 27-ე საშუალო სკოლა. 1941 წლის თებერვლიდან 1942 წლის 8 აპრილამდე მუშაობდა კარლ მარქსის სახელობის საჯარო ბიბლიოთეკაში ბიბლიოთეკარის თანამდებობაზე. სამსახური ომმა შეაწყვეტინა. მოხალისედ წაიდა ფრონტზე. ჯერ ბაქო, მერე ოდესა. უფროსი ძმა უკვე ომის დაწყების დღიდანვე აბრძოდა. ოთხი წელიწადი დაყოფო ფრონტზე. ბევრი რამ ნახა და გადაიტანა 22 წლის ქალიშვილმა. შინ დამძიმებული განცდებით დაბრუნდა. ძმა ომმა შეიწირა, მამა ავადმყოფობამ. ოჯახს მიხმარება სჭირდებოდა. დეკომბლიზაციის შემდეგ სწავლობდა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფილოლოგიის ფაკულტეტზე, მაგრამ ოჯახური პირობების გამო იძულებული იყო სწავლა შეეწყვიტა.

1946 წლის ნოემბერში დაიწყო მუშაობა საარქივო სისტემაში და აქ დაყოფო სიცოცხლის ბოლომდე.

დღე სამამულო ომში მონაწილეობისათვის დაჯილდოებული იყო სამამულო ომის მეორე ხარისხის ორდენით, მედლით "კავკასიის დაცვისათვის", სამკრდე ნიშნით "ფრადლოსანი ცენტრალური", რამდენიმე საბრძოლო მედლით.

1976 წელს მიიღო საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის საპატიო სივლი. მინიჭებული ჰქონდა საქართველოს კულტურის დამსახურებული მუშაკის საპატიო წოდება.

ვის არ ახსვს თინა ჩხენკელი — მშვიდი, ნაზი, აღურსიანი, ყოველთვის დიდილი დასთამაშებდა სახეზე. მუდამ ჩუმად და დიდი სიკვარულით აკეთებდა თავის საქმეს. თითოეულ ისტორიულ დოკუმენტს ცოცხალი არსებასავით ეყვრობოდა. თავის მიღერი გამოცდილებას საარქივო საქმეში დაუზარებლად გადასცემდა უმცროს კოლეგებს, აძლევდა რჩევა-დარჩევებს. მისი დიდი მზრუნველობით მრავალი ახალგაზრდა არქივისტი გამოიზარდა.

თინა ჩხენკელი მთელი თავისი ცხოვრება ერთგულად ემსახურა საარქივო საქმეს. არქივი იყო მისი მეორე სახლი, საღვრ ყველას უფვარდა და პატივს სცემდა. მისი სახელი წენ არასდროს დაგვავიწყდება.

საქართველოს უახლესი ისტორიის
ცენტრალური სახელმწიფო ბიბლიოთეკაში.

*

ელენე ჯაყელი

გარდაიცვალა ელენე ჯაყელი ანუ ლიალია, როგორც მას ვუძახდით შინაურულად. სრულიად მოულოდნელად წავიდა ჩვენგან, რთიაც ძალიან დასწყვიტა გული ყველას, ვინც კი იცნობდა და მასთან საქმიანი ურთიერთობა ჰქონდა. იგი იყო გულთბილი და თავისი საქმის მცოდნე მუშაკი. ამ თვისებების გამო დიდი პატივისცემა და ავტორიტეტი ჰქონდა მოხვედრილი არქივისტთა შორის.

ხანგრძლივი და მრავალშრიანი ელენე ჯაყელის, როგორც არქივისტის მოღვაწეობა ერის საგანძურის მოვლა-პატრონობაში. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დამთავრების შემდეგ, 1950 წელს დაიწყო მუშაობა საქართველოს საარქივო სისტემაში და თავი გამოუჩინა ბევრ პატრიოტულ საქმეში, ყველაზე მეტად დოკუმენტების პუბლიკაციის დარგში. წლების განმავლობაში იყო საქართველოს საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტის პერიოდული ორგანოს – “საისტორიო მონათხრობის” პასუხისმგებელი მდივანი.

1988 წლიდან მუშაობა განაგრძო საქართველოს სამეცნიერო-ტექნიკური დოკუმენტაციის ცენტრალურ სახელმწიფო არქივში, მოამზადა ბევრი საინტერესო პუბლიკაცია, მათ შორის “საქართველოს მედიოკრიცისა და ირივაციის განვითარება”, რომელიც გადაეცა საქართველოს მთავრობას.

საარქივო დარგში მრავალი წლის მოღვაწეობის აღსანიშნავად ელენე ჯაყელს მინიჭებული ჰქონდა საქართველოს კულტურის დამსახურებული მუშაკის საპატიო წოდება, გამოეცხადა საქართველოს პრეზიდენტის მაძღვრება და მიიღო ბევრი საპატიო სიგელი.

კოლეგები, ახლობლები და ნაცნობ-მეგობრები ყოველთვის პატივისცემით მოვიფიქრებთ ელენე ჯაყელის ნათელ ხსოვნას.

საქართველოს სამეცნიერო-ტექნიკური დოკუმენტაციის
ცენტრალური სახელმწიფო არქივი.

*

მარგო ერამოვა

გარდაიცვალა უახლესი ისტორიის ცენტრალური სახელმწიფო არქივის დირექტორის ყოფილი მოადგილე მარგო მიკინის ასული ერამოვა. წავიდა ჩვენგან დეკემბრის თვის არქივისტი და შესანიშნავი ადამიანი.

მ. ერამოვა დაიბადა 1918 წელს თბილისში. 1940 წელს დაამთავრა საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტის სუბტროპიკული კულტურების ფაკულტეტი და რამდენიმე წელი მსახურობდა ვაგრამ აგრონომად. 1944 წელს მუშაობა დაიწყო საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოსთან არსებულ საარქივო სამმართველოში და 47 წელი გაატარა საარქივო სისტემაში სხვადასხვა თანამდებობაზე. 1979 წელს დაინიშნა ოქტომბრის რევოლუციისა და სოციალისტური მშენებლობის ცენტრალური სახელმწიფო არქივის, შემდგომ უახლესი ისტორიის არქივის დირექტორის მოადგილედ და ამ თანამდებობაზე მუშაობდა 1991 წლამდე, პენსიაზე გასვლამდე. იყო მაღალკვალიფიციური და ინიციატივითანი მუშაკი, სრულყოფილად ფლობდა საარქივო საქმის თეორიას და პრაქტიკას, დიდ დახმარებას უწევდა ახალგაზრდა კადრებს.

ასევე დიდი წვლილი ჰქონდა შეტანილი სახელმწიფო არქივების სამეცნიერო-საცნობარო აპარატის სრულყოფისა და საარქივო დოკუმენტების სახალხო-სამეურნეო თუ სამეცნიერო მიზნებით გამოყენებაში. მუდამ პასუხისმგებლობით ეკიდებოდა საქმეს და კეთილსინდისიერად ასრულებდა მასზე დაკისრებულ მოვალეობას. მიღებული ჰქონდა ხელმძღვანელობის მრავალი მაძღვრება და ჯილდო. სრულიად ახალგაზრდა დაჯილდოვდა მედლით “1941-1945 წლების დიდ სამამულო ომში მამაცური შრომისათვის”. 1968 წელს მიენიჭა საქართველოს კულტურის დამსახურებული მუშაკის საპატიო წოდება.

მარგო ერამოვა მუდამ ემსახურებოდა თანამშრომლებს როგორც მცოდნე, კეთილი და გულისხმიანი პიროვნება.

საქართველოს უახლესი ისტორიის
ცენტრალური სახელმწიფო არქივი.

*

დომნა პეტრაშვა

ქართველ არქივისტთა რიგებს გამოაკლდა დეწმოსილი სპეციალისტი, საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტის ცენტრალური ბიბლიოთეკის ყოფილი დირექტორი დომნა ალექსანდრეს ასული პეტრაშვა.

დ. პეტრაშვა დაიბადა 1909 წელს ცაგერის რაიონის სოფელ ჩხუთელში. 1933 წელს დაამთავრა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფილოლოგიის ფაკულტეტი. 1933 წლიდან პენსიაზე გასვლამდე შრომით საქმიანობას ეწეოდა საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტის ბიბლიოთეკაში. საბიბლიოთეკო საქმეს დაეუფლა გამოჩენილ არქივისტთან და ბიბლიოფილთან ვიქტორ ბროსესთან.

ბიბლიოთეკა შეიქმნა ცენტრალურ სახელმწიფო არქივში დოკუმენტებთან ერთად შემოსული წიგნების ბაზაზე დომნა პეტრაშვასა და იმ პერიოდში მომუშავე თანამშრომლებს დააწვა მხრებზე წიგნადი ფონდებისა და ცალკეული გამოცემების სამცნებრო-ტექნიკური დამუშავება. ჭეშმარიტად კოლესინდისიური შრომით, საქმის სივრცულითა და ერთგულებით ემსახურებოდნენ საარქივო თუ საბიბლიოთეკო საქმეს. ნაბიჯ-ნაბიჯ, ნაწილ-ნაწილ ქმნიდნენ და აუმჯობესებდნენ სამცნებრო-საცნობარო აპარატს, ემსახურებოდნენ არქივებში თუ უშუალოდ ბიბლიოთეკაში მისულ მკვლევარებს, რომელთა შორის მრავალი გამოჩენილი ადამიანი იყო. მათ შორის ორის დასახელებაც კმარა – პოტი-აკადემიკოსები გიორგი ლეონიძე და იოსებ გრიშაშვილი.

დომნა პეტრაშვას ხელში გაუვლია ათასობით წიგნს, ჟურნალსა და გაზეთს. თვალდახუჭულს შეეძლო თარიღე წიგნის მიგნება. აკი სწორედ მას მოუწია სამეგრეო წიგნსაცავის შეკვლა და ბიბლიოთეკის სხვა თანამშრომლებთან ერთად კვლავ თარიღებზე განლაგება. აღზარდა ბიბლიოთეკართა მრავალი თაობა. მათი წარმომადგენლები არიან ნათელა მანგაჯალაძე, ეკა ხატიაშვილი, გულიკო გვენცაძე, ნანა ჭოხონელიძე, მარინა პონსენი, ლამარა ბარაბაძე, ლუიზა ფორდანი, ქეთინო ესიტაშვილი და მრავალი სხვა.

კაცობრივად, მეგობრული, საუკეთესო დედა, ბებია, აღმზრდელი – ასეთად შეიძლება დაახასიათო ადამიანი, რომელმაც 51 წელი იმსახურა საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო არქივების ცენტრალურ ბიბლიოთეკაში.

ხანგრძლივი და ნაყოფიერი საქმიანობისათვის დაჯილდოებული იყო მედლებით, საქართველოს უმაღლესი საპტიპრეზიდენტის საპატიო სიგელით, მინიჭებული ჰქონდა საქართველოს დამსახურებული ბიბლიოთეკარის წოდება.

საპარტიო სხარტაშვილი დეპარტამენტის
ცენტრალური ბიბლიოთეკა.

*

რომან ტერ-ოგანეზოვი

მოულოდნელად გარდაიცვალა საქართველოს საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტისა და ცენტრალური სახელმწიფო არქივების სამეურნეო სამსახურის კავშირგაბმულობის ტექნიკოსი რომან აღბერტის ძე ტერ-ოგანეზოვი. წაივდა ჩვენგან ჯერ სულ ახალგაზრდა, შეგნებულ ცხოვრებაში ახალფენშედეგული 33 წლის პიროვნება, რომელსაც სიცოცხლის დიდი ნაწილი ჰქონდა გასავლელი.

რომან ტერ-ოგანეზოვი დაიბადა 1965 წლის თებერვალში, თბილისში. 1981 წელს დაამთავრა 177-ე საშუალო სკოლა და მომდევნო წლიდან მსახურობდა სატელეფონო კანონში, ავტოპროფილაქტიკურიუბებში, ხოლო 1983 წლიდან – საარქივო სისტემაში კავშირგაბმულობის ტექნიკოსად. მისი საზრუნავი იყო საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტის ცენტრალური აპარატისა და ცენტრალური სახელმწიფო არქივების ტელეფონების გამართული მუშაობა. საქმის ღრმა ცოდნით, მონღობით მოვალეობას შეუძლავდა პირადად ასრულებდა. ხშირად დადიოდა კაბინეტებში, ამოწმებდა ტელეფონების აპარატებს და საჭიროების შემთხვევაში დაუკონტაქტებდა იღებდა ზომებს შექმნილი ტექნიკური უწყისობების აღმოსაფხვრელად. არქივისტებს უფარდათ როგორც გულითადი, გულიანი ადამიანი და პატივისცემით ეპრობოდნენ.

რომან ტერ-ოგანეზოვის სიკვდილი ჩვენთვის ძალზე დამაწუხრებელი იყო. მისი ცხედარი უკანასკნელ გაზეზე დიდი გულსიტკაცულით გაეცაღილეო, ხოლო ხსოვნას – მუდამ შევინახავთ და არ დაგავიწყდება.

საპარტიო სხარტაშვილი დეპარტამენტის
და ცენტრალური სახელმწიფო არქივების
სამსახურის ხანსახარბი.

*

საპარამუნტო-თურქმენის უნივერსიტეტი
დასავლეთი უნივერსიტეტი

მეორე განყოფილება

დოკუმენტების

პუბლიკაცია

კომენტარები

საქართველო-თურქეთის ურთიერთობა

1921 წლის თებერვალ-მარტი

6060 ბაქაზა.

საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივის მეთოდისტი.

1921 წლის იანვარში საქართველოს მთავრობა გრძობდა, რომ რუსეთთან ომი გარდაუვალი იყო და იანვრის დასაწყისში შეუდგა მოკავშირის ძებნას. მისი აზრით, ეს მოკავშირე თურქეთი უნდა ყოფილიყო. ამისთვის 1921 წლის იანვარში თურქეთში გაიგზავნა მცირერიცხოვანი დელეგაცია ს. მდივანის მეთაურობით (მანამდე ს. მდივანი იყო საქართველოს რესპუბლიკის წარმომადგენელი სომხეთში).

აპირებდა კი თურქეთი დახმარებოდა საქართველის რუსეთთან ბრძოლაში? როგორც ცნობილია, 1920 წლის აპრილში ამ ქვეყანაში ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის შედეგად ახალი მთავრობა შეიქმნა. დიდი ეროვნული კრებისა და მთავრობის თავმჯდომარედ არჩეულ იქნა გენერალი მუსტაფა ქემალა. ახალმა მთავრობამ მანძივე დაამყარა რუსეთთან ურთიერთობა და დახმარება სთხოვა მას. ანტანტასთან საბრძოლველად საბჭოთა რუსეთი იარაღითა და ფულით ეხმარებოდა თურქეთს, რომელიც სრულიად არ აპირებდა ეინმეს მონობას, უბრალოდ იცინებდა ყველა ზერხს, რომ გაძლიერებულიყო და რუსეთთან დროებითი კავშირი სასარგებლოდ მიანდდა. თურქეთს, ისევე როგორც რუსეთს, თავისი ინტერესები ჰქონდა ამიერკავკასიაში. ამ საკითხში საკმაო დიპლომატიური ნიჭიც გამოიჩინა და 1921 წლის იანვარ-თებერვლის ომების დროს (საქართველო-სომხეთი) რუსეთთან ერთად საქართველოსა და სომხეთის ტერიტორიები გაინაწილა.

ამ პუბლიკაციის დოკუმენტები ასახულია, თუ როგორ მიმდინარეობდა საქართველო-თურქეთის მოლაპარაკება საქართველოსთვის დახმარების გაწევის საკითხზე. მაინც კარგად ჩანს, რომ თურქეთის პოზიცია თანდათან იცვლება საქართველო-რუსეთის ფრონტზე არსებული ვითარების მიხედვით. თურქეთის მხარე გრძობდა, რომ საქართველო განწირული იყო, მხოლოდ დროს აჭიანურებდა და ელდა მის დამარცხებას, რომ ამ რეგიონში საკუთარი ინტერესები დაეკმაყოფილებინა. მოლაპარაკების პროცესში თურქეთის მოთხოვნები სულ უფრო იზრდებოდა. ამ პოლიტიკურ თამაშში საქართველოს მხარე საკმაოდ უსუსურად გამოიყურებოდა. საქმე იქამდე მივიდა, რომ თურქეთი ნებას რთავდა საქართველოს მთავრობას და ჯერს ბათუმში შესულიყვნენ და იქიდან ეწარმოებინათ ბრძოლა ბოლშევიკების წინააღმდეგ (დოკ. №35).

მენვეციურ მთავრობას, როგორც ჩანს, თავიდანვე არ ჰქონდა ომის მოგების იმედი და დასახმარებლად არც თუ ისე სასურველ მოკავშირეს-თურქეთს მიმართა, თუმცა დასაწყისში საკმაოდ იმედისმოქმედი დეკლარაციები მიდიოდა ანგორაში. მაგალითად, 21 თებერვალს, როგორც კ. სახანტარიშვილი იტყობინებოდა, მტერმა თბილისთან დამარცხება განიცადა და უკან დაიხია, მაგრამ ამ ფაქტმა სრულიად არ შეუშალა ხელი თურქეთის ეროვნულ კრებას, რომ 22 თებერვალს მთელი არდავანის და ართვინის ოლქების თურქეთის ჯარების მიერ დაკავების დადგენილება (დოკ. №18). თურქეთმა უკეთესად იცოდა, თუ როგორ უნდა მოქცეულიყო.

1921 წლის 25 თებერვალს საქართველოს მთავრობამ თბილისი დატოვა, იმის მიუხედავად, რომ "მტერი დამარცხებული იყო ყველა ფრონტზე" (დოკ. №22). კ. სახანტარიშვილი 26 თებერვლის დეკლარაციაში ერთდღობით მშველელად თურქეთს აცხადებს და სთხოვს ს. მდივანს მის მთავრობასთან მოლაპარაკებას. და ეს ხდება მაშინ, როცა ზუსტად 26 თებერვალს მოსკოვში ლენინმა თურქეთის დელეგაცია მიიღო. თურქეთი ამკარად ორმაგ თამაშს ეწეოდა და ყოველივე ამის შემდეგ გულუბრყვილობა იყო კ. სახანტარიშვილის განცხადება, რომ მოსკოვი საქართველოს შემდეგ "მიდგება მთლიან ოსმალებს" (დოკ. №22).

საქართველოს მთავრობა მხოლოდ მარტში მიხვდა, რომ თურქეთი არ გაუწევდა სერიოზულ დახმარებას. თავის მიმართული მსოფლიოსა და ევროპის ხალხებისადმი მან განაცხადა, რომ ანგორამ უღალატა.

ამრიგად, საქართველოს ხელი პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ მოხმობილი ტერიტორიული განაწილების პროცესში წყვებოდა. ომში გამარჯვებული სახელმწიფოები ერთმანეთს ელაგებოდნენ ამიერკავკასიაში გაკლენის მოსახლეობლად. ამ დავაში რუსეთი და თურქეთი გამოვიდნენ გამარჯვებულები.

*

პუბლიკაციაში მოყვანილი დოკუმენტები დამოწმებული დეკლარაცია, რომლებიც გადაიცემოდა ანგორა-თბილისის სატელეფონო ხაზით. მათი ძირითადი ადრესატები არიან ანგორაში საქართველოს წარმომადგენელი ს. მდივანი და საქართველოს საგარეო საქმეთა მინისტრის მოადგილე კ. სახანტარიშვილი. მარტში დეკლარაცია ანგორიდან უკვე სოფაში იგზავნილია ე. ტატიშვილის სახელზე.

დოკუმენტები დატულია საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივის პარვარდის უნივერსიტეტის მიკროფილმების კოლექციაში.

გამომცემი №1. მომწოდებელი

1921 წლის 12 თებერვალი. კ. ხაბაზტარიშვილის დეპუტ ანგორაში ხაბართველის წარმომადგენელ
ხ. შიშინსკი ხაბართველის ხაზარაშვილის თარაზი

საქართველოს მთავრობის აზრი არის შემდეგი: საზღვრების შესახებ მისთვის მისაღება პირველი შეთანხმება, უკანასკნელი წინადადება, ე.ი. რამე შემოადგება ბათუმის და ართვინის ოლქზე ნიშნავს იმას, რომ ანგორას არ ნდობება საქართველო იყოს დამოუკიდებელი რუსეთისაგან. ევრასოდეს ქართველი ერი ვერ შეურიგდება მათ უკანასკნელ წინადადებას.

კ. ხაბაზტარიშვილი.

სცსსა, პარვარდის მიკროფირების კოლექცია, საქ. 387.

№2.

1921 წლის 17 თებერვალი. ანგორაში ხაბართველის წარმომადგენლის ხ. შიშინსკის დეპუტატი გომალაშვილის
შეხვედრისთან დაკავშირებით

ზაგზე მოლაპარაკების პირობები, საუბედუროდ, არ განვითარდა ისე როგორც სასურველი იყო უკანასკნელი ამბების გამო. ხვალ უნდა მივცე უკანასკნელი პირობა. ბათუმის და მისი ოლქის საკითხი საიმედოა. საზღვარს მოითხოვენ ზენიორზე, თუ ლონდონმა აიძულა ოლთისისა და არდაგანის დატოვება... (გამოტოვებულია), საიდუმლო პირობის ძალით, რომელიც უნდა დაუდო, ჩვენ გადმოგვეცუენ. გადმოგვეცუენ მდგომარეობის მიხედვით, პასუხი ახლავე მომცეთ. ამ პირობებით დადებულ ზავს მოჰყვება მთელი რიგი საშუალებებისა, რომლითაც ესენი დაგვეხმარებოდნ.

ხ. შიშინსკი.

სცსსა, პარვარდის მიკროფირების კოლექცია, საქ. 389.

№3

1921 წლის 18 თებერვალი. კ. ხაბაზტარიშვილის დეპუტ ანგორაში ხაბართველის წარმომადგენელ
ხ. შიშინსკის ხაზარაშვილის დეპუტის ხაბართველი

თქვენი დეპუტა ახე გვეხმარ: ჩვენია ბათუმი და მისი ოლქი, ანგორასი არდაგანის და ოლთისის ოლქები. თუ ოსმალეთი იძულებული შეიქმნა ამ ოლქებზე უარი თქვას, მაშინ გადმოგვეცუენ ჩვენ (პაროლი) პირველი პირობით. ყველა ამაზე თანახმა ვართ. ხელი მოაწერეთ ახლავე იმ პირობით, რომ ახლავე აღმოგვიჩინონ სამხედრო დახმარება ომში აქტიურად ჩვენს სასარგებლოდ ჩარევით.

კ. ხაბაზტარიშვილი.

სცსსა, პარვარდის მიკროფირების კოლექცია, საქ. 389.

№ 4

1921 წლის 18 თებერვალი. ქ. საბახტარიშვილის დეპუტატ ანტონაშვილი სპარტაკოვს წარმოადგინებდა
ს. შიშინაშვილი შრომითი პარტიის წევრებისადმი მიმართული წერილები

ჩვენი საქმე არც ისე გლახად არის დღეს. ჩვენ გაუმარდით კარგ პოზიციებზე, სულიერი განწყობილება კარგია. ხალხში დიდი ერთობაა. ჩვენი ხალხი დიდი თავგანწირვით იბრძვის. იმედი გვაქვს, მტერს შევანგრებთ. გვაქვს თუ არა სრული იმედი, რომ ამ პირობებს უსათუოდ მიიღებს ნაციონალური კრება და როდის? ანგორას მთავრობამ უკვე მიიღო თუ არა ეს პირობა და დარჩა მხოლოდ ნაციონალური კრებისაგან დადასტურება, ან როგორ არის საქმე?

ქ. საბახტარიშვილი.

სცსსა, პარლამენტის მდივანობის კოლექცია, საქ. 389.

№5

1921 წლის 18 თებერვალი. ანტონაშვილი სპარტაკოვს წარმოადგინებდა ს. შიშინის დეპუტატ
ქ. საბახტარიშვილისადმი მიმართული წერილები

პირობები კარგად გაგივიათ. ვეცდები დღეს ამ პირობით საქმე გაეთავო. დღეს საღამოს 6 საათზე მეთუღთან მოდი. სულ უკანასკნელი ამბავი თმისა ხომ არ გვაქვს? გამაგრდით!

ს. შიშინაშვილი.

სცსსა, პარლამენტის მდივანობის კოლექცია, საქ. 389.

№6

1921 წლის 18 თებერვალი. ქ. საბახტარიშვილის დეპუტატ ანტონაშვილი სპარტაკოვს წარმოადგინებდა ს. შიშინისადმი
მოლაპარაკების დანიშნულების წერილები

საქმე გაათავო, რაც შეიძლება მალე. 6 საათი გვიანია, რადგან ჩვენ შეიძლება იძულებული შევიქნეთ თბილისი უფრო ადრე დავტოვოთ. ამიტომ დაუყოვნებლივ გაათავო საქმე და შედეგი მაცნობე. კიაზიმ-ბეი ახლა ჩვენიან არის. სანქაროა, რომ ახმედ-მუსტარმა ოპერატიულად აცნობოს თბილისში კიაზიმ-ბეის საქმის დაბოლოება და სათანადო დირექტივები. მიპასუხე ახლავ!

ქ. საბახტარიშვილი.

სცსსა, პარლამენტის მდივანობის კოლექცია, საქ. 389

1921 წლის 18 თებერვალი. ანგარიში საქართველოს წარმოადგენლის ხ. შიშინის მიხარობა ანგარიშს მოახრისის საბარძო საქმეთა კომისიისაჲში ზაჲის პირობათჲს დაგუშობისაჲთ

ამ მოკლე ხნის განმავლობაში, რაც მე აქ ვიმოყუები, რამდენიმეჯერ მჭონდა შემთხვევა განმეცხადებინა თქვენი აღმატებულებასათვის, რომ საქირია დაუკონებელივ დაიდოს ზაეი საქართველოსა და ანგარიშის მთავრობებს შორის იმგვარ საფუძველზე, რომ ჭეშმარიტად დამყარდეს, თანახმად ამ ორი ერის სასიცოცხლო ინტერესებისა, მგეობრული და კეთილმეზობლური ურთიერთობა.

ამჟამად საქიროდ მიმანია წერილობით მოგახსენით ის უკანასკნელი წინადადება ჩემი მთავრობისა, რომლის ანგარიშის მთავრობის მიერ მიღებით, მე საშუალება მექნება ხელი მოვაწერო ზავს. ეს წინადადება არის შემდეგი: ბათუმი და მისი ოლქი ყოვლის დავის გარეშე რჩება საქართველოს ფარგლებში და მისი საზღვარი უნდა გაეიდეს 1914 წლის ზაზზე. თქვენს აღმატებულებას მიეხსენება, თუ როგორ მდგომარეობაში ჩაყარდა დღეს საქართველო: ბოლშევიკური ჯარით ზურგამაგრებული, ახლანახსნ გაწითლებული დაშნაკური სომხეთი ლაშობს სასიკვდილო ლაზხარი ჩასცეს საქართველოს. ამ სერიოზულ მომენტში ნება მიბოძეთ განგეცხადო, რომ საქართველო აგეობინებს კომუნისტურ-დაშნაკური ხელებით დაზრნობას, თუკი მას თავის ფარგლებში ბათიში არ ეგულება. ამიტომ უმორჩილესად გთხოვთ, კეთილი ინებოთ და მოახსენით მაღალ დაწესებულებას, ნაციონალურ დიდ კრებას და მის მთავრობას, ამჟამად ამ საკითხში დავას ნუ დავეწიწებენ, ეინაიდან ბათიში და მისი ოლქი არის თვალი და გული საქართველოსი, ურომლისოდაც მას ცხოვრება არ შეუძლია. ამას კიდევ დაეუმატებ იმას, რომ საქართველოს კონსტიტუციით დადგენილია ბათიშისა და მისი ოლქის ავტონომია. სწორედ ჩემი წინადადების მიღება ისე, როგორც მე მოგახსენეთ, შეეფერება ოსმალეთ-საქართველოს ძმურ დამოკიდებულებას. ამ მიზნით გამოიდის საქართველო და მისი მთავრობა, რომელმაც მე უფლებით აღმჭურვა განგეცხადო, რომ არდაგვანის ოლქი ოსმალეთის სახელმწიფო საზღვრებში შედის ყოველი დავის გარეშე და საზღვარი ამ ოლქისა გაივლის ზანიონის ქედზე და 1914 წლის აღმინისტრაციულ ზაზზე, ხოლო თუ ვინიცობაა რამე გარემოების გამო ოსმალეთი დატოვებს არდაგვანისა და ოლითის ოლქებს, იმ შემთხვევაში ოსმალეთი გადმოსცემს ამ ოლქებს საქართველოს. ეს უკანასკნელი წინადადება უნდა იქნეს სავანი საიდუმლო ხელშეკრულებისა ოსმალეთისა და საქართველოს შორის. ეს არის საქართველოს უკანასკნელი სიტყვა და ამის მიღებას ელის იგი დიდი ნაციონალური კრებისა და მისი მთავრობის მიერ.

ხ. შიშინი.

სესსა, პარვარდის მიკროფირების კოლექცია, საქ. 386.

1921 წლის 18 თებერვალი. ანგარიში საქართველოს დელეგაციის წევრ დუშაბაის დეჲაჲა დ. საბახტარბეგიშვილისაჲში ანგარიშს მოახრისის მიხარობისაჲს ზაჲის პირობათჲს განხილვისს საქირობა

მიღვანი ქეშალ-ფაშასთან წაიდა სალაპარაკოდ. აპარატთან დუმბაჲა. ანგარიშის მთავრობა აი, ამ წუთში იხილავს იმ პირობას. ნაციონალური კრება დღეს სამ საათზე შეიკრება და გონია, დღესვე სასურველად გათავდეს საქმე. იმდღია, მიიღებენ, თუ ფრინტზე ცუდად არ წავა საქმე.

დუშაბაი.

სესსა, პარვარდის მიკროფირების კოლექცია, საქ. 389.

1921 წლის 18 თებერვალი. ანგორაში ხაქართველთა წარმომადგენლის ს. შიშინის დეპუტატი. საბასტარიშვილისაჲმ ზაჲის პირობების შიშინის გაჲთანუწების ზამო

დღეს, როგორც ვითხარით, ძნელი შეიქმნა საქმის დაბოლოება 11 საათისათვის, ვინაიდან პარასკევია. სულ არ უნდა ყოფილიყო სხდომა ნაციონალური კრებისა, მაგრამ თავმჯდომარემ მაინც მოიწვია 9 საათისათვის. თუკი ამ პრობებს მიიღებენ, იმწამსვე მივაღებინებდი ზომებს ყველაზე საჭიროს ჩვენთვის. ნუთუ ასე ცუდად არის საქმე, რომ ერთ დღეს ვერ ვაძლებთ? ნუთუ ლაშქარი დღეს აპირებს თბილისის დატოვებას?

ს. შიშინი.

სცსსა, პარვარდის მიკროფირების კოლექცია, საქ. 389.

1921 წლის 19 თებერვალი. ანგორაში ხაქართველთა წარმომადგენელ ს. შიშინის დეპუტატი. საბასტარიშვილისაჲმ საზღვრის დამდგენის საქმისაჲ

დღეს ძლიერ გართულეს საქმე და ახალი განმარტებანი მომცეს. მათი აზრით, არდავანის ოლქში შუდის_ართვინის ოლქიც. ბათუმის ოლქში პლემბისციტის ნომინალურად მოითხოვენ და არის კიდევ წერილმანი საკითხები. ეს წინადადება უკვე გუმინდელს არა გაეს. ჩემის აზრით, ამ პირობის შეცვლა გამოწვეულია თბილისიდან მიღებული ინფორმაციით. საკითხის გადაწყვეტა ნაციონალურმა კრებამ დღეს ვერ მოასწრო. ზვალ გათავლება და გამოვიგზავნი მათ უკანასკნელ წერილობით წინადადებას. ყოველივე ღონეს მივიღებ საქმის გამოსაბრუნებლად, თუ კიდევ რამე ხელისშემშლელი ცნობა არ მოვიდა მანდღან. შე წინადადება მივეცი, საზღვრების საკითხი გადავედო და მომენტის შესაფერისი შეთანხმება დავედო, მაგრამ უარი მითხრეს. რომელ მუსულმანებშია მოძრაობა, მიასუსნეთ.

ს. შიშინი.

სცსსა, პარვარდის მიკროფირების კოლექცია, საქ. 389.

1921 წლის 19 თებერვალი. საბასტარიშვილის დეპუტატი ანგორაში ხაქართველთა წარმომადგენელ ს. შიშინისაჲმ შიშინის შიშინისაჲმ ზაჲის დამდგენის გაჲთანუწების საქმისაჲ

პირობის შეცვლა და საკითხის გადაწყვეტის გადადება ახირებულ შობაქვდილებას ტოვებს. შეიძლება თურქებს სრულიად არ სურთ შეთანხმება საქართველოსთან და ყოველივეს ამას სულ სხვა რამე უდევს სარჩულად - ჩვენი შექცევა და მოტყუება და ნამდვილად ბოლშევიკების ხელის შეწყობა. როგორია შენი შობაქვდილება? ყოველ შემთხვევაში მიიღე ზომები საკითხის რაც შეიძლება მალე გადაწყვეტისათვის. შეიძლება აქაურნი მათი წარმომადგენელი თამაშობს მოდლატის როლს ბოლშევიკების სასარგებლოდ.

ეს არის მივიღეთ ერეწინად რადიოტელეგრაფი. ერეწანში მონდა გადატრიალება, დაარსდა მოაერობა ვრაციანის შთაურობით. ბოლშევიკები გაყარეს ერეწინად. მოითხოვე თურქეთისაგან საკითხის საჩქაროდ გამორკვევა და ყოველივე მაცნობე. წერილმანებში შეიძლება დათმობა, პრინციპულ საკითხების შესახებ შევეკითხე. იმოქმედე სწრაფად, დრო არ ითმენს, მიასუსნე!

პ. საბასტარიშვილი.

სცსსა, პარვარდის მიკროფირების კოლექცია, საქ. 389.

№12

1921 წლის 19 თებერვალი. ანგორაში საქართველოს წარმომადგენელ ხ. მღვიმის დეპუტატ კ. ხაბაზბერიძისა და მთავრობის მიერ ზავის პირობების შედგენის გამო

საბუთი მატებს ვიფიქრო, რომ კაზნი-ბუმი დაარწმუნა ანგორა, რომ საქართველო იძულებულია ყოველ დღით მოახლოვდეს წაიღოს. მისი ტელეგრაფის შემდეგ შეიტანეს ცვლილება. გაუფრთხილდით. საუბედუროდ, კავკასიის ორიენტაციის პარტია ამჟამად ძლიერ სუსტია, ვინაიდან მათი ლიდერი ბეჟირ-სამი ლონდონს არის. მოლაპარაკება საზღვრების შესახებ უნდა გადაიდოს ლონდონის მუშაობის გაჩაღებამდე. ამ წუთში აქ მდგომარეობა ისეთია, რომ მათთან რამე საქმის დაბოლოება ყოველად შეუძლებელია. მათი აზრი ლონდონს და მოსკოვს შუა არის გაბნეული. ჯერ არ აქვთ გადაჭრილი, ვისთან რა კავშირი დაიკაონ. თუ ლონდონი ჩვენთვის როგორმე შესაძლებელია რამდენიმე კვირით, საქმე ისე დაბოლოდება, როგორც ჩვენთვის სასურველია.

ხ. მღვიმის.

სცსსა, პარვარდის მიკროფირების კოლექცია, საქ. 388.

№13

1921 წლის 21 თებერვალი. ანგორაში საქართველოს წარმომადგენელ ხ. მღვიმის დეპუტატ საქართველოს სხარამო მთავრობის მიერ სხარამოში მუშაობის გამო

სამუსულმანი საქართველოს მოძრაობას, ჩემი ცნობით ანგორა, ხელმძღვანელობს, რომ გველენა იქონიოს მოლაპარაკებაზე, რომელსაც მე ვაწარმოებ. მიიღეთ ზომები.

ხ. მღვიმის.

სცსსა, პარვარდის მიკროფირების კოლექცია, საქ. 389.

№14

1921 წლის 21 თებერვალი. ანგორაში საქართველოს წარმომადგენელ ხ. მღვიმის დეპუტატ კ. ხაბაზბერიძისა და მთავრობის მიერ ახალი მომხმარებლის წარმომადგენლის გამო

დღეს ანგორის კონსული ტუაფსეში იტყობინება, რომ 19 თებერვალს 10 საათზე რუსეთმა ომი გამოუცხადა საქართველოს. ამ ამბავს კიდევ ჩავაღწი ჩვენი ამითან მოლაპარაკება კრიტიკულ მდგომარეობაში. ანგორის მთავრობამ განაცხადა, რომ თუ ახლავე ჩვენი მოლაპარაკება არ დამთავრდა და ჩვენი დამოკიდებულება არ გამოიკვება, ასე პასუხად ვუღარ დავრჩებით საქართველოსა და რუსეთის ბრძოლის დროს, რადგან ჩვენ არ ვართ დარწმუნებული, რომ საქართველო შეინარჩუნებს იმ ადგილებს, რომლებიც სადავო ჩვენს შორის. ამიტომ ჩვენთვის აუცილებელია აქტიური ნაბიჯები გადავდგათ ახლავე, რომ თვითონ ავიცილოთ ის ვართულება, რომელიც მოგველის რუსეთთან თქვენთან სადავო ადგილების მიზეზით. ამას თუ დავუმატებთ კიდევ, ამბობს ანგორის მთავრობა, რომ სომხეთში გადატრიალება მოხდა და ეს გადატრიალება არის ინგლისის მოწყობილი, მაშინ კიდევ უფრო მეტად საჭიროა, რომ თქვენსა და ჩვენს შორის მდგომარეობა დაუყოვნებლივ გამოირკვეს. მე მაინც ძველ პოზიციაზე დავრჩი, მათ კი შემდეგ ვინადალება მოძიეს: ბათუმი უკლებიციტოდ საქართველოშია, არდავანის და ართვინის ოლქები აღმინისტრატეულ საზღვრების მიხედვითია. პასუხს გეთხოვებ 12 საათამდე, რადგან 2 საათზე იკრებიან ნაციონალური კრების სხდომა, რომელმაც უნდა მიიღოს მთელი რიგი დამატებელი კავკასიაში მომხდარ და მოსალოდნელი ამბების გამო.

რასაკვირველია, ჩვენთვის უბედურება იქნება ამ ზავზე ხელის მოწერა.

ცნობისათვის ვატყობინებ, რომ თუკმა ესენი ინგლისის აბრალევენ სომხეთის გადატრიალებას, მაგრამ ამითი ხელიც

უნდა ერიოს შვ. სომხეთის ახალმა პრემიერმა ოფიციალურად განუცხადა ანგორას, რომ სომხეთს შეუძლია არჩევონ ოსმალეთის დახმარებით და შევლას სთხოვს. თუ შეგიძლია ამაღამვე პასუხის მოცემა, გათვრებაზე მოვიციდი აპარატთან, თუ არა და დილის 10 საათზე ვიქნები აპარატთან და მოდი შენც პასუხით.

ხ. შიშინაძე.

სცსსა, პარეარდის მიკროფირების კოლექცია, საქ. 389.

№15

**1921 წლის 21 თებერვალი. ქ. საბახტაროშვილის დაპაუზ ანგორაში ხაპაროშვილს წარმოგაგზავნულ ხ. შიშინაძეში
შეძლებისთანავე პტრის დაგროვებისთანავე დაგროვების**

ჩვენ დღევანდლამდე არავითარი ცნობა არ მიგვიღია იმის შესახებ, რომ რუსეთმა ომი გამოგვიცხადა. პირიქით, 19 თებერვალს, საღამოს მივიღეთ ჩინჩინის ნოტა, რომლითაც ის გვატყობინებდა შეტყევის მორიგეობით გატარებას სომხეთთან და აზერბაიჯანელებთან. მართალია, მზაკერულად მესადირზე საბჭოთა ჯარმა მოქმედება დაიწყო, მაგრამ ის დამარცხებული იქნა. ამ ბრძოლაში ჩვენ გვეხმარება საფრანგეთის ესკადრა. თბილისთან მტერი განაგრძობს დამარცხებას და უკან დახევას. ჩვენ შიგნით და ფრონტზე მღიერ კარგად ვართ. ტყუილა ჰგონია ვინმეს, რომ ჩვენი საქმე წაგებულა. პირიქით, სავსებით დარწმუნებული ვართ საბოლოო გამარჯვებაში. ოსმალეთს თუ რამე სადავო აქვს ჩვენთან, უნდა გადაწყდეს მოლაპარაკებით და არა აგრესიული ზომებით.

ქ. საბახტაროშვილი.

სცსსა, პარეარდის მიკროფირების კოლექცია, საქ. 389.

№16

**1921 წლის 21 თებერვალი. ანგორაში ხაპაროშვილს წარმოგაგზავნულ ხ. შიშინის დაპაუზ ქ. საბახტაროშვილისაში
ხაპაროშვილის პირდაპირი გავით**

წუხელ გამოგზავნილი დიდი ტელეგრამა სახვრების შესახებ მიიღე თუ არა? იქ იყო ნათქვამი, რომ ბათუმი უპლებიცტოდ ჩვენია, არდაგანის და ართვინის ოლქებს ესერი მოითხოვენ. თუ ამაზე ვერ შევთანხმდით, ოსმალეთის მთავრობა ზომებს მიიღებს, რომ ეს ორი ოლქი მათ არ დაეკარგოთ, რადგან ომა გამოცხადებული საქართველოსა და რუსეთს შორის.

ეს ტელეგრამა წუხელ გადმოგვიცა და ამაზე ველი პასუხს, რადგან ეს არის ოსმალეთის უკანასკნელი წინადადება.

ხ. შიშინაძე.

სცსსა, პარეარდის მიკროფირების კოლექცია, საქ. 389.

№17

1921 წლის 21 თებერვალი. ძ. სხაბსტარიშვილის დეპუტატ ანტონაში სპარტოპოლს წარმოადგინებულ ხ. პიძინასადმი
თურქეთის ახალი პირობების მიღების შეუქმლავლობასთან დაკავშირებით

საზღვრების შესახებ ოსმალთა წინადადება მოვისმინეთ. ეს სრულიად შეუძლებელია. თუ ოსმალეთი ვერაგობას
ჩაიდნის და ასეთ დროს ძალით დაიკავებს ართვინის და არტაანის ოლქებს, ეს იმის მომასწავებელი იქნება, რომ ამ
ხალხთან ამირიდან ჩვენ მუდმივი მტრული განწყობილება გვექნება. ეს გვაიძულებს შეივრე კომინაცია მოვუბნოთ, რის
შესაძლებლობა ჩვენივე ხელსაყრელი იქნება და თან ადვილი მისაღწევი. მხოლოდ ამ შემთხვევაში დაზარალდება
აზერბაიჯანი და მთა და მთელი პასუხისმგებლობა ოსმალების კისერზე იქნება. ვიმეორებ, ეს პირობები სრულიად
მიუღებელია. ასეთია ჩვენი აზრი ამ საგანზე.

ძ. სხაბსტარიშვილი.

სცსსა, პარვარდის მიკროფირების კოლექცია, საქ. 389.

№18

1921 წლის 21 თებერვალი. ანტონაში სპარტოპოლს წარმოადგინებულ ხ. პიძინის დეპუტატ სხაბსტარიშვილისადმი
თურქეთის მიერ არაღიანისა და ართვინის ოლქების დაკავების დადგინების მიზნით დაკავშირებით

22. II - 21 ლამის 2.30 წ.

საბასტარიშვილს

ახლა დაებრუნდი ანკორის მთავრობის თავმჯდომარესთან მოლაპარაკების შემდეგ. მან განაცხადა, რომ თუმცა
ზომები მიიღო და მოვთხოვეთ მოსკოვს, თუ რატომ დაესხა მისი ჯარი საქართველოს, ამაზე პასუხი ჯერ არ მივიღო. მაინც
დასაჯერებელი არ იქნება. ამიტომ დიდმა ნაციონალურმა კრებამ დაადგინა - არდაგანის და ართვინის ოლქები
დაიკავონ. პასუხად, რასაკვირველია, რასაც შენ შვერ, იმაზე მეტიც ეუთოზარი, მაგრამ მათი დადგენილება მაინც ძალაში
რჩება. ახლავე მომიტანს ნოტის საგარეო საქმეთა კომისარი და ახლავე გადმოგცემთ. ბოლოს განვეუცხადე, თქვენი
მიქმედება არის ზურგიდან თავდასხმით ომის გამოცხადება-თქო. პასუხი ნოტის სახით დღეს საღამომდე მაინც მომეყო.

ქარსი.

ხ. პიძინა.

სცსსა, პარვარდის მიკროფირების კოლექცია, საქ. 389.

№19

1921 წლის 22 თებერვალი. ძ. სხაბსტარიშვილის დეპუტატ ანტონაში სპარტოპოლს წარმოადგინებულ ხ. პიძინასადმი
პარტოპოლის გარეუბრების გაშვება

მდგომარეობა არ შეცვლილა. თანაც გვარიანად ვგონობთ, მუსულმანებში იწყება მოძრაობა. სასწრაფოდ გაათავ
ვე საქმე. ეს ძლიერ საჩქაროა. ვიცდით აპარატთან.

ძ. სხაბსტარიშვილი.

სცსსა, პარვარდის მიკროფირების კოლექცია, საქ. 389.

1921 წლის 22 თებერვალი. ანბორაში საპარტიო მუშაკთა წარმომადგენელ ხ. შიშინის დეპუტატის მიხედვით

რუსეთის აქაური ელჩი, რომელიც მე პირადად არ მინახავს, მითხრობს: თუ საქართველოს მთავრობა ამ ომს არ მისცემს ხასიათს რუსეთთან ომისას, პრესა კინკლაობას არ დაიწყებს, ადგილობრივ ბოლშევიკებს დიდად არ შეაფეროებს და რუსების ტყვეებს კარგად მოეპყრობა – რუსეთი არა თუ ომს გამოუცხადებს, პირიქით, ახლა უფრო უკეთესი ზავის პირობებს მიიღებს. თვით საქართველოს მთავრობამ დაიწყო მოლაპარაკება ამ ომის ლიკვიდაციის შესახებ და და მე აქედან დავუხმარები. თუ მას არ სურს დაწყება, მაშინ მე შემიძლია აქედან დავიწყო. ოსმალეთსაც ვაიმულებთ ბათუმს და ართვინს ხელი არ ახლოს. მომეცით დირექტივები.

ხ. შიშინი.

სცხსა, პარვარდის მიკროფირების კოლექცია, საქ. 386.

№21

1921 წლის 26 თებერვალი. ანბორაში საპარტიო მუშაკთა წარმომადგენელ ხ. შიშინის დეპუტატის მიხედვით

დღეს იყო ჩემთან ქემალ-ფაშა. დიდხანს ვითათბირეთ. მიხვდა, დეპუტატი ჩემი მთავრობა, რომ დაუყოვნებლივ გასცემს ბრძანებას, რომ სრული სიწყნარე იქნეს ზოვასა და არდავანის მხარეებში. თუ იყო რამე, ალბათ გამოხმაურება იყო წარსული ამბებისო. ჯარი არდავანშიც არ შევიყვანიაო. გაგახსენე ართვინის ოლქი. მიიხრა, ამაშიც მოერგდებითო. როგორც გწერდი, ლონდონის ამბები აცვლენინებს ამთ პოზიციას ჩვენდა სასარგებლოდ. რუსეთის ელჩი ოფიციალურად ჯერ არ მიუღიათ. ერთი კვირის მოსულია.

ხ. შიშინი.

სცხსა, პარვარდის მიკროფირების კოლექცია, საქ. 386.

№22

1921 წლის 26 თებერვალი. ქ. საბახტაროვშილის დეპუტატის მიხედვით ანბორაში საპარტიო მუშაკთა წარმომადგენელ ხ. შიშინის მიხედვით

24 თებერვალს მთელი დღე და ღამე განუწყვეტელი და შეუწყრებელი შეტევები გვქონდა, მტერი დამარცხებული იყო ყველა ფრონტზე, მაგრამ ჩვენი ჯარიც ამასთანვე საკმაოდ დაზიანდა და ამიტომ გადავწყვიტეთ, რომ ცოცხალი ძალები შეგვენახა. 25 თებერვალს, დილით თბილისი დავტოვეთ, ჯარი და სამხედრო მოწყობილობა გამოვიყვანეთ. ვართ გორში, საიდანაც გულაპარაკებით. ვაზიმ-ბეი და სხვა უცხოელი წარმომადგენლები ქუთაისში არიან. რუსეთს ვადაწყვეტილი აქვს დაიპყროს მთელი საქართველო. ყველა სათანადო საომარ ზომებს ვღებულობთ. დამხმარე არავინ გვაყავს. მდგომარეობას საუბრით შეცვლის მხოლოდ ანგორის გამოსვლა და შენ კიდევ ერთხელ მოელაპარაკე ანგორის მთავრობას. უკველად, მტერი ჩვენს შემდეგ მიდგება მთლად ოსმალეთზე და სწორედ ამიტომ აქაურებს რუსეთი ჩვენი ტერიტორიის ხელში ჩაგდებას. მოველით დაუყოვნებლივ თქვენთან ცნობებს გორში.

ქ. საბახტაროვშილი.

სცხსა, პარვარდის მიკროფირების კოლექცია, საქ. 389

№23

1921 წლის 26 თებერვალი. ანგორაში სპარტოპოლს წარმოადგენელ ს. შიშინის დეპუტა სპარტოპოლს სპარტოპოლს შინისტრისადმი მოლაპარაკების გაგრძელების საპროტესტო

გუმინ იყო ჩემთან ორი მინისტრი თავისი ინიციატივით. უკანასკნელმა ამბებმა ხელი არ უნდა შეგვიშალოს საბოლოო მიზნის განხორციელებაში. ამას დაერთო აგრეთვე ტეფვიკ-ფაშას განცხადება ლონდონის კონფერენციაზე, რომ ოსმალეთის ზღვის სახელით ლაპარაკის უფლება მხოლოდ ანგორის მთავრობის წარმომადგენელს აქვს. იმდროინდელი ვიყავით ასე მოვქცეულიყავით. ახლო მომავალში ადვილად შევთანხმდებით. ოღონდ საჭირო იქნება ართვინის ოლქის მცხოვრებთა სტატისტიკური ცნობები. მოხვევს ქაზიმ-ბეისა და ქაზიმ-ფაშასთან დამოკიდებულებას თქვენი მთავრობა ნუ წაახდენს.

ს. შიშინი.

სცსსა, პარეარდის მიკროფირების კოლექცია, საქ. 386.

№24

1921 წლის 26 თებერვალი. ანგორაში სპარტოპოლს დელეგაციის წევრ დეპუტატის დეპუტატი. სპარტოპოლს შინისტრისადმი თბილისის რატოვების გამო უფუფუნობის გაუმჯობესებ

მდივანი ახლა აპარატთან არ არის. ახლავე გადმოგვცემთ ორ შიფრს. ყველაფერს გადავცემ მდივანს სათანადო ზომების მისაღებად. საოცრად დაგვცა მავ ამბებმა, მაგრამ მაინც სიმშხვე გეპარტებს. დროზე გაცნობები აქაური მოლაპარაკების შედეგებს. თქვენც გვაცნობეთ.

დეპუტატი.

სცსსა, პარეარდის მიკროფირების კოლექცია, საქ. 389.

№25

1921 წლის 27 თებერვალი. ანგორაში სპარტოპოლს წარმოადგენელ ს. შიშინის დეპუტატი სპარტოპოლს სპარტოპოლს შინისტრისადმი თურქეთის რუსეთთან ურთიერთობის გაუმჯობესებ

სანამ ლონდონში ამავა ვათავულები არაა, გულახდილად ვერ იმოქმედებ. ვთხოვენ, რასაც გწერ, დღე საიდუმლოდ შეინახოთ.

საჭიროა თქვენც მისწეროთ შიფრით ლონდონში ჩვენს წარმომადგენელს, დაეხმაროს ამით წარმომადგენელს საქმის მალე დასამთავრებლად, რომ ამით ხელი გაეხსნათ. დღესვე ბრძანება გაცემულია მტრის რკინიგზის პირველი სადგურისაკენ მტკერის გაღმა. იქნება აგრეთვე გაგზავნილი იქუთკენ აგენტები. იმედი აქვთ არ დაკარგავთ სულიერ სიმტკიცეს და არ დანებდებით მტერს. ლონდონიდან ამბების მიღების შემდეგ, რასაც ერთ კვირაში ელიან, აშკარად გამოვლენ და მოკლე დროში სრულ ლიკვიდაციას მოუხდენენ. ჩემი აზრით, საჭიროა თქვენც გაგზავნოთ იქუთკენ აგენტები ასაჯანყებლად. გაერთიანებული სომხები ბრძოლას განაგრძობენ ბოლშევიკებთან. იქონიეთ ჩემთან მუდმივი კავშირი.

ს. შიშინი.

სცსსა, პარეარდის მიკროფირების კოლექცია, საქ. 386.

№ 26

1921 წლის 1 მარტი - დეპუტ ანტონაშვილის საპარტიო წარმომადგენელ ხ. კობინისადმი ფონდზე მიხედვით
პროცესების ჩამოყალიბება

როგორც წინასწარ ვაცნობთ, ჩვენი ერთადერთი შედეგია არის ის, რასაც იწვევები. ჩვენ გავმავრდით სურამის უელტეხილზე და ერთი კვირა მანძილზე გავტყუდებით, თუ ოსმალეთმა მოახდინა ის, რასაც იწვევები. ჩვენ შემდეგ შევალთ მასთან კავშირში, თან რომელიმე ვეროპის სახელმწიფოც შემოვიდეს. ჩვენს ხალხს ახლა ბოლშევიკებს ყველა ურჩევია. ჩვენი ნეიტრალიტეტი ამერიდან სისულელეა. ამ შხრივ იმუშავებთ თქვენც. გვაკვლია იარაღი, ანტანტა არ იძლევა. შეიძლება ყარსიდან მოგვეყენ იარაღი. ეს საკითხი სამქაროა, პასუხი გვაცნობთ. ჩვენ გვაკვლია თოფები რუსული სისტემისა, ყუმბარები და პატრონიები. თბილისს დაეპატრონენ სომხებისა და რუსების ყოფილი ჩინოვნიკები. ბოლშევიკებმა დაარბიეს აღმოსავლეთ საქართველოს სოფლები, განსაკუთრებულად თაიურული სოფლები. ქართველთა გამოჩენის თბილისიდან. ვეროპას მიეცი ინფორმაცია ჩვენს შესახებ. ახლა ჩვენ მოწყვეტილი ვართ.

გვეტყვიან ჩამოიტანა მხოლოდ დაპირება, რომ ახლო მომავალში იარაღს საფრანგეთი მოგვცემს. ინგლისს ჩვენს საკითხში სრულ ინდიფერენტობას იჩენს. აქტიუობას იჩენს საფრანგეთი, რომლის ფლოტიც გაგზავნის ფრანგულა.

სცხსა, პარვარდის მიკროფონების კოლექცია, საქ. 387.

№ 27

1921 წლის 2 მარტი. ანტონაშვილის საპარტიო წარმომადგენელ ხ. კობინის დეპუტ საპარტიო წარმომადგენელ
საპარტიო ბინებისთვის მონაქმთის ჯარის მუში ჩაბარების დავის დამთავრება

ოსმალეთის ჯარი უკვე დაიძრა კარაკლისისაკენ. როდესაც ეს ჯარი დაიკავებს აქსტაფას, მანში მივიღებთ ავანტივას აზერბაიჯანში. ჩინოვნიკი გავუზავნებს ნოტა, სადაც სხობენ განმარტოს, თუ რატომ ესხმის თავს საქართველოს წითელი ჯარი და აფრთხილებენ, თუ მუსლიმანთა სოფლები დაარბიეს, ანგორა ამ ამბავს გულგრილად ვერ შეხედება. დღეს ნოტით ვაცნობ ანგორის მთავრობას, რომ ბოლშევიკთა ჯარმა დაარბა აღმოსავლეთ საქართველო და განსაკუთრებით კი მუსულმანთა სოფლები. ამ ნოტის გავზავნა მოხდა ჩვენი წინასწარი შეთანხმებით.

სანამ ოსმალეთი აშკარად გამოხვლას შესებლდეს, მანამ დაეინებოთ თხოვლობენ მცხეთის პოლიციები არ დაეიმოთ, რომ კავკასიის გზა ხელში არ ჩაივლოს.

ზღვის პირას იარაღი არ აქვთ. არის მხოლოდ ყარსში. ამ დღეებში გამოარკვევენ, თუ რა გზით მოგვარდნის. ბევრი არ იწება. ოფიციალური ცნობა მიიღეს სტამბოლიდან, რომ იქ იტვირთება თქვენთვის იარაღი. ვეცდები დღესვე დაველაპარაკო სტამბოლს ამის გამოსარკვევად.

ხ. კობინი.

სცხსა, პარვარდის მიკროფონების კოლექცია, საქ. 386.

№ 28

1921 წლის 4 მარტი. მ. გეგეჭკორის დეპუტ ანტონაშვილის საპარტიო წარმომადგენელ ხ. კობინისადმი
რუსეთთან ბრძოლის გაგრძელების საბრძოლო

სარდლობის ბრძანებით, ჩვენმა ჯარებმა კიდევ დაიხიეს და გამარტებული არიან სურამის უელტეხილზე. სულიერი განწყობილება ხალხში და ჯარში მტკიცეა. ბრძოლას ვაგრძელებთ და იმედი გვაქვს მდგომარეობა გამოვასწოროთ. მხოლოდ უნდა მივიღოთ ყველანაირი ზომა ანგორის ჩასარეად. მარტო საკუთარი ძალებით საქართველო ვერ შესძლებს მოსკოვის გამკლავებას. დაარწმუნეთ ანგორა, რომ დაცვის პოლიტიკას შეუძლია მისი ანგარიშები დაფუძოს!...

მ. გეგეჭკორი.

1 - ტექსტი დაუმთავრებელია.

სცხსა, პარვარდის მიკროფონების კოლექცია, საქ. 387.

№ 29

1921 წლის 6-7 მარტი. ნ. შორღანიას დეპუტატის ანგარიში საქართველოს წარმომადგენელ ს. შიშინისაშვილის მიერ გათხოვილ ოქტის და ახალქალაქის გახრების თაობაზე

საქართველოს მთავრობა აძლევს ანგარიას შემდეგ წინადადებას: დაუყოვნებლივ მოახდინოს სამხედრო ოქუპაცია ბათუმის ოლქის და ახალქალაქის მაზრების შემდეგი პირობით: ამ ოლქების მიუღწეველად მშართველობა და სუვერენული უფლება იქნება საქართველოს მთავრობის.

ქართული ჯარი დაეხმარება ოსმალეთის ჯარს ამ ოქუპაციის მოხდენაში. ეს მდგომარეობა გაგრძელდება, მანამ საბოლოოდ გაირკვევა საქართველოსი და საზოგადოდ პოლიტიკური მდგომარეობა ამიერკავკასიისა. ეს არის პირველი პროექტი. თუ მისი გაყვანა შეუძლებელი იქნა, მაშინ წარუდგინეთ მეორე პროექტი, რომლის შინაარსი შემდეგია: დაუყოვნებლივ მოახდინოს სამხედრო ოქუპაცია ბათუმის ოლქის, ახალქალაქისა და ახალციხის მაზრების შემდეგი პირობით: ამ ოლქების მიუღწეველად იქნება საქართველოს მთავრობის. საქართველოს ჯარი დაეხმარება ოსმალეთის ჯარს ოქუპაციის მოხდენაში. ეს მდგომარეობა გაგრძელდება მანამ, სანამ საბოლოოდ არ გამოირკვევა პოლიტიკური მდგომარეობა საქართველოსა და ამიერკავკასიაში. მეორე საქართველოს მთავრობა და ანგარიის მთავრობა ერთად იმოქმედებენ კავკასიის-სახელმწიფოთა და ერთა კონფედერაციის შესაქმნელად. თანახმად ამ პრინციპებისა, დაწერილებითი პირობების შემუშავება მოხდება ახლო მომავალში.

პასუხს ველით საქართველო-დღესვე მიპასუხეთ. ფორმალურად მდგომარეობა რთულდება. დღეს ბრძოლა წარმოებს სურამის წინ და კოდორზე.

6. შორღანია.

სქსსა, პარლამენტის მიკროფონების კოლექცია, საქ. 387.

№ 30

1921 წლის 10 მარტი. ანგარიში საქართველოს დემოკრატიის წინააღმდეგ დეპუტატის დეპუტატის მიერ გათხოვილ ოქტის და ახალქალაქის გახრების თაობაზე

აპარატთან დღემდე. 8 მარტს გამოვუჩვენეთ პასუხი ორდანიას შიფრისა. ალბათ, არ მივიღიეთ. ახლაც ვაღიარებთ შეტყობინების პირს, რომელიც იმ დეპუტატში იყო მოყვანილი. აი, ეს არის:

თქვენი პირველი წინადადება მიიღეს, მაგრამ დაუმტყეს შემდეგი. პირველი: ოქუპაციისათვის ქართული ჯარი საჭირო არ არის. მეორე: ოლქების მთავარ მშართველობასთან იქნება საოქუპაციო ჯარის წარმომადგენელი. მესამე: იქნება გამოცხადებული, რომ მომავალში საქართველოსა და ოსმალეთის მთავრობათა შუამდგომლობით ამ ოლქებში უნდა მოხდეს პლენისციტი. ამას აცხადებენ ლონდონისა და უფრო მოსკოვის გასაგონად. სამმა მინისტრმა მთავრობის სახელით და პირადად პატიოსანი სიტყვა მომცა, რომ როგორც კი ჩვენი მდგომარეობა გამოუმჯობესდება, ამ ოლქებიდან დაუყოვნებლივ ჯარს გაიყვანენ. მეოთხე პირობის დაწერა უხერხულად მიანიშნავს, რადგან მოსკოვსა და ლონდონს შუა მათი მდგომარეობა გამოურკვეველია. გარდა ამისა, ჩვენც ეშინიათ იმ რყევის გამო, რომელსაც განიცდის ზოგიერთი წვერი დამუშავებული კრებისა და მოთხოვნა ბოლშევიზმის მიღებას. ეს ცნობა ალბათ კიაზიმ-ბეიმ მოაწოდეთ.

საზოგადოდ უნდა მოგახსენოთ: ჩვენი უბედურება ის არის, რომ ვერ შევძელით დაცვა ლონდონის კონფერენციის დამთავრებამდე.

აი, ასეთი იყო ის დეპუტატი, რომელიც გამოვუჩვენა მდივანმა რვა მარტს.

დეპუტატი.

სქსსა, პარლამენტის მიკროფონების კოლექცია, საქ. 389.

№31

1921 წლის 10 მარტი. პ. ტატიშვილის ღვაწა ანგორაში საქართველოს წარმომადგენელ ხ. პომინსკაძე კათოვში ქართული ჯარების სტატუსის გარკვევასთან დაკავშირებით

ანგორა შემოიყვანს ჩვენთან ჯარებს მორიგებით თუ თავისი ინიციატივით? რა პირობებში მოდის, რა განზრახვები აქვს კიაზიმ-ბეის? ამბობს, რომ ანგორის ჯარების ბათუმში შემოსვლისთანავე ჩვენმა ჯარებმა ქალაქი უნდა დატოვონ. ეს ჩვენთვის მიუღებელია. ვთხოვთ, გვაცნობთ ცველადერი ამ საკითხის შესახებ. მთავრობა ბათუმშია. ანგორის ჯარებმა უკვე დაიწყეს დენა ბათუმისაკენ და ზვალ საღამოს იქ იქნებიან. უკლები პასუხს, რომელსაც ჩვენთვის დიდი მნიშვნელობა აქვს. რა უნდა ქნას ჩვენმა ჯარმა? რატომ წერილობითი შეთანხმება არ მოაგვარეთ? რა გარანტიები აქვს მთავრობას ბათუმში დარჩენისათვის? რა პირობებში იმოქმედებს მაგათი ადმინისტრაცია, რანაირი იქნება მოქალაქეთა სტატუსი?

პ. ტატიშვილი.

სცხსა, პარეარდის მიკროფირების კოლექცია, საქ. 389.

№32

1921 წლის 10 მარტი. ანგორაში საქართველოს წარმომადგენელ ხ. პომინსკის ღვაწა პ. ტატიშვილისადმი რუსეთის ჯარების მიერ ახალციხის დაკავების გამო

პასუხად დეპეშისა №1870 გატყობინებთ, რომ ოსმალებმა დაიკავეს ოლქები მხოლოდ ჩვენთან შეთანხმებით, ბოლშევიკებს კი აცნობეს ეს ამბავი. ბოლშევიკების ცხენოსან ჯარს დაუსწრია ახალციხის დაკავება. ამით გაუგზავნეს მოთხოვნა დაუყოვნებლივ დასტოვონ ახალციხე. თუ ეს არ შეასრულეს, ჩასთვლიან **casus belli**-ოდ. თუ ასე წახდა საქმე, რომ ვერავითარი წინააღმდეგობა ვერ გაუწია ჩვენმა ჯარმა ბოლშევიკებს, მაშინ გადახვალთ ბათუმში, სადაც ჯარსა და იარაღს ვაღაზიდეთ.

ხ. პომინსკი.

სცხსა, პარეარდის მიკროფირების კოლექცია, საქ. 389.

№33

1921 წლის 10 მარტი. პ. ტატიშვილის ღვაწა ანგორაში საქართველოს წარმომადგენელ ხ. პომინსკაძე იმ კომპაში აპომინსტრაციის გარკვევის თაობაზე

მიპასუხეთ, ვისი იქნება ადმინისტრაცია ღია ოლქებში? შეუძლია თუ არა ჩვენს ჯარს დარჩეს ბათუმში უნებლად? რა გარანტია გვაქვს ხელთ მთავრობის თავისუფალი მოქმედებისათვის მომავალში?

პ. ტატიშვილი.

სცხსა, პარეარდის მიკროფირების კოლექცია, საქ. 384.

1921 წლის მარტი. ანგორაში საქართველოს წარმომადგენელ ნ. შიშინის დამკვეთ ხოლვაში ქ. ტატიშვილისაჟი საქართველოსა და რუსეთს შორის თრაქტიის ჟარის ჩაღბრების თაოლაზე

აქ სრულიად დამშვიდებულად შევიძლიათ განავრძოთ თქვენი მოვალეობის აღსრულება. თქვენსა და ბოლშევიკებს შორის ოსმალეთის ჯარი იქნება. ერთადერთი მიზანი თქვენი უნდა იყოს, რომ სულიერად არ დაეცეთ და მტერს არ დანებდეთ. მდგომარეობა უეჭველად გამოსწორდება. რუსეთში აჯანყება ძლიერდება. ოსმალეთის ჯარმა უკვე დაიკავა აქსტაფა. კონფერენცია ჯერ კიდევ არ დასრულებულა. ინგლისელები განავრძნობენ ინტრიგებს ოსმალეთის წინააღმდეგ. საფრანგეთი და იტალია კი ყოველ ღონეს ხმარობენ ოსმალეთის დასაკმაყოფილებლად. ბოლშევიკების ჩვენზე თავდასხმაში ინგლისელების ზელი ურევია და მიმართულია უმოაერესად ოსმალეთის წინააღმდეგ. ეს აზრი თანდათან ფეხს იკიდებს აქ. გამგარდით ოღონდ. არც ისე გლახად არის საქართველოს საქმე. სრული იმედი მაქვს, მოკლე დროში პირობები თქვენთვის სასარგებლოდ შეიცვლება.

ჩხენკელს ვაწვდი ინფორმაციას, თუმცა მე თქვენ არ მგზავნით. თუ რომელიმე წვერი დამფუძნებელი კრებისა რევეას განიცდის, თბილისისაკენ გაისტუმრეთ. შეზღონდ მინინ, როგორ გაშწარებულად იბრძვის სომხობა. ჩვენ რა ღმერთი გავიწყრა? თვით ბათუმის საკითხზე გენერალი ერისთავი ახლა მუხთარ-ბეისთან არის და საამისო პასუხი დღესვე იქნება. რად იცვლება ფრონტი ასე მალ-მალე? მოიცადეთ აპარატთან, კიდევ იქნება დეპეშა.

ნ. შიშინი.

სცხსა, პარეარდის მიკროფიერების კოლექცია, საქ. 389.

1921 წლის 11 მარტი. ანგორაში საქართველოს წარმომადგენელ ნ. შიშინის დამკვეთ ხოლვაში ქ. ტატიშვილისაჟი მაროული ჟარის ბათუმში შემხლის ნეგარტიის ხაბითხე

ეს არის, ახლა მოიტანა გენერალმა ერისთავმა ანგორის მთავრობის პასუხი ბათუმში ჩვენი ჯარისა და მთავრობის მდგომარეობის შესახებ. აი, ეს პასუხიც. ქართველ ჯარს ნება აქვს იარაღიანად შევიდეს ბათუმში და საქართველოს მთავრობას უფლება აქვს განავრძოს ბრძოლა იქიდან ბოლშევიკების წინააღმდეგ. დაკავებულ ოლქებში რჩება საქართველოს მთავრობის სრული სუვერენობა. ანგორის მთავრობა ირწმუნება, რომ კიაზიმ-ბეის განცხადება რაღაც გაუგებრობა და ხეაღვე მისცემენ მას საჭირო ბრძანებას, რომ დამშვიდოს თქვენი მთავრობა.

ნ. შიშინი.

სცხსა, პარეარდის მიკროფიერების კოლექცია, საქ. 389.

დროს არ ირჩებენ, დროში ცხოვრობენ

ნათამაზ მანუჩაძე.

ტექნიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, საქართველოს დამსახურებული ინჟინერი.

ყველა ეპოქას ჰქონდა ძველისა და ახლის ჭიდილი, თითქმის ყველა თაობის ცხოვრებაში ერთხელ მაინც იყო რევოლუცია და საზოგადოების გარდაქმნის ცდა. ახალგაზრდობა ყოველთვის ყველაზე აქტიურობას იჩენდა, თავდავიწყებამდე იყო გატაცებული და ბრძოლაზე შეგებებული, დაჯერებული რწმენით, რომ გარდაქმნა სასიკეთო იქნებოდა, რომ ბრძოლა აუცილებლად მისი ზეგრი იყო. იბრძოდა თავგანწირვით, ხშირად საკუთარი სიცოცხლის ფასად, განიცდიდა დევნას და შევიწროებას, რაც ზოგჯერ სტუდენტთათვის სწავლის განგრძობის აკრძალვითაც მოაგვრდებოდა.

ბრძოლის ეს წყურვილი განსაკუთრებით მძაფრი იყო იმ ახალგაზრდობის წრეში, რომელიც მეტწილად დროით მოწყვეტილი იყო თავის სამშობლოს, განსაკუთრებით, ეროვნული უმცირესობის წარმომადგენელთა შორის, რომელთაც საერთო ინტერესების გარდა, საკუთარი ხალხის თავისუფლებისათვის ბრძოლა ამოძრავებდა, რაც კიდევ უფრო ამაღლებულს ხდოდა მათ შემართებას.

გასული საუკუნის დამდეგსა და მეოცე საუკუნის დამდეგს ეს ბრძოლა მეფის მთავრობის წინააღმდეგ იყო მიმართული. თვითმპყრობეობის უღლიდან განთავისუფლება ოცნების საგნად იქცა. ყველას სურდა თავისი ხალხი თავისუფალი ენახა.

ასე იყო მაშინ, როცა ჩვენი ქვეყნის საუკეთესო შვილები, ჩვენი წინამორბედი თაობის გარკვეული ნაწილი, სწავლის და ცოდნის მიღების მიზნით მიდიოდა ცოდნის ძველ კერებში, რადგან ადგილზე ასეთი შესაძლებლობა არ ჰქონდათ.

ასე იყო ერთ-ერთ სტუდენტურ ქალაქ ტარტუმში (დერბეტი, იურიევი), სადაც ჩვენმა 400-ზე მეტმა თანამემამულემ მიიღო უმაღლესი განათლება, ჩამოყალიბდა მაღალკულტურულ სპეციალისტად და სამშობლოს მოახმარა თავისი ცოდნა. ნაწილი რევოლუციურ ბრძოლას შეეწირა და სამშობლოში ვერ დაბრუნდა.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი ახალგაზრდულ მოძრაობაში იყო ხალხთა კულტურების ურთიერთგაცვლა, ურთიერთგაცნობა და დახლოება. სტუდენტთა მოძრაობა ამ საქმეში ღირშესანიშნავ როლს ასრულებდა და ამას დიდი პასუხისმგებლობით ეკიდებოდა, მონდომებით ეძლეოდა წარმოდგინა ჩრდილოეთის ხალხისათვის ჩვენი პატარა ქვეყნის კოლორიტი, ადათ-წესები, ეროვნული მახასიათებლები, ციკლები, სიმღერები. ყველაფერი ეს ეგზოტიკური და უაღრესად საინტერესო იყო მასპინძლებისათვის. დიდი ყურადღება ეთმობოდა ლიტერატურულ და სიტყვიერების სახელებს, ტრადიციებს, სხვადასხვა კულტურულ ფასეულობას და ცოდნის ამ სფეროში საუკეთესო მიღწევები ჰქონდათ.

შრომის ავტორი თერაპონტე მანუჩაძემ უკანასკნელი რევოლუციამდელი ქართველი ტარტუელი სტუდენტი იყო და 1987 წლამდე იცოცხლა. მას ძლიერად უყვარდა აღმზრდელი უნივერსიტეტი და სიცოცხლის უკანასკნელ წუთებამდე არ ჰკარგავდა მასთან კავშირს. მიმოწერით და ადგილზე ძებნით მრავალი საინტერესო მასალა დააგროვა ტარტუმში სწავლამდებულ ქართველებზე, შეავსო მათი სიები, შემგომა მოღვაწეობის საბუთები, რამდენიმე საგაზეთო სტატიით გამოეხმაურა უნივერსიტეტის საუბიბლეო თარიღებს, გააცნო ქართველ მკითხველს ამ უძველესი ცოდნის კერის წარსული და აწმყო. იგი აგროვებდა, ამუშავებდა და ქართულ ენაზე თარგმნიდა მასალებს ქართველ სტუდენტთა და უნივერსიტეტის ცხოვრებაზე ო. კასრადის, ს. ისაკივისა და ე. სუიტის წიგნებისათვის, რომელთა ხელნაწერებიც, ვიბელოვებით, იხილავენ მშის სინათლეს, რასაც დიდი ხანია ელადებიან ქართველი და ესტონელი მკითხველები.

პულეკაციაში გაშუქებულია სტუდენტთა მოძრაობის სამი ძირითადი მხარე – რევოლუციური, კულტურული და ლიტერატურული. წარმოდგენილია დროის გარკვეულ მონაკვეთში ტარტუმში ქართველ სტუდენტთა ბრძოლის, შრომისა და კულტურული მოღვაწეობის შეძლებისდაგვარი ისტორია, რაც ჩვენ, მკითხველებს უდიდესი მადლიერების გრძობით აღგვაყვებს მათი შრომის მიმართ, ვინც თითქმის საუკუნის წინ ჩვენი ქვეყნის შეღოთა ცხოვრების, ღტოლების, მისწრაფებათა ბოზოქარ ტალღებში ჩაგვასედა და მათ საერთო სულისკეთებას გვახმარა.

ავტორის ტექსტი უცვლელად არის დატოვებული. დამატებულია მხოლოდ ცნობები მწერალ გრიგოლ რობაქიძის ლიტერატურულ მოღვაწეობაზე, განსაკუთრებით, სტუდენტურ წლებში.

ქ. იურიევის (ტარტუს) უმაღლესი სასწავლებლები და 1918 წლამდე იმ აღზრდილი ქართველები

თარგმნელთა მანჯარაძე

საქართველოს დამსახურებული მასწავლებელი.

1960 წლის გაზაფხულზე გაზეთ "კომუნისტის" ფურცლებზე გამოჩნდა მოწოდება ქ. იურიევის (ქ. ტარტუს) უნივერსიტეტში აღზრდილი ქართველი სტუდენტებისადმი, რომ მათ ეცნობებინათ უნივერსიტეტისათვის, თუ რა საქმიანობაში იყვნენ მათი ჩაბმული. ამ მოწოდების ინიციატორი აღმოჩნდა ამ სასწავლო დაწესებულების რუსული ენის მასწავლებელი, ახლა პროფესორი სერგეი გენადის ძე ისაკოვი. მოწოდებას გამოეხმაურა ქ. თბილისის ა.ს. პუშკინის სახელობის პედაგოგიური ინსტიტუტის დოცენტი პლატონ კვიციანი. ის ჩაივალ ტარტუსში, გაიცნო ს. ისაკოვი და უნივერსიტეტის სხვა პროფესორ-მასწავლებლები. შემდეგ პლატონ კვიციანიასა და ტარტუს უნივერსიტეტში აღზრდილ ექიმ ასკალონ ლომსაძის მოწვევით თბილისში ჩამოვიდა ს. ისაკოვი უნივერსიტეტში თავისი აღზრდილი სტუდენტის, აფხაზეთის ასსრ სოფელ ესტონკელი ევა სუიტისას თანხლებით.

ე. სუიტისა თან ჩამოიტანა თავისი სადიპლომო შრომა თემაზე "ესტონეთ-საქართველოს კულტურული კავშირი", რაც უნდა წარედგინა უნივერსიტეტში რამდენიმე თვის შემდეგ, შრომის მასალების მოსაწოდებლად მან იმუშავა ტარტუს უმაღლეს სკოლასა და ისტორიულ არქივებში, შეადგინა უმაღლეს სასწავლებლებში აღზრდილი ქართველი სტუდენტების სიები, მონაწილე სხვა საჭირო მასალები და ისინი შეიტანა სადიპლომო შრომაში. მომდევნო წლებში სიები სამი ათეული ქართველი სტუდენტით შეავსო ამ სტრუქტურის ავტორმა, რომელსაც ტარტუს ისტორიულმა არქივმა დიდი დახმარება გაუწია.

პლატონ კვიციანიას და ასკალონ ლომსაძის გარდა, ს. ისაკოვმა და ე. სუიტისა თბილისში გაიცინეს ტარტუს უნივერსიტეტში აღზრდილი სხვა ქართველებიც: კონსტანტინე ერისთავი, თეოდ ბეგიაშვილი და გრიგოლ ქავთაია. მათი თანდასწრებით სუიტისა წაიკითხა თავისი სადიპლომო შრომა. დამსწრეთა შენიშვნების შედეგად შეასწორა და 1964 წელს წარუდგინა უნივერსიტეტის სამეცნიერო საბჭოს.

1967 წლის აგვისტოში ს. ისაკოვი კვლავ ესტუმრა საქართველოს, იყო თბილისში, ბარაგულში, ზესტაფონში, ქუთაისში და ბათუმში, შეხვდა ქართველებს, რომლებიც ტარტუს უმაღლეს სასწავლებლებში სწავლობდნენ 1918 წლამდე.

1969 წლის ზაფხულში ს. ისაკოვმა დაბეჭდა წიგნი "წლებსა და მანძილს შორის", რომელშიც გააშუქა "ესტონეთ-საქართველოს კულტურული კავშირი XIX და XX საუკუნის დასაწყისში". ამრიგად, დამყარდა მჭიდრო, საქმიანი და მეგობრული დამოკიდებულება, ერთის მხრივ, ტარტუს უნივერსიტეტის პროფესორ სერგეი ისაკოვის, ესტონეთის ქალაქ ტაბას საშუალო სკოლის მასწავლებელ ევა სუიტისა-მიანდისა და, მეორე მხრივ, იმ ქართველთა შორის, რომლებიც განათლება ტარტუს უმაღლეს სასწავლებლებში მიიღეს.

ამ პუბლიკაციის დასაწერად გამოყენებულია პროფესორ ს. ისაკოვის წიგნი "წლებსა და მანძილს შორის", მასწავლებელ ევა სუიტისა-მიანდის სადიპლომო შრომა, "1932-1982 წლების ტარტუს უნივერსიტეტების ისტორია" და ამ სტრუქტურის ავტორის მასალები.

I

ესტონეთის ქალაქი ტარტუ (ყოფილი იურიევი, დერპტი, დორპატი) ერთ-ერთი უძველესი და უღამაზესი ქალაქია ბალტიკისპირეთში.

1625 წელს ესტონეთი შვედეთის გარამა დაიპყრო. 1632 წელს მუვე გუსტავ II-მ ქ. ტარტუსში აკადემია ანუ უნივერსიტეტი გახსნა. იყო თითხი ფაკულტეტი: ფილოსოფიური, იურიდიული, სამედიცინო და ლევისმეტყველების. სწავლა ლათინურ ენაზე მიმდინარეობდა. უნივერსიტეტში შემკვლელთაგან არ მოითხოვდნენ განათლების ცნობას, რადგან მაშინდელი სკოლება არ იძლეოდნენ საამისო მოწმობებს. არ იყო საჭირო არც წლიურების დამდასტურებელი საშუაო. მომავალი სტუდენტებისაგან მოითხოვდნენ ლათინური ენის ცოდნას იმდენად, რომ მას შესძლებოდა პროფესორებისაგან მოსმენილი ლექციის კონსპექტის შედგენა და ლექციის შინაარსის გაგება. უნივერსიტეტში მიღებული ყველა სტუდენტის ჩარიცხვა ხდებოდა ფილოსოფიურ ფაკულტეტზე, სადაც ისინი იღებდნენ საერთო უმაღლეს განათლებას ექვსი წლის განმავლობაში. ამის შემდეგ ნაწილი ამავე ფაკულტეტზე რჩებოდა, ხოლო დანარჩენები სხვადასხვა ფაკულტეტზე ნაწილდებოდნენ და სამი წლის განმავლობაში ამა თუ იმ სპეციალობას ეუფლებოდნენ. ამრიგად, სწავლა უნივერსიტეტში ცხრაწლიანი იყო. მუშაობა შეიძლება საათზე იწყებოდა და თექვსმეტ საათზე მთავრდებოდა. 10 და 13 სთ-მდე შესვენება იყო გამოცხადებული.

პროფესორებს ხელფასი წელიწადში 300-500 ვერცხლის ტალერი ჰქონდათ. (1 ვერცხლის ტალერი დაახლოებით 30 გრამი ვერცხლია). პროფესორები ხელფასს ირავჯერ იღებდნენ წელიწადში: I სემესტრისა და II სემესტრის ბოლოს.

ფულის ნაცვლად ეძლეოდათ ხორბალი, ქერი, შვრია, ფული ეძლეოდათ მივლინების დროს. 1638 წლიდან სტუდენტებს დაენიშნათ სტიპენდია 20-დან 50 ტალერამდე წელიწადში. მათ უმთავრესად ფული ეძლეოდათ. სტიპენდია 80 კაპუკს ჰქონდა, თუმცა უნივერსიტეტში დაახლოებით 200 სტუდენტი სწავლობდა. ესტრანეთში უნივერსიტეტმა იარსება 1710 წლამდე, როდესაც პეტრე ივანეს ძემ შედეგებისაგან განათავისუფლა. XVIII საუკუნის დამლევამდე რამდენიმეჯერ იყო უნივერსიტეტის აღდგენის ცდა, მაგრამ ამაოდ.

II

უნივერსიტეტი აღდგენილ იქნა ალექსანდრე I-ის დროს, 1802 წელს. მისი პირველი რექტორი გახდა გეორგ ფრიდრიხ (გეორგ ივანეს ძე) პაროტი, ცნობილი ფიზიკოსი, წარმოშობით ფრანგი. ის კარგად ფლობდა გერმანულ ენას, რომელზეც ლექციები იკითხებოდა აღდგენილ უნივერსიტეტში. იყო ხუთი ფაკულტეტი: სამედიცინო, იურიდიული, ფიზიკა-მათემატიკური, ისტორია-ფილოლოგიისა და ლევისმეტყველების (ლუთერანებისათვის). ამ უნივერსიტეტმა მადე მთიბოვა პოპულარობა. აქ სწავლობდნენ და შემდგომ მუშაობდნენ მსოფლიოში სახელმწიფოებრივი მეცნიერები, ფიზიკოსები ვ. ლენცი და ბ. იაკობი, ასტრონომი ვ. სტრუვე, ქიმიკოსი ი. კონდაკოვი, ემბრიოლოგი კ. ბერი, მწერალი ა. ვერესაევი, რომელმაც ცალკე წიგნი უძღვნა ტარტუს უნივერსიტეტში სწავლისდროინდელ მოგონებებს.

1905-1914 წლებში აქ მუშაობდა კლასიკური ფილოლოგიის პროფესორი გრიგოლ წერეთელი, რომელმაც სადოქტორო დისერტაცია აქვე დაიცვა. ტარტუს უნივერსიტეტში მუშაობდა გამოყენებითი მათემატიკის ცნობილი პროფესორი გური კოლასოვი, რომელიც პეტერბურგის უნივერსიტეტშიც კითხულობდა ლექციებს. მისი მოწაფე იყო ნიკო მუსხელიშვილი - შემდეგ საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის პირველი პრეზიდენტი.

1836 წელს დერპტის (ტარტუს) უნივერსიტეტში გამოჩნდა პირველი ქართველი ზაქარია შუბალაშვილი, რომელმაც სადიპლომო გამოცდა წარმატებით ჩააბარა. მას დამთავრებული ჰქონდა ლაიფციგის უნივერსიტეტის სამედიცინო ფაკულტეტი, მაგრამ შვეიცის რუსეთში საზღვარგარეთ მიღებულ დიპლომს ძალა არ ჰქონდა.

III

1889-1895 წლებში უნივერსიტეტში რეფორმა ჩატარდა: ლექციების კითხვა თანდათან შემოღებული იყო რუსულ ენაზე. სწავლის გადასახადი სემესტრში გახდა 25 მანეთი. ნაცვლად 50 მანეთისა. გაუქმდა უნივერსიტეტის ავტონომია, სტუდენტებს დაეუბრათ ფორმის ტანსაცმლის ტარება, დერპტის ნაცვლად ქალაქის ისევე იურიდიე ეწოდა. სტუდენტები ლექტორებს პონორარს უზღიდნენ - კვირული საათისათვის სემესტრში ერთ მანეთს, პრაქტიკული მუშაობის ჩატარებისათვის ლაბორატორიებში, კლინიკებსა და ანატომიკურებში - 3-5 მანეთს სემესტრში. ორდინალურ პროფესორებს წელიწადში 3000 მანეთი დაენიშნათ, ელექტორდინალურებს - 2400 მანეთი, ზოლო დოცენტებს - 1200 მანეთი. რაეციული წრეები გამოხდნენ უნივერსიტეტში რუსული ენის შემოღებას. გერმანელი პროფესორები გაიქცენ და 500 სტუდენტი გაიფიქრეს. წასულია მაგვირად უნივერსიტეტში რუსული ენის მცოდნე პროფესორები მივიდნენ, მიიღეს სასულიერო სემინარიების კურსდამთავრებულები. ვადაღდა ებრაელების მიღება 2-დან 7%-დ.

IV

იურიევის უნივერსიტეტში ქართველები ჩაირიცხნენ 1889, 1891 და 1892 წლებში. ესენი იყვნენ: იოსებ ბარათაშვილი, შემდეგ ცნობილი იურისტი, ა. შატილოვი და ზ. აბდუშელიშვილი. რუსული ვეარის მიუხედავად, შატილოვი თავს ქართველად თვლიდა, რადგან დედა ჰყავდა ქართველი და ენასაც კარგად ფლობდა. ა. შატილოვი და ზ. აბდუშელიშვილი მოსკოვის უნივერსიტეტიდან იყვნენ გარიცხული პოლიტიკური საბაბით.

პირველი ქართველი, რომელმაც თავის დისშვილს - ნიკოლოზ ბარათაშვილს ურჩია, რომ განათლება მიეღო დერპტის უნივერსიტეტში, იყო პოეტი გრ. ორბელიანი, ამ დროს იგი იმყოფებოდა ვადასახლებაში, ქ. რიგაში, როგორც საქართველოში 1832 წლის აჯანყების მონაწილე. ნიკოლოზის მამამ სიღარიბე მოიმიზგზა და შვილი იქ არ გაუშვა.

V

1893 წლიდან სტუდენტები მარქსისტულ წრეებს აარსებენ. ამ დროს აქ სწავლობდა პროფესორული რევოლუციონერი ვერველი შანცერი, რომლის მეტსახელი "მარტი" იყო. ის მონაწილეობდა მოსკოვის 1905 წლის შვიარაღებული აჯანყების მომზადებაში.

1897 წელს დ. ულიანოვი, ვ. ლენინის უძეკროსი ძმა, მოსკოვის უნივერსიტეტის სამედიცინო ფაკულტეტის I კურსიდან იმის გამო გარიცხეს, რომ იყო მარქსისტი. შემდეგ დიმიტრი ვადაიდა ტარტუს უნივერსიტეტში და სამედიცინო ფაკულტეტი 1902 წელს დაამთავრა.

დ. ულიანოვი გამოცდილი პროპაგანდისტი იყო, ბერი რამ გააკეთა სტუდენტების პოლიტიკური მომზადებისათვის.

აწარმოებდა მიმოწერას საზღვარგარეთ მყოფ ლეწინთან და ნ. კრუპსკაისთან. მისივე შემეცებით სტუდენტები ეცნობოდნენ ახალ-ახალ შრომებს, ღებულობდნენ და კითხულობდნენ "ისკას", რომელშიც თავსდებოდა ცნობები ტარტულანაც. "ისკასს" ნომრები პოლიციამ 1902 წელს აღმოაჩინა ტარტულა სტუდენტების განხრევის დროს.

1899 წლის 8 თებერვალს პოლიციელებმა პეტერბურგში სცემეს სტუდენტებს. ამ ამადლეველები ფაქტის გამო 22-23 თებერვალს მოხდა ტარტუს უნივერსიტეტისა და ვეტერინალური ინსტიტუტის სტუდენტთა გაფიცვა. გაფიცვის ჩასაქრობად გამოყენებული იყო ჯარის ნაწილებიც. ყველა სტუდენტი გაიცილა უნივერსიტეტიდან და ინსტიტუტიდან, ზოგიერთი უკან დაბრუნების უფლების ჩამორთმევი. სწავლა შეწყდა 24 თებერვლიდან 26 აპრილამდე. ამ პერიოდში უკანვე მიიღეს ის სტუდენტები, რომლებმაც წარუდგინეს რექტორებს კეთილსამედლობის მოწმობები. ამ გაფიცვაში აქტიურად მონაწილეობდნენ ქართველები უნივერსიტეტიდან: ვ. ალშობაია, ნ. შველიძე, ნ. მელიქიშვილი, დ. სულხია, მ. ჩხენკელი, ვ. ნათიშვილი, ვ. მახარაძე, ვეტერინალური ინსტიტუტიდან: მ. ელიაშვილი, ა. კვიციანი, ვ. ხელაშვილი, დ. ახმეტელი და ზ. ელიაშვილი.

XX საუკუნის დამდეგს რევოლუციურ მოძრაობაში მონაწილეობას ღებულობდნენ ქართველები, რომლებიც იყვნენ ტარტუს რევოლუციური სტუდენტობის ავანგარდში. ბეერი მათგანი, მათ შორის ვ. ხუნდაძე, კ. ნინიძე, ვ. ხირსული, ი. ახმეტელი, ვ. ჩიგოგიძე, ლ. და დ. კილურაძეები, კ. და დ. ქეთარაძეები ხელმძღვანელობდნენ სტუდენტთა გამოსვლებს. ამის გამო მუფის მთავრობას ისინი გადასახლებაში ჰყავდა, ტარტულაში ცხოვრებას უკრძალავდა, სხვადასხვა ვადით აპატიმრებდა.

VI

აღდგენილმა უნივერსიტეტმა 1902 წლის დეკემბერში იღელსაწაწადა თავისი არსებობის 100 წლისთავი. ოპტილზე მოედნენ საქვეყნოდ ცნობილი მეცნიერები, ქიმიკოსი დ. მენდელეევი და ფიზიოლოგი ვ. ბებტრევი. საზოგადოება მათ მქუსარე ოვაციებით შეხვდა. უნივერსიტეტის საპატიო წევრებად არჩეული იყვნენ დ. მენდელეევი, ვ. ბებტრევი, ლ. ტოლსტოი და სხვები, საზღვარგარეთელი რამდენიმე მეცნიერი.

VII

სტუდენტთა გამოსვლებში აქტიურად მონაწილეობდნენ: მ. შხეიძე, კ. თალაკვაძე, ი. ტოვონიძე, გ. გულბანი, ნ. გულიასაშვილი, ნ. თოფურიძე. ტარტუს მრავალრიგანმა სტუდენტობამ აქტიური მონაწილეობა მიიღო 1905 წლის რევოლუციაში. ამ დროს სტუდენტი ლეწინივე კობახიძე ტარტულაში მოსკოვში გაემგზავრა, ჩაქურწა სტუდენტთა შებრძოლ რაზმში და იქ დაეცა მამათა სიკვდილით რეაქციის წინააღმდეგ ბრძოლაში. 1907 წლის 29 ნოემბერს შედგა სტუდენტთა კრება, რომელზეც განიხილავდნენ სტუდენტთა სრულიად რუსეთის ყრილობის მოწვევის საკითხს. პოლიციამ მაინც ამ კრებას და იქ დამსწრეთა უმრავლესობა აღწერა. კრებაზე აღმოჩნდნენ ქართველი სტუდენტები ი. ბურჯანაძე, ა. ჰანკევაძე, ვ. გულბანი, ვ. ებანიძე, კ. არეღლაძე, ა. შაქარიშვილი, ვ. ზაფოშია და ზ. ცხევედაძე.

1909 წლის მარტში ფანდარმურამ გადაწყვიტა რევოლუციურ "რუს სტუდენტთა" საზოგადოების ხელმძღვანელთა დაპატიმრება. ამ მიზნით განხრევიდა და დააპატიმრეს 7 კაცი, მათ შორის საზოგადოების ბიბლიოთეკარი ილია ახმეტელი, რომელიც ციურნიზიდან იწერდა გაზეთ "სოციალ-დემოკრატიის ხმას" და აერეკლებდა სტუდენტთა შორის. ი. ახმეტელი ორი წლით გადაასახლეს ქ. ფსკოვში. ოქტომბერში განხრევიეს, დააპატიმრეს და გადაასახლეს სოხუმში ლაერენტე კილურაძე. აფხაზეთში რევოლუციური იდეების გავრეკლებისათვის კი იქიდან გადაასახლეს ტიაგაში, საიდანაც 1919 წელს დაბრუნდა და მალე გარდაიცვალა. 1909 წელსმევე დააპატიმრეს მ. ჩხეიძე, ი. გველაშვილი და კბილის სამკურნალო სკოლის მოსწავლე ნადეჟდა ბახტაძე. სტუდენტთა რევოლუციური მოძრაობა არ შემცირებულა. 1911 წლის თებერვალში დაპატიმრებულ იქნა სტუდენტთა დიდი ჯგუფი - დ. იოსელიანი, ბ. და ვ. ჩიგოგიძეები, ა. ჩხლბაძე, დ. ფდენტე, ე. აგდშიშვილი, კ. ერისთავი, კ. მკურნალი. მჭორე დღეს მათი ბრძევა განხრევიეს, ვერაფერი აღმოუჩინეს, მაგრამ პატიმრობიდან მაინც არ გაუთავისუფლებიათ. რამდენიმე დღის შემდეგ ისინი გაათავისუფლეს ერთ-ერთი პროფესორის შუამდგომლობით.

დერბატის სტუდენტთა გამოსვლებს ხელმძღვანელობდა "დერბატის გაერთიანებული სათვისტომობისა და ორგანიზაციების საკავშირო საბჭო". ამ საბჭოში სხვადასხვა დროს შედიოდნენ ვ. ხუნდაძე, ს. დედეარიალი, კ. ნინიძე და ვ. ხირსული.

განხრევის დროს დ. ქეთარაძეს პოლიციამ აღმოუჩინა "სრულიად რუსეთის სტუდენტთა ყრილობის მანიფესტი", მოსკოვის, პეტერბურგის, ოლესის, კიევისა და ყაზანის უნივერსიტეტების სტუდენტთა ფარული მისამართები. სტუდენტთა სასადილოს სარევიზო კომისიის წევრი ვ. ებანიძე კვლევაზე აკრავდა საყოველთაო კითხვისათვის არალეგალურ გამოკვლევებს, მათ შორის "ისკასის" ნომრებსაც. მ. კობერიძე ჩარიცხული იყო უნივერსიტეტის სამედიცინო ფაკულტეტზე 1899 წელს. დროებით გარიცხეს 1900, 1902, 1903 წლებში. 1904 წელს გაათავისუფლეს და განცხადება შეიტანა უნივერსიტეტში აღსადგენად. ფანდარმურამ ის კოსტრომის გუბერნიაში გადაასახლა 3 წლის ვადით. სამედიცინო ფაკულტეტს მ. კობერიძე დაუბრუნდა 1907 წელს. კ. ნინიძე რამდენჯერმე იყო გადასახლებული ვილოჯის გუბერნიაში ან თავის სოფელ ასკანაში. გადასახლება-გასახლება მ 6 წელიწადზე მეტი დრო დაიკავა. ტარტულაში გასახლებულები იყვნენ: ს. დედეარიალი და ვ. ჯავახიშვილი. ვ. ხირსული სხვისა სასაბრტოთ ცხოვრობდა ტარტულაში, რადგან დასაპატიმრებლად ეძებდა პოლიციას.

VIII

გ. ხირსელი დააპატიმრეს ტარტუმში. ჟანდარმერიას მან განუცხადა, რომ ის არის მონადირეობის და არა ხირსელი. მაშინ ჟანდარმეთა სამმართველომ სთხოვა უნივერსიტეტის რექტორს ე. პასეკს, გაეცხადებინა მისთვის ხირსელისა და მონადირეობის ფოტოსურათები დაქვემდებარებული პირის ხელით, რომელიც პირადად იცნობდა ერთს ან მეორეს, ე. პასეკმა ფოტოსურათები გაუცხადა ჟანდარმერიის სამმართველოს, მაგრამ აღინიშნა, რომ არც ერთი მისი დაქვემდებარებული არ იცნობს ხირსელს ან მონადირეობს. ეს არ იყო მართალი, მაგრამ ე. პასეკი კეთილად იყო განწყობილი სტუდენტების მიმართ და ამ შეპირობებში გადაუხვია სიმართლეს.

ევენი ვიანესლავის ძე პასეკი 1905 წელს აირჩიეს რექტორად. ის იყო ენერგიული, გამბედავი, მოწინავე იდეების მატარებელი პიროვნება, ჩინებული ლექტორი. 1907 წელს უნივერსიტეტში მიიღო საშუალო განათლების მქონე ქალიშვილები, რაც ეწინააღმდეგებოდა კანონებს. უმაღლესმა მთავრობამ ე. პასეკს მოსთხოვა უნივერსიტეტიდან ქალიშვილების გარიცხვა, თვითონ ის გადააყენა თანამდებობიდან და გადასცა სასამართლოს. უნივერსიტეტში მიღებულმა ქალიშვილებმა პრივილეგიები შეინარჩუნეს ადგილები, მაგრამ ქალების მიღება უნივერსიტეტში შეწყდა. მაშინ უნივერსიტეტს შერჩა ერთადერთი ქართველი ქალიშვილი ე. ბურჯანაძე. სასამართლოს არ განუხილავს ე. პასეკის საქმე, ისე გარდაიცვალა 1912 წელს.

რეაქციის წინააღმდეგ საზოგადოებრივი პროვოკაციების გამოხატულება იყო ის გარემოება, რომ 1908 წლიდან უნივერსიტეტის პროფესორმა, ქირურგმა მიხეილ ივანეს ძე როსტოვსკიმ პროფესორულად განწყობილი პროფესორების შინადაცხვრითი ორგანიზაცია გახსნა კერძო საუნივერსიტეტო კურსები სამედიცინო და ფიზიკა-მათემატიკური ფაკულტეტებში. ამ კურსების გახსნის მიზანი იყო ქალებისათვის უმაღლესი განათლების მიცემა. კურსებზე იღებდნენ იმ ვაჟებსაც, რომლებიც ამა თუ იმ მიზეზით უნივერსიტეტში ვერ ხვდებოდნენ. 1908-1918 წლების პერიოდში აქ სწავლობდა 4 ქართველი ქალიშვილი – მარიამ ჭივიჭივილი, ცუცა ბახტაძე, ტატიანა გოთოშა და ნინო თათარიშვილი, მწერალ კონრადტე თათარიშვილის ქალიშვილი. 1913-18 წლებში კურსები დაამთავრა 516-მა სტუდენტმა, უმათარესად ქალებმა. ამ რიცხვიდან სამედიცინო ფაკულტეტი დაამთავრა მარია ბორილავეცკაიამ, რომელიც შემდეგ გახდა ა. ლომსაძის მეუღლე და მისი მუდმივი თანამგზავრი როგორც სამოქალაქო ომის შორეულ ფრონტებზე, ისე სამშობლოში დაბრუნებისას. ის მუშაობდა ექიმად 1935 წლამდე ბორჯომში, სადაც შუშის ქარხნის მუშებს ემსახურებოდა, ხოლო შემდეგ 1960 წლამდე იყო თბილისის ერთ-ერთი საბავშვო ბაგა-ბაძის გამგე. აქ ბავშვების მშობლები დიდ კმაყოფილებას გამოიქვეყნებდნენ ექიმის ყურადღებისა და გულგებლობის დამოკიდებულების გამო მათი ბავშვების მიმართ. ვაჟებიდან სამედიცინო ფაკულტეტი დაამთავრეს ვ. გულისაშვილმა, ს. ნიკურაძემ, ე. ფულადიამ, ე. კახიძემ, ე. კალანდარიძემ, ა. ვადაცკორიამ.

ტ. ნიკოლაიშვილი კბილის ექიმი გახდა. პ. შაჰუთიანმა სათავლიანოში ქუთაისის მახლობლად სტალიკიტების გამოქვაბულში და დინოზავრის ნაკვალევი აღმოაჩინა 1925 წელს. ე. თოდბე იყო ცნობილი პროფესორი, უროლოგი, რომლის კლასს ეკუთვნოდა რამდენიმე მონოგრაფია და ქირურგიის სახელმძღვანელო სტუდენტებისათვის. ი. ურუშაძე თბილისის ვეტინსტიტუტის ლათინური ენების მასწავლებელი და ენების კათედრის გამგე იყო.

პირველი მსოფლიო ომის პერიოდში, 1915 წელს მთავრობამ დაითხოვა ნება ქალებს, რომ მათ უნივერსიტეტებში დაეკავებინათ თავისუფალი ადგილები.

IX

დიდი მწერალი ლევ ტოლსტოი, რომელიც ცხოვრობდა ქ. ტულის მახლობლად, სოფელ იასნაია პოლიანაში, 1909 წლიდან დიდიურში ხშირად წერდა, რომ დროა დატოვოს თავისი სახლი. 1910 წლის 28 ოქტომბერს (10 ნოემბერს) ადრე დილით შეასრულა თავისი განზრახვა და ფარულად წავიდა მატარებლით იასნაია პოლიანიდან. ვახში ავად გახდა ფილტვების ანთებით. ისტაპოვის სადგურის უფროსმა მატარებელში შეაწინააღმდეგა ივანე ლ. ტოლსტოი, გადმოიყვანა მატარებლიდან და მოათავსა თავის ბინაში, სადაც ავადმყოფი გარდაიცვალა 7 (20) ნოემბერს.

ტარტუს სტუდენტებმა რომ გაიგეს ლ. ტოლსტოის გაპარვა თავისი ბინიდან, შეიკრიბნენ და გამოიყვეს 6 კაცი მის მისაძებნად. არჩეული პირები სხდომიდან გამოიხვედნენ მოათავსეს საპატიმროში. 8 (21) ნოემბერს უნივერსიტეტის საბჭო დარბაზში შედგა სტუდენტთა მასობრივი კრება. აირჩიეს სამი კაცისაგან შემდგარი დელეგაცია ტარტუს სტუდენტობისაგან ლ. ტოლსტოის დასაუფლებლად გასაგზავნად. დელეგატებად არჩეულნი იყვნენ გ. ხირსელი, ი. გულერი და ვ. ენკელი. დიდი მწერალი დაკრძალული იქნა 22 ნოემბერს (ძველი სტილით) მისი ბინის მახლობლად მღებარე ტყეში, სადაც ადრე ჰქონდა მითითებული ადგილი.

სტუდენტთა დელეგაციის დაბრუნების შემდეგ იასნაია პოლიანიდან ტარტუმში, უნივერსიტეტში გაიმართა ხალხმრავალი მიტინგი, რომელზეც მოსმენილი იქნა დელეგაციის მოხსენება. სხდომებს შორის დრო ა. ლომსაძემ და დ. იოსელიანმა გამოიყვეს პროკლამაციების დასაბუღავად. მათში დაზახიებული იყო ლ. ტოლსტოის პიროვნება და შეიცავდა მოწოდებებს რევოლუციური ბრძოლის გაგრძელებისათვის. რექტორმა კრება დახურა. სტუდენტები გამოვიდნენ დარბაზიდან და გაემართნენ რატუმის მოედნისაკენ. ა. ბრუკსინსა და ვ. ჩივოგიძეს ხელში პლაკატი ეჭირათ წარწერით: "მარს სიკვდილით დასჯა!" პოლიციამ გარკვეა დემონსტრანტები და დააპატიმრა ბევრი სტუდენტი, მათ შორის ქართველები: ა. შაქარაშვილი, ნ. სიამაშვილი, ვ. მარგველაშვილი და მ. ჩხეიძე. ა. ბრუკსინსა და ვ. ჩივოგიძეს სამ-სამი თვით პატიმრობა მიესჯათ, ხოლო დანარჩენებს – თითო თვით.

1890-იანი წლების დამდეგს ტარტუში შეიქმნა ქართველ სტუდენტთა სათვისტომო საკმაოდ მდიდარი ბიბლიოთეკა-სამკითხველოთი. მას ქართული გაზეთებისა და ჟურნალების რედაქციების უმრავლესობა უზენაიდა თავის გამოცემებს, თანაც ხშირად უფასოდ. მწერალმა ანტონ ფურცელაძემ სათვისტომოს მიაწვდინა თავისი ნაწარმოებების 12 ტომი. სათვისტომო მრავალრიცხოვანი იყო. 1912 წელს მასში ირიცხებოდა 100-ზე მეტი წევრი.

სამართო წევრებად 1914 წელს ირიცხებოდა კულტურის 15 ცნობილი მოღვაწე, მათ შორის აკაკი წერეთელი, ლუკა რაზიკაშვილი, დავით კლიაშვილი, კომპოზიტორი კოტე ფოცხვერაშვილი, ცნობილი პუბლიცისტი იაკობ გოგებაშვილი, ისტორიკოსი ივანე ჯავახიშვილი, ფილოლოგი ნიკო მარი, საზოგადო მოღვაწე, პუბლიცისტი და ფილოსოფოსი არჩილ ჯორჯაძე და სხვები.

ყველაზე პატივსაცემი წევრები უნივერსიტეტის დამთავრებისა და მათი ტარტუდან წასვლის შემდეგ ირჩეოდნენ საზოგადოების ფილისტრებად. 1915 წელს მათი რიცხვი იყო 17.

1898 წლიდან სტუდენტები ყოველწლიურად აწყოდნენ ქართულ საღამოებს. ამ წელს გამართულ საღამოში მონაწილეობდა საცეცხლურად მოწვეული კომპოზიტორი მელიტონ ბალანჩიძე, ხოლო 1911 წელს – ვანო სარაჯიშვილი. დანარჩენ საღამოებს ხელმძღვანელობდა კომპოზიტორი და მუსიკალური მოღვაწე კოტე ფოცხვერაშვილი – ტარტუს უნივერსიტეტის სტუდენტი იმ წლებშიც, როდესაც ის პეტერბურგში სწავლობდა მუსიკას.

საღამოებს ბევრი ესტრენილი ესწრებოდა. ეს ღონისძიებები აიძულებდნენ მათ ეფექტით ქართველი ხალხის ბუნებრივ და შედარებითათ მათი ცხოვრება თავიანთ ცხოვრებასთან. ამ შრომე აღსანიშნავია 1904 წლის 7 ნოემბერს გამართული საღამო, რომლის შემდეგ ესტრენოვ გახდა "პოსტიმესი" დაიბეჭდა წერილი საინტერესო სათაურით: "ფიქრით სხვის საღამოზე საკუთარ საქმეთან დაკავშირებით". ავტორი დიდ კმაყოფილებას გამოთქამდა იმის გამო, რომ ქართველი სტუდენტები ავლენდნენ ყურადღებასა და პატივისცემას იმ ხალხისადმი, რომლის წიაღში ისინი ღრუბით ცხოვრობდნენ, თავიანთ საღამოებზე იწვევდნენ ესტრენის საზოგადოებას და უნივერსიტეტის სხვა ეროვნებათა სტუდენტებს. შემდეგ ავტორი აცხობს მკითხველებს, რომ ქართველმა ერმა გადაიტანა ხანგრძლივი გამანადგურებელი ომები, შესაძლოა უფრო დიდი, ვიდრე ბევრმა სხვა ხალხმა. ამ ომებს ქართველები გადაურჩნენ იმის გამო, რომ აბრძოდნენ მამაცურად სამშობლოს დასაცავად. ავტორი მოუწოდებს ესტრენილებს, პატივი სცენ ქართველ სტუდენტებს და შეიძინონ მათი საუკეთესო თვისებები: მისწრაფება შუაპოვარი შრომისადმი სამშობლოს საკეთილდღეოდ და საკუთარი მოვალეობისადმი ერთგულება.

ერთ-ერთი საღამო სათვისტომოში 1914 წლის 13 თებერვალს გამართა. იგი გაიხსნა რატკის მიმზიდველი და ცოცხალი საღამოში სიმღერით გუნდისა და ორკესტრის შესრულებით, რომელსაც კომპოზიტორი კოტე ფოცხვერაშვილი ხელმძღვანელობდა. საღამო დამთავრდა ცეკვებით. მასში მონაწილეობდა ნიკოლოზ გულისაშვილი, რომელმაც ცეკვა ორი სახელის გამოყენებით შესრულა.

ქართული ცეკვები დიდ მოწონებას იმსახურებდნენ მაყურებელთა შორის, რომლებიც მქუხარე, ხანგრძლივი ტაშით აჯღაღიებდნენ მოცეკვავეთ. საღამოს წარმატებაზე წერდნენ ესტრენური, გერმანული, რუსული და ქართული გაზეთები. მაგალითად, საღამოს წარმატებას აღნიშნავდა თბილისის რუსული გაზეთი "ზაკავკასია რუნი": "ტრადიციული ქართული საღამოები ოურივემი სარგებლობენ განსაკუთრებული წარმატებით არა მარტო იმის გამო, რომ ისინი უსაზღვროდ და მდიდრულად არის მორთული, არამედ იმიტომაც, რომ ასეთი საღამოები ჩრდილოელ ხალხს მოსწონს წინადა ეროვნული ელფერისათვის". საღამოსთან დაკავშირებით ტარტუს რუსული გაზეთი "ოურივესკი ლისტკოპი" წერდა: "ქართული საღამო სარგებლობს დიდი პოპულარობით. სინამდვილეში ეს არის ყველაზე ბრწყინვალე და ხალხმზრავალი საღამო ოურივესის სეზონში და მდიდარი როგორც შინაარსით, ისევე შემსრულებელთა შემადგენლობით".

სათვისტომოში რეგულარულად იმართებოდა ლიტერატურული საღამოები მუსიკალურ-ფოკალური განყოფილებებით. ამ ღონისძიებებზე იწვევდნენ სტუმრებსაც. სათვისტომოში აღმოჩნდა ძლიერი კულტურული ბირთვი, რომელიც აერთიანებდა რამდენიმე მწერალს. ყველაზე გამოჩენილი მათ შორის იყო გრიგოლ რობაქიძე (1880-1962), ქართული სიმბოლიზმის ერთ-ერთი ლიდერი, ცნობილი ლიტერატურული ორგანიზაცია "ცისფერი ყანების" თეორეტიკოსი.

1901 წლის ავგუსტოში, ქუთაისის სასულიერო სემინარიის დამთავრების შემდეგ გრიგოლ რობაქიძე შევიდა ტარტუს უნივერსიტეტში ოურიდელად ფაკულტეტზე, მაგრამ უკვე დეკემბერში გაირიცხა სწავლის ქირის გადაუხდელობის გამო. 1902 წელს წავიდა საზღვარგარეთ და 1906 წლამდე სწავლობდა ფილოსოფიურ ფაკულტეტზე ლაიფციგის უნივერსიტეტში, შემდეგ 1907-1908 წლებში ლექციებს ისმენდა გერმანიის ზოგიერთ სხვა უნივერსიტეტში. ის იქ გაიტაცა უახლესმა იდეალისტურმა მიმართულებებმა ფილოსოფიაში და სამშობლომ დაბრუნებისას განსდ მღიერისნიტული სასიათის ახალი ლიტერატურული მიმართულების ერთ-ერთი თეორეტიკოსი.

1910 წელს გრ. რობაქიძე კვლავ მიიღეს ოურიდელად ფაკულტეტზე ტარტუს უნივერსიტეტში, რომლის კურსიც დაამთავრა 1914 წელს. სახელმწიფო გამოცდები გახსნის უნივერსიტეტში ჩაბარა.

ტარტუში გრ. რობაქიძე აქტიურად თანამშრომლობდა ქართულ პრესაში, გამოდიოდა როგორც პუბლიცისტი-ესეისტი და ლიტერატურული კრიტიკოსი. მღელ სამშობლოში დაბრუნდა, იღვდა უშუალო მონაწილეობას ლიტერატურულ ცხოვრებაში, იყო ცნობილი როგორც დრამატურული და რომანისტი.

გრ. რობაქიძე ხშირად მიმართავდა უძველეს მითოლოგიურ საუკუნეტებს. მისი "გველის პერანგი" გამოვიდა გერმანიაში სტეფან ცვაიგის წინასიტყვაობით.

1931 წელს ვრ. რობაქიძე გერმანიაში მიდის ემიგრაციაში და იქ განაგრძობს რომანების, მოთხრობების, სტუდენტური წერის გერმანულ ენაზე. გარდაიცვალა 1962 წლის ნოემბერში.

სათვისტომოს ღონისძიებებში დიდი ადგილი ეჭირა ღარიბი სტუდენტების დახმარებას. 1910 წელს სწავლის ქირის გადაუხდელიისათვის უნივერსიტეტიდან გაირიცხა 186 სტუდენტი, მათ შორის 14 ქართველი, მაგრამ მანც დახმარების ორგანიზაცია იყო სათვისტომოს შიგნით. ფორმალურად სათვისტომო არ უნდა ჩარეულიყო პოლიტიკურ საკითხებში, მაგრამ სინამდვილეში ის იმდენად ციცხვალ ინტერესს ამ საკმისად და მის სხელებზე ყოველივეს იხილებოდა საქართველოს საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ცხოვრების პრობლემებში.

სათვისტომო თავის თავს თვლიდა როგორც საქართველოს წარმომადგენლობას ტარტუში, ცდილობდა ჰქონოდა სამშობლოსთან მჭიდრო კავშირი, მიეღო მონაწილეობა მის კულტურულ და ლიტერატურულ ცხოვრებაში, გაეცნო ადგილობრივი მოსახლეობა ქართულ ხელოვნებასა და სიტყვიერებასთან. ამ მიზნით ხორციელდებოდა მთელი რიგი ღონისძიებები, რომელთაგან განსაკუთრებით დიდი რეზონანსი ჰქონდა ქართულ საღამოებს.

1905-1907 წლებში, რევოლუციის შემდეგ სათვისტომო თითქმის ყოველ წელს თებერვალში აწყობდა საღამოებს "ბიურგერ მოუსეს" დარბაზში, ადგილიდებდა პოპულარულ ტარტუში და იზიდავდა მრავალრიცხოვან მაყურებელს.

"ქართული საღამოები იყო მთელი მთელი რიგი, - იგონებს მათი აქტიური მონაწილე პ. კვეციანი - და ხალხი მას ელოდა. ჩვენ ზედმეტი ვერ შეზღუდვით. ვიწყვედით მოსკოვიდან, პეტერბურგიდან ცნობილ, ჩვენს გამოჩენილ მომღერლებს, მოცეკვავებს, საერთოდ, ხელოვნების სამყაროს წარმომადგენლებს. ამ საღამოებზე ვაჩვენებდით ჩვენი ცხოვრების ფეხბურთის მხარეს. შერბა შემოსილულიდან უკანასკნელ დარბაზამდე იყო დღგარიბული საქართველოს დამახასიათებელი მალაღი მიზეზით, მუდმივი თხილთი დათვილილი ალაპური ზოლით. ამ საღამოებს მოჰქონდა დიდი შემოსავალი, რომლის ნაწილი მიდიოდა უქონელი სტუდენტების დასახმარებლად".

ამ საღამოების ორგანიზაციაში აქტიურ მონაწილეობას იღებდა კომპოზიტორი კოტე ფოცხვერაშვილი, რომელიც სპეციალურად ჩამოდიოდა ამისათვის პეტერბურგიდან (სადაც სწავლობდა მუსიკას) და ამზადებდა გამოხდელისათვის საქართველოს გუნდს, ორკესტრსა და სოლისტებს. პროგრამაში იყო ჩვეულებრივი ქართული ხალხური სიმღერები, ხშირად მისივე დამუშავებით.

ერთ-ერთ ქართულ საღამოში 1911 წელს მონაწილეობდა განთქმული ქართველი მომღერალი, ლირიკო-დრამატული ტენორი ვანო სარაჯიშვილი, რომლის სახელსაც ატარებს თბილისის კონსერვატორია. ს. ისაკოვი თავის წიგნში აღწერს ამ საღამოს სამზადისს და ჩატარებას: "ეს საღამო იყო ბევრი რამით შესანიშნავი. მისთვის სამზადისი დაიწყო უკვე 1910 წლის დეკემბერში, მაგრამ როცა უკვე გამზადდა აფიშები, 2 თებერვალს დაატარეს თითქმის ყველა წვერი სათვისტომოს. იყო ჩამოსილი სამშობლო. ღონისძიება ვადალი რამდენიმე დღით. ორგანიზატორები, რომლებმაც უკვე ბევრი თანხა გაიღეს მომზადებაზე, შემეფიქრებულნი იყვნენ, რომ ხალხს შეეზღუდებოდა და საღამოზე არ მივიდოდა, მაგრამ შიში არ გამართიდა და 17 თებერვალს საღამოს 8 საათზე "ბიურგერ მოუსეს" დარბაზი ავსებული იყო. ვერ ასე ბევრი ხალხი არასდეს ყოფილა.

ვერ გუნდმა შესრულა რამდენიმე ქართული ხალხური სიმღერა კოტე ფოცხვერაშვილის დამუშავებით, შემდეგ ფრაგმენტები ს. იპოლიტოვი-ივანოვის ოპერადან "დალატი", რომლის ლირიკო ქართულ ენაზე კ. ფოცხვერაშვილმა გადათარგმნა. როგორც ყოველთვის, აპლოდისმენტების გრიგალი გამოიწვია ქართულმა ციკეპმა."

გაზთი "ზაკაკასკია რეში" 1914 წელს წერდა: "ტრადიციული საღამოები თურქეთში სარგებლობს განსაკუთრებული მიღწევით იმ სახეობა განწყობილებით და მტერფასეულობით, რითაც ისინი ირთვებიან, სუფთა ეროვნული კოლორიტით, რომელიც ჩრდილოეთის ხალხისათვის, ცხადია, ახალია და ორიგინალური". საღამო 13 თებერვალს მართლაც ასეთი იყო.

სათვისტომოს გამოჩენილი პოეტი იყო კიკია ფშაველა (სიმონ ბაღურაშვილი), ღარიბი გლეხის შვილი თიანეთიდან. 1913-1916 წლებში სწავლობდა თრქიულ ფაულტეტზე. ცხოვრობდა სიღრაბეში, რაზეც წერდა გაზთი "თეში" (თბილისი). ბეგის მუშაობდა ტარტუში. იქიდან გამოეზარდა ქართულ გაზეთებსა და ჟურნალებში 200-ზე მეტი ლექსი. დაწერა ექვსი პოემა: "მაგი ზღვის დელიალი", "დემონი და სერაიმი", "შემოღლის ბოღვა" და ა.შ. ზოგიერთ ლექსში ხატავდა ესტრეოთის ბუნებასაც, ძალიან განიცდა იროდიონ ედოშვილის გარდაცვალება. მასზე დაწერა ლექსიც. თავის მასწავლებლად თვლიდა ვაჟა-ფშაველას, რასაც აღნიშნავს პატივისცემით თავისი ფსევდონიმი ("კიკია" - პატარა, ალბათ). ვაჟა-ფშაველა, როგორც სათვისტომოს საპატიო წევრი, ექვთი გამოეხმარა კიკია ფშაველას შემოქმედებას. კიკია ფშაველამ მას მიუძღვნა პოემა "დროის მოთხრობა"; სადაც გენიალური პოეტი გამოეყვანილი ჰყავს, როგორც მეოცნებე ადამიანი თავისუფალ სულზე, ქვეყნად სიმართლის გამარჯვებაზე.

ცნობილმა ქართველმა პოეტმა ქალმა დომინიკა ერისთავმა "თეში" მოიხსენია კიკია ფშაველა ს. შანშიაშვილიან, ი. გრიშაშვილიან ერთად და უწინასწარმეტყველა დიდი მომავალი.

ასეთი იყო წამყვანი ლიტერატურული ძალები ქართველთა სათვისტომოსი. ლიტერატურული ცხოვრება იყო მეტად ინტენსიური, რვეულარილად კითხვებოდა მისწერებები ისტორიასა და თანამედროვე სიტყვიერებაზე. ესთეტიკის საერთო პრობლემებზე და ლიტერატურის ისტორიაზე. ლიტერატურულ საღამოებზე ლექსებისა და პროზის კითხვით გამოდიოდა შესანიშნავი დეკლამატორი, უნივერსიტეტის სტუდენტი (შემდეგ ქარუგი) ვლადიმერ ჩირვაძე. ზოგჯერ მხატვრული კითხვით გამოდიოდნენ თეთი პოეტებიც.

არსებობდა ლიტერატურის შემსწავლელი სპეციალური წრე, რომელსაც გარკვეულ დროს ხელმძღვანელობდა დავით ფლენტი. 1912 წლის 1 მაისს ლიტერატურულ საღამოზე "სიმღერით, დეკლამაციით და ციკეპებით" დ. ფლენტი გამოვიდა მოხსენებით "XX საუკუნის ქართული მწერლები".

1911 წლის 30 ოქტომბერს მიმოხილვითი მოხსენებით ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან გამოვიდა აკაკი პაპავა. პოლიციის საქვეშაო შუამავალი მოხსენების გეგმა: "დამწერლობის განკარგვა. ზვიერი ლიტერატურა, ზალხუნი სიმღერები. წიგნები და წერილები რელიგიური შინაარსისა, პერინული და არაპოეტური ლიტერატურის გავლენა ქართულზე ქართული ლიტერატურის განვითარება, კრიზისი თანამედროვე ქართულ ლიტერატურაში, ახალგაზრდა პოეტები და ბელეტრისტები. რელიგიური და მისტიური ლექსები. დასკვნა".

საბოლოო პოეტები იყო გრიგოლ ხერხეულიძე. 1916 წლის ზაფხულზე გრ. ხერხეულიძე ესტუმრა სიმონ ბაღურაშვილს სოფელში. ერთ დღეს ისინი ნახეს მოკლული ბინაზე. მკვლელობის მიზეზი დღემდე გაურკვეველია.

პ. კვიციანი იგონებს დიმიტრი გულისაშვილის მოხსენებას სათვისტომოში, ვაჟა-ფშაველასადმი მიძღვნილს. ეს მოხსენება იყო რუსულ ენაზე, რომ გავიოთ სტუმრებსაც. როცა სათვისტომოში შეიტყვეს ვაჟა-ფშაველას და აკაკი წერეთლის გარდაცვალება, მოაწყვეს მათი ხსენების სპეციალური საღამოები. განსაკუთრებით იყო მომზადებული საღამო 1916 წლის 30 ოქტომბერს, მიძღვნილი ტრაგიკულად დაღუპულ კინა ფშაველას და გრიგოლ ხერხეულიძის ხსენებისადმი.

გამოვიდნენ პ. კვიციანი, ვ. კოტეტიშვილი, ვ. თოხაძე, გ. მარგველაშვილი და განსვენებულის ძმა ვ. ხერხეულიძე. სათვისტომო უმეტესად ხელნაწერ უბირთულ უფრნალს "კოლოს". ევა სუტცმა ამ უფრნალის ერთადერთი ეგზემპლარი აღმოაჩინა თბილისის საჯარო ბიბლიოთეკაში და გადაიღო მისი ასლი. უფრნალი არ არის არც დათარგმნული, არც ნომერი აქვს და არც რედაქტორია აღნიშნული. უფრნალში მოთავსებულია "ცხვრასა" აკროსტიხი იმ ქართველ სტუდენტებზე, რომლებსაც უმნიშვნელო რეველუციური სტუდენტობისთვის მიმართა, შუაგულს დაეცა მუფს თეთმჭობრობის მიმართ. დამტკიცდა, რომ უფრნალის რედაქტორი დავით იოსელიანი იყო. უფრნალი შეკეთებულია 1911-1912 წლებს და შეიცავს 8 გვერდს. სათვისტომოსთან არსებობდა "ვეფხისტყაოსნის" შემწავალი წრე, რომლის ხელმძღვანელი იყო დავით ფლანტი, ხოლო ჯორჯაძის სახელობის მეცნიერული წრის - პლატონ კვიციანი.

ქართველ სტუდენტთა სათვისტომოს გამომწვევი პოეტად აღიარებული ჰყავდათ სიმონ ბაღურაშვილი (კინა ფშაველა), მეორე პოეტად - გრიგოლ ხერხეულიძე.

სპეციალური საღამოები მიეძღვნათ ვაჟას, აკაკის, ნ. ბარათაშვილს. ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებაზე მოხსენება ვახტანგ გულისაშვილმა რუსულ ენაზე ვაკეთა, რადგან აუდიტორიაში იყვნენ სტუმრები, რომლებმაც ქართული ენა არ იციოდნენ. სათვისტომოს ჰყავდა საპატიო წევრები - ვაჟა-ფშაველა, დავით კლდიაშვილი, იაკობ გოგებაშვილი, ივანე ჯავახიშვილი, ნიკო მარი, ნიკო ნიკოლაძე, კოტე ფოცხვერაშვილი, სულ 15 კაცი. სათვისტომოში საშუალო წევრებად აღიარა საქართველოს დამსახურებული ექიმი გ. ნანიშვილი, ა. ანთაძე და საქართველოს დამსახურებული მასწავლებელი ვარლამ იმნაძე.

სათვისტომოს თავმჯდომარეებად სხვადასხვა დროს იყვნენ გაბრიელ ზუნდაძე, ვარლამ იმნაძე და პლატონ კვიციანი.

XI

სტუდენტთა მეორე გაერთიანება იყო კავკასიელ სტუდენტთა საზოგადოება, რომელშიც ქართველები დიდ უპრავალუბობას წარმოადგენდნენ. ეს საზოგადოება ოფიციალურად დაარსდა 1908 წელს გ. ხირსული, ლ. სარაიბისა და ი. ახმეტელის ინიციატივით. ქართველ სტუდენტთა სათვისტომოს მსგავსად იგი მართავდა საღამოებს, აწყობდა საუბრებს და მოხსენებებს მეცნიერულსა და ლიტერატურულ თემებზე. საღამოებზე მომდურალითა გუნდი გამოდიოდა პ. შაქარბერილის ლიტერატორით. საზოგადოების წევრთა უმრავლესობა შედიოდა რუს სტუდენტთა საზოგადოებაში. კავკასიელ სტუდენტთა საზოგადოებაში ეწყობოდა კულტურული დინამიკები, ხოლო პოლიტიკური დისკუსიები გადატანილი იყო რუს სტუდენტთა საზოგადოებაში. დიდი საღამოები იმართებოდა ტარტუს საზოგადოება "როდნიკის" დარბაზში. სტუდენტთა საზოგადოებამ 1908 წელს მოაწყო მუსიკალურ-ლიტერატურული საღამო, რომელიც მიეძღვნა აკაკი წერეთლის 50 წლის ლიტერატურულ მოღვაწეობას. საღამოები გაიმართა 1909 წლის 2 ნოემბერსა და 1913 წლის 16 ოქტომბერს. საზოგადოებაზე უნივერსიტეტის მიერ მიმდგრებული იყო პასუხისმგებელ პირად პროფესორი, მედიკოსი ა. რაუბერი, რომელსაც ქართველი სტუდენტები ძალიან უყვარდა, მყარვლებდა მათ. ქართველი სტუდენტები უპასუხებდნენ არანაკლები მშურვლად სიყვარულით. როდესაც 1911 წელს ა. რაუბერმა უნივერსიტეტში წაიკითხა თავისი უკანასკნელი ლექცია, ქართველმა სტუდენტებმა იქვე, აუდიტორიაში მაყარეს წიფითი ვარდები, ხოლო 1917 წლის დასაწყისში გარდაცვლილი პროფესორის საფლავი შეამკეს გვირგვინით, რომელსაც ქაინდა წარწერა: "შენი საქანე ჩვენს ბულში".

კავკასიელ სტუდენტთა საზოგადოების წევრებმა დიდი როლი შეასრულეს ტარტუს სტუდენტობასა და საერთოდ ესტონეთის ეროვნული მოძრაობის ისტორიაში.

საზოგადოების თავმჯდომარეებად სხვადასხვა დროს იყვნენ გ. ხირსული, ი. ახმეტელი, კ. კრისთაი, ა. ლომაძე.

XII

სამწუხაროდ, ტარტუმ ქართველი სტუდენტების შინაარსიან ცხოვრებაში ცალკეული დასაწანი შემთხვევაც იყო. მაგონება ორი ტრაგიკული ფაქტი.

1913 წლის 16 ნოემბერს საღამოზე მოვიდა ქართველ სტუდენტთა სათვისტომოს თვალსაწირო წევრი დავით ფლანტი ის რევოლუციონერ ატარებადა. მაგრამ მაშინ იგი კავკასიელ სტუდენტთა საზოგადოების თავმჯდომარე ა. ლომაძეს ჩააბარა

შესანახად. როდესაც საღამო დამთავრდა და მოსული საზოგადოება დაიშალა, ლომსაძემ ფენტს რეკოლექტი დაუბრუნა. ფენტი ბუფეტში შედიოდა, სადაც ორ გაშლილ სუფრასთან ქართველი სტუდენტები ისხდნენ და ვახშობდნენ. დ. ფენტი მივიდა ორი სუფრასთან, აიღო ღვინო საუცხ სასმისი, აღდგურებდა მეორე სუფრასთან მსხლიში, გამოსცავდა სასმისი და გადაიხრდა მათი მიმართულებით. სტუდენტი კადარ შერვაშიძე სწრაფად წამოხტა ახელიდან და სასმისი დაიჭირა, ოღონდ შეაძინა, რომ რამდენიმე წუთის შუკვები დაეცა იქვე სუფრასთან მჭურ ცუცა ბახტაძის ტანსაცმელს. ამის განა ფენტმა საყვედური მიიღო კადარისაგან და ფენტმა რეკოლექტისკენ წვილ ზელი. მას სწევდა ახლო ნათესავი სიმონკა ბერიძე. შემდეგ დაემატა ორი ამხანაგი. რეკოლექტის ჩამორთმევის ცდაში ის გაგარდა და ფენტი მსუბუქად დაჭრა ქართველ სტუდენტთა სათვისტომოს თავმჯდომარე ვარლამ იბრაიმიძეს. ვარლამ მიამახა ფენტს: "რა ქენი ბიჭო, ვარლამი მოკალი?" ამ სიტყვების გაგონებაზე დ. ფენტი გაგარდა მეორე ოთახში და რეკოლექტის ერთი გასროლით თავი მოიკლა.

მეორე ტრაგიკული შემთხვევა: 1911 წლის შემოდგომაზე ნიჭიერი ახალგაზრდა ნიკოლოზ სიამაშვილი ამუშავებდა ფიზიკა-მათემატიკური ფაკულტეტის მათემატიკის განყოფილებას. მას ესტონელი მასწავლებელი ლეონა პოლდე შეუყვარდა, მაგრამ მან სიყვარულზე არ უპასუხა. ეს გარემოება გახდა იმის მიზეზი, რომ სიამაშვილმა თავი მოიკლა. ეს ამბავი რომ თვარტის ღირეკტორმა ვაიყო, ლეონა გაათავისუფლა სამუშაოდან. რამდენიმე ხნის შემდეგ ქართველი სტუდენტების თხოვნით ლეონა პოლდე აღდგენილ იქნა მასწავლებლის თანამდებობაზე. 1912 წელს ის ჩამოვიდა საქართველოში. იყო თბილისში, ბორჯომში, ქუთაისში, გურიაში. მოინახა სიამაშვილის მშობლები, გაიცნო ნიკოლოზის დები. ერთ-ერთ მათგანთან პოლდე აწარმოებდა მიმოწერას დიდი ხნის მანძილზე.

XIII

ტარტუს უნივერსიტეტმა დიდი როლი შეასრულა ქართველი კადრების მომზადებაში. აქ სწავლობდნენ კ. ერისთავი – სტუდენტთა რეკოლექტური მოძრაობის თვალსაჩინო მოღვაწე, ცნობილი ქირურგი, მრავალი მეცნიერული შრომის ავტორი, აკადემიკოსი, სოციალისტური შრომის გმირი, ს. კანდელაკი – ცნობილი პარაზიტოლოგი, პროფესორი, რომლის სახელობის ქუჩაც არის თბილისში, ს. აბულაძე – თბილისის ტროიკულ სწავლებათა ინსტიტუტის უფროსი მეცნიერი მუშაკი, მრავალი მეცნიერული შრომის ავტორი, ვ. თოხაძე – ცნობილი პროფესორი-პედაგოგი, მეცნიერების დამსახურებული მოღვაწე. ა. აღაბაშვილი – პროფესორი-თერაპევტი, ა. ლომსაძე – დამსახურებული ექიმი, მან ზუო წელიწადს დაგყო სამოქალაქო ომის ფრონტზე, იყო კავალერიის ბრიგადის მთავარი ექიმი შორეულ აღმოსავლეთში, რომელიც შედიოდა სახელგანთქმულ მეხუთე წითელდროშოვან არმიამ. დემობილიზაციის შემდეგ, 1924-1935 წლებში მუშაობდა ბორჯომის შუშის ქარხნის მუშათა მთავარ ექიმად, ხოლო 1935-1963 წლებში – ამბერცაქაისის რკინიგზის ბავშვთა საავადმყოფოსა და მასთან გაერთიანებული პოლიკლინიკის ღირეკტორი დაჯალბოვებულ იყო ღვინის ორფინი. მ. ფორფელაძე იმყოფებოდა დენკანის წინააღმდეგ საბრძოლველად განკუთვნილ ჯარის ნაწილში, დემობილიზაციის შემდეგ გახდა მედიცინის მეცნიერებათა კანდიდატი, ა. შატბილაძე – ცნობილი სწავლული ოფთალმოლოგი; ვ. მარგველაშვილი – ქირურგი თბილისის საავადმყოფოში, ი. შვეველიძე – ქუთაისის სამხედრო პოსპიტლის ექიმი, ვ. ჩირვაძე – კასპის რაიონის საავადმყოფოს მთავარი ქირურგი. დ. სარაღიძე – თბილისის სანიტარული ექიმი. ა. ჭანკვეტაძე – ზესტაფონის რაიონის სოფელ თორნის მედაუნტის გამგე, ზ. ცხევაძე – ტარტუს უნივერსიტეტის თვარის პოლიკლინიკის ინსტიტუტარე მასიტრენტი, თვარის ექიმი თბილისში. ვ. მანჯავიძე – სამხედრო პოსპიტლის უფროსის მოადგილე მეორე მსოფლიო ომის დროს, ი. კვიციანიძე – სანავისდადგურის მთავარი ექიმი თბილისში, ქუთაისში მომუშავეები ი. და მ. ჩხევიძები, ი. ვახუშია, ფოთში ნ. რუხაძე, ზესტაფონში ცნობილი ექიმი ი. ვოცაძე, აბაშის რაისპიტოს აღმასკომის ჯანმრთელობის დაცვის განყოფილების გამგე იყო დავით იოსელიანი, რომელიც პირველი მსოფლიო ომის დროს მუშაობდა დასავლეთის ფრონტზე საჯარეკუცია პოსპიტალში.

XIV

ტარტუს უნივერსიტეტში აღიზარდნენ ქართველი პედაგოგები ვ. კორტეტიშვილი, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი, კრიტიკოსი, ფოლკლორისტი, მსოფლიოს ლიტერატურისა და ხელოვნების შეუდარებელი მცოდნე, პ. კვიციანიძე – თბილისის ა.ბ. პუშკინის სახელობის პედაგოგიური ინსტიტუტის დოცენტი, უმაღლესი სკოლის სახელმძღვანელოების თანაავტორი, თ. ბეგიაშვილი – ამავე ინსტიტუტის პროფესორი, რაფიელ ივანიკი – ქართველი ინგილო, ისტორიის ფაკულტეტის დამთავრების შემდეგ ის გაემართა იტალიაში, მოხუცდა პაპის რეზიდენციაში და დიდ მუშაობას ეწეოდა, რომ იტალიელიებისათვის გაეცნო საქართველოს კულტურა, კ. კანდელაკი – ფიზიკის სახელმძღვანელოს ავტორი, ვ. ვაკაშიშვილი – პროფესორი, ბუნებისმეტყველი, ი. სურგულაძე – თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი-იურისტი, მ. აბრამიშვილი – ცხინვალის პედაგოგიური ინსტიტუტის პროფესორი, მრავალი წლების ავტორი, კრიტიკოსი, ს. მარგველაშვილი – შორაპნის მარნის განაოლების განყოფილების გამგე, ვ. იაშვილი – ბათუმის პედაგოგიური ინსტიტუტის ლექტორი, თ. მანჯავიძე – ზესტაფონის პედაგოგიური სასწავლებლის ღირეკტორი, კ. ბერიძე – დავსწრებელი პედაგოგიური ინსტიტუტის ღირეკტორი, აღდგების სახელმძღვანელოს ავტორი, ვრ. ქავაია – ქართული სკოლებისათვის რუსული ენის სახელმძღვანელოების თანაავტორი, ვ. ლექვიანიძე – ასტრონომიის მთარგმნელი საშუალო სკოლებისათვის, დ. ონიანაშვილი – მარქსის "ფაისტის" და ვოიუჟის "ფაისტის" მთარგმნელი, თ. ფურაძე – ზესტაფონის შედწილათის სკოლის გამგე, კ. არგულაძე – გორის სამასწავლებლო სემინარიის ღირეკტორი, პედაგოგები ვ. იბრაიმიძე, ა. ერიკოვი, ს. ჩხიკვაძე, ა. ჩხილაძე და ა. ლენიაშვილი მუშაობდნენ სხვადასხვა ქალაქში, ა. ბუშქენაძე –

18. სამსტრომი მონაზმე, №71-72

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოცენტი, ი. ცინცაძე – თურსტი, სახელმწიფო მოღვაწე, მთარგმნელი რუსულად ქართულ ენაზე და პირიქით, ს. დედეიანი – პედაგოგი, პუბლიცისტი, კრიტიკოსი.

ტარტუსში გაიხსნა 1848 წელს ვეტერინალური სკოლა, რომელიც 1873 წლიდან ვეტერინალურ ინსტიტუტად გადაკეთდა. ამ ინსტიტუტში ქართველები 1893 წლიდან შევიდნენ და იქ 1918 წლამდე 33 ქართველი სტუდენტი სწავლობდა. მათმა დიდმა უმბარდოსობამ დაამთავრა ინსტიტუტი და სამშობლოში დაბრუნდა. ინსტიტუტში ყოფნის დროს სტუდენტები ჩაბმულნი იყვნენ რევოლუციურ მოძრაობაში. 1901 წლის 19 თებერვალს შედგა სტუდენტთა კრება. პოლიციამ დააპატიმრა მისი 19 მონაწილე, მათ რიცხვში იყვნენ გიორგი ცინცაძე და ტერენტი წერეთელი. ინსტიტუტის დირექტორმა მათ "შუთისთავები" უწოდა. 1903 წლის 18 აპრილს დაპატიმრებული იყო გ. მანარაშვილი.

ინსტიტუტის ქართველმა სტუდენტებმა გამართეს ვოკალურ-ლიტერატურული საღამო 1900 წელს. მომღერალთა გუნდს სელმძღვანელობდა გრიგოლ მამამთავრიშვილი.

XV

სტუდენტების მატერიალური მდგომარეობა საკმაოდ მიძიმე იყო, რამდენადაც უნივერსიტეტში სწავლა თხოვლობდა დიდ თანხას (სწავლის გადასახადი სემესტრში 50 მანეთი). ამ გადასახადისაგან თავისუფლებდნენ ის სტუდენტები, რომლებიც წარმოადგენდნენ სიღარიბის მოწმობას, სწავლობდნენ კარგად და ჰქონდათ უშუალო ყოფაქცევა. სტუდენტები ლექტორებს უხდებოდნენ ჰონორარს მათ მიერ წაკითხული ლექციების მიხედვით, რაც დაახლოებით 20-25 მანეთს შეადგენდა სემესტრში. ლაბორატორიებში, პოლიკლინიკებსა და ანატომიკუმებში მუშაობისათვის სემესტრში იხდებდნენ 3-5 მანეთს. 5-6 მანეთი უნდოდა ოთახის დაქირავებას თვეში. ასე ღირდა სხვნის ოთახები. კარგ ოთახს უნდოდა 10 მანეთი. სტუდენტთა საერთო საცხოვრებელი აიგო ტარტუსში 1904 წელს. ოთახები ძვირი იყო სტუდენტებისათვის. 20 მანეთად სტუდენტი თვეში ცხოვრობდა დარბიულად. საჭირო იყო 25 მანეთი მაინც. სტატენდია ეძლეოდა სტუდენტთა საერთო რაოდენობის შვილოდ 4-9 პროცენტს. ყოველ ვაზაფხულზე უნივერსიტეტი აძლევდა სტუდენტებს მათი განცხადების საფუძველზე ერთდროულ დახმარებას 5-დან 100 მანეთამდე.

1980 წლიდან მწყობრში ჩადგა უნივერსიტეტის ახალი სამეცნიერო ბიბლიოთეკა 3 600 000 ნაბეჭდი ერთეული. მის მიზეზით წიგნთა ფონდში დატულია ცნობილი ინგლისელი მწერლის თომას მანის ნაწარმოები "უტოპიის კერძული", დასტამბული 1516 წელს, ნაპოლეონის კუთვნილი წიგნი, დასტამბული პარიზში 1811 წელს, რომელიც დარჩა მს. ეტლში, 1812 წელს ოშში, რუსეთიდან გაქცევის დროს. ბიბლიოთეკის ტყვეობა 5,5 მილიონი ნაბეჭდი ერთეულია. იქ მუშაობს 203 თანამშრომელი.

XVI

ტარტუს უნივერსიტეტის ისტორიაში სამი ძირითადი პერიოდი: შვედეთის (1632-1710) და ცდა მისი აღდგენის XVIII საუკუნეში; ტარტუს საიმპერიო უნივერსიტეტი (1802-1919) და ესტონეთის ეროვნული უნივერსიტეტი 1919 წლიდან. უკანასკნელი პერიოდი იყოფა ბურჟუაზიულ (1919-1940) და საბჭოთა პერიოდებად 1940 წლიდან.

თითოეულ ამ პერიოდს ეძღვნება ესტონურ ენაზე "ტარტუს უნივერსიტეტის ისტორია". 1982 წლის შემოღობაზე, ამ სასწავლო დაწესებულებაში იღვდესასწავლა თავისი არსებობის 350 წლისათვის. ამ დროისათვის მას მიეძღვნა საიუბილეო გამოცემები რუსულ ენაზე: "ტარტუს უნივერსიტეტის ისტორია, 1632-1982", "ქალაქ ტარტუს ისტორია", "ტარტუს უნივერსიტეტი 350 წლისა" და ალბომი. ორდენებითა და მედლებით დაჯილდოვდნენ უნივერსიტეტი, რექტორი და პროფესორ-მასწავლებლები. საიუბილეო ზეიმი, რომელსაც 600-ზე მეტი სტუდენტი ესწრებოდა, მათ შორის საქართველოდანაც, რამდენიმე დღეს გაგრძელდა.

თბილისის მომენტისათვის უნივერსიტეტის 9 ფაკულტეტზე 7.583 სტუდენტი ირიცხებოდა დასწრებულსა და დაუსწრებულ ფაკულტეტებზე. ამჟამად უნივერსიტეტში სწავლობენ ქართველი სტუდენტებიც, რომლებიც სასოფლო-სამეურნეო აკადემიის ქართველ სტუდენტებთან ერთად განაგრძობენ ქართველ სტუდენტების ძველ ტრადიციებს: მართავენ საღამოებს, წვეულებებს, ჩაბრუნდნენ მომდერაღმთა გუნდი, რომლის გამოცხადები დიდი მოწონებით სარგებლობს მსმენელთა შორის. ორი კურსდამთავრებული გულორდავა და ჯაფარიძე, რომლებმაც სამედიცინო ფაკულტეტის რუსული სექტორის კურსი დაამთავრეს, დარჩნენ სამუშაოდ ესტონეთში და ნაყოფიერად მოღვაწეობენ.

სტუდენტთა აღზრდას უნივერსიტეტში ეწახსურება 13 აკადემიკოსი და მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი, 108 მეცნიერებათა დოქტორი, 454 მეცნიერებათა კანდიდატი. მასწავლებელთა შორის 94 პროფესორი და 274 დოცენტი. აქედან 40 მათგანი პრეზიდენტი და ეიცე-პრეზიდენტი საზღვარგარეთული დაწესებულებების, ასოციაციების, საზოგადოებების, მათი საპატიო ლექტორი და წევრია.

**ქ. იშრიაშვილის (ტარტუს) სახელმწიფო უნივერსიტეტში
აღწერილი ქართული 1898-დან 1918 წლამდე**

№№	გვარი, სახელი, მამის სახელი	უნივერსიტეტში შესვლის წელი	ფაკულტეტი
1	აბაშიძე ივანე ივანეს ძე	1901	ფარმაც. მსმენელი
2	აბლუშელიშვილი ვასილ გიორგის ძე	1913	ფიზ-მათ.
3	აბლუშელიშვილი ზურაბ გიორგის ძე	1892	ფიზ-მათ.
4	აბრამიშვილი მიხეილ ვლადიმერის ძე	1915	ისტ-ფილოლოგიური
5	აბულაძე სოლომონ სიმონის ძე	1915	სამედიცინო
6	აბულაძე გიორგი ილიარიონის ძე	1902	ფარმაც. მსმენელი
7	ავალიანი გიორგი ლუკას ძე	1907	ფარმაც. მსმენელი
8	აღლაშვილი ალექსანდრე სტეფანეს ძე	1899	სამედიცინო
9	აღმაბაია ვასილ ნესტორის ძე	1897	ოურიდიული
10	ამირეჯიბი არჩილ გიორგის ძე	1915	სამედიცინო
11	ანდრონიკაშვილი კონსტანტინე ივანეს ძე	1908	ოურიდიული
12	ანდრონიკაშვილი რომან სიმონის ძე	1900	ფარმაც. მსმენელი
13	ანთაძე ალექსანდრე გიორგის ძე	1900	სამედიცინო
14	ანჯაფრაძე ვიქტორ არჩილის ძე	1913	ფარმაც. მსმენელი
15	არდიშვილი კონსტანტინე ალექსანდრეს ძე	1900	სამედიცინო
16	არდიშვილი ეროსი ლეონტის ძე	1911	ოურიდიული
17	არველაძე კირილე ივანეს ძე	1906	ოურიდიული
18	არსენიძე რაფელ მათეს ძე	1901	სამედიცინო
19	ასათიანი დავით ლევანის ძე	1904	ფარმაც. მსმენელი
20	ახვლედიანი ალექსი ტარასის ძე	1912	სამედიცინო
21	ახმეტელი ილია ვასილის ძე	1906	სამედიცინო
22	ბაღრაშვილი სიმონ ბესარიონის ძე	1912	ოურიდიული
23	ბარათაშვილი იოსებ (სოსიკო) ალექსანდრეს ძე	1889	ოურიდიული
24	ბასიშვილი ვასილ ესტატეს ძე	1900	ოურიდიული
25	ბებურიშვილი ამროსი ბესარიონის ძე	1903	ფიზ-მათ.
26	ბებურიშვილი იონა ბესარიონის ძე	1907	სამედიცინო
27	ბეგიაშვილი თეოდორე შალვაქას ძე	1915	ისტ-ფილოლოგიური
28	ბერუელიშვილი მიხეილ ნიკოლოზის ძე	1899	ოურიდიული
29	ბერიშვილი ალექსანდრე ლონგინოზის ძე	1906	სამედიცინო
30	ბერიძე კარაძე იესეს ძე	1911	ფიზ-მათ.
31	ბეშქენაძე ალექსანდრე გრიგოლის ძე	1915	ისტ-ფილოლოგიური
32	ბიბილაური ალექსანდრე იოსების ძე	1898	სამედიცინო
33	ბოკერია პოლიკარპე გრიგოლის ძე	1911	ოურიდიული
34	ბორჩხაძე მელიტონ ანთიმოზის ძე	1913	სამედიცინო
35	ბურჯანაძე ეკატერინე პავლეს ასული	1907	თავისუფალი მსმენელი
36	ბურჯანაძე იაკიმე ალექსანდრეს ძე	1908	ოურიდიული
37	ბურჯანაძე ფადი პავლეს ძე	1898	სამედიცინო
38	გაბუნია იასონ ივანეს ძე	1913	სამედიცინო
39	გაბაშვილი დიმიტრი გრიგოლის ძე	1911	ოურიდიული
40	გარსიაშვილი აქსენტო დავითის ძე	1915	სამედიცინო
41	გარსიაშვილი პავლე ივანეს ძე	1904	სამედიცინო
42	გველაშვილი ივანე პავლეს ძე	1909	სამედიცინო
43	გველაშვილი ილია პეტრეს ძე	1904	სამედიცინო
44	გველაშვილი ნიუ ლუარსაბის ძე	1904	ფარ. მსმენელი
45	გველაშვილი სიმონ პეტრეს ძე	1912	ოურიდიული
46	გუდვიანიშვილი პავლე ადამის ძე	1899	სამედიცინო
47	გულეიშვილი გიორგი ბესარიონის ძე	1897	სამედიცინო
48	გულოვანი გიორგი ანტონის ძე	1912	სამედიცინო
49	გველესიანი სერგო იასონის ძე	1912	ისტორიულ-ფილოლ.
50	გიორგაძე გრიგოლ კიძოთეს ძე	1902	ოურიდიული
51	გიორგაძე ალექსანდრე თევდორეს ძე	1908	სამედიცინო

52	გიორგობიანი ბენედიქტე დავითის ძე	1898	სამედიცინო
53	გიორგობიანი ალექსანდრე ზურაბის ძე	1908	ფიზ. მათემატიკური
54	გობერია ბეგლარ კონსტანტინეს ძე	1912	სამედიცინო
55	გოგრიშვილი შალვა სილოვანის ძე	1913	ფიზ. მათ.
56	გორდელაძე რაფაელ ივანეს ძე	1897	ოურიდიული
57	გოცაძე იორდანე მიხეილის ძე	1903	სამედიცინო
58	გრძელიშვილი იოსებ ზაქარაის ძე	1894	სამედიცინო
59	გრიგოლია ნიკოლოზ დავითის ძე	1915	სამედიცინო
60	გრიგოლია ანანია ბესარიონის ძე	1907	თავისუფალი მსმენელი
61	გულბანი გიორგი რომანოზის ძე	1906	სამედიცინო
62	გულიჩაშვილი ირაკლი დავითის ძე	1908	იურიდიული
63	გულიჩაშვილი დიმიტრი ერეკლას ძე	1913	ისტ-ფილოლოგიური
64	გულიჩაშვილი ნიკოლოზ ზაქარაის ძე	1907	სამედიცინო
65	დალაქიშვილი ბარნაბ იოსების ძე	1901	იურიდიული
66	დიდიძე სასიმონ სიმონის ძე	1898	სამედიცინო
67	დოლაბერიძე დიმიტრი ლუკას ძე	1903	ფარმაც. მსმენელი
68	დოლონაძე ალექსანდრე ერმალოზის ძე	1902	იურიდიული
69	დუნიძე სოლომონ კონსტანტინეს ძე	1910	სამედიცინო
70	ეპანიძე ვიქტორ ალექსანდრეს ძე	1902	იურიდიული
71	ერისთავი ზევასტი ბეჭიას ძე	1912	იურიდიული
72	ერისთავი კონსტანტინე დავითის ძე	1909	სამედიცინო
73	ერიქოვი ალექსანდრე იოსების ძე	1910	ფიზ. მათ.
74	ვამეკიძე დავით ანდრას ძე	1898	სამედიცინო
75	ვანნაძე დიმიტრი სოლომონის ძე	1908	იურიდიული
76	ვანნაძე გიორგი ალექსანდრეს ძე	1902	ფიზ. მათ.
77	ზარდიაშვილი დავით გიორგის ძე	1915	სამედიცინო
78	ზედგენიძე ივანე ბესარიონის ძე	1901	იურიდიული
79	თალაკვაძე ფერეკ ექვთიმეს ძე	1900	სამედიცინო
80	თალაკვაძე კასიანე შალვაჯას ძე	1909	სამედიცინო
81	თაყაიშვილი ალექსანდრე გიორგის ძე	1908	ფიზ. მათ.
82	თვარაძე აკაკი ივანეს ძე	1912	სამედიცინო
83	თოღუა ისიდორე ლუკას ძე	1915	სამედიცინო
84	თოფურიძე გრიგოლ ათანასეს ძე	1907	სამედიცინო
85	თოფურიძე ნიკოლოზ ირაკლის ძე	1911	იურიდიული
86	თოხაძე ვლადიმერ ამბაკოს ძე	1914	სამედიცინო
87	თუმანიშვილი მიხეილ იოსების ძე	1898	იურიდიული
88	თუმანიშვილი მიხეილ გიორგის ძე	1908	იურიდიული
89	თამანიძე ნესტორ მოსეს ძე	1902	იურიდიული
90	თაშვილი ეუკოლ დავითის ძე	1910	ისტ-ფილოლოგიური
91	თვანიცი რაფაელ ალექსანდრეს ძე	1915	იურიდიული
92	თინაძე ვარლამ მარკოზის ძე	1904	იურიდიული
93	თოსელიანი დავით პავლეს ძე	1911	სამედიცინო
94	თვალანაძე გიორგი ზაქარაის ძე	1903	ფიზ. მათ.
95	თანდელაკი კონსტანტინე მიხეილის ძე	1908	ფიზ. მათ.
96	თანდელაკი სიმონ პლატონის ძე	1907	სამედიცინო
97	თეოდორე პლატონ მელქისედექის ძე	1912	ისტ-ფილოლოგიური
98	თეოდორე თეოდორ დავითის ძე	1915	სამედიცინო
99	თელუვალიძე გაბრიელ სპირიდონის ძე	1915	სამედიცინო
100	თეოდორე დავით ივანეს ძე	1898	სამედიცინო
101	თეოდორე პავლე ივანეს ძე	1899	სამედიცინო
102	თეოდორე ილარიონის ძე	1913	ფარმ. მსმენელი
103	თეოდორე ილია ილარიონის ძე	1913	ფარმ. მსმენელი
104	თოდუაძე დავით ლუკას ძე	1903	სამედიცინო
105	თოდუაძე ლავრენტი პავლეს ძე	1902	ფიზ. მათ.
106	თობაძე ალექსანდრე ფილიპონის ძე	1911	ფარმ. მსმენელი
107	თობაძე ლეონიდე გრიგოლის ძე	1904	იურიდიული
108	თობერიძე მიხეილ სპირიდონის ძე	1899	სამედიცინო

109	კოტეტიშვილი ვახტანგ იესეს ძე	1915	ისტ-ფილოლოგიური
110	ლევქვა დავით ივლიანეს ძე	1915	სამედიცინო
111	ლევქვა სამსონ ანდრიას ძე	1900	ფიზიკა-მათემატიკის
112	ლევქვინაძე ვარლამ დავითის ძე	1909	ფიზიკა-მათემატიკის
113	ლომიძე კლიმენტე ბესოს ძე	1899	ფარმ. მშენებელი
114	ლომინაძე სერგო ვახილის ძე	1909	ოურიდიული
115	ლომოური იოსებ ანტონის ძე	1905	ფიზიკა-მათემატიკის
116	ლომსაძე ასკალონ ანტონის ძე	1910	სამედიცინო
117	ლორთქიფანიძე კონსტანტინე დავითის ძე	1912	ოურიდიული
118	ლორთქიფანიძე ანტონ დიმიტრის ძე	1907	ფარმაც. მშენებელი
119	ლოსაბერიძე ევსევი გიორგის ძე	1900	სამედიცინო
120	მამისაშვილი თეოდორე	1901	სამედიცინო
121	მანჯავიძე თერაპონტე არჩილის ძე	1912	ფიზიკა-მათემატიკის
122	მანჯავიძე გიორგი ივანეს ძე	1915	სამედიცინო
123	მარგველაშვილი გიორგი ბაგრატის ძე	1909	სამედიცინო
124	მარგველაშვილი სამუელ პარმენის ძე	1913	ისტ. ფილოლოგიური
125	მარგველაშვილი ნიკოლოზ გიორგის ძე	1898	სამედიცინო
126	მასხულია მიხეილ ნესტორის ძე	1910	ოურიდიული
127	მაღალაშვილი ვახტანგ რაფფენის ძე	1908	ოურიდიული
128	მახარაძე გერასიმე თომას ძე	1902	ოურიდიული
129	მახარაძე გრიგოლ ამბაკოს ძე	1897	ოურიდიული
130	მახათაძე გრიგოლ დიმიტრის ძე	1906	სამედიცინო
131	მღვიანი ნიკოლოზ ივანეს ძე	1915	სამედიცინო
132	მღვიანი სიმონ ბესარიონის ძე	1914	ისტ. ფილოლოგიური
133	მელიქიშვილი ნიკოლოზ მიხეილის ძე	1897	სამედიცინო
134	მეფისაშვილი თედორე კირილეს ძე	1901	სამედიცინო
135	მეფისაშვილი გიორგი ივანეს ძე	1895	ფარმ. მშენებელი
136	მეფისაშვილი ლევან (სტეფანე) ივანეს ძე	1897	სამედიცინო
137	მეფისაშვილი იაკობ ივანეს ძე	1898	სამედიცინო
138	მირიანაშვილი ბაგრატ ივანეს ძე	1906	სამედიცინო
139	მიხაილოვი ალექსანდრე ნესტორის ძე	1913	თავისუფალი მშენებელი
140	მკურნალი კონსტანტინე კონსტანტინეს ძე	1910	ოურიდიული
141	მონადირაშვილი იოსებ გიორგის ძე	1907	ოურიდიული
142	მრეკლიშვილი ნიკოლოზ გიორგის ძე	1898	სამედიცინო
143	მუჯირი იასონ ნიკიფორის ძე	1900	სამედიცინო
144	მხეიძე ვლადიმერ სიმონის ძე	1904	ოურიდიული
145	მხეიძე ივანე ნესტორის ძე	1910	სამედიცინო
146	მხეიძე მაანტი მიხეილის ძე	1909	სამედიცინო
147	მხეიძე მიხეილ მიხეილის ძე	1913	სამედიცინო
148	მხეიძე ალექსანდრე ბესარიონის ძე	1912	ოურიდიული
149	მხეიძე ალექსანდრე სამსონის ძე	1909	ფარმ. მშენებელი
150	ნადარეიშვილი მელიტონ კონსტანტინეს ძე	1898	ფარმ. მშენებელი
151	ნათიშვილი გიორგი ფარნაოზის ძე	1895	სამედიცინო
152	ნანეიშვილი რაფფე ივანეს ძე	1902	სამედიცინო
153	ნასრაძე გიორგი დავითის ძე	1897	სამედიცინო
154	ნახუცრიშვილი ნიკოლოზ ბეგანის ძე	1900	ფიზიკა-მათემატიკის
155	ნინიძე კირილე იესეს ძე	1900	ოურიდიული
156	ნოზაძე გიორგი ანტონის ძე	1915	ფიზიკა-მათემატიკის
157	ონიაშვილი დავით ფერემის ძე	1904	ოურიდიული
158	ორახელაშვილი სერგო დიმიტრის ძე	1894	ფიზიკა-მათემატიკის
159	პაპაკი აკაკი ამბაკოს ძე	1910	ოურიდიული
160	პარასკევაშვილი მიხეილ პაულეს ძე	1899	ოურიდიული
161	ფორდანიძე დავით ირაკლის ძე	1913	სამედიცინო
162	ფორქოლიანი მიხეილ ნიკოლოზის ძე	1911	სამედიცინო
163	ფლენტი დავით მიხეილის ძე	1911	ისტ. ფილოლოგიური
164	ფლენტი ლევან დიმიტრის ძე	1908	ოურიდიული
165	რამიშვილი ნაუმ (ნოე) ბესარიონის ძე	1900	ოურიდიული

166	რიჟინაშვილი შილიშონ ილოს ძე	1915	ფიზიკა-მათემატიკის
167	რობაკიძე გრიგოლ ტიტეს ძე	1901	ოურიდიული
168	რობიტაშვილი კონსტანტინე თომას ძე	1900	ოურიდიული
169	რუხაძე ნიკოლოზ პავლეს ძე	1911	სამედიცინო
170	საათაშვილი ალექსანდრე	1915	ფიზიკა-მათემატიკის
171	სარალიძე ლავრენტი ანტონის ძე	1905	სამედიცინო
172	სიამაშვილი ნიკოლოზ სილოვანის ძე	1907	ფიზიკა-მათემატიკის
173	სულუზია დიმიტრი გიორგის ძე	1898	ფარმ. მსმენელი
174	სურგულაძე დავით ივლიანეს ძე	1895	ფარმ. მსმენელი
175	სურგულაძე ირაიდიან პაოლონის ძე	1915	ოურიდიული
176	ტოვონიძე ილარიონ გაბრიელის ძე	1901	სამედიცინო
177	ტოროშვილიძე სამსონ გიორგის ძე	1901	ოურიდიული
178	ტყეშელაძე აკაკი მინას ძე	1915	ოურიდიული
179	ტყეშელაშვილი კონსტანტინე თომას ძე	1900	სამედიცინო
180	ფაველუნიშვილი ლევან დიმიტრის ძე	1898	სამედიცინო
181	ფარსადანიშვილი გრიგოლ ივანეს ძე	1910	ოურიდიული
182	ფერაძე თომა ვასილის ძე	1901	ოურიდიული
183	ფირალიშვილი სიმონ მელიქის ძე	1913	ფარმ. მსმენელი
184	ფირცხალაიშვილი ნიკოლოზ კიშოტის ძე	1913	ოურიდიული
185	ფოცხვერაშვილი კონსტანტინე გიორგის ძე	1901	ფიზიკა-მათემატიკის
186	ფუხაკიძე ექვთიმე სიმონის ძე	1902	ფარმ. მსმენელი
187	ქავთარაძე დავით სიმონის ძე	1900	ოურიდიული
188	ქავთარაძე კონსტანტინე სიმონის ძე	1901	სამედიცინო
189	ქავთარაძე გრიგოლ ალექსანდრეს ძე	1911	ისტ. ფილოლოგიური
190	ქავთარაძე ბათლომე ონისიმეს ძე	1915	ფარმ. მსმენელი
191	ქავთარაძე კონსტანტინე რუმინის ძე	1915	ოურიდიული
192	ქორქაშვილი გრიგოლ მიხეილის ძე	1908	სამედიცინო
193	ქორიაშვილი ვასილ დავითის ძე	1900	ოურიდიული
194	ქუთათელაძე ალექსანდრე იასონის ძე	1906	სამედიცინო
195	ქუთათელაძე გიორგი პავლეს ძე	1898	სამედიცინო
196	ქუთათელაძე სიმონ სიმონის ძე	1909	ისტ. ფილოლოგიური
197	ღვინიაშვილი არჩილ რომანის ძე	1908	ისტ. ფილოლოგიური
198	ღოღობერიძე ალექსანდრე სიმონის ძე	1909	სამედიცინო
199	ღოღობერიძე ნიკოლოზ სოლომონის ძე	1913	ფიზიკა-მათემატიკის
200	ყანჩელი ვლადიმერ იოსების ძე	1911	ოურიდიული
201	ყანჩელი ნიკოლოზ ყარამანის ძე	1909	ოურიდიული
202	შაველიძე იოსებ იოანის ძე	1900	სამედიცინო
203	შარაშენიძე დავით სამსონის ძე	1911	სამედიცინო
204	შატილოვი ალექსანდრე ნიკოლოზის ძე	1891	სამედიცინო
205	შაქარიშვილი ანტიპატ გრიგოლის ძე	1907	სამედიცინო
206	შერვაშიძე გიორგი კონსტანტინეს ძე	1909	ოურიდიული
207	შერვაშიძე კადრ ტუფჩანის ძე	1909	სამედიცინო
208	ჩახნაშვილი კონა შივარდლის ძე	1907	ფარმ. მსმენელი
209	ჩიგოვიძე ვალერიან ნაუმის ძე	1908	სამედიცინო
210	ჩიგოვიძე ბესარიონ ნაუმის ძე	1908	ოურიდიული
211	ჩირვაძე ვლადიმერ ექვთიმეს ძე	1909	სამედიცინო
212	ჩიხლაძე ალექსანდრე დიონისეს ძე	1909	ფიზიკა-მათემატიკის
213	ჩიხლაძე ევსევო ივანეს ძე	1902	ფიზიკა-მათემატიკის
214	ჩხეიძე იოსებ პავლეს ძე	1907	სამედიცინო
215	ჩხეიძე მიხეილ სოლომონის ძე	1910	სამედიცინო
216	ჩხეიძე ნიკოლოზ დავითის ძე	1908	ოურიდიული
217	ჩხეიძე სიმონ არჩილის ძე	1908	ოურიდიული
218	ჩხეიძე რაფაელ პავლეს ძე	1910	ოურიდიული
219	ჩხეიძე ნიკოლოზ იოსების ძე	1911	ოურიდიული
220	ჩხენკელი მიხეილ ივანეს ძე	1898	ოურიდიული
221	ჩხიკვაძე სერგო იასონის ძე	1912	სამედიცინო
222	ცინცაძე ვლადიმერ ანტონის ძე	1907	ისტ. ფილოლოგიური

223	ცინცაძე ივანე ალექსის ძე	1915	თურქიული
224	ცირილაძე ვიქტორ სერაფიონის ძე	1914	სამედიცინო
225	ციციშვილი პავლე ნიკოლოზის ძე	1906	თურქიული
226	ცოპია ვარლამ ისიდორეს ძე	1915	სამედიცინო
227	ცხვედაძე ზებედე მიხეილის ძე	1897	სამედიცინო
228	ცხვედაძე ივანე მიხეილის ძე	1900	სამედიცინო
229	ძიძუაშვილი კონსტანტინე იუსტინეს ძე	1909	სამედიცინო
230	წერეთელი ზურაბ ირაკლის ძე	1912	თურქიული
231	ჭანკეტაძე აპოლონ მიხეილის ძე	1907	სამედიცინო
232	ჭეიშვილი ივანე ივანეს ძე	1910	თურქიული
233	ჭეიშვილი მანასე მელიტონის ძე	1907	სამედიცინო
234	ჭითია ვასილ ბესარიონის ძე	1907	თურქიული
235	ხაფიშია გერასიმე სტეფანეს ძე	1907	თურქიული
236	ხერხეულიძე გრიგოლ ზურაბის ძე	1913	თურქიული
237	ხერხეულიძე მიხეილ ზურაბის ძე	1914	თურქიული
238	ხირსული გიორგი კონსტანტინეს ძე	1903	სამედიცინო
239	ხოჭოლავა იაკობ ბესარიონის ძე	1910	სამედიცინო
240	ხუნდაძე გაბრიელ ივანეს ძე	1906	სამედიცინო
241	ხუნდაძე პახომ იესეს ძე	1906	სამედიცინო
242	ჯავახიშვილი გიორგი ალექსანდრეს ძე	1900	ფიზიკა-მათემატიკის
243	ჯავახიშვილი ალექსანდრე სიმონის ძე	1915	სამედიცინო
244	ჯაფარიძე ალექსანდრე ივანეს ძე	1909	თურქიული
245	ჯაში ილია ევსტატეს ძე	1897	სამედიცინო

**ქართველი სტუდენტები, რომლებიც სწავლობდნენ
მ. იურიევის (ტარტუს) საკათედრონარო ინსტიტუტში
1893 წლიდან 1918 წლამდე**

№№	გვარი, სახელი, მამის სახელი	რომელ წელს იყო მიღებული
1	ახმეტელი დავით ვასილის ძე	1893
2	ახმეტელი სიმონ გიორგის ძე	1899
3	ბენაშვილი მიხეილ ათანასეს ძე	1897
4	ბერიშვილი ალექსანდრე ლონგინოზის ძე	1904
5	გოგატიშვილი ალექსანდრე მიხეილის ძე	1915
6	გომელაური დიმიტრი ლევანის ძე	1916
7	ედიაშვილი ზაქარია ერმალოზის ძე	1898
8	ელაშვილი მიხეილ ესტატეს ძე	1898
9	იმნაიშვილი გერასიმე სოფროპის ძე	1903
10	კვიციანი ავთანდილ გაბრიელის ძე	1898
11	ლაშხაური ვლადიმერ ივანეს ძე	1893
12	მამაიაშვილი გრიგოლ დავითის ძე	1899
13	მასხარაშვილი გალაქტიონ ყარამანის ძე	1900
14	მასხარაშვილი ვასილ დიმიტრის ძე	1916
15	მასხარაშვილი გრიგოლ დიმიტრის ძე	1901
16	მეტრეველი ვლადიმერ ივანეს ძე	1915
17	მემპრიაშვილი პეტრე ლუარსაბის ძე	1893
18	ნადირაძე ანდრო გრიგოლის ძე	1898
19	ნადირაძე კონსტანტინე გრიგოლის ძე	1900
20	ფურცხვანიძე მიხეილ ათანასეს ძე	1895
21	ქარცივაძე ილია ტიტოს ძე	1900
22	ქუთათელაძე ივანე გრიგოლის ძე	1903
23	შანიძე კონსტანტინე ელიზბარის ძე	1907
24	შენგელია ბესარიონ პავლეს ძე	1907

25	მუაყრიშვილი ივანე თედორეს ძე	1899
26	ცაგარელი კონსტანტინე ალექსანდრეს ძე	1901
27	ცინცაძე გიორგი იოსების ძე	1901
28	ცინცაძე თედორე თომას ძე	1900
29	წერეთელი ტერენტი ნიკოლოზის ძე	1900
30	წინამძღვრიშვილი მიხეილ დორითეს ძე	1901
31	ხელაშვილი ვლადიმერ მიხეილის ძე	1898
32	ხუციშვილი ბესარიონ ესტატეს ძე	1893

იპოვიანის (ტარტუს) პროფესორ როსტომცაძის საუბნიანისტიქტო კურსების ქართული სტუმბინტაბო 1908-1918 წლებო

№№ გვარი, სახელი, მამის სახელი რომელ წელს ჩაირიცხა

1	არდიშვილი ალექსანდრე ვლადიმერის ძე	1910
2	აბრამიძე ევლადი იოსების ძე	1916
3	აბულაძე მიხეილ ედიშერის ძე	1914
4	ბახტაძე ცუცა	1912
5	ბერიძე სიმონ ზურაბის ძე	1912
6	გაჩეჩილაძე ალექსანდრე ლევანის ძე	1916
7	გიორგობიანი ლეონტი ბესარიონის ძე	1910
8	გოგლიძე ეპიფანე ანტონის ძე	1911
9	გოთოშა ტატიანა პავლეს ასული	1908
10	გულისაშვილი ვახტანგ ერეკლას ძე	1909
11	გუბალიძე ერმალოზ გიორგის ძე	1910
12	ენუქიძე გრიგოლ ქრისტეფორეს ძე	1912
13	ვადაჭკორია არსენ სიკოს ძე	1908
14	ვარდოსანიძე ანტონ დავითის ძე	1910
15	თათარიშვილი ნინო კონდრატეს ასული	1916
16	თაყაიშვილი გიორგი ერმალოზის ძე	1909
17	თოღაძე ერმალოზ ბესარიონის ძე	1909
18	კალანდაძე ელისე ივანეს ძე	1910
19	კარგარეთელი გიორგი დიმიტრის ძე	1913
20	კახიძე კონსტანტინე თომას ძე	1914
21	კვაჭაძე ბოზოსი მოსეს ძე	1912
22	კუკულაძე შალვა ტიმოთეს ძე	1912
23	ლომიძე კლიმენტი ბესარიონის ძე	1915
24	მაჭავარიანი ილია გიორგის ძე	1908
25	მგავანაძე სევერიან არსენის ძე	1912
26	მხეიძე დავით სიმონის ძე	1910
27	ნიკოლაიშვილი ტარასი ონისიმეს ძე	1912
28	ნიკურაძე სილოვან ილიას ძე	1908
29	ჟორდანიას დიმიტრი იოსების ძე	1908
30	რუხაძე პეტროზ ზაქარაიას ძე	1908
31	ურუშაძე ივანე ბესარიონის ძე	1911
32	ურუშაძე ისაკ ლევანის ძე	1909
33	უჯმაჯურაძე ივანე ბესარიონის ძე	1911
34	ფულარია ვეგერ ალექსანდრეს ძე	1909
35	ქავთარაძე თეოფილე კონსტანტინეს ძე	1914
36	ღოღობერიძე ნიკოლოზ სოლომონის ძე	1911
37	ყალიბაძე ერასტი რამინის ძე	1913
38	ჩახუნაშვილი ამბროსი იულიანის ძე	1913

39	ჩხეიძე იოსებ არჩილის ძე	1916
40	ჩხეიძე ნიკოლოზ იოსების ძე	1911
41	ჩაჩხიანი გიორგი ანტონის ძე	1912
42	წერეთელი ნიკოლოზ იოსების ძე	1911
43	ჭაბუკიანი პეტრე ივანეს ძე	1912
44	ჭვიჭვილი მარიამ ალექსანდრეს ასული	1912

შპ60შპ66: უნდა ვიფიქროთ, რომ ამ სიებში არ არის შეტანილი ყველა ქართველი, რომლებიც განხილულ პერიოდში ტარტუს უმაღლეს სასწავლებლებში სწავლობდნენ.

*

ერეკლე მეორის ღონისძიებები სამეფოლოს დასაცავად და გასაქმებულად

მანანა ჭუმბურიძე.

საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივის განყოფილების გამგე.

50600 თარხნოვნიძე.

არქივისთვის გამგე.

ქართველი სახელგანთქმული მეფის ერეკლე II-ის მიერ შრომითა და ბრძოლით განვლილი გზა აღსავსეა მრავალი გამარჯვებით, ზოგჯერ დამარცხებითაც...

არართმა გამარჯვებამ მოუტანა წარმატება თეიმურაზ II-სა და ერეკლეს: ზედინზე დამარცხეს მეზობელი სახანოები და მოიპოვეს როგორც სამხედრო, ასევე პოლიტიკური წარმატება.

მიღწეულიან ერთად ერეკლეს წინაშე გადაუდებელ ამოცანად რჩებოდა ლეკთა საკითხი. აღმოსავლეთ ამიერკავკასიაში გაბატონების მსურველი შამხალდანი პროვინციების მმართველები, ფორმალური მეგობრობით შეინიღბულნი, ფარულად ემზადებოდნენ საქართველოს დასაპყრობად.

1751 წელს შაჰი-შირვანის ხანმა შაჰი-ჩალაბმა გაილაშქრა საქართველოს წინაღმდეგ. ქართველთა ჯარი დამარცხდა. ამ აქტით გამოირკვა, რომ ლეკთა საკითხი ბევრად უფრო რთული იყო, ვიდრე ქართველ პოლიტიკოსებს წარმოედგინათ.

თავრიზის მფლობელ აზატ-ხანსა და 1754 წელს ნურსალ ბეგზე ბრწყინვალე გამარჯვების შემდეგ ერეკლე კარგად ზედადა, რომ საქართველო ჯერ სამშვიდობოს არ იყო გასული. მტრები მხოლოდ მიყრზებული იყვნენ. ამიტომ გადაუდებელ საქმედ მიიჩნია ქვეყნის გაძლიერება და მომავალი თავდასხმებისათვის მზადება.

1769-1771 წლებში, რუსი ჯარის გაცნობის შემდეგ ერეკლე დარწმუნდა მუდმივი ჯარის უზარატესობაში. 1773 წელს მოწვეულ სხდომაზე დასვა საკითხი – შეექმნათ მუდმივი რეგულარული ჯარი, რომელიც საბოლოოდ მოსპობდა ლეკთა თარეშს.

1774 წელს საქართველო უმაღლეს და სასულიერო პირთა მონაწილეობით ერეკლემ შეიმუშავა მორივე ჯარში ხალხის გაყვანის კანონი. იგი ცნობილია მორიგის ლაშქრობის განაშენის სახელწოდებით.

მაღე შექმნა ლეკთა თარეშები. ზღლისუფლებამ ქვეყნის გაძლიერებისათვის დაიწყო ზრუნვა. უფრო ადრე, მუდმივი ომების გამო ძალზე დაზარალებულ ქვეყანაში, სადაც შეტვირთული იყო გლეხთა რაოდენობა, ხილი სოფლები – დაცლილი, ერეკლემ ახლად მიღებული კანონით გლეხს დაუბრუნა "ნახევრად თავისუფალი" აღმამის მდგომარეობა.

საერთო უზღვერებით იყო გამოწვეული, ალბათ, 1749 წელს ერეკლეს მადლიობის წერილი ერთ-ერთი დიდი ვეზირისადმი თურქეთში გაყვდილი ქართველი ქალ-ვაჟის გამოსყიდვისა და საქართველოში დაბრუნების გამო (ფონდი 1449, საქ. 3027, პირი. დედანი ინახება ბულგარეთში ქ. სოფის კირილესა და მეთოდეს სახელობის სახალხო ბიბლიოთეკის ორიენტალისტიკის სექტორის არქივში. პირი შემოწმებულია პროფ. ნოდარ შერგელაის მიერ).

ამავე წლებში ერეკლემ განახალა სამთამდრო მრეწველობა. ძველთაგან განვითარებული ეს დარგი მაშინ თითქმის გამჭვრელი იყო. მეფემ მოახერხა ბერძენი მადნის ოსტატების გადმობირება და დაიწყო როგორც სპილენძის, ისე ვერცხლის გამოდნობა. ამ საქმის ბევრგარების შედეგად გაუმჯობესდა ფულის მოჭრის ტექნიკა, სასტამბო საქმე, მოწესრიგდა საბაჟოების მუშაობა, გაიხსნა დარიალის საჯარო გზა.

ერეკლემ დიდი ყურადღება მიაქცია განათლების საკითხს. გაიხსნა სახელმწიფო სკოლები თბილისსა და თელავში. 1792 წელს მეფემ სოონის დეკანოზი, სახელთუხუცი იოანე განამწესა თბილისის სემინარიის რექტორად "განსწავლისათვის შეიღთა საქართველოსათა". ამ შრომისათვის დაუნიშნა ჯამაგირი. მისი სიტყვებით, "იმედი გვაქვს, რო ესეც შრომის ყველის და ნაყოფს დაგვანახებებს და რწმუნებულს ტალანტს ააღორძინებს" (სცსსა, ფონდი 1448, საქ. 28).

დაიწყო სტრატეგიული მნიშვნელობის ნაგებობათა აღდგენა-განახლება, დაცარიელებული სოფლების, ციხეების, კოშკების და ეკლესიების მშენებლობა.

მორივე ჯარში წასვლის კანონის მიუხედავად, 1787 წელს ერეკლე სოფელ ფშაშში ეკლესიის მშენებლობაზე გაგზავნილ კალატოზ სვიმონს იენისში მორივე ჯარში წასვლის ვალდებულებისაგან ათავისუფლებს (სცსსა, ფონდი 1448, საქ. 3045).

ეს პუბლიკაცია ეძღვნება ერეკლე II-ის გარდაცვალებიდან 200 წლისთავს – 1998 წლის 11 იანვარი (ძველი სტილით). დასაბუქლად შევარჩით მეფის მოღვაწეობის მხოლოდ ერთი დარგი: სოფლების, ციხე-კოშკებისა და ეკლესიის მშენებლობა-აღდგენის ამსახველი საბუთები. მათი ნაწილი გამოცემულია დიდი ხნის წინ არისტოულ გაბიწყანისა და ისიღარე დოლიძის მიერ, მაგრამ უცვლე ბიბლიოგრაფიულ იშვიათობად ქვეული დოკუმენტები გვიჩვენებს ერთხელ კიდევ შევასწინოთ მკითხველს.

საბუთები შერჩეულია საქართველოს საისტორიო არქივის დედნებისა და პირთა კოლექციებიდან.

1. ფონდი 1448 – ძველი საბუთების დედნების კოლექცია.
2. ფონდი 1449 – ძველი საბუთების პირთა კოლექცია.
3. ფონდი 1450 – ძველი საბუთების პირები, გადაწერილი საქართველოს უზენაესი მართებლობის ბრძანებით XIX საუკუნის პირველ მეოთხედში.
4. ფონდი 1461, პოლიექტოს კარბელაშვილის პირადი ფონდი.

საბუთები ეკუთვნის 1750-1796 წლებს, წარმოადგენენ ერეკლე II-ის წყალობის წიგნებს, ბრძანებებს, ოქმებს და წერილებს.

საბუთებს შორის აღსანიშნავია 1750 წელს გაცემული ერეკლეს წყალობის წიგნი გიორგი მირზაშვილისადმი, რომელმაც ყიზილბაშთა და ლეკთა აოხრებულ სოფლებში აღადგინა და განაახლა ციხე-კოშკები, სოფელ შინდისს გალაკანი გაუკეთა და ფრეზეთის სასახლესთან დაიწყო ციხის მშენებლობა.

1765 წელს ერეკლე ამილახვრებს სთავაზობს სოფალდელოსს და იქ ციხის მშენებლობისათვის გარკვეულ პირობებს, რომელთა ძალით 6 წლის შემდეგ მამული მოღიანად ამილახვრებს რჩებოდა.

1773 წელს ერეკლე თავის ბრძანებაში პირდაპირ მიმართავს დარბაზ-ბატონ რევაზ ამილახვარს მტრის დასახვედრად გორის ციხის გამაგრების, მოსახლეობის თავის შესაფარებლად ჯისურების (ხის კოშკი) ადგენისა და ხანდაკების (თხრისციხის) გაჭრის აუცილებლობაზე.

1793 წელს გიორგი, იოსებ და არსტომ ჯორჯაძეები ითხოვენ ნაფარეულსა და გრემს შუა სოფლის აშენების ნებართვის, რომელსაც მიიწვევენ ქვეყნის შესამატ საქმედ და მტრის ფეხის მოსკვეთ ადგილად.

საყურადღებოა, რომ ერეკლე უკაცრიელ სოფლებში ახლად დასახლებულ გლეხებს დროებით ათავისუფლებდა გადასახადებისაგან.

დიდ ინტერესს იწვევს ერეკლეს წერილები დარბაზ-ბატონ რევაზ ამილახვისადმი, სადაც უშუალო დავალების გარდა, ნათლად იგრძნობა საქართველოს იმდროინდელი საშინაო და საგარეო პოლიტიკური ვითარება.

აქ წარმოდგენილი საბუთების სიმცირის მიუხედავად, კარგად ჩანს ერეკლე II-ის ღვაწლი, რომელიც მიმართული იყო მტრებისაგან სამშობლოს დაცვისა და გაძლიერებისაკენ.

№1

1748 წლის 9 ივნისი. პრაქლე II-ის ოქმი ხიდის უზენაესობაზე და თითრის ზაცვის საკითხზე

[...] ნახევარს თქვენ დაიწერეთ და ნახევარს მერაბს მისცემდეთ, დასტურ სულ თქვენია, მაგრამ ახლა რომ მერაბისც მანდა დგას, ამას შუაზედ გაუყოფდეთ და ხიდს, რაც ფიცარი აკლდეს ისიც გაქაქებებინეთ.

თიბათვის თ ქ(ორონი)კ(ონ)ს ულუ.

ესენი იმიტომ დაგაყენეთ მანდა, რომ თქვენ მაგდენი კაცი არა გყვანდათ, ცოტანი იყავით. ხიდის სარგო სამკვიდროთ სულ თქვენია.

ბეჟელი: “ჭარს მისცემს დავით მიხმოზს ძედ კახეთის მეფედ ცხებულს – პრაქლე”.

საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი, შემდგომი შემოკლებით სცსსა, კოლ. 1448, საბ. №3044, დედანი, თავი აკლავს, განკვეთილობის ნიშნად ყოველი სიტყვის შემდეგ ნახშირით ორი წერტილი.

№2

1750 წლის 9 იანვარი. წყალობის წიგნი, მიცემული პრაქლე II-ის მიერ გიორგი მირზაშვილისთვის ქართლში უკაცრიელ სოფლებსა და ციხე-კოშკების აღდგენისა და განახლების გამო

ქ. ჩუენ ღ(მრ)თიე ამალღებულმან, ღ(მრ)თიე დამყარებულმან და ღ(მრ)თიე ზეცით ცხებით გვირგვინ სეიბტრა პორფირ განმწვენებულმან და ტომ იესუან, დავითიან, სოლომონიან, პანკრატოვანიან და სამეფოთა ჩვენთა კახთა და რანთა და არაგვის საერისთავოს ფლობით და ჰგრობით მჭონებულმან მეფემან და ხელმწიფემან პატრონმან ერეკლემ, პირმშომან და სასურველმან ძემან ჩვენმან ვახტანგ და გიორგი.

ესე უკურისამდე ჟამთა და ხანთა და დრო ცვალებადთა გამოსადეგი მტკიცე და უცვალებელი და მიზეზ შემოუღებელი წყალობის წიგნი და სიგელი შეგიწყალეთ და გიბოძეთ თქვენ, ძალისაგარ თაგდადებით ერთგულსა და

ნამსახურსა ყმასა ჩვენსა აზნაურ[ი]შვილს შირხაშვილს გიორგის, ძმასა შენსა დავითს და შვილსა შენსა ნიკოლოზს, ძმისწულსა შენსა თამაზს და არდაშულს და მომავალთა სახლისა თქვენისა ყოველთავე ასე და ამა პირსა ზედა.

ჟამთა ვითარებისა და დროცკაველბათაგან, რაც არაგვის საერისთაოს ვაკის მამული ოსს გარდა აოხრებულყო უსჯულოთა, აჯარიანთა და იმსილის ნათესავთა: ოსმალთა, ყოზილაშთა და ლექთავან.

მას ჟამსა ოდეს ინება ღ(მერ)თ(მა)ნ ამა უსჯულოთა ვსპლიეთ და ჩვენი მკვიდრი ქვეყანა და მამული ზელით ვუგდევით და საპატრონო დაიჭირეთ, ჩვენ წყალობა გიყავით, ვიბრძანეთ და ქართლსა თუ კახეთს ჩვენს საბრძანებულში ვიბოძეთ ტ[ი]რქმისისა, შინდისისა და ვანათის. კაცი მიიყუნა შინდისს ვალავანი გაუკუეთ და იმ ქვეყნის ხარაბა სოფლების აშენდა ჩვენის ბრძანებით პირველადაც ის სოფლები თქვენი მკვიდრი სახელი ყოფილაყო და ჩვენცა ოჯახობით ვიბოძეთ და დაგიმკვიდრეთ, და ამას გარდა, ამგვართა გაოხრებულს თქვენს სამკვიდროს ფრეზეთს სასახლეზეთ ციხეს კეთება დაუწყევით და რადგან ამგვარს ხარაბას აღავს კეთება და შენება დაუწყე, ჩვენც ამ სამსახურების სამუქუთ შევიწყალეთ ვიბოძეთ, როგორც ძველადგან, გუქუროდესთ და ვემსახუროსთ ან ახალუბანი ხშირი და ბუნდარული ძველადგან გუქუროდესთ და იმ ქვეყნისა დასტური ძველათაგან ყოფილიყოს აშენებას ეცადე და იმ გზით და წესით გეამსახურე.

გუქონდესთ და ვიბუნდინოროს ღ(მერ)თ(მა)ნ, ჩვენგან წყალობა. ესე არ მოვემალოს არა ჩვენგან და არც სხვათა მესპატრონოთაგან.

აწუ, თქვენცა კარისა ჩვენისა ვეკიდ-ვეზირნი და ბრძანებისა ჩვენისა მორჩილნი და კარისა ჩვენისა განმგებნი, თქვენცა ასევე დაუშტკიცეთ და გაურიგეთ ბრძანება ესე ჩვენ.

დაისურა ინდიკტიონსა მეფობისა ჩვენისასა 3 თვესა იანვარს თ, ქრისტეს აქათ ჩღა ქ(ორონი)კ(ონ)სა ულდე

ორი ბეჭედი: 1. "შე ფეხთ განხანლითა მერ ეკლესია ვადიდე - **ჰირამქლე**", 2. "დავითიანი ტომობით, ვახტანგ ვარ უფლისწულობით".

სცსსა, ფონ. 1448, საბ. №587, დედანი, განკვეთილობის ნიშნად ყოველი სიტყვის შემდეგ ნახმარია თითო წერტილი.

№ 3

1765 წლის 10 მარტი. პირობის წიგნი. მიცემული პრემია II-ის მიერ ერთობით ამილახვრებისათვის სოღანლულისა და იმ ციხის მშენებლობის პირობების თაობაზე

ქ. ესე პირობა დაეცეს, ჩვენ მეფეს ერეკლეს თქვენ ამილახორის რევაზისა, საღიხუცის დიმიტრისა, ამილახორისშვილის იესესა და ერთობით ამილახვარისშვილებისათვის.

ასე რომე, სოღანლულის აშენება ჩვენც მოვიინდოშეთ და თქვენც მოგვაცხენეთ. ოცი თუმანი ციხის ასაშენებლად თქვენ მოგვეცით და რაც მეტი დაიხარჯება ჩვენ უნდა დაეხარჯეთ. იქ ჩვენი კაციც უნდა დასახლდეს და თქენიცა. რაც სოღანლულში თქვენი მამულია ექვს წელიწადს ნახევარი სარწყავიცა და ურწყავიცა ნათხოვრად ჩვენ უნდა გვექიროს. იმაში თქვენ არც ღალა აიღოთ და არც არა საქმე გქონდესთ. ექვს წელიწადს უკან თქვენი მამული თქვენვე უნდა დაგარჩესთ.

მარტის, ი. ქ(ორონი)კ(ონ)ს უნჯ. ბეჭედი: "შე ფეხთ გ(ა)ნ(ა)ნილთა მერ ეკლესია ვადიდე - **ჰირამქლე**".

სცსსა, კოლ. 1448, საბ. №473, დედანი, განკვეთილობის ნიშნად ყოველი სიტყვის შემდეგ ნახმარია ერთი ან ორი წერტილი.

№ 4

1763 წლის 20 იანვარი. პრემია II-ის წერილი რევაზ ამილახვრისაჲმ. ხიდიშთაშვი პათი ვაჟულის სიხლქოშს ციხის მშენებლობის გამო ვაჟულების განცვლანობან დაკაზმობაში

ქ. მესტუმრეო, ჩვენ მაგიერად ჩვენს დიდს იმედს, დიდათ იმედათ მისაჩერელს მისახედავს, არათვის არ დასაეწყვარს დარბაზ-ბატონს ამილახორს რევაზს შრავალი მიკითხვა მიახსენეთ.

ამ ხანათ თქვენ, რომ ხიდისთავს ნასყიდ მამული გპირნია, იმას თუ გაგვიცვლით, სხვას მაგიერს მამულს ჩვენ სხვას მოგვცემთ. იანერის ქ. ქ(ორონი)კ(ონ)ს უნზ.

იქ ციხეს ვაკეთებთ იმასზედა, იმისთვის გვინდა. მაგის წიგნები რომ გაქვს, ისიც უნდა გამოვზავნოთ, რა ერთი მამული იქნება, ის შევიტყოთ. თქვენც ატერში მამული გაქვს და გვების მისწვლეთ იქილამ. კიდევ უნდა დაგვიმადლო. ბექდის ადგილი

სცსსა, ფონ. №1461, რვეული 12, საბ.№20, პირი, ვადაწერილი პ. კარბელაშვილის მიერ.

№5

1771 წლის 24 თებერვალი. არზა იონანე დავთრისაგან ბაღაშვილისა ახალგაზრდა მუშის მიხედვის სპიტიხზე პრაქლე II-ის ოქმით

ღმერთმა ბედნიერის ხელმწიფის კირი მოსცეს დაფუძავსვილს იონანეს; მერე ამას მოვასხენებ, ერთხელ დავეტყვევდი თხოუთების სულის ხიზნით, რომ ჩემის სახლისა აღარავინ დარჩომილა. ერთი მძა მგვანდა, ისიც იქ მომიკლეს. მერე თელავს ნეტქარად ხსენებულმა ბატონისშვილმა, ბატონმა დედოფალმა დედა თქვენმა დაიხსნა ჩემის მეუღლით. ორნივე თავის სადღერტელით და გასამარჯვებულად. მას აქეთ თქვენის წყალობით კიდევ ხიზნის ბატონი შევიქენ. მტრისაგან შემინოდა და რუის გალაგანზე შორს ვესახლე. ახლა ოთხი წელიწადი არის თქვენის დოვლითი ერთი საკრე დაქვნი კოშკის საძირკველი ჩაუდგი და ერთი კაცის სიმაღლით მიწას ზევით ავაშენე. სადაც ვინც ქართლში სიმაგრე გააკეთა, სულ თქვენის წყალობით და თქვენის ნაწყალობევის მუშით გააკეთეს. მე ერთი კომლი კაცი მაყავს, ზან არაშენდას წამართმევენ, ზან ამირეჯიბისათვის სალოლაშენს წამართმევენ, ზან ხიდისთავს თქვენის ბრძანებითა და ჩემს საქმეს კი ველარას მივსწდომივარ და კირიც ოთხის წლის დამწვარია და მიფუჭდება. ბედნიერს ხელმწიფეს ამას ვევედრები, თუ რომ სხვა წყალობა არ დამეპართება, ერთი კომლი კაცი ჩემი მაყავს და ერთი კომლი კაცი დემეტრე ციციშვილისა არის. ის მეზმარება, ახლო მეზობელი არის. ამ ორის კაცის წყალობა მაინც დამეპართოს, რომ აღარსად გამომართონ მუშაო; კიდევ ხელმწიფედ არ დავეტყვევდე და საურჯულოეთ არ გავხდე და ის კოშკი ავაშენო თქვენის წყალობით. დიად ავს ადგილს ვსახლობავარ.

თებერვლის კდ ქ(ორონი)კ(ონ)ს უნთ.

სახუთის თავი: მდივანბ[ო], დაფუძავსვილს უნდა ეს მუშა მო[ო]უქრ[ა]თ, რადგან თვითონაც კოშკს მუშაობს, მაგრამ რაც მუშა ან ქარელისათვის გვიპატვებება და ან ამისთვის სახიდისთავე მუშა სხვას ადგილიდამ უნდა შესარულოთ.

თებერვლის კდ ქ(ორონი)კ(ონ)ს უნთ. ვინც ამისი მოასილი ხართ დაეხსენით ამისი.

ბექდის ადგილი

სცსსა, კოლ. 1450, წიგნი 30, საბ.№226, პირი, ვადაწერილი საქართველოს უზენაესი მართებლობის ბრძანებით XIX საუკუნის პირველ მეოთხედში.

№6

1772 წლის 13 თებერვალი. პრაქლე II-ის ბრძანება ახლად აღდგენილი სოფანდულისა და ციხის აშენების ბაშო იმ დასახლებული გლეხების გამოსავლიდან უშიდო შილის ახილახვრებისთვის ყმალობასთან დაკავშირებით

ქ. ჩვენი ბრძანება არის ამილახორო რვევზ, მდივანბეო იესე, მინამუ გიორგი და ბეჭან.

მერე სოფალული ავის დროს მიზეზით, რომ ხარაბა იყო. იქ ჩვენ ციხე ავაშენეთ და შერობა ჩავაგდვეთ და დღეს აქამდინ ჩვენ გვექორა.

ახლა სოფალული ისე ციხით თქვენ წყალობა ვიყავით და გიბოძეთ ამ წესით, რომ სოფალულის მამული მერვედი ჩვენი სახასო არის და შვიდი წილი მამული თქვენთვის ვეგობობება. რაც იქ ჩვენი სახასო კაცნი სახლობენ, იმათთან თქვენ საქმე არა გაქვს რა და, რაც თქვენი სამკვიდრო გლეხი არის იქაური ისინი შვიდი წილი თქვენი არის და მერვედი ჩვენი სახასოა.

დღეის იქით ამ სოფალულის მამულიდამ ამ გლეხიდან, რაც გამოსავალი ადგებოდას შვიდ წილს თქვენ აიღებდეთ და მერვედს ჩვენს სარქარში მიაბარებდეთ. იქ ერთი მართებელი კაცი უნდა და[ა]ქვნეთ, რომ იქაურობას კარგად, მართებულით გაუფხობილდეს და მოუაროს, არა წა[ა]ხდინოს რა.

ამილახორო რვევზ, ან თქვენ და ან, რომელმაც ამილახორის შვილმა ამ სოფალულში მდგომელს კაცს ძალა და უსამართლო და ჯგბირი უყო რამე, და ის კაცნი იქილამ აიყარნენ და დაიკარგნენ, ან ჩვენი სახასო კაცნი ან თქვენი კაცნი

იცოლოთ დიდათ მოკეთიხამით. ამ სოღალულსაც წაგართვათ და ვისიც საბაბითა და უსამართლოს ქნით იქაღამ კაცი აიერება იმასაც დიდათ მოკეთიხამით და გარდაქმნდევინებთ, იცოლოთ.

თებერვლის ივ, ქ(ორინი)კ(ონ)ს უე ბეჭედი: “შე ფეხთ განმანდილთა მიერ ეკლეუსია ვადიდე – **პრეპლე**“.

სცსსა, კოლ. 1448, საბ.№1153, დედანი, განკვეთილობის ნიშნად ყოველი სიტყვის შემდეგ დასმულია ერთი ან ორი წერტილი.

№7

1772 წლის 29 თებერვალი. პრეპლე II-ის მიერ-ღარბაჰ ბატონ რეჰაჰ აბილახორისთჳის მიწერილი წერილის ნაწყმებით. მტრის დასახეზმდრად გორის ვალაჰანთან თხრილჳების ვაჭრის ვაჟო

... ამას გარდა, გორის ვალაჰანისა, რომ მოგვეწერათ, ჩვენ მუშა შევაწერეთ და ხანდაკი უნდა გააჭრეკინით. ხანდაკს ზუთი ადლი ვანი უნდა ჰქონდეს და ოთხი ადლი სიღრმე. ასე უნდა გააკეთებინით. ამასუღებაც ვარგევესება, ან თან მოკვეება და ან მას უკან მოვა და ზეით გორის ციხე და სულუხი რაც გასაკეთებელი არის, ის ჩვენა და გორში მსახლობელი, ვინც გორში არიან ხიზანი თუ მკომური – იმათ უნდა უნდა გააკეთოთ.

ბეჭდის ადვილი

სცსსა, ფონ. 1461, რეველი 12, საბ. №53, პირი, ვადაწერილი პ. კარბელაშვილის მიერ.

№8

1773 წლის 27 მარტი. პრეპლე II-ის წერილი ღარბაჰ-ბატონ რეჰაჰ აბილახორისადმი, მტრის დასახეზმდრად გორის ციხის ვაჰაგრაჰის საჰითხეზ

ქ. მესტუმრეო, ჩვენ მაგიერად ჩვენსა დიდსა იმელსა, დიდად იმელად მისანწველ-მისახედავს და არაოდეს დასავეწერას ღარბაჰ-ბატონს აბილახორს რევაზს მრავალი მათის პატრონების საკადრისი მოითხევა მოახსენეთ.

ჩვენ აქ, თელავს ვიმყოფებით. ნუცალის ჯარის დამარცხებას ვაიგონებდით და დიდად ვატეხილა, რომ უფროსი აღარ იქნება, ჯარი რაც ჰყოლია, გასკვლია. ზოგი თითონ აქ ბელაქანში დგას, მაგრამ დღედაღლე იმისის კაცებისა და კაის ყმებისაგან ზვეწნით შერიგების ნდომის წიგნები მოგვიდის და რადვანც იხვეწებთან, ჩვენც ქვეყნის სამჯობინარისათვის უნდა ვისმინოთ და ვაკვივინოთ.

ახლა ახალციხიდან გამკეში კაცი მოვიდა. გორის ვალაჰანის აღებას თურმე აპირებენ დალატით. ასე დაუდვიათ ბინა, რომ ვენახებში დავიმაღლეთ და ისე შევერივინეთ.

ახლა რაც თადარიგი ვაეწყობოდეს ის თადარიგი დაიჭირეთ. თუ ივანე აბაშიძე ჯერ არ წამოსულა, ხომ ისიც თქვენთან იქნება და ერთად ნახავთ თადარიგსა; თუ წამოსულა და თქვენ იქნებით, ყულარადასი და ივანე მეთიარი და რაც მოვლა ვაეწყობოდეს, კაცის დაყენება უნდოდეს თუ ვალაჰანის გამაგრება ვველა აღასრულეთ, ბურჯები გაამაგრეთ, ქეშიტი გაუწინეთ, ღამის ყარაული დააყენეთ, უზბაში-დაჰაში გააწინეთ.

თუ მართლა ვენახებში ჯარი ჩამოვიდეს და რაც ლ(მერ)ო(მა)ნ შეგაძლებინით პასუნის გაცემა თქვენ იცით.

ციხე გაამაგროს ივანეს უთხარით და ვალაჰანი თქვენ გაამაგრეთ, რასაც ეცდებით თქვენ იცით

მარტის, კ.ს. ქ(ორინი)კ(ონ)ს უდა...

სცსსა, ფონ. 1461, რე. 12, საბ. №79, პირი, ვადაწერილი პ. კარბელაშვილის მიერ.

№9

1773 წლის 1 აგვისტო. პრეპლე II-ის ბრძანება მიმირტუშ თაყაიშვილისადმი თოშის წაშლის დასახეზმე ქარხნის ახაშენებლად ნებართვის მიცემის საჰითხეზ

ჩვენ ბრძანება არის, თაკაიშვილი მიკირტუშ, თოშის წაშლის დანაყენებისა, გორჯილის გასყიდვა სივლით ხომ შენ ვიბოძეთ. და გორჯილის ვასყიდვისაც და სხვა ლქმუნ მოგვიცია, რომ აულაბის ციხის კარს გართო, სადაც ამჯობინო ქარხანა უნდა ვაგვეკეთებინა, სადაც ვითჯობინებინა და ვიშენებინა, ის ალაგი ჩვენც მოვიწოდეთ.

ციხის კარის პირდაპირ, რიყისკენ ძველი ნაკარავისა და ბურჯთა გამოსწორ სიგრძეზე მტეტებისკენ საურმე მარაჰდინ და განხე ოცდახუთი ადლი ალაგი ვეთხოვ. ჩვენც ვინებეთ და ის ალაგი შენ და შენს შვილებს სამკვიდრო

მამულათ გიბოძეთ. დუქნები დააკეთე და წამალიც იქ გააკეთებინე, დინგებაც მოუმატე ჩარხი და გორჯილის ქარხნაც გააკეთე შენის ხარჯით.
თუ წამლის ქარხანა სხვა უკეთესს ალაგს მოხდეს და ან წყლით და ან სხვა რიგით, ეს ალაგი მამულათ, როგორც გინდა მოიხმარე.
ავგისტოს ა. ქ(ორონი)კ(ონ)ს, უა. ბუქდის ადგილი.

სცსსა, კოლ. 1450, წიგნი 18, საბ. №16, პირი, გადაწერილი საქართველოს უზენაესი მართებლობის ბრძანებით XIX საუკუნის პირველ მეოთხედში.

№10

1773 წლის 3 ნოემბერი. ერიკლე II-ის ბრძანება რევაზ ამილახვრისადმი. სომეხებთან დახმარებით ხალხის მიერ გორის გალავანში ჯიხურების დადგენისთან დაკავშირებით

ქ. ჩვენ ბრძანება არის, ამილახვრო რევაზ და გორის მელიქო, მერე გორის გალავანს სადაც ემტრებოდეს ოთხი ჯიხური ვინც გორის გალავანში ესახლოს, იმათ დაადგმეინეთ და ოთხი ჯიხური, ვინც გორის ციხეში სოფლები დაიხიზნება, იმათ დაადგმეინეთ.
გიორგობის ვ. ქ(ორონი)კ(ონ)ს უა. ბუქდის ადგილი.

სცსსა, ფონ.1461, რვეული 12, საბ. №93, პირი, გადაწერილი პ. კარბულაშვილის მიერ.

№11

1774 წლის 18 მარტი. ერიკლე II-ის ოქმი რევაზ ამილახვრისა და გორის მელიქისადმი იჭარის თანხმად ორმოცდაათი თუმანის ციხის შეკეთებაზე მოხმარებისთან დაკავშირებით

ქ. ჩვენს მაგიერად ამილახვრს რევაზს, გორის მელიქს ზურაბას და ერთობით გორელებს ასე უამბეთ: მერე ორმოცდაათი თუმანი გარდაგვიდგია და ბარათი გორის ბაჟის იჯარადახვდ დაგვიწერია და გამოგვიგზავნია დ(მრ)თის ორმოცალებით, ამ ორმოცდაათის თუმნით, რაც მუშაობა შეიძლება გორის ციხეზედ უნდა იმუშაოთ და გააკეთოთ. ეს სარიშტა ასე დაიჭიროთ: ვინცაინ გორელები ხართ ორმოცდაათი თუმანი ყველამ პალიგორა გაიყავით და სესხათ გამოიღვეით. ახლაც ზელი მიჰყავით, საკირეები დაწვით და ამ ზაფხულს სულუხის მხარეს და ზეთი ციხეზედ იმუშავეთ. ორმოცდაათი თუმანი რასაც გააკეთებდეს, დაასრულეთ და ზუთ თვეს უკან გორის ბაჟის იჯარადაღრს ორმოცდაათი თუმანი გამოართვით და ვისაც რა დაგზარჯოდესთ, თქვენი თეთრი აიღვეით.
იჯარადაღრს ყაღალა აქვს ყოველს მობარათიზედ უწინ თქვენ უნდა თეთრი მოგცეთ.
ბატონო ამილახვრო, ეს საქმე თავს გაძესთ, ბეგითი უნდა ბძანდებოდეთ და ახლაც საკირებისათვის ხელი მაიყოფნით.
ალიწერა მარტის .იე. ქ(ორონი)კ(ონ)ს უამ.
ბუქდის ადგილი.

სცსსა, ფონ. 1461, რვეული 12, საბ. №100. პირი, გადაწერილი პ. კარბულაშვილის მიერ.

№12

1774 წლის 8 აპრილი. ერიკლე II-ის ოქმი დარბაზ-ბატონ რევაზ ამილახვრისადმი გორის ციხის შეკეთების საქმითზე

ქ. ჩვენ მაგიერად ჩვენს დიდს იმედს. დიდად იმედად მისაჩვენელ მისახედავს და არაოდეს ჩვენგან არდასავიწყარს დარბაზ-ბატონს ამილახვარს რევაზს [მრავალი] მოკითხვა ეუწყოს.
მერე ამდენი ხანია მანდაური ამბავი აღარა შევიტყობინებიათ რა, თქვენი სარგადანი [ვა]რო, ვერც ეს ჯარი მანდ გამოგვიგზავნია და ვერც მანდაური ჯარი აქ დაგვიბარებია. მანდაური ამბავი ყველ[ა] შეგვატყობინეთ, კაცი მალე გამოგვიგზავნეთ. აპრილის 3, ქ(ორონი)კ(ონ)ს უამ.
ქ. ამას წინათაც წიგნი მოგწერეთ, რომ გორიდან ორმოცდაათის თუმნის თადარიგი პქმნათ, რომ საკირე[ე]ში უნდა დაადგმეინით და დააწვეინით. ორს საკირეს რაც მოუნდეს ის კი დახარჯეთ და სხვა კი შენახეთ, რომ როგორც

მოგვიდეს ისე დახარჯეთ, რომ მაგ ციხეს უნდა მოხმარდეს წლეულობით და ეს წიგნი ბარათით შეინახეთ, რომ ეს ორმოცდაათი თუმანი ბაჭიდან მოგვეცმათ.

აბრღის ე.ე. ქ(ორონი)კ(ონ)ს უამ. ბეჭედი: "ქარს მისცემს დაეთ, მიხმობს ძედ კახეთის მეფედ ცხებულს -
პირაქლე".

სცსსა, კოლ. 1448, საბ. №387, დედანი, განკვეთილობის ნიშნად ყოველი სიტყვის შემდეგ ნახმარია თითო წერტილი.

№13

1774 წლის 4 ივნისი. პირაქლე II-ის ოქმი რაჭვას ამილახვრისადმი გორის ციხის შესაპყრობლად საქირაქების დაღბების გამო. წინ უძღვის ხარჯის ნუსხა

- ქ. გორის ციხისთვის და. რაც მოუნდება, როგორც გარიგლა ამას ქვეით სწერია.
- ქ. ამის ქვის მოტანა გორულემა
- ბ) ქ. საკირის ქვის მოთხრა თეთრით მოუნდება
- დ) ქ. საკირე[ქ]ის დაღმა თეთრით
- ზ) ქ. ტივი უნდა იყიდეთ თეთრით .ი.
- დ) ქ. ქვიშის მოთხრა თეთრით
- ბ) ქ. ქვიშის გაცრა თეთრით
- ქ. შუშის მოტანა ქართლმა, როგორც გვითქვამს
- ქ. ბატონო ამილახვარი რვეაზ, ეს ამ სი[ი]თ, როგორც დაგვეწეროს გორის ციხის სარიშტა ეს ასე უნდა აღასრულო.

რომელიც თეთრით საშუალო არის, გორის იჯარიდამ ორმოცდაათი თუმანი, რომ გადაგვიღვია, როგორც ამას წინათ მოგვეწეროს იქნამ დახარჯეთ და ასე გააკეთებინეთ. მთიბათვის დ. ქ(ორონი)კ(ონ)ს უამ.

ქ. ქვიშის მოთხრისა და გაცრის მუშა გორიდან უნდა გამოიყვანოთ, დღეში ორი შაური მისცეთ. ჩვენ ამ ხარჯის ვარაუდრი ასე გვინახავს. თუ ნაკლები მოუნდეს, ნაკლები დახარჯეთ, და თუ მეტი მოუნდეს, თქვენს საქმესა და მუშაობას ნუ მოსცდებთ და ჩვენ გვაცოდინეთ და, რომელიც ამ ოქმებში იასაულები განგვიწესებია, ამით კაცის თავს ოთხ-ოთხი მინალთუნი თავვით გასამრჯელოდ მიგვიცია ამ ორმოცდაათის თუმნიდამ.

ბეჭდის ადგილი

სცსსა, ფონ. 1461, რვეული 12, საბ. №105, პირი გადაწერილი პ. კარბელაშვილის მიერ.

№14

1774 წლის 10 აგვისტო. პირაქლე II-ის ოქმი ამილახვრისა და გორამლებისადმი გორის ციხის ახაშენებელი მასალის მოსაწოდად ცხენების მოწოდების გამო

ქ. ბატონო ამილახვარი და გორულემა, მანდ ჩვენი ოთხიოდე ულაყი არის. ეგენი გორის ციხის კირისა და ქვიშის საზღვლად ამუშავეთ. ხელი შეუწყვეთ არ დახოცონ. ექვსიოდე თქვერც იზოვეთ და მაგ ციხის შენებაზედ ამუშავეთ. მარამობისთვის ი ქ(ორონი)კ(ონ)ს უამ.

ქ. ვისაც ჰყვანდეს, სთხოვეთ და ისევე მიეცეთ ქვეყნის მუშაობაზედ არა იქნება რა.

ბეჭედი: "ქარს მისცემს დაეთ მიხმობს ძედ კახეთის მეფედ ცხებულს - **პირაქლე**".

სცსსა, კოლ. 1448, საბ №1989, დედანი, განკვეთილობის ნიშნად ადგილ-ადგილ ნახმარია ერთი წერტილი.

№15

**1775 წლის 7 მაისი. პრეკლამ II-ის ოპიო აპაუა თუშანიშვილისადაც საყდრის
ასაშენებლად მადნის თანხიდან თეთრის გაცემის საკითხზე**

ქ. თუშანიშვილი აპაუა, ქრისტეფორე ტფილელის თეორი რომ გაბარია საყდრის ასაშენებლად, ის თეორი რაც იყოს დაეთ მუშრობის და სასაბუჯა ბეჟანას მოაბარე, მადნის ხარჯათ უნდათ და ისეც იმ მადნიდამ ამათვე გამოართვი. მაისის ზ ქ(ორონი)კ(ონ)სეუ გ. რამეთუ თუშანიც იყოს, ამ ყაბზე მოაწერინე ეს თეორიაც და სხვა, რაც აპას წინათ დავეიხარჯავს, დ(მრ)თითი სულ ერთათ მადნიდამ მიეცემა.

ბეჭედი: “**პრეკლამ**”.

სცსსა, კოლ. 1448, საბ. №2444, დედანი, ზომა 13,8X13,5 სმ., განკვეთილობის ნიშნად ყოველი სიტყვის შემდეგ დასმულია ორი წერტილი.

№16

**1776 წლის 13 მარტი. პრეკლამ II-ის ოპიო დონთიმოს ნებარსელებისა და
ენისხელთ მთურაგის შვილის გრიგოლისადაც შილდელუბისათვის ვინანის
მოსარწყავად წყლის გაყვანის გამო**

ქ. ჩვენ მაგიერად ყ(ოვლა)დ სამღვდელის ნეტარსელ ეპისკოპოს დონთიმოს[ს] ხელს მოხვედრა მოხსენრდა . და ენისხელთ მოურავიშვილს გრიგოლს მოკითხვა ეუწყოს.

მერმე ჩვენის ქეაყრილელათათინ შილდელთ ამდენი წყალი უნდა გამოუტანინოთ, რომ რაც საყენახე ადგილი მივეცი და ვენახებს აკეთებენ, იმას უნდა ეყოს.

მარტის იგ. ქ(ორონი)კ(ონ)ს უთღ. ბეჭედი: “**წარს მისცემს დაეთი მისზობის ბედ კახეთის მუფელ ცხებულს
პრეკლამ**”.

სცსსა, კოლ. 1448, საბ. №491, დედანი, ზომა 19X16,2 სმ., განკვეთილობის ნიშნად ყოველი სიტყვის შემდეგ ნახმარია თითო წერტილი.

№17

**1781 წლის 7 მაისი. ეპიკალასაგა დიმიტრის არჯა პრეკლამ II-ის სახელზე,
რომელიც ჭაბაღაშო დანბრეშლი კოშკების აღდგენის უამდგომი ითხოვნის
მითარო ყმების უამდგომილოდან აყრას და ჭაბაღაშო დასახლებას**

[ქ] დ(მერ)თ(მა)ნ ბენდინერის ხელწიფის ჭირი მოსცეს ეპიკალასაშს დიმიტრისა. ბენდინერს კალთას კოცნას მოვახსენებთ.

მერმე თქვენის ბრძანებითა ჭაბაღას, რომ წაველ კოშკები, სახლები სულ დაქცეული იყო. თქვენის დოვლათითა კოშკებიც გავაკეთე და ციხეში სახლებიცა.

ახლა აქ ვიარარსზედ გაიხელით და აქედამ კაცი აყვარე და ჭაბაღას დაეაყენე. ჭაბაღლიდამ, რომ გაიხელით აქა მაისის ექეს[ს]სა შამშადლოში, რომ ჩვენნი კაცნი გახლავან ამირლუ, იმათან ხუთი კომლი კაცი აყრილიყვნენ და აქ თავის მკვიდრს მამულზედ მოვიდნენ, სულთნის კაცნიც გაიხლენ აქ და სულთნის წიგნიც მომიტანეს.

მე ამით ას კომლს კაცს ვედავებოდი და ვითხოვდი და იქედამ ხუთი კომლი კაცი ჩემი მკვიდრი ყმა მამივია თავისი ნებითა და იმათაც ისე უკანვე მოიხვის.

თქვენგან ამ წყალობას მოველით, რომ მანამდისინ მანდ გაიხლებოდეთ, მანამდის ან ოქმი არ უბოძით და ან იასაული. ჩვენც მანდ გაიხლებით, თქვენს წინ ვეაღაპარაკეთ. თუ ჩემი მკვიდრი ყმა იყოს, ზომ თავის მკვიდრს მამულზედ მოსულან, თუ არა და იმისი ყმა იყოს, ისეც იმათვე უბოძეთ.

მაისის .ზ. ქ(ორონი)კ(ონ)ს უთღ. ბეჭედი: ადგილი.

ჩემო ხელწიფევე! ეს კაცნი, რომ მოსულან, ხომ მოგეხსენებთ, რომ ჩემნი იყვნენ და თქვენც ისე ბრძანებდით, რომ ჯერ ვეღვა ერთად მოსრულიყვნენ. ახლა ამათაც ერთი გაკითხვა გვადირსეთ.

ჩენნი ბძანება არის, ჭიხოსორო ნახუცრისშივილო, მერმე შამშადლიდამ რომ ელის, კაცნი აყრილიყვნენ და ეპიკალასაშს დიმიტრის მოსვლიდნენ, იმათი აყრა და შამშადლოში მისხმა რომ გიბძანეთ, ჩვენ ასე არ ვიცოდით. ეგენი თურმე ჩვენის დის შვითენი ყოფილან.

როდესაც ნადირშამ ქართლი სანატრელს ბატონს მამაშენს უბოძა, ეგ ახლა მოსული თათრები თქვენს მამაშენს დასახლებულან და ბატონს მამაშენს მშითვად უბოძებია, მშითვეი არას რჯულში არ წაერთმევა. მაგათ, ჯერ ნუ აპყრი, მანდავ იყენენ. თავეთის ნებით აყრილან და მოსულან, ძალათ ზომ არავის მოუყვანია, მას უკან გავისნევათ სამართლიანის გზით და ერთს მზარეზედ დაგაყენებთ. მისის .ე.ე. ქ(ორონი)კ(ონ)ს უთი.

სულთნის კაცნიც აქ წამოსახი და ეგ მოსული თათრებიც და აქ სამართალში ვილაპარაკებთ და მაგათს საქმეს გარდავსწევებთ. ალბათ. მაგათი მოუსვლელობა არ იქნება. უნდა მოვიდნენ და ჩვენს სამართალში დადგნენ. აღი სულთნის კაცი მარზა იბრემა და იმისი ამზანავი ორნიც აქ უნდა მოვიდნენ. ბეჭდის ადგილი.

სცსსა, ფონ. 1450, წიგნი 20, საბ.№13, პირი, გადაწერილი XIX საუკუნის პირველ მეოთხედში საქართველოს უზენაესი მართებლობის ბრძანებით.

№18

1782 წლის 11 თებერვალი. არზა ალავერდის შ. გიორგის ეპლენიაში მომუშავე მწიგნობრებისა. ხელფასის გადახდის საკითხზე პრაქლე II-ის მოქმედება

ქ. ლ(მერ)თ(მა)ნ ბენდიერის ზელშეიფის ჭირი მოსცეს ალავერდის წმიდის გიორგის ეკლესიაზედ მმუშაობელს ზუთ ქვის მჭრელებს: -

ქ. ამას წინათაც არზა მოგართოთ და ჩვენს სამუშაოს დაგეყენით. იოსებ შვიდვანს უბძანეთ გაურიგე მოეც, მაგრამ არ მოგვცა.

ქ. საბარლო კაცნი გახლავართ, ექვსი თუმანი და ცხრა მინალთუნი უნდა გვებოძოს. წყალობა გვიყავით ლ(მერ)თ(ი) გაგმარეკებს.

თებერვლის ია ქ(ორონი)კ(ონ)ს უთ.

თავში: ქ. უმკალათბაშო გარსევან, ამ არზის ბატონთ თავანთ სამუშაო ექვსი თუმანი და ცხრა მინალთუნი შენ მოეც და ჩვენ რომ ალავერდის წმინდის გიორგის ეკლესიის თეთრი გემართებს, ეს თეთრი იმაში უნდა უანგარიშით. თებერვლის იც ქ(ორონი)კ(ონ)ს უთ რომ იქნება ამისი ნახევარი ც წყ, ამდენი რომ მსივე ყაზხი მააწერინე და ანგარიში მუფერა იქნება.

ქ. ამით ბევრი ზელფასი მისცემიათ. ცხრა მინალთუნი უკან დაიქციე და ექვსი თუმანი კი მოეც. ცხრა მინალთუნიზედ გველაპარაკენ თუ საბუთს იქმენ იმასაც მივსცემთ ყაზხების მძღვევით ბევრი უძღვევათ, ჩვენ ამას ვამოიბთ

ბეჭდები: 1. "ჭარს მისცემს დავით მიხზობს მედ კახეთის მეფედ ცხებულს - პრაქლე". 2. "პრაქლე".

სცსსა, კოლ. 1448, საბ.№1383, დედანი. ზომა 18,7X11,1 სმ., განკვეთილობის ნიშნად ნახმარია ერთი წერტილი.

№19

1782 წლის 13 ივნისი. პრაქლე II-ის ბრძანება ლუარსაბ ონანაშვილისადმი შ. გიორგის ეპლენიაში ჩამოქცეული ვანაძეების სახელის წარწერის აღდგენის გამო

[ქ.] ჩვენი ბრძანება არის ლუარსაბ ონანაშვილო და ვანანაშვილებო, მერე კურთხეულმა პაპუა მოურავმა მელაანსა და ჩალაუბანს შუა მამულზე, რომ დაიფიცა, ის ფიცი მოურავს პაპუას შეცთომით მოხდომოდა. საცოცხლეში თითონაც შეენანა, მაგრამ ხანი აღარ დასცალბებდა. მერე რევაზ მოურავმა ფიცი აიხსნა და ის მამული თქვენვე დაგანებათ. ეგ მამული თქვენი ყოფილა და თქვენვე გეჭიროსო.

და თუ სამართალში სათქმელი სიტყვა აქვს ვისზე, სამართალში მოვიდეს და თქვენ გელაპარაკოს.

ლუარსაბ ონანაშვილო, წმინდის გიორგის ეკლესია, რომ არის, რომელზედაც ვანანაშვილთი სახელი წერებულა და მოურავიანთ ჩამოუქცევიათ, ის უნდა გააკეთო.

აღიწერა იენისის .ე.ე. გასულს ქ(ორონი)კ(ონ)ს .უთ.

ბეჭდის ადგილი

სცსსა, ფონ. 1450, წიგნი 50, საბ. №47, პირი, გადაწერილი XIX საუკუნის პირველ მეოთხედში საქართველოს უზენაესი მართებლობის ბრძანებით.

1787 წლის 28 მაისი. პრეპლე II-ის განკარგულება დაუპარნიციებისადაც, სოფელ ფუაველში ეპლესიის მუხეხლოგაზე მომუშავე კალატოზ სვიმონას მორიგეში ხანძლის მოვალეობისგან დროებით განთავისუფლების თაობაზე

ქ. ლაშქარნიციებო, გულა ბერუაშვილი კალატოზი სვიმონა ფუაველში საყდრის სამუშაოთ გავეზაუნეთ. თიხათუე ამის მორიგება ყოფილა. ამას ნურც დ[ა]არბევი, ნურც ნაკლებში დასწერეთ ამისგან[. უხ[ა]შხსკ ასე იცოდეს. ამის საბადლო ჩვენგან ეხოხე[მა]. მისის კეი ქ(ორონი)კ(ონ)ს უოე. ბეჟელი **“პრეპლე”**.

სცსსა, კოლ. 1448, საბ.№3045, დედანი, განკვეთილობის ნიშნად ყოველი ხიტყვის შემდეგ ნახმარია თითო წერტილი.

№21

1789 წლის 30 იანვარი. ოთარ და ერასტი ამილახვრების არჯა სოფელ ორჭომეხის ხსანხნებლად იქ ჩასახლებაზე შლესების დროებით განთავისუფლების გამო პრეპლე II-ის ოქმით

ქ. დ(მერ)თ(მა)ნ ბედნიერის ხელმწიფის ჭირი მოსცეს ამილახვარს ოთარს და ერასტის. მერმე ამას მოვახსენებ მათს სიმაღლეს. ტირიფონში ერთი საკუთარი სოფელი გვაქვს სახელად ორჭომეხი ეწოდება. იმას აშენებას უპირებთ თქვენის დოვლათითა. კოშკი შხა არის და სხვა, რაც აკლია, თქვენის ბედნიერობით იმასაც გავაკეთებთ. ამას გვევლინებთ, რომ, ვინც იქ დადგეს, პატარახანს შეღავათი და მოწყალება დაემართოს. გეონია რომ მუხეხრისა და ქვეყნისაც შესამატი იყოს და ნება თქვენი აღსრულდეს.

იანერის ლ ქ(ორონი)კ(ონ)ს უოზ.

თავში: ქ. ჩვენი ბძანება არის, ამ არზით ამილახვარს ოთარს და ამილახვარიშვილს ერასტის რომ ასე მოუხსენებიათ, ვინც ორჭომეხში მიხვალთ და დასდგებით ამ ორს წელიწადს, თქვენთვის სითარხნე მოგვიცია, რომ თქვენ არაფერი არა გეთხოვებოდით.

იანერის თ ქ(ორონი)კ(ონ)ს უოე

ბეჟელი: **“ქნარს მისცემს დავით მიხზობს ძედ კახეთის მეფედ ცხებულს - პრეპლე”**

სცსსა, კოლ. 1448, საბ.№1342, დედანი, განკვეთილობის ნიშნად ადგილ-ადგილ ნახმარია ერთი წერტილი.

№22

1790 წლის 12 აპრილი. პრეპლე II-ის ბრძანება მოხელეებისადაც შიომღვიმის მონასტრისათვის შეჭირული მკახრელები შლესების, რომლებსაც ცინხ აძმთ შესაპითეხად, გადასახლებაზე განთავისუფლების თაობაზე

[ქ. ჩვენი ბძანება არის ჩვენი სახლთუხუცესო, ჩვენი სარდალნი, ჩვენი მოხელენი, მოსაქმენი და იასულნი. მერე ეს ქვაბრელები წმინდის შიოს შეწირული არიან და ჩვენის ხარჯისგანაც გავგადატებთ და სხვა ყოვლისფრის ხარჯისა, ბეგარისა და სათხოვარისაგანაც.

თავითის სოფლის ცინხე დაქვეული აქვსთ და უნდა გააკეთონ.

თუ ერთი რამ დიდი საქვეწო ხარჯი და სათხოვარი არა იყოს რა მცირეს საქვეწო ხარჯზე და სხვას ხარჯსა, გამოსაღებსა და ბეგარაზედ ნუ შეაწუხებთ და იმათ სხვათ სოფლებთან ნუ გარეეთ, თორემ იცოდეთ, დიდად გიწყენთ. რაც შეძლება [ა]ქვესთ, წმინდის შიოს მონასტრის უნდა ემსახურონ, დიდათაც უწყენთ და არც შევარჩენთ.

აპრილის იბ. ქ(ორონი)კ(ონ)ს უოე.

ქ. და თუ ცივს და გაჭირებულს ზამთარში მუხეხარი მოვიდეს ვინმე და იმის მეტს აღაგს სხვაგან გზა არა

ქონდესთა და იმ სოფელში მოვიდეს, მაშინ კი უნდა შეიწყნარონ და დააყენონ.

ბეჟელი **“ქნარს მისცემს დავით, მიხზობს ძედ კახეთის მეფედ ცხებულს - პრეპლე”**.

სცსსა, კოლ. 1448, საბ.№5673, დედანი, განკვეთილობის ნიშნად ადგილ-ადგილ ნახმარია თითო წერტილი.

№ 23

1783 წლის 8 იანვარი. გომრბი, იოსებ და როსტომ ჯორჯაძეების არჯა ნაზარაშვილსა და გრემს შუა სოფლის აშენებაზე ნებართვის მიცემის საკითხზე პრაქლე II-ის ოქმით

ქ. ლ(მერ)თ(მა)ნ ბედნიერის ხელშეწყობის ჭირი მოსცეს ნოდარიშვილს გიორგის, იმის შვილს იოსებს და როსტომს. ჩემო ხელშეწყობა ნაფარეულსა და გრემს შუა ორი სამი სასოფლო ალაგი არის, და ზურაბის ჩაღის ბოლოში ქუდურზედ, რომ საყდარი ღვას, თუ თქვენი ნებაც იქნება, იქ სოფლის აშენება გვინდა. ათს კომლს კაცს თავის ცოლშვილით და საქონლით ჩვენსას მოგართმევი და თქვენს ყმათ იქ დავასახლებთ. იქ სოფელს ავაშენებთ. ყმანი თქვენი იყნენ, ვინც იქ დავასახლოთ და სახელით ჩვენ გვიბოძეთ.

სხვა კაცნიც ბევრი გვეყვანან შემოპირებულნი და თქვენიც დოვლათით წლამდის მგონია ორმოცამდის კომლი დასახლდეს. ყმანი თქვენი იყნენ და სახელით ჩვენ გვიბოძეთ. თქვენიც შესამატი იქნება და ქვეყნისაც. და შტრის ფეხის მოსაკეთიც იქნება.

ის კაცნი ჩქარობენ, რომ ამ ზამთრობით სახლები იმუშაონ, ზაფხულში გუთნებს ვერ მორჩებიან და, რაც ინებოთ ახლაც გვიბძანეთ, ლ(მერ)თი გაგვიმარჯვებს, დაგვიანება არა სჯობს.

იანვრის ექვსი (ორთნი) კ(ონ)ს უკა.

თავში: ქ. ჩვენი ბძანება არის ამ არხის პატრონებო! მერე თქვენ, რომ ასე მოვიხსენებთ, ჩვენ ამისი ყაბული გვაქვს. თქვენი ამ ზამთრობით ის კაცნი მიივანეთ ამუშავეთ. რაც შეიძლება ამ ზამთრობით და ლ(მრთ)ით როდესაც ჩვენ იქ გამოვალთ იმ ადგილს ჩვენ გაესწავეთ და როგორც მუნახისი იქნება, იმ რიგად მოვიხაზეთ და დაგაყენებთ.

იანვრის ექვსი (ორთნი) კ(ონ)ს უკა. ბეჭედი: "ქნარს მოსცემს დავით მიხომბს ბედ კახეთის მეფედ ცხებულს -

"პრაქლე"

სცსსა, კოლ. 1448, საბ.№247, დედანი, განკვეთილობის ნიშნად ადგილ-ადგილ ნახმარია ერთი ან ორი წერტილი.

№ 24

1794 წლის 18 მაისი. პრაქლე II-ის ბრძანება ნიკოლოზ თუშანოშვილისადმი ხელთუბანში პაღვისის მუხანაზობის გაყოქსნიდაზე გლახების გადმოყვანასთან დაკავშირებით

ქ. ჩვენი ბძანება არის თუშანოშვილი ნიკოლოზ! მერე შენ უნდა მიზვიდე, ხლაც იყოს, იპოუნო თბილელის ქრისტეფორეს ნასყიდი კასპელი დემეტრე და იმისი შვილები აყარო, და ხელთუბანს მიივანო.

ჩვენ ლ(მრ)ით იმ საყდარს აშენებას [უპირ]ებთ, როგორც თბილელის დროს იმ საყდრის მუშისათვის ხელი მოუმართავთ და უმსახურნაით, ახლაც ისე უნდა იმსახურონ, აუყრდლობა არ იქნება.

თუ არ აყარე დიად, გიწყენთ.

ბეჭედი:

სცსსა, კოლ. 1448, საბ.№450, დედანი, განკვეთილობის ნიშნად ყოველი სიტყვის შემდეგ დასმულია თითო წერტილი.

№ 25

1794 წლის 27 დეკემბერი. ნაზარაშვილების არჯა ციხის მუხანაზობის გაყოქსნიდაზე ხალხის მიცემის და უმჯობესი გადსახლადებისაზე განთავსებისუფლების საკითხზე პრაქლე II-ის ოქმით

ქ. ლ(მერ)თ(მა)ნ ბედნიერის ხელშეწყობის ჭირი მოსცეს ერთობით ნაფარეულელთა.

მერე ამას მოვახსენებთ თქვენს ბედნიერობასა, ოთხი საპალნე ღვინო შემოუწერიათ და რვა თუნგი არაყი, ნახევარს კაცს ერთი ვაზი არ დაურაგავს და კიდეც სამი ოქრო ნახევარი შემოუწერიათ შილდისა და ცვარელის სწორად. მოხვლები უკარში გვიდგანან; ამას გარდა, თქვენს ბედნიერს თვალს უნახავს, როგორი საკირე არის, მოურავი შვგა ვეიდვას და ვკამუშაგებს და არცკინ გარეშეშეო ჩვენი შეუხობლები სოფლები გვეშეულებიან, ზაფხულ-ზამთარ ციხის შენება ჩვენ დაგვედვა, დიად შეეწუხდით.

ერთს ამას გვევდრებით, ღალისყური და ართანა შემოგვაიოთ!, ერთი საკირე დაგვიწვან.

მეორე ამ მოწყობებას ვითხოვთ, რომ საკირის კლდის ქვის საცეცხლად რკინა გვიბოძოთ, წერატყები და ვაკუუმითი უწერატყკოლ აღარა გაქცევა, რომ ვეღარას ძალას ვატანთ და თუ არავინ მოგვეხმარა, ჩვენ არ შეგვიძლიან მარტოკა და შესამეს ამას გვედღრებით, ამოუნს მუშაობაში და შეჭირებაში გახლავართ, ეს შემოწრნილი ღვინოცა და ხარჯიც თქვენის მოწყალებით გვეპატიოს და რაც შეგვიძლიან, ამ ციხეზედ ვაშუშით. ღ(მერ)თი გავიმარჯვებს, თქვენმა ბედნიერობამ გასინჯოს და ისე წყალობით მოგვეხლოს.

ღეკნბრის კზ ქ(ორონი)კ(ონ)ს უპპ.

თავში: ქ. ჩვენი ბძანება არის, მერმე ამ არზის პატრონებისათვის ორი საპალნე ღვინო და ერთი ოქრო და ნახევარი კო გვიპატიება და სხვა დანარჩონი კი უნდა მოგვეცნ.

ღეკნბრის ღა ქ(ორონი)კ(ონ)ს უპპ. ბუქლი: ქარს მისცემს დავით მიხმობს ძედ კახეთის მეფედ ცხებულს –
ერეკლე II

1. ახე ტექსტში.

სცსსა, კოლ. 1448, საბ.№3029, ღედანი, განკეთილობის ნიშნად ყოველი სიტყვის შემდეგ ნახმარია ერთი წერტილი.

№26

1796 წლის 1 აპრილი. ერეკლე II-ის ბრძანება იხაი ალა თაყაიშვილისადმი თოფხანისა და ციხეების ახსენებლად დროებით ჩამორთმეული თოფხის წამლის ქარხნის სპეციალურად სხვა ადგილის ბოქების სპეციალურად

ჩვენი ბძანება არის თაყაიშვილო იხაი ალა. მერმე დიდ ჭირობას ქვეყნისა და ჩვენი სამსახურისა და ერთგულობის გულისათვის და ქალაქისა და ხალხის მრავალრიგის მოვლის სამაგიეროდ, ქალაქში თოფის წამლის დანაყვის ბძანება მამაშენსა შენ და შევლთა შენთა გიბოძეთ. თქვენს მეტი კაცი ვერავინ დაიანყინებს და ვერც გორჯილდასა და თოფის წამალს გააკყვდა. მამინე თქვენც ქარხანა გამართქვეით დასაქმებლით.

მერმე თოფხანისა და ციხეებისათვის შენი ქარხანა თხოვებით ჩამოგართით და სამაგიერით მამულის ბოქებს დაგაბრდით, რადგან ალა მაქმად ხანის მოსელამდინ მაგიერი ვერ გიბოძეთ.

ახლა, რადგან ქარხანა დაიწო, მოხველ და ისევ დავეუჯე. ჩვენც ისევ გიბოძეთ. ის ალავე ხომ ადრე გვიბოძებია და იმ ალავე ვერავინ შეგვეცილება. და თუ ვინდა სალაკის წყალზე, ძირს რომ ჩვენი ნაწისქვილარი და იმასთან დოხტურის ქარხნის ალაგი არის, ის გვიბოძებია და იქ გაქცეეთ. როგორც ახჯობინო ამისთანა წისქვილი და წამლის ქარხანა გააკეთე ისაი ალა.

მამაშენი მიკირტუმა ჩვენი ერთგული და მადანზე და ქალაქზე დიდათ გარჯილი კაცი იყო და მეტს წყალობასაც გქექმარდებოდი.

ისაი ალავე, ალა მაქმად ხანის მომავლობაზე, როგორათაც შევექლო დიდათ გვექსახურე ყოვლის გზით და ყოხილბაშების ომშიაც ჩვენ გვახლდი და დასტყვევდი.

ეს ჩვენი წყალობა ღ(მერ)თიან ჩვენს ერთგულობაში მოგახმაროს. მტრის შიშის მიხეზით თუ წამლის ქარხანა სალაკაზე ვერსად გააკეთე, ნაწისქვილარი სამკიდროდ და საშვილიშვილით გვიბოძებია ძველი ამართის აუზამდინ. ბუქდის ადგილი

სცსსა, კოლ. 1450, წიფნი 18, საბ.№15, პირი, გადაწერილი საქართველოს უზენაესი მართებლობის ბრძანებით, XIX საუკუნის პირველ მეოთხედში.

№27

1796 წლის 8 სექტემბერი. ახლად ახსენებულ სოფელ თხალისგარდში მდებარე მამულის წყალბოვის წიგნი. მიცემული ერეკლე II-ის მიერ გრიგოლ ხუცაძისადმი

წყალობითა ღ(ვ)ისითა ჩვენ, იესიან დავითიან სოლომონიან პანკრეტოვანმან ცხებულის მეფის თეიმურაზის ძემან სრულიად საქართველოსა ქართლისა, კახეთისა, ყაზახისა, ბორჩალოსა, ფანაჯისა და შამშადილისა ფლობით მყრობელ მჭონებელმან მეფემან მორეკმან ირაკლი და თანამეცხედრემან ჩვენმან დედოფალთ დედოფალმან პატრონმან დარეჯან და სასურველმან ჩვენმან საქართველოს უფლისწულმან პატრონმან გიორგი, პატრონმან იულიან, პატრონმან ვახტანგ, პატრონმან მირიან, პატრონმან ალექსანდრე და პატრონმან ფარნავაზ და ძის ძემან ჩვენმან გიორგისაგან დავით, იოვანე,

ბაგრატი, თეიმურაზ, მიხეილ, ჯიბრეილ, ილია და ოქროპირმან და მისა ჩვენისა თულონისა ტემან ლეონ და ლუარსაბ, ესე უამისა და ხანთა გასათავებელი მტკიცე და უცვალებელი წიგნი და სიგელი შევიწყალეთ და გიბოძეთ შენ ხუციათს გრიგოლს და მძისა შენსა დიმიტრის და შვილსა შენსა იოვანეს და ყოველთა სახლისა თქვენისა მომავლთა, ასე რომე მოხვედით კარსა დარბაზისა ჩვენისასა და საქრისჭუალასა და მუღალნოს შუა სოფელს, რომ ვაკეთებთ, რომელსა სახელად ეწოდების თვალისვარდი. ამ სოფელში მამულის წყალობას გვეაჯენით და მისი მაღალირსება ბიძა შენი წინამძღვარი ეფთვიძე შუა შეგიყვანე და ამისის შუამავლობით გიბოძეთ თვალისვარდის სოფელში რვა საკომლო მამული სასახლითა, სახნავითა, შესავლითა და გასავლითა და ყოვლისა მისის გასადეკარით. გჭირდეს და ვიბედნიეროს ლ(მერ)თ(მა)ნ ჩვენს ერგულებასა და სამსახურსა შინა. არ მოვეშალოს ჩვენგან და არცა შემდგომთა ჩვენთა მეფეთა და მეპატრონეთაგან. აწე გიბძანებთ კარისა ჩვენისა ვეჟელ ევზიროს თქვენც ასე დაუმტკიცეთ და ნუ მოუშლით ბოძებულს ამას ჩვენსა.

აღიწერა ზელითა კარისა ჩვენისა მდივანმწიგნობრისა ქობულეთის ლაშქარნივისის იოვანესითა წელთა: ჩლევ თითვესა სეადნებრსა ემ ქ(ორონი)კ(ონ)ს უპდ. დედანს ჰქონია ოთხი ბეჭედი.

სცსსა, კოლ. 1450, წიგნი II, საბ. №37, პირი, გადაწერილი საქართველოს უზენაესი მართებლობის ბრძანებით XIX საუკუნის პირველ მეოთხედში.

№ 28

1797 წლის 8 თებერვლი. შანშუ მილახვარის არზა პრეპლე II-ის კოშკის აშენებაზე აღებული ვალის გადასახდელად ხადაო მამულების დაბრუნების თაობაზე პრეპლე II-ის ოქმი

ქ. ლ(მერ)თ(მა)ნ ბედნიერს ზელმწიფის ჭირი შამშუ მილახვარს მომცეს. მერმე ამას მოვასხენებთ ჩემს ზელმწიფესა, რომ ბახუსტი აბაშიძესა რამინის მამისაგან მამული დაევირავებინა. და ევექნ აბაშიძესა და ქაიხოსროს თქენთან ინიველეს და თქვენ სამართალი უყავით და რამინ ამირეჯიბმა ილაჯი ვერსათი ქნა.

შენ შშესა ვფიცამ, ვალი ავილვეი და ისე მოჰყიდა რამინ ამირეჯიბმა. უმამულო გახლდი და იმისთვის ვიყიდე თქვენის წყალობით კოშკი გაეაკეთე და თქვენის მოწყალებით ეგების ვიცხოვრო.

ამას გვევდრებით თქვენს შვილს თულონზედ ოქმი გვეუბოს და თუ ჩვენი მამული არის სადმე, ის გავევიჩიოს და გვეუბოს.

მეც ამას გვევდრებით, რომ მეცა და ჩემი შვილებიცა თულონს მიგვაპაროთ და თვალყური ქონდეს ჩვენზედა. თებერვლის ემ ქ(ორონი)კ(ონ)ს უპე.

საბუთის თავში: ქ. ჩვენო ლ(მერ)თის წყალობავ. შვილო, ბატონო თულონ! მერმე შამშუ მილახვარს რომ ამ არზით ასე მოუხსენებია, თითონ შენ გაისარჯე. მიდი და რაც ამისი ნასყიდი მამულები იყოს, კარგის გამოძიებით და სამართლიანის საქმით გაურჩიე და მოაბარე. და თუ ამასი სიტყვა ჰქონდეს ვისმე, მოგვახსენოს, თუ არა და ტყუილად კი ნურავინ ილაპარაკებს, და თითონ ესენიც შენ გეპარებოდეს. თვალყური გეჭიროს. და თუ სალაპარაკო ჰქონდეს რამე, სამართლიანის საქმით შენ გაურჩიე.

თებერვლის იდ. ქ(ორონი)კ(ონ)ს უპე. ბეჭედი: "ქნარს მისცემს დაეთ მიხმობს ბედ კახეთის მეფედ ცხებულს - **პრეპლე**"

სცსსა, კოლ. 1448, საბ. №428, დედანი, განკეთილობის ნიშნად ადგილ-ადგილ ნახმარია თითო წერტილი.

შინაარსი

პირველი განყოფილება

საპარტოვლოს არქივისტთა დღესასწაული

1. საქართველოს პრეზიდენტის **ქაქუცაძე** შიშვარდნაძის ბრძანებულება საქართველოში საარქივო დარგის მუშაკის პროფესიული დღესასწაულის დაწესების შესახებ _____ 7
2. საქართველოს პრეზიდენტი **ქაქუცაძე** შიშვარდნაძე საქართველოს საარქივო დარგის მუშაკებს (მისალმება) _____ 8
3. საქართველოს პარლამენტის თავმჯდომარე **გუგუშვილი** შიშვარდნაძე საარქივო დარგის მუშაკებს (მისალმება) _____ 9
4. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესი საბჭოს თავმჯდომარე **ბაგრატიანი** აბაშიძე საარქივო დარგის მუშაკებს (მისალმება) _____ 10
5. მისალმებები საქართველოს საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტის კოლექტივისა და მისი ხელმძღვანელის **გუგუშვილი** შიშვარდნაძის საარქივო დარგის მუშაკის დღის აღნიშვნასთან დაკავშირებით _____ 11-14
6. საქართველოს პრეზიდენტის **ქაქუცაძე** შიშვარდნაძის განკარგულება საარქივო დარგის მუშაკთა ღირსების ორდენებით დაჯილდოების შესახებ _____ 15
7. საქართველოს პრეზიდენტის **ქაქუცაძე** შიშვარდნაძის განკარგულება საარქივო დარგის მუშაკთა ღირსების მედლებით დაჯილდოებისა და მადლობის გამოცხადების შესახებ _____ 16
8. წლეულს პირველად საქართველოში – საარქივო დარგის მუშაკის დღის აღსანიშნავი საზეიმო შეკრება _____ 17

შრილობა და სტატიები

9. **შ. აბაშიძე, ც. ქაიხაძე** – დუდასამშობლოსთან აჭარის დაბრუნება _____ 33
10. **ქაქუცაძე** ანთია – ეროვნული დამოუკიდებლობის მოპოვებისათვის ბრძოლაში _____ 45
11. **მ. ჭელიძე, შ. მამულაძე** – დიდი კულტურული და პატრიოტული საქმის სამსახურში – ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების დაარსების 120 წლისთავი _____ 50
12. **ანრი ბოგუშვილი** – როდის დაიწერა შიომღვიმისადმი დავით აღმაშენებლის ანდერძი? _____ 55
13. **ლაშვარა კირვალიძე** – მონგოლთა პირველი შემოსევები საქართველოში ქართული და უცხოური წყაროების მიხედვით _____ 61
14. **გერასიმე შინგისაძე** – ანარქისტული მოძრაობის ზოგიერთი თავისებურება საქართველოში _____ 65

15. ნათია შირინაშვილი - განსხვავებული მიდგომითა და პრინციპებით - საქართველო-აზერბაიჯანის სასაზღვრო ცვლილებები - 1918-1921 წლები. საქართველო-სომხეთის სასაზღვრო ცვლილებები - 1921-1938 წლები _____ 71

16. შალიშვილი დანელა - თვალსაზრისით არქიტექტორული და მეცნიერი - პროფესორ შალიშვილი ნიკოლოზის 100 წლისთავი _____ 80

17. შარვაშიძე სიმონი - ქართული ენათმეცნიერების დაუდასტურებელი მოღვაწე - ილია შარვაშიძის 90 წლისთავი _____ 86

18. შაჰა მუხამბეტი - ტექნიკური აზრის განვითარების გზით - საქართველოს სამეცნიერო-ტექნიკური დოკუმენტაციის ცენტრალური სახელმწიფო არქივის დაარსების 25 წლისთავი _____ 89

დოკუმენტები მოგვითხრობენ

19. ჯუღაშვილი შარვაშიძე - საქართველოს ისტორიის ახალი დოკუმენტური წყაროები - მიღებულია დიდი მნიშვნელობის საარქივო მასალები ამერიკის შეერთებული შტატებიდან, გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკიდან და თურქეთიდან _____ 93

20. დოქტორი ლომიძე - ნიკოლოზ (ნიკო) ბერძენიშვილის პირადი არქივი _____ 100

21. შუშუბაძე ივანე - კავკასიის მემატიანე - არქივისტი და სამხედრო ისტორიკოსის სიმონ შუშუბაძის მოღვაწეობა _____ 106

22. რაჭო ხუციშვილი - ცნობები XIX საუკუნის კავკასიასთან დაკავშირებით _____ 110

23. შიშინაძე აბოლაძე - ებრაული ენის სტატუსი საქართველოში - 1921-1940 წლები _____ 116

24. ბაღაძე ხუციშვილი - მასწავლებელთა ანტირევოლუციური მოძრაობის წარსულიდან _____ 119

25. შურაძე შინგალია - ეპისკოპოსი კირიონი და აფხაზეთი _____ 122

26. იმედი ბახტაძე - ერთ-ერთი უძველესი აღმზრდელობითი დაწესებულება - ქუთაისის წმინდა ნინოს სახელობის ქალთა სასწავლებლის დაარსების 150 წლისთავი _____ 124

27. შანაძე ივანე - კიდევ ერთი ახალი შენაძენი - აკადემიკოს ვახტანგ პარკაძის პირადი ფონდის მასალები _____ 128

28. დავით ხაჩიძე - "ეფუხისტეაონის" უკრაინელი მკვლევარები _____ 134

29. **შინაძე ვარაზიშვილი** - ბერლინის რუსთაველის საზოგადოების ანარქული გერმანული კულტურის კვირეულში _____ 137

30. რიკაძე კალანდარიანი - საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის (1918-1921) საგარეო პოლიტიკის ისტორიიდან _____ 142

**საარქივო სახსარსურის ხელმძღვანელთა
საკონსულტაციო თათბირი**

31. დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის ქვეყნების საარქივო
სამსახურის ხელმძღვანელთა საკონსულტაციო თათბირი მოსკოვში _____ 149
32. საქართველოს პრეზიდენტის **მლშარდ შაჰარდნაძის** მისალმება
თათბირის მონაწილეებისადმი _____ 150
33. საქართველოს საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტის თავმჯდომარის
ზურაბ მანარაძის გამოსვლა _____ 151
34. თათბირის შემაჯამებელი კომუნიკე _____ 154

საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტში

35. იმსჯელებს შარშანდელი წლის შედეგებსა და უახლესი მომავლის პერსპექტივებზე
– საქართველოს საარქივო დარგის ხელმძღვანელთა თათბირი _____ 159
36. არქივი სამ “ეეშაპუე” _____ 160
37. ნიკო ბერძენიშვილის სახელობის პრემიის ახალი ლაურეატები _____ 162
38. ჩვენი ისტორია დოკუმენტებში _____ 163
39. საქართველო უცხოეთის არქივებსა და წიგნსაცავებში _____ 165
40. საქართველოს საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტის თავმჯდომარის **ზურაბ მანარაძის**
ბრძანება “ეროვნული საარქივო ფონდის დოკუმენტების მუდმივად შენახვის უფლების მქონე
დაწესებულებებში დოკუმენტების დაცვის წესების” დამტკიცების შესახებ _____ 167
41. ეროვნული საარქივო ფონდის დოკუმენტების მუდმივად შენახვის უფლების მქონე
დაწესებულებებში დოკუმენტების დაცვის წესები _____ 169
42. საქართველოს საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტის თავმჯდომარის **ზურაბ მანარაძის**
ბრძანება “ეროვნული საარქივო ფონდის დოკუმენტების ცენტრალიზებული აღრიცხვის წესების”
დამტკიცების შესახებ _____ 197
43. ეროვნული საარქივო ფონდის დოკუმენტების ცენტრალიზებული აღრიცხვის წესები _____ 199

ჩვენი იუბილარები

44. კოლეგა და მეგობარი თამარ სახოკია – დაბადების 80 წლისთავი _____ 235
45. დედაქალაქის პირუთენელი მემკვიდრე – ირაკლი ბერაძის დაბადების 80 წლისთავი _____ 236
46. საარქივო დარგის თვალსაჩინო მუშაკი – თეიმურაზ ზურმუხტაშვილის დაბადების 60 წლისთავი _____ 238

გამოსათხოვარი

47. გიორგი თავამაიშვილი, შიხილ გაფრინდაშვილი, ბორის ბერულავა, ვახტანგ გურგენიძე, ტარიელ გრიგოლია, ჯემალ შაიშველაშვილი, თინა ჩხენკელი, ელენე ჯაყელი, მარგო ვრამოვა, დომნა პეტრავა, რომან ტერ-ოგანეზოვი _____ 241-248

მეორე განყოფილება

48. ნინო შალაშა - საქართველო-თურქეთის ურთიერთობა - 1921 წლის თებერვალ-მარტი _____ 251
49. ნათელა მანჯაშიძე, თარაპონტა მანჯაშიძე - დროს არ ირჩევენ, დროში ცხოვრობენ - მასალები ტარტუს უნივერსიტეტში აღზრდილი ქართველი სტუდენტების ცხოვრებიდან _____ 265
50. მანანა ჭუმბურიძე, ნინო თარხნიშვილი - ერეკლე II-ის ღონისძიებები ხაშობლოს დასაცავად და გასაძლიერებლად _____ 282

*

Содержание

Первый раздел

1. Указ Президента Грузии *Эдуарда Шеварднадзе* об учреждении в Грузии профессионального праздника - дня работника архивной отрасли _____ 7
2. Президент Грузии *Эдуард Шеварднадзе* работникам архивной отрасли Грузии (приветствие) _____ 8
3. Председатель Парламента Грузии *Зураб Жвания* работникам архивной отрасли Грузии (приветствие) _____ 9
4. Председатель Президиума Верховного Совета Аджарии *Аслан Абашидзе* - работникам архивной отрасли Грузии (приветствие) _____ 10
5. Приветствия коллективу Архивного государственного департамента Грузии и его руководителю *Зурабу Махарадзе* в связи с празднованием дня работника архивной отрасли _____ 11-14
6. Распоряжения Президента Грузии *Эдуарда Шеварднадзе* о награждении орденом Чести работников архивной отрасли _____ 15
7. Распоряжения Президента Грузии *Эдуарда Шеварднадзе* о награждении работников архивной отрасли медалями Чести и объявлении им благодарностей _____ 16
8. Впервые в Грузии в 1999 году - торжественное собрание в честь празднования дня работника архивной отрасли _____ 17

Письма и статьи

9. *III. Абашидзе, Ц. Катамадзе* - Возвращение Аджарии к Родине-матери _____ 33
10. *Эка Антия* - В борьбе за достижение национальной независимости _____ 45
11. *М. Челидзе, Ш. Цецхладзе* - На службе важнейшего культурного и патриотического дела - к 120-летию учреждения общества по распространению грамотности среди грузин _____ 50
12. *Анри Богверадзе* - Когда было написано завещание Давида Агмашенебели Шиомгвиме _____ 55
13. *Ламара Кирвалидзе* - Первые нашествия монголов на Грузию по грузинским и зарубежным источникам _____ 61
14. *Герасиме Пирицхалава* - Некоторые особенности анархического движения в Грузии _____ 65
15. *Натия Мирианашвили* - По различным подходам и принципам. Изменения границ между Грузией и Азербайджаном в 1918-1921 годах. Изменения границ между Грузией и Арменией в 1921-1938 годах _____ 71
16. *Феликс Данелия* - Выдающийся архивовед и учёный (к 100-летию со дня рождения проф. Шалва Чхетия) _____ 80
17. *Марина Схиртладзе* - Видный деятель грузинского языкознания Илья Маисурадзе (к 90-летию со дня рождения) _____ 86
18. *Важса Гургенидзе* - По пути развития технической мысли (к 25-летию Центрального государственного архива научно-технической документации Грузии) _____ 89

Документы рассказывают

19. **Зураб Жвания** - Новые документальные источники истории Грузии - получены важнейшие архивные материалы из Соединённых Штатов Америки, Федеративной Республики Германии и Турции _____ 93
20. **Додо Ломидзе** - Личный архив Николоза (Нико) Бердзенишвили _____ 100
21. **Шукура Инасаридзе** - Летописец Кавказа - деятельность архивиста и военного историка Симона Эсадзе _____ 106
22. **Резо Хуцишвили** - Данные о Кавказе XIX века _____ 110
23. **Кетеван Абуладзе** - Статус еврейского языка в Грузии в 1921-1940 годах _____ 116
24. **Гела Хуцишвили** - Из прошлого антирежимного движения учителей -119
25. **Гурам Шенгелия** - Епископ Кирион и Абхазия _____ 122
26. **Имери Басиладзе** - Одно из старейших воспитательных учреждений (к 100- летию учреждения Кутаисского женского училища имени святой Нины) _____ 124
27. **Манана Чубинидзе** - Ещё одно новое поступление - материалы личного фонда академика Вахтанга Паркадзе _____ 128
28. **Давид Сандодзе** - Украинские исследователи поэмы Шота Руставели "Витязь в тигровой шкуре" _____ 134
29. **Михеил Варазашвили** - Отражение берлинского общества Руставели в неделе немецкой культуры _____ 137

30. *Роланд Каландадзе* - Из истории внешней политики Грузинской Демократической Республики (1918-1921) ————— 142

Консультативное совещание руководителей архивных служб

31. Консультативное совещание руководителей архивных служб Стран содружества независимых государств в Москве ————— 149
32. Приветствие Президента Грузии *Эдуарда Шеварднадзе* участникам совещания ————— 150
33. Выступление председателя Архивного государственного департамента Грузии *Зураба Махарадзе* ————— 151
34. Итоговый протокол совещания ————— 154

В Архивном государственном департаменте Грузии

35. Обсуждение итогов прошедшего года и перспективы ближайшего будущего. Совещание руководителей архивных учреждений ————— 159
36. Архив “на трёх китах” ————— 160
37. Новые лауреаты премии имени Нико Бердзенишвили ————— 162
38. Наша история в документах ————— 163
39. Грузия в зарубежных архивах и книгохранилищах ————— 165

40. Приказ председателя Архивного государственного департамента Грузии **Зураба Махарадзе** “об утверждении правил хранения документов национального архивного фонда Грузии в учреждениях с правом постоянного хранения документов” ————— 167
41. Правила хранения документов национального архивного фонда Грузии в учреждениях с правом постоянного хранения документов ————— 169
42. Приказ председателя Архивного государственного департамента Грузии **Зураба Махарадзе** “о правилах централизованного учёта документов национального архивного фонда” ————— 197
43. Правила централизованного учёта документов национального архивного фонда ————— 199

Наши юбиляры

44. Коллега и друг Тамара Сахокия (к 80-летию со дня рождения) ————— 235
45. Правдивый летописец столицы (к 80-летию со дня рождения Ираклия Берадзе) ————— 236
46. Видный работник архивной отрасли (к 60-летию со дня рождения Теймураза Зурмухташвили) ————— 238

Прощания

47. **გიორგი თავაშიშვილი, მიხეილ გაბრინდაშვილი, ბორის ბერულავა, ვახტანგ გურგენიძე, ტარიელ გრიგოლია, დჯემალ შაიშმელაშვილი, თინა ჩხენკელი, ელენა დჯაკელი, მარგო ერაშოვა, დომნა პეტრაევა, რომან ტერ-ოგანეზოვ** ————— 241-248

Второй раздел

48. *ნინო გელავა* - Грузино-Турецкие отношения - февраль-март 1921 года — 251
49. *ნატელა მანდჯავიძე, ტერაპონტე მანდჯავიძე* - Времени не выбирают, во времени живут - Материалы из жизни грузинских студентов, выпускников Тартуского университета — 265
50. *მანანა ჩუმბურიძე, ნინო ტარხნიშვილი* - Усилия Ираклия II-го в защиту и укрепление Родины — 282

*

ნაბეჭდი თაბახი - 19.

საადრიცხო-საგამომცემლო თაბახი - 315.

ფასი - სახელშეკრულებო.

*

აიწყო, დაკაბადონდა და დაიბეჭდა შეზღუდული
პასუხისმგებლობის საზოგადოება "დიქსში":
380060, თბილისი, ვაჟა-ფშაველას პროსპექტი №1.